

A N N A L E S

ACADEMIAE RHENO-TRAIECTINAE.

Ann. CIOIÖCCCXXIV—CIOIÖCCCXXV.

A N N A L E S

ACADEMIE REALE DE MEDICINE
5675

ANNO DOMINI MDCCCXXXV

A N N A L E S
ACADEMIAE RHENO - TRAIECTINAE

Ann. -
CICIDCCCXXIV - CICIDCCCXXV.

IODOCO HERINGA, ELISAE FILIO,

RECTORE ACADEMIAE MAGNIFICO,

IOANNE HENRICO PAREAU,

SENATUS GRAPHIARIO.

TRAIECTI AD RHENUM,
APUD IOANNEM ALTHEER,

ACADEMIAE TYPOGRAPHUM.

MDCCCXXVI.

*HOC ANNALIUM VOLUMINE
CONTINENTUR :*

*Nomina Professorum et Lectorum in Acade-
mia Rheno - Traiectina. § I.*

Quaestiones ad certamen literarium propositae

A. CIOCCCCXXIV. § II.

Series lectionum habendarum. § III.

*Series disputationum publice et privatim de-
fensarum. § IV.*

Solemnia. § V.

IODOCI HERINGA, EL. F., Oratio.

Responſiones ad quaestiones propositas,

PETRI HOFSTEDE DE GROOT, ad quaestionem Theologicam;

HERMANNI SCHULTZ, ad quaestionem Iuridicam.

THEOLOGICAL LIBRARY
UNIVERSITY OF TORONTO

THEOLOGICAL LIBRARY
UNIVERSITY OF TORONTO
100 SPADINA AVENUE
TORONTO, CANADA
M5S 1A5

W A A N N A L E S

ACADEMIAE RHENO-TRAIECTINAE

CICCCCCCCXXIV - CICCCCCCCXXV.

M E D I C I N A M

§. I.

In Academia Traiectina, a die xxvi Martii A. CICCCCCCCXXIV ad diem xxvi Martii A. CICCCCCCCXXV, munus obierunt docendi,

T H E O L O G I A M

HERMANNUS ROYAARDS, Emeritus,

IODOCUS HERINGA, EL. F. h. t. Academiae Rector,

GABRIËL VAN OORDT, honorifice et ex voto suo dimissus,

HERMANNUS BOUMAN,

HERMANNUS IOHANNES ROYAARDS, Professor extraordinarius.

-AM

IU-

IURISPRUDENTIAM

HERMANNUS ARNTZENIUS,
 IANUS RICHARDUS DE BRUEYS,
 CORNELIUS ADRIANUS VAN ENSCHUT.

M E D I C I N A M

IANUS BLEULAND,
 NICOLAUS CORNELIUS DE FREMERY,
 BERNARDUS FRANCISCUS SUERMAN,
 IANUS ISAACUS WOLTERBEEK,
 PHILIPPUS FRANCISCUS HEYLIGERS, *Profesor
 extraordinarius.*

PHILOSOPHIAM THEORETICAM ET
LITERAS HUMANIORES

PHILIPPUS GUILIELMUS VAN HEUSDE,
 IOHANNES HENRICUS PAREAU, *h. t. Senatus
 Academici Graphiarius,*
 ANTONIUS VAN GOUDOEVER,
 ADAMUS SIMONS.

MATHESIN ET PHILOSOPHIAM
NATURALEM

NICOLAUS CORNELIUS DE FREMERY,
GERARDUS MOLL,
IOANNES FREDERICUS LUDOVICUS SCHRÖDER,
IANUS KOPS,
THEODORUS GERARDUS VAN LITH DE IEUDE,
Professor extraordinarius.

LECTORES:

SAMUEL NYHOFF, *Linguae Graecae Lec-
tor,*

GERARDUS DORN SEIFFEN, *Literarum Hu-
maniorum Lector,*

MARIE FRANCISCUS XAVIERIUS D'ANGELY,
Literarum Gallicarum Lector,

CAROLUS THOMPSON, *Literarum Anglicarum
Lector,*

FREDERICUS LOMBARDI BIANCHI, *Literarum
Italicarum Lector.*

**MAGISTER ACADEMICUS
EQUITATIONIS**

IOHAN SALENTYN HOFFMAN.

**MAGISTER ACADEMICUS
ARTIS GLADIATORIAE**

LAMBERT DE FRANCE.

§ II.

Quaestiones ad certamen literarium singulis disciplinarum studiosis in Academiis et Athenaeis univ^{er}si Belgii, anno CICIDCCCXXIV, fuerunt propositae his formulis:

QUAESTIO THEOLOGICA.

Cum tredecim illis, quas constat esse Paulinas, epistolis, ita comparetur epistola ad Hebraeos, ut, quatenus et dictionis et argumenti similitudo huic cum illis intercedat, singillatim et per partes ostendatur.

Non

Non postulatur, ut, quid de epistolae ad Hebraeos auctore vel antiquitas iudicarit, vel nobis iudicandum videatur, ostendatur; neque, ut quibusnam in rebus a Paulinis haec differat epistola, de industria inquiratur. Verum, cum aliquid certe similitudinis hanc inter et illas intercedat, ut cuiusmodi illud sit exponatur, ordo Theologorum requirit.

QUAESTIO IURIDICA.

De iure foeminarum Romanarum defuncto succedendi ab intestato et ex testamento historice ita agatur, ut appareat, quid diverso tempore in hoc capite iuris placuerit, et quae exstiterint causae illius mutati.

QUAESTIO MEDICA.

Exhibeantur, Hyoscyami nigri, primum descriptio Botanica, eiusque herbae, radice, et seminis analysis Chemica, deinde efficacia huius plantae venenatae in corpus animale, porro eius usus medicus, atque tandem noxae ex medicamento intempestiva adhibitione oriundae.

QUAE-

QUAESTIO LITERARIA.

Quae fuit politica Belgarum conditio, temporibus Elisabethae Anglorum reginae? Quae fuisse videntur huius reginae in patriam nostram consilia? Quae horum consiliorum in res nostras vis fuit et efficacia?

QUAESTIO MATHEMATICA.

Explicentur praecipui modi, quibus Calculi Differentialis principia demonstrare conati sunt Mathematici, et quid de singulis his modis existimandum sit.

QUAESTIO ZOOLOGICA.

Exponatur Apis mellificae Linn. succincta Anatome, Historia Naturalis et Usus oeconomicus, adhibitis et diiudicatis veterum et recentiorum hac de re observationibus et experimentis.

§ III.

*Lectionum a feriis inde aestivis A. CIOIOCCCXXIV
ad ferias aestivas A. CIOIOCCCXXV habenda-
rum haec fuit ratio constituta.*

IN FACULTATE THEOLOGICA.

*In Theologiam Naturalem cum commilitoni-
bus inquiret H. BOUMAN, diebus lunae et
veneris, hora X.*

*Collocutionibus vel disputandi exercitationi-
bus de Theologia Naturali praeerit H. BOU-
MAN, hora postea indicanda.*

*Historiam Ecclesiae Christianae et dogma-
tum, imprimis recentiore, tradet H. I.
ROYAARDS, diebus lunae, martis et iovis,
hora XI, et die mercurii, hora VIII.*

*Exercitationes in quaedam V. T. carmina
exegeticas habebit I. H. PAREAU, diebus
martis et veneris, hora I.*

*Hermeneuticas et exegeticas in Novum Foe-
dus lectiones habebit H. BOUMAN, diebus lu-
nae, martis, iovis et veneris, hora IX.*

Iacobi et Iudae epistolas interpretabitur H. ROYAARDS, d. mercurii, hora XII.

Theologiam Dogmaticam docebit I. HERINGA, E. F. diebus lunae, martis, iovis et veneris, hora VIII.

Collocutionibus de locis theologicis vacabit I. HERINGA, E. F. die iovis, horis vespert. a VII ad IX.

Doctrinam morum Christianam docebit H. I. ROYAARDS, diebus martis et iovis, hora X et alia, si adsit, hora auditoribus commoda.

Praecepta *homiletica* tradet H. ROYAARDS, die mercurii, hora X.

Exercitationes oratorias sacras moderabitur I. HERINGA, E. F. die saturni, hora I vel alia magis commoda.

Officia doctorum et antistitum in ecclesia Christiana exponet I. HERINGA, E. F. diebus martis, iovis et veneris, hora XII.

Puerorum doctrinae Christianae initiis *erudiendorum* exercitationem instituet I. HERINGA, E. F. die veneris, hora XI.

Commilitonibus, *orationes* habentibus *sacras*, praefes aderit I. HERINGA, E. F. die lunae, hora XII, H. BOUMAN, die mercurii ho-

ra I, et H. I. ROYAARDS, die iovis, hora I.

Disputandi exercitationibus præerit I. HERINGA, E. F. privatim die saturni, hora X vel alia commodiore, publice, die mercurii, hora I et H. I. ROYAARDS, privatim die iovis, hora I.

G. VAN OORDT, etsi, suo rogatu, honorifice a Rege dimissus est, lubentissime tamen sua officia et consilia, quoad eius fieri possit, offert commilitonibus.

IN FACULTATE IURIDICA,

docebunt

Institutiones Westenbergio duce H. ARNTZENIUS, diebus martis, mercurii, iovis, veneris et saturni, hora IX.

Pandectas eodem duce H. ARNTZENIUS, diebus martis, mercurii, iovis et veneris, hora X et II, die saturni, hora X.

Ius Belgicum, ad ductum linearum Iur. Civ. Holland. descriptarum a Cl. N. Smallemburg, I. R. DE BRUEYS, diebus lunae, martis, mercurii, iovis et veneris, hora XII.

Hi-

Historiam Iurisprudentiae Romanae H. ARNTZENIUS, diebus mercurii, iovis et veneris, hora XI.

Encyclopaediam iuris I. R. DE BRUEYS, diebus lunae, mercurii et veneris, hora I.

Elementa oeconomiae politicae I. R. DE BRUEYS, diebus lunae, martis et iovis, hora XI.

Methodum procedendi in causis civilibus I. R. DE BRUEYS, diebus martis et iovis, hora I.

Ius naturae C. A. VAN ENSCHUT, diebus martis, mercurii, iovis et veneris, hora XII.

Ius publicum et gentium C. A. VAN ENSCHUT, diebus martis, mercurii, iovis et veneris, hora I.

Ius criminale universum et belgicum C. A. VAN ENSCHUT, diebus martis, mercurii, iovis et veneris, hora IX.

Disputandi exercitationibus, alternis hebdomadibus, praeerunt Profesores in facultate Iuridica.

In FACULTATE MEDICA,

docebunt

Anatomiam B. F. SUERMAN, quater per
dierum hebdomadem, hora IV.

Physiologiam I. BLEULAND quater, h. VIII.

*Specimina Anatomiae subtilioris, tam hu-
manae quam animalium comparatae*, in Mu-
seo Academico demonstrabit I. BLEULAND,
diebus et horis, auditoribus commodis.

Dissectionibus Cadaveris Anatomicis, oppor-
tuno anni tempore instituendis, praerit B. F.
SUERMAN.

Pathologiam exponet B. F. SUERMAN, ter
per diorum hebdomadem, hora IX.

*Doctrinam de cognoscendis et curandis homi-
num morbis* I. I. WOLTERBEEK, quinquies
hora XII.

*Therapeuticam alimentorum, et medicamen-
torum expositionem* I. I. WOLTERBEEK,
quater, hora I.

Pharmaciam, vernaculo sermone, N. C. DE
FREMERY, diebus martis et veneris, ho-
ra III.

In-

Institutionibus Clinicis morborum internorum vacabit I. I. WOLTERBEEK, singulis diebus, in Nosocomio Academico.

Praxin chirurgicam tradet B. F. SUERMAN, quater per dierum hebdomadem, hora VIII.

Operationes chirurgicas demonstrabit B. F. SUERMAN, tempore hyemali, diebus et horis deinceps indicandis.

Institutioni Clinicae in arte chirurgica, quovis die, vacabit B. F. SUERMAN.

Theoriam artis obstetriciae I. I. WOLTERBEEK, ter per dierum hebdomadem tradet.

*Institutionibus obstetriciis, imprimis practi-
cis in Nosocomio habendis* vacabit I. I. WOLTERBEEK.

Morbos chirurgicos generales PH. F. HEYLIGERS, diebus lunae et martis, hora II, iovis et veneris *morbos venereos* eadem hora docebit.

Operationes chirurgicas in cadavere humano publice demonstrabit PH. F. HEYLIGERS, tempore hyemali, earumque encheiresium rationem, vernaculo sermone, exponet quater per dierum hebdomadem, hora V.

Artem obstetriciam theoreticam et practicam docebit Ph. F. HEYLIGERS, quater quavis hebdomade, hora I.

Politiam medicam tradet N. C. DE FREMERY, diebus mercurii et saturni, hora VIII.

Disputandi exercitationibus, alternis hebdomadibus, die saturni hora I, Profesores in Facultate Medica alternatim praeerunt.

IN FACULTATE PHILOSOPHIAE
THEORETICAE ET LITERARUM
HUMANIORUM,
docebunt

Logicam I. F. L. SCHRÖDER, diebus lunae et saturni, hora VIII.

Metaphysicam, imprimis partem Psychologicam, I. F. L. SCHRÖDER, diebus lunae et saturni, hora II.

Doctrinae Moralis nonnulla loca I. F. L. SCHRÖDER, die veneris, hora II.

Literas Latinas A. VAN GOUDOEVER, diebus lunae, martis, iovis et veneris, hora X, interpretandis cum Tibulli et Horatii selectis carminibus, tum Livii libro XXI.

* *

Ci-

Ciceronis libros de Republica interpretabitur A. VAN GOUDOEVER, die mercurii, hora I, et die saturni, hora XII. Cum his scholis latine scribendi, loquendi disputandique exercitationes erunt coniunctae.

Antiquitatem Romanam docebit A. VAN GOUDOEVER, die lunae hora IX, die mercurii hora IX et XII, die saturni hora IX.

Exercitationibus Oratoriis praeerit A. VAN GOUDOEVER, die saturni, hora I, aut alia magis commoda.

Literas Graecas tradet PH. G. VAN HEUSDE, interpretandis cum locis selectis Xenophontis et poetarum gnomiorum, diebus martis et veneris, hora XI, tum Plutarchi vitis Gracchorum, diebus lunae et iovis, hora XI.

Antiquitatem Graecam, locum in primis de sacris Graecorum institutis, amphictyonibus, oraculis, mysteriis, PH. G. VAN HEUSDE, diebus mercurii et saturni, hora X.

Literas Hebraicas I. H. PAREAU, ita ut *Grammaticam* exponat diebus lunae et iovis hora IX, eademque hora, diebus martis et veneris, quaedam tractet capita e priore *Samuelis* libro.

Literas Chaldaicas et Syriacas I. H. PAREAU, diebus lunae et iovis, hora XI.

Literarum Arabicarum initia I. H. PAREAU, diebus martis et veneris, hora XI, et *carmina quaedam Arabica* tractare perget, die mercurii, hora IX.

Antiquitatem Hebraicam I. H. PAREAU, diebus lunae et iovis, hora I, diebus martis et veneris, hora IV.

Historiam gentium, praesertim medii aevi et gentium recentiorum, PH. G. VAN HEUSDE, d. lunae, martis, iovis et veneris hora XII.

Historiam artium, cum apud alias gentes antiquas, tum maxime apud Graecos, PH. G. VAN HEUSDE, diebus mercurii et saturni, hora XI.

Historiam Patriae A. SIMONS, d. martis, mercurii, iovis et veneris hora VIII.

Literas Belgicas et Eloquentiam A. SIMONS, d. martis, mercurii, iovis et veneris, hora II.

Poëtarum principum Belg. Sec. XVI, praecipue Coornhertii, Visscheri et Spieghelii selecta loca A. SIMONS, d. martis et veneris, hora IV.

Praecepta styli bene Belgici tradet A. SIMONS,

MONS, d. martis, hora I, mercurii, hora XI, iovis, hora IV, et veneris, hora XI.

Disputandi exercitationibus praeerunt, alternis hebdomadibus, die saturni hora I, alternatim PH. G. VAN HEUSDE et A. VAN GOUD-OEVER.

In FACULTATE MATHESEOS ET
PHILOSOPHIAE NATURALIS,
docebunt

Elementa Matheseos I. F. L. SCHRÖDER, d. martis, mercurii, iovis et veneris, hora VIII.

Trigonometriam, atque Geometriae practicae elementa I. F. L. SCHRÖDER, d. mercurii et saturni, hora IX.

Physicam Mathematicam I. F. L. SCHRÖDER, bis per dierum hebdomadem, hora auditoribus commoda.

Algebrae alteram partem atque Theoriam curvarum I. F. L. SCHRÖDER, die martis et iovis, hora II.

Physicam experimentalem G. MOLL, d. lunae, martis, iovis et veneris, hora I.

Astre-

Astronomiae primas notitias G. MOLL, d. lunae, martis, iovis et veneris, h. IX, vel alia, auditoribus magis commoda.

Astronomiam theoreticam et practicam G. MOLL, iisdem diebus h. III.

Elementa Hydrotechniae, ad praesentem conditionem Patriae applicata, si sufficiens numerus auditorum adfit, belgico sermone exponet G. MOLL, hora deinceps indicanda.

Chemicam generalem et applicatam N. C. DE FREMERY, diebus lunae, martis, mercurii, iovis et veneris, h. XII.

Botanicam et Physiologiam plantarum I. KOPS, d. martis, iovis et veneris, h. X.

Zoologiam universam, N. C. DE FREMERY, diebus lunae, martis, iovis et veneris, h. XI.

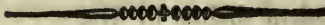
Anatomiam comparatam Th. G. VAN LIDTH DE IEUDE, diebus et horis auditoribus commodis.

Mineralogiam N. C. DE FREMERY, bis per dierum hebdomadem, hora auditoribus commoda.

Oeconomiam ruralem I. KOPS, diebus lunae, martis et mercurii, h. I, et saturni, h. XII.

Dis-

Disputandi exercitationibus, die saturni hora I, praeerunt Profesores in Facultate Matheſeos et Philoſophiae Naturalis.

G. DORN SEIFFEN, *Human. Lit. Lector*, diebus lunae et iovis, hora V, *exercitationes poëticas Latinas* inſtituet; iisdem diebus, hora VI, vel alia auditoribus magis commoda, *Grammaticam Graecam* privatim explicabit.

Literas Francicas tradet F. M. D'ANGELY, diebus lunae et iovis, hora V.

Literas Anglicas tradet C. THOMPSON, diebus lunae et iovis, hora IV.

F. L. BIANCHI, *Literas Italicas* docebit diebus martis et veneris, hora IV, vel alia auditoribus magis commoda; horis vero deinceps indicandis, *historiam earum literarum sermone Francico et Italico* tradet.

L. de FRANCE, Academicus gladiatoriae artis Magister, quotidie aptum et elegantem gladii usum docebit.

*
—————

Bibliotheca Academica, diebus Lunae et Iovis, ab hora I in II, et diebus Mercurii et Saturni ab hora I in IV, et, feriarum tempore, singulis diebus Iovis, ab hora I in II, unicuique patebit.

§. IV.

A die xxvi Martii A. CIDIOCCCXXIV ad diem xxvi Martii A. CIDIOCCCXXV disputationes publice vel privatim defensae sunt hoc ordine: ◻

Anno CIDIOCCCXXIV.

Die II Aprilis, IOHANNES IACOBUS VAN DER HAGEN VAN DEN HEUVEL, Rheno-Traiectinus, publice defensa disertatione, de causis successione legitima, ex historia Iuris, in primis Francici, et patrii antiqui, illustratis, Doctor creatus est Iuris Romani et hodierni.

D. x Aprilis, GILLES VAN YSSELSTEYN, Zie-rikzeeënsis, post privatim defensum specimen interpretationis et explicationis Art. 756

Co-

Codicis Civilis, *creatus est Doctor Iuris Romani et hodierni.*

D. XXIX Aprilis, IOANNES ADRIANUS VAN DE WATER, *Rheno-Traiectinus, post publice defensum specimen pathologico - chirurgicum de Polypis uteri et vaginae, Doctor Medicinae creatus est.*

D. XXX Aprilis, BARTHOLOMAEUS CORNELIUS IOHANNES VISSCHER, *Sylva-Ducensis, defensa publice disertatione, de Iure creditorum in bonis et persona debitoris, ex legibus Romanis et patriis antiquis, creatus est Iuris Romani et hodierni Doctor.*

D. II Iunii, NICOLAUS PAULUS VISSCHER, *Sylva-Ducensis, defenso publice specimine, quod exhibet Anatomiam et Pathologiam specialem organorum respirationi inservientium, Medicinae creatus est Doctor.*

D. III Iunii, IACOBUS ADOLPHUS CAROLUS ROVERS, *Dordracensis, post publice defensam disputationem, de Censorum apud Romanos auctoritate et existimatione, ex veterum rerumpublicarum conditione explicanda, creatus est Philosophiae Theoreticae Magister et Literarum humaniorum Doctor.*

D.

D. IV Iunii, IUSTINUS CORNELIUS VOORDUIN, Gorinchemensis, post defensum publice specimen iurisprudentiae comparatae in loco Iuris Belgici novissimi, qui est de constituendo tutore, *Doctor Iuris Romani et hodierni creatus est.*

Eodem die, IANUS WILHELMUS SCHIFF, Oosterbeeka-Gelrus, post privatim defensam dissertationem de dividenda hereditate ex Iure hodierno, *Doctor creatus est Iuris Romani et hodierni.*

D. VIII Iunii, HENRICUS WILHELMUS VAN WERKHOVEN, Rheno-Traiectinus, publice defensa dissertatione de remediis possessoriiis ex principiis Iuris Romani et hodierni, *creatus est Iuris Romani et hodierni Doctor.*

D. X Iunii, PETRUS TESTAS, Amstelodamensis, post defensam publice dissertationem de natura et significatione dominii (propriété) in Lib. II et III Codicis Civilis, *Doctor Iuris Romani et hodierni creatus est.*

D. XI Iunii, LUDOVICUS GERLACHUS PAREAU, Dayentriensis, publice defendit specimen Academicum de Tograii Carmine, praeside patre, IOANNE HENRICO PAREAU, *Literarum Orientalium Professore.*

D.

D. XII Iunii, IANUS IACOBUS NAHUYS, ex vico Vreeswijk, defensa publice disertatione de donationibus, cum generatim, tum de iis quae fiunt inter vivos, *creatus est Iuris Romani et hodierni Doctor.*

D. XIV Iunii, HENRICUS MARTINUS BYRDE, Rheno-Traiectinus, post defensum publice specimen de Epidemia Variolosa, quae annis 1822 ad 1824 in urbe Rheno-Traiectina fuit grassata et de Varioloïdibus Vaccinis, *Doctor Medicinae creatus est.*

Eodem die, vir doctissimus FREDERICUS SIGISMUNDUS ALEXANDER, Neomagensis, Medicinae Doctor Delphis et insigni Chirurgiae peritia magnisque in hanc disciplinam meritis spectatus, honoris causa creatus est *Chirurgiae Doctor.*

Eodem die, IELMERUS HINLÓPEN, Rheno-Traiectinus, privatim defensa disertatione de successione irregulari, praesertim liberorum naturalium, ex Codice Civili, *creatus est Doctor Iuris Romani et hodierni.*

D. XV Iunii, PETRUS VAN HAMELVELD, Amstelodamensis, post publice defensam disser-
ta-

tationem de exceptionibus, Doctor Iuris Romani et hodierni creatus est.

D. XVI Iunii, HENRICUS MAXIMILIANUS HOFFMAN, Roterodamensis, post defensam publice dissertationem de Gentium pactionibus et foederibus, ex historia illustratis, *Iuris Romani et hodierni creatus est Doctor.*

Eodem die, HENRICUS MARTINUS BYRDE, Rheno-Traiectinus ac nuperrime creatus Medicinae Doctor, summos modo legitimo honores in arte Obstetricia consecutus est.

Eodem die, FREDERICUS SIGISMUNDUS CONRADUS VAN NES, Haganus, post dissertationem privatim defensam de natura atque vi testamenti holographi, *Iuris Romani et hodierni Doctor creatus est.*

D. XVII Iunii, ANTONIUS GERHARDUS ALEXANDER VAN RAPPARD, Rheno-Traiectinus, post publice defensum specimen exhibens doctrinam Codicis Civilis de vi conventionum, quas ineunt minorenes, *Iuris Romani et hodierni creatus est Doctor.*

Eodem die, CHRISTIANUS GULIELMUS MOORREES, Neomagensis, privatim defensa dissertatione, quae sistit Codicis poenalis doctrinam.

trinam generalem de fociis delicti, *creatus est Iuris Romani et hodierni Doctor.*

Eodem die, IANUS IACOBUS VAN WESTRENEN VAN STERKENBURG, *Haganus, privatim defensa dissertatione de Iuris principiis generalioribus, ratione obligationis ex conventionem, Iure hodierno constitutis, creatus est Iuris Romani et hodierni Doctor.*

D. XIX Iunii, FREDERICUS IOANNES ONNEN, *Rheno-Traiectinus, post publice defensam dissertationem de prolapsu vesicae urinariae inverfae connato, Doctor creatus est Medicinae.*

Eodem die, GULIELMUS ADRIANUS GERARDUS VAN MAANEN, *Haganus, post defensam publice dissertationem de supremo Mechlinensi consilio; praemisissis observationibus generalioribus de antiquis institutis, praesertim iudiciariis, apud Germanos et Francos, Doctor creatus est Iuris Romani et hodierni.*

Eodem die, CAROLUS WILHELMUS STRONCK, *Fie-la-Gelrus et doctrinae Christianae interpret in repurgato coetu Dordraceno, honoris causa, propter insignia in ipsam Sacri Codicis interpretationem merita, Theologiae Doctor creatus est.*

Eodem die, DANIEL BOWIER, Sylva-Ducensis, privatim defenso specimine, de rescindenda venditione ob laesionem enormem, Iure Romano et hodierno, Doctor Iuris Romani et hodierni creatus est.

Eodem die, NICOLAUS MARTINUS VAN REEDE VAN OUDTSHOORN, Haganus, post privatim defensam dissertationem de quibusdam obligationibus specialibus locatoriis erga conductorem praedii rustici, creatus est Iuris Romani et hodierni Doctor.

D. 1 Octobris, THOMAS CHRISTIANUS VAN BARNEVELD, Boemelia-Gelrus, privatim defensa dissertatione de servitutibus, dictis personalibus, Iuris Romani creatus est Doctor.

D. XXIX Octobris, IACOBUS BENNEBROEK GRAVENHORST, ex insula Curacao, post publice defensum specimen iuridicum, sistens doctrinam Codicis Civilis de iure iurando, quod pars parti in iudicio defert, Iuris Romani et hodierni Doctor creatus est.

D. 1 Novembris, IACOBUS TERPSTRA, Transisalano-Oldenzaliensis, publice defensa disputatione, de sodalitiis Pythagorei origine,
con.

conditione et consilio, *creatus est Philosophiae theoreticae Magister et Literarum humaniorum Doctor.*

D. III Decembris, FRANCISCUS ERNESTUS BERG, *Amstelodamensis, defensa publice disertatione de foederibus patrocinii ex historia et iure publico atque gentium illustratis, Iuris Romani et hodierni Doctor creatus est.*

D. XIII Decembris, GERARDUS GYSBERTUS SANDBERG PLANTEN, *Steendero-Gelrus, post privatim defensam dissertationem de effectibus venaesectionis et hirudinum applicationis, creatus est Doctor Medicinae.*

D. XVI Decembris, FREDERICUS ALEXANDER SIPPON ARNOLDUS VAN ITTERSUM, *Campensis, post privatim defensum specimen de fundamento iuris puniendi atque legum poenaliu[m] fine, et de quibusdam poenis criminalibus, quibus hodie utimur, Iuris Romani et hodierni Doctor creatus est.*

D. XVII Decembris, CASPARUS FREDERICUS RUDOLPHUS OCKERSE, *Vada-Gelrus, qui d. 17 m. Iunii A. MDCCCXXIII Doctor Medicinae creatus erat, Chirurgiae renuntiatus est Doctor, instituta probatione legitima.*

D. XVIII Decembris, IANUS EVERHARDUS PESTERS, Rheno-Traiectinus, privatim defensa disertatione de fructibus, finito usufructu, domino proprietatis et fructuario tribuendis, ex Iure hodierno et Romano, Doctor creatus est Iuris Romani et hodierni.

A. CIOIOCCCXXV.

D. XXIV Ianuarii, SIMON KARSTEN, Rheno-Traiectinus, post publice defensum specimen literarium, quo continentur tria Pindari carmina, Olympiorum II et VI, Pythiorum I, cum prooemio et annotatione critica ac philologica, Philosophiae theoreticae Magister et Literarum humaniorum Doctor creatus est.

D. XVI Februarii, GERARDUS VAN WIERIGHEN BORSKI, Vleutentis, defensa privatim disertatione historica de Phoenicum coloniis, creatus est Philosophiae theoreticae Magister et Literarum humaniorum Doctor.

D. XXVI Februarii, FREDERICUS ADRIANUS VAN LIMBURCH STIRUM, Pembrooka natus Frisus nobilis, post defensum publice specimen de confiscatione bonorum apud Romanos, Iuris Romani et hodierni Doctor creatus est.

D.

D. II Martii, GUILIELMUS LEIGNES BAKHOVEN, *Amstelodamensis*, *defensa publice disertatione* de concilio Amphictyonum Delphico, *creatus est Philosophiae theoreticae Magister et Literarum humaniorum Doctor.*

D. XII Martii, SCATO GOCKINGA, C. F. *Groninganus*, *privatim defensa disertatione* de tutela aetate minorum, ex Iure hodierno, *Doctor creatus est Iuris Romani et hodierni.*

D. XVI Martii, GERARDUS IOHANNES MULDER, *Rheno-Traiectinus*, *post publice defensam disertationem* de opio eiusque principiis, actione inter se comparatis, *creatus est Doctor Medicinae.*

D. XXIII Martii, NICOLAUS PETRUS IACOBUS KIEN, *Sylva-Ducensis*, *privatim defensa disertatione* de vi legis novae in iura, quae coniuges ratione bonorum habent, *Iuris Romani et hodierni creatus est Doctor.*

§. V.

A. C1510CCCXXV.

Die x Ianuarii. *Acceptae sunt ab Academiae Lugduno-Batavae Senatu literae, quibus significatur, lustrum quinquagesimum conditae Academiae Lugduno-Batavae celebrandum esse die VIII proximi mensis Februarii, et nostrae Academiae Rector atque Graphiarius humaniter invitantur ut Senatus delegati, qui huic solennitati adsint. — Unanimi consensu decrevit Senatus, invitationi obsequendum esse: et quo certius honorificae invitationi satisfaceret, nominavit non tantummodo Rectorem et Graphiarium, verum etiam clar. SCHROEDERUM et DE FREMERY, qui, si opus esset, Rectoris et Graphiarii vice Leidam proficiscerentur.*

Die xvi Martii. — *Rector cum Senatu communicavit Decretum Regium diei VII Martii, quo munus Magnifici in annum sequentem Rectoris confertur in Virum clar. I. R. DE BRUEYS.*

Die xviii Martii. *In conventu Curatorum cum Rectore, Graphiario et Assessoribus designa-*

* * *

ti

ti fuerunt, in annum Academicum sequentem, Viri clarissimi,

- I. HERINGA, *El. Fil. Graphiarius;*
 et I. BLEULAND,
 A. SIMONS,
 G. MOLL,
 H. BOUMAN, *Asfesores.*

Die xxv Martii. In Senatum venerunt Academiae Curatores, Viri amplissimi, comite Graphiario suo, qui IANO RICHARDO DE BRUEYS, Viro clar. designato anni instantis Rectori, postquam solenne iusiurandum ab eo erat praestitum, novos honores gratulati sunt, et anni mox exacti Rectori, IODOCO HERINGA, Elisae F. pro fide et cura, quam in Academiae rectione demonstraverat, gratias egerunt.

Deinde Curatores, comitante universo Senatu, anni mox exacti Rectorem in novam Acroaterii amplificati ornatique Cathedram deduxerunt. Ex qua Orator, gratiis Deo actis pro favore, quem expertus fuerat, imploratoque eius auxilio, primum dixit de veteri illo aedificio, variam olim fortunam experto, nunc tandem auditorio, Academiae

nostrae congruo, idque solenniter Deo consecravit; porro ea enarravit, quae, ipso Rectore, evenerant Academiae, sive laeta, sive tristia; deinde tradidit praemia victoribus in certamine literario, PETRO HOFSTEDE DE GROOT, Theologiae in Academia Groningana Candidato, et HERMANNO SCHULTZ, Iuris in Academia Lovaniensi Candidato, uti et honorifica testimonia iuvenibus, qui horum ad virtutes laudesque meritas proxime accesserant, IOANNI PARÉ, Theologiae in hac Academia studioso, et ABRAHAMO ELIE PENNING, Iuris in Athenaeo Amstelodamensi Candidato; tum quaestiones, in proximum annum Academicum a singulis Ordinibus propositas praelegit; denique munus Rectoris, tertia vice a se gestum, abdicavit, sibiique datum successorem proclamavit ac salutavit.

The first part of the document is a letter from the Secretary of the
 Board of Education to the Board of Trustees of the University of
 the State of New York. The letter is dated the 10th day of
 January, 1892, and is addressed to the Board of Trustees of the
 University of the State of New York, at Albany. The letter
 contains the following text:

Sir: I have the honor to acknowledge the receipt of your
 letter of the 7th inst. in relation to the proposed
 amendments to the Constitution of the University of the
 State of New York, and in reply to inform you that the
 same have been referred to the Board of Education, and
 that they will be considered at their next meeting, which
 will be held on the 15th inst. at the University of the
 State of New York, at Albany. I am, Sir, very respectfully,
 your obedient servant,

J. B. ALLEN, Secretary.

The second part of the document is a report from the
 Board of Education to the Board of Trustees of the University
 of the State of New York. The report is dated the 10th day
 of January, 1892, and is addressed to the Board of Trustees
 of the University of the State of New York, at Albany. The
 report contains the following text:

Sir: I have the honor to acknowledge the receipt of your
 letter of the 7th inst. in relation to the proposed
 amendments to the Constitution of the University of the
 State of New York, and in reply to inform you that the
 same have been referred to the Board of Education, and
 that they will be considered at their next meeting, which
 will be held on the 15th inst. at the University of the
 State of New York, at Albany. I am, Sir, very respectfully,
 your obedient servant,

J. B. ALLEN, Secretary.

IODOCI HERINGAE,

ELISAE FILII,

ORATIO,

DE AUDITORIO ACADEMIAE RHENO-TRA-
IECTINAE, VARIAM OLIM FORTUNAM
EXPERTO, NUNC PRAESENTI EIUS
CONDITIONI ADAPTATO,

DICTA PUBLICE,

DIE XXV. MARTII, A. MDCCCXXV,

QUUM ACADEMIAE REGUNDAE MUNUS TERTIUM
PONERET, NOVUMQUE AUDITORIUM
INAUGURARET.

JODOCI HERINGAE

ELIAS III.

ORATIO

DE ADVENTU ANIMAE IN CORPUS
HUMANUM. ABBAS CLAUSTRUM
S. MARTINI, IN ECCLIA S. MARTINI
CONDITUS ADIUTUS

IN S. MARTINI

AD S. MARTINI, A. 1600.

AD S. MARTINI, A. 1600.
S. MARTINI, A. 1600.
S. MARTINI, A. 1600.

ORATIO.

ACADEMIAE RHENO - TRAIECTINAE CURATO-
RES, VIRI GRAVISSIMI, ET QUI HIS AB ACTIS
ES. ET SECRETIS, VIR CONSULTISSIME!

ARTIUM ET DISCIPLINARUM PROFESSORES, VI-
RI CLARISSIMI, COLLEGAE CONIUNCTISSIMI! UTI
ET LECTORES DOCTISSIMI!

QUI E RELIQUIS BELGII ACADEMIIS ET ATHE-
NAEIS, FESTI HUIUS DIEI CELEBRANDI CAUSA,
HUC VENISTIS, VIRI CLARISSIMI!

QUI IN REGNO BELGICO, IN REGIONE RHENO-
TRAIECTINA, ET HAC IN URBE, SIVE REBUS PU-
BLICE GERENDIS, SIVE IUSTITIAE TUENDAE, SIVE
MILITIAE FACIENDAE, PRAEESTIS, VIRI SPECTA-
TISSIMI!

EUANGELII INTERPRETES, VIRI VENERABILES!

DOCTORES ERUDITISSIMI!

IUVENES, LITERARUM STUDIIS OPERAM DAN-
TES, EXOPTATISSIMI!

CIVES DENIQUE ET HOSPITES, SUO QUIQUE
LOCO HONORANDI!

Illuxit, propitio Deo, feliciter dies, Acade-
miae Rheno-Traiectinae festus, exoptatus im-
primis mihi, Rectoris munus posituro. Exactus
est annus academicus, quo mihi haec provincia,
praeter spem et opinionem, tertium fuit admini-
stranda. (1) Annum ingrediebar, pede infirmus,
animo dubius, et de onere ferendo sollicitus.
Nunc, quae a summo rerum humanarum Mode-
ratore precatus sum, ea mihi contigerunt, supra
quam sperare ausus sum: Civium academicorum
pietas; Collegarum auxilium; Curatorum bene-
volentia; favor Regis; Tua maxime clementia,
eaque gratuita, Pater coelestis, quam, prouti
per omnem ante actam vitam, ita, hoc sexage-
simo

fimo aetatis anno, in hunc usque diem experior! Tu valetudine saepius laborantem me sustentasti; Tu mihi dilectam filiam, uxoremque carissimam, tanquam e morte reddidisti. (2) Tu mihi, dubiis in rebus, affuisti consilio. Tu laboribus meis succesus largitus es prosperos. Tu mihi inopinatas gaudendi causas praebuisti. Tu prospexisti, ne e mea, aut negligentia, aut imprudentia, aut perversa sedulitate, detrimentum caperet Academia. Quibus pro beneficiis, magnis sane et immeritis, equidem gratum Tibi offero animum. Quem ut animi sensum ipse acuas et perpetues, mihi huc hora dicenti ut benigne adspires, enixe oro ac precor.

Vestram deinde, qui huc confluxistis, audientiam benevolam, omni, qua par est, humanitate, imploro. Implorarem autem paulo confidentius, nisi hic ipse locus, in quem hodie primum convenimus, vobis in audiendo, mihi in dicendo, aliquod inferre videretur impedimentum. Ego enim, auditorio veteri angustiori assuetus, nisi vocem, in pronunciando, huius loci amplitudini accommodem, orator ero haud intellectus, atque adeo molestus. Sed periculum

fa-

faciendum esse sentio: quod si minus succedat, habebunt, qui deinceps ex hac dicturi sunt cathedra, quod, vel vitent, vel in aedificii cathedraeve constructione emendandum flagitent. (3)

Verum et aliam nobis obiectam video difficultatem, hoc novo eoque pulcro spectaculo: quod, et oculos delectat, et mentem ad animadvertendum invitat, et praeteritarum rerum imagines in inemoriam revocat, et ad comparandas res novas cum veteribus iudicium exposcit, et gaudii speique sensus afficit, et plurium rerum innovandarum desiderium incitat. Quae quidem omnia vereor, ne tam sponte ac celeriter animos vestros sint occupatura, ut nulla dicentis vox, nulla rerum dicendarum praestantia, mentem oculosve a novo avocare possit spectaculo. Itaque hoc dandum esse arbitror naturae humanae postulationi: mihique persuadeo, frustra me vestram petiturum esse attentionem, nisi ex hac ipsa spectatione et cogitatione dicendi argumentum depromam. Dicam igitur *de hoc auditorio, variam olim fortunam experto, nunc praesenti Academiae nostrae conditioni adaptato.* Quod quidem argumentum ad omnium intelligentiam compositum, personae, quam sustinco,

aptum, huius diei solennitati congruum, et cum aliqua audientium, sive utilitate, sive delectatione, coniunctum fore, spero ac pene confido.

Quicumque hominum contemplatur ingenia, studia, instituta, mores, leges, artificia, in singulis fere animadvertit res novas veteribus additas cum iisque arctissime iunctas. Qui nobis historiam tradunt literarum, artium et disciplinarum, atque adeo incrementum indicant, quod capere solent singulae, ubivis demonstrant recentius inventa cum priscis coniuncta et coagmentata. Cuius rei observatio haud parum facit, ad aestimandam, tum naturae nostrae indolem, tum etiam societatis humanae salubritatem. Qui enim nascimur et morimur homines, nihil in huius vitae brevitate perficimus, quod perpetuum sit et consummatum: attamen nobis inest animus, id quaerens, ad id adspirans, quod sit aeternum, omnibusque numeris perfectum. Quotquot autem, in humana viventes societate, corporis animique vires divinitus datas assidue intendunt, operam navare possunt, suae non tantum aetatis hominibus utilem, sed et posteris profuturam: hi vero ipsi, quam parum essent profecturi, nisi proavorum disciplina et exemplo

in-

incitati et adiuti, nisi inchoata et affecta invenirent, quibus elaborandis et perficiendis sese applicarent? Proinde, nec frustra laborarunt maiores nostri; nec nos laboramus frustra; nec denique frustra laborabit posteritas. Quod cum expendo, non possum non, in hac laborum humanorum vicissitudine, venerari Dei moderantis sapientiam et benignitatem, nulli non hominum aetati prospicientem, et, nisi negligentia sua et ignavia ipsi hanc curam faciant irritam, singulis pedetentim provehentem ad virtutem felicitatemque, post terrestrem hanc vitam, Iesu Christi opera perfectissima et saluberrima, percipiendam.

Quae universe monui de hominum studiis et laboribus, ea quorsum a me dicta sint, quis vestrum non perspicit paulo intelligentior? Contemplamur enim hodie, in hoc ipso acroaterio, recentia priscis addita; vetus aedificium, ad novos usus restructum; proavorum et posterorum labores coniunctos; eorum, qui, ante aliquot saecula, hanc domum exstrui iusserunt, operam accommodatam ad eorum usum, qui, et hodie huc confluerunt, et, quod Deus faxit! deinceps, in hoc bonarum literarum templo, suam sunt sedem ornaturi.

Fuit

Fuit haec domus aedificata istis temporibus; (4) cum summa rerum civilium pariter ac sacrarum potestas, in regione Rheo - Traiectina, esset penes Episcopum, adiuvantibus, primum quinque ecclesiarum Canonicis, deinde etiam Equitibus et Nobilibus, denique urbis nostrae et caeterarum Magistratibus. Itaque tunc delegati ex istis Ecclesiasticis, Equitibus et Magistratibus, in supremum Ordinum, qui dicebantur, concilium coibant. (5) Sed, pro istorum temporum ratione, in Ordinum conventu principem tenebant locum Canonici: in Canonicis autem primas habebant partes praefecti ecclesiae maiori, S. Martini o dicatae, in qua suam collocaverat cathedram Episcopus, et quae propterea videtur dicta dominica. (6) Atque ita factum est, ut, qui his esset canonicis praepositus, Archidiaconi nomine, in Ordinum conventu praesideret, haec autem domus, Martini templo contigua, capitularis magna dicta, destinata esset, cum quinque ecclesiarum Canonicis, tum etiam regionis Ordinibus, de universa republica deliberantibus. (7)

Hos igitur intra parietes; quas quantasque res, cum sacras, tum civiles, olim actas procuratasque existimetis! Quam difficiles causas in
dis-

disceptationem vocatas! quam gravia decreta facta! Quoties defensa fortiter iura civium contra optimates, gregis Christiani contra pastores mercenarios, Clericorum subditorum contra Episcopum, cunctorum denique contra Pontificem Romanum? Quanta enim, Cives Rheno-Traiectini! maiorum vestrorum fuerit tuendae libertatis cura, ex eo intelligitis, quod ne Episcopo quidem licitum fuerit, suam occupare sedem, aut palatium ingredi, nisi antea, in hoc ipso conclavi, in quo electus esset, solenni iureiurando spondisset, nihil quicquam se facturum, iuribus, sive Ecclesiarum, sive Ordinum, contrarium. (8) Sed, postquam Henrici Bavari, Episcopi, imbecillitas et desperatio, consentiente Clemente septimo, supremum ius in hanc regionem ad Carolum quintum detulerat, (9) Ordines paulo fortius suam populique causam agentes, ex harum aedium amplitudine coacti fuerunt in locum importunum, parvum et angustum, novae arci, cohibendorum civium causa exstructae, vicinum, ubi non raro viris principibus sub dio standum fuit, ventorum, pluviarum grandinumque molestiae expositis. (10) Cum vero, exacto saeculo fere dimidiato, maiores nostri, excusso Philippi secundi

intolerabili iugo, libertatem suis vivendi legibus receperunt, regionis nostrae moderatores denuo hunc sibi locum vindicarunt, neque antea ex eo deceserunt, quam propria iis domus, Iohannis Baptistae templo vicina, eaque multo amplior et illustrior, esset accommodata. (11) Interim his in aedibus sancitum est, auctore Guiljelmo Arausiaco, adiutore fratre Ioanne Nassavio, Gelriae Governatore, celebratissimum illud foedus, quo septem boreales Belgii regiones sancto fuere vinculo consociatae, unita vi fortiores, ad recuperandam patriae libertatem paratiores, ad religionem a superstitione repurgandam promptiores, a quaerendo auxilio peregrino alieniores, ab hostium insidiis et fraudibus tutiores, devinctiores denique patriae Patri vigilantissimo ac fidelissimo. (12)

Haec igitur tam praecclare ac feliciter a maioribus nostris, his ipsis in aedibus, tentata fuere et effecta. Quorum equidem memoriam quoties repeto, repeto autem saepissime, toties eorum laudo consilium, qui, hac in domo, literarum sedem collocandam curarunt, et, quod numismati, saeculo proxime exacto, incisum est, atrium libertatis templum sapientiae esse voluerunt. (13)

Sci-

Scilicet, saeculi decimi septimi anno quarto et tricesimo, urbis nostrae Consules et Senatores hinc illustre condiderunt Gymnasium, quod, viginti post menses, consentientibus et auctoritate sua munientibus universae regionis Ordinibus, ita fuit amplificatum, ut, ab eo inde die, existeret Academia Rheno-Traiectina, soror Lugduno-Batavae, Franequeranae et Groninganae. (14) Lectiones autem academicae eo tempore haberi quotidie solitae fuerunt, in scholis, non domesticis, sed publicis. Cum igitur pluribus opus esset auditoriis, amplior haec domus, structo muro intermedio, in duo divisa fuit conclavia, utrumque docentis cathedra et audientium subfelliis instructum, unum orientem versus, paulo angustius, alterum ad occidentem aliquanto maius, orchestra, q. d. ornatum, ex qua, festis maxime diebus, dulcis audiebatur musicorum concentus. (15) Crescente docentium discentiumque numero, tertium aedificatum fuit acroaterium, quod nostra memoria dici consuevit theatrum chirurgicum. (16) Sed pedetentim lectiones publicae locum fecerunt domesticis, magna cum docentium, maiori etiam cum audientium ac scribentium incommoditate utilitateque. Nec tamen propterea deserta
 fue,

fuere auditoria. Frequenter enim, maiorum nostrorum aetate, iuvenum exercebantur ingenia, publice, moderante Praefide, subtiliter, nonnunquam et acriter, disceptando, cum de quaestionibus propositis, tum etiam de argumento libellorum academicorum, sive a magistris, sive ab ipsis discipulis, in lucem emisforum. Nec raro publici academiae doctores extra ordinem orationes pronuntiabant, data opportunitate, modo laeta, modo tristi, sive ultro, sive ab academiae Curatoribus aut Senatu invitati. (17) Non dum enim, aut ingens ortus erat molestorum numerus censorum, aut anxia adhibebatur cura, de Latini sermonis puritate et orationis elegantia, ne ab iis quidem, qui his in literis docendis aetatem consumebant.

Cum igitur, inde a fundatae huius Academiae tempore, usque ad aetatem nostram, admodum frequens fuerit usus huius loci, in duo conclavia distributi, vos, qui rerum olim gestarum memoriam libenter repetitis, mecum quaeso cogitate, quot quantique viri, doctrinae fama celeberrimi, hoc disciplinarum divinarum ac humanarum sacrarium illustrarint, discendo, docendo, disceptando! (18) Quoties his rerum academicarum

cura fuerit commissa! Quoties, hos intra parietes, ab iis celebratus fuerit dies Academiae natalis! Raro certe hunc fuisse intermissum, credibile est, nisi Franco-Gallis nobis imperantibus. Sed, quando, saeculi decimi septimi anno secundo post septuagesimum, Ludovici decimi quarti armis, cum insigni patriae parte, nostra etiam civitas victa iaceret, magna iuventum pars, nonnulli etiam doctores, has effugerunt aedes, in hostilis comneatus horrea conversas. (19) — Haec istorum fuit temporum miseria, cui Guilielmi terti fortitudo et prudentia medelam attulit. (20) Nostra vero aetate, quam deserta fuerit haec academia, quo tempore iugo submissi fuimus Napoleontico, non est quod commemorem, nisi grati animi profitendi causa erga benignam Dei providentiam, qui nos praesentissimo interitus periculo eripuit, nobisque vindicem statoremque dedit optimum regem Guilielmum primum. (21) Huius enim aequitate et liberalitate factum est, ut Academia Rheno-Traiectina, in qua eius, et avus Guilielmus quartus, (22) et proavus Guilielmus Carolus Friso, (23) ingenium bonarum litterarum studiis excoluerunt, inter Belgii academi-

mias locum suum posset recuperare et ornare. (24)

Ab eo inde die, quo Regis decreto prospectum fuit, primi ordinis scholis in Belgio regundis, magnam concepimus spem de amplificanda Academia nostra. Quae enim antea a magistratu urbano condita, et ex urbis aerario sustentata fuerat Academia, nunc, una cum reliquis, regia erat futura, et publicis regni sumptibus alenda. Nec deerant aliae bene sperandi causae. Sed quicquid etiam sperare ausi fuerimus, spem nostram longe superavit eventus. Optimi enim Regis liberalitate, magna ad Academiae splendorem facta est accessio. Et amplissimorum cura Virorum, qui huic literarum sedi praefecti sunt custodes et vindices, multa ei ad prosperitatem allata sunt adiumenta.

Illustris docentium ordo insigniter crevit, accedentibus Viris egregiis, qui, honestae obtemperantes invitationi, stationem suam, sive academicam, sive aliam haud spernendam, cum hac sede commutarunt. (25). Nemo autem eorum, qui admodum honorifice fuere allecti ad aliam Academiam ornandam, induci potuit, ut, quos hic expertus fuerat, collegis coniunctissimis, disci-
pu-

pulisque dilectissimis, valediceret. (26) Discer-
tium tanta subito exstitit frequentia, quanta, in
hac certe Academia, nunquam antea fuerit com-
perta. (27) Eorum enim numerus, qui ante
hos tredecim annos his scholis, ex Napo-
leontis decreto secundi ordinis dictis, inter-
erant, nunc fere quadruplex factus est. (28)
Quae, superiori saeculo, singulari audientium
frequentia, celebratae erant scholae Wesfelin-
gianae, centenos numerabant: nunc discentium
numerus, in eiusdem disciplinae scholis, fere
duplicatus est. (29)

Hac igitur cum Academiae celebritate adae-
quanda fuisse eius subsidia et ornamenta, quis
vestrum est, quin probe intelligat?

Itaque bibliotheca, quae tum erat, ex in-
commoda sede, translata fuit, in recens in-
structum aedificium magnificum, suppellectili li-
teraria dignum, libros quaerentibus legentibus-
que opportunum, et ad capiendam maiorum co-
dicum copiam idoneum: (30) ipse vero thesau-
rus, Heusdii, Praefecti diligentissimi, cura dis-
positus, perpetuo libris, in omni literarum do-
ctrinarumque genere praestantissimis, fuit locupleta-
tus. Hoc nominatim anno, ea pars aucta est, quae

operibus constat mathematicis et physicis. Accepimus etiam, Illustris Löwenhörnii cura; historiam regum Norvegicorum, conscriptam a Snorrio, Turnae F. eamque praestantissimam. (3¹) Imprimis vero laudanda est liberalitas Regis nostri; mille nobis florenos concedentis, quibus libros emeremus in Bibliothecae Meermannianae auctione, emti autem sunt libri, in vario literarum doctrinarumque genere; imprimis historico, eximii. (3²)

Hortus Academicus egregie emendatus est; caldario uno: dum alterum expectatur, cuius spes iam ab Academiae Curatoribus facta est. Horti herbariique divitiae, Kopsii vigilantia, millenis auctae sunt herbis, cum vividis, tum arefactis; uti et magna seminum copia: horti area novam induit formam, quae ad plantarum distinctionem sit accommodatior, magisque amoenam ambulanti- bus et spectantibus. Index, ante biennium editus, opportunitatem praebuit commutandarum aliquot centenarum plantarum cum aliis, quae, sive in patria nostra, sive alibi, ut Parisiis, Bonnae, maxime vero Havniae, colebantur: imprimis vero, hoc anno, incrementum semel iterumque factum est nonaginta semi-

B

num,

num, ex horto Iavano misforum, iubente Viro nobilissimo Capello. Praeterea, ex horti nostri divitiis, plurimum collatum est in spectaculum plantarum exquisitiorum splendidissimum, quod, auctore Kopsio, procurarunt, mense Iunio, Sodales Traiectini Societatis oeconomicae, quae in Belgio floret. Quod quidem spectaculum, non tantum civibus nostris et advenis gratissimum fuit et iucundissimum, sed maxime etiam fructuosum ad Botanices studia in regione nostra alenda, et ad colendas plantas rariores et elegantiores (33)

Astronomorum specula, moderante Mollio, ad diligentem promptamque siderum contemplationem, multo quam antea aptior est facta, et vero etiam insigni instrumentorum pretiosissimorum apparatu ditata: quae vero aderant, haud contemnenda, sunt emendata. (34)

Matheseos et Physices cultoribus, suadente eodem Viro Cl. datum est novum aedificium, amplum, concinne distributum, auctumque instrumentorum non paucorum, partim etiam rariores noveque inventorum, accessione. (35)

Locus, chemicis destinatus laboribus et institutionibus, iuvante Fremeryo, commodior factus

ctus

ctus est pristino, et vero etiam adminicula nactus est, ad mirificum artis incrementum magis adaptata. (36)

Museum, quod dicitur, Zoologicum et Mineralogicum, utrumque antea fere nullum, eodem Viro Cl. moderante, e parvis ortum est initiis, et crescit continenter ac feliciter, novis animalium et mineralium speciminibus, sive emtis, sive dono acceptis: cuiusmodi beneficium hoc anno praestantissimus Helvetorum Medicus Constantius Nicatus, nuper huius Academiae alumnus, praestitit. Imprimis vero thesaurus ille permagnum cepit incrementum, Regis augustissimi munificentia, quae, pro eximio favore, quo haec profequitur studia, in Academiae nostrae usus, procuravit exquisitam musei, a Viro Cl. Lith de Leude instructi, partem, quae animalium vertebratorum historiam naturalem et anatomen comparatam complectitur. (37)

Verum, inter artis medicae adminicula, nihil unquam in hac Academia visum fuit praestantius et exquisitius museo Anatomico - Physiologico - Pathologico, quod Bleulandii incredibili industriae et dexteritati debemus: cuius vero perpetua cura feliciter ab eo commendata est

diligentiae Koningii, Professoris dexterrimi. Quo magis etiam gaudemus, ad illud accedere aliquando nonnihil incrementi: et hoc quidem anno accessisse duo specimina, egregie facientia ad illustrandam tubulorum aëriferorum in pulmonibus fabricam, uti et tria aneurysmatis pathologica. (38)

Denique Nosocomium aedificatum est, ad spectu splendidum, aegrotantibus et puerperis, publica sustentatione indigentibus, valde proficuum, artis salutaris studiosis, ad accuratam disciplinam, singularem experientiam et assiduam exercitationem, pernecessarium, Suermanni et Wolterbekii cura et providentia perquam fructuosum; quamvis nondum ita instructum, ut peritorum Virorum iusto satisfacere possit desiderio. (39)

Cum igitur disciplinis singulis tanta prospectum sit cura, et aliis quidem alia domicilia sint parata, nonne harum etiam universitati fuit prospiciendum? Et insigniter aucto docentium discentiumque numero, nonne locus dandus erat amplior? Quod enim, in hunc usque diem, maius dictum fuit auditorium, ne discipulos quidem omnes capere amplius poterat; neque
in

in subfelliis locus sufficebat idoneus, aut do-
centium ordini, aut viris honoratis, ad audien-
das orationes et disceptationes publicas invitatis.
Confulto alia praetereo incommoda, sive ex
aedificii structura, sive e perverso eius usu, pro-
fecta. Hoc tamen unum addo, inde a condita
Academia semper molestam fuisse istius audito-
rii angustiam. Quoties enim festum, anniverfa-
rio illustrius, esset celebrandum, aut paulo ma-
ior audientium frequentia esset expectanda, to-
ties fere, ex isto acroaterio erat confugiendum
ad vicinum Domini templum. Quod quidem
remedium novi exstitit mali causa. Ad templi
enim amplitudinem tantus fieri solebat hominum
illiteratorum concursus, ut oratoris vox strepitu
perpetuo impediretur, nonnunquam et obrue-
retur. (40)

Huic igitur incommoditati occurrendum esse,
prudenter censuerunt Viri Amplissimi, rebus
academicis Praefecti: eaque causa iam aliquam-
diu in deliberationem ab iis misa fuit, consul-
tis etiam peritis arbitris et artificibus. Quo fa-
cto, hoc negotium, sumtus postulans non exi-
guos, fuit delatum ad Regem, qui, re cogni-
ta, plura millia florenorum ex aerario pu-
bli.

blico concessit, his aedibus reficiendis impendenda. Itaque inchoatus est, ante hos septem fere menses, operarum labor, destruendo muro intermedio, removenda veteri supellectili, muro australi tectoque reficiendo, novo conclavi ad orientem aedificando, atque his aedibus instruendis cathedra superiore et inferiore, subselliis, orchestra, caeteris omnibus, quae vos contuemini, ad commoditatem et ornatum comparatis. Quae dum parabantur, labore per hyemem non intermisso, nobis interim, sacra academica publice facientibus, ab aeditimis concessum fuit templum, quod ab Iohanne Baptista nomen habet; Senatui autem academico conveniendi locus fuit in conclavi, templo huic contiguo, apte instructo: qua in re Virorum spectatissimorum benevolentiam, et de Academia bene merendi studium, equidem, Senatus nomine, palam agnosco, gratoque profiteor animo.

Sic igitur hodie divino mihi beneficio licuit vos invitare, ad festum hunc diem celebrandum, in amplificato ornatoque hoc auditorio. Sic mihi officium fuit impositum, e nova hac cathedra ad vos dicendi, totumque hoc aedificium veluti inaugurandi, sive, ut ad religio-

gionis Christianae indolem accommodatius dicam, Deo consecrandi.

Tibi igitur, Deus Optime Maxime! pro novo hoc beneficio, gratias agimus, quas possumus, maximas. Tibi hoc bonarum literarum domicilium perpetuo sit sacrum. Qui ex hac cathedra, ab hoc inde die, dicturi sunt, aut ex inferiore sunt disceptaturi, nihil unquam proferant a vero, iusto, bonoque abhorrens, tibi, Sancte Pater! displicens! Nihil non proficuum reipublicae, religioni, bonis literis et moribus, Academiae, eius imprimis alumnis, in hoc acroaterio audiatur cernaturque! Quae ut rata sint vota, curae ac providentiae tuae hoc bonae mentis sacrarium supplices, Iesu Christi, Domini nostri, nomine, vovemus, commendamus, committimus. Tibi ut honorificum sit, ipse, rerum nostrarum summe Moderator, iubeas et faxis!

In eum me devenisse locum video, quo dicere me oporteat, de rebus, quae, hoc magistra-

tus.

tus mei anno, Academiae nostrae evenerunt, sive laetis, sive tristibus.

Quod cum aggredior, laudibus celebranda est Dei benignitas, qua plurima nobis contigerunt prospera. Haec incolumem servavit Regem optimum, Patriae Patrem, bonarum literarum tutorem benevolentissimum. Rex fidelem, nobis non uno nomine acceptum, elegit in dirigendis Academiis Administrum, Ewyckium, Philosophum, eumque Christianum, in his rebus curandis non novum, sed titulo ornatum novo maiorem habente auctoritatem. (41) Quem cum sua praesentia condecorare hoc festum video, non possum non humanis eum rogare verbis, ut, *et* sibi persuadeat de honore, quo ipsum prosequimur, *et* grati nostri animi apud Regem sit interpres.

Munifici Academiae Curatores salvi nobis sunt relictis, in his urbis nostrae Consul perpetuus, senex fortis et constans. (42) Ex itineribus, insigni cum fructu ad vitam sapienter instituendam factis, reducem videmus Virum consultissimum, qui Curatoribus ab actis est et secretis. (43)

Singularum disciplinarum Profesores una omnes

nes fuere voluntate, pro viribus praestandi, quod suarum esse partium crederent. Qui nonnunquam adversa laborabant valetudine, vel ad alias subinde evocabantur, curas, (44) nihil magis dolebant, quam quod discipulis suis deessent. Post Rossynii et Huismanni mortem, vacuum videmus Philosophiae theoreticae cathedram, sed nihil inde detrimenti senserunt eius cultores, postquam perhumaniter partes alias Heusdius, alias Schröderus suscepit, uterque merito suo ab iis valde honoratus. Ac scio sane, neminem eorum alium desiderare magistrum, nisi animadverterit, alterutri Viro, e nimio onere, imminere affectae valetudinis periculum. Quod ut bonus avertat Deus, singulos sustentans et conservans, enixe precamur. (45)

E Dei enim arbitrio toti pendemus: nec vita, nisi et aliis prodesse possit, nobis videtur exoptanda. Haec vera fuit sententia Viri Cl., cuius productiorem vitam et prosperiorem valetudinem, hoc anniversario die festo, saepius a Deo precati sumus: (46) qui vero nuper, rebus ereptus terrestribus, ad coelestem illam verae Theologiae scholam est eVectus, in quam et nos, quotquot genuinae sumus sapientiae studiosi, ad-

adspiramus. Sed, de Hermanni Royaardsii, Collegae nobis coniunctissimi, vita, mihi paulo plenius ad vos erit dicendum.

E generosa profectus stirpe, patrem habuit Albertum, Medicum Bomeliensem. Quo cum adolefcens iam esfet orbatuſ, mater, in filio videns ingenii dotes diſcendique ardorem, eum mature erudiendum et ad ſeveriora ſtudia prae- parandum curavit. Itaque iuvenis ſeptendecim annos natus noſtram adiit Academiam, arti medicae addiſcendae, duce Ooſterdykio, operam daturus. Sed cum, in diſſecandis cadaveribus, ſanguinem horreret, mutato conſilio, in medicina hominum animis adhibenda, vires ſuas periclitandas duxit. Quod ut proſpere ſuccederet, ſcholis aſſidue interfuit mathematicis, phyſicis et philoſophis, Hahnii, Hennerti et Roſſynii, iureconſultis Tydemanni, imprimis literariis Ravii, Saxii et Segarii. Et exſtant etiamnum iuvenilis ingenii et peritiae ſpecimina, cum alibi, (47) tum maxime in *Diatribae, de emendandis plurimis veterum Scriptorum Graecorum locis, ut et de hecatomibis, Homerique Oceano*, quam, Praefide Segario, publice tuitus eſt feliciter. Ita autem

ri-

rite instructus alacriter sese ad Theologiae studia applicuit, usus disciplina Burmanni, Bonneti, maxime Ioannis Alberti Vossii, ac tam celeriter proficiens, ut sagacibus iuveniliū ingeniorum exploratoribus spes fuerit suborta, fore, ut, qui iuvenis coetui Christiano praeficeretur, vir aliquando Academiae insigni ornamento esset et praesidio. (48) Neque ea spes irrita fuit. Postquam enim decennium transegerat in docendis moderandisque Christianorum coetibus Scherpenzeleni, Elburgensi, Alemariensi, Medioburgensi et Hagano, applaudentibus doctis piisque eorum sociis, huius Academiae Curatores eum huc evocarunt, anno superioris seculi duodenonagesimo. Ac sane cathedrae Theologicae eo tempore ornandae opus erat Viro docto, prudente, strenuo, forti, exercitato. Nuper enim, belli civilis tempestate, qua repulsi ab hac Academia fuerant Ianus Valckenaeus (49) et Petrus Nieuwlandus, (50) eiecti Roscamus, (51) et Saxius, filius, (52) naufragium quoque fecerat Hamelsveldius, doctus sacrorum librorum interpret, strenuus religionis Christianae vindex. (53) Vivebat quidem Vossius, sed fractis corporis animique viribus.

bus. (54) Burmannus iam octogenarius erat. (55) Senescebat Bonnetus. (56) Brownius historiam ecclesiasticam docendam nuperrime susceperat, audientibus admodum paucis. (57) Nec deerant aegre ferentes iacturam, quam in Hamelsveldio fecerat Academia. In civium discordiis vix cuiquam licuerat neutrarum esse partium: et suppositi erant ignes cineri doloso. In his igitur temporum adiunctis, magna fuit de Royaardsii disciplina expectatio. Quae ne vana esset, hic mox facultatis voluntatisque suae documenta edidit luculenta. In lucem enim emittit, primum *Orationem*, novi muneris adeundi causa habitam, *pro ordinis ratione, qua Deus in patefacienda religione usus sit*: deinde *Diatriben, de divinitate Iesu Christi vera*, ita scriptam, ut ex ea omnem cognoscas rationem, quam perpetuo secutus est, in interpretandis, probandis ac defendendis religionis Christianae placitis. Videbat enim, in tuenda doctrinae divinitus patefactae causa, parum systemati scholastico esse tribuendum, plurimum auctoritati sacrorum librorum, ad iusta Critices et Hermeneutices praecepta interpretandorum. (58) Itaque, in scholis suis, praecipue id egit, ut, in interpretando Ve-

teri Novoque Codice , et ipse praeiret , et discipulos informaret idoneos horum librorum interpretes in coetu sacro ; cuius futuri essent doctores et admonitores. Id ipsum interpretandae et vindicandae doctrinae divinae studium elucebat ex iis, quae ab eo, sive Latine, sive vernacule, sunt edita, ac nuper, donante Filio, in Bibliothecam Academicam illata, nominatim quoque ex orationibus sacris, quas, haud vulgari facilitate gravitateque, vernacule, non declamabat, sed ita pronunciabat, ut auditorum animos, et teneret attentos, et ad omnem pietatem Christianam flecteret. Praeterea, multos per annos, curam sustinuit laboriosam, in moderanda illustri Societate, pro defendenda religione Christiana, quam tempestive, una cum paucis adiutoribus, condiderat patruus meus Iohannes, Ecclesiastes, dum viveret, Haganus, cuius favori, consilio et auxilio quantum equidem debeam, hac opportunitate, grato profiteor animo. (59) Provectiore aetate, Royardsius sese etiam adiunxit sodalibus, qui libris sacris edendis ac donandis operam dant laude dignissimam. Et, quando Hagae Comitum prima habebatur Synodus delegatorum ex coetibus Christianis, in Belgio

re-

repurgatam profesfis doctrinam, ille, ex Academiae nostrae Ordine Theologico, una cum Theologis senioribus Lugduno - Batavo et Groningano, a Rege lectus fuit, ad praeendum consilio et suafione. Qua in Synodo quam utilis eius fuerit praesentia et prudens moderatio, facile vident, quicunque intelligunt, quae ab ea acta sint decretaque, et quam varia de iis nostrarium fuerint iudicia. (60) Ac sane, quo provector fuit Viri Cl. aetas, eo sese moderatiorem praestitisse videtur: et, quo magis ipse videret cum prudentioribus, quid tempus postulet et res, eo propius assecutus videtur, quod sibi ab initio proposuerat. — Sic igitur vita eius vario tempore ac modo profuit literis, Societati Christianae, nominatim huic Academiae eiusque alumnis Theologiae studiosis. Sed ille suis etiam profuit. Quos enim, cum coniuge fidelissima, e Schorerana gente, apud Zelandos patricia, educavit liberos, unam filiam, tres filios, hos vidit animo pariter ac corpore excultos, laudatos, pios denique in parentes: filiam, res eius domesticas, post matris excessum, diligenter curantem, filios natu maiores muneribus in civitate nostra cum laude fungentes, minorem vero, uno omnium ap.

applausu, Theologiae Doctorem in hac Academia creatum, mox Euangelii interpretem, non diu post Patri septuagenario rude donato successorem datum, hanc provinciam strenue administrantem, collegis acceptissimum, discipulis carissimum, exoptatas sibi nuptias parantem. (61) Quae res quanto seni, adversa valetudine laboranti, fuerit gaudio dolorisque levamento, dici vix potest. Scilicet, qui antea valetudine fruebatur integra, postremo vitae octennio, identidem laborabat arthritide, quae inferiores imprimis corporis articulos ita afficiebat, ut genua paullatim rigescerent: quo ingressus ei factus est, primum difficilis, deinde perquam molestus, tandem prorsus impeditus. Accedebat, referente Medico eius expertissimo, Leonardo van Loenen, nephritis calculosa. Uterque morbus aliquamdiu dolores ei peperit valde acerbos, quos tamen sustinuit, animo patiente, sedato, Dei voluntati submisso. Nec raro eum vidimus talem, qualis in rebus prosperis esse solebat, hilarum, iucundum, facetum. Et, quamvis lege esset solutus, ultimo tamen vitae anno nondum a lectionibus academicis se abstinuit, sed sella, rotis instructa, in scholam domesticam vectus, disci-

pu-

pulis inculcavit officia, ab Ecclesiae doctoribus et antistitibus praestanda. Verum, inde ab autumno proxime exacto, in dies morbi invaluit violentia, omnes partium intestinalium functiones perturbans, medicorum curam aspernans, vires penitus frangens. Quam cum sentiret imbecillitatem, lectionum discipulis promissarum curam mihi demandavit. Caeterum, quam aliis monstraverat ad beatas sedes viam, eam ipse, duce Iesu Christo, unico hominum Conservatore et Domino, iniit, animo promissis Dei gratuitis confidente. (62) Sed quid ego vobis referam, quae Filii in Patrem pietas pro concione uberius exposuit: vos autem, ut spero, propediem, vestro etiam cum emolumento, estis lecturi? Tu igitur, amicissime Collega! quod expectant plurimi, facias lubenter: ex eoque ipse, cum consanguineis tuis Parisque optimi amicis, solatium percipias; lecuris autem non exiguam afferas utilitatem! (63)

Iure vestro expectabatis narrationem de vita Collegae, qui, per triginta et sex annos, huic Academiae profuit. Neque silentio praetereundum censetis Meinardum Tydemannum, qui discipulum suum Royaardsium, post

sedecim dies, in beatas sedes est secutus. (64) Hic enim, pariter atque ille, in hac Academia, primum didicit, deinde docuit. Et iurisprudentiam cum literis, ab humanitate nomen habentibus, ita coniunxit, ut, in utroque studiorum genere, docendi periculum tuto facere posset. Itaque primum scholam Leovardiensem biennium fere moderatus fuit. Tum, in Academia Harderovicena, historiam, eloquentiam et linguam Graecam docuit: ubi vix annum transegerat, cum summo Wesselingio, Praeceptoris suo et fautori, daretur succesfor, in docendo Iure naturae, gentium et Romano - Germanico. Quo munere cum viginti annos et quod excurrit, summa cum laude, functus fuerit, profecto, vitae suae aetatem florentem ac mediam in huius Academiae emolumentum impendisse, merito dicendus est. Sed, cum, anno superioris seculi octogesimo septimo, per civium discordiam, molestum ei esset hac in urbe domicilium, et Roscamus ex Academia Harderovicena huc evocaretur, (65) Tydemannus maluit apud Gelros ei succedere, quam diutius apud Traiectinos cum eo habitare. (66) Cum vero, eo ipso anno, vetus reipublicae forma esset restituta,

neque toleraretur Roscamus a Traiectinis magistratibus, hic vicissim Tydemanno, ad nostram Academiam redeunti, succedit. Sic vobis redditus, biennio tamen post, iterum Academiae nostrae valedixit, electus Ordinum Transilvaniae Grapharius. Verum, mutata, Franco-Galorum interventu, reipublicae conditione, eo se munere ultro abdicavit. (67) Ab eo inde tempore, Campis vitam egit privatam, utilem iuvenibus, nec paucis, neque ignobilibus, quos, hospitio exceptos, historiam docebat et iurisprudentiam: donec, ab Academiae Lugduno-Batavae Curatoribus honestè invitatus, ad conficiendum bibliothecae Academicæ catalogum, anno huius seculi primo, Leidam proficisceretur. Tbi ultimos tredècim vitæ annos insumsit, in hæc aliaque negotia, sive civitati Batavorum literariae, sive Academiae profutura. (68) Qui igitur vir, variam expertus fortunam, diu fuerat iactatus, tandem senex, tanquam e longa navigatione, in portum venit tranquillum. Et enim, Guilielmi primi in patriam reversi æquitate, locus ei honorificus, inter Academiae Lugduno-Batavae Profesores, datus est: quem paulo post, promulgata nova Academiae lege, ita

ita tenuit, ut rude donati nomine, honore et stipendio, frueretur, Ordinis Literarii socius. Honoris autem et laetitiae causae ei natae sunt, uti aliunde, ita etiam a filiis, quos praeclaros reliquit; quorum natu maximus, Henricus Guilielmus, in Academia Lugduno-Batava Iuris est Antecessor, tres natu minores ante biennium, ea in Academia, uno die creati sunt Doctores, Bernardus Fridericus, Ecclesiastes Dordracenus, *Theologiae*; Petrus Hermannus, scholae Tilensis Rector, *Literarum humaniorum*; Franciscus Constantius Cornelius, *Iuris Romani et hodierni*. Ita nimirum fortes creantur fortibus et bonis. (69) Erat enim Tydemannus incredibili doctrinae copia instructus, ut merito eum dixeris Polyhistorum. Innumeros ex omni disciplinarum genere libros, eosque optimos, legerat; plurima ex iis tenacissimae, qua pollebat, memoriae mandaverat; plurima item compendiose in ad-versaria sua retulerat; quibus et ipse, cum iudicio, in docendo scribendoque uteretur, et aliis, frequenter cum consulentibus, prodesset. Qui enim vir doctus, idem bonus erat, humanus, ac religiosus. Qui igitur lectus erat mul-

tarum Societatum literariarum sodalis vel moderator, Ecclesiae etiam Senatui et Synodo interfuit, nec Societatis, Euangelii propagandi causa conditae, gubernationem detrectavit. Sed quid ego alias commemoro Societates, cum nostra Rheno-Traiectina, quinquaginta abhinc annis, condita fuerit, ipso etiam Auctore? Cuius rei memoria cum, ante hos novem menses, praesente Goudoevero, celebraretur, ille, senex octoginta trium annorum, nec tamen decrepitus, diei festo, sua praesentia, decus et ornamentum conciliavit. (70)

Sed festum illum diem reputanti succurrit mihi cogitatio Viri incomparabilis, qui, simili facilitate et humanitate, Lugduno Traiectum venerat, Iani Melchioris Kemperi, quem, paucis post dierum hebdomadibus, repentina morte ereptum Academiae Lugduno-Batavae, quin et patriae et societati humanae, lugent omnes boni: quem iustis laudibus posteritati commendarunt Oratores et Poetae. (71) Ille igitur, eo die, quam promptus erat et paratus, ad sententiam, de rebus in disceptationem misis, dicendam et confirmandam! Quam amice et familiariter nobiscum, Collega Leidensis cum Traiectinis, verfab-

batur! Quam hilaris et festivus erat conviva! Quam ingenue et candide, sumto poculo, pro salute Academiae nostrae vota faciebat! Scilicet, qui Academiae Lugdunensis iura ac bona fortiter tuebatur, nostrorum quoque exstitit patronus. Quando, paucis post militum Gallo-Francorum fugam ex hac urbe diebus, nomine Principis Arausiaci, Traiectum veniebat, reipublicae causa, duo a Senatu nostro delegati eum adibant, et, quam male habiti fuisset a Napoleone et Napoleonicis, commemorabant. Quibus ille, *non nescio*, inquit, *iniuriam passi estis*. Tum suum mox spondere patrociniū. Nec fidem eum fefellisse, eventus nos docuit. O utinam et eo semper animo fuissent Viri docti! O utinam liberalitatis singularis, quam in Kempero admirati sunt, exemplum omnes eum laudantes nunquam non imitentur!

Haec, quae summo precor desiderio, non tantum sunt optantis, sed et sperantis, ac fere praefagentis. Equidem certe ita animatos inveni, ab aliquo inde tempore, quamplures, et nuperrime Lugduno-Batavos. Quando enim octavo Februarii die, eorum Academia lustrum celebrabat quinquagesimum, nostrae Academiae

Se.

Senatus perhumaniter rogatus fuit, ut Rectorem et Graphiarium mitteret, ad eius diei solennitatem celebrandam. Et in nobis quidem nulla fuit dubitatio, nulla mora. Itaque profecti sumus Leidam: profecti sunt e collegis plures, et ex iuvenibus Academiae civibus non pauci. Nec diffiteor, eo me lubentius huic obtemperasse invitationi, quo constantius tergiversatus fueram, quo tempore scholae secundariae Traiectini Professores vocabamur, ad spectandam novam quandam Universitatis Parisiensis particulam Leidensem. (72) Nunc nos toto laetabamur animo cum Lugduno-Batavis, de integra Academia a Guilielmo Arausiaco primo condita: et nobiscum laetabantur delegati ab Academicis Lovaniensi, Gandavensi et Leodiensi, uti et athenaeo Amstelodamensi. Ac sane eo affecti fuimus honore, ab Academiae, et Curatoribus, et Professoribus, et alumnis, nominatim a Doctoribus, more maiorum creatis, qui sperare nos iubet, fore, ut vicissim aliquando Leidenses excipiantur a Traiectinis.

Sed, quasi ex itinere, redeundum mihi est ad nostram Academiam, et iuvenes literarum studiis operam dantes. Quorum ex ingenti nume-

me-

mero non nisi duo nobis morte fuisse ereptos, est profecto, quod grato erga Deum sospitatorum agnoscamus animo: praesertim in diuturna febris scarlatinae epidemia. Dolemus autem, fuisse eos, unum Abrahamum Gleistram, Doceumanum, alterum Iacobum Wittium, Iohannis, Ecclesiastis Ziriczeensis filium, natu minorem: utrumque ingenio, industria, moribus, valde commendabilem; utrumque coetui Christiano docendo destinatum. Eorum vero, qui integra usi sunt valetudine, plures, in omni disciplinarum genere, egregios fecere progressus, quorum praeclara edita sunt specimina. Nam doctoris gradum, disceptatione, in solenni hominum eruditorum conventu; feliciter peracta, consecuti sunt, praeter tres Athenaei Amstelodamensis alumnos, e nostris undeviginti. (73) Et summos in literis humanioribus honores adepti sunt quinque iuvenes. (74) Quod utrumque factum esse putem, exemplo nullo, certe rarissimo. Unus insuper diligentissimus Literarum Orientalium cultor, Ludovicus Gerlachus Pareau, Collegae coniunctissimi filius natu maior, Diatriben, in hoc literarum genere scriptam, Praeside Patre, ita publice defendit,

dit, ut optandum fit, haec quoque studia excitatum iri, proposita laurea doctorali. Verum, quam nondum adeptus est ab Ordine Literario, hanc ei propediem tributurum esse Theologicum, speramus. (75) Alia quoque industriae praemia meruerunt tres cives nostri, qui, in certamine literario alibi instituto, fuere, vel victores, vel victoribus proximi. Primus, Cornelius Star Numan, qui, ut antea in Academia Leodienfi, ita nunc in Gandavenfi, Ordinis Literarii praemio fuit ornatus. Alter, Salomon Petrus Scheltema, qui, in Academia Lugduno-Batava lauream reportavit, ab Ordine Mathematico. Tertius, Iacobus Tichler, qui, in nupero certamine Theologico Leidensi, victori fuit proximus. Haec igitur egregia fuere industriae documenta. Mores autem si spectes iuvenum nostrorum, eos universe multum esse laudandos, equidem mihi persuadeo. Mihi certe, Rectoris munere fungenti, nemo eorum defuit honore et obsequio: et, si qui a me admonerentur, faciles praebuerunt aures, ut adeo nemini severiori Rectoris] aut Senatus animadversione opus fuerit. Multi contra, morum elegantia, humanitate ac pietate, sese commendarunt. Quando,

pro-

proximo mense Novembri, nautae et piscatores, Hollandiae borealis litus incolentes, naufragis, in extremo versantibus discrimine, succurrerant, cum vitae suae periculo, et ex his nonnulli demersi morte interierant flebili simul et praeclara, iuvenes nostri primos inter fuere, qui viduarum et pupillorum egestati opem ferrent. Nuper quoque, cum magnam patriae partem aquae inundarent marinae, clademque afferrent horrendam, ab his ipsis collati sunt bis mille et quingenti floreni, ad miseros incolas, qui bonorum iacturam fecerant, sublevandos. Et, quibus propositum fuerat, saltantium choris cives nostros delectare, ii, audita popularium strage, mox uno omnium consensu iudicarunt, cum communi luctu male concinere festiva gaudia, et, quae impendenda fuissent in ludos saltatorios, ea potius esse adhibenda, ad cibandos esurientes, nudosque vestiendos. Quid? quod, in ipsa etiam ludorum et facetiarum iucunditate, quam sint urbani et politi, non sine voluptate vidimus, anno superiori, ipso Academiae die natali, scenas instructas spectantibus senibus ac pueris, viris et foeminis, optimatibus et plebeiis. Quo tandem honore prosequantur mortuos, existi-

timatione dignos, docuerunt, et universi, quoties, aut magistri sui, aut commilitonis exsequias cohonestarent, et eorum nonnulli, qui popularis sui, Iacobi Bellamyi, Zelandi, Poëtae elegantissimi, memoriam servatam voluerunt, posito ad sepulcrum in Nicolai aede monumento, simplicitate sua horum iuvenum ingenium et modestiam commendante. (76) Hanc igitur morum honestatem imitentur, quicumque eam tam non sunt assecuti, ut videantur magis ex infima nati plebe, et rusticos inter et scurras educati. Hi scilicet non possunt non sibi ipsi et aliis nocere, ipsamque Academiam in vituperationem adducere. Scio, aliquando malitiae attributum fuisse famae malignitate, quod imprudentiae magis et lasciviae iuvenili esset adscribendum. Sed discant paulo prudentiores, istas, quas tam facile admittunt, nugas, non raro ad seria ducere mala. Abstineant vero imprimis a vexandis advenis, quicumque a viriditate ad maturitatem pervenisse, hoc est, e novitiis veterani subito exstitisse, censeri cupiunt.

Sed malo laudare, quam vituperare. Qui enim vituperio digni sunt, vix me dicentem audient. Adfunt vero laude ac praemio digni. Et, in
 cer-

certamine quidem literario, pauciores, quam antea: quod quo modo factum sit, nescio; hoc scio, id ipsum quoque aliis, hoc anno, accidisse Academiis. Ipsi vero audiat, quaeso, quid singuli Ordines, de exitu certaminis instituti, referant ac iudicent!

ORDINIS THEOLOGICI IUDICIUM

huius est argumenti.

Ad quaestionem, quae Epistolae ad Hebraeos cum iis Epistolis, quas Paulinas esse constat, comparationem requirebat, Theologorum Ordines accepit commentationes, quarum nulla non laude aliquâ digna esse videretur.

*Prima symbolum adscriptum habebat: Ἐπεὺ-
vāte τὰς γραφάς. Cuius symboli non oblitus auctor, in comparandis pluribus, quarum hîc ratio habenda erat, S. C. vocibus doctrinisque, haud contemnendam operam posuit et industriam. Pure autem ac Latine scribendi consilium et secutus est, et plerumque non infeliciter assecutus. Quo magis dolenda sunt plura, quibus hae laudes obscurantur, vitia. Alia enim ne memoremus, a disputationis concinnitate adeo non commendatur haec scriptio,*

ut

ut saepissime auctor, ubi modo significavit, quem sequi instituerit, ordinem, mox ad alia quaevis, eaque longe a propositâ viâ remota, divagetur. Item requiritur iudicii severitas, lima, constantia. Unde fit, ut haud raro sibi ipsa non constare atque adeo repugnare animadvertatur haecce disputatio. Cuius itaque scriptori praemium merito impertiri non posse, Theologi censuerunt.

Huic, de quo diximus, specimini praeferenda videbatur altera commentatio, cui adscriptum erat Origenis hoc dictum: Τὰ νοήματα κ. τ. λ. Quam enim industriae laudem illi tribuimus; eadem, meliore etiam jure, huic tribuenda est; cuius nimirum auctor, hâc commentandâ quaestione, et laboris patientiam probaverit minime vulgarem, et totius, quod propositum erat, argumenti, cogitatione ac scriptiōne complectendi, laudabile admodum consilium demonstraverit. Animadversiones autem prodidit nec numero paucas, nec pretio leves, quae ad comparationem, quae hîc in censum veniebat, recte instituendam, omnino vim facere viderentur. Nec exigua dos accedit ordinis concinnitas materiaeque iusta, ut plurimum,

num, in suos locos distributio. Caeterum maiores etiam hae laudes futurae fuissent, si scriptor, sicuti nunc ab aliis dicta sedulo collegit, ita quoque sui ipse ingenii periculum fecisset, atque ex hoc etiam fonte lucis aliquid argumento adfundere solerter conatus esset. Et vero in tales subinde digressiones excurrit, quae minus ad praesentem causam facere viderentur. Vel sic tamen ita placuit hoc specimen, ut dignum censeretur, quod, nisi palmam praeripuisset ea, de qua dicendum restat, commentatio, aureo praemio ornaretur.

Tertia denique disputatio allata est, quae hanc adiunctam habebat tesferam: Καλὸς οὗτος ὁ ἀγὼν, v. τ. λ. Cuius commentationis auctor, Epistolam ad Hebraeos presse secutus, non id egit, ut singulas scriptiois suae partes locis distingueret, distinctasque ad disputationis unam summam exitumque adduceret. Quod quidem ut fecisset, optandum esse, Theologi censebant. Verumtamen impedimenta, quae scriptori a minus commodo, quem secutus erat, ordine, obiiciebantur, feliciter plerumque superavit. Et prorsus egregiae sunt praestantiae dotes, quibus haec imprimis commendatur disputatio.

Cu.

Cuius quippe laude dignissimus auctor, a doctrinâ et Graecâ et Hebraicâ, eâque criticâ, rite paratus, intimam contraxerat familiaritatem cum sacris, quorum ratio habenda erat, scriptis, eaque ita inter se comparavit, ut ipsum se in eorum mentem sensusque penitus insinuâsse, liquido constet. Demonstravit enim hâc in commentatione inveniendi solertiam, iudicii subtilitatem, observationis diligentiam, refutationis, si quando opus erat, sagacitatem. Praeclaram autem eius diatriben scribendi genus ornat purum, simplex, materiaeque, quae tractanda erat, iuste attemperatum. Quae cum ita sint, aureo praemio condecorandam esse, censuit Theologorum Ordo hancce commentationem. Cuius, cum schedula aperta esset et iustum examen institutum, auctorem esse constitit Iuxenem ornatisimum

PETRUM HOESTEDE DE GROOT,
Theologiae in Academiâ Groningand
Candidatum.

Commentationi autem, supra memoratae,
quae Origenis dicto: τὰ νοήματα, κ. τ. λ. in-
si-

signata erat, secundas deferre, eamque honorifico donare atque ornare laudis testimonio, idem Ordo decrevit. Et huius igitur, postquam nominis ipse sui copiam fecerat auctor, resignatâ schedulâ, atque examine legitime instituto, scriptorem esse constitit Iuvenem ornatissimum,

IOANNEM PARÉ,

Theologiae Studiosum in Academiâ

Rheno - Traiectinâ.

Tu igitur huc escende, praeclare Groti! Accipe praemium, quod tibi et Academiae Groninganae, cuius et ego alumnus fui, (73) honorificum est, non una de causa. Nemo enim antea Groninganus in hac Academia eo fuit ornatus: nemo unquam nostris Theologiae studiosis, hac in arena certantibus, palmam praeripuit. Quod incepisti, in eo perge feliciter! Atque ita dignum te praesta nomine, quod tibi nepoti datum est, Petri Hofstedii, in patria nostra et ecclesia Belgica celebratissimi.

Tibi, dilectissime Paré! hoc lubens trado testimonium: quod, quam sit pulcrum, au-
di-

divisti. Gaudio mihi es; maiori etiam, quia inopinato; maxime tu, quia hodie solus nostris ex commilitonibus. Perpetuo sis gaudio parentibus, a Patre, Viro venerabili, non degenerans, fratri exemplum praeiens!

IUDICIUM ORDINIS ICTORUM

huius est argumenti.

Indixit Ordo certamen literarium his verbis: de jure feminarum Romanarum defuncto succedendi, ab intestato et ex testamento, historice ita agatur, ut appareat, quid, diverso tempore, in hoc capite, iuris fuerit, et quae exstiterint causae illius mutati.

Accepit vero tres commentationes, suis distinctas sententiis.

Prima:

Non iam prima peto Mnestheus neque vincere certo,

Quamquam O!

Aliera:

Commodius videbatur, ita iura constitui, ut plerumque hereditas ad masculos conflueret, sed iniquum visum est feminas quasi extraneas repelli.

Ter-

Tertia:

In rebus magnis voluisse fat est.

Omnes hae scriptiones ea diligentia et rerum copia sunt praestabiles, ut, licet in forma quaedam desiderentur, aemulus si defuisset, earum quaeque praemio ornari potuisset.

Tertiae commentationis auctor iudicatus est reliquis superior constituendis periodis, quae argumento, historice explicando, conveniunt; idem vero in inquirendi studio, arte disserendi et copia orationis a sociis victus, tamen cum laude certasse dicendus videtur.

Primum specimen satis bene est conscriptum; sed limatiore cura secundum. Eruditorum opiniones et ad argumentum spectantes libros, si quos consuluerit, vix tamen indicavit commentationis primae scriptor; haec vero in secunda et laudantur et proponuntur et maiore copia eruditionis ad examen vocantur.

Ex his causis non dubitavit Ordo victorem pronunciare auctorem disputationis secundae,

HERMANNUM SCHULTZ,

In Acad. Lovaniensi Iuris Candidatum.

Ad cuius disquisitionis laudes cum prope ac-

D

ce-

cedat prima, huius scriptorem latere Ordo noluit. Itaque data venia, scedulam aperiendi, potuit nomen

ABRAHAMI ELIE PENNING;

Iur. Candidati in Athenaeo Amstelaeo.

Uterque autem in instituto examine rerum peritiam abunde probavit.

Itaque et tu in certamine iuridico victor praesto sis, ornatisissime Schulzi! Ecce praemium, quod e difficili et praeclara reportas concertatione. Et tu nobis novum praebes spectaculum, qui nondum ex australibus Academiis feliciter cum nostris iuvenibus certantem vidimus. Quae res tua in laude est ponenda. Contende ad maiorem etiam laudem! Atque ita res tuas age, ut, in instante Academiae Lovaniensis festo seculari quarto, more maiorum, renunciari tuo possis merito Iuris Romani et hodierni Doctor! (77)

Tu denique, aestumatisissime Penningi! hoc gaudeas testimonio, meritis quaesito! Ab altero victus, victor tamen ex hoc certamine redis, ad Athenaeum Amstelodamense, ex quo multos egregie informatos videre solemus, siye cer-

ta-

taminis praemium, sive doctoris honores, iusto petentes titulo. His te quoque adscriptum cures, tempore opportuno!

Quominus plura, aut praemia, aut testimonia, distribuere mihi liceat, ceterorum Ordinum iudicia mox praelegenda impediverunt.

IUDICIUM ORDINIS MEDICI

his verbis scriptum est:

Ordo Medicorum, ad propositam quaestionem: Exhibeantur Hyoscyami nigri, primum descriptio Botanica, ejusque herbae, radice et feminis analysis Chemica, deinde efficacia hujus plantae in corpus animale, porro eius usus Medicus, atque tandem noxae ex medicamento in-tempestiva adhibitione oriundae, duas accepit responsiones, primam lemmate inscriptam: Il est peu de connaissance, qui meritent autant notre attention, que la Botanique des lieux, qui nous environnent. Fabregou: alteram, his verbis distinctam: Latet anguis sub herba: utramque laudibus suis non destitutam, propter laboris et industriae vestigia in colligendis et referendis aliorum scriptorum testi-

monii. Cum vero in speciali expositione primae et secundae partis huius quaestionis, Auctores non bene perspexisse videantur mentem Facultatis, quae non simplicem indicationem peracti a Viris Clarissimis laboris, sive ad detegendam principiorum huius plantae mixtionem, sive ad eius efficaciam in corpore animali demonstrandam, sed repetitis denuo experimentis illud argumentum confirmatum voluerat, et praeterea in proponendo usu Medico, qui ex sanis Therapiae rationalis regulis peti debuerat, non satis appareat scriptorum iudicium, Facultati visum est, neutram harum scripturum praemio decorari posse.

Doluit interim Ordo Medicorum, tertiam responsionem, aureis Kleinii verbis insignitam: liberam profiteor Medicinam, nec ab antiquis sum, nec a novis, utrosque, ubi veritatem colunt, sequor, serius admisam, cum prioribus, ex lege nobis praescripta, non potuisse comparari, cum plura nobis exhibuerit iudicii et laboris vestigia, adeoque accuratiore examine digna fuisset.

IUDICIUM ORDINIS PHILOSOPHI ET
LITERARII

huiusmodi est:

Ordo Philosophiae Theoreticae et Litt. Hum., ad propositam quaestionem: Quae fuit politica Belgarum conditio, temporibus Elizabethae, Anglorum Reginae? Quae fuisse videntur huius Reginae in patriam nostram consilia? Quae horum consiliorum in res nostras vis fuit et efficacitas? unam accepit commentationem, his Ciceronis verbis inscriptam: Hominis est propria veri inquisitio. Qua conscribendam Ordini probavit Auctor industriam, studii assiduitatem, progressus item in Historia cum universa Gentium recentiorum, tum praesertim Patriae nostrae; nec tamen ita partes suas peregit, ut dignus haberetur, qui praemium reportaret. Nam res historicas diligenter exposuit, non indagavit accurate aut dijudicavit. Nec vero effecit, ut Elizabethae in patriam nostram consilia, ex factis monumentisque historicis, quodammodo paterent. Quae cum desiderarentur, tantum absuit, ut

com-

compensaret ea orationis commendatione, ut sermone usus sit fere sordido et vitiis referto.

Denique hoc est

• JUDICIUM FACULTATIS MATHESIOS ET PHI-
LOSOPHIAE NATURALIS.

Ad quaestionem Zoologico - oeconomicam: exponatur Apis mellificae, Linn. succincta Anatomie, Historia naturalis et usus oeconomicus, adhibitis et dijudicatis veterum et recentiorum hac de re observationibus et experimentis, unum duntaxat Facultas accepit responsum, hoc lem- mate inscriptum:

Solae communes gnatos, confortia tecta
Urbis habent &c.

Virgilius.

Quamquam commentatio auctoris diligentiam et praecipuorum librorum, qui hanc rem illustrarunt, notitiam indicat; quaestionem tamen non satis accurate et perspicue tractavit. In parte etiam oeconomica plura desiderantur. Praeterea Latine scribendi ratio barbariem

re-

refert, et scriptio atque commentatio ipsa ab apographo ita corrupta fuit, ut pluribus locis vix intelligi posset: quapropter Facultati non digna visa fuit, quae praemio ornaretur.

Ad quaestionem Mathematicam nullum oblatum fuit responsum.

Sed ecce novum, quem nova alacritate iuvenes generosi incant, campum!

Theologorum ordo hanc proponendam duxit quaestionem.

Quibusnam partibus sibi invicem similes sunt sacri lavationis et coenae ritus a Christo instituti? Quis huius comparationis est usus, in iudicio de utriusque ritus indole, legitimo usu ac fructu salutari?

Ab Iure Consultis haec exhibetur quaestio: Asylorum apud praecipuas gentes, antiquas et recentiores, origo, usus et abusus tradantur atque exponantur.

Me-

Medici, quam hoc anno proposuerant, quaestionem, cum adiuncta admonitione, repetendam duxerunt, hunc in modum:

Dilucide et breviter exponantur Hyoscyami nigri, primum descriptio Botanica, eiusque herbae, radice et seminis analysis Chemica, deinde efficacia huius plantae venenatae in corpus animale, porro eius usus medicus, atque tandem noxae ex medicamento intempestiva adhibitione oriundae.

Facultas Medica iterum hanc quaestionem proponens, monet, imprimis in scriptoribus, qui hoc argumentum tractare velint, desiderari, ut non aliorum tantummodo proferant experimenta et opiniones, sed praeterea illa, quantum eius fieri possit, repetant, has vero ad regulas in Therapia generali traditas prudenter diiudicent, neque negligent scriptiois Latinae perspicuitatem et puritatem.

Ordo Literariorum et Philosophorum hanc proponit quaestionem:

Quae

*Quae fuit sub finem Saeculi XI. gentium
Europaeorum conditio? Quid causae fuisse vi-
detur, ut bella eo tempore susciperentur sacra?
Unde explicandum, bella illa, per duo pro-
xima saecula, et tanto ardore, fuisse gesta?*

Mathematici et Physici quaestiones, superiori
anno propositas, modo praelectas, iterandas es-
se censuerunt.

His igitur peractis, unum superest, quod fe-
lix faustumque esse iubeat Deus ter Optimus
Maximus! Decreto regio, succesor mihi da-
tus est Ianus Richardus de Brueys,
Vir. Cl. Quem ergo huius Academiae Recto-
rem, in hunc, quem ingredimur, annum, re-
nuncio ac proclamo. Tu igitur, Collega con-
iunctissime! locum, tibi destinatum, cape!

Salve, magnifice Academiae Rector, iterum-
que salve! Quicquid est huius et honoris et
oneris, in te devolvo. Valetudinem opportu-
nam tibi ex animo gratulor. Nihil tibi desit ad
eam conservandam et firmandam! Quae mihi
Rectori grata acciderunt, iis tu, et quoad fieri
possit, pluribus quoque fruire! Te Rectore,
fal.

salva sit, et vero etiam crescat, Academiae
laus et salus!

Ita tu, Pater coelestis, faxis! Tibi, pro
omnibus hodie commemoratis beneficiis, uti et
pro auxilio dicenti praestito, sit laus, honor et
gloria in aeternum!

A N N O T A T A

AD HANC

O R A T I O N E M,

scripta mense Martio, a. 1826.

(1) **R**ectoris munere functus sum, primum anno academico 1798-1799. iterum annis 1811-1816. Itaque, ex ordine consueto, mihi, anno 1824-1825. hic magistratus tertium non fuisset gerendus, nisi duae intercessissent causae inopinatae. Quarum una fuit in adversa valetudine Cornelii Guilielmi de Rhoer, Icti, qui propterea, quicquid Academiae rectioni adiunctum est honoris et oneris, anno 1816. deprecabatur. Cum igitur Hermannno Arntzenio, alteri Ordinis Iuridici socio, eo ipso anno Graphiarii partes essent demandandae, Rectoris provincia, praeterita Iureconsultorum Facultate, a Theologico ad Medicorum Ordinem translata est. Altera eaque principalis causa in eo erat, quod, incunte anno academico 1824-1825. ex Ordinis Theologici sociis, unus, Gabriel van Oordt, rogatu suo, honorifice a Rege erat missus, reliqui duo, Hermannus Bou-

man

man et Hermannus Johannes Royaards, nondum integrum annum in hac Academia docendo transegerant, atque adeo, e legis Regiae praescripto, art. 250. ad eam regendam vocari haud poterant.

(2) Unica, quae mihi superest, filia, Elizabetha Conrada, nupta Antonio van Wetering, Ecclesiasti Purmerendensi, tempore hyemali anni 1824. feбри catarrhali graviter afflicta, Deo tamen servante, mortem e propinquo minantem effugit, reddita marito, liberis, parentibus. Verum uxor mea, fidelissima per viginti et tres fere annos vitae meae focia, Clara Iuditha Nagel, ineunte illius anni hyeme, e periculosissimo intestinorum morbo salva quidem evaserat, mihiq̄ue, hanc Orationem habenti, tanquam e morte reddita erat; mense autem Octobri anni 1825. in similem recidit morbum, multisque cruciata doloribus, quos tamen patienter, fide Euangelii promissis habita, fustinuit, tandem, die 16 Decembris, mihi meisque e priori coniugio superstitibus liberis, luctuosa morte est erepta.

(3) Quod haec dicens verebar et fere praevidebam, accidisse doleo. Qui tum aderant, horum non exigua pars questa fuit, de voce Oratoris parum distincte audita. Cuius rei causa cum videretur peritis harum rerum arbitris quaerenda, non in ipso dicente, sed in dicendi loco, multum deinceps laboratum est, ab Academiae Curatoribus, huius

anni Rectore, disciplinarum Physicarum Professore, et artificibus, ad medelam huic malo adhibendam: cui ut labori exoptatus respondeat eventus, valde opto ac spero.

(4) Domus, quae a duobus inde seculis fuit academica, una cum templo, quod S. Martino dicatum fuit, aedificata fertur seculo XI. refecta seculo XIII. De priori illo haec scribit Iohannes de Beka, in *Chronico*, pag. 38. in *vita Adelboldi Episcopi* XIX. Rheno-Traiectini. Anno Domini 1023. *Trajectensis ecclesia per Adelboldum Pontificem magnopere superextracta fuit; ad cuius dedicationem Henricus Imperator cum 12. Episcopis Trajectum advenit, qui eandem Ecclesiam VI. Calendas Iulii mensis, unanimes benedictione consecraverunt, et cum magna solemnitate honorifice dedicarunt. Anno Domini 1027. v. Calendas Decembris Adelboldus Episcopus migravit ad Dominum, postquam annis XVIII. Trajectense rexisset Episcopium, qui sepultus requiescit infra tectum ecclesiae Traject. quam ipse decenter aedificavit in honorem sancti Martini serenissimi Confessoris.* Incertus Auctor, apud Wilhelmum Hedam, *Historiae Episcoporum Ultrajectensium*, pag. 109. in ejusdem *Adelboldi vita: Nova*, inquit, *Ecclesia S. Martini in Trajecto constructa et dedicata est a XII. Episcopis VI. Cal. Julias, Anno M. XXIV.* Et, paullo post: *Anno M. XXVII. obiit Adelboldus Episcopus, cujus excellens sapientia multis nota est, et qui summae virtutis vir et consilii ubique praedi-*

dicatur. Si de hoc cuiquam dubitare visum fuerit, respiciat Trajectum diversis operibus ab illo auctum et ornatum, ibidemque novum Monasterium sancti Martini miro ingenio ab eo fundatum et ordinatum, et mira celeritate paucis annis pene ad perfectionem perductum. Ipse Heda, ibid. p. 110. Adelboldus, inquit, in actibus bellicis parum fortunatus, in administratione et regimine suo prudentissimus, animum applicans ad augmentum Religionis et divini obsequii, locorumque sacrorum collapsorum instaurationem, ecclesiam Trajectensem a Baldrico (Episcopo Rheno-Traiectino xv. qui hanc urbem, a Danis destructam, instauravit, a 934.) inchoatam, secundum aliquos continuavit, secundum alios, diruto priore opere a fundamentis novam basilicam magnificentius octennio extruxit. Et, paucis interiectis, addit: dedicata est autem vi. Cal. Iulii, M. xxiii. In Memoriali majoris Eccl. Traj., referente H. S. V. H. (h. e. Hugone Francisco Van Heussen:) in Historia Episcopatum Foederati Belgii, Tom. I. pag. 11. haec lecta fuerunt: v. Kal. Decembr. obiit Adelboldus Episcopus reparator et fundator Ecclesiae nostrae: unde dantur duae librae et pulsabitur ter cum Campana Episcopi, et habebit Campanarius iv. den.

Sed ipsae hae aedes renovatae dicuntur seculo decimo tertio. Joh. de Beka, *Chronici* pag. 88. in *vita Henrici, Episcopi xxxviii.* haec refert. *Anno Domini mclxvii. pridie Nonarum Iunii, Henricus Episcopus requiecit in Domino, postquam idem annis xv. victorioso praefuisset Episcopio. Hic*

reuerendus Pater — ad fundamentum novae fabricae Trajectensis Ecclesiae lapidem primitivum imposuit. Wilhelmus Heda, *Historiae* laud. pag. 214. in ejusdem *Henrici* vita haec tradit: *Videns etiam Ecclesiam majorem Trajectensem ob vetustatem minantem ruinam jecit fundamenta celebrioris, atque firmiter operis, prout Basilica jam consummata ostendit.* Arnoldus Buchelius, in ann. ad Ioh. de Beka lib. 1. p. 92. *Extat, inquit, tabula in hoc (Martini) templo suspensa, quae continet annos fundati et restaurati hujus templi minime notatos; cujus postremi hi versus:*

—— Denique praesul

Henricus coepit hanc renovare suam

Ecclesiam, Regis Guilielmi tempore.

Quocirca, in *Hist. Episc. foeder. Belgii* laud. Vol. I. p. 2. *Ecclesia haec,* inquit scriptor, — *a ruinis sub Ann. 1015. magnificentius restaurata per Adelboldum, atque per Henricum Viandensem Ultrajectinos Episcopos, Anno 1224. ad praesentem formam deducta, adjecta Anno 1321. celebri ac fastigiata turri.* Conf. etiam H. V. R. (h. e. Henr. van Ryn) *Aantekeningen op de (vertaalde) Beschrijving van 't Utrechtsche Bisdom.* I. D. blad. 131.

Caeterum legi merentur hi ipsi scriptores, de sacris referentes aedibus, S. Martino dicatis, iam antea collapsis, quae his, magnam partem, in hunc usque diem superstitibus, locum fecerunt. Minime vero negligendus erit Anton. Matthaeus, qui scripsit *Fundationes et fata Ecclesiarum,* praeser-

sertim quae Ultrajecti, et in ejusdem suburbiis, et passim alibi in dioecesi. Lugd. Bat. 1704. Lib. I. Fund. I. Quibus adde eiusdem *de Nobilitate* Lib. II. cap. III. Amst. 1686.

(5) Conf. Ant. Matthaeus, *de Nobilitate*, Lib. II. c. xxxiii. xxxix. Lib. III. cap. 1. *Lantbrief van Bischoep Arnt van Hoern, gegeven in 't jaer ons Heeren Dusent drie hondert vijf en seventig*, in Joh. van de Water Groot *Utrechtsch Placaatboek*, I. Deel, bladz. 29, 30. et *Tegenwoordige Staat van Utrecht*, (sive *Tegenwoordige Staat van alle Volken*, XXI. Deel.) III. Hoofdst.

(6) Varias, de hac appellatione, sententias videtis apud Matthaeum, *Fundat. Eccles.* pag. 1, 2. 4. et in *Hist. Episcop. foeder. Belgii*, antea laud. pag. 2.

(7) Conf. Narratio de *Illustris Gymnasii Ultrajectini inauguratione, una cum Orationibus inauguralibus* edita, Ultraj. 1634. et Arnoldi Drakenborch, *Oratio Panegyrica in natalem saecularem Academiae Trajectinae*. Traj. ad Rhen. 1736. pag. 31, 32.

(8) Conf. Ant. Matthaeus, *de Nobilitate*, Lib. II. cap. XLVII.

(9) Quae hac in causa a. 1528. publice fuere acta et scripta, singula e monumentis edidit Joh. van de

de Water, *Groot Utrechtsch Placaatboek*, I. Deel, bladz. 1-28.

(10) Ordines regionis Rheno-Traiectinae, die 27 Novembris, a. 1536. hac de re, apud Comitum Hoogstratanum questi sunt his verbis. *Item, hier en boven soo werden die Staten in kleyne lichte saaken, te weeten, eenen brief te leesen, Requesten van den staten, renten ende andere diergelyke te appoincteren, dikwils ende menigwerf in de Cancellerye, staande by Vredenburg, sonder eenige discretie geroepen, en moetē aldaar compareeren in alle Vergaderingen van de Staten saaken, om die saaken te handelen en te communiceren, het welke een seer onbequame plaatse is, aan de een zyde van de Stad Utrecht staande, en is seer kleyn, soo dat elck van den Staten aldaar geen vertreck en hebben, om elck apart en bysondere met syn Staat te mogen beraden, dan moeten onder den blauwen Hemel in den reegen, hagel, wind ende sneeuw staan, &c. waar inne wel behoort geremedieert, ende een bequame plaatse geordineert te werden.* Haec refert Joh. van de Water, lib. 1. Vol. II. pag. 972. Erant eo tempore Curiae Provincialis Cancellaria collocata in veteri Orphanotropeo, vicino arci, quam pacis tuendae causa structam voluerat Carolus V. propterea *Vredenborch* dictae. Id quod refert Matthaeus, *de fundat. Eccles.* p. 253. In istis Curiae Cancellariis, Ordines, a. 1536 et 1546. congregatos fuisse, constat ex iis, quae

E

Ant.

Ant. Matthaei industria conservavit, in libris *de Nobilitate*, pag. 688. Verum, ex hoc Orphanotropheo veteri, Cancellaria, a. 1570. fuere transportata in aedes Ill. Iani van Renesse, Domini in *Wilp*, a tergo arcis dictae *Clarenborch*, iniquitate Philippi II. publicatas, in quibus tum Ordinibus quoque datum fuit senaculum. Conf. Matthaeus, *de iure gladii*, p. 625. et *de nobilitate*, p. 689. Add. Petrus Bondam, *ann. ad Orat. secul. de Foedere Traiect.* p. 43, 44. et in *Sylloge anecdotorum*, (*Verzameling van onuitgegevene stukken, tot opheldering der Vaderlandsche Historie*,) Vol. III. p. 288-290. 312-318. In his igitur aedibus congregatos fuisse Ordines, ab eo inde anno, usque ad extremos dies mensis Septembris vel primos Octobris, anni 1577. colligitur ex eorum decretis et epistolis, in lucem emissis a Bondamo, in eadem *Sylloge*, Vol. I. p. 228. Vol. II. p. 118. 136. 186. 197. 201. 203. 225. 243. 260. 294. 363. 386. Vol. III. p. 37. 145. 158. 218. 227. 280. comparatis cum iis, quae, de his aedibus, a Renesseeo, eo anno recuperatis, et de Ordinibus in Capitularem domum S. Martini reversis, tradita sunt Vol. III. p. 313. et Vol. IV. p. 59. 109. Aliquando eos in aedes Gubernatoris convenisse, docet scriptor libri laudati: *de regenwoordige staat van Utrecht*, p. 209, 210. Nec dubitare nos hac de re finunt ea, quae Matthaeus, *de fundat. Eccles.* p. 253. excerpfit ex edicto anni 1530. Credibile quoque est, Ordinum que-

querelis, a. 1536. prolatis factum fuisse, five mox, five deinceps, ut paullo maior ipsis commoditas procurata fuerit in aedibus, Curiae provinciali destinatis. Certe huius rei spem dederat Gubernator, in responso huius argumenti: *Mensal den Staten doen alle gerieflykhejd, dat zy bequamelyk sullen mogen in de Cancelarye vergaderen, en (is het noot) elcxapart vertrecken.* Vid. Van de Water, l. 1. Et quando Ordines, a. 1575. denuo eandem causam urgerent, apud Requesenium, Ducis Albani in gubernanda Provincia succesorem, non repetierunt id, quod antea questi fuerant de necessitate sub dio standi. Harum querelarum mentionem iniicit diligentissimus rerum eo tempore in regione Rheno-Traiectina gestarum scriptor, Salomon Bor, *Oorsprongk, begin en Vervolgh der Nederlandsche Oorlogen, Beroerten en borgerlyke Oneenigheden*, Lib. VII. ed. 1679. Vol. I. p. 578. in eo tamen minus diligens, quod quae fuere acta a. 1575. referat ad a. 1574. libellumque ab Ordinibus datum ad Requesenium non integrum reddat. Bondamus quoque non nisi partem eius cum lectoribus communicavit, in *Sylloge* laud. Vol. III. p. 314 - 316. Quare equidem huius libelli, quem rara nactus sum opportunitate, copiam dabo; id quod legentibus non displiciturum esse spero.

ARLEN OFT CONDITIEN
SUPER PSENTATIONE. (*)

Hoe wel die Staten van den Lande van Vtrecht wel meijnen sijn Exce, soe bij monde van haerl. Commisfarien, als by andere voergaende supplicatie ende schrifturen genoechsaem verthoent te hebben, dat sj meer dan ouer betaelt hebben, tghene sijn. om van die petitie van den hondersten, twintichsten, ende thiensten penninck ontslegen te worden, voertijts ghepresenteert hebben, dat oeck die stadt, steden ende Landen van Vtrecht doer die menichfuldige groote costen lasten ende schaden, die sij gedaen gehadt ende gedragen hebben, vande welcken sij als noch jn jeghenwoerdicheijt egheen verlichtenisfe en vernemen, egheen macht ofte bequaem middel meer en hebben om sijne Mat. enighe vorder subuentie te moeghen doen, jae datmen heml. niet alleen gheen meerder last en behoert op te leggen, maer compassie ende medelijden met heml. te hebben, ende sulcx jn alles te verschoenen als frontieren wesende, van de limiten van de rebellen, ende liggende jnt middel vanden brant van dit jeghenwoerdich ciuil oerloch, op dat die Stadt steden ende Landen van Vtrecht jnt eijnde jnt gheheel niet verwoest gedefoleert ende verlaten en worden. Nochtans aenmerckende den groten noet daer jnne sijne Mat. jegenwoerdelick js, ende willende thoenen die goede affectie ende grote getrouheijt die

sij

(*) h. e. Conditiones, quibus Ordines Hispaniae Regi offerunt ingentem pecuniae postulatae partem.

zij altijd tot sijne Mat. gehadt ende gedragen hebben, soudē noch te vreden sijn, jndie plaetse van alle puncten ende articulen breder verhaelt ende begrepen jndie propositie haerl. gedeputeerden jn Julio lestleden gedaen, ende alhier schriftel. ouergebrocht sijne Mat. te consenteren die somme van vijftich duijssent karolus guldens eens, cleken gulden gerekent ten prijse van veertich groten vlaems, d'welcke puer ende suuer sullen gaentot oerbaer ende profijt van sijnder Mat. sonder enighe affcortinge, bouen andere gelijcke hondert ende vijftigh duijssent guldens, d'welcke tot ordele vonnisse ende discretie vande voersz. Staten, sonder dat die vande finantie ofte ijmant anders van sijnder Mats. wegen, diens hem sal moeten moijen ofte onderwijnden, geëmpleijert sullen worden tot betalinge vande contributien leningen vuijtzettingen ende diergelijcke saccken, enige continuele voergaende jaeren geleden ende gedragen tot behoeff ende notoir profijt van sijnder Mat. bij die van de ierste ende tweede Clergie, zoe jnt generael, als jnt particulier bijden Camelaer vande staten, ende bij die Stadt sieden ende dorpen vanden Lande van Vtrecht, monterende noch verre bouen die voersz. somme van hondert ende vijftich duijssent guldens, soument al desen aengaende jn pertinente rekeninge willen brengen, euenverre sijn Ex^{ce.} gelieffde vuijten naem ende van wegen sijne Mat. heml. te accorderen dese nauolgende puncten ende articulen.

I. Ende ierst dat sijn Ex^{ce.} gelieuen sal die Stadt sieden ende Landen van Vtrecht daer gheen

gheen garnisoenen notelick sijn, van nu voertaen vande soldaten t'ontlasten ende ontlast te laten, ende jn sonderheijt die stad Vtrecht, die niet jegenstaende het quaet traicement heml. bijden Hartoge van Alua bouen recht ende redenen gedaen, sijne Mat. getrou gebleuen js, als vele omliggende steden affweecken, daer oeck acht yeendelen burgers op wapenen gestelt sijn, die de nachtwachte houden, ende oeck de dachwachte jndie poerten met die van de gheestelicheijt, den Houe Prouinciael, Adel, ende andere vande principaelste vander stad, daer grote menichte van gheestelicheijt resideert, daer seer veele catholijcke soe particulier als Officiers ende dienaers van sijnder Mat. vuijt Hollandt geweecken hem onderhouden, ende daer bouen dijen sijn Mat. een Casteel heeft, soe datmen hem van de voersz. Stad, sonder enige andere garnisoenen wel verseekert mach houden, welcke artijckel sijn Exce. die voersz. staten oeck mitsdien te lichtelicker behoirt te accorderen, gemerckt die grote ende excessiue kosten lasten schaden ende swaricheijden, die sijn. nu continuelick den tijt van acht jaeren ende jn sonderheijt dese laeste verleden drie jaeren geleden hebben, ende noch jegenwoerdich onuerdrachlick lijden, ende geduerende dese orloge lijden sullen moeten, sonder dat sij daer van verlicht ofte ontlast sullen connen worden, ofte oeck jn tijden van moet daer van ontlast begheren te bliuen. Soe sij selfs tot meer tijden als heml. des van noode dochte te wesen, garnisoen aengenoemen ende versocht hebben, ende merckel. jnden jaere ses ende sestig

ten

ten tijde vanden iersten Trouble, als die ierste oproerte binnen Vtrecht was, ende dat het Casteel was in handen vanden Prince van Orangien doen haerl. Stadtholder, hebben die van de gheestelicheijt ende stadt Vtrecht, een veendel knechten sterck omtrent vijff hondert hoeffden, t'haerl. eijgen cost aengenomen, ende den tijt van omtrent negen maenden onderhouden. Ende soe naderhandt die rebellen die bij Oesterweel geslegen ende gestroijt waren, hem weder versaempden binnen die stede van Vianen, alsoe dat die voersz. staten beducht waren dat sij ouer die riuiere indie Landen van Vtrecht comen souden, hebben d' voersz. Staten terstont geschickt aende hoocheijt vandie Hartoginne van Parma doen Gouvernante, ende haer vant ghene voersz. geaduertceert, ende daer toe versocht hulp ende assistentie. Ende niet te min beducht wesende dattet secours te laet soude moegen comen, hebben middelre tijt op genoemen noch twee veendelen soldaten, sterck acht hondert persoonen, die sij tot bewaernisse vande Vaert, jegens Vianen ouer geleijt, ende vorts thaeren costen onderhouden hebben, tot dat die voersz. Hartoginne belieft heeft d'selue thaeren laste te nemen, ende die voersz. Hartoginne van Parma t' voersz. aduertisement verstaen hebbende, heeft terstont in haeste, beueel gedaen den Graue van Megen, sal. memorien, dat hij mit sijn geheel regiment van thien veendelen duijtsche soldaten hem soude vijnden binnen Vtrecht, ende aldaer ordre stellen jegens d' voersz. rebellen. Ende hoe wel doen noch gheen steden enich garnisoen ontfangen, veel min
 selffs

selfs versocht hadden, jae dat veel steden oock den voersz. Grave, ende sijn volck uijtgesloten hadden Soe hebben die vande stadt Vtrecht den voersz. Graue met sijn gheheel regiment nochtans selfs jnne gehaelt, ende den tijt van omtrent vijff maenden soe jn cost als andersins onderhouden, gelijk dat veel vanden Houe alhier noch kennelick is. Ende beginnende weder dese jegenwoerdige trouble sijn d'ierste geweest die garnisoen sonder enighe swaericheit ontfangen hebben, als nochtans veele andere omliggende steden sulcx refuseerden. Ende hoe wel sijn. tot meermael aen sijn Mat. beclaecht hebben gehadt vande grote costen lasten ende schaden die sij geleden hadden van de spaensche soldaten, die den Hartoge van Alua belieft hadde binnen Vtrecht te leggen (hoe wel die bat ghediënt souden hebben om die Hollantsche steden nu bij faulte van garnisoenen tiffgeweken te bewaren) Soe hebben sij altijts daer bij gehangen die clause, ten ware sulcx noet ware. Als sijne Mat t' selue oijck bj twe verscheijden misstuen aenden voersz. Hartoge gesz. beuolen heeft, blijkende bij die copien vandien hier bij geuoecht. Bouen desen als den Heere van Noircarmes als Stadtholder ierst binnen Vtrecht gecomen was, heeft hij jn optie vande vander stadt gestelt, off sij garnisoenen wilden hebben, oft gheen, ende oock hoe veele. Ende die vande stadt hebben selfs een Duijtsch vendel begeert te hebben. Ende middelre tijt hebben sijn. acht veendelen van haer burgers jn wapenen gestelt, die heml. sulcx soe jnt houden vande macht als dachvacht, ende voerts jn alles dat van

noede geweest js gedragen hebben, datmen reden heeft, hem daer op te betrouwen, ende dat sij sufficient sijn die stadt te bewaren, ende gheen vorder garnisoen tot cost van sijne Mat. van noede hebben. Soe die vianden doch gheen macht hebben enighe steden met fortse te becrachtighen.

Waeromme die steden van Amersfoort, Wijck, Rhenen ende Montfoort oijck wel jnt gheheel ontlast, oft jmmers alsoe verlicht behoiren te worden, dat het heml. dragelick sij, t'welck te doen soude wesen, midts heml. alleenlick latende een cleyng getal schutten van duitschen nation, ende voersiende tot betalinge vande selfde, alsoe dat die borgers ende jnwoenders daer van gheen vorder last en souden hebben te verwachten. Mitswelcke redenen die Staten hem laten duncken dat sijne Ex^{ce}. gheen swaricheijt behoirt te maken om d' voersz. Staten volgende haerl. versocck te belouen datmen heml. van alle onnotelicke garnisoenen ontlasten ende ontlast laten sal. Soe sij te vreden sulden wezen jn tijden als tot notelicke defensie vande stadt ende steden van den Lande van Vtrecht vorder garnisoen van noode sijnde t'selue niet alleen te ontfangen, mer oijck te begheren, gelijkmen des op heml. die die zaecke aldermest toucheert, achtervolgende die voergeallegeerde exemplen behoirt te betrouwen.

2. Mer alsoe vanden Inhouwen van desen iersten artyckel die jnwoenders vande stadt Vtrecht jnt gheheel niet verzeeckert en souden connen sijn, blijuende die Spaensche Capiteijn ende soldaten op den huijse van Vredenborch, soe die selfde middel hebben

ben omme van buijten jnden Castele, ende doer
 tselfde jndie stadt te laten alsulcke soldaten, alst
 heml. belieft, waer doer die vande stadt Vtrecht
 gheestelick ende weerlick seer bevreest sijn dat
 haerl. soude moeghen gebueren tselfde dat tot
 Antwerpen geschiet js, als te weten dat die solda-
 ten egheen betalinge krijgende, hem binnen der stadt
 Vtrecht begheuen soudent, ende hem aldaer aenstel-
 len, als sij binnen Antwerpen gedaen hebben, ge-
 lijk het bijcants gebleken ende geschiet js geweest
 (haddet die goedertierenheijt ende genade Godts niet
 belieft te beletten) den xvij^{en} Decembris lestleden,
 doen die gemutineerde Spaengerden jegens die wille
 van sijnder Ex^{ce}. vertroocken sijnde yuijt Hollandt,
 die stadt Vtrecht aen S. Cathrijnen poerte dicht
 onder het Casteel beclommen ende beuochten, meij-
 nende die stadt te plonderen ende te saccageren ende
 midt die jnwoenders vandien seer qualick te leuen,
 d'welcke sijl. nummermeer aen die plaetse soe nae
 bij het Casteel begoft soudent hebben, hadden sij op
 die Spaensche soldaten liggende op Vredenburch
 hoer toeuertlaet ende betrouwen niet gehadt, twelk
 oijck haer jnt geheel niet en failgeerde, alsoe meer
 dan notoir ende allen menschen alhier kenlick js,
 dat die voersz. spaensche-soldaten van Vredenburch
 siende die vromicheijt ende weere vande borgheren
 jegens die assaulte ende fortse vande voersz.
 Spaengerden jndie borgheren geschoten hebben, eni-
 ghe van haerl. doetschietende, ende enighe quetsen-
 de, niet jegenstaende den Capiteijn van Vreden-
 burch hoerl. het selfde, wel scherpelick geinterdiceert
 en-

ende verboden hadde. Ende js oeck wel te bemerken, dat die spaensche garnisoenen liggende jndie omgelegen steden omtrent Vtrecht mit dese gemuteneerde spaengerden jn desen aenslach een ghemeen verstandt gehadt hebben, alsoe die selfde jegens die borgeren, ende alle jnwoenders van Vtrecht, alsoe vergramt ende verbittert sijn, ouermidts sijn. dese jnterprinse wedergestaen ende vromelick belet hebben, dat sij haer coepmanschappen ende anderen affairen jndie voersz. steden niet en mogen nae older gewoente handelen ende tracteren, maer terstondt jnt perijckel van haer lijff sijn jndie voersz. steden comende, ende sommighe borgheren van Vtrecht vandaer niet en souden hebben leuende connen geraken, ten ware sj bij die jnwoenders aldaer ontfet ende heijmelick versteken waren geweest, gelijk dit selfde tot Wijck Rhenen, Culenborch, ende Vianen meermael gebuert js, als bij onuerleggelicke jnformatien tot sijnder tijt, (soe verre des noet sij.) wel breeder sal verthoent worden, vuyt welcke ende diergelijcke meer acten die bij die spaensche soldaten oijck meermaels aengericht sijn, men wel claerlick en can verstaen, dat sij op haerl. Capiteijnen ende ouerheijt niet en passen, ende dat die jnwoenders ende borgeren van Vtrecht niet seuer noch sonder sorge ende achterdencken vanden Casteelen en connen gesijn, alsoe lange het selfde Spaengers beuolen js, ende bij haerl. jegens die olde ysantie, tot nu onlancx toe, altijd ter contrarien gebruyckt bewaert sal worden, waer omme sijn. wel oetmoedelick suppliceren dat sijn Excs. soude gelie-

lieuen het voersz. Casteel mit 'een nederlantsch Capiteijn ende duijtsche oft andere nederlantsche soldaten te doen bewaeren, ende jn handen stellen vanden Gouverneur jnder tijt vande prouincie van Vtrecht, den welcken men sulcx pleech te betrouwen, ende noch rechteyoert saecken van meerder importantien gelooft ende beuolen worden, op dat sijl. van dese alderswaerste ende affgrijselickste vrese ende forge moghen ontslegen sijn, voer welcke sijl. te meer, ende niet sonder reden beducht sijn ouermids die voersz. spaensche soldaten openbaerlick alsnoch jactiteren ende laten luijden, dat sij die van Vtrecht dit voersz. feijt vande affkeringe vande muijren, al waert oeck nae veele jaeren, tot sijnder tijt sullen vergelden ende betalen.

3. Dat voirts sijn Ex^{ce}. ordre wil stellen, dat alsulcken ouerlast fortsen gewelden, schattingen, concussien, exactien, spoliatiën, ende andere onregeltheijden alsoe wel die die ruijteren, als soldaten dagelicx op den platten landen, ende oeck jndie steden moetwillichlijck bedreven hebben, ende noch bedrijuen, niet meer en geschieden, maer dat discipline militaire ende justicie onder den soldaten gehouden worden sulcke alst behoirt ende voer henen plach te geschieden, voersjende tot dien eijnde tot haerl. ordinaris betalinge ofte ten minsten van sulcke leninge, dat sij egheen occasie en hebben enighen ouerlast meer te doen. Soe sijne Ex^{ce} wel can verstaen dat het Landt van Vtrecht niet suffisant genoegh en js, om alle die garnisoenen die aldaer ende omtrent jegens die rebellen liggen, mit

leninge ofte andersins te onderhouden, mer jndien sij sulcx souden moeten doen, ofte dat gheen ander ordre onder die soldaten gestelt worde, en souden niet alleen die reste vande platte landen, mer oock die steden jnt eijnde geheel woest, desert ende verlaten blijven.

4. Dat oock sijne Exce. gelieue tot soulagement vande kercken, cloesteren, gashuijsen, hijellige-geesthuijsen, potten van armen weduen weesen, ende alle andere persoenen van den Lande van Vtrecht, die ten achteren sijn aendie ghene die ter oersaeken vande verleden trouble, fugitijs, gebannen, ofte geëxecuteert sijn, ende die haerl. afterwesen jegens alle Recht ende redenen onthouden wort, ouermidts die sobere justicie die die vanden Raede diemen noempt vande Trouble, tot noch toe geadministreert hebben, gelieue den seluen Raede te casseren, ende alle saecken aldaer hangende te renuoijeren voerden Raede Prouinciael van sijne Mat. t'Vtrecht, omme aldaer diffinitiuel. getermineert ende geëxecuteert te worden sonder enich vorder renuoije. Ordonnerende den rentm^r. vandie confiscatien sonder ander aduijs van uwe Exce. ofte den voersz. Raede vande Trouble te verwachten te vol-
doen t'ghene parthijen bij den voersz. Raede toegewesen sal worden, al achtervolgende t'ghene den generalen Staten beloest, ende den gedeputeerden vande Staten van Vtrecht uwe Exce. mondelick doen aenseggen heeft, want die voersz. persoenen jn sulcker manieren t'hoere t'onthouden, js een saecke die sonder twijffel roept wraccke voer Godt almachtich,
en

ende die sulcx eensdeels een oorsaecke gegheuen heeft vanden tweden trouble, ende ontwijffel. bij Godt almachtich causeert die grote straffe die ouer dese Landen, Godt betert, dese laeste jaeren geuallen is, ende oeck retardeert die victorie van sijne Mat. jegens sijne vianden ende rebellen, die anders, nae menschelicke opinie te spreken, gheen macht ghehadt souden hebben sijne Mat. een half jaer te resisteren.

5. Dat sijne Ex^{ce}. mede gelieue den rentm^r vande Domeijnen van sijne Mat. ouer die Landen van Vtrecht, daer veele kercken, cloesteren, ende particulier persoenen renthen op geassigneert hebben, te ordonneren dat hij heml. betalinge doe gelijk hij des jn veele jaeren niet gedaen heeft, ende noch jegenwoerdlick daer van onwillich ende jn gebreecke blijft, twelcke men verstaet toe te coemen, doer dien dat jnne ende omtrent den Lande van Vtrecht veel nieuwe Gouverneurs gestelt sijn, die seer grootelick gegageert worden, ende geassigneert sijn, op die Domeijnen van sijne Mat. als Heere vanden Lande van Vtrecht, ende soe d'selue Gouvernelirs voer aff betaelt willen wesen, wort den jncoemen vande voersz. Domeijnen niet suffisant gevonden, om die oude schulden die daer op, ofte vuijt gekijpoticeert sijn, te moeghen betaelen.

6. Dat oeck sijne Ex^{ce}. gelieuen sal te ordonneren ende mit behoerlicke remedien van justicie te constringeren die wet ende magistraet van Antwerpen, dat sij sonder vorder vuijstellinge, betalinge doen aen die ingejetenen vande stadt steden ende Lan-
der.

den van *Vtrecht*, d'welcke aen haerl. van loff ende lijffrenthen ten achteren sijn, alsoe anders geschapen soude sijn, dat alhier veele treffelicke goede liuiden van commer ende miserie vergaen souden, d'welcke wel eer tijts op die fortificatie vande voersz. stadt, haer penningen ende armoede belcijt hebben, ende betalinge van dien jn desen desolaten tijt ende extreme bederffenisse vanden Lande van *Vtrecht* gheensins en connen ontberen

7. Dat sijne *Exce.* voerts generalick ghelieue die staten steden ende Landen van *Vtrecht*, ende een ijglick lidt van heml. te houden ende mainteneren jn alle haer priuilegien, rechten, usantien ende costumen, gelijk heml. des bijden Keije. hoechloff. memorien, ende *Coe Maten* beloest ende beswoeren is, ende dat alsulcx uwe *Exce.* gelieue onder andere te casseren ende te niet doen alle nieuwichijden jndie Landen van *Vtrecht* op gestelt, merckelick van sekere nieuwe *Gouerneurs*, wesende vuijtheemsche die die nature vande jngesctenen jnden Lande niet bekent en is, ende sulcx van gheen priuilegien, costumen, usantien en weten, noch en houden, ende jn effecte anders niet en dienen dan tot last ende coste van sijne *Mat.* ende om die Landen ende die Steden op te eten ende te bederuen, soe die niet en soecken dan haer eijgen proffijt, ende hem seluen te rijcken, doende te dien eijnde die steden ende Landen van *Vtrecht* regieren bij jnheemsche *Officiers*, bij d'welcke sij tot noch toe geregiert sijn gheweest, ende hem soe in dese, als voergaende *Trouble*, sonder te hebben alsulcke *Gouerneurs*, getrou

getoent hebben. Dat sijne Ex^{ce}. voirts gelieue desen ende andere gelijcke articulen te effectueren, aengaende tghene bij die gedeputeerden vande generale staten bij haerl. remonstrance versocht is geweest.

8. Item dat sijne Ex^{ce}. gelieue die staten te permitteren dat sij vuyt hueren naem moeghen noemen, ende stellen, eenen ontyanger van den outschiltgelt, Hijnderdam, ende Leckendijck, gelijk noch ouer corte jaeren die voersz. Staten, in possessie vandien geweest sijn, ende alleen bij den lesten Ontfanger, onlancx ouerleden, jn weerwille vande voersz. staten, anders gepractiseert ende mit subtile middelen jn gebroken is geweest, ende oijck sijn zoene den ontfanger nu jegenwoerdich bij maniere van prouisie den Staten voersz. ongehoirt jn possessie vande selfde drie officien wel subreptifelick noch seluer jnt leuen wesende, ende sijnen dienst continuerende heeft doen stellen, ende nae hem seluen jn sijn plaetse bij enighe van sijnder Mats officiers doen surrogeren, waer jegens die staten van meininge waren haer terstont te opposeren, ende bij sijnder Mat. des te beclagen, ten ware den voersz. ontfanger ten tijden, dat die staten bij die jniquo sententie vanden Hartoge van Alua gecascert waren, ouerleden ware geweest, ende en hebben miisdien egheen plaets ofte oirsaecke gehadt op dit artijckel haer doleancie eer te moeghen te kennen gheuen.

9. Ende alsoe die voersz. staten haer beuijnden jn meerder subiectie te sijn, dan enighe andere
sta-

staten ofte Landen, niet alleen van nieuwes aengecoemen, maer oock die patrimoniale, te weten, dat sij niet en moegen vergaderen, sonder voergaende verschrijuinge vanden Præsident ofte Raeden provinciael aldaer, dat sij oock verlaten moeten als sij vergaderen haer olde gewoenlicke plaetse &welcke daer toe seer bequaem is, ende versamen inder Cancellarie vant voersz. Hoff, al waer sij alsulcken commodité, om mit maelcanderen te spreccken, ende somtijden in swaren saecken, haerl. te vertrecken, niet en hebben, jae die vanden Hous meer indie weech sijn ende behinderen. Dat sij oock alle resolutien, die indie saecken vande staten genomen worden, terstont den Præsident ouer leueren moeten, twelck in gheen andere staten ofte Landen van herwertsoere en geschiet, sal gelieuen sijn Ex^{se.} toe te laten, dat die Statet voert aen sullen moghen beschreuen worden, doet hoeren Domdeken alleen, als hoeft vande staten voersz. alst van outs plach te geschieden, ende dat sij sullen moegen vergaderen in hoer olde gewoenlicke plaetse, staende bij die Domkercke, wesende daer toe seer propijs ende bequaem, als hebbende huere vertreckcameren, daer het ridderschap, die stad ende steden, appart mogen mit maelcanderen delibereren, ende wel eer tot dien eijnde met groter costen gebout ende opgericht, sonder datmen pijck gehouden sal wesen den Præsident ofte Raeden enighe resolutie bij die staten genomen ouer te brengen ofte te leuren, alsoe het Landt van Geldre onder die heerschappie van synder Mat. gecomett

js, ende die parthien ende twedrachten d'welcke enige periculen van oproerte souden hebben moghen causeren, nu ganselick versweenen ende vernielt sijn, ende bij experientie van veele jaeren, ende principalick jnden iersten trouble vanden jaere van LXVI. claerlick beuonden js, dat die jngesetenen vanden Landen van Vtrecht sijne Mat. soe getrou ende toegedaen sijn, als enige andere ondersaten van sijne patrimoniale Landen souden mogen wesen, ende daeromme die redenen ende oirsaecken waeromme sulcx wel eer bij die Graue van Hoehstraten mitter daet jegens het tractaet vande translatie vande temporaliteijt jngebrocht js, nu ter tijt heel ende all cesseren, Ende alsoe oick bouen desen voersz. redenen sijne Mat. wel behoerden jn aenschou vande grote getrouwe diensten die d' voersz. staten sijne Mat. getoent ende gedaen hebben, ende die onsprekelicke costen, lasten, swaricheijden, die sij gehadt ende geleden hebben, hoerl. van nieuwes enighe priuilegien te accorderen, gelijk jn regardt van alsulcken meriten bij verscheijden Heren ende Princen aen haerl. getrouwe ondersaten dickwils beweesen js, als men oijck verstaet anderen steden nu gedaen te sijn, heeft sijn Ex^{ce}. te min swaricheijts te maken, om jn dese puncten den staten van Vtrecht te gunner ende toe te laten, t'welcke heml. van rechts wegen toe coempt, ende van outs alijt geobserueert js geweest, oeck aengemerckt, dat gheen Domdeken, diet hoeft vande Staten js, ende die voersz. beschrijuinge doen soude, jn possessie gestelt mach worden, ten sij hj sijne Mat. aen-

ge-

genaem sij, ende sulcx verworuen hebbe sijne Mat-
brieven van placet, gelijk dit selfde oijck vande
andere Deken en geobserueert wort, alsoe dat men
vuijt het ghene voersz. is wel. bemercken can, dat
dese drie voersz. punten wel eer om redenen als
bouen verhaelt, jngebrocht nu ter tijt nodeloes sijn,
ende gheen vruchten met allen, dan alleen een spe-
cie van dissidentie van sijnder Mat. jegens sijne ge-
trouwe ondersaten met en brengen, gelijk oijck jn
gelijcker manieren niet sonder groote redenen huer
beslaegt die Magistraet der stad Vtrecht, dat
haert. wel eer tijts benomen sijn die sloetelen om te
geraken bij die stadts zegelen, welcke sluetelen be-
rusten onder den Capiteijn van Vredenburg, ende
t'elcken reijse, als sij die van noode hebben van hem
moeten vercijschen, ende daer beneffens oeck niet
en moeghen doen luyden die stadts clocke om pu-
blicatie te doen, sonder te hebben voergaende con-
sent vanden Houe van Vtrecht, ende den voersz.
Capiteijn van Vredenburg, welcke beswaerrenisewel
cer oijck om voersz. redenen jngebrocht, ende nu
ter tijt nergens toe dienende, begheren die voersz.
staten dat sijn Excc oeck gelieue te casseren ende
te niet te doen.

10. Alsoe oeck nu onlanx die Præsident vanden
Houe van Vtrecht op die rekeninge van den Out-
schiltgelt sekere nieuwichijden heeft willen jnbren-
gen om te ontfangen die acqujten, ende te cas-
seren die geloste renthebrieven, tot grote præiudi-
cie van de præminentie ende gerechtigheijt vanden
Domdeken jnder tijt d'welcke altijt van olden

tijden sulcx als hoofd vande staten gepleecht ende gedaen heeft, alsoe dat noch desen Domdeken nu jnt leuen sijnde, noch sijn voersaten oijet van enige voergaende Præsidenten jndie possessie van desen geturbeert sijn geweest, ende want den voersz. Præsident hier noch niet mede hem contenterende, præ-tendeert oijck duer vigeur van sijnder commissie, sprekende allcen op hem als Commissaris vanden outschiltgelt, te willen siten ouer die rekeninghe vanden Hijnderdam ende Leckendijck, ende den tijt præfigeren nae sijnder beliefte wanneer men die drie voersz. rekeningen doen sal, oeck al buijten maniere ende exempcl van alle sijnen voersaten. Begheren die voersz. staten dat sijne Ex^{ce}. den voersz. Præsident beuele, dat hj hem van alsulcke ongewoenlicke nieuwichheit verdragende, sijn commissie vanden outschiltgelt niet vorder en extendere dan sijn voersaten gedaen en hebben, noch ter cause vandien niet en prætereere meer te eijsschen, noch ouer andere rekeningen te staen, dan sijn voersaten gehadt ende gedaen hebben, ende dit mede achtervolgende die prouisionael restitutie den voersz. staten bj den Co^e. Mat. onlancc verleent ende gedaen, d'welcke wel expresselicken mit brengt datmen die staten sal laten volgen ende genieten, alhet gene sijl. voer date vandie cassatie der selfder staten plegen te vseren ende gebruijcken.

II. Ende alsoe notoir ende openbaer js dat die Heerlicheijt vande Ameijde een Leen js gehouden vanden Lande van Vtrecht, ende onder die selfde alreijde van outs geresorteert heeft ende oeck vuyt
crach-

crachte van een zekere prouifioneel fententie t'anderen tijden bij die Mat vande Coninginne van Hongariën hoechlofflicker memorien gegheuen, altijts midt den Lande van Vtrecht gecontribueert heeft tot den outfchiltgelden voer een vierde part, ende dit tot den jaere toe van t'feuentich lefleden, ten welcken tijden die voerfz. Staten ongehoirt geturbert zijn in huere poffeffie duer een sekere furchancije die vande Ameijde bij die Ex^{ce} vanden Hartoge van Alua jegens die voerfz. fententie verleent, t'welcke want ommers noch in rechten noch in redenen gefundeert is begheren d' voerfz. Staten, dat zijn Ex^{ce} gelieue die voerfz. furchance te casferen ende aff te doen latende heml. dien aengaende in huer olde poffeffie ende gebruijk. Ende die affgedaen sijnde indien die vande Ameijde hem willen jegens die executie die die staten doen fullen, oppoferen, fullen die staten te vreden zijn, daer op recht ende iusticie te verwachten.

12. Alsoe oeck inden jaere 1539. sekere accort ofte concordaten gemaeckt zijn op die geestelicke iurisdictione tusfchen den Keijferlicke Mat hoechloff. memorien bij aduijfe vanden Houe van Vtrecht, ende den Bifcop, Prælaten ende gemeen gheestelicheijt van Vtrecht ende die vanden Houe voerfz. dagelicx die vande geestelicheijt in huerl. iurisdictione groote jndracht doen, contrarie den voerfz. accorde, begheren die staten dat sijne Ex^{ce} gelieue die vanden Houe voerfz. te ordonneren dat s'j affdoen ende casferen alle t'ghene bij heml. ter contrarie die voerfz. concordaten gedaen is, ende dat
sij

sij van nu voerts aen nae die selfde hem jn als reguleren.

13. *Begheren oeck die voersz. staten datmen heml. nu voerts aen niet en sal besuaren mit enighe ongewoenlicke ende onbehoerlicke petitien noch betrecken dien aengaende jndie communie ofte gemeenschap vande andere sijne Mats. patrimoniale Landen mer verschrijuen ende genedelick tracteren mitte andere nieuwe aengecoemen Landen, als Gelderlandt, Ouerijsel, ende Groeningen, ende oeck datmen dit jegenwoerdige consent van twe mael hondert duysent guldens jn gheen consequentie trecken en sal, alsoe den Lande van Vtrecht onmogelick soude sijn, sonder haerl. vuyjterste bederffenisfe, oijck het virendel van desen jn toecoemende tijden te consenteren, d'welcken altijt (oeck jn fleur wefende) volstaen hebben met xx, xxiiij, ofte ten hoochsten met xxviiij duysent guldens, ende t'gene sijl. jn jegenwoerdicheijt doen ende consenteren, eensdeels om jn desen groten noet syne Mat. te assisteren, eensdeels oeck om een jder sijn penningen wederomme te gheven, d'welcke bij maniere van leninge ende vuyjsettinge tot oerbaer ende proffijt van sijnder Mat. durende dit orloch opgebracht sijn, sullen sij certeyn bij alsulcke sware lasten ende ongewoenlicke middelen moeten vijnden ende collecteren alle eetbaer waere ende tghene die noetdrift der minschen aengaet besuaren, d'welcken ten lesten soe verre sij lange souden dueren, die gemeente jmportabel souden vallen, ende een goëdertieren Prince van sijn getrouwe ondersaten niet en behoirt*

te vereijffchen. Op alle welcke conditien eerst voer al bij sijnder Ex^{ce}. vuyt den naem ende van wegen sijnder Mat. belieft geoctroijeert ende geconsenteert wesende ende anders niet, souden d'voersz. Staten te vreden wesen sijne Mat. te subuenieren mit een somme van vijftich duijssent guldens eens, bouen die voersz. hondert ende vijftich duijssent, d'welcke bij aduijs ende vonnisse van de voersz. staten, sonder eijtmans anders autoriteijt ofte sententie daer op te verwachten, gaen sullen ende geëmploijeert worden tot betalinge vande contributien, leningen ende vuytsettingen gedaen ende geleeden bij die inwoenders ende ingesetenen des stadts, steden ende Landen van Vtrecht ende geconuerteert tot profijt van sijnder Mat., als bouen jnt beginsel van desen breder verhaelt js, jndie welcke nochtans gheen rouerien, pilerien foullen ende concussien, soe wel bij die vrunden als bij die rebellen durende dit jegenwoerdige oorloch aengericht, jngereket. en sullen worden, d'welcke bij een gecalculeert wesende bij sich seluen wel jnder waerheijt souden vuytmaecken ettelicke hondert duijssent guldens, gelijk dat allen menschen hier notoir ende kennelijcken js.

Ende gemerckt dat die voersz. staten jegenwoerdelick gheen gelt hebben noch weten te becoemen, soe ouermidts die quaede betalinge die vande Renthen, die de selfde staten vuytghenuen, nu enige jaeren gedaen js, alsoe die gereede penninghen verstreckt sijn jn dienste van sijnder Mat. ende dat van het outschiltgeld soe veel niet en compt, als die

die lasten daer op geassigneert bedragen, dat oijck het landt van Vtrecht jegerwoerdelick geheel van gelt gebloet is, soe datter gheen gelt op lossrenthen te krijgen en is, ende veel min op lijffrenthen, ouermidts die peste, Godt betert, soe jndie stadt ende steden alst geheele platte landt van Vtrecht doer regneert, ende principallick ouermidts die staten noch niet absolutelick, maer bij prouisie alleen geresitueert sijn, twelcke haerl. gelooff dat sij plegen te hebben, gansselick derogeert ende wechneempt, als wesende een jghelick beducht, dat die selfde staten lichtelick weder omme souden moeghen geasseert, ende te niet gedaen worden, sijn te vreden ende consenteren midts desen die voersz. staten, dat sijn Exce. verstont sal moeghen lichten die voersz. vijftich duijfent guldens op haerl. obligatie, die sij daer van gheuen sullen ende betaelen die interesse nae aduenant van den penninck xvj, die sij sullen quijten ende afflossen, binnen den tijt van vier jaeren naedie reductie vanden Lande van Hollant, ofte dat die troublen jnt geheel gecesseert sullen wesen, ende dit aen parten ende deelen ende ten minsten mit acht duijfent guldens i'eenenmaele, wel verstaende datmen hem sal accorderen soe wel die jaerlicksche renthen, als die hoeftsomme vande voersz. penningen te moeghen lichten ende vijnden bij vercopinge van loss ofte lijffrenthen, (soe hocch ende leech, als sij die nae gelegentheit des tijts sullen weten te krijgen, ende op alsulcke onderpant ofte onderpanden als sijl. die selue aduiferen ende goet vijnden sullen, vande welcke niemant vrij ende

exempt

exempt sijn sal, van wat staet conditie ofte qualité hij zij, gheestelick off weerlick, edel noch onedel, Præsident ende Raeden, Capiteijn dijenæers ende Officiëren van sijne Mat. ende off sijne Mat. anders gelieffde, dat hem t'selue affgetogen sal worden vande penningen van de voersz. presentatie in vougen dat die vanden Secreten Raede, finantie noch niemant anders hier jegens prouisie en sal moeghen verleenen.

14. Ende dat sij vande selfde onderpanden, ende die penningen daer van coemende hebben sullen die vrije dispositie ende handelinge, ende tot dien eijnde selfs een ofte meer ontfangers daer toe deputeren, die daervan die staten ende niemant anders rekeninge bewijs ende reliqua doen sullen, welcke rekeninge die voersz. staten bij haerl. gedeputeerden sullen moegen doen hoeren passer en ende sluijten. Ende soe die tijden variabel sijn ende seer verlooppen, alsoe dat het onderpant dat huijden goet is, morgen insuffisant beuonden soude moegen worden, dat sij d'selfde onderpandt ofte onderpanden sullen moegen vermeerderen, verminderen, oeck jnt geheel aff stellen, ende andere jndie plaetse surrogeren, ende dit al sonder dat sij gehouden sullen sijn enich ander consent oft octroije van sijne Mat. daer van te lichten.

15. Beholtelick oock dat sijne Mat. die voersz. staten stadt steden noch platte Landen van Vtrecht in ses naestcoemende jaeren mit gheen andere bedden, schattingen, impositien, noch subuenticen en sal besuaren, op dat die voersz. Landen, die nu acht
jue.

jaeren lanck genocch continuelick soejndie voergaenden, als desen trouble ende middelretijt bij die spaensche soldaten deerlickē geaffligeert sijn geweest, ende nu jegenwoerdelick tot een extreme desolatie ende bederffenisse sijn veruallen; een weijnich moeghen respireren, ende haeren asem verhalen.

16. *Dat oeck sijne Mat. verbieden sal alle Gouverneurs generael ende particulier, die van den Houe van Vtrecht, Coronellen, Capiteijnen Hopluijden, beueelhebbers, ende alle anderen Officieren, dat sijl. van nu voerts aen gheen vuijtssettingen en doen noch laten geschieden, noch jndie steden, noch ouer den platten Landen van Vtrecht, hoedanich die oeck soude moeghen wesen, gelijk nu, Godt betert, dagelicx geschiet js ende noch jegenwoerdelick aen allen hoecken ende canten gebuert tot onuerdrachelicke costen ende schaden vande voersz. Landen, ende cleijn proffijt van sijne Mat. mer wel tot grooten voerdel vande voersz. Gouverneurs, Capiteijnen, Hopluijden ende Beueelhebbers, gelijk men des dagelicx voer ogen siet, want jndien alsulcke ongewoenlicke manieren van doen, voer desen tijt jndie voersz. Landen noijt meer gesten, niet affgesteld en souden worden, souden d'voersz. Landen soe ganselick bedoruen ende opgegheten worden, gelijk het selffde nu rechtevoert bijcants beschickt ende volbracht js, dat den Staten onmogelick soude sijn die voersz. penningen te furneren, ende oeck voerts tot anderen toecoemenden tijden sijne Mat. eenige beden ofte subuentien te doen, soe sijn Ex^{ce} wel can bemercken wat een onuerdrachelicken saecke sou-*

*ſoude wesen datmen die Landen van Vtrecht nu
jn alsulcken soberen staet gestelt sijnde nae sulcke
onsprekelycke costen ende lasten bij huerluijden ge-
leden ende gedragen, noch met nieuwe jmposten ende
schattingen soude beswaren, ende dat daer beneffens
oock die voersz. onredelicke extraordinaris vuijtsset-
tingen ende concussien niet en souden cesseren, ende
wat grote jnconuenienten dat daer doer vande ge-
meente, die jnt eijnde tot desperatie geschapen sou-
de sijn te comen, te verwachten soude wesen.
Daeromme sijne Ex^{co}. van alsnu sal gelieuen te
consenteren dat alle den ghenen ouer wie alsulcke
vuijtssettingen, schattingen, ofte impositien sonder
consent van de voersz. Staten gedaen sijn, ofte ge-
daen souden moghen worden, d'selfdie niet obedie-
ren, ende oock datelick die executie van dien sullen
moghen resisteren. Ordonnerende tot dien eijnde
allen Officiers ende Justiciers daer toe versocht sijnde
de selfde alle moegelicke hulpe bijstandt ende assi-
sentie daer toe te doen, want voerwaer die staten
te vergheefs souden tot eenige petitie versocht wor-
den, als andere bij sich selffs sulcke jmpositien sou-
den moghen doen. Ende om dieswille jndien ijert
wes vant ghene voersz. js, gecontrauenieert ofte
niet ghehouden en worde, verstaen die voersz. Sta-
ten, dat sij onghehouden sullen sijn jnt ghene sij
bouen gepraesenteert hebben. Ende midts desen ver-
soecken seer oetmoedelick, dat sijn Ex^{co} gelieue hem
vande voersz. staten hier mede te houden voer gecon-
tenteert, ende mitten iersten jn haerl. saecke nopen-
de die sententie bij den Hartoge van Alua jegens
heml.*

heml. gegheuen te nemen d'informatie, daer van sijne Mat. bij sijn brieuen nu anderwerff U. Exce. last gegheuen heeft, ende bij den selfden te intercederen dat euenverre sijne Mat vuijt d'selfde informatie ende anderen schriften sijne Mat geëxhibeert niet en can verstaen die notoire iniusticie ende iniuité van de voersz. sententie, ende dat sijne Mat d'selfde behoire voer alsulcx mitter daet, buiten forme van Rechten te aboleren, casferen ende te niet doen, als die welcke mitter daet buiten forme van justicie, recht, redenen ende equité bij den Hartoge van Alua ende die van sijnen Raede gegheuen is, dat sijne Mat. alsdan gelieue die voersz. Staten jegens die voersz. sententie in justicie te ontfangen, ende heml. vergunnen in dese sijne Mts. Nederlanden eenige onpartijege rechters, achtervolgende die requeste sijne Mat dien aengaende ouer lancks gepresenteert, waer aen die voersz. Staten een seer aengenaem saecke geschieden sal, als d'welcke lieuer hebben bij middel van justicie geresitueert te worden, dan bij enighe extraordinaris wegen, die men zoude moegen presumeren bij andere middelen vercregen te sijn, soe sij huerl. jnnocentie, ende die iniusticie van den voersz. sententie, ende die oppressie jegens huerl. bij den Hartoge van Alua met Joan de Vergas sijnen Raedt gebruijckt Godt almachtich den Coe Mat ende allen desen Nederlanden kenlick ende notoir houden.

Duer beuel van de
voersz. Staten,

Lanzweerde.

(11) Ordines regionis Rheno-Traiectinae ad vetus domicilium a. 1578. rediisse dicuntur a Scriptore operis laudati: *Tegenw. Staat van Utrecht*, pag. 210. coll. p. 163. Ac fane hoc anno eos convenisse in *maiori* domo capitulari, constat ex *Curiae Provincialis Memoriali quarto*, ex quo nonnulla retulit Ant. Matthaeus, *de Nobilitate*, p. 686. uti et *Fundat. Eccles.* p. 254. Sed id iam factum fuisse, anno proxime exacto 1577. ad finem mensis Septembris vel initio mensis Octobris, manifesto constat, ex eorum literis ad Ordines Generales datis, die 10 Octobris huius anni, quas publici iuris fecit Petrus Bondam, in *Sylloge* laud. Vol. III. p. 312-318. Atque ita in veteri sede supremus regionis nostrae Senatus ea decrevit scribique iussit, quae ex autographis cum historiae patriae amantibus communicavit Bondamus, Vol. IV. p. 59 et 109. item Vol. V. p. 346 et 353. Quin et iam antea, h. è. die 12 Martii, a. 1577. Ordines convenisse, non in Curiae cancellariis, sed in domo capitulari *minori* templi dominici, (*in den cleynen Capittelhuysse ten Dom*,) colligere licet ex epistola, eo die ab Ordinibus data, quam ex autographo edidit Bondamus, in *Sylloge* facpius laud. Vol. II. p. 189.

Postquam vero quaestio suborta fuit, de Ecclesiasticorum iure et potestate, Ordines alium sibi congregandi locum quaesiverunt: quem et facile inveniunt in residua parte diruti coenobii, quod *Fratrum* erat *Minorum*. (*Convent van de Minrebroederen*.) Vid. Matthaeus, *de Nobil.* p. 687. et
Fun-

Fundat. Eccles. p. 252-254] uti et Heusfenii in *Hist. Episc. foeder. Belgii*, Tom. I. p. 104. Quae quidem aedes, ab eo inde tempore, per duo saecula et quod excurrit, Ordinum Rheno-Traiectinorum conventui fuerunt destinatae; nostra vero aetate, varias exper-
tae vicissitudines, tandem, Regis Guilielmi I. cura ac providentia, Academiae perquam utiles factae sunt. In his enim locus opportunus datus est museis, cum Anatomico-Physiologico-Pathologico Bleulandino, tum Zoologico et Mineralogico, uti et theatro Anatomico.

(12) Vid. Petri Bondam *Oratio secularis de Foedere Trajectino, publice habita d. 29. Januarii, anni MDCCCLXXIX. in auditorio majori Academiae Traiectinae, ipso loco, quo annis abhinc ducentis Foedus illud feliciter fuit initum.* Traj. ad Rhen. 1779. *Si hicce locus, inquit, pag. 1147, 148. si iidem hi parietes, qui jam nos continent, et intra quos consilia sua contulerunt tum Socii, loquendi facultate essent instructi; laudarent admirandam Nassavii et legatorum providentiam; depraedicarent usque, et nobis narrarent, qua constantia, quo consilio, qua animorum conjunctione, quo patriae tandem amore aeternam concordiam intra tot Populos stabilire, intestinumque Reipublicae malum, discordiam, expellere conati fuerint.* Haec Bondamus, qui pag. 3. commemorat *Orationem*, in memoriam huius Foederis habitam, a Luca van de Poll, *de Foedere Ultrajectino, (Unionem vulgo vocant) Belgii uniti Munimento ac Monumento,*
in

in ipso publicae quondam Pactionis loco, ubi Aula nunc Academica, pari fere modo viva voce expressam, quo chartis impressa est anno Foederis seculari 1679. Quae fuerint, in condendo hoc foedere, partes Ioanni Nassavio, Gelriae Gubernatori, Guilielmi Arausiaci fratri, prouti alii, ita etiam docuit Bondamus, pag. 112-120. 147-155. Id autem accuratius quam antea intelligi nostra aetate potuit, ex iis, quae in lucem protraxit Laurentius Petrus van de Spiegel, editis duobus voluminibus monumentorum, ad historiam patriae, imprimis Foederis Rheno-Traiectini, pertinentium. (*Bundel van onuitgegeeven Stukken, dienende tot opheldering der Vaderlandsche Historie en Regeeringsform, en voornaamelijk der Historie van de Unie van Utrecht, verzameld en met eenige aanmerkingen vermeerderd.*) Quorum prius lucem vidit Goesae, a. 1780. posterius a. 1783. praemissa diatribe de persona, quam Illustris ille Comes hac in causa sustinuerit: (*Vertoog over de betrekking van Johan Graaf van Nassau tot de Unie van Utrecht.*) uti et imagine eius in aere insculpta. Quae si reputem, non possum non consentire Viro Ill. Henrico Collet d'Escury sic quaerenti: *waarom staat binnen Utrecht het standbeeld niet van Graaf Jan, door wiens wijs beleid het verbond gesloten werd, hetwelk, meer dan twee eeuwen, de hoeksteen was van dat achtbare staatsgebouw, waar op wij billijk roem dragen?* (*Hollands roem in Kunsten en Wetenschappen, I. Deel. bladz.*

bladz. 33. *Aanteekeningen en Bijdragen*, bladz. 83, 84.)

(13) ATRIUM. LIBERTATIS. TEMPLUM. SAPIENTIAE. Haec insculpta sunt in superiori margine numismatis, quo *Consulēs et Senatores urbis Rheno-Traiectinae, Academiae Curatores, die 27 Martii, anni 1736. sacris saecularibus celebratis, votisque pro novi saeculi felicitate nuncupatis, laetissimi festi memoriam consecrarunt.* In ipso numismate conspicuae sunt imagines herois Batavi, belluam tricipitem pede dextro conculcantis, et Palladis Rheno-Traiectinae, tranquille in aede sua sedentis; his subscriptis: MONSTRIS DOMITIS ARTES RECEPTAE. Numismatis effigiem aere expressam videsis in titulo *Orationis Panegyricae*, quam Arnoldus Drakenborch in natalem saecularem *Academiae Traiectinae* dicto die habuit, eodemque anno edi curavit; uti et in titulo vernaculae versionis, eodem anno editae. (Arnold Drakenborchs *Plechtige Redevoering over het Eeu-feest der Utrechtsche Hoge Schole.*)

Hoc ipsum vero, quod literarum sedes collocata sit ea in aede, quae nuper viderat conventum delegatorum ad foedus Rheno-Traiectinum ineundum, saepius laudarunt, data opportunitate, Oratores, sua singuli aetate clari: Ioannes Niporius, I. C. *Civitati Ultrajectinae a Secretis, Orationis, in Illustris Gymnasii Ultrajectini inaugurationem*, die xv. Kal. Quint. a. 1634. habitae, pag.

pag. 4-7. Joannes Georgius Graevius, *Orationis in natalem quinquagesimum Academiae Trajectinae*, a. d. 17 Kl. Apriles, 1686. pag. 9. Arnoldus Drakenborch, *Orationis laud.* pag. 31 - 33.

(14) Lectu digna sunt, quae, de originibus Scholae et Academiae Rheno-Traiectinae, fuere dicta ac scripta ab Ioanne Niportio, in *Orat. laud.* quae edita est Ultraj. 1734. una cum *Orationibus inauguralibus* Gisberti Voetii, *de pietate cum scientia conjungenda*, Antonii Matthæi, *de Juris civilis sapientia contra ejus obtrectatores*, Antonii Aemilii, *de usu lectionis historicae*, Iusti Liraei, *de usu et dignitate studiorum humanitatis*, et Henrici Reneri, *de lectionibus ac exercitiis Philosophicis*, praemisâ narratione de *Illustris Gymnasii Ultraiectini inauguratione*. Alia dedit Graevius, in *Orat. laud.* Plura Drakenborchius, in *Orat. laud.* adiuvante Casparo Burmanno, qui rerum ad Academiae nostrae dedicationem pertinentium silvam, ex actis urbanis excerptam, cum eo comunicaverat. Conferri etiam merentur, quae tradiderunt Joh. van de Water, *Groot Utrechtsch Placaatboek*, III Deel, bladz. 485-497. Isaacus le Long, in *Hondertjarige Jubel-gedachtenisfe der Akademie van Utrecht* Amst. 1736. et Auctor libri laudati, *Tegenwoordige staat van Utrecht*, bladz. 356-365. Vel sic tamen symbolas nonnullas memoratu haud indignas mihi adiacere licet, adiuto humanitate Viri ampl. Iohannis

van Doelen, qui huius urbis est Consul vigilantissimus. Quae igitur apographa ex Actis et Decretis Magistratus urbani, eius benevolentia, accipi, legentibus, summa, qua possum, fide et diligentia, trado.

Extract uit de Resolutien van Heeren Burgemeesteren en Vroedschap der Stad Utrecht.

S Maendaechs den xjen Novemb. 1633.

Wttet rapport van de Heeren Gecommitteerden, die volgende resolutie van den iiij^{en} deser daer van oculaire inspectie genomen hadden, verstaen sijnde dat de drie Coningen kerck, met seer cleijne costen provisionelick geappropriert soude cunnen worden tot d'illustre Schole als hebbende twee bequaeme Auditoria, een onder een bouen, ende achter een luchtich erff, Soo is den Anderden Cameraer gelast, daer toe ten eersten int werck te treden met advijs van de voorsz. Gecommitteerden.

Ende is den voorsz. Anderden Cameraer noch gelast tot voorraedt deser Stadt te copen voor iij^c ofte iiij^c guld. aen deelen, sparren, Balken &c., oock prouisie Calck ende steen te doen onder bewaringe vanden Onder Cameraer Jacob Cosijnsz.

S' Maendacchs den xxvij^{en} Februarij 1634.

s' nanoens.

Weder in deliberatie geleijt sijnde wat plaetse tot d'illustre Schole geappropriert ende gebruijckt sal

sal worden, Js verstaen t'grootte Capittelhuijs vanden Dom, waarinne men gaen soude opt Oudemunsters kerckhoff ende inden Domkercke; Ende sijn voorts gecommiteert d'Heeren van der Hoolck ende Ruijsch schepenen met Moreels Raedt, omme den Heere Domdeken hier ouer te begroeten, ende sijne E. te notificeren dat de Regierders vande Stadt geerne sien soudent dat het voorsz. Capittelhuijs ten sine voorsz. geruijmt ende toegestaen werde, ende dat men vertrouwt dat d'Heeren vanden Dom den goeden Jyer van die vande Stadt in dit loffelick werck sullen secunderen.

S Maendaechs den xxiiij^{en} Martij 1634.

Wttet rapport van de Heeren Moreels, Ruijsch ende vander Hoolck, die den E. Heere Domdeken volgens haer E. last genotificeert hadden s'Vroetschaps jterative Resolutien vant Groot Capittelhuijs vanden Dom totte Illustre Schole te approprieren ende gebruijcken, verstaen sijnde dat gemelten Heere Domdeken weder gededuceert hadde eenige difficulteiten ende inconvenienten meest voor desen meer geallegeert, die sijn Edt seijde gemoveert te worden, doch dat sijn Edt t' Capitele daer op soude doen convoceren, Ende datmen nu bericht wordt, ter seluer vergaderinge bij den Heere Domdeken voorsz. dese saecke voorgestelt wesende, de presente Capitularen uijten Capittelhuijse gestoven waren, sonder t'voorstel vanden seluen Heere Domdeken te horen, Soo heeft de Vroetschap eenpaerlick den

Anderden Cameraer deser Stadt Jacob Splinter gelast de Materialen van hout, Calck, Steen &c. aldaer bij der handt te doen brengen ter bequaemster plaetse ende met advijs ende volgens ordre vande Heeren Burgermⁿ ende voorgaende Gecommitteerden opt spoedichste tot toestellinge van de Auditoria aldaer ende accommodatie vanden Jnganck aent Oudemunsters kerckhoff, Authoriserende de gemelte Heeren Burgermⁿ ende Gecommitteerden omme sodane ordre te stellen ende bevelen te doen als tot voltreckinge vant voorsz. werck nodich sal sijn.

Saterdacchs den xxix^{en} Martij 1634.

Gehoort het rapport vande Heeren Gecommitteerden tottet appropriender Jllustre Schole, Is gesolueert, datmen daer toe sal gebruijcken het groot Capittelhuijs van den Dom metten Jnganck opt Oudemunsters kerckhoff doort Pant tot int selue Capittelhuijs, ende dat de Regierders deser Stadt het dack ende glasen vant voorsz. Capittelhuijs in reparatie onderhouden sullen.

Jtem datmen de twee yordere Panden ende t² vrijhoff behoorlick sal affschieten, ende van dit pandt separeren.

Dat men den Scopator van Stadts wegen met een woninge sal accommoderen.

Datmen de wooninge vanden icgenwoordigen Lootsm^r tot een bequame woninge voor de Capitelsbode sall approprieren.

Dat

• Datmen den seluen Capittelsbode voor de Timmeragie, bij hem in sijne jegenwoordige wooninge gedaen behoorlick contentement sal doen.

• Ende indien de Regierders deser Stadt 't eeniger tijdt d' Illustre Schole elders willen transfereren off abandonneren, sal t' gebruijck vant Capittelhuijs wedercommen aent Capittel vanden Dom, sonder dat die vande Stadt voor eenige timmeragie ofte reparatie iets sullen pretenderen maer alleen naer haer nemen het gestoelte ende de bancken.

• Item dat die vanden Dom Caple. int verpachten van haerluijder thienden het voorsz. Capittelhuijs daertoe sullen mogen gebruijcken.

S' Woensdaechs den ij^{en} Aprilis 1634.

s'naernoens.

Verhaelde de Heere Oudtburgermr Nijpoort dat sijn E. ende d' andere Gecommitteerden het werck volck int groot Capittelhuijs vanden Dom inde voorleden weecke aenden arbeit gebrocht ende bij die occasie aldaer gevonden hadden den Heere Domdeken metten Secretaris vanden Caple. ende dat bij d' Heeren Domdeken gemoueert sijnde van noch een Jnganck te maken opt Domskerckhoff, ende tot dien cijnde te copen de wooninge vanden Secretaris, ende hem voor sijne pretensie eenich contentement te doen, haer E. goetgevonden hadden te gaen int Stadthuijs ende int particulier desen aengaende wat te discoureren, Ende dat eijntelijck bij den voorsz. Heere Domdeken worden voor-

geslagen ende gepresenteert d'voorsz. woninge vanden Secretaris aende Stadt te vercoopen voor de somme van 2400 Guld. ende datmen hem Secretaris voor sijne vordere pretensien soude toeleggen eens d'somme van Sess hondert guld. al twelcke goetgevonden was de Vroetschap voor te dragen, omme de intentie ende meninge vande selue daer op te verstaen, Naer verscheijden discoursen communicatien ende deliberatien hier ouer gevallen, ende geleth dat hier door het geheele Pandt ende Vrijhoff tot groot cieraet ende meerder luyfster aen dese Schole soude cunnen worden gebruijckt, oock daer mede verspaert de costen vant offschieten der Panden ende Vrijhoff, dat mede de voorsz. wooninge wel soo veel weerdich wordt geestimeert, ende men een Professor oft Predicant daerinne sal cunnen accommoderen, waer door den jnterest vande cooppen. wel ruijm soude worden geprofiteert Soo is goetgevonden ende geresolueert, de Heeren Burgermeesteren ende Gecommitteerden te auctoriseren gelijk hare E. geauctoriseert worden bij desen, omme de selue huijsinge te gaen besichtigen, ende indien hare E. t' selue dienstlich achten die te coopen ende met den voorsz. Secretaris aengaende sijne pretensien absolutelick te handelen. Midts dat die vanden Cap^{le} gehouden sullen wesen den eijgendom der voorsz. huijsinge mette grondt sonder eenige restrictie ten behoeve vande Stadt te transporteren, off d'selue alsnu voor de voorsz. somme van 2400 Guld. aen haer te nemen, in welcken gevalle sij de deur opt Pandt responderende sullen

moe.

moeten toelaggen, latende het gebruik van heele pandt ende Vrijhoff tot gerieff van de voorsz. Schole, Waer van de Heeren vanden gemelten Caple haer E. verclaringe alvorens sullen hebben te doen ende schriftelick over te leucen.

S' Maendaechs den xix^{en} Maij 1634.

De Vroetschap gehoort het rapport van haer E. Gecommitteerden die volgens resolutie van den ijen Aprilis lestleden met de E. Heeren Domdeken ende andere Gecommitteerden vanden Dom Caple in communicatie waren geweest ende onderlinge beraemt hadden de nabesz. poincten ende ar^{ten}, heeft alle d'selve geapproveert, ende haer daer mede geconformeert.

In den eersten dat de Regierders deser Stadt tot een Illustre Schole sullen gebruijcken t' Groot Capittelhuijs vanden Dom mette Cameren ende woningen dien annex, midtsgaders de Panden ende t' Vrijhoff, Beheltelick dat ten behoeue van de Inwoonders der huijsinge iegenwoordich bij den Secretaris vande voorsz. Caple bewoont, tot een hoffken affgeschoten sal worden t' gedeelte van selue Vrijhoff gelegen tusschen den pijlaer van Cruijswerck vanden Domkercke ende de pijlaer van Oosterpandt ter breedte vande selue pijlaren Tot welcken eijnde alleenlick de voorsz. bewoonders den ouergangh ouer t' voorsz. pandt sullen hebben.

Item dat de gemelte Heeren Regierders den voorsz.

Se-

Secretaris ten aansien van sijn ongerijff sullen vereeren Ses hondert guld.

Item dat haer E. den Capittelsbode voor de Timmerragie, bij hem in sijne iegenwoordige wooninge gedaen behoorlick cententeren sullen, ende voorts geduijrende den tijdt diemen t'voorsz. Capittelhuijs sal gebruijcken tot huijshuijz geuen hondert ende vijftich gulden jaerlicx.

Datmen de trap staende int voorhuijs van de Loots^{mr} sal amoveren, ende op een bequamer plaetse stellen midtsgaders aen desselfs Camer een stercker deure doen maken.

Dat de Regierders voort t' Dack ende glasen vant voorsz. Cappittelhuijs geduijrende t' gebruijck van dien in reparatie sullen onderhouden.

Ende indien de voorsz. Regierders t' eeniger tijdt de Illustre Schole elders comen te transporteren ofte deselve te abandonneren, dat alsdan t' gebruijck vant voorsz. Capittelhuijs weder comen sal aen den voorsz. Caple, sonder dat de voorsz. Regierders alsdan iets sullen mogen pretenderen voor eenige Timmeringe ofte reparatie, maer alleen nae haer nemen de gestoelten ende bancken die van hare materialen gemaeckt ofte daer in gebracht sullen sijn.

Dat d' Heeren van den Dom Caple tottet verpachten van haer E. thienden t' voorsz. Capittelhuijs sullen mogen gebruijcken.

S' Maendaechs den xj^{en} Maj 1635.

Den Secretaris is gelast alle resolutien voor desen genomen ende noch te nemen aengaende d' Illustre Schole, in een boeck à part te registreren, nae dat die alvorens d' Heeren Burgerm^{en} gecommuniceert en bij de selue geresumeert sullen sijn.

S' Maendaechs den xxij^{en} Februarij 1636.

Verhaelde d' Heere Burgerm^r. vander Hoolck dat verleden Woensdach d' Heeren Profesoren vande Illustre Schole alhier genotificeert sijnde dat d' Ed. Mo. Heeren Staten de voorsz. schole geerigeert hadden tot een Academie de selue oock aengeseijt was dat haar E. souden adviseeren wat voor eerst nodich was, Ende dat de selue diensvolgende eergister avondt d' Heeren Burgerm^{en} ende andere Gecommitteerde voorgestelt hadden

Dat metten eersten gecosen ende gecommiteert behoort te worden den Rector Magnificus Academiae met Twee Assesores.

Jtem ten eijnde geen Faculteyten en manquere dat metten eersten beroepen mochte worden een Profesfor Medicinæ.

Dat d'jinauguratie vande Academie gedaen mochte worden op Dijnsdach voor ofte woensdach nae Paeschen nieuwen stijls.

*Dat alsdan behoren gedaen te worden twee Ora-
tio-*

tionones Inaugurales, eene van Stadts ende eene van de Academie wegen.

Ende datmen tot de voorsz. Inauguratie ende Promotien die hier nae geschieden sullen, midsgaders andere diergelijcke solemnele actien de voorsz. Academie rakende, vermidts de Auditoria daertoe niet groot genoch sijn, d'een off d'ander Kerck soude mogen gebruycken.

Naer deliberatie opt geene voorsz. heeft de Vroetschap in advijs houdende, t' stellen vande Assesores tot Rector Magnificus eenstemmich vercosen ende gecommitteert D. Bernardum Schotanium Juris & Matheoseos Profesf.

Gelijck oock met eenparige stemmen goetgevonden is, datmen tot Profesfor Medicinæ beroepen sal Do^r. Wilhelm vander Straten, deser Stadts burger ende alhier met goeden loff practiserende, oock algereets gegaigeert als Stadts Medicus ende Profesfor Anatomicus int Nederduytsch. Ende sijn de Heeren Burgermeⁿ ende die t' haer E. belieuen sal te asfumeeren gelast met den seluen Do^r. Straten te handelen op rapport.

Tot den dach vande Inauguratie vande Academie, is aengestemt woensdach den $\frac{16}{26}$ Martij toecomende.

Ende is goetgevonden dat den Secretaris van Stadtwegen ende D. Profesfor Ant. Æmilius van wegen d'Academie elcx sullen doen een Inaugurale Oratie.

Ende dat de voorsz. Inauguratie, als oock de promotien gedaen sullen worden opt Choor vanden

den Domkercke alhier, om t'weleke daer toe t'appropriateeren, geauthoriseert sijn d'Heeren Burgermeesteren ende andere Gecommitteerden.

Ex his Consulium et Senatorum, amplisimorum Academiae Curatorum, providentia elucet, Sed et laudari merentur Ordines, quorum auctoritate et potestate Illustres Schola Rheno-Traiectina iura et privilegia Academiae sive Universitatis est adepta, et qui deinceps etiam singulari eam favore et cura profecuti sunt.

Et Diploma quidem, in chartis publicis, ab Ampl. van de Water editis, conspicuum, huius erat argumenti:

De Staten van den Lande van Utrecht, na voorgaande wettige beschrijvinge staatsgewijze vergadert zijnde, gehoord het aangeyen van de Heeren Gecommitteerden der Stad Utrecht, als dat de Heeren hare Principalen in den jaare 1634, tot merkelyk profijt van deze Provincie, geerigeert hebben een Illustre Schoole, en deselye algereets met voornaame treffelijke Professooren voorsien, waaromme en in erkenentisse van dien versoekende, dat wij, om de gemelte Heeren der Stad Utrecht, tot onderhouding en bevordering van soo loffelyken werk te meer te animeeren, gelieven wilden de Professooren ende Leeraars, in deselye Schoole algereets aangenomen, ofte nog t'eeniger tijd aan te nemen, in wat faculteijt, scientie, ofte wetenschap 't selve soude mogen weesen, macht te geven,

ven, en t'authorifeeren, omme in defelve faculteyten, scienten, en wetenschappen, na voorgaande wettelijke examinatie ende onderzoek, te verleen Titulen van Doctoren, Licentiaaten, Meesters &c. onder behoorlijke Letteren ende Briever daer toe dienende, ende dat defelve in defen van gelijke kragt fullen weefen, als die in andere Univerfiteyten, of Academien verleent of gegeeven worden. Doen te weten, dat wij na voorgaande deliberatie op het voorsz. aangeeven, verfoek, ende daarbij verhaalde reedenen gelct, ende niet meer in recom-mandatie hebbende, dan 't geene is ftrekkende tot profijt, eere, en luyster van defe Provincie, van nu en voor altijd gegunt, geconsenteert, en ge-octroijeert hebben, gelijk wij gunnen, consenteeren ende octroijeeren van nu voor altijd bij defen, eendrachtelijk, uyt onse Souveraine magt, dat de voorsz. Illufre Schoole verandert en geërigeert fal worden, foo wij defelve veranderen en erigeeren bij deefen, tot eene Univerfiteyt, ofte Academie, foo en met alsulke magt en authoriteyt, als andere Univerfiteyten, of Akademien van haare Souveraine Princen en Heeren, onder haar Heerschap-pijen of Jurisdicdien gebenificeert en versien mogen weefen. Dienvolgens foo authorifeeren en ge-ven wij magt bij defen den Profeforen en Leeraars in dese gemelte Univerfiteyt of Academie, algereets aangenomen, ofte nog t' eeniger tijd aan te nemen, in wat faculteyt, scientie ofte wetenschap 't selve soude mogen weefen, omme in defelve faculteyten, scientien en wetenschappen, na voor-
gaan-

gaande wettelijke examinatie en onderzoek, te verleenen Titulen van Doctoren, Licentiaten, Meesters &c. onder behoorlijke Letteren en Brieven daar toe dienende. Verklarende mede bij desen, dat deselve dien aangaande van gelijke kragt sullen weesen, als die in andere Universiteyten, ofte Aacademien geacht, gehouden, en gereputeert zijn. Ordonneerende allen en een ygelijken onder onsen gebieden staande, en versoekende allen anderen, die desen soude mogen aangaan, de meergem. Heeren der Stad Utrecht, en de Profesoren voorsz. respectieve, neffens allen anderen, het effect van deze onse gunninge ende Octroije te laten en doen genieten volkomentlijk, ende gerustelijk: want wij 't selve ten dienste ende oorbaar van dese Provincie en gemelte Stad beyluden te behooren. Des ten oirconde soo hebben wij desen met onse gewoonlijke paraphure ende uythangende grooten segele, mitsgaders de signature van onsen beswooren Secretaris doen bevestigen. Gegeeyen tot Utrecht den 16 Februar. 1636.

Jac. van Asch van Wyck *vt.*

Ter Ordonn. van myne voorn. Heeren
die Staten.

Ant. van Hiltén.

Quando, ipso conditæ Academiae anno, Rector et Profesores ab Ordinibus regionis Rheno-Traiectinae nonnullas peterent immunitates et privilegia, eos faciles et beneficos experti sunt. Libellus qui-

quidem supplex, eum in finem Ordinibus oblatum,
huius erat modi:

*Aen de Ed. Mo. Heeren Staten
s'Lants van Utrecht.*

*Verthonen met behoorlicke reverentie den Rector
ende zamentelicke Profesores in de Universteijt
t'Utrecht, dat sij hun ten hoochsten vereert ende
verobligeert houdende door t' uijtneement beneficie
bij U. Ed. Mo. onlanghs bewesen int verheffen van
deser Stadts Illustre Schole tot een Universteijt ofte
Academie, U. Ed. Mo. daer van ten hoochsten sijn
bedanckende ende dagelicx erbeijden, omme t'selve
behoorelick te erkennen ende soo veel in haer is alles
te contribuieren wes tot vorderinge, amplificatie,
ende ten besten, van de Academie soude mogen die-
nen: Waer inne besich sijnde hebben de Supplianten
nae lange ende rijpe deliberatie geoordeelt niet nood-
diger oock dienstiger te sijn, soo tot lustre van uwer
E. Mo. beneficie ende tot behoudinge ende vermeerde-
ringe vant getal der Studenten, als ten proffijte
van de Gemeene saecke ende voordeel voor de Inge-
setenen deser Provincie, dan de inwillinge ende Con-
sentsen der Privilegien ofte Vrijheijden van Imposten
ofte Exchijsen van Bier ende Wijn. Gemerckt bij
nae als een merckteecken, proprieteijt ende Eijgen-
schap is van alle Accademien, dat boven ende be-
neffens vele andere Privilegien, de Studiosi oock
gaderen de Exemptie ende immuniteijt vande
voorsz. Impositien, reputerende de Studenten ende
an-*

andere t'selve voor een groote digniteit ende estimerende meer de eere die sij daer van hebben, dan t'proffijt, welke eer, indien sij alhier niet mede en genieten, is te beduchten, dat andere naburige Academien de Studenten, die alreets in groot getal hier sijn ende noch meer staen te verwachten, van hier soudentrecken, gelijk alreets vele met den anderen conspirerende dreijgen dese Academie te willen verlaten, jndien sij de voorsz. Exemptie van Impositie niet soo wel als op andere Academien mogen genieten; twelck geschiedende soude daarmede vercleijnt ende benomen worden de lustre vant beneficie, bij U. Ed. Mo. int erigeren van de Academie bewesen, ende noch onlanghs met soo groote solemnitejten gecelebreert: daer ter contrarie door t'aenwas vant getal der studenten uwer Ed. Mo. weldaet dagelijckx illusterder ende vermaerder sal worden, ende uwer Ed. Mo. naem geroemt, nefens de Heeren Staten van eenige naburige Provincien, die de Studenten niet alleen Vrijdom van Impositien vergonst hebben, maer oock inde Academien gefundeert Beursen ofte publicque taeffels, alwaer omtrent t'festich Studenten voor een Geringe prijs jaerlicx in cost ende dranck onderhouden worden, Gelijk specialick tot Franicker ende Groeningen soodane beursen sijn. Ende vertrouwen de Supplianten dat Uwer Ed. Mo. intentie bij t'erigeren van de Academie geweest is een volcomen geprivilegeerde Universteyt te formeren, ende dat U. Ed. Mo. geerne sullen considereren, dat de gunninge vande voorverhaelde immunitijt geen schade maer veel

veel eer proffijt voor de gemeen-saeck sal inbrengen, alsoo niet anders versocht wort, als Exemptie van de Impositien van Wijn ende Bier, ende dat voor soodanige quantiteit, als in andere naburige Academien daer boven deselve quantiteit noch veel bij de Studenten ende anderen haer, ende de Academie comende visteren, sal worden geconsumeert, ende vande Impositien opt Gemacl ende andere Specien door de aencompste van vele Studenten te meer geproffiteert. Ende is bij experientie tot Franicker bevonden, dat de voorsz. Exemptie voor een halff jaer gecomen sijnde te cesseren ende daer door eenige Studenten vertrocken wesende, d'Impositien van Wijn ende Bier minder als te vooren gegolden hebben. Belangende de fraudes, die souden worden geperpetreert, vermeijnen de supplianten dat tot voorcominge vande selve, goede ordre sal comen worden gestelt: Tot welcken eijnde sij Supplianten hier nevens overleveren eenige limitatien ofte Concept van reglement, bereijt sijnde U. Ed. Mo. indien t' deselve belieft, wijders met goede voorlagen te dienen. Alle twelcke sij supplianten raedsaem gevonden hebben U. Ed. Mo. onderdanichlick te remonstreren ende gansch dienstelick te versoucken, dat uwer Ed. Mo. goede geliefte sij, alle actuele ledematen van de Academie deser Stadt te vergunnen soodane Vrijdom ende Immunitijt van s'Lants middelen ende Impositien op Wijnen ende bieren, gelijk de Membra Academiae Lejdensis ende Franequeranae sijn genietende. Ende, op dat U. Ed. Mo. hier op tijdelicke ende favorable Resolutie believe te nemen, om dat de

Va-

Vacantien van Paesschen voorhanden sijnde vele Studenten naer hujs reijfen ende bij faute vande meer verhaelde immuniteit achterblijven sullen. Dit doende enz.

BERNARDUS SCHOTANUS,
Academiae p. t. Rector.

GYSBERTUS VOETIUS.

ANTONIUS MATHEUS.

G. STRATENUS.

ANTONIUS ÆMILIUS.

JUSTUS LIRÆUS.

HENRICUS RENERI.

Qua denique prudentia Provinciae nostrae Ordines anno septuagesimo saeculi decimi septimi vigilverint, ne, ex importuna eorum solitudine, qui Academiam Lugduno-Batavam eo tempore curabant, detrimentum caperet Rheno-Traiectina, intelligitur ex epistola, ab iis ad Ordines Hollandiae data, penultimo anni die, huius argumenti:

Aan de Staten van Holland.

EDELE GROOT MOGENDE HEEREN!

De Heeren Borgermyn en Vroedschap der Stad Utrecht, hebben in onse Vergaderinge bekend gemaect, hoe dat tot hare Ed. Achtb. kennisse gecomen was; dat de Heeren Curateuren van U Ed. Groot Mo. Academie tot Leijden voornemens sijnde het verval ende defecten, die haer Ed. vermeijnen

H

in-

*indie studien op de geme Academie van tijd tot tijd
sijn ingekropen, te dresseren, ten dien sine een advis
hadden geformeert, met intentie om het selve ter
Vergaderinge van U Ed. Gr. Mo. voor te brengen,
ende in een Provinciale resolutie te doen converte-
ren, onder anderen continerende, dat bij Placcaet
van U Ed. Gr. Mo. soude mogen worden verstaen
en verklaart, dat niemand voor een gegradueert
persoon soude worden erkent, ofte inde Provincie
van Holland als Doctor Theologiae, Juris, Medi-
cinae ofte Magister Philosophiae aengemerckt, het en
sij deselve in de geme U Ed. Gr. Mog. Academie
sijn Promotie bekomen, ende aldaer met de gradus
van Doctor ofte van Magister gehonoreert soude
sijn. Ende hebben gem^e Heeren Borgermren en
Vroedschap ons daer benevens geremonstreert de on-
billickheijt en groote Inconvenienten, die sij ver-
meijnden uijt het arresteren van sodanigen ordre
souden komen te resulteren. Geleth tot noch toe in
alle Coninckrijcken, Staten en Landen van Europa
toegestaen en gepractiseert wordt, datmen die gee-
ne, die op eenige gequalificeerde Academie gepromo-
veert worden, alomme admitteert ende vrijicheijt
laat om de functie ofte practijck van hare studien
te mogen exerceren, sijnde ongehoort, dat de selve
liberteijt ergens soude sijn bepaelt, veel min beno-
men: Gelijk het selve gebruijck mede baerblijcke-
lijck consteert, uijt de acten ofte brieven van pro-
motie die generalick bij alle Academien aan de ge-
promoveerde Doctoren worden geaccordeert, volgens
de welcke de selve vergonst word faculteijt omme
ubi*

ubique terrarum haere scientie te exerceren. Soo verre dat den Coning van Spagnien ten tijde der vervolgingen tegen die vande gereformeerde religie, als de Feught der Nederlandsche Provincien op de Scholen en Academien van Duytsch-land ende Vranckrijck studerende, aldaer van de selve Religie wierden geimbueert, echter noijt bestaen heeft dit middel te gebruycken, ofte de cere vande Academische Promotien door sulcke ofte diergelijke jnterdictie te kreucken, hebbende veel liever, om de communicatie met de gereformeerde Fransche Academien af te snijden, een nieuwe Universteijt binnen Douaij willen doen oprechten. Sulcx dat de faculteijt en vrijicheijt van het practiseren en exerceren der studien die door de Academische Promotien worden vercregen, als een recht der Volckeren behoren te worden aengesten en erkent. Ende dat derhalven, de tsamentlijcke Bondgenoten in conformité van het je art. vande Unie geobligeert sijn de een den anderen in dese hare vrij ende gerechtigheden niet alleen geen prejudicie ofte verhinginge te doen, nemaer malcanderen met alle mogelicke middelen daerinne te handhaven en beschermen; Behalven dat niet vrundelick nochte nabuijrick soude sijn, datmen aen andere Coningrijcken Staten en Landen desen-aengaende niet soude gunnen, en der selver Ingesetenen laten gauderen de selve Privilegie en Liberteijt, die men van haer allen, niemand uytgesondert, liberalick en sonder eenige contradictie comt te ontfangen. Boven dat vrij wat hart schijnt te sijn dat de studerende Feucht ende specialick die

haer uijt d' andere Provincien binnen U Ed. Gr. Mo. Territoir souden willen ter neder setten, genessteert souden worden, om niet alleen haere Promotien maer oock bij gevolge alle de progresfen haerer studien alleenlick inde Academie tot Leijden te soecken: Want behalven dat de jonge Feucht daer door een geruijmen tijd van Faren als geconfineert soude worden op een plaats die door ongeluckige toevallen aende selve onaengenaem ofte oock ondienslich geoordeelt mochte worden, Ende dan omme sodanigen ongemack te ontgaen genootsaeckt soude worden den loop van haere studien te interrumperen, ende hare promotien te dilayeren tot merckelijck nadeel vande studerende Feught int generael, ende die van haere Ed. Gr. Mo. Provincie int particulier. Soo soude oock de Ouderen en Voochden soo niet benomen, ten minsten seer besnoeyt worden de liberteyt en gelegentheijt om hare kinderen op een ander Academie onder de directie van een Professor, die in dese ofte die Faculteyt in geleertheijt ofte methode van instrueren quame uijt te sleecken, ofte aende welcke de selve Ouders door maechschap kennisse ofte recommandatie goet adres hadden, hare studien te doen aenleggen en te voltrecken, al mede tot grooten ondiensst vande selve. Weshalven wij niet meer ter herten nemende, als dat de oude harmonie, vrundschap en onderlinge correspondentie tusfschen twee soo naburige Provincien, Steden en Leden van dien in allen deelen mochte worden geconserveert ende wes tot krenckinge van dien eenichsints

mits soude kunnen strecken, soo veel doenlick, voor te comen. Soo hebben Wij niet connen nalaten U Ed. Gr. Mo. tgeene voorz. gantsch vrund ende nabuyrlijk te representeren met versoek dese saecke daer heenen te willen dirigeren, ten eynde de studien en promotien wederzijds in haer oude cours en Liberteijt gelaten mogen worden. Echter soo U Ed. Gr. Mo. ofte de Heeren Curateuren van der selver Academie souden meenen dat tot redres vande studien eenige naerder ordres en middelen souden dienen te worden beraemt, Soo hebben Wij U Ed. Groot Mo. bij desen wel willen versceckeren, dat men deser sijds altijd overbodich sal wesen dienthalven met de Heeren Curateuren vande Academie tot Leyden te concerteren, en sodanige reglementen te helpen beramen, als tot bereyckinge van soo salutairen oogherck onderlinge dienstlich geoordeelt souden mogen worden.

Waer mede &c.

(15) In Praefatione laudata, quae Illustris Gymnasii inaugurationem narrat, haec referuntur. Pars templi Dominici, quae in meridiem spectat (majus Capitulum vulgo indigitant, comitium olim Ordinum Provincialium) distributa est in duo ampla et splendida auditoria, augustâ et sumptuosâ substructione, et spatioso peristylio medioque hypaethro conspicua. In ipso autem majore auditorio ex edito loco publicorum musicorum cohors organis primo pneumaticis, dein assâ voce et fidibus incredibili
cum

cum voluptate aures ingredientis pompae continenter permulcebat. Quod *peristylum*, Graece περιϋλον, locus columnis cinctus, est porticus, cingens tria areae latera, per quam, veteri Ecclesiae Romanae ritu, ambitus fiebat Canonicorum, ex australi templi ostio uno in alterum procedentium. Hinc nostratibus dictum *het pant*, in decreto magistratus urbani, diei 29 Martii, a. 1634. in nota 14. laudati. Etenim *pand* idem est, quod *omganck*, ambitus, circuitus, teste Kiliano, qui etiam *pand* interpretatur per *peristylum*, uti et per *xystum*, porticum, solarium, ambulacrum, ambulatio. Area, quae cingitur hac porticu, *hypææthrus* dicitur, ad Graecorum ὑπαίθρος, locus apertus, sub dio. Belgice, in decreto laudato, appellatur *het vryhoff*, pro quo Ant. Matthaeus, de Nobilitate, p. 174. scribit, *t' Vrijthof*, Kilianus *vrydhoof*, hoc est, ipso interprete, *hortus conclusus*, *aedibus contiguus*, *asylum*. Alias mitto significationes. Matthaeus, l. l. illud dictum censet ab ἀσυλία, quam haec area praestabat olim confugientibus. Sed ex area et porticu revertor in auditorium. Locus, in maiori auditorio editus, ex quo musica audiri solebat, propterea a me, orationem pronunciante, dictus fuit *musæi* nomine, ad Graecorum μουσεῖον, quandoquidem vulgatum *orchestrae* vocabulum, ex Gr. ὀρχήστρα factum, indicat theatri partem, in qua *saltatur*. Sed, monitus ab Heusdio, Collega amicissimo, cuius in iudicio lubens acquiesco, nunc, perspicuitatis causa, malo uti consueto *orchestrae* nomine, imprimis

mis propterea, quod *museum* alias a me dicitur de locis, ad literarum et disciplinarum studia comparatis. Ad hanc igitur excelsum *orchestram*, muro auditoriis intermedio affixam, aditus patebat per gradus ligneos, adversae muri parti in auditorio minori appositos. In maioris auditorii muro australi duae erant fores, una ad orientem amplior, altera ad occidentem angustior, per quas ibamus in atrium senaculi. Ipsum autem senaculum nullam subiit mutationem, quippe quod Senatus Academici et singulorum Ordinum conventui etiamnum satis est aptum, quamquam iam anno 1636. in recens conditae academiae usum, fuit structum. Olim pertinebat ad vetus monasterium Salvatoris, S. Martini aedibus nimis vicinum et fere contiguum: quapropter, urbani magistratus auctoritate, invitis et repugnantibus huius Ecclesiae et caeterarum Canonicis, dirutum est, anno 1587. Rem factam narrat Salom. Borrius, lib. J. Vol. III. p. 107-110. Sed e Senaculo redimus in auditorium, quod et erat et dicebatur *maius*; aliquando et *theologicum*, quomodo certe appellatur a Francisco Burmanno, *Orationem* dicente, ut titulus fert, *Trajecti ad Rhenum, in acroaterio Theologico, a. d. XVIII Novembr. MDCLXXIII.* Unde colligo, Theologos consuevisse in eo suas habere lectiones et exercitationes. Simili de causa minus acroaterium memini dici *Philosophicum*. In minori auditorio cathedra erat apposita muro ad orientem, in maiori ad occidentem. Huic muro, a sinistra oratoris, paullo supra Professorum subsellia, infixam erat tabu-

bula, tectorio dealbata, diversis perterebrata foraminibus, quorum ope praeclara olim virgo Anna Maria a Schurman oratores, docentes ac disputantes, audire poterat, ipsa bene latens in conclavi, ad latus muri adversum structo, ubi nunc gradus sunt, quibus ad novi auditorii escenditur orchestram. Notum enim est, quanta soleret aviditate, cum aliorum, tum imprimis Gisberti Voetii, excipere lectiones, quotidie cum pedisequa, studiorum causa, hanc iniens latebram. Nec via ei longa erat ad academiam, habitanti, una cum fratre Iohanne Godtschalcko, in proximo coemeterio, in aedibus, quarum ad latus dexterum est semita, cui olim nomen dedit Poelenburgius, celebris pictor, deinde Voetius, Theologus clarissimus, Schurmanniae praeceptor, amicus et vicinus. Legi merentur, quae ab eo scripta sunt, Schurmannae gentique Schurmannianae admodum honorifica, in *Dedicatione*, praemisfa Parti II. *Selectarum Disputationum Theologicarum*, denuo editarum Ultraj. 1655. Sic Schurmannia, quae urbi Traiectinae de nova academia apprecata fuerat carmine Latino, repetito in *Opusculis*, Lugd. Bat. 1648. editis, pag. 256, 257. per triginta et quatuor annos ipsa fuit experta, academiae veluti civis. Postmodum vero, ἡ πότινα κόρη, pietatis singularis spe allecta, Ioannem Delabadium et Petrum Yvonem secuta, Voetio feni multum laboris et doloris peperit: id quod testantur, quae ab eo scripta sunt a. 1669 et 1670. *de illicitis separatio-*

ribus et secessionibus ecclesiasticis, postea relita in *Politicae Ecclesiasticae* Part. III. Lib. III. Tract. III. Sect. I. hoc est Tom. IV. p. 488—585. ed. Amst. 1676. Quae cum vidisset Schurmannia, nonnihil iis opponendum esse duxit. Quae cuiusmodi sint, videant harum rerum studiosi, quibus eius rei est opportunitas, in *Continuatione ET-ΚΑΗΡΙΑΣ*, seu *Parte* eius *secunda*, edita Amst. 1684. atque adeo sexennio post quam Anna Maria, unum supra septuaginta annos nata, ex hac vita migraverat, Viuverti in Frisia. Cuius libelli cum summa sit raritas, teste Ioh. Vögtio, in *Catalogo librorum rariorum*, Hamb. 1753. p. 616. operae pretium sit, nonnulla ex eo cum legentibus communicare, quae significant, quò fuerit Schurmannia animo in Voetium nuper vita functum. *Causam dissensionis*, quae ipsi cum eo fuerat, cap. VII. (non cap. VI. quomodo typographetae errore dicitur:) p. 176-183. narratura; hunc in modum scribit. *Inter admirandas Dei vias vel inprimis eas hic recensendas arbitror, quibus ipse non solum malorum, sed et bonorum factis et dictis deviis utitur, ad alios in via recta dirigendos et confirmandos. Illud saepius et multis modis experti sumus, ex quo Deus opus collectionis huius suae Ecclesiae inter nos inchoavit, cuius nunc unum satis celebre exemplum in medium proferam, quod scopo meo praesenti inservit. Quando nempe Vir Reverendus et propter vastam ac multifariam ejus eruditionem Celeberrimus D. Gisbertus Voetius, Theologiae Doctor et Professor, Thesis publicis se huic Dei*
Ope.

Operi, in ipsius ortu opposuit, et praejudicio multos praeoccupavit; praesertim vero omnis generis et nationis studiosis viam et os aperuit, de nostro Instituto audacius loquendi, illud pro cuiusque genio exagitandi, atque ejus condemnationem, tanto nimirum Theologo judice, ubique divulgandi. E quibus non exiguum, fateor, initio concepi dolorem: sed Deo omnia in tali negotio committenda mox didici; qui ex ipsis tenebris educere potest lucem, et nostro judicio contrarium producere non raro solet rerum eventum. Non paucos credo a serio ac libero examine rei veritatis detinuit, vel sola tanti Viri auctoritas: sed et hoc compertissimum deinde habuimus, non defuisse tales, quibus caedem Theses viam, quam ipsi oppugnant, ut rectam et tutam aperuerunt, atque ad veritatem plenius indagandam causae extiterunt. Quando autem Theses istae, academico more distributae, inter transitoria scripta haberi poterant, non fuit mihi animus eum renovare dolorem, iis aliquid opponendo. Verum sententiam meam immutare cogebam, cum illas inter alia, quae meam Εὐκλειαν spectant, de novo excusas, atque ultimo Tomo Politiae ejus Ecclesiasticae insertas viderem. Non enim ineptum aut inutile fore putabam, ut Viro mihi a multis retro annis amicissimo, amanter, amice, et modeste proponerem animi mei sensa, circa ea quae vel dogmaticae, vel historice de nostra praxi ibidem proponuntur; quia mihi magis quam ipsi res istae notae erant, quoniam ipsa interfueram, et de nostrae sententiae veritate certius dare poteram

ram testimonium. Sed conceptus meos valde inhibuit paulo post certus nuncius, Authorem e vivis excessisse. Sentiebam enim aliter nobis cum vivis, aliter cum vita defunctis esse agendum; meque carituram primario scripti mei scopo et fructu saluberrimo, veritatem scilicet ei persuadendi, quem inde mihi sperare poteram. Quia tamen veritatem, quam si novisset, illi amabilem futuram fuisse non dubito, prorsus silentio tegere, occasione hujus mei scripti nequeo; hoc agam, ut quam possim compendiosissime ac perspicue ea in veritatis lucem ponam, quae in primis meae Εὐκληρίας veracitatem indicabunt, quando meae profectionis ac migrationis Amsterdamum causas cap. VI. et VII. explicui. Nolo plura exscribere e libello, ad Labadistarum, q. d. ecclesiolam cognoscendam et aestimandam nonnihil conducente, parum vero ad praesentem causam pertinente. Cum vero Vir. Cl. Annaeus Υπερ, quocum per quadraginta et quod excurrit annos sinceram colo amicitiam, diligenter ea conquiverit, quae ad Schurmanniam, sectamque Labadisticam rite diiudicandam faciant, de iisque non pauca scripserit lectu perquam digna, primum in *Historia literaria Theologiae Systematicae*, (*Beknopte Letterkundige Geschiedenis der Systematische Godgeleerdheid*,) Vol. III. p. 107—112. deinde in *Historia Ecclesiae Christ. saec. XVIII.* (*Geschiedenis van de Krisflyke Kerk in de achttiende Eeuw*,) Vol. X. p. 388—423. nuper denique in *Historia Ecclesiae in Belgio reformatae*, (*Geschiedenis der Nederlandsche Hervormde Kerk*,) in qua, una cum

Viro Ven. mihiq̄ue amicissimo Isaaco Iohanne Dermout, continuanda, strenue pergit, Vol. III. p. 87—115. et *Annot.* p. 55—70. nec tamen hunc viderit libellum, lubenter ei gratulor coniecturam feliciter, in istis annotationibus, p. 69. propositam, de Hermannō Witsio, Theologo tum Franequerano, ab Ordinum Frisiae Deputatis, anno 1675. invitato, ad disquisitionem cum Labadistarum familia instituendam. Etenim ea de re dubitare nos non sinunt scripta a Schurmannia, p. 45, 46. *Ordines, inquit, hujus Provinciae (Frisiacaē) Leovardiae congregati, tribus Delegatis commiserant, inter alia negotia post agenda, curam inquirendi in nostram fidem et vivendi modum: qui hoc nomine Ecclesiae nostrae antistites citarunt, quinto post nostrum adventum mense. Nostri vero fideles pastores in eo divinam spectantes providentiam, haut gravatim cum uno ex fratribus nostris coram ipsis comparuerunt, et tres quoque a synodo deputatos ibidem invenerunt, praeunte ipsis verbaque faciente D. Witsio, Professore Theologiae Franequerano, qui illas partes se rogatum suscepisse praefabatur. Sermone Latino peragebatur hoc colloquium, cum omni comitate ac pace. Proponebantur nostris doctoribus valde humaniter et amice, primo quidem collationis die interrogationes duae et viginti, altero vero undecim, quibus non minus candide, quam plene responderunt, ex tempore quidem corde et ore, ac deinde, flagitantibus sic Ordinum Delegatis, etiam scripto, tum Latino, tum Belgico idiomaē. Haec pia Virgo. Cuius de εὐθυσία*
ad

adiectae sunt duae epistolae, ab amico, octiduo post excessum eius, datae, una ad Principem Elisabetham Palatinam, a multis retro annis Annae Mariae amicam, altera ad nonnullos, qui intimo eam profecuti fuerant affectu. His epistolis subiecta sunt quinque carmina Danielis Meyeri, *V. D. Ministri*, unum *μνημόσυνον beatae Virginis Annae Mariae* a Schurman, reliqua *Epigrammata Sacra*, propter affinitatem argumenti in *Εὐκκλησίας* libello tractati, adiuncta. Concluditur tandem volumen quatuor Schurmanniae epistolis ad diversos datis.

Sed, per laudatae virginis commemorationem, fere id neglexeram, quod tamen monendum videtur, de more, Academiae nostrae conditae aetate recepto, lectionum in scholis, non domesticis, sed publicis, habendarum. Quod enim, ea de re, in Oratione, dixi, intellectum velim de lectionibus, quas muneris, singulis Profesforibus impositi, ratio postulabat: quae quidem lectiones gratis habebantur ac publice in auditoriis; neque docentium arbitrio penitus relinquebantur. Paucis certe annis post exstructam Academiam, die 15 Martii, anni 1644. sancita fuit huiusmodi lex: *quem quisque Profesforum authorem aut librum sit praelecturus, vel quod argumentum docturus, Rector et Asfesores statuunt, adhibito Consulium consilio, quorum hac de re decretum Profesfores tam ordinarii quam extraordinarii sequuntur.* Conf. *Leges et Statuta Academiae Ultrajectinae*, in laud. *Legum et Edictorum Rheno-Traiectinorum*

rum Libro, Vol. III. p. 486, 487. Lectionum autem privatarum, hoc est, domesticarum et pecuniam honorariam solventibus habendarum, facultas data eo tempore fuit Profesforibus, negata caeteris doctoribus, nisi illis consentientibus. Lege enim statutum erat hoc: *Collegia privata facultatum, artium et linguarum nemo instituito, sine consensu Magnifici Rectoris et Professorum.* Itaque Profesfores iam mature lectionibus publicis, si quidem hoc gratum accideret discipulis, addiderunt privatas, quo tandem factum est, ut pedetentim illae fere in defuetudinem abierint. Nihilominus lectionum publice habendarum officium diu admodum Profesforibus impositum fuit: quo tamen qui fungi, aut possent, aut vellent, tandem fuere perpauci. Vel sic tamen, usque ad saeculi superioris instantem fere exitum, vetus servata fuit consuetudo, singulis annis academicis dimidiatis edendi seriem lectionum, statutis horis, a singulis Profesforibus publice habendarum. Sed rari erant, qui promissis stabant: qui vero stabant, paucissimos nanciscébantur auditores, nisi forte in theatro, sive anatomico, sive chirurgico, sive physico, res spectantium oculis expositas demonstrarent. Cum igitur huiusmodi programmata inutilia essent et inepta, decreto Virorum prudentissimorum, quibus rerum academicarum cura erat commissa, die 8 Nov. a. 1796. prospectum fuit, ut singulis annis ederetur *Series*, in qua, una cum publicis, privatae etiam lectiones indicarentur.

Quanta autem industria primi Academiae nostrae

Do-

Doctores laboraverint, in lectionibus, cum publicis, tum privatis, habendis, ex iis discere licet. quae Voetius tradidit, in *Praefatione*, praemisfa Parti I. *Politicae Ecclesiasticae*, Amst. 1663. *Triginta*, inquit, *anni sunt, cum ex ministerio ecclesiastico, quo 23 annis functus eram, ad professionem Theologiae, et Linguae Hebraicae, capessendam huc evocor. Eam dum triennio fere solus sustineo, et octonis lectionibus, praeter quotidiana privata collegia, et publicas disputationes, quaque hebdomade habendas, distringor: ita rationes meas instituire cogebat, ut omnium Auditorum tam tyronum et medioximorum, quam doctiorum ex aliis Academiis, ubi cursum absolverant, huc adventantium commodis inservirem. Quo factum, ut lectionibus pomeridianis, Danielis, Psalmorum, aliorumque selectorum V. T. textuum ex Lingua originali, interpretationi destinatis, binas matutinas Epistolae ad Romanos, binas Synopseos Locorum communium, ad Confessionem Belgicam, Catecheseos Partem tertiam, et Liturgiam, collatis Statutis ecclesiasticis, explicationi tribuerem, et ad easdem formulas ordine diebus Saturni disputationes tribuerem. Quibuscum ea conferantur, quae, de suis et Collegarum in Ordine Theologico lectionibus, scripserat anno 1647. in *Praefatione*, praemisfa Parti I. *Selectarum Disputationum Theologicarum*, pag. 3. *Minima*, inquit, *apud nos pars est, vix minima particula institutionis Academicae, in locis communibus.* (h. e. ut ferior aetas dicere consuevit, in *Systemate Theologico, sive in Theologia dogmatica.*)*

Prae-

Praelectionibus publicis loci illi modo dicti, cum omnibus aliis, tum perpetuo cursu, tum quavis occasione in interpretatione scripturae per annotationem doctrinarum et digressiones explicantur: et corollariis subjectis publicae cuique disputationi ventilantur. Accedunt frequentissima collegia privata examinantium et disputantium, — siquidem studiosi hoc petierint, aut rationes eorum ita tulerint. Ut jam nihil dicam de collegiis et collationibus privatis. — Affirmare possum, singulos Professores ternis aut quaternis, nonnunquam quinis, ejusmodi locorum communium et controversiarum collegiis distineri, praeter collegia repetentium conciones et proponentium.

(16) De tertio hoc auditorio condendo, quid a Consulibus et Senatoribus urbis Rheno-Traiectinae decretum fuerit, intellexi ex apographo, mihi Viri ampl. Iohannis van Doelen humanitate suppeditato, huius argumenti.

'SVrijdaechs den xv^{en} Martij 1644.

Gehoort het rapport van de Heeren die met d' Heer Oufschepen van der Egge ende sijn E. Schoonsone nu meermaels in conferentie waren geweest, aengaende sijner E. huijsinge aent Oudemunsters Kerckhoff naest aent groote Auditorium vande Academie, sijn d' Heeren Cameraers gelast opt erff tusfchen 't selve Auditorium ende de voorsz. Huijsinge een derde Auditorium te doen timmeren,
fulcx

fulcx de gefworens ende andere hun dies verstaende sullen oordeelen geoorloft te sijn., ende daerinne d' selve huijsinge soo weijnich te preiudicieren als doenlick sal wesen.

Primis iam Academiae annis Senatus vidit, opus esse tertio auditorio, ut singulorum Ordinum Professoribus opportunitas fieret disputationum publice instituendarum. Die 12 Maii, a. 1641. quod ex Actis et Decretis Senatus academici cognovi, *statutum est, concursum disputationum admittendum esse, hoc modo: ut dies mercurii Iureconsultis, saturni vero Theologis assignatus maneat; prout ab initio Illustris Gymnasii constitutum et usitatum fuit. Si Theologus cum Iureconsulto diebus mercurii horis matutinis concurrat; servabit Iureconsultus suum auditorium, hoc est majus. Quod si cum Medico concurrant duo Philosophi, alter Philosophorum, qui posterior professione, cedat et auditorium (minus puta) et horas matutinas ei, qui prior est professione, suamque disputationem in horas pomeridianas rejiciat. Quod si contingeret ex eadem superiori facultate tres concurrere, despiciendum tum erit de tertio auditorio, vel choro templi, vel alio quovis. Die 6 Sept. 1643. iussi sunt a Senatu Stratenus, Rector, et Aemilius, iterum a Consulibus petere tertium auditorium. Subsequente igitur anno huic Senatus desiderio fatis fuisse factum, ex apographo modo exhibito constat.*

Ufus huius auditorii, partim super academiae porticum exstructi, atque inde *superius* dicti,

saeculo XVIII. concessus fuit iuvenibus Hungaris et Transilvanis, literarum, imprimis Theologiae, in hac Academia studiosis, ad conventus sacros, singulis diebus dominicis, habendos, uno eorum precibus et homilia praeunte. Decretum, quo eius rei copia iis facta est, huius est argumenti:

Maendagh den 30 November 1722,

Op het verzoek, door de Heeren Profesores Theologiae aen de Heeren Burgemeesteren gedaen, accordeert de Vroetschap bij deze aen de Hungarise en Zeyenbergse Studenten alhier permissie, omme des Zondags ten elf ueren voornoens in 't bovenste auditorium van de academie onder haer te houden haeren Godtsdienst en te doen een predicatie.

(17) Quae de disputationibus, sub Profesorum praesidio, olim ingenti numero, subinde satis acriter institutis, in Oratione dixi, abunde colligi possunt e decretis magistratus urbani, d. 22 Sept. 1645. 23 Maii, 1655. 10 Nov. 1656. 30 Aug. 1658. 1 Febr. et 5 Iulii, 1669. quae exhibet Ioh. van de Water, lib. 1. p. 487-489. uti et e disputationibus, quae etiamnum supersunt, utriusque Ant. Matthaei, Gisb. Voetii, Mein. Schotani, Henr. Regii, Caroli de Maets, Ioh. Hoornbekii, Ioh. Leusdeni, Andr. Essenii, Franc. Burmanni, Gerardi de Vries, Melchioris Leidekkeri, Herm. Witsii, Hadriani Relandi, Hieron.
van

van Alphen, Dav. Millii, Sebaldi Ravii et aliorum; denique ex iis, quae Casp. Burmannus scripsit, in *Traiecto erudito*, de vita Regii, p. 289, 290. Franc. Burmanni, p. 52. et Cypriani Regneri ab Oosterga, p. 255, 258.

Nec raro olim Profesores nostri Orationes pronuntiabant. Ne enim dicam de orationibus, quae nostra quoque aetate haberi solent, muneris adeundi et rectionis academicae ponendae causa, nemo fere Collegarum ex hac vita discedebat, quin laudatorem nancisceretur Collegam. Nonnunquam et solenni oratione academiae vale dicebat, qui munus suum ponebat: quomodo certe factum est, d. 24 Aprilis, 1654. ab Henrico Moreelsio, cuius in obitum orationem dixit Ioh. Georg. Graevius, d. 28 Sept. 1666. uti et ab Abrah. de Wyckersloot, d. 24 Febr. 1666. Et si quid praeterea, sive reipublicae, sive academiae, accidisset, prosperum aut adversum, saepius Viri Clarissimi, vel sponte, vel invitati, sive ab Academiae Curatoribus, sive ab Ordinibus Provinciae, sive a Senatu academico, ex eo pro concione dicendi materiam sumebant. Sic ipse ille Moreelsius, mense Maio aut Iunio a. 1647, Oratione panegyrica Guilielmo II. summos in republica honores fuit gratulatus, referente ex actis magistratus urbanei Casp. Burmanno; *Trai. erud.* p. 232. Sic Graevius, a. 1666. *victoriam navalem ab Anglis reportatam* publice praedicabat; *Panegyricum*, anno 1674. Guilielmo III. fugatis Gallis

hanc urbem ingresso, dicebat; anno 1675. denuo florente academia, *Palladium Traiectinorum* laudabat; anno 1689 Guilielmi III. *expeditionem Britannicam* celebrabat; anno 1695 Mariae Stuartae, *Magnae Britanniae Reginae*, anno 1702 Guilielmo Regi, iusta perolvebat. Franciscus Burmannus extra ordinem duas dicebat Orationes: unam, a. 1673. *de calamitatibus communis Patriae, praecipue vero Ultrajectinae Provinciae*, quibus nuper fuerat *conflictata*, alteram, subsequenti anno, *de causis Belgicae afflictæ*. Lucas van de Poll, anno 1674. Guilielmum III. carmine Panegyrico decantabat, et anno 1691. illius *expeditionem in Hyberniam* atque *adyentum in Bataviam* carmine heroico celebrabat. Petrus Burmannus, anno 1702. orationem dicebat *de auspiciatissima Batavorum et sociorum militia*; anno 1706. alteram *de illius anni fortunata militia* pronuntiabat; anno 1713. *pacem inter Belgium nostrum aliosque foederatos cum rege Galliae hac in urbe confectam* oratione Panegyrica celebrabat. Arnoldus Drakenborch, a. 1747. Guilielmo IV. summos in republica honores gratulabatur. Petrus Wesseling, anno 1748. orationem dicebat *in natalem Guilielmi V.* deinde anno 1752 oratione funebri Guilielmum IV. laudabat; anno denique 1759 iusta solvebat Regiae Principi Annae illius Viduae. Tandem Ioh. Frid. Reitzius, anno 1766 Guilielmo V. ad summam reipublicae praefecturam capesendam solenniter inaugurato, honores hos, oratione, gratulabatur.

(18) Orationem exaranti propositum mihi erat, hoc loco eos nominatim laudare, qui, in singulis disciplinis excolendis, praeclare fuerunt meriti de Academia nostra et republica literaria. Sed, re pensitata, magnum fore periculum videbam, ne iudicii, vel benignitate, vel severitate, vel quocunque alio errore, graviter peccarem. Itaque, mutato consilio, neminem prae caeteris laudandum duxi. Ut vero cognoscat, cui volupe est, quibus quantisque Viris olim illustrata fuerit et etiamnum illustretur Academia nostra, corollarii loco, singulos indicabo, addito eorum nominibus asterisco, quorum pictae imagines in Senaculo sunt conspicuae.

SERIES PROFESSORUM,

QUI, IN ACADEMIA RHENO-TRAIECTINA,
PUBLICAE, AUT DOCUERUNT, AUT ETIAMNUM
DOCENT.

*Sex priores munus suum
iam in Illustri schola fuerant ingressi.*

1. Antonius Matthaeus, Ant. F. *Herbornensis*,
nat. d. 27. Dec. 1601. Ex illustri Gymnasio Har-
deroviceno huc evocatus, *Iuris* Prof. die 17 lu-
nii, 1634. dictus *primarius*, d. 18 Mart. 1641.
Mortem obiit, d. 25 Dec. 1654. *
2. Antonius Aemilius, *Aquisgranensis*, nat.
d

- d. 20 Dec. 1589. antea scholae Dordracenae, post Rheno-Traiectinae Rector, *Historiarum et Politices* Prof. die 17 Iunii, 1634. Ob. d. 12 Nov. 1660. *
3. Iustus Lyraeus, *Rheno-Traiectinus*, antea scholae Hieronymianae hac in urbe Rector, *Literarum human.* Prof. d. 18 Iunii, 1634. Ob. m. Nov. 1646.
4. Henricus Renerius, *Hoyo-Leodiensis*, nat. a. 1593. ex illustri schola Daventriensi huc evocatus, *Philosophiae* Prof. d. 18 Iunii, 1634. Ob. m. Martio, a. 1639.
5. Gisbertus Voetius, *Heusdanus*, nat. d. 3 Martii, 1589. e coetu ecclesiastico Heusdano evocatus, *Theologiae et Linguae Hebr.* Prof. d. 21 Aug. 1634. Ob. d. 1 Nov. 1676. *
6. Bernardus Schotanus, *Franequeranus*, nat. a. 1598. ex Academia Franequerana huc evocatus, *Iuris et Matheos* Prof. m. Nov. 1635. In academiam Lugduno-Batavam evocatus, Profesforis munus, quod sexennium fere gesferat, et Rectoris provinciam, quam quinquennium primus administraverat, posuit, d. 16 Mart. 1641. Ob. d. 15 Oct. 1652. *
7. Guilielmus van der Straten, (f. Stratenus) *Rheno-Traiectinus*, nat. a. 1593. medicinam hac in urbe faciens et Anatomicum vernacule docens, *Medicinae practicae et Anatomies* Prof. d. 17 Martii, 1636. dictus Prof. *Medicinae primarius*. a. 1641. Hagam Comitum abiit a. 1646. Ill. Principi Frederico

- eo Henrico medicinam facturus. Deinceps eodem Archiatri munere apud Guilielmum II. et III. functus est. Denique a. 1674. lectus est civitatis patriae Senator et Confuk. Ob. d. 6 Nov. 1681. *
8. Meinardus Schotanus, *Franequeranus*, nat. d. 13 Oct. 1593. ex academia Franequerana evocatus, *Theologiae* Prof. d. 30 April. 1636. Ob. 1644. *
9. Henricus Regius, *Rheno-Traiectinus*, nat. d. 29 Iulii, 1598. in urbe patria medicinam faciens, *Medicinae theoreticae et Botanices* Prof. *extraordinarius*, d. 6 Sept. 1638. *ordinarius*, a. 1639. *Anatomiae*, a. 1649. dictus *Medicinae* Prof. *primarius*, a. 1661. Ob. d. 19 Febr. 1679. *
10. Arnoldus van Goor, *Meursensis*, Philosophiae practicae lectiones hac in urbe habens, *Philosophiae practicae* Prof. *extraordinarius* creatur, d. 6 Sept. 1638. Sed paullo post, *Quaestor Comitatus* patrii designatus, munere academico se abdicavit, d. 8 Oct. eiusdem anni.
11. Arnoldus Senguërdius, *Amstelaedamensis*, nat. a. 1610. Philosophiae Doctorem hac in academia agens, *Metaphysices* et *Physices* creatus est Profesfor, primum, die 6 Sept. 1638. *extraordinarius*, deinde, a. 1639. *ordinarius*, tandem a. 1641. dictus est Prof. *Philosophiae primarius*. Sed evocatus, ad Philo-
so-

- sophiam in athenaeo Amstelaedamenfi docendam, eo abiit a. 1648. ibique mortem obiit, a. 1667. *
12. Martinus Schoockius, *Bomeliensis*, nat. d. 1 Aprilis, 1614. Philosophus, omnium primus summos Doctoris honores in academia nostra adeptus, et exercitationes Oratorias instituens, *Literarum human. et Eloquentiae Prof. extraordinarius*, d. 6 Sept. 1638. Sed paullo post, die 13 Oct. in Gymnasium Daventriense evocatus, ad docendam *Historiam et Eloquentiam*, eo profectus est. Inde, a. 1640. in Groninganam abiit academiam, *Logices ac Physices* docendae causa. Tandem migravit Francofurtum ad Viadrum, ubi *Professoris honorarii* titulo ornatus ex vita excessit, a. 1669.
13. Carolus de Maets, *Lugduno-Batavus*, nat. d. 25 Ian. 1597. ex ecclesia Medioburgensi huc evocatus, *Theologiae Prof.* d. 2 Iunii, 1640. Ob. d. 20 Aprilis, 1651. *
14. Daniel Berckringer, *Palatinus*, nat. d. 2 Febr. 1598. Paedagogus, a Rege Bohemiae liberis suis praefectus, *Philosophiae practicae Prof.* d. 2 Iunii, 1640. et *Eloquentiae*, d. 10 April. 1648. Ob. d. 22 Iulii, 1667. *
15. Cyprianus Regneri ab Oosterga, (saepe nude dictus Cyprianus,) *Frisius*, nat. a. 1614. postquam Lugduni Bat. privatim Iurisprudentiam docuerat, Prof. *Institutionum*

- Iuris*, d. 19 Mart. 1641. postea *et Pandectarum*, dictus *Iuris* Prof. *primarius*, d. 6 Apr. 1670. Ob. d. 25 Oct. 1687. *
16. Iacobus Ravensperg, *Groninganus*, nat. d. 7 Dec. 1615. *Matheseos* Prof. *extraord.* d. 19 Mart. 1641. *Philosophiae ordinarius*, d. 19 Febr. 1644. *Physices*, d. 10 April. 1648. Ob. 21 April. 1650.
17. Paulus Voet, Gisb. F. *Heusdamus*, nat. d. 7 Iunii, 1619. *Metaphysices* Prof. *extraordinarius*, d. 19 Mart. 1641. *ordinarius*, d. 17 Iunii, 1644. *Logices*, d. 10 April. 1648. *Iuris ordinarius*, d. 21 April. 1654. Ob. d. 1 Aug. 1667. *
18. Henricus Moreelse, *Rheno-Traiectinus*, nat. d. 17 Dec. 1615. *Iuris* Prof. d. 25 Iunii, 1644. Electus in Curia Provinciali Senator, munere academico se abdicavit, d. 24 April. 1654. Ob. d. 21 Maii, 1666. *
19. Iohannes Hoornbeek, *Harlemensis*, nat. d. 4 Nov. 1617. antea in coetu *Mulhemienfi* Ecclesiastes, *Theologiae* Prof. d. 10 Iulii, 1644. Profectus est in academiam *Lugduno-Batavam*, a. 1654. Ob. d. 23 Aug. 1666. *
20. Isbrandus de Diemberbroek, *Montfortiensis*, nat. d. 13 Dec. 1609. *Medicinae* Prof. *extraord.* d. 6 Sept. 1649. *ordinarius*, d. 7 April. 1651. Ob. d. 6 Nov. 1674. *
21. Iohannes Leusden, *Rheno-Traiectinus*, nat. d. 26 April. 1624. *Linguae sanctae* Prof.

- extraordin.* d. 6 Iulii, 1650. *ordinarius*, d. 3 Ian. 1653. Ob. d. 30 Sept. 1699. *
22. Iohannes de Bruyn, *Gorinchemensis*, nat. d. 25 Aug. 1620. *Physices et Matheseos* Prof. *extraordin.* d. 3 Iunii, 1652. *ordinarius*, d. 31 Mart. 1656. Ob. d. 21 Oct. 1675. *
23. Gualterus de Bruyn, *Amisfurtensis*, nat. d. 6 Mart. 1618. Euangelii interpres in coetu Rheno-Traiectino, *Theologiae* Prof. a. 8 Febr. 1653. Eiusdem anni die 7 Iulii mortem obiit.
24. Andreas Essenius, *Bomeliensis*, nat. m. Febr. 1618. Euangelii interpres in coetu Rheno-Traiectino, *Theologiae* Prof. d. 8 Febr. 1653. Ob. d. 18. Maii, 1677. *
25. Daniel Voet, Gisb. F. *Heusdanus*, nat. d. 30 Dec. 1629. *Logices et Metaphysices* Prof. *extraordinarius*, d. 9 Febr. 1653. *ordinarius*, d. 5 April. 1656. Ob. d. 29 Iulii, 1660. *
26. Matthias Nethenus, *Suchtela-Iuliensis*, nat. d. 27. Oct. 1618. Clivensis Ecclesiae Antistes et Scholarum Rector, *Theologiae* Prof. d. 26 Maii, 1654. Loco suo motus est d. 14 April. 1662. Sed postea Herbornensis Ecclesiae antistes et *Theologiae* Prof. fuit, inde ab a. 1669. usque ad d. 9 Oct. 1686. quo mortem obiit. *
27. Antonius Matthaeus, Ant. *Fil.* Ant. *Nepos*, *Rheno-Traiectinus*, nat. d. 18 Dec. 1635. *Iuris civilis* Prof. *extraord.* d. 29. Aug. 1660.

1660. *ordinarius*, d. 26 Nov. 1662. Profectus est, in academiam Lugduno-Batavam, a. 1672. ubi ob. d. 25 Aug. 1710. *
28. Abrahamus de Wyckersloot, *Rheno-Traiectinus*, *Iuris* Prof. *extraord.* d. 29 Aug. 1660. Senator civitatis patriae electus, d. 24 Febr. 1663. munus academicum posuit. Ob. d. 5 Febr. 1673.
29. Regnerus a Mansvelt, *Rheno-Traiectinus*, nat. d. 21 Oct. 1639. *Logices et Metaphysices* Prof. d. 27 Nov. 1660. *Philosophiae moralis*, a. 1667. Ob. d. 29 Maii, 1671. *
30. Iohannes Georgius Graevius, *Naumburgensis*, nat. d. 29 Ian. 1632. e Gymnasio Daventriensi huc evocatus, *Historiarum et Eloquentiae* Prof. d. 18 Oct. 1661. *Politices*, d. 2 Dec. 1667. Ob. d. 11 Ian. 1703. *
31. Franciscus Burmannus, *Lugduno-Batavus*, nat. a. 1632. Collegio Theologico, ea in urbe, praefectus, huc evocatus, *Theologiae* Prof. d. 12. Nov. 1662. *Historiae Ecclesiast.* d. 6 Mart. 1671. Ob. d. 12 Nov. 1679. *
32. Ludovicus Wolzogen, *Amisfurtensis*, nat. a. 1632. Ecclesiastes in coetu Wallonico Medioburgensi, huc evocatus ad eandem provinciam administrandam, et *Historiam Ecclesiast.* in hac academia *extra ordinem* docendam, hoc munus adit, d. 21 Sept. 1664. Prof. *ordinarius* creatur, d. 5 Sept. 1670. Eodem a. exeunte ad fungendum eodem munere in Eccle-

- clesia et Athenaeo Amstelaedamensi hinc abiit, d. 31 Oct. ibique mortuus est, d. 13 Nov. 1690.
33. Hugo Ruisch, *Rheno-Traiectinus*, primum *Lector Geometriae* vernacule docendae, d. 15 Maii, 1661. deinde d. 26. Sept. 1664. titulum est adeptus *Professoris extraordinarii*.
34. Philippus Matthaeus, Antonii II. F. *Rheno-Traiectinus*, nat. d. 16 Mart. 1641. *Medicinae* primum *Lector*, d. 2 Dec. 1667. dein *Prof. extraord.* d. 16 Febr. 1670. Eodem anno Franequeram abiit ad Medicinam ex ordine docendam, ibique mortem obiit, m. Oct. 1690.
35. Lucas van de Poll, *Rheno-Traiectinus*, nat. d. 6 Febr. 1630. *Iuris* primum *Lector*, d. 2 Dec. 1667. dein *Prof. extraordin.* d. 16 Febr. 1670. porro *ordinarius*, d. 11 Maii, 1674. denique *Pandectarum* Prof. dictus, d. 21 Febr. 1681. Ob. d. 24 Nov. 1713. *
36. Iohannes Voet, Pauli F. *Rheno-Traiectinus*, nat. d. 3 Oct. 1647. e Gymnasio Herbornensi, in quo Ius civile docebat, huc evocatus, *Iuris* Prof. d. 25 Aug. 1674. Leidam profectus ad eandem provinciam administrandam, d. 6 Febr. 1680. ibique ex hac vita migravit, d. 11 Sept. 1714. *
37. Gerardus de Vries, *Rheno-Traiectinus*, nat. d. 15 Aug. 1648. collegio Theologico in academia Lugduno-Batava praefectus, huc

- evocatus Prof. *ordin. Philosophiae*, d. 1 Sept. 1674. deinde etiam *Theologiae extraord.* d. 4 Mart. 1685. Ob. d. 1 Dec. 1705. *
38. Iacobus Vallan, *Amstelaedamensis*, nat. d. 19. Aug. 1637. *Medicinae practicae et Anatomes* Prof. d. 20 Maii, 1675. *Praxeos et Institutionum Medicarum* dictus, d. 15 Febr. 1680. Obiit d. 16 Maii, 1720. *
39. Petrus van Mastricht, *Coloniensis*, nat. m. Nov. 1630. ex academia Duisburgensi, in qua Theologiam docebat, evocatus, Prof. *Theologiae*, d. 7 Sept. 1677. Ob. d. 9. Febr. 1706. *
40. Melchior Leydecker, *Medioburgensis*, nat. d. 21 Martii, 1642. e coetu Renesae in Zelandia, ubi Euangelii interpres erat, evocatus, *Theologiae* Prof. d. 23 April. 1678. Ob. d. 6. Ian. 1721. *
41. Iohannes Munnicks, *Rheno-Traiectinus*, nat. d. 16 Oct. 1652. *Anatomes Lector*, d. 20 Nov. 1677. *Medicinae Prof. extraordin.* d. 12 Dec. 1678. *Anatomiae et Botanices ordinarius*, d. 9 Febr. 1680. Ob. d. 10 Iunii, 1710. *
42. Ioannes Luyts, *Hornanus*, nat. d. 19 Sept. 1655. *Physices et Mathematicae* Prof. *extraordin.* d. 11 Dec. 1677. *Philosophiae ordinarius*, d. 9 Febr. 1680. Ob. d. 12 Mart. 1721. *
43. Hermannus Witsius, *Enchufanus*, nat. d. 12 Febr. 1626. ex academia Franequerana
huc

- huc evocatus, *Theologiae* Prof. d. 29 April. 1680. profectus in academiam Lugduno-Bat. a. 1698. ubi mortem obiit, d. 22 Oct. 1708. *
44. Iohannes van Muyden, *Rheno-Traiectinus*, nat. d. 26 Ian. 1652. Gymnasii Hieron. in civitate patria antea Prorektor, *Iuris* Prof. *extraordin.* d. 10 Febr. 1681. *ordinarius*, d. 8 Oct. 1683. Ob. d. 25 Maii, 1709. *
- 45 Hermannus van Halen, *Rheno-Traiectinus*, nat. d. 30 Aug. 1633. inde ab a. 1664. Ecclesiastes hac in urbe, Prof. *Theologiae extraordin.* d. 19 April. 1681. *ordinarius*, d. 30 April. 1683. Ob. d. 1 Mart. 1701. *
46. Gerardus Noodt, *Neomagensis*, nat. d. 4 Sept. 1647. ex academia Franequerana huc evocatus, *Iuris* Prof. d. 12 Febr. 1684. profectus a. 1686. in academiam Lugduno-Batavam. Ob. d. 15 Aug. 1725. *
47. Paulus Bauldri, *Rothomagensis*, nat. a. 1639. *Historiae Sacrae* Prof. *extraordinarius*, d. 14 Oct. 1686. *ordinarius*, d. 11 Mart. 1695. Ob. d. 16 Febr. 1706.
48. Henricus de Cocceiis, *Bremensis*, nat. d. 25 Mart. a. 1644. ex academia Heidelbergenfi huc evocatus, *Iuris publici legumque Romanarum* Prof. d. 11 Febr. 1689. profectus, a. 1690. in academiam Francofurtensem ad Viadrum, ubi mortem obiit, d. 18 Aug. 1719. *
49. Cornelius van Eck, *Arnhemensis*, ex
aca-

- academia Franequerana evocatus, *Iuris* Prof. d. 11 Sept. 1693. dictus *Iuris hodierni*, d. 18 Sept. 1713. Ob. d. 26 Febr. 1732. *
50. Petrus Burmannus, Franc. F. *Rheno-Traiectinus*, nat. d. 6 Iulii, 1668. *Historiarum* Prof. *extraordin.* d. 10 Dec. 1696. *ordinarius*, d. 18 April. 1698. *Politices*, d. 19 Martii, 1703. Profectus est in acad. Lugduno-Bat. a. 1715. ubi e vita excessit d. 31 Mart. 1741. *
51. Iohannes Conradus Barchusen, natus Hornae in Lippiae Comitatu, d. 16 Mart. 1666. *Chemiae*, primum *Lector*, d. 6 Oct. 1698. dein *Prof. extraordin.* d. 21 Iunii, 1703. Ob. d. 2 Oct. 1723.
52. Henricus Pontanus, *Stenofurtenfis*, e Gymnasio Lingensi vocatus, Prof. *Theologiae*, d. 15 Febr. 1700. et *Historiae Sacrae*, d. 25 Febr. 1704. Ob. a. 15. Dec. 1714. *
53. Hadrianus Relandus, *Ripa-Batavus*, nat. d. 17 Iulii 1676. ex academia Harderovicena, in qua Philosophiam docebat, evocatus, Prof. *Linguarum Orientalium*, d. 21 Febr. 1701. *Antiquitatum Sacrarum*, d. 2 Febr. 1713. Ob. d. 5 Febr. 1718. *
54. Rudolphus Leusden, Ioh. F. *Rheno-Traiectinus*, nat. a. 1671. *Anatomes et Chirurgiae* Prof. *extraordin.* d. 18 Iunii, 1703. *ordinarius*, d. 16 Mart. 1705. *Praxeos* item, d. 7 Iun. 1723. Ordinibus regionis nostrae adscriptus, d. 29 Maii, 1726. Ob. d. 4. Nov. 1764. *

55. Hermannus Alexander Roëll, *Marco-Westphalus*, nat. a. 1653. ex academia Franquerana evocatus, Prof. *Theologiae*, d. 22 Sept. 1704. Ob. d. 12 Iulii, 1718. *
56. Iosephus Serrurier, *Amstelaedamensis*, Prof. *Philosophiae et Matheseos*, d. 3 Febr. 1706. *Medicinae et Botanices*, d. 18 Maii, 1716. *Institutionum Medicarum*, d. 7 Iunii, 1723. Ob. d. 15 April 1742. *
57. Iohannes Iacobus Vitriarius, *Genevensis*, nat. a. 1679. ex academia Heidelbergensi huc evocatus, *Iuris civilis et publici* Prof. d. 17 Sept. 1708. in academiam Lugduno-Batavam profectus, exeunte a. 1719. Obiit d. 11 Dec. 1745. *
58. Hieronymus van Alphen, *Hanoviensis*, nat. d. 12 Maii, 1665. in ecclesia Amstelaedamensi Euangelii interpres, huc evocatus, Prof. *Theologiae*, d. 26 Febr. 1715. Ob. d. 7 Nov. 1742. *
59. Franciscus Burmannus, Franc. F. *Rheno-Traiectinus*, nat. d. 15 Maii, 1671. in ecclesia Amstelaedamensi Euangelii interpres, huc evocatus, Prof. *Theologiae*, d. 26 Febr. 1715. Ob. d. 22 Sept. 1719. *
60. Arnoldus Drakenborch, *Rheno-Traiectinus*, nat. d. 31 Dec. 1684. *Historiarum et Eloquentiae* Prof. d. 25 Maii, 1716. Ob. d. 16 Ian. 1748. *
61. Carolus Andreas Dukerus, *Marco-Westphalus*, e Schola Hagana, in qua Prorector erat,

- erat, huc vocatus, *Historiarum et Eloquē-
tiae* Prof. d. 28 Maii, 1716. Valetudinis caus-
sa honeste misfus, ipso petente, d. 15 Nov.
1734. In patria exspiravit, m. Nov. 1752. *
62. David Millius, *Regiomontano-Borus-
sus*, nat. d. 13 April. 1692. muneris eccles.
Cand. *Linguarum Orient.* Prof. d. 21 Mart.
1718. *Antiquitatum Sacr.* d. 3 Nov. 1727.
et *Theologiae*, ordini Theologorum adscriptus,
d. 10 Oct. 1729. Ob. d. 22 Maii, 1756. *
63. Iohannes Ens, *Quadico-Batavus*, nat. d.
9 Maii, 1682. Euangelii interpres apud Rhe-
no-Traiectinos, *Theologiae* Prof. *extraordin.*
d. 3 Iunii, 1720. *ordinarius*, d. 4 Ian. 1723.
Ob. d. 6 Ian. 1732. *
64. Fridericus Adolphus Lampe, *Det-
molda-Lippiacus*, nat. d. 19 Febr. 1683. e
coetu Bremensi, in quo Euangelii erat inter-
pres, evocatus, Prof. *Theologiae*, d. 24 Iunii,
1720. et *Historiae Eccles.* d. 21 Oct. 1726.
Rediit Bremam, ad docendam Theologiam et
munere ecclesiastico denuo fungendum, d. 11
Iulii, 1727. ubi vita excessit, d. 8 Dec. 1729. *
65. Everardus Otto, *Hammonensis*, nat. a.
1686. ex academia Duisburgensi evocatus, Prof.
Iuris civilis et publici, d. 18 Nov. 1720.
Iuris feudalis, d. 4 Iun. 1731. Syndicus Bre-
mensis creatus hinc abiit, a. 1739. Vivere de-
fuit, d. 24 Iulii, 1756. *
66. Petrus van Musschenbroek, *Lugduno-
Batavus*, nat. d. 14 Mart. 1692. ex acade-

- ademia Duisburgensi huc evocatus, Prof. *Philosophiae et Matheſeos*, d. 13 Sept. 1723.
Astronomiae, d. 21 Iulii, 1732. Profectus in
 -academiam Lugduno-Batavam, a. 1740. Ob.
 -d. 19 Sept. 1761. *
67. Christianus Bernardus Albinus,
 -Berolino-Marchicus, *Medicinae, Anatomies et*
 -*Chirurgiae* Prof. *extraordin.* d. 20 Sept. 1723.
ordinarius, d. 17 Ian. 1724. *Praxeos*, d. 13
 -Junii, 1729. Senator urbis electus, munus
 -academicum posuit, a. 1747. Ob. d. 15 April.
 -1752.
68. Iacobus Odé, *Zutphaniensis*, nat. d. 11
 -Dec. 1698. *Philosophiae* Prof. *extraordin.* d.
 -27 Sept. 1723. *ordinarius*, d. 17 Ian. 1724.
 -*Theologiae* *extraordin.* d. 15 Dec. 1727. Po-
 -fito Profesſoris Theologici munere, d. 16 Febr.
 -1736. *Astronomiae, Matheſeos et Physices ex-*
 -*perimentalis* docendae provinciam adiit, d. 9
 -Nov. 1743. Mort. d. 5 April. 1752. *
69. Ioannes van den Honert, in *Henrici*
 -*Idonis* vico Batavo nat. d. 1 Dec. 1693. ex
 -ecclesia Harlemoniensi, in qua doctrinam Chri-
 -stianam interpretabatur, evocatus, Prof. *Theo-*
 -*logiae*, d. 20 Oct. 1727. et *Historiae Eccles.*
 -d. 31 Mart. 1732. In academiam Lugduno-
 -Batavam profectus, mense Aug. 1734. mor-
 -tem obiit, d. 6 April. 1758. *
70. Iohannes Oosterdijk Schacht, *Lug-*
 -*duno-Batavus*, nat. d. 26 Oct. 1704. ex aca-
 -demia Franequerana, ubi *Philosophiam* doce-
 -bat,

- bat, evocatus, Prof. *Medicinae*, d. 12 Sept. 1729. *Institutionum Medicarum et Praxeos*, d. 2 Ian. 1748. rube donatus, a. 1790. obiit d. 18 Aug. 1792. *
71. Iacobus Voorda, *Harlinganus*, nat. d. 28 Ian. 1699. ex academia Franequerana huc evocatus, Prof. *Iuris civilis*, d. 11 Sept. 1730. *Iuris hodierni*, d. 9 Oct. 1747. Munus suum posuit, d. 15 Sept. 1760. Obiit *Leovardiae*, m. Iunio, 1763. *
72. Petrus Wesseling, *Stenofurtenfis*, d. 7 Ian. 1692. ex academia Franequerana, in qua *Historias et Eloquentiam* docebat, evocatus, Prof. *Eloquentiae, Historiarum et Graecae Linguae*, d. 13 Iunii, 1735. *Iuris publici Romano-Germanici ac naturalis*, d. 26 Sept. 1746. Ob. d. 9 Nov. 1764. *
73. Albertus Voget, *Bremensis*, nat. d. 17 Mart. 1695. ex academia Groningana evocatus, Prof. *Theologiae*, d. 12 Sept. 1735. et *Historiae Ecclesiast.* d. 20 Oct. 1766. * Ob. d. 23 April 1771. *
74. Guilielmus van Irhoven, *Kesfela-Brabantus*, nat. d. 2 Nov. 1698. ex ecclesia Edana in Gelria, in qua *Euangelii* erat interpres, evocatus, Prof. *Theologiae*, d. 16 Sept. 1737. et *Historiae Eccles.* d. 22 Febr. 1740. Ob. d. 18 Nov. 1760. *
75. Abrahamus Wieling, *Hammonienfis*; nat. m. Nov. 1693. ex academia Franequerana evocatus, Prof. *Iuris civilis ac feudalis*,

- lis, d. 14 Sept. 1739. *Iuris Publici Romano Germanici*, d. 21 Oct. 1743. Ob. d. 10 Ian. 1746. *
76. Gisbertus Matthias Elsnerus, *Gocha-Clivensis*, nat. d. 1 April. 1698. in coetu Rheno-Traiectino Ecclesiastes, *Theologiae* Prof. *extraordin.* d. 15 Sept. 1739. *ordinarius*, d. 16 Sept. 1743. Ob. d. 7 Iulii, 1775. *
77. Iohannes Horthemels, *Medioburgensis*, nat. a. 1698. e coetu Westzanenfi, in quo Ecclesiastes erat, evocatus, *Philosophiae* Prof. d. 22 Oct. 1742. Ob. d. 25 Iun. 1776. *
78. Franciscus Burmannus, Franc. F. Franc. Nep. *Amstelaedamensis*, nat. d. 3 Oct. 1708. Euangelii apud Rheno-Traiectinos interpres, Prof. *Theologiae*, d. 23 Sept. 1743. *et Historiae Eccles.* d. 6 Maii, 1771. Ob. d. 10 April. 1793. *
79. Everardus Iacobus van Wachen-dorff, *Rheno-Traiectinus*, nat. d. 2 Nov. 1703. Medicinam hac in urbe faciens, et Chemiam docens, Prof. *Medicinae*, *Botanices et Chemiae*, d. 26 Sept. 1743. Ob. d. 22 Dec. 1758. *
80. Ioannes Fredericus Reitzius, *Braunsfelsa-Wetteravius*, nat. d. 25 Sept. 1695. Hieronymianae Scholae apud Rheno-Traiectinos Rector, *Oratoriae et Poeseos* Prof. *extraordin.* d. 31 Ian. 1746. *Historiarum et Eloquentiae ordinarius*, d. 17 Iunii, 1748. Ob. d. 21 Mart. 1778. *

81. Fridericus Godefridus Houck, *Stenofurtenfis*, ex Athenaeo Daventriensi evocatus, *Iuris civilis* Prof. d. 20 Iunii, 1746. Ob. d. 28 Iulii, 1767. *
82. Iacobus Gisbertus Woertman, *Rheno-Traiectinus*, nat. d. 3 Dec. 1722. Medicinam in urbe patria faciens, Prof. *Anatomes et Chirurgiae*, d. 16 April. 1748. Vectigalium, quae sigillorum nomine colliguntur, Quaestor constitutus, munere academico se abdicavit, d. 24 Ian. 1760. Ob. d. 27 Febr. 1785. *
83. Sebaldus Ravius, *Herbornensis*, nat. 3 Oct. 1725. Muneris ecclesiastici Cand. *Linguarum Orientalium Lector*, d. 4 Nov. 1749. Prof. *extraordin.* d. 2 Mart. 1750. *ordinarius*, d. 27 April. 1752. uti et *Theologiae typicae et exegeticae*, Ordini Theologorum adscriptus, d. 6 Maii, 1771. Rude donatus, d. 1 Maii, 1810. Ob. d. 10 Ian. 1818. *
84. Iohannes Castilioneus, *Florentia-Hetruscus*, primum *Matheseos et Physices Lector*, mox Prof. *extraordin. Matheseos, Philosophiae experimentalis et Astronomiae*, d. 9 Dec. 1751. *Logices*, d. 10 April. 1752. *ordinarius Philosophiae et Matheseos*, d. 23 Iun. 1755. et *Astronomiae*, d. 15 Ian. 1759. Berolinum evocatus, ad docendam in schola militari Mathesin et Philosophiam, exeunte a. 1763. Ob. a. 1791.
85. Christophorus Saxius, *Eppendorffensis-Saxo*, nat. d. 13 Ian. 1714. *Antiquitatum et*
hu-

- humaniorum Literarum* Prof. *extraordin.* d. 1 Febr. 1753. *ordinarius*, d. 18 Sept. 1755. dictus *Historiarum, Antiquitatum, Eloquentiae et Historiae Batavae*, d. 11 Dec. 1780. Rude donatus, a. 1803. Ob. d. 5 Maii, 1806. *
86. Ioannes David Hahn, *Heidelbergensis*, nat. d. 9 Iul. 1729. Prof. *Philosophiae, Physices experimentalis et Astronomiae*, d. 21 Iun. 1753. *Medicinae, Botanices et Chemiae*, d. 19 Mart. 1759. Profectus in academiam Lugduno-Batavam, a. 1775. * Ob. d. 19 Mart. 1784. *
87. Christianus Henricus Trotz, *Colbergensis*, nat. a. 1703. ex academia Franequerana evocatus, Prof. *Iuris civilis et publici Belgici*, d. 22 April. 1755. Ob. d. 17 Iun. 1773. *
88. Petrus Luchtmanus, *Lugduno-Batavus*, nat. d. 17 April. 1733. Prof. *Medicinae, Anatomies et Chirurgiae*, d. 17 Mart. 1760. et *Artis obstetriciae*, d. 29 Dec. 1777. Ob. d. 2 Febr. 1800. *
89. Iohannes Gerardus Christianus Rücker, *Windeshemio-Francus*, nat. a. 1722. ex academia Groningana evocatus, *Iuris civilis et hodierni* Prof. d. 22 Sept. 1760. Valetudinis causa, suo se munere abdicavit, et in Germaniam est profectus, a. 1768. ibique loco suo natali ex vita discessit, d. 5 April. 1780.

90. Gisbertus Bonnet, *Nardenfis*, nat. d. 2 Dec. 1723. ex ecclesia Hagana, in qua Evangelii erat interpres, evocatus, *Theologiae* Prof. d. 5 Febr. 1761. Rude donatus, a. 1804. Ob. d. 4 Febr. 1805. *
91. Iohannes Fredericus Hennert, *Berolinensis*, nat. d. 19 Oct. 1733. *Philosophiae, Matheseos et Astronomiae* Prof. *extraordin.* d. 6 Febr. 1764. *ordinarius*, d. 18 Nov. 1765. Molestè ferens anni 1787. difficultates, abiit Hanoviam, sed, restituta m. Sept. veteri reipublicae forma, honorifice revocatus, rediit a. 1788. Rude donatus, exeunte a. 1804. Ob. d. 29 Mart. 1813.
92. Meinardus Tydeman, *Zwollanus*, nat. d. 20 Mart. 1741. ex academia Harderovicena, ubi Historias, Eloquentiam ac Linguam Graecam docebat, evocatus, Prof. *Iuris Naturae et Gentium ac Publici Romano-Germanici*, d. 22 Sept. 1766. Molestè ferens anni 1787. difficultates, abiit in Academiam Harderovicenam, sed, restituta m. Sept. veteri reipublicae forma, honorifice revocatus, dictusque Prof. *Iuris civilis Romani*, d. 31 Dec. h. a. rediit, a. 1788. Electus Ordinum Transilvaniae Graphiarius, huic academiae valedixit, d. 2 Mart. 1790. Tandem variam expertus fortunam Lugduni Batavorum mortem obiit, d. 1 Febr. 1825. Conf. dicta in *Orat.* p. 32-36. et in *annot.* ad illum l. * 93.

93. Carolus Segaar, *Lugduno-Batavus*, nat. d. 26 Ian. 1624. Evangelii interpres in coetu Rheno-Traiectino, Prof. *Linguae Graecae*, d. 25 Sept. 1766. dictus et *Exegefeos N. T.* d. 27 Dec. 1780. quod tamen nomen a. 1799. misum fecit. Rude donatus a. 1803. ipso hoc anno d. 22 Dec. e mortali vita excessit. *
94. Rijklof Michaël van Goens, *Rheno-Traiectinus*, nat. a. 1748. *Historiarum, Antiquitatum, Eloquentiae et Linguae Graecae* Prof. *extraordin.* d. 29 Sept. 1766. Munere suo se abdicavit, d. 6 Maii, 1776. ac die 20 huius mensis Senator urbis patriae electus. Turbarum civilium molestiam fugiens, aliquot annis exactis, patriam reliquit et extorris mortuus est.
95. Iohannes Henricus Voorda, *Rheno-Traiectinus*, Leovardia, ubi causarum Patronum agebat, evocatus, *Iuris Civilis* Prof. d. 12 Nov. 1767. Populi suffragiis electus. Senator, academico sese munere abdicavit, a. 1786. Sed m. Sept. 1787. hoc loco motus, misus etiam est, restituta veteris magistratus auctoritate, d. 1 Oct. 1787. In acad. Franequerana *Iuris Civilis et hodierni* Prof. d. 15 Nov. 1797. Quod munus posuit, d. 25 Iunii, 1802. Leovardiae extremos vitae annos egit, mortemque obiit, d. 29 Mart. 1814.
96. Iacobus Albertus Vos, *Rheno-Traiectinus*, nat. d. 24 Nov. 1723. ex ecclesia Bo-
- me-

- melienſi evocatus, *Theologiae* Prof. d. 4 Dec. 1769. Rude donatus, d. 20 Ian. 1794. Ob. d. 20 Mart. 1795.
97. Petrus Bondam, *Campensis*, nat. d. 26 Dec. 1727. ex academia Harderovicena evocatus, Prof. *Iuris Civilis, Romani, Publici Belgici ac Feudalis*, d. 19 Maii, 1773. item *Antiquitatum Iuris Belgici et rei Diplomaticae*, d. 27 April. 1789. Ob. d. 6 Mart. 1800.
98. Iohannes Theodorus Rossijn, *Zypa-Batavus*, nat. d. 18 Dec. 1744. ex academia Harderovicena evocatus, *Philosophiae, Physices et Metaphysices* Prof. d. 25 Sept. 1775. Instaurata academia, a. 1815. septuagenarius rude donatus, in docendo tamen perrexit, ad ultimum usque vitae diem, qui fuit 27 Dec. 1817.
99. Alexander Petrus Nahuys, *Monachodamensis*, nat. d. 10 Ian. 1737. ex academia Harderovicena evocatus, *Medicinae, Botanices, Chemiae et Physiologiae* Prof. d. 23 Oct. 1775. *Botanices et Physiologiae* docendae munus posuit, d. 15 Aug. 1791. Ob. d. 6 April. 1794.
100. Isbrandus van Hamelsveld, *Rheno-Traiectinus*, nat. d. 7. Febr. 1743. nuper positò Ecclesiastis munere, quod in coetu Goesano gesferat, *Theologiae* Prof. d. 26. Febr. 1784. In catastrophe anni 1787. urbe egressus, suo loco motus est, d. 1 Oct. Reversus a. 1795. docendi munus non recuperavit, sed rerum academicarum curam aliquamdiu sustinuit,

nuit, donec Hagam Comitum proficisceretur, in supremo populi Batavi Senatu rem publicam administratum. Hinc misus, Amstelodamum concessit, ubi mortem obiit, d. 9 Maii, 1812. Conf. dicta in *Orat.* p. 27, 28. et *annotata* ad illum locum. *

101. Petrus Roscam, ex Academia Harderovicena evocatus, Prof. *Iuris Civilis Romani et hodierni*, d. 8 Maii, 1787. Sed, tanquam a magistratu non legitimo lectus, misus est, d. 1 Oct. proximo. Revocatus ad academiam Harderovicenam, a. 1788. ubi docuit *Ius civile, publ. Belg.* et a. 1791. *Ius feudale.* Post catastrophem a. 1795. quamvis invitatus, ad Rheno-Traiectinos redire noluit. Eodem anno lectus Senator in Curia iudiciali, Hagam Comitum profectus est, ubi mortem obiit, d. 19 Ian. 1801.

102. Fredericus Saxe, *Rheno-Traiectinus*, nat. d. 26 Sept. 1759. *Iuris civilis Lector*, d. 22 Ian. 1787. *Prof. extraordin. Historiae Iuris civilis*, d. 31 Maii proximo. Post catastrophem huius anni, ea electio pro nihilo ducta est, d. 1 Oct. Daventriam vocatus *Iuris civilis* in illustri Athenaeo Prof. d. 25 Jun. 1789. Post catastrophem a. 1795. munere suo motus, a Rheno-Traiectinis ad pristinum locum recuperandum est invitatus, d. 19 Oct. Quod tamen recusavit, electus Senator d. 21 April. 1796. in Curia Provinciae iudiciali, Napoleontis decreto deleta, d. 1 Mart. 1811. Iudex
pa-

- pacificator in pago Gelriae Appeldornensi, d. 15 Febr. 1815. Iudex causarum instruendarum in circulo Amisfurtensi, d. 25 Oct. eius anni. Tandem optato honorifice missus, salvo stipendio, a. 1823.
103. Guilielmus Laurentius Brown, *Rhe-
no-Traiectinus*, nat. d. 7 Ian. 1755. Coe-
tus Anglicani in urbe patria Doctor et Anti-
stes, *Historiae Ecclesiasticae et Philosophiae
moralis* Prof. d. 14 Febr. 1788. item *Iuris
Naturae*, d. 29 Mart. 1790. Exeunte a.
1794. relicta patria abiit in Scotiam, quapro-
pter locus eius dictus est vacuus, d. 29 Mar-
tii, 1796. Per plures iam annos munere Pro-
fessoris Theologici in academia Aberdonensi
est functus. Conf. de eo dicta in *Orat.* p. 28.
et ad eum locum *annotata*.
104. Hermannus Royards, *Bomeliensis*,
nat. d. 7 April. 1753. Ecclesiastes Haga-
nus, huc evocatus *Theologiae* Prof. d. 12
Iunii, 1788. Septuagenarius rude donatus, a.
1823. in docendo tamen perrexit. Ob. d. 15
Ian. 1825. Conf. de eo dicta in *Orat.* p.
25—32. et ad eum locum *annotata*. *
105. Henricus Ioannes Arntzenius, *Neo-
magensis*, nat. a. 1734. ex academia Gro-
ningana evocatus, Prof. *Iuris civilis Romani*,
uti et *Historiae Iuris*, d. 22. Sept.
1788. *Iuris hodierni et Praxeos*, d. 27.
April. 1789. *Iuris Gentium*, d. 29 Mart.
1790. Ob. d. 7 April. 1797. *

106. Philippus Ioannes Bachiene, *Amisfurtensis*, nat. d. 4 Nov. 1750. Euangelii in coetu Rheno-Traiectino interpres, *Theologiae, imprimis catecheticae et practicae* Prof. d. 9 Oct. 1788. Ob. d. 19. Oct. 1797.
107. Matthias van Geuns, *Groninganus*, nat. d. 2 Sept. 1735. ex academia Harderovicena evocatus, Prof. *Medicinae, Institutionum medicarum ac Praxeos*, uti et *Archiater Provinciae Rheno-Traiectinae*, d. 6 Iunii, a. 1791. denique *Botanices* Prof. d. 12 Iulii, 1795. Restituta academia a. 1815. octogenarius rude donatus, in docendo tamen curandisque aegrotantibus perrexit. Ob. d. 9. Dec. 1817. *
108. Stephanus Iohannes van Geuns, *Matthiae F. Groninganus*, nat. d. 18 Nov. 1767. Amstelaedamo, ubi medicinam faciebat, evocatus, Prof. *Medicinae, Botanices et Physiologiae*, d. 26 Sept. 1791. uti et *Chemiae*, d. 14 April. 1794. Ob. d. 16 Maii, 1795. *
109. Iodocus Heringa, *Elifae F. Gordica-Frisus*, nat. d. 14. Oct. 1765. Euangelii interpres Vlisfinganus huc evocatus, Prof. *Theologiae*, d. 5 Iun. 1794. *tum naturalis, tum imprimis Christianae*, d. 11 Dec. 1797. *Exegeleos N. T.* d. 22 April. 1799. Restituta academia a. 1815. *Theologiae* Prof. dictus est. *
110. Ianus Bleuland, *Goidanus*, nat. d. 20 Iulii, 1756. ex academia Harderovicena evocatus, *Medicinae, Anatomes et Physiologiae*,
tam

- iam humanae, quam comparatae, itemque Artis obstetriciae* Prof. d. 20 Nov. 1795. Restituta academia, a. 1815. *Medicinae* Prof. dictus est. *
111. Nicolaus Cornelius de Fremery, *Overschia-Batavus*, nat. d. 10 Ian. 1770. Harlemo, ubi medicinam faciebat, evocatus, *Medicinae, Chemiae, Artis pharmaceuticae et Historiae naturalis* Prof. d. 18 Dec. 1795. Restituta academia, a. 1815. adscriptus est *et Medicorum et Philosophiam naturalem docentium Ordini.*
112. Cornelius Wilhelmus de Rhoer, *Daventriensis*, nat. m. Sept. 1751. ex academia Harderovicena evocatus, Prof. *Iuris civilis Romani, Gentium, hodierni et Naturae*, d. 7 Mart. 1698. Restituta academia, a. 1815. dictus est *Iuris* Prof. Ob. d. 15 Ian. 1821. *
113. Hermannus Arntzenius, Henr. Ioan. F. *Zutphaniensis*, nat. d. 20 Mart. 1765. Gouda, ubi scholarum erat Conrector, evocatus, *Iuris civilis, hodierni et Publici Batavi* Prof. d. 8 Oct. 1800. Restituta academia a. 1815. dictus est *Iuris* Prof.
114. Philippus Guilielmus van Heusde, *Roterodamensis*, nat. d. 17 Iunii, 1778. *Historiarum, Antiquitatum, Eloquentiae et Linguae Graecae* Prof. d. 26 Ian. 1804. Restituta academia a. 1815. Ordini Philosophiae theoreticae et Literarum human. adscriptus est.

115. Dithmar Huisman, *Harderovicenus*,
 nat. d. 19 Nov. 1764. Euangelii in coetu
 Rheno-Traiectino interpres, *Philosophiae mo-
 ralis et Historiae Ecclesiasticae* Prof. d. 14
 Iunii, 1804. Restituta academia, a. 1815.
 Ordini Philosophorum et Literariorum ad-
 scriptus, in *Historia Eccles.* docenda etiam
 perrexit. Ob. d. 8 Ian. 1822.
116. Gabriel van Oordt, *Roterodamen-
 sis*, nat. d. 24 Sept. 1757. Euangelii in-
 terpres Harlemonsis, huc evocatus *Theologiae*
 Prof. d. 11 Oct. 1804. Honorifice et optato
 missus m. Iunio, a. 1823. locum tamen in
 Senatu et Ordine Theologico, facultatemque
 docendi gratis sustinens.
117. Ianus Fredericus van Beeck Cal-
 koen, *Groninganus*, nat. d. 5 Maii, 1772.
 ex academia Lugduno-Batava huc evocatus,
Philosophiae, Matheseos et Astronomiae Prof.
 d. 20 Iun. 1805. Ob. d. 25 Mart. 1811. *
118. Ioannes Henricus Pareau, *Amste-
 laedamensis*, nat. d. 13 Maii, 1761. ex acade-
 mia Harderovicena huc evocatus, inde a d.
 27 Sept. 1810. Prof. *Literarum Orientalium
 et Antiquitatum Sacrarum*, uti et *Theologiae
 typicae et exegeticae*, quo nomine Ordini
 Theologorum fuit adscriptus, usque ad aca-
 demiae restituae tempus, a. 1815. quo, misso
 posterioris nominis honore, ad Ordinem
 Literarium et Philosophicum transiit.
119. Gerardus Moll, *Amstelaedamensis*, nat.
 d.

119. d. 18 Ian. 1785. *Matheseos et Astronomiae* Prof. d. 11 Dec. 1812. Academia restituta, a. 1815. novo Ordini *Mathesin et Philosophiam naturalem* docentium adscriptus est.
120. Bernardus Franciscus Suerman, *Harlemensis*, nat. d. 4 Oct. 1783. antea *Medicinae* Prof. in academia, quae fuit *Harderovici*: qua extincta, medicinam facere ea in urbe perrexit. Ad academiam nostram, a. 1815. restitutam, primus accessit, *Medicorum* Ordini adscriptus, d. 10 Ian. 1816.
121. Ianus Richardus de Brueys, *Haganus*, nat. d. 6 Iunii, 1778. ex athenaeo *Daventriensi* huc evocatus, *Iuris* Prof. d. 18 Ian. 1816.
122. Antonius van Goudoever, *Rhenomunster Traiectinus*, nat. d. 1 Maii 1785. scholae *Zwollanae* Rector, huc evocatus, *Ordini Literario ac Philosophico* adscriptus, d. 22 Ian. 1816.
123. Iohannes Fredericus Ludovicus Schröder, *Dornberga-Westphalus*, nat. d. 31 Oct. 1774. Prof. Ordini *Mathesin et Philosophiam naturalem* docentium adscriptus, d. 25 Ian. 1816. Vacante *Philosophi theoretici* cathedra, illius quoque partes suscepit.
124. Ianus Kops, *Amstelaedamensis*, nat. d. 6 Martii, 1765. imprimis *Botanices et Oeconomiae ruralis* docendae causa, Profesfor, Ordini *Mathesin et Philosophiam naturalem* docentium adscriptus, d. 15 Febr. 1816.

125. Adamus Simons, *Amstelaedamensis*, nat. d. 25 Febr. 1770. e coetu Thamenfi, in quo Ecclesiasticis munere fungebatur, evocatus, imprimis ad docendas *Literas Belgicas* et *Historiam Patriae*, Profesor, Ordini Literatorum et Philosophorum adscriptus, d. 25 Mart. 1816.
126. Daniel Dylus, *Amstelaedamensis*, nat. d. 30 April. 1776. ex urbe patria, ubi medicinam faciebat, evocatus, *Medicinae* Prof. d. 26 April. 1816. Ob. d. 9 Mart. 1817.
127. Ianus Isaacus Wolterbeek, *Rheno-Traiectinus*, nat. d. 19 Sept. 1773. in urbe patria medendi artem exercens, *Medicinae* Prof. d. 17 Sept. 1817.
128. Iacobus Vosmaer, *Haganus*, nat. d. 25 Aug. 1783. ex recenti athenaeo Harderoviceno, quod in academiae veteris locum exstructum a. 1815. destructum fuit, a. 1818. huc translatus, Prof. *extraordinarius*, *Medicorum* Ordini adscriptus, d. 14 Oct. 1818. Ob. d. 4. Febr. 1824.
129. Theodorus Gerardus van Lidth de Ieude, *Tilanus*, nat. d. 8. Iulii, 1788. item ex athenaeo Harderoviceno huc translatus, Prof. *extraordinarius*, Ordini *Mathesin* et *Philosophiam naturalem* docentium adscriptus, d. 21. Ian. 1819.
130. Philippus Franciscus Heyligers, *Bredanus*, nat. d. 15 Mart. 1775. Medicinam apud Rheno-Traiectinos faciens, primum *Chirurgiae et Artis obstetriciae Lector*,
d.

d. 12 Nov. 1804. Quo tamen munere se a 1813. abdicavit. At recepit illud in restituta academia, d. 9 Dec. 1815. Prof. *Medicinae extraordin.* d. 21 Mart. 1820.

131. Cornelius Adrianus van Enschut, *Arnhemienfis*, nat. d. 21 Ian. 1778. ex academia Groningana huc evocatus, *Iuris* Prof. d. 22 Mart. 1822.

132. Hermannus Bouman, *Idarda-Frisus*, nat. d. 11 Febr. 1789. Euangelii interpres in vico Groningano Finsterwold, huc evocatus *Theologiae* Prof. d. 20 Maii, 1823.

133. Hermannus Iohannes Royards, *Herm. F. Rheno-Traiectinus*, nat. d. 3 Oct. 1794. Euangelii interpres in vico Batavo Meerkerk, huc evocatus *Theologiae* Prof. *extraordinarius*, Senatui et Theologorum Ordini adscriptus, d. 20 Iun. 1823. *ordinarius*, d. 3 Mart. 1826.

Asterifci, suis annotati locis, docent, ex centum triginta et tribus Profesforibus, in hac Serie enumeratis, non nisi octoginta sex vultus sui memoriam nobis reliquisse. Valde igitur optamus, ut incrementa capiat haec imaginum sylloge, primum quidem providentia Curatorum, loci ad conservandum commoditati prospicientium, deinde etiam facilitate Collegarum, qui etiamnum vivunt, deni-

L

que

que munificentia eorum, qui forte bene pictas possident Profeforum vita functorum imagines. Dolemus enim vehementer, deesse nobis icones non paucas Virorum Cl., qui saeculo decimo septimo et duodevicesimo floruerunt, in his nonnullas etiam eorum, qui primi academiae nostrae praesidio fuere et ornamento. Cuius rei praecipua quaedam causa in eo est quaerenda, quod nimis sero captum sit huius rei consilium. Prioribus enim quinquaginta academiae nostrae annis, neminis imago Senatui data aut ab eo expetita fuit. Anno demum 1686. quo ei locus ad conveniendum factus fuit amplior et ornatior, invitati sunt Profesores a Consulibus urbis, ut novum Senaculo decus adderent, affabre pictis eorum imaginibus, qui antea in hac academia docuerant, eoque ipso tempore docebant. Quod magistratus urbani desiderium, die 23 Septembris, Senatui perplacuit, ea lege, ut initium fieret ab imaginibus eorum, qui vita functi erant, quoad illae comparari possent. Itaque primus datus est locus Gisberti Voetii effigiei, quam, una cum imagine Pauli Voetii, Patris sui, ultro obtulerat nepos Paulus Voet van Winsen, Vir consularis, Ordinibus et Equitibus Provinciae Rheno-Traiectinae ab actis et decretis. Quae postea pictae sunt imagines, ad harum mensuram et modum factae sunt. Rogati etiam tum fuerunt Profesores, hinc in academiam Lugduno-Batavam profecti, ut suas effigies, in Senaculo huius academiae, posteritati conspiciendas praerberent. Cui honestae invitationi lubenter ob-

tem-

tèmpèrarunt Matthaeus III. Ioh. Voeti-
us, Pauli Filius, et Geràrdus Noòdt.

Ex horum igitur Virorum exemplo discimus,
mutui honoris amorisque vinculum disrumpi non
potuisse eorum discesu in vicinam academiàm,
quae hos aliosque praecclaros Viros, in Serie in-
dicatos, elicere Traiectò potuit. Neque etiam
propterea minoris a Lugduno-Batavis habitus fuit
Ianus Fredericus van Beeck Calkoen,
quod, relicta Leida, in urbem réverteretur no-
stram, sibi non uno nomine caram, uxori vero,
apud nos natae et educatae, carissimam. Nec de-
nique huius academiæ Profesores, qui frustra
ad docendum a Lugduno-Batavis fuere invitati,
Guil. Stratenus, Ioh. Geòrg. Graevius,
Ludov. Wolzogen, Gerardus de Vries,
Hadr. Relandus, Dav. Millius, Gisb.
Bonnet, Corn. Wilh. de Rhoer, Phil.
Guil. van Heusde, Ant. van Goudoe-
ver, et si qui fuerint plures, propterea minus
accepti fuerunt amicis et fautoribus Leidenibus:
quam fratrum liberalitatem et ipse abunde ab iis
fui expertus; et experietur, spero; Gerardus
Moll, Collega dilectissimus, qui his diebus, qui-
bus typhothetae in annotatis meis describendis occu-
pantur, similiter honorificam Curatorum Lugduno-
Batavorum invitationem deprecatus est.

Caeterum haec de singulis Academiæ nostrae Pro-
fesforibus compèndiose scripta, qua potui fide et di-
ligentia, collegi, partim ex monumentis publicis,
partim ex aliis fide dignis relationibus. In quibus si

quid per errorem aut festinationem admisum deprehendatur emendatione dignum, equidem monenti gratias habebō. Facillime enim, in eiusmodi rebus notandis, et ego fallor, et falluntur, qui me sunt doctiores et diligentiores. Ita nonnunquam lapsi sunt, qui, nimis etiam honorifice, de me scripserunt. Sic Christoph. Saxius, Collega, dum viveret, mei amantissimus, in *Onomastici literarii* Part. VIII. Trai. ad Rhēn. 1803. p. 434. me Viris accenset clarissimis, qui Theologiam in Academia docuerunt Groningana, cuius ego non nisi *discipulus* fui. Saxii auctoritate, ut videtur, motus, Vir doctissimus Nic. Godofr. van Kampen, in libro vernaculo: *Beknopte Geschiedenis der Letteren en Wetenschappen in de Nederlanden*, Vol. II. Hagae Com. 1822. p. 580. id ipsum repetiit. In alium incidit errorem Adrian. Gilles Camper, in *Corollario* III. ad *Orationem*, quam Athenaei Franequerani Curator, huius inaugurandi causa, dixit, die 28 Dec. 1815. deinceps insertam *Annalibus Academiae Groninganae*, a. 1816-1817. Ibi enim, p. 513. me adscribit Vir Ampl. iis, qui, in inventute, Academiae Franequeranae fuere cives, quorum tamen in numero equidem non sum, a decimo inde aetatis anno, relicta domo paterna, Groningae educatus. Sed in errorem inductus videtur similitudine nominis, quod mihi commune est cum fratre meo patruale Iodoco Heringa, Euangelii interprete in coetu Frisiae Oldebornensi, quo etiam factum est, ut ille Petri, ego Elifae filius, dicar.

Huiusmodi nominis similitudo saepe errores peperit multo graviores, ab aliis notatos. Quibus obiter addo duo, quae mihi occurrere memini, exempla. Vidi enim Cornelium Iansenium, celebrem Episcopum *Iprensensem*, pro eodem habitum cum Cornelio Iansenio, Episcopo *Gandavensi*: uterque autem edidit *Harmoniam Evangelicam*. Sic et Gerardus Kuypers, qui fuit *Ecclesiastes Dordracenus*, pro eodem a non nemine habitus est cum Gerardo Kuypers, Theologiae olim *Professore Groningano*: uterque *Literarum Orientalium* fuit cultor. Sed haec hactenus.

(19) Quae in Oratione dixi de Academiae auditoriis, anno 1672. *in hostilis commeatus horrea conversis*, acceperam ab Ioh. Georg. Graevio, qui rebus eo tempore in urbe et academia nostra gestis perpetuo interfuit. Hic enim, in *Oratione, de Palladio Trajectinorum, a. d. VIII. Idus Septembres, cIo Ioc Lxxv. habita*, repetita in *Orationibus* eius, a Petro Burmanno editis, Delphis, 1721. p. 283. hunc in modum istius calamitatem temporis adumbravit. *Nondum triennium effluxit, cum ab omnibus haec Academia haberetur conclamata. Vis enim hostilis, quae late tenebat omnia, haec ipsa acroateria in pistrina verterat. Ubi antea sapientiae doctrina tradebatur cupidae discendi juventuti, ibi dividebatur annona famelicis u. is et calonibus: quae fuerant virtutis et erudition. officinae, tum erant horrea militaris commeatus: ubi ante pascebantur animi saluberrimis pra-*

*ceptis, ibi jejunorum manipularium ventres farci-
bantur. Nolite quaerere. Musarum culta nova-
lia miles habebat, barbarus has segetes. Neque
aliter Graevius rem academiae adversam com-
memorat, in Oratione, quam subsequenti anno ha-
buit, in natalem Academiae Trajectinae quingua-
gesimum, pag. 27, 28. (Orationum laud. p. 390.)
ubi: loca, inquit, conventus nostri, quae perso-
nuerant divinarum humanarumque rerum doctri-
nis, conversa in horrea hostilis commeatus non eru-
dito pulvere obsita squallebant; dilapsa erat nobis
Musisque dedita juventus, ipsae Musarum voces
prae armorum strepitu non audiebantur: vastum
erat ubique silentium: omnia perculsa et prostrata
jacebant. Haec Graevius vere quidem dixit,
sed et ornate, nec sine aliqua dissimulatione, quae
in Oratore nulla est reprehensione digna, si qui-
dem dicat audientibus iis, qui rebus gestis ipsi
interfuerunt, et quibus recens est earum memoria.
Ego vero mihi videor in errorem inducturus meam
legentes orationem, nisi his in annotatis rem paullo
plenius et accuratius exponam, prouti eam aliunde
cognovi. Etenim auditoriorum usus docentibus et
discipulis negatus fuit, non per omne id tem-
pus, quo urbs nostra in Gallorum fuit potestate,
hoc est, inde a die iovis, qui erat $\frac{11}{12}$ Junii, a.
1672. usque ad d. $\frac{11}{12}$ Novembris, a. 1673. eun-
demque iovis diem; sed primis huius temporis
mensibus. Testibus enim Senatus academici actis,
Iohannes de Bruyn, Academiae Rector,
d. 29 Aug. 1672. finitis feriis aestivis, Senatus
signi-*

significavit, rei frumentariae Praefectum currentibus feriis auditoria et porticus Academiae frumento et farrina replevisse: et Scriptor *Diarii* eo tempore *actorum*, (*Journal, of dagelijcksch Verhael van de handel der Franschen in de Steden van Uytrecht en Woerden*), Amstelaedami, a. 1674. editi, pag. 64. narrat, die 20 Iulii, quingentos saccos farrinae plenos in academia fuisse repositos. Itaque, suadente Rectore, Senatus iudicavit, operam esse dandam Academiae evacuandae, et lectionibus ordinariis in ea repetendis, eumque in finem instandum esse, omnibus modis, rei frumentariae Praefecto, cum per Curatores, tum per ipsum Rectorem, ut frumentum alio portaretur; quod continenter factum tandem, exeunte mense Septembri, exitum habuit optatum. Tum vero Professores, ne, ex intermissis aliquando lectionibus, denuo occupandae academiae occasio captaretur, decreverunt, ut in posterum per ferias quoque lectiones publicae continuarentur. Non diu post Senatui lis mota fuit a Romanae ecclesiae addictis, qui cum, sacrorum suorum faciendorum causa, templum dominicum occupassent, academiae quoque auditoria sibi postularent. Quo audito, e Senatus decreto, Rector Curatores rogavit, ut apud civitatis Praefectum et alios intercederent; quod solícite factum iis ex sententia successit.

Quamvis autem auditoriorum usus docentibus discentibusque esset redditus; non parum tamen detrimenti ea bonarum literarum sacra pasia videntur. Graevius certe *ruinas* commemorat, *in*
quib.

quibus jacuerant *subsellia*, in *Oratione*, quam in *exequiis* Diemerbroekii habuit, inter *Orationes* a Burmanno editas ix. p. 255.

Alia isto tempore docentibus acciderunt adversa: de quibus non raro questus est Graevius, in epistolis, ad Nicolaum Heinsium datis, quas, una cum Heinsii epistolis et responsis, edidit Petrus Burmannus, in *Sylloge Epistolarum, a Viris Illustribus scriptarum*, Tom. IV. p. 113—207. Ex his nonnulla decerpere mihi liceat, quae Graevii quoque ingenium et animum produnt. Iphis Iulii Kalendis, a. 1672. haec scribit. *Galli nos in hac urbe sine injuria quidem habent et maleficio, strepitus tamen armorum, hominum, jumentorum in tanta vicinitate castrorum Regis, animum non siverunt his cogitationibus curisque vacare, in quibus acquiescit maxime.* Haec non nisi initia erant malorum. Sed, paucis exactis mensibus, aliae ei exstiterunt querendi causae. Novembris die 16 haec refert. *Me invitare Palatinum Electorem ad humanitatem docendam in Academia Heidelbergensi, ex nuperrimis meis, quas Spanhemio commisi, cognovisti. Si quae spes hinc est rebus communibus, intelligis per te ipse, quae mihi stet sententia. Sin, quod Deus avertat, haec mala fixa sunt, praestat quovis gentium abire, ubi nec Pelopidarum nomen, quam hinc perpetuis conflictari miseris, exhaustio aerario, vectigalibus perditis, stipendio nullo.* Die 16 Decembris, in eandem fere sententiam, eadem de re, haec scribit. *Non rejeci quidem in litteris ad Spanhemium ante*
men-

mensum datis Serenissimi Electoris invitationem, aut potius invitandi voluntatem, — sed de hac re deliberandi spatium petii, quoniam quo hoc bellum erupturum sit ignoramus, videaturque id illi tractui ad Rhenum impendere. Quomodo hoc responsum accepturi sint Heidelbergae a se cognoscere. Mihi quidem sedet hinc non movere, quamdiu isthic pati poterō. Sed vereor ut, si pax hac hyeme non fiat, collationibus, quae imperantur, pendendis tuendaeque familiae simus futuri pares, fraudati omni stipendio. Die 13 April. 1673. animi sui sententiam sic profiteretur. Sunt qui mihi persuadere velint esse in urbe illa maxima (Amstelædami) Proceres nonnullos mei studiosos, et qui de me vocando cogitent etiam nunc. — Si offerrent mihi, quas ante triennium deferebant; conditiones, illico eas amplecterer, nostris non repugnantibus, quorum res ad tantas angustias redactae sunt, ut ne multorum annorum otio possint recreari. Argentum cōxerai, nec spes ulla stipendii, quamvis hinc fuerint amoti, qui illud intercipiunt.

Quod, de aerarii penuria et exigua spe stipendii, Professoribus debiti, iusto tempore accipiendi, praefagebat Graevius, id eventu comprobatum fuit. Testis est libellus supplex, huius urbis Consulibus et Senatoribus oblati, mense Iunio, a. 1674. huius argumenti.

Aan de Ed. Achtb. Heeren, Burgermeesters en Vroedschap der Stadt, Curatcuren der Academie t'Utrecht.

Versoeken met behoorlike eerbiedigheid de samentlike Profesoren der Academie alhier, aengesien sy in den tyd van twee jaren, of langer, op hare tractementen seer weinig hebben ontfangen; en God de Heere nu genadelick soodanige verlossing en herstelling gegeven heeft, als het tegenwoordig is; dat Uwe Ed. Achtb. volgens hare wijze discretie en trouwe voorsorge, nu ook tot voldoening der selve believe gunstelik ordre te stellen; te meer alsoo men verstaet, dat uwe Ed. Achtb. doch met de verhandeling van saken van diergelijke nature besig zijn: blyvende de Profesoren te samen volveerdig tot goedgenoegen van Uwe Ed. Achtb. na vermogen en gelegentheid van ieders respectieve functie te contribueren al wat tot welstand en luister deser Academie en Stadt van haer soude mogen vereischt en verwacht worden. Dit doende &c.

Uit aller last en name

ANDREAS ESSENIUS, Acad. h. t. Rector.

Nec sine gravi causa Profesores hanc rem urfise, docet magistratus urbani decretum, huius modi.

Lu-

Lunae den XI. Maji, 1674.

De Vroedschap bemerkende, dat Stadts Comptoir seer is verachtend, door den druckenden oorlog; heeft verstaen, dat de Tractementen der Professoren sullen worden verminderd naer bevinding van den Staet, door Commisfarisen te formeren: welke reductie sijnen ingang nemen sal met Octob. 1672. Van welken tijd af mede cesseren sullen de jaerlijcke tweehonderd guld. ieder Predicant te voren extraordinaris toegeleyt: ende sal in minderinge van de te reduceren tractementen aen ieder Professor en Predicant door den Thresorier geteld worden honderd guld.

Quamdiu Galli civibus nostris imperarent, legesque inter arma silerent, quis dubitet, quin hanc urbem et academiam fugerint, qui, vel alibi in paterna domo, vel in aliis academiis, tutius et commodius vivere possent? Proinde Graevius, in *Oratione* proxime laudata, *solitudinem* fuisse in nostra academia, dicit. (*Oratt.* p. 255.) Et, in *Oratione* in natalem eius quinquagesimum: *dilapsa erat, inquit, nobis Musisque dedita juventus.* (*Ibid.* p. 300.) Multi eo tempore in academiam Lugduno-Batavam profecti sunt, in his non pauci, opinor, Iuris prudentiae operam dantes, Antonii Matthaei, huius nominis tertii, nuperime hinc evocati, disciplinae assueti. Accedebat Gerardi de Vries abitus, de quo haec refert Casp. Burmannus, in *Traiecto erud.* p. 431. *Præcipue rerum naturalium investigatio ei placuit;*

cuit; quumque omnes Philosophiae partes absolvis-
 set, ejusque cognitionem comparasset, facultatem
 Philosophica collegia aperiendi inpetravit III April.
 MDCLXXI. Luctuosissimo illo anno praeteriti seculi
 septuagesimo secundo, civitate Trajectensi a Gallis
 occupata, quum plurimi studiosi Academiam no-
 stram desererent, Leidamque se conferrent, Vrie-
 sius noster rogatu plurimorum Leidam quoque mi-
 gravit, ibique nomine Proregentis Collegium Ordini-
 num moderatus est ad annum MDCLXXIV. quo XI
 Maji Traiectum vocatus, ut Philosophiam doceret,
 in urbem patriam lares transtulit, frustra illum
 sibi vindicare conantibus Leidensis Academiae Cura-
 toribus. Licet enim illi Professionem ordinariam
 cum inferiori Praefectura Collegii Ordinum obtulis-
 sent, noster amore patriae abductus, abiit, et spem
 Leidensium, qui postea iterum honorifico stipendio
 invitarunt, fefellit, et ad finem vitae — summa
 cum auditorum frequentia Philosophiae praecepta
 tradidit. Conf. Henrici Pontani Oratio in
 obitum Petri van Mastricht, praefixa hu-
 ius Theoretico-Practicae Theologiae, iterum edi-
 tae, Trai. ad Rhen. et Amst. 1715. uti et huic
 Orationi subiunctum Pontani carmen in Vri-
 sii obitum. Caeterum iuvenibus, qui, Gallorum
 irruentium causa, academiae nostrae vale dixerunt,
 adscribendus est Herm. Alex. Roëll, qui pri-
 mum Groningam abiit, mox vero, similis periculi
 metu, hac urbe relicta, in Germania et Helvetia
 commoratus fuit, usque dum tuto redire discendi
 causa posset ad hanc academiam, cui saeculo sub-
 se-

sequenti docendo profuit. Conf. Casp. Burmanni lib. 1. p. 307.

Sed Academiae eo tempore valedicentes, et quicumque tranquillas sedes alibi quaerentes, novum faciēbant damnum iniquitate Gallorum. Neque enim, (ut repetam, quae Franciscus Burmannus dixit, in *Orat. de calamitatibus communis Patriae, praecipue vero Ultrajectinae Provinciae*, p. 34, 35.) aeruscationes artesque pecuniam exsurgendi, seu exprimendi potius, defuere. Inter quas palmarium fuit horribile illud decretum, quo profugi omnes domum revocabantur, sub quotidiana quinquaginta florenorum mulcta. Illud vero promulgatum, cum per longum tempus negligeretur, nec mulcta exigeretur, adeoque illius jam omnes essent securi; ecce subito post elapsum trimestre, et quod excurrit, sena florenorum millia singulis profugis imputantur: de quo immani postulato si quis non transigeret, diripiebatur illius supellex, diruebaturve domus. — Et quod non minus inauditum et ab omni jure abluens est, absentis frater, soror, proximusve cognatus, licet nullam, haereditate dudum creta, bonorum cum profugo communionem haberet, vadabatur, et de suo nomen illud expungere cogebatur. Haec vero lex, tam dira et immanis, scripta censebatur, non tantum civibus Rheno-Traiectinis, sed etiam iuvenibus, studiorum causa in urbe nostra hospitibus. Cuius rei documentum exstat, in Commentariis Actorum a Senatu academico, die 14 Februarii, 1673. Regis aerario Praefectus duorum Studiosorum, qui in Hollandiam confugerant,

bi-

bibliothecam ac reliquam suppellectilem, fisco addixerat. Qua de re apud Senatum querebatur huius urbis civis, cuius in aedibus illi hospites fuerant et cui plus debebant, quam bona publicata valebant, intercensionem Senatus expetens. Hic causam ad magistratum urbanum referebat, interpretibus Rectore et Asfesforibus. Magistratus vicissim Senati auctoritatem dabat, ea de re cum Praefecto aerario disputandi. Itaque hoc tentatum est, Senatus nomine, a Rectore, adiuvantibus Diemerbroekio et Graevio, qui nullis non rationum momentis, cum ore, tum tradito scripto, persuadere voluerunt aerario Praefecto. At responsum tulerunt nullum praeterquam hoc: iussisse Regem, ut omnium eorum, qui ad hostes confugissent, atque inter eos versarentur, bona, quae deprehendi possent, publicarentur.

Qui igitur hac in urbe confederant, aufugere sine gravioris damni periculo haud poterant. Quocirca cum reliquis civibus Profesores passi sunt incredibiles a milite Gallo molestias. *Neque enim, inquit Burmannus, in Orat. laud. p. 36. solum de crumena transigebatur, sed et insuper intra privatos lares et focos Cyclopici isti hospites recipiendi erant; nisi quibus datum fuit eorum exemptionem aere redimere.* — *Involabant illi in magnificas aedes, conclaviaque earum, quorum pavimenta opere musivo, transmarino marmore parietes, auro et argento laquearia distinguebantur, sordibus suis conspurcabant; quin et ea in equorum suorum stabula non raro convertebant.* Pau-

periorum tuguriola terno plerumque, aliquando
 etiam seno milite suffarta fuerunt. qui cum tenui,
 coque non fideliter satis exhibito, alerentur stipendio,
 minus in disciplina contineri poterant: certe maxi-
 ma stipendii pars a cive extorquenda erat. Qui
 cum militi tectum ac focum praerberet, sumtusque
 in eum faceret; pro iis plerumque nihil referebat,
 nisi molestias, injurias, saepenumero etiam dirissi-
 ma verba et verbera; imo aliquando caedes. Ni-
 rebant nostro nitore hi hospites; et in nostris bonis,
 imo cruore habitabant ac vivebant. Haec Bur-
 mannus. Non aliter Graevius, in epist. ad
 Nic. Heinsium data, die 2 Martii, 1673. Ga-
 latae nostri, inquit, minime sunt larvae male vi-
 vae, sed nitent omnes et bene habiti, nil nisi cae-
 dem et sanguinem spirant. Eiusdem mensis die 21.
 haec scribit: Senones de nobis corpus faciunt, lau-
 te et opipare se invitantes, dum nobis alliato fun-
 gendum est, ut brevi omnes simus ossa et pellis fu-
 turi. Denuo, die 19 Iulii, pacis spem illucescen-
 tem memorans, haec addit: Sin vero is fuerit re-
 rum temporumque cursus, ut haec acerbitas diu-
 tius nos pressura fit, neque de ulla mutatione no-
 bis explorati quicquam poterimus polliceri, circum-
 spiciendus erit aliquis abditus sinus, in quem ante
 hyemem nos recipiamus, ne inedia et miseris consti-
 ciamur. Porro, die 13 Aug. his Gallos pungit
 aculeis: Gallinaceorum convitium parum moramur:
 modo illa infesta rostra, hamatosque unges, qui-
 bus vitalia nostra petunt, a nobis abstineant. Non
 minus acerbo eos ioco petit, die 5 Sept. Mentione
 facta

facta librorum, quos mures arrosferant: *mures illi, inquit, male pereant, qui nec nostris fiscis, nec penori, nec ipsis libris parcunt. Vereor ne ad Abderitarum exemplum hae bestiae nequam nos solum vertere cogant.* Eiusdem mensis die 27 in has erumpit querelas: *nobis nihil hic perditius, nihil miserius. Omnia sunt exhaustissima, ut, cum mala haec fixa fuerint, cogitandum sit de receptu.*

Tandem cum in eo essent Galli, ut abitum pararent, quod per sesqui annum non intermiserant, perfecerunt. *Nondum enim, inquit Burmannus, Orat. laud. p. 48. suarum oblitii erant artium, illarum nempe quibus immensa auri vi exhaustam urbem provinciamque emunxere. Contra datam enim a rege fidem, incendium direptionemque urbis immani aere redimi iubent; et mox repraesentata imperata illius tributi portione, in fidem reliquae, viros praecipuae dignitatis obsides secum ducunt et domo longe abducunt.* Huius perfidiae et iniquitatis initium, die 12 Nov. 1673. sic describit Graevius, in epistola ad Heinsium: *Hospites nostri jam sarcinis collectis discessum adornant, cis paucos dies in Germaniam profecturi. Heri ferali denunciatione nos poene exanimarunt, dum Ordinibus et Senatui significarunt jussu Regis, hanc urbem caeterasque hujus provinciae, omnemque ejus agrum ferro igneque delenda esse, idque propter tantam hominum male de Rege opinantium, et cum hoste in eorum exitium conspirantium multitudinem. Nihil etiam nunc preces profecere. Hodie dabitur opera, num argenteis hastis haec vis a nostris te-*
ctis

etis et capitibus possit arceri. Et spero rem successuram. Nam Woerda aliaeque vicinae urbes excidium redemerunt. Sceleris vero et violentiae exitum Graevius, die 23 Novembris, hunc in modum narrat. Illuxit tandem desideratissima dies. Hodie mane, qui nos tamdiu miserrimos habuerunt, excesserunt omnes ex hac urbe, bene saginati et lautissimo viatico instructi secum ducentes obsides octo, praeter illos quatuordecim, quos ante dies aliquot Resam Clivorum ablegarunt. Hi non ante dimittentur, quam reliqua fuerint expedita. Argenti postulati summa erat quatuor centenorum et quinquaginta millium florenorum: cuius summae pars, bis centum et quinquaginta millium florenorum, ab ipsis Senatoribus, civium domos circum-euntibus, ante hostium discessum collecta fuit. Ad hanc igitur Profesores, quamquam stipendiis destituti, suas quoque symbolas conferre oportuit. Censebantur enim hactenus caeteris similes civibus. Qua de re dubitare nos vix finit, quod a Scriptore Diarii laudati, p. 139, 140. narratur, de nummis, iam ante plures menses exactis, a singulis civibus, pro cuiusque fortunis. Ultimo enim anni 1672. die, Ordines Provinciae, in Epistola data ad Virum Nob. Ianum Ludovicum Godin, Maerssenbroeckii Toparcham, ipsorum Legatum ad Ludovicum XIV. haec scripsisse dicuntur. *Ondertus-schen heeft men sedert gisteren en heden aen de Burgers van de Stadt Uytrecht een seer exorbitante tax aengeseght, om binnen vier-en-twintigh uuren betaelt te worden, op verbeurte van Militaire exe-*

cutie. En dewijl wy niet konnen weten op welke voet dese tax geschiedt, ten opzicht van de Bilietten, die men aen personen van verscheyden staet geeft, vermits de lieden, die in de kleyne gangh wonen, by de Heer Vermeer, Wijn-kooper aen het oude Kerck-hof, yder geschat zijn op dertigh guldens, d' Ambachts-lieden, ghelyck Kleermaeckers, Schoenmaeckers en anderen, op tachtentigh, negentigh, of drie-en-tnegentigh guldens, de genen, die een weynigh hooger van staet zijn, gelyck de Profesfor Cyprianus, (qui est Cyprianus Regneri ab Oosterga, Iuris eo tempore Profesfor primarius) op hondert vier-en-tachtentigh guldens, de geseyde Vermeer, Wijn-kooper, op hondert en seven guldens; daer uyt ghy sult konnen oordeelen op welke wijze men de anderen taxeert: 't welck, naer ons beduncken, in de stadt Uytrecht opklimmen sal tot de somme van twee of drie hondert duysent guldens, behalven de drie stuuyvers voor yder gulden, die men voor de geen eyscht, de welck de ontfanghst van de tax heeft; het welck men voor de twee leste maenden van November en December eyscht.

Quum tandem Galli in eo essent ut abirent, obsides fecum duxerunt, non ante dimittendos, quam reliqua tributi exacti pars foret soluta. Quos inter obsides unus quoque fuit e Profesforum Ordine, Henricus Regius, Medicus expertissimus, celebris Philosophiae Cartesianae propugnator, patrio sermone dictus de Roy, de quo vid. Burmanni *Trai. erud.* p. 288-293. Audiamus iterum

rum huius iniquitatis narrationem, in *Diario* laudato, pag. 225, 226. *Donderdags, de fefte, (d. 6 Novembris, 1673.) trocken van hier de Regimenten van Piedmont en Auvergne. Des avonts, te feven, acht, ja negen uren, wierden veertien perfoonen, soo van de Heeren, als van d' aenftienlijkfte burgers, uyt hun huysen gehaelt, met aenfegging dat de Heer Stoupa (qui urbi praefectus erat militaris,) nootsakelijk hen had te spreecken. Toen sy daer quamen, wierd hen aengeseght dat sy niet verbaest behoefden te wesen, dewijl sy uytgekosen waren om tot giffelaers mede te trecken, en soo langh in bewaringh gehouden te worden, tot dat de penningen, die van d' Intendant gheyordert wierden, opgebracht souden syn. Sy konden niets anders verwerven, dan dat sy verlof verkregen om door boden Lynwaet tot hun verschooningh, en andere noodige behoeften te laten halen. De namen deser gyselaers syn: De Heer Niepoort, de Burgermeesters Boot en de Goyer, de Schepen de Goyer, de Predikanten van Engelen (sic vitiofe scribitur nomen Danielis van Henghel:) en Lodesteyn, Profefor de Roy, de Commisfaris Rofa, de Heer Spiering en Honthorst, Doctor Wasfenaer, de soon van de Burgermeester de Leeu, Honthorst, en Kafenbroot, Heer van Rijnesteyn. Haec Diarii scriptor. Sic igitur Regius, cum tredecim caeteris, obses, in Cliviae arcem Refam abductus, plures transegit menses, avulsus a domo sua et academia.*

Haec igitur damna et detrimenta, saeculo decimo

septimo, passa est academia a Gallorum irruptione. Quae profecto tanta fuere, ut eius ruinam praevidere sibi visi sint multi: et alii quidem metuentes, sperantes alii. Quod si cui paulo durius dictum videatur aut suspiciosius, testem denuo produco Graevium, in Oratione, de Palladio Trajectinorum, (lib. 1. p. 283, 284.) haec dicentem. *Omni-
um animis obversabatur tristis exilii imago. Si enim haec mala fixa fuissent, sisti non potuisset. Hinc sicut lucis amoenitate tenebrarum horror, et defaecati coeli serenitate tempestatis spurcicies commendatur: ita temporum illorum diritas exhilaratur meliore fortuna, quae praeter expectationem nos respexit. Nam quam Academiam nemo superfuturam existimabat, ea lactis auctibus re-
floruit, et caput indies extollit altius. — Non defuerunt, qui jactabant e re publica esse, ut pro temporis hujus difficultate, propter infinitos sum-
tus, et vix magnis Regibus ferendos, quos belli necessitates postulant, id quod in Academiam impenditur, clausis Scholis, exauctoratis doctoribus esse recidendum, ac Musarum peculio inopiam aërii sublevandam, ut militum aëra procederent commodius, aut classem ornandam, praesertim cum in vicinia sit Athenaeum illustre, in quo possint imbui cujuscunque disciplinae scientia, qui in studiis liberalibus aetatem velint consumere.*

Quemadmodum vero calamitates, sive publicae, sive privatae, aliquando, Deo moderante, medicinae vim habent, ad disolutos hominum mores coer-
cendos, ita etiam, anno 1674. nostrae Senatus

academiae, adiuvantibus Consulibus et Senatoribus urbis Rheno-Traiectinae, rebus aduersis, quas perpesi fuerant, induci sese passi sunt, ad cohibendam iuuenum nonnullorum protervitatem. Unde ortum est memorabile Edictum, cuius exemplum iamdudum dederant Lugduno-Batavi, huius argumenti.

C O N S U L E S

E T

S E N A T O R E S

Reip. Ultrajectinae, Curatores istius Academiae,

L E C T U R I S S A L U T E M.

Quoniam certo nobis constat, alibi, atque etiam hic, nonnulla ante annos aliquot Collegia Nationalia, Provincialia, vel etiam Municipalia; ab Academicarum Membris instituta esse; ad quae Studiosi modesti ac diligentes, magno Studiorum suorum temporisque detrimento; nec exiguis inutilibusque sumptibus, imprimis autem magno corruptelae morum ac seductionis periculo, etiam inviti, pertrahantur, iisque interesse compellantur; adeoque accessum ad Academiam, et discessum ex ea, nec non Disputationes publicas, et Promotiones, haud mediocri aere, in usum Collegiorum praedictorum, redimere cogantur; quam pecuniam, vel semel quotannis, vel quoties visum, indecoris epulis im-

pen-

pendunt, eâ quandoque petulantia ac luxu, ut rixae et pugnae inter ipsos Populares, vel etiam caedes nonnunquam, inde oriantur; atque ubi discedunt, et ebrii interdum domum abeunt, vis publica in alios consequatur; quibus malis alii pro suis Academiis prudenter iverunt obviam, et feliciter adhibuerunt remedium: Nos, ut etiam consulamus Academiae nostrae bono, conservationi Membrorum ejus, ac disciplinae, et securitati ac quieti Civium atque Incolarum Urbis nostrae, potissimum post tremenda Supremi et Sanctissimi Numinis Judicia, Provinciae, Urbi, atque etiam Academiae nostrae, nuper immissa; tum ut hujus restorationi, splendori, ac incremento recte prospiciatur, praetereaque omnes occasiones corrumpendae Juventutis Studiosae, perniciosorumque et inutilium sumtuum, ut et caetera quae ex tali licentia procedunt discrimina, praeveniantur; re mature deliberata statuimus, injunximus, mandavimus, quemadmodum statuimus, injungimus, mandamus, ne qui Studiosi, aut ulla Academiae nostrae Membra, in posterum istiusmodi coetibus aut conventibus Popularium, vel collegia, quorum meminimus, instaurent, vel instituant, iisque instaurandis vel instituendis operam dent, assistant, vel intersint; quemadmodam et caetera, quae vulgo Pennalia vocantur, aliaque ejus generis convivia, Studiosis primum ad Academiam accedentibus, recta vel obliqua via extorqueant, exigant, aut ipsi praebeant; ex quibus etiam dicta discrimina atque insolentiae oriuntur: idque hac lege et poena, ut

tum

tum Praetores Assesoresque, quos vocant, et qui Libros istiusmodi Collegiorum custodiunt, quique ejusmodi convivia extorquent exiguntque, ad biennium ex Academia et Urbe Ultrajectina relegentur; tum caeteri, si qui Collegiis istis prohibitis nomen dare praesumserint, Collegiorum sub DD. Profesforibus cujuscunque Facultatis, Disputationum item, ac Promotionum commodis, vel etiam immunitatibus, ac donativis, primum mulcentur; sin vero pergant, pro Arbitrio puniantur.

Rectori itaque et Profesforibus Academiae nostrae expresse mandamus, ut in Auctores, Fundatores, Instauratoresque Collegiorum istorum prohibitorum, nec non in eos qui convivia istiusmodi extorquent, aut in iis se sistunt, sedulo inquireant; nec ad institutionem suam, aut privilegia Academica illos admittant. Jubemus porro injungimusque, hoc nostrum Decretum atque Interdictum loco solito affigi, ac deinceps quotannis iterari; ut singuli, ad quos haec res pertinet, juxta illud se componant: quoniam censemus, ad quietem procurandam, ad sedandas insolentias, ad caetera discrimina avertenda, et ad promovendam praedictae Academiae nostrae communiumque Studiorum bonum, id esse necessarium. Actum Ultrajecti, Iphis Idibus Octob. A. D. CIO IOC LXXIV.

J. QUINT.

(20) Postquam serenissimus Princeps Arausiacus Guilielmus Henricus, Hollandiae, Zelandiae ac regionis Rheno-Traiectinae Gubernator he-

hereditarius, Foederati Belgii terra marique Imperator summus, postea Guilielmus III. dictus, in urbem nostram primum post Gallorum excessum venerat, die 13 Aprilis, 1674. universus eum Senatus academicus adiit, et humanissime exceptus ei hanc bonarum sedem literarum commendavit. Ille vero, qua erat erga Viros doctos liberalitate, mox promisit, se, quaecunque posset, pro Academiae prosperitate, esse facturum. Die autem vicesimo primo eius mensis, Senatus academici auctoritate et decreto, Ioh. Georg. Graevius, celsissimo Principi Panegyricam dixit Orationem, ex qua, quanti huius auxilium fecerint nostri, colligere licet. Pauca, ex hac Oratione, quam Petri Burmanni diligentia Graevii *Orationibus* (p. 236, f. q.) n' er nixtam servavit, afferre non abs re erit. In ingressu, caetera ne repetam, sic Principem affatur. *Illuxit tandem illa laeta, illa tot votis exoptata dies, qua candidior et illustrior post hominum memoriam nulla huic urbi adfulsit, ut altera illius natalis sit numeranda: Illa dierum auspiciatissima illuxit, qua Tuus, Princeps Arausiace, adventus post tantas procellas et nimbos, post tam spurcam, quae foede miscebat omnia, et tam diuturnam tempestatem, tanquam salutaris ac benefici sideris exortus omnia serenat ac rescit: qua tam praeter omnium expectationem amota colluvie hostili, quae nostris jugulis incubabat, et tam arcte inhaerebat, ut vix spiritum duceremus, quaeve non ante videbatur avelli posse, quam miseram efflassemus animam, Tu tanquam coelo demissus Liberator ac*

Seq-

Servator noster ades, ut vix auribus, vix oculis nostris credamus, et tam repentino ac insperato gaudio, quod imos animorum nostrorum sinus ac medullas alte pertentat, quasi lymphati vix mente consistamus. Et fere in Orationis exitu his Principem effert laudibus. Tibi Uni, Guilielme Henrice, debemus; quod ex faucibus Orci, cum minime putaremus, crepti coeperimus respirare: quod attritas opes et fractos animos recollerimus, quod ex amissione rerum omnium et recuperandi desperatione revocati in melioris fortunae eventum surrexerimus. Noli igitur mirari, si ubicunque incedis, omnium ora in Te sint conversa, si, quocunque venis tantus ex omnibus locis fiat concursus, ut ipsae Urbes, ipsae regiones ex suis convulsae sedibus in conspectum et complexum sui Liberatoris videantur ruerе. Omnis aetas, omnis sexus, omnis ordo ex oppidis et agris se effundunt et certatim affluunt, ut Te non ut hominem, sed quasi de coelo delapsum Tutelarem Servatae Belgicae Genium contueantur. Nihil de aliis dicam. Quanto putas gaudio hanc nostram perfundi civitatem, quanta exsultare laetitia post tam diuturnam in primis aegritudinem et tristitiam? Quo majorem percipit ex Tuo adventu fructum, majoremque sibi de illo spem promittit, tanto nunc gaudet effusius, incitante praesentium voluptate, et lenocinante futurorum expectatione. Sic Principem allocutus est praesentem Graevius, De absente vero haec dixerat Franc. Burmannus, in Oratione, habita, d. 18 Nov. 1673. (pag. 3). Dei Opt. Max. munus est, quod Celsissimus Prin-

Princeps, principum splendor, nondum adultae lanuginis juvenis, tam heroico ausu, patriam, in ultimum fere discrimen adductam, tam fortiter, tam prudenter, tam feliciter hactenus asseruerit et magna ex parte restituerit. Actum erat, nisi ille Atlas res labentes fulsisset. Ille tantis imaginibus, tot proavorum meritis illustris, illorum virtutes sic superat, ut quae singulis partitim contingere, eas unus hic habeat universas; quarum tam illustria et admiranda specimina exhibuit, quotidieque exhibet.

Ab eo inde tempore, Principis Arausiaci, qui postea Rex Britanniae fuit, providentia et cura plurimum valuit apud urbis nostrae Consules et Senatores, in rebus Academiae moderandis. Quamvis enim, in nova Provinciae et urbis regundae norma, anno 1674. constituta, nihil de Gubernatoris auctoritate, in procurandis rebus academicis, fuerit definitum, quis tamen dubitet, quin Academiae Curatores, quorum auctoritas non nisi annua erat et e libera Principis electione pendebat, prouti in aliis negotiis, ita et in hac causa, faciles prae-buerint aures Gubernatoris consilio et voluntati? Cuius ut alia sunt documenta, ita nullum mihi succurrit gravius eo, quod anno 1699. accidit. In academiam Lugduno-Batavam profectus erat Hermannus Witzius, Theologus eximius, et magni aestimatus a Rege Britanniae Guiljelmo. Huius in locum Academiae nostrae Curatores elegerant Campegium Vitringam, Theologum praeclarum, in academia Franequerana, antea Wit-

zii discipulum, deinde etiam succesforem, ei ex voto datum. Electum honorificis conditionibus induxerant ad obtemperandum. Sed displicebat ea invitatio, five Theologis, scholae Voetianae patronis, five aliis, Henrico Pontano, Gymnasii Lingensis Profesori, cognato suo, faventibus. Quorum incitamentis factum est, ut, Regis auctoritate, Curatorum decretum rescinderetur, Pontanusque succesfor daretur Witzio. Mortuo Rege, a. 1702. invitationem honorifice iterarunt nostri Curatores, missisque legatis urserunt, sed frustra, laetantibus Frisiis, dolentibus Rheno-Traiectinis. Uberiorem huius rei narrationem qui legere velit, adeat Alb. Schultensii *Orationem funebrem in exequiis principis Theologi Campegi Vitringa*, adiectam huius *Typo doctrinae Propheticae*, p. 238. Casp. Burmanni *Trai. erud.* p. 273, 274. Emonis Lucii Vriemmet *Athenas Frisacas*, p. 611, 612. Annaei Ypeij, *Beknopte Letterkundige Geschiedenis der Systematische Godgeleerdheid*, Vol. II. p. 194—196. huiusque, una cum Isaaco Ioh. Dermoutio scriptas, *Annotationes* laud. ad *Historiam Ecclesiae in Belgio repurgatae*, Vol. II. p. 354. Restituta Gubernatoris potestate a. 1747. non minor fuit Principum Arausiacorum auctoritas, primum Guilielmi IV. deinde Annae, denique Guilielmi V. Nemo enim, nisi explorata eorum voluntate, vel inito cum iis consilio, a Consulibus et Senatoribus eligebatur in Academia nostra Profesfor, nisi forte tempore illo litigioso, quod catastrophen anni 1787.

peperit. Haec, non scripto iure aut publice fiebant, sed tacito consensu: unde et Gubernator dicebatur Curatorum electionem, non *confirmare*, aut *approbare*, sed, peregrino vocabulo, *aggreare*, h. e. *gratam habere* (*aggreëren*, Gall *agréer*.) Vid. Car. du Fresne du Cange *Glossarium ad Scriptores mediae et infimae Latinitatis*, in voce.

(21) Quanto interitus periculo eripuerit academiam nostram, Deo favente, augustissimi Regis Guilielmi I. aequitas, quantis nos ornaverit beneficiis et honoribus eius munificentia, latius exposui, primum in Oratione vernacula, *ter plegtige inwijding van de Akademie te Utrecht, bij hare nieuwe inrigting, uitbreiding en opluistering, op last des Konings gehouden, in de Domkerk, den 6 van Slagtmaand, 1815*. deinde in Oratione Latina, *de rebus, quae Academiae Rheno-Traiectinae acciderunt*, me per quinquennium Rectore, *prosperis et adversis, dicta die 26 Martii, a. 1816*. quum Academiae regundae munus iterum ponerem.

(22) Regis nostri avus paternus, Guilielmus Carolus Henricus Friso, Leovardiae, patre nuperrime mortuo, natus, d. 1 Sept. 1710. puer a pia matre Maria Ludovica educatus, annum aetatis agens decimum quintum vicinam adiit academiam Franequeranam, ubi usus est Tiberio Hemsterhusio, Patriae fata interpretante, Petro Wesselingio, Historiam universam docen-

cente, Wyero Guilielmo Muysio, mathesi ingenium eius excolente, Alberto Guil. Melchioris, doctrinae Christianae notitiam ei praebente, et Io. Gottl. Heineccio, Ius naturae et civile tradente. Subsequenti anno, relicta Franequera, in academiam Rheno-Traiectinam venit, die 24 Sept. 1727. auctore avo materno, Carolo, Comite Hasfiaco, eius tutore, cuius et filii in hac literarum sede fuerant informati, in his Fredericus, deinceps Sueciae Rex. Hic igitur Princeps Arausiacus, postea dictus Guilielmus IV. per integrum biennium commoratus, imprimis audivit Everardum Ottonem, Iuris interpretem, Hieron. van Alphen, Theologiae theoreticae doctorem, et Frid. Adolphum Lampeum, praecepta religionis Christianae commendantem. Ita informatus, animo ad Euangelii legem composito, in publico Christianorum, repurgata Sacra colentium, conventu, probatione accuratiore instituta, cum audientium admiratione, fidem suam professus et Ecclesiae nostrae fociis adscriptus est. Caeterum beneficentia, lenitate et affabilitate, sese civibus nostris valde commendavit. Obvios urbane salutabat. Quod cum aliquando animadverterent iuvenes, nobili gente nati, cum eo ambulantes, iique minus prompti ad caput aperiendum, Principem monuisse feruntur, de molestia, quam sibi (quidni et ipsis?) crearet, tam frequenter pileo manum admovendo. Quibus ille, qua erat prudentia, reposuisse dicitur: *at ego centenos mihi conciliare quaeo amicos, novo pileo unico.* Haec fando audi-

divi. Caetera, quae de Guilielmi IV. literarum studiis monui, docuerunt me, partim Senatus Academici Commentarii, partim vero Scriptores idonei, Arn. Drakenborch, in *Orat. Panegy. in natalem saecularem Academiae Traiect.* p. 47, 48. et in *Orat. funebri in obitum Hieron. Simons van Alphen*, Trai. ad Rhen. 1743. p. 37, 38. Petrus Wesselingius, in *Orat. in obitum Wilhelmi Caroli Henrici Frisonis*, Trai. ad Rhen. 1752. p. 21—31. Leon. Offerhaus, in *Laudatione funebri huius Principis*, Gron. 1752. p. 13—17. Emo Lucius Vriemoet, in *Athenis Frisiacis*, p. 796, 802. et Adr. Gilles Camper, in *Orat. vern. laud. quae est in Annal. Acad. Groning.* a. 1816—1817. p. 505, 506. Memoratu etiam dignum est, quod Scriptor libri: *Tegenwoordige Staat van Utrecht*, p. 233, 234. refert, Guilielmum IV. die 16 Maii, a. 1747. quo Delegati ab Ordinibus pagi Rheno-Traiectini, celsissimo Principi, honorificum et gravissimum gubernandae Provinciae munus offerrent, his inter alia respondisse: *Hij was in een vrij Land en een vrije Fries geboren, en hij kende de voorregten der vrijheid. Hij had te sterker zugt voor de Provincie van Utrecht, omdat hij aldaar de eerste beginsels der wetenschappen geleerd had.*

(23) Ianus Guilielmus Friso, (cuius nomen vitiose in oratione scriptum est Guilielmus Carolus Friso,) Pater Guilielmi IV. abavus Regis nostri augustissimi, mense martio

a. 1700. decimo tertio aetatis suae anno, Leoardia; a matre, Amelia, Principe Anhaltina, Henrici Casimiri II. vidua, misus fuit in academiam Franequeranam, ubi fesquiannum transegit, usus lectionibus Bern. Fullenii, Filij, mathematicis, et Guilielmi Coetierii historicis. Haec, ex actis Academiae illius, refert Camperus, loc. 1. p. 500—504. quibuscum conf. Vriemmoetii lib. 1. p. 653. Franequera profectus Princeps, decimum quintum aetatis annum agens, nostram petiit academiam, ex consilio et voluntate Guilielmi III. qui, nulla prole beatus, hunc cognatum scripsit haeredem. Rem narrat Arn. Drakenborch, in *Orat. laud.* p. 47, 48.

(24) Decreto Napoleontis, Galliae imperantis, die 21 Oct. 1811. e quinque academiis, quae antea in Belgio foederato exstiterant, non nisi duae; Lugduno-Batava et Groningana, sedem suam retinuerunt, nova indutae forma; Franequerana et Harderovicena fuere exstinctae; Rheno-Traiectinae, non aliter atque athenaeis Amstelaedamensi et Daventriensi, nomen *Scholae secundariae* inditum fuit. Decreto Guilielmi I. Regis nostri, die 2 Aug. 1815. in septentrionalibus Belgii regionibus, tres constitutae fuere academiae, Lugduno-Batava, Rheno-Traiectina et Groningana, Athenaeis Amstelaedamensi et Daventriensi vetus honos redditus. Franequerae et Harderovici condita sunt Athenaea; quorum illud etiamnum floret, hoc a. 1818. sublatum est.

(25)

(25) Ad instauratam academiam nostram locupletandam, a Rege eo tempore sunt vocati Viri Cl. Ianus Richardus de Brueys, *Juris* Prof. Bernardus Franciscus Suerman et Daniel Dylius, *Medicinae* Profesores, Iohannes Fredericus Ludovicus Schröder, *Matheseos* Prof. Ianus Kops, *Botanices et Oeconomiae ruralis*, Antonius van Goudoever et Adamus Simons, *Literarum human. et Philosophiae theoreticae* Profesores. De singulis conf. dicta, p. 159, 160.

(26) Post instauratam academiam nostram invitati sunt, ad aliam ornandam, Philippus Guilielmus van Heusde et Antonius van Goudoever, uterque, et ille quidem saepius, invitatus, ad succedendum Danieli Wytttenbachio, in academia Lugduno-Batava. Conf. dicta p. 163.

(27) Quantum fuerit olim discipulorum in academia nostra, vario tempore, numerus, accurate definiri haud potest, propterea quod eorum inscriptio et annua recensio fere negligi solita fuerit: quamquam in *Legibus et Statutis Academiae*, sancitis die 15 Mart. 1644. haec fuerit lex scripta. I. *Quicumque ad hanc Academiam studiorum causa venient et immunitatibus ejus frui volent, sese Rectori Magnifico sistunto, eique data dextera pollicentor, se Rectori et Senatui Academico debitam observantiam honoremque delaturos, omnibusque Academiae decretis et legitime mandatis atque interdictis*

obtemperaturos, ac nihil se adversus Reipublicae aut Academiae bonum machinatu- ros. II. Insuper nomen suum Rectori danto et profitentor, cuiates sint, cui se studio dederint daturive sint, nec non ubi habitent. — III. Quotannis sub novam Rectoris inaugurationem intra XIV dies omnes studiosi sese nominatim recenseri curanto. — Saepius quidem laboratum fuit, mox a magistratu urbano, mox a Senatu academico, ut huius legis vis et auctoritas, diu neglecta, restitueretur, sed exiguo vel nullo emolumento. Tandem, d. 19 Oct. 1795. Senatus urbani auctoritate, urgente etiam Senatu academico, quamvis repugnantibus nonnullis, revocata est consuetudo, in caeteris Belgii academiis non intermissa, qua nemini civis academici honores et immunitates concedantur, nisi tabulis academicis inscripto, singulisque annis denuo censo. Ab eo inde tempore docent nos confecti quotannis catalogi, ne semel quidem tantam fuisse civium academicorum multitudinem, quanta exstitit his annis postremis. Quantum antea trecentorum numerum subinde superabat, tantum nunc quadringentorum. Quodsi de remotioribus quaeramus academiae temporibus, nihil est, e quo suspicari nobis liceat, tantam unquam fuisse iuvenum bonis literis operam dantium frequentiam. Veri etiam admodum est simile, multos, qui e Gellria, Transisalaniam et Frisia, nunc Rheno-Traiectinas adeunt scholas, in vicinia fuisse mansuros, si etiamnum exstarent academiae Franequerana et Harderovicena. Praeterea decreta regia, quibus nunc regitur studiorum ratio academicorum,

cohibent istam plurimorum negligentiam et festinationem, quibus antea, magno cum reip. literariae damno, locus relinquebatur. Quae quidem singula si probabilem meam reddant sententiam, certum insuper adducere mihi licet, in causa historica, testimonium. Anno 1736. quo Academiae nostrae festum saeculare fuit celebratum, Arnoldus Drakenborch panegyrica Oratione praedicavit concursum discipulorum ad hoc bonae mentis sacrarium, qui, secundis decem lustris, duplo maior fuerit, quam primis. Sed eo ipso die festo discipuli numerati sunt ducenti viginti et unus, quorum nomina recensentur in libello: *Generale Lyst der Heeren Studenten, die op de Academie te Utrecht waaren in het jaar 1736. wanneer het hondertjaarg Feest gevierd wierd. Opgemaakt uyt de particuliere Lysten der Heeren Profesoren op ordre der Heeren Curatoren aen den Rector Magnificus overgegeeyen. Utr. 1736. in 4.*

(28) Postquam schola nostra, e decreto Napoleontis, *secundaria* erat dicta, discipulorum numerus sensim fuit diminutus, ita ut tantum centenos superaret, quantum, me tertium Rectore, quadringentos. Vel sic tamen hoc anno insigniter auctus est.

(29) Daniel Wyttenbachius, in *Vita Davidis Ruhnkenii*, p. 96, 97. non immerito castigat eorum errorem, qui putant, Historiam libris legendis rectius disci, quam audiundis Professo-
rum

rum lectionibus. Qui error cum latius serperet, ipsaeque adeo Hemsterhusii scholae paucos haberent discipulos, unus, inquit, *Wesselingius* — *Trajecti se ad vitae finem usque in vetere laudis possessione tutatus est: tradebat Historiam Universalem cum auditorum incredibili studio, admiratione, frequentia.* Haec Wyttenbachius vere narrat. Definitius etiam Sebaldus Ravius, in *Oratione Panegyrica in natalem centesimum et quinquagesimum Academiae Trajectinae, dicta die xxxi. Maji, CIOCCCLXXXVI.* p. 25. narrans, *Wesselingium, in suis Historiae universae institutionibus, saepius ultra centenos habuisse auditores, adeo ut domesticum ejus auditorium iis continendis vix sufficeret.* Id ipsum mihi non semel asseverarunt, et ceu rem antea inauditam praedicarunt senes, qui ipsi scholae *Wesselingianae* fuerant discipuli. Quod autem addit Wyttenbachius, eum omnia memoriter narrasse, subinde *per auditorium ambulasse*, nil in manibus habentem nisi parvam scidulam, in qua nomina quaedam propria hominum ac tempora notata essent, id eorum auctoritate, quibus Vir eximius fidem habuit, induci non possum ut credam. Quo enim usus fuit acroaterio domestico *Wesselingius*, eo ipso equidem utor: in quod, non dicam centum, sed septuaginta vel octoginta si convenient iuvenes, nullus est deambulandi locus. Sed, quod de lectionibus historicis Viri, iudice Wyttenbachio, (p. 86) *Grammaticorum Criticorumque ἱστορικωτάτου*, nullo idoneo scriptum est auctore, id de aliis mi-

mus frequentatis eius scholis, mihi narravit Mein-
 Tydemannus, ipse olim Wesselingii disci-
 pulus. Quae vero, saeculo XVIII. medio, centenos
 numerabant auditores scholae historicae, his nunc
 quidem fere ducenti adscripti sunt, Heusdii no-
 stri ingenium et doctrinam admirantes. Nec minor
 auditorum est frequentia in scholis Heusdii et
 Goudoeveri Graecis ac Latinis, aut in Schrö-
 deri philosophis ac mathematicis. Qua etiam fre-
 quentia, dicam an abundantia? factum est, ut hi Vi-
 ri, suis in aedibus acroateria satis ampla non habentes,
 alibi commodiora docendi loca sibi comparaverint.

(30) Legantur, quae, de locupletata Academiae
 nostrae Bibliotheca, de Heusdii Bibliothecarii
 cura et providentia, de loci commoditate et elegan-
 tia, et de civium academicorum industria, in adhi-
 bendis his studiorum subsidiis, dixerunt Viri Cl. in
 Orationibus, quibus regundae academiae munus po-
 nebant, Ger. Moll, a. 1819. p. 32, 33. Herm.
 Royaards, a. 1820. p. 37, 38. Herm. Arnt-
 zenius, a. 1821. p. 60—65. Nic. Corn. de
 Fremery, a. 1822. p. 26, 27. Io. Henr.
 Pareau, a. 1823. p. 48—50. denique Io. Frid.
 Lud. Schröder, a. 1824. p. 45, 46. qui
 laudavit ex merito singularem Iusti Henrici
 Kochii, fidelis Custodis, alacritatem et comita-
 tem, quibus adiuvare solet bibliothecam adeuntes.
 Quapropter etiam quicumque ingenium huius Viri
 norunt, et studium, quod multos per annos adhi-
 buit in docenda iuventute scholastica, aestimant,
 non

non possunt non laudare decreta ei honorifica, cum Regis augustissimi, stipendium eius argentis, *Lectorisque Linguae Germanicae* munus ei deferentis, tum etiam Senatus academici, nuper eum, honoris causa, *Philosophiae theoreticae Magistrum et Literarum humaniorum Doctorem* creantis.

(31) Snorrius, Sturlae (non Turnae) Filius, s. Sturlaeus, celeberrimus fuit Islandiae Poeta, Historicus, Iureconsultus, natus a. 1178. occisus a. 1240. Titulus libri, Schönningii cura recens editi, hic est. *Heimskringla edr Noregs Konunga-Sögor, af Snorra Sturlusyni.* — Snorre Sturlesons *Norske Kongers Historie.* — *Historia Regum Norvegicorum conscripta a Snorrio Sturlae Filio. Quae sumtibus serenissimi et clementissimi Principis, Daniae Norvegiaeque Haeredis, Frederici, magni Regis, Frederici, Filii. Nova, emendata et aucta editione in lucem prodit, opera Gerhardi Schönning, Regi a Cons. Just. et Archivis secretioribus. Havniae, 1787—1818. quinque codicibus, in forma maxima. (fol.)*

(32) Diu a Viris doctis per universam Europam celebrata erat bibliotheca splendidissima, quam permagnis sumtibus sibi comparaverant Meermannni, primum Pater, Gerardus, dein Filius Ioannes, ambo rebus in republica gestis pariter atque editis libris clari. Ea illustre nacta erat domicilium in aedibus, quas Ioannes Meermann-

mannus, Toparcha in Dalem et Vuren, Hagae apte instruxerat et ornauerat. Prolem non relicturus, bibliothecae et aedium haereditatem scripserat civitatem Haganam, hac lege, ut thesaurus, eo ipso loco et modo conservatus, publice prodesset. Quam conditionem cum difficulter accipere possent proceres Hagani, bibliotheca cessit haeredibus. Itaque distractio eius publice facta est, iis in aedi- bus, anno 1824. inde ab octavo Iunii die, usque ad Iulii tertium. Convenerant emtores, non tan- tum e regno Belgico, sed etiam e Germania, Gal- lia, Britannia: tum bibliopolae, tum alii Viri il- lustres et docti, quos inter *Gaisfordus*, in aca- demia Oxoniensi Literarum Profesor, novissimus *Suida* editor, et *Renouardus*, Parisiensis, editor *Annalium Aldinorum*. Quo factum est, ut magna bibliothecae, imprimis librorum manu- scriptorum, pars e patria nostra exportaretur. Ac profecto plures libri fuissent exportati, nisi e no- stratibus Viri, literarum amantes suasque divitias prudenter utiliterque adhibentes, intercessissent: quorum e numero laudantur duumviri Illustres. *van Westreenen* *van Tiellandt*, et *van Hulthem*, ille Haganus, hic Bruxellensis. Maxi- me vero laudanda nobis est Regis optimi, et cura, qua suae prospexit bibliothecae, Hagae Comitum omnibus literarum amantibus patenti, et vero etiam munificentia, quae non mediocrem argenti sum- mam concessit singulis Belgii academiis et Institu- to Regio, quod Amstelaedamum ornat, ad emendos e bibliotheca Meermanniana libros, quibus supel-
lex

lex cuiusque libraria locupletaretur. Munificentiae Regis par fuit providentia, qua caveret, ne, aut inepta aemulatio habendique cupiditas modum in pretio librorum aestimando excederet, aut sibi invicem nocerent, qui bibliothecis publicis augendis prospicerent. Quem in finem iusfit singulos Bibliothecarum praesides, indicare Bibliopolae van Cleef, quos comparari vellent libros et quo pretio: hunc autem iusfit, quoties plures eundem cuperent librum, iusto eum emere pretio, pro eo, qui maximum statuerat pretium. Quo facto, et aerario publico, et singulis academiis, fuit prospectum. Quo venditi sint pretio singuli libri, cognosci potest ex libello indice, *Prix des Livres de la Bibliothèque Meermanienne, vendue à la Haye, depuis le 8 Juin jusqu'et compris le 3 Juillet, 1824.* edito Hagae Com. eod. a., quocum comparandus est *Catalogus librorum impresorum et Codicum manuscriptorum, quos maximam partem collegerunt Viri nobilissimi Gerardus et Ioannes Meerman; morte dereliquit Ioannes Meerman, quatuor tomis in forma octava maiori, quorum ultimus Catalogum codicum manuscriptorum exhibet.* Docet index ille, argenti summam, qua universa bibliotheca Meermaniana fuit vendita, esse millenorum, supra centum et triginta millia, florenorum: codices manuscriptos fere triginta et duorum millium pretio esse traditos. Praemisfa ei est brevis de publica hac auctione narratio, ex qua nonnulla depromsi; alia mecum communicavit bibliothecae nostrae Praefectus, Heusdius; caetera cognos-

cognovi e narratione, inserta *Nuncio literario*, vernacule scripto, (*Algemeene Konst- en Letter-bode*,) Harl. 1824. Vol. I. p. 296—300. cuius Scriptor et ea tradit, quae relata erant a Casp. Iac. Christ. Reuvens, V. Cl. in *Antiquitatibus*, quas una cum Viro Ven. Nic. Westendorp edit, Vol. II. Alia, Bibliothecae Meermannianae fata spectantia, dedit Iona Guil. te Water, in narratione vernacula, de vita Iohannis Meermannii, quam exhibet *Nuncius literarius* laudatus, a. 1816. Vol. II. p. 338—342. 355—361. 371—377. 391—396. 411—417. 426—432.

(33) Conferantur ea, quae de Horto academico retulerunt Rectores magnifici, in Orationibus, quibus munus suum posuerunt, insertis in *Academiae Annalibus*, a. 1816—1817. p. 37. a. 1817—1818. p. 35, 36. a. 1818—1819. p. 34, 35. a. 1819—1820. p. 38, 39. a. 1820—1821. p. 65, 66. a. 1821—1822. p. 34, 35. a. 1823—1824. p. 50.

(34) Quae, ad Astronomorum speculam emendam et instrumentorum apparatus locupletandum, sunt praestita, relata sunt in Orationibus Rectorum laudatis, legenda in *Annalibus*, 1816—1817. p. 38. a. 1818—1819. p. 35, 36. a. 1820—1821. p. 68. a. 1821—1822. p. 30, 31.

(35) De Museo apparatusque Physico legantur dicta ab Oratoribus laudatis, in *Academiae nostrae*

strae *Annalibus*, a. 1816—1817. p. 37, 38. a. 1817—1818. p. 35. a. 1818—1819. p. 36. a. 1820—1821. p. 67, 68. a. 1821—1822. p. 29, 30. a. 1823—1824. p. 47.

(36) De Laboratorio Chemico et adminiculis Chemiae excolendae destinatis, dixerunt Viri Cl., quorum Orationes insertae sunt *Annalibus* nostris, a. 1816—1817. p. 38. a. 1818—1819. p. 33, 34. a. 1820—1821. p. 66, 67. a. 1822—1823. p. 51.

(37) Musei Zoologici, Mineralogici et Geologici, mentionem fecerunt Viri Cl. in *Orationibus* laudatis, quas exhibent *Academiae* nostrae *Annales*, a. 1816—1817. p. 38. a. 1817—1818. p. 35. a. 1818—1819. p. 34. a. 1819—1820. p. 40. a. 1820—1821. p. 67. a. 1821—1822. p. 31—33. a. 1822—1823. p. 50, 51. a. 1823—1824. p. 46, 47.

(38) Museum Bleulandinum laudatum videtis in iisdem *Annalibus*, a. 1816—1817. p. 40—42. a. 1817—1818. p. 35. a. 1818—1819. p. 36, 37. a. 1819—1820. p. 39, 40. a. 1820—1821. p. 67. a. 1821—1822. p. 28. a. 1822—1823. p. 50. a. 1823—1824. p. 47.

(39) Legantur, quae, de Nosocomio a Viris Cl. dicta, repetita sunt, in laudatis *Academiae Annalibus*, a. 1816—1817. p. 38—40. a. 1817—1818. p.

35. a. 1818—1819. p. 37, 38. a. 1820—1821. p. 66. a. 1821—1822. p. 28, 29. a. 1823—1824. p. 49.

(40) Scholae illustris inauguratio, a. 1634. facta est in maiori auditorio, ubi Viris, ad festum illud celebrandum invitatis, *suus pro cuiusque dignitate et ordine locus attributus fuit, quoad ejus in tanto cuiusque modi hominum, tam civium quam exterorum, turba fieri potuit.* Haec refert, qui *Illustris Gymnasi Ultraiectini Inaugurationem* scripsit, *una cum Orationibus inauguralibus*, eo anno editam. Quum vero biennio post academia esset inauguranda, locum ampliorem et honoratiorem esse eligendum, iudicarunt Profesores, ea de re a magistratibus in consilium vocati. Consenserunt Consules et Senatores, ac proinde templi dominici chorum ad hanc solennitatem adaptari iusserunt. Conf. decretum, supra p. 105—107. descriptum, uti et Isaacile Long narratio vernacula, in *Hondertjarige Jubel-gedachtenisse der Akademie van Utrecht*, pag. * 5. Ab eo inde tempore Orationes Professorum inaugurales in eodem choro fuere habitae, eorum certe, qui recentes ad cathedram academicam erant vocati. Semel enim, in *Actis Senatus nostri*, scriptum inveni, Antonium Matthaeum III. Iuris Professore, antea extraordinarium, at ordinarium die 14 Nov. 1662. creatum, lectiones Pandectarum auspicatorum, die 26 illius mensis, publicam praemisisse orationem in auditorio maiori. Similiter, in templi choro, academiae valedi-

dixerunt, orationibus habitis; Henricus Morcelse, d. 24 Aprilis, 1654. et Abr. de Wyckersloot, die 24 Febr. 1663. Eodem in loco orationes funebres habitae sunt, a Profesforibus, qui, sive Collegis, sive aliis Viris honoratioribus, parentarent. Aliis vero, simili subinde laudationis officio fungentibus, non nisi auditorium fuit concessum, quamvis a Rectore ad audiendam eorum orationem, edito programmate, literarum et literatorum amantes, invitarentur. Ita, exemplo admodum raro, die 1 Novembris, 1662. Vitus Henningius Schuneman, Croone dictus, Ephorus Iusti Henrici de Steinberch, Domini hereditarii in *Westerburch*, *Bornhuyfen* et *Bodenburch*, Iuris et Historiarum peritissimus, cuius pompam funebrem Rector, Profesfores et reliqui academiae cives, pridie praesentia sua condecoraverant, oratione, in auditorio, laudatus est, ab eodem populari, Iusto Druffelio, Hildeshemienfi. Si qui Academiae nostrae Profesfores, extra ordinem, sua sponte, orationem vel carmen recitarent, nonnunquam auditorio, saepius templi cathedralis choro, usi sunt. Franc. Burmannus Orationem, *de Belgica afflicta*, priorem habuerat in acroaterio, die 18 Nov. 1673. posteriorem vero, quia ita placitum erat Consulibus, in templi choro, die 13 Iunii, 1674. Paulo ante, die 1 Maii, eodem in choro, Lucas van de Poll Principem Guilielmum IV. carmine panegyrico celebraverat. Cum igitur ipsi Profesfores aliquando in auditorio orationes dicerent, non miramur,

mur, augustiorem dicendi locum datum non fuisse aliis, nonnunquam e cathedra inferiore, aperto capite, orationes recitantibus, quamvis et ad eas audiendas a Rectore invitarentur Proceres, cives academici bonarumque studiosi literarum. Ita certe factum comperi, die 4 Sept. 1665. quo Philippus Guilielmus Weidnerus, Bata-
 vus, orationem recitavit, *de pacando mari, Anglico bello turbato et clauso*. Ex his, quae exempli causa adducta sunt, intelligimus, non raro maiores nostros usos fuisse templi dominici choro, usque ad annum saeculi decimi septimi quartum et septuagesimum. Sed huius anni die Augusti se-
 decimo, templi pars, quae, infima latinitate, aedis sacrae *navis* dicitur, (qua de voce conf. du Fresnii *Glossarium* laud.) horribili procella, corruit, damno irreparabili, quod et residuas partes ita affecit, ut his reficiendis ac sustentandis quadriennii labore sumptibusque permagnis opus fuerit. Conf. *Tegenw. Staat van Utrecht*, saepius laud. p. 370. Itaque tum omnia academiae solennia in auditorio maiori fuere celebrata; quorum primum fuit nono post istam ruinam die, Augusti mensis quinto et vicesimo, quo Ioh. Voet, Pauli F. orationem dixit inauguralem. Qui instaurandae templi affectae parti operam dabant impensasque faciebant, non immerito sacra Christianorum publica magis curabant, quam festa academica. Sacris autem faciendis, ab eo inde tempore, adaptanda erat maior chori pars, una cum media aedis sacrae parte, quae veluti gremium eius facit. Senatus
 qui-

quidem academicus, die 19 Iunii, 1677. decrevit, ad eundem esse Consules, ab iisque petendam restitutionem suggestus et subselliorum in templi choro; ipsi etiam Consules, a Rectore et Assessoribus rogati, polliciti sunt, omnem sese operam duros, ut Senatus desiderio fatis fieret: verum, quid ab iis, apud Ecclesiae cathedralis Canonicos, quorum ex arbitrio ea pendebat causa, fuerit effectum, equidem compertum non habeo. Hoc scio, nostra memoria non alium fuisse in templo suggestum, nisi ecclesiasticum, ex quo Evangelii interpretes sacra Christiana praeire solerent. Ex eo suggestu Sebalduſ Ravius, die 31 Maii, 1786. in festo academiae natali centesimo et quinquagesimo, orationem dixit panegyricam: ego, die 6 Novembris, 1815. academiam renovatam et amplificatam Deo consecravi. Scripta est, ea de re, narratio vernacula, praemisſa *Orationibus et Carminibus*, festo illo die recitatis, hoc titulo: *Redeyoeringen en Dichtſtukken, ter vieringe der plegtige inwijding van de Hoogeschool te Utrecht*. Sed, sive hoc e suggesto, sive e singulari cathedra tunc denuo structa, ipse ille Voetius, die eucharistico, qui fuit 25 Sept. 1678. hora quarta pomeridiana, sacris publice peractis, auctoritate magistratum, primam in templo dominico instaurato orationem habuit academicam, qua patriae gratulatus est de pace, a Belgii foederati Ordinibus initi cum Ludovico XIV. Galliae Rege. Ab hoc inde tempore rarius eo in templo dictae sunt orationes. Qui paulo post Professoris muneri extra ordinem admotus fuit, Io-

han.

hannes Munnicks, in auditorio illud adit, die 12 Decemb: 1678. Similiter factum est ab Herm. Witzio, Professore ordinario, die 29 Aprilis, 1680. De Ioh. van Muyden et Herm. van Halen, qui anno subsequenti fuere ad cathedram eveci, nihil certi constat, sed probabilis est praesumptio, hos recentia secutos fuisse exempla. Non aliter Gerardus Noodt, die 12 Febr. 1684. orationem inauguralem in acroaterio habuit, ex arbitrio Consulis, cum Senatu communicato: quo nuncio accepto, rogatus est Consul, ut orchestra musicis recipiendis apta exstrueretur, cum antiqua nuperrime fuisset diruta; quod ille se curaturum promisit. Sic tandem in templo dominico nullae dietae fuerunt orationes, nisi panegyricae, extra ordinem habitae: cuiusmodi fuere Graevii, in quinquagesimum, et Drakenborchii, in centesimum academiae natalem, uti et horum, Petri Burmanni, Wesselingii ac Reitzii, Orationes panegyricae, supra, p. 132. laudatae. Sed haec de Orationibus in templo dominico habitis dicta sufficiant. Paucis monendum est, promotiones etiam eo in loco, peracta publica disceptatione, fuisse institutas, ad finem vergente saeculo decimo septimo: Senatum vero, de incommodis inde ortis, questum fuisse apud Consules, anno 1683. quo factum videatur, ut deinceps ille mos abrogaretur, et vulgares promotiones in senaculo fierent. Attamen auditorium nimis angustum erat, ad hominum turbam capiendam, siquidem *publica* fieret promotio, *more maiorum*. Iccirco Senatus ur-
ba-

bani auctoritate, saeculo duodevicesimo, eiusmodi actus solennis semel atque iterum in sacra Petri aede fuit celebratus. Qui vero Doctores maiorum more creati sunt in festis saecularibus, anno 1736 et 1786. celebratis, hi eo ornati sunt honore in templi cathedralis suggestu, ex quo Oratores sacra fecerant academica. De priori illo scripta est narratio huius argumenti: *Omstandig en naeukeurig verhael van alle de plechtigheden, vreugdebedrijven, plichtpleegingen, redevoeringen, enz. zoo ter gelegenheid van het honderdjaerig Feest der Utrechtsche Akademie, als van de Promotie met de Kap van zes Heeren, en van al wat daer toe eenige betrekking heeft.* Utr. 1736. in 4.

(41) Daniel Iacob van Ewyck, Rheno-Traiectinus, summos in Philosophia honores est consecutus in academia nostra, die 13 Februarii, a. 1810. postquam, magno cum audientium applausu, publice defenderat *Disertationem suam inauguralem, de comparata cognitionis in Mathesi et Philosophia indole.* Eodem anno Iuris Utriusque Doctor rite et legitime a Senatu nostro creatus est. Subsequenti anno Societati artibus et doctrinis excolendis Rheno-Traiectinae fodalibus est adscriptus. Quando Academiae nostrae instauratae, a. 1815. praeficiebantur Curatores quinque, ille a Rege Viris amplissimis datus est Graphiarius. Quo munere functus fuit, usque ad exitum anni 1816. quo lectus est a Rege Secretarius, in rebus, ad institutionem publicam, artes et doctrinas, in regno Bel-

gi-

gico procurandas, pertinentibus, five, ut titulus vernacule scriptus ferebat, primum *Secretaris bij het Departement van Onderwijs, Kunsten en Wetenschappen*, deinde *Secretaris van het Ministerie van publick Onderwijs, de Nijverheid en de Koloniën*. Quas ille partes quanta fide sustinuerit, colligere licet e decreto regio, d. 30 Martii, 1824. quo dictus est *Administer*, belgice *Administrateur voor het Onderwijs, de Kunsten en Wetenschappen*.

(42) Iohannes van Doelen, ICTUS, libera a Gallorum armis republica, Ordinum regionis Rheno-Traiectinae Secretario a manu fuit. Sed, inde ab anno 1795. a rerum civilium administratione lubens abstinuit, literis divinis atque humanis strenue operam dans, rem familiarem gubernans, res sacras in coetu Christianorum repurgato procurans, aliis consilio et auxilio succurrens. Postquam patria nostra expulsi erant Galli, primum Provinciae nostrae Ordinibus fuit adscriptus, mox anno 1815. cum tribus collegis, nostrae urbi praefectus est Consul: et, cum ex his Quatuorviris unus singulis annis eligeretur Praeses, qui proinde etiam adscribebatur quintus Collegio Virorum amplissimorum, res academicas curantium, Vir ampl. eo functus est praesidio eaque academiae cura, anno 1818. iterumque anno 1822. Sed, mutata anno 1824. urbis regundae forma, ille unus dictus est Consul, non annuus, sed per sexennium certe perpetuus, reliqui tres ei additi sunt Asesores, dicti *Wethouders*, quasi legis Tutores. Hactenus igitur a me dictus est

est perpetuus urbis Consul, eo nomine senex curam gerens perpetuam Sacrarum nostrae, in quo iuvenis literarum et iuris studiis gnaviter operam dedit.

(43) E w y c k i o, in Graphiarum munere apud Academiae nostrae Curatores administrando, successit, anno 1817. I a n u s A c k e r s d y k, I C T u s, qui, merito suo, anno proxime exacto, Iuris Professor extraordinarius in academia Leodiensi creatus est.

(44) M o l l i u s, Vir Cl. praeterquam in minoribus causis publicis, a Rege fuit lectus, die 15 Martii, 1821. una cum aliis Viris peritis, ad novam-inveniendam viam, qua flumina nostra, identidem extra ripas diffluentia, in mare effluere possint. Cuius laboris, hoc anno ineunte ad finem perducti, notitiam fructumque avide expectant, quicumque patriae salutem curae habent. S c h r ö d e r u s vero, uti aliis negotiis publice gerendis perpetuo vires suas impendit, ita etiam lectus est, in causis, tum chartae Belgii topographicae, tum institutionis militaris in Belgio, tum denique navigiorum, machinis atmicis actorum, ad bella marina adhibendorum.

(45) S c h r ö d e r u s, qui, mortuo Rossy-
nio, mox *Logices* docendae partes suscepit,
deinde etiam *Metaphysicam* tractandam sibi sumpsit,
postquam eo munere aliquot annos functus fuerat
G a b r i e l v a n O o r d t, Vir Cl. Mortuo autem

O

H u i s

Huismanno, praeterea etiam Schröderus sibi docendae *Philosophiae moralis* provinciam imponi passus est. Heusdius vero *Historiam Philosophiae* docere solet.

(46) Conf. Orationes Virorum Cl. *Annalibus Academiae Rheno-Traiectinae* infertorum, Bleu-landi, a. 1816—1817. p. 31. Fremeryi, a. 1821—1822. p. 25. Paravii, a. 1822—1823. p. 39, 40. Schröderi, a. 1823—1824. p. 44.

(47) In Opusculis Societatis, cui Symbolum, *Tandem fit surculus arbor.*, Trai. ad Rhen. 1776. Conf. Index eorum, quae Herm. Royaards Vir Cl. scripsit edique in lucem voluit, *Annalibus Academiae Rheno-Traiectinae*, a. 1824—1825. infertus.

(48) Carolus Segaar, Vir Cl. die 12 Mart. 1777. discipulo suo Royaardsio, academiae vale dicenti, hoc dedit testimonium. *Insigni animum voluptate perfundi sentio, cum testimonium dicendum est de eximio Iuvene Hermanno Royaards, Bomelia-Gelro. Hic raris ingenii mentisque dotibus a summo Numine mactatus, cum animum ad Principem scientiam adiunxisset, nullum disciplinae genus Theologo utile non modo insalutatum praetermisit, sed et in eo sic elaboravit, ut diligentia, iudicio, egregiisque profectibus alios quidem vinceret, a nemine autem vinceretur. In litteris sigillatim, praecipue Graecis, omnes, quos ha-*

habuit Commilitones, nullo excepto, longissimo post se reliquit intervallo. Harum rerum argumenta luculenta in privatis Examinibus et Disceptantium exercitiis frequentissime edidit: neque hoc tantum; sed et tum aliis commentationibus in lucem prolatis, tum in primis perdocta Diatribe de Emendandis plurimis Vet. Scriptorum Graecorum locis cet., quam suo Marte compositam, me praeside, magno cum applausu defendit, quantum in his valeat, eruditorum hominum oculis exposuit. Atque his accedunt puri castigatique mores. Quapropter nullus dubito, quin praestantissimus hic Iuvenis, isto, quo coepit, pede pergens, Civitati Sacrae, cuius dignitatem tuendam amplificandamque sibi sumsit, quin et, quod opto, huic illive Academiae, aliquando insigni ornamento et praesidio sit futurus. Faxit ita Deus O. M. ! Faxit, ut haec nostrae bonae mentis sedes de pluribus suae disciplinae alumnis huic similibus gloriari possit!

(49) Ianus Valckenaer, Ludovici Caspari F. Franequeranus, inde ab anno 1782. in academia Franequerana Iuris prudentiam docuerat. Sed turbis civilibus in Frisia vehementioribus, et Franequerae sedem non infimam habentibus, immixtus, anno 1787. ineunte, una cum Samuele Henrico Manger, Gadsone Koopmans et Theodoro van Kooten, loco suo fuit motus. Quo acceptior fuit magistratibus Rheno-Traiectinis, plebiscito creatis partesque propugnantis Frisiacorum Optimatum partibus contrarias. Itaque

ad cathedram, Meinardi Tydemanni abitu vacuam, vocatus, docendi Iuris naturae, gentium et publici Romano-Germanici causa, die 28 Iunii, impense gavifus est de nova statione, hac in urbe: id quod intellexi ex epistola eius, ad Academiae Curatores eo tempore data, Actis Senatus urbani inserta. Proinde, ineunte mense Septembri, cum uxore, Franequera, quam nondum reliquerat, profectus est Traiectum. Sed, paucis post diebus, in catastrophe, medio mense, Borusforum armis procurata, una cum plurimis civibus et advenis, urbi atque adeo academiae vale dixit, relictis bonis suis et ancillis. Mox Rotterodamo, die 18 Sept. epistolam dedit ad urbis nostrae Graphiarium, Ianum W y n a n d u m de R. u e v e r, qua relicta bona curae commenderet publicae, et animi sui sententiam, de Professoris munere non adeundo, profiteretur, his verbis: *dat ik, volgens mijne principes en na mijn inzien het Natuur — en Staatsrecht zullende doceren, in het geyal zou kunnen komen, van niet te voldoen aan de intentie der tegenwoordige regering uwer Stad, weshalve ik liever besloten heb van deze post te resigneren, en dezelye weder optedragen in handen van H. H. Curatoren.* Facile etiam praevidere poterat Valckenaerius, sibi a restituto veteri Senatu nihil esse sperandum. Attamen sperabat, certe non desperasse videtur, fore, ut sibi ex urbis aerario restituerentur impensae trecentorum et octoginta florenorum, quae faciendae fuerant, ad sedem suam Traiecti collocandam. Verum

rum ea spe Vir Cl. excidit, negantibus Curatoribus, posse se eam rem curare. Quae Valckenaerii postea fuerint fata, quae res ab eo, primum extor-
re, deinde, anno 1795. in patriam reduce, fuerint gestae, usque ad d. 25 Ian. 1821. quo mortem obiit, huius loci non est commemorare. Brevem eorum narrationem legere licet, in *Nuncio literario Harlemensi, Algemeene Konst- en Letter-bode, voor het jaar 1821. Vol. I. p. 82-84.* Nonnulla etiam de eo notarunt Iona Guil. te Water, in *Appendice Narrationis de rebus Academiae Lugduno-Batavae, seculo octavo et decimo prosperis et adversis, Lugd. Bat. 1802. p. 243, 244.* et Christoph. Saxius, *Onomast. liter. Part. VIII. p. 430, 431.* De rebus ab eo in Gallia gestis, exstat libellus: *het Character van den Heer I. Valckenaer uit zijne eigene daaden en woorden opgemaakt, St. Omer, 1792. in 8.*

(50) Petrus Nieuwland, iuvenis annos natus viginti tres, mirifice ingeniosus et longe supra aetatem doctus, Philos. Cand. a magistratibus Rheno-Traiectinis, eodem cum Iano Valckenaerio die, vocatus fuit ad cathedram, Iohannis Frederici Hennerti abitu vacuam, ornandam, docendo Mathesin, Philosophiam et Astronomiam. Cui invitationi Nieuwlandus, re serio perpensa, obtemperandum esse ratus, mature orationem scripsit elegantem, *de insignibus Astronomiae incrementis, novissime captis, et etiamnum sperandis*, quam, muneris rite adeundi causa, esset dictu-

cturus, die a Curatoribus praefinito, Septembris secundo et vicesimo. Sed facta, die fedecimo, catastrope, qua, qui tum erat, magistratus abiret, monitus est a Graphiario, de impedimento ipsi obiecto. Mox veteres Consules et Senatores, recuperata fede, die vicesimo secundo eius mensis, edicto publico, significarunt, nemini eorum, qui a magistratu eiecto fuerant ad munera obeunda lecti, integrum esse, his fungi muneribus. Edicti pars, hanc spectans causam, huius erat argumenti. *Gezien, dat door inconstitutioneele en wederrechtelijk aangestelde Persoonen tot Borgemeesteren en Raden in de Vroedschap dezer Stad, en welke zich die qualiteit en autoriteit hebben gearrogeerd, yeele Resolutien, Ordonnantien en Publicatien zijn gearresteerd en afgekondigd, mitsgaders verscheide Ambten, Beneficien en Eereposten aan deze en geene zijn geconfereerd, alle welke offchoon door ongequalificeerde personen gearresteerd en geëmaneerd zijnde, van zich zelve ipso jure nul en van geene waarde of autoriteit zijn; hebben niet te min H. H. Burgemeesteren en Vroedschap goedgevonden bij deze — bekend te maken, — — met relatie tot de Ambten, Beneficien en Eereposten, door gemelde pretense Magistraat geconfereerd, dat de Vroedschap die alle houdt voor niet begeben en geconfereerd, en als noch vacant, om door de tegenwoordige wettige Magistraat te worden veryuld, interdicerende alle zodanige Ambtenaren, Gebeneficieerden en die met eenige posten van houeur, onder welke titel of benaminge zulks zoude mogen kunnen be-*

*begrepen worden, begiftigd zijn, zich met de uit-
 oefening van dezelve te bemoeijen, maar zich daar-
 van te abstineren, alles op poene van der Vroed-
 schaps nadere dispositie. Huius edicti certior factus
 est Nieuwlandus, literis a laudato Graphiario
 scriptis. Quod cum Delegati ad causas academi-
 cas, die primo Octobris, ad Senatum urbanum re-
 ferrent, decretum est, Nieuwlandi vocationem
 tanquam non legitime factam pro infecta ha-
 bere. Haec paullo prolixius narrare volui, ut
 sciant, quicumque de hoc eventu recte iudicare ve-
 lint, magistratus nostros nihil ignominiosi in
 Nieuwlandum statuere voluisse, neque etiam
 Iuvenem egregium vilipendisse. Sed causae poli-
 ticae impediabant, quo minus ille admitti posse
 videretur. Accedebat spes fore, ut Hennertus,
 qui iam per duo et viginti annos nostram ornav-
 rat academiam, rediret. Contra vero magni aesti-
 matum fuisse Nieuwlandum a Rheno-Tra-
 iectinis Optimatibus et Viris Doctis, colligere li-
 cet ex eo, quod illum, proxime oblata a. 1788,
 opportunitate, Sodalem elegerit Societas artium et
 doctrinarum in pago Veteris Traiecti; eo enim
 tempore haec Societas dicebatur *het Provinciaal
 Utrechtsch Genootschap van Kunsten en Wetenschap-
 pen*. Quo autem animo iuvenis egregius inopi-
 natum vocationis suae exitum acceperit refert I-
 anus Henricus van Swinden, in Oratione
 funebri Belgica, (*Lijkrede op Pieter Nieuw-
 land, op den 24 van Wintermaand 1794, uitge-
 sproken te Amsterdam in de Maatschappij, Felix*
mc.*

meritis) ed. Amst. 1795. p. 71. his verbis. *Deeze teleurstelling bedroefde Nieuwland, en wel te meer, dewijl hij zich nimmer in Staatsgeschillen had ingelaaten, geene betrekkingen in de Provintie Utrecht had, geene bewegingen gemaakt had om dit ampt te bekomen, en, met een' beroemden Rechtsgeleerden, zijnen bijzonderen vriend, ter goeder trouwe van gedachten was, dat alle beschikkingen, die geene betrekking op het Staatswezen hadden, en enkel den gewoonen loop en onvermijdelijke afdoening van zaaken betroffen, bij verandering van omstandigheden, en herstel der Regenten, waarschijnlijk in stand zouden blijven, of door nieuwe besluiten bekrachtigd worden: doch in de uitkomst hebben zij zich beiden bedrogen. Nieuwland onderwierp zich met eerbied en gelatenheid aan deeze beschikkingen der Voorzienigheid, en zag dezelve aan als eene waarschuwing, om zich niet te meerder vlijt op zaaken, de Zeevaartkunde betreffende, te moeten toelleggen. Haec Swidenus. Nieuwlandus autem, ea pasfus, primum a. 1789. a Consulibus Amstelaedamensibus creatus est Matheseos, Astronomiae et Artis nauticae Lector, deinde; a. 1793. ab academiae Lugduno-Batavae Curatoribus evocatus est, ad docendam Physicam, Mathesin sublimiorem, Architecturam civilem et militarem, Hydraulicam et Astronomiam. Sed unum duntaxat annum Leidae profuit, rebus ereptus terrestribus, die 14 Nov. 1794. annos vix triginta natus, huic Academiae, iudice Wytttenbachio, et ipsi patriae, magis*

ostensus, quam datus. Mortem eius boni doctique omnes deplorarunt. Conf. Swindenii Oratio laud. cum annotatis. Seb. Iust. Brugmans, latens sub literis S. I. B. in *Nieuwe Algem. Konst- en Letter-bode*, II. Deel, Harl. 1794. p. 178-182. 188. Ioannis Luzac *Orat. de Socrate cive*, Lugd. Bat. 1796. p. 43-45. Wytttenbachii *Vita Ruhnkenii*, p. 209-211. Christoph. Saxii *Onomast. liter.* Part. VIII. p. 426-429. alique laudati ab Iona Guil. te Water, in *Narrat.* laud. p. 242, 243.

(51) De Petro Roscamo, Viro Cl. pauca iam scripsi supra, p. 154. Hic successor datus erat Iohanni Henr. Voordae, populi suffragiis a. 1786. lecto urbis Rheno-Traiectinae Senatori, de quo conf. dicta, p. 152. Iuris civilis Romani et hodierni docendi munus, sibi, die 29 Ian. 1787. delatum, die 8 Maii adiit, dicta oratione, *de praecipuis, quae Ictum commendant, dotibus*, docendique initium fecit. Sed, viso Magistratum, die 16 Sept. restitutorum, decreto, die 22 edito, acceptaque Virorum ad res academicas delegatorum admonitione, de adeundo Senatu urbano, si quidem sibi videretur habere rationes et argumenta, quibus movere Senatores posset, ad aliam sententiam de ipso ferendam, libellum scripsit, supplicem dictum, in quo commemorabat, qua ratione Harderovico evocatus, oblatumque munus aggressus esset, quo vero diutius administrando sibi videretur exclusus isto magistratus decreto.

Mox

Mox, nullis adhibitis supplicationibus, ut erat Roscamus vir honestus, nil sibi conscius, nulla pallescens culpa, addit: *dat, gelijk de Suppliant altoos begrepen had, dat soortgelijke Posten geen object van sollicitatie behoorden te zijn, en denzelyen niet had geambieerd, maar dat dezelye aan hem zijnde geoffereerd, de Suppliant gaarne zijne vermogens tot welzijn dezer Akademie had willen employeren, het zoo ook voor hem, welke in dezen de fides publica was gevolgd, (onder reyerentie) hard zoude zijn, om zonder zijn toedoen van dien post te worden ontzet, en hij derhalve gemeend had, al hetzelve met behoorlijk respect aan Ued. gr. achtb. nadere deliberatie te mogen voordragen: verzoekende, de voorsz. publicatie met opzigt tot den Suppliant te stellen buiten effect, en daarentrent zoodanig nader te disponeren, als zij tot welzijn der Akademie zullen vermeenen te behooren.* Quo libello, die 1 Octobris lecto, decrevit Senatus urbanus, Roscamo negare quod petierat, eumque non legitime vocatum dimittere. Itaque in locum, abitu Voordae vacantem, ex academia Groningana evocatus est Henr. Ioh. Arntzenius, Vir humanissimus. Postquam vero Mein. Tydeman, reiecto Valckenaerio, suum in academia nostra locum recuperare constituisset, Academiae Harderovicenae Curatores Roscamum revocarunt lubenter obtemperantem. Quamvis vero, anno 1795. maluerit Hagam proficisci, ubi antea viginti fere annos causarum patronum egerat, quam Traiectum redire, noluit tamen suum negare

con-

consilium Scriptori libelli, magistratus nomine editi, quo iura et officia civium, prouti tum vulgo proclamabantur, paullo accuratius et ad populi caput accommodatius fuere digesta. Titulus libelli, festinanter et incio Scriptori editi, est: *Korte verklaring van Rechten en Plichten van Burgers in betrekking tot Burgers*. Utr. 1795.

(52) Fredericus Saxe, s. Saxius, *Christophori* F. iuvenis, in hac academia, laudabili ardore, operam dedit, non tantum literis Graecis et Latinis, Historiae Universae et Antiquitati Romanae, ducibus Patre, Segario et Goensio, uti et Mathefi ac Philosophiae, in scholis Henneri et Rossynii, sed etiam literis orientalibus et Antiquitati Hebraicae, interprete Ravio, uti et Theologiae, praeunte Bonneto. Maxime vero Iuris prudentiam sibi comparavit, usus institutionibus Tydemanni ac Bondami. Sic rite informatus, die 21 Octob. 1784. publicae et solenni disquisitioni submitit *Disertationem, de ordine iudiciorum publicorum apud Romanos*. Qua feliciter defensa, Iuris utriusque Doctor, more maiorum, creatus est, die 28 huius mensis. Ab Academiae Curatoribus, die 18 Sept. 1786. creatus est *Iuris Civilis Lector*: id quod intellexi, postea quam p. 154. scripseram, eum huius muneris fuisse admotum, die 22 Ian. 1787. Sed hoc die ei iam nomen Professore extraordinarii fuit tributum; ipsam vero munus non ante diem 21 Maii ei fuit delatum. Provinciam demandatam, die huius mensis

ul-

ultimo, adiit, habita oratione, *de utilitate et iucunditate historiae iuris civilis*. Postquam veteres Consules et Senatores, mense Septembri, sedibus suis erant restituti, hos adiit, libello supplicis, quo novum huius muneris beneficium expeteret. Sed frustra. Quod enim Delegati ad res academicas suadebant, id die 1 Oct. statuendum esse indicavit Senatus, Saxii vocationem non legitime factam, atque adeo pro infecta ac nullius pretii habendam esse. Qui deinceps Saxio honores fuerint tributi, quibus fuerit functus muneribus, cognosci potest ex annotatis, p. 154, 155.

(53) Isbrandus van Hamelsveld, Rheno-Traiectinus, natus d. 7 Febr. 1743. honestis parentibus Isbrando van Hamelsveld et Elisabetha Wiggers. Pater filium adolescentem suo artificio addiscendo destinasse dicitur, in Narratione, inserta *Nuncio literario*. (*Alg. Konst- en Letter-bode, voor het jaar 1812*. Vol. II. p. 148.) Erat autem Pater chartarum, quae ludo teruntur, fabricator. Quod enim, ea in Narratione legitur, *Kaarsenfabryk*, errore, sive scriptoris, sive typosetiae, editum est, pro *Kaartenfabryk*. Sed qui adolescentis ingenium animadvertabant, imprimis Iacobus Schermer, Euangelii hac in urbe interpres, patri auctores fuere, ut filium elegantioribus et severioribus traderet studiis. In his iuvenis celeriter profecit, ut adeo praestantissimis accenseretur academiae nostrae civibus. *Disertationem* suam *Philologico-Antiquariam, de aedibus*

veterum Hebraeorum, Praefide Sebaldo R a v i o, die 13 Iunii, a. 1764. publice defendit. Subsequenti anno, die 23 Maii, creatus est Theologiae Doctor; publice defensa *Disfertatione Theologica, de moribus antediluvianis typo morum adventum Servatoris antecessurorum*. Eodem anno, muneris ecclesiastici Candidatis adscriptus, anno 1766. coetui Durgerdamensi in Hollandia boreali praefectus est Doctor et Antistes. Decennio hic exacto, anno 1776. evocatus est in vicum *Grootebroek*, prope Enchusam. Hinc, subsequenti anno, legitime invitatus, profectus est in Zelandiae oppidum Goesam. Quae vero causae eum anno 1779. induxerint, ad munus suum ponendum, ipse exposuit, in libello vernacule scripto: *Bericht aangaande de redenen, die hem bewogen, om zijne dimissie als Predikant te Goes in Zuidbeveland te vraagen, en deeze hem geweigerd zijnde zijn ambt intusfchen aldaar neerteleggen*. Utr. 1779. uti et in *Homilia*, qua vale dicere voluerat Goesanis, argumento ex epist. Paulli II. ad Corinthios, c. XI: II. sumto. Opposita ei fuerunt Diderici Kaas *Afgeperst Antwoord*, et Iusti Schertferi *epistola*: sed causae suae patronum habuit anonymum scriptorem *Epistolae*, qua castigatur, qui, sub isto *Cavillatoris* nomine Belgico, latere voluit. Hamelsveldius, in urbem reversus patriam, privatus vixit, atque ad scribendos edendosque, cum suos, tum aliorum libros, sese contulit. Interim et Iacobi Engel, Homiletæ Rheno-Traiectini, senis valetudine laborantis, partes in sug-
ge

gestu Sacro suscepit. Illo mortuo, non deerant, qui Hamelsveldium sacro Traiectinorum coe-
tui praefectum vellent: nolebant alii, sibi per-
suadentes, eum nondum legitime a Goefanis esse
misum. Quae disensio fecit, ut editus sit libel-
lus, *Onpartijdig Onderzoek en volledig betoog van
de beroepelykheid van den — Heer Y. van Ha-
melsveld.* Dordr. 1782. A Senatu ecclesiasti-
co ad suggestum sacrum non electus, ab Acade-
miae Curatoribus, anno 1784. creatus est *Theolo-
giae Professor*, uti et Viri Ven. Ioh. Henr.
Bachiene, senio laborantis, Vicarius in docen-
dis e cathedra ecclesiastica Christianis, repurgata
sacra profesis. Theologiae docendae provinciam
adiit, die 26 Febr. 1784. habita oratione, *de
statu rei Christianae hodierno, laeto an tristi?
quidque in posterum de eo sperare vel timere de-
beamus?* Eo tempore contraria iam erant optima-
tum et civium studia: et e civibus academicis alii
aliis erant addicti partibus. Hamelsveldius satis
aperte favebat iis, qui Philopatrides dici amabant. Quo
factum est, ut in ipsa catastrophe anni 1787. urbe
exiret. Cuius rei causam exposuit, in Prologo,
praemisso Volumini VIII. *Bibliorum propugnato-
rum*, (vernacule: *de Bijbel verdedigd.*) Amst. 1788.
Paullo post, die 1 Octobris, delegati ad res acade-
micas retulerunt ad Senatum urbanum, Hamels-
veldium sese tantopere turbis et tumultibus im-
miscuisse, ut et boni civis erga legitimos magistra-
tus officia, et vero etiam personam Theologi et
doctrinae divinae interpretis, violaverit. Quo au-
di.

dito, mox Consules et Senatores Virum Cl. de cathedra academica et fuggestu ecclesiastico deturbant, et, die 4 Octobris, civis iuribus ac privilegiis privarunt. Ipse Hamelsveldius decreta, cum ipso communicata, exhibuit, in *Praefatione* laudata, ubi et causam suam strenue vindicavit. Aliud decretum, quo Ordinum Rheno-Traiectinorum Deputati, ipsi et Iohanni Abrahamo Blank, Ecclesiastae hac in urbe, magistratum auctoritate munere suo moto, facultatem in Provincia nostra Doctoris Christiani partibus fungendi, ademerunt, cognovi ex *Annalibus*, (*Nieuwe Nederlandsche Jaarboeken*,) Vol. XXII. p. 5557; 5558. Praeterea Viri de academia bene meriti imago, ab ipso donata et in fenaculo nostro posita, Curatorum auctoritate loco suo mota et in angulo fenaculi suspensa fuit, cum epigraphe ignominiosa. Tanta eo tempore erant animis coelestibus irae. Sed, anno academico 1793—1794. Henr. Ioh. Arntzenii, Rectoris magnifici, aequitate et prudentia, imago, cum isto elogio, e medio fuit sublata et bene recondita, ut adeo, mox post catastrophem anni 1795. loco suo honorifice restitui potuerit. Interim illud probrum, Collegae illatum, Profesores diu deterruit a ponendis in Senaculo imaginibus suis. Eiectus civitate patria, Hamelsveldius refugium frustra Amstelodami quaesivit, non admisus a magistratibus. Ita certe relatum invenio in *Vaderlandsche Historiën onmiddelijken vervolge van Wagenaar*, Vol. XLV. p. 25. Quo lubentius exceptus est a Durger-

gerdamensibus, quibus antea Christi doctrinam denunciaverat. Hinc anno 1789. profectus est Lugdunum Batavorum, dux et comes filii unici Guilielmi Isbrandi, tunc Iurisprudentiae Studiosi, summos deinde, anno 1793. in utroque Iure honores consecuti, nunc Senatoris in supremo Belgii tribunali, Hagae Comitum sedente, et libris editis clari. Anno 1795. rediit Traiectum, ubi die 7 Maii lectus est urbis Senator, et paullo post a Senatu, cum duobus Collegis, institutioni publicae in urbe nostra moderandae et academiae curandae est praefectus. Quo munere cum fungeretur, die 23 Sept. una cum Collega suo Corn. Ioh. Vos, in Senatum venit academicum, suo et Senatus urbani nomine petens, ut, quaecunque anno 1787. iusfu Curatorum ignominiosa de ipso commentariis nostris essent inscripta, ita delerentur, ut eorum ne vestigium quidem superesfet. Cui petitioni obtemperavit Senatus, quoad eius fieri potuit. Attamen in Actis Consulium et Senatorum ea ipsa in hunc usque diem leguntur: ac bene memini, nihil praeterea nostris fuisse Commentariis insertum, quod offendere posset Hamelsveldium. Civilibus admotus negotiis, Professoris munus recuperare noluit. Quod si voluisset, mihi nullo modo nocuisset: ego enim, anno 1794. huc evocatus, non ei, ante septennium misso, sed Francisco Burmanno III. qui anno 1793. mortem obierat, succesferam. Quod igitur, ea de re, in *Narratione* laudata scriptum est, in eo error, five memoriae, five iudicii, nescio a quo, commissus est.

Cae-

Caeterum Hamelsveldium mihi prodesse quam obesse maluisse, non nescio, qui eum, in curandis inferioris ordinis scholis in regione nostra, Collegam expertus sum humanissimum. Atque erga omnes, immeritos quoque, animo erat, ad moderationem, facilitatem omnemque humanitatem, composito. Quapropter, tempore isto difficili et turbulento, non uno modo, profuit Traiectinae civitati, academiae et ecclesiae. Sed non diu eo frui nobis licuit. Alios quidem honores sibi oblatos negavit, veluti cathedram in academia Franequerana, et Collegii Ordinum rectionem in Lugduno-Batava. Sed populi suffragiis lectus ad supremum reipublicae Batavae Concilium primum, patriae salutis omnibus viribus prospiciendum esse ratus est. Itaque profectus est Hagam Comitum, eoque in Senatu sedit, inde a primo Martii die, a. 1796. usque ad diem ultimum Augusti, a. 1797. Praesidis etiam partes sustinuit, inde a die 25. Nov. usque ad diem 9 Dec. a. 1796. In secundo Concilio, quod convenerat die primo Sept. a. 1797. locum obtinuit, die 20 Oct. subsequenti. Verum, die 22 Jan. 1798. una cum Collegis moderatioribus, violentia vehementiorum eiectus, in celebri villa Arausiaca, quae nunc Haganum ornat, veluti in carcere, custoditus est, usque ad mensem Iunium, quo vicissim eiecti fuere, qui ante quinque menses rerum fuerant potiti. Ab eo inde die Hamelsveldius, qui reipublicae et religionis causam pro virili propugnaverat, exiguam vero retulerat gratiam, rerum politicarum curam posuit,

vitaque reliquum tempus Amstelædami, in aedibus Filii sui, transegit, usque ad diem 9 Maii, 1812. quo ad beatas transiit sedes, anno ætatis septuagesimo. Qua animi tranquillitate, qua fiducia in Iesu Christo, Domino suo ac Conservatore reposita, quo paterno erga liberos amore, expiraverit, vidit ac retulit Vir Cl. Adamus Simons; tunc Ecclesiastes Thamenfis, in Bibliotheca mensrua, vernacule dicta *Boekzaal der geleerde wereld*, anni 1812. Vol. II. p. 304. in fine laudationis, quam non immerito dixit *Hulde aan Y. van Hamelsveld*, p. 300—304. Fuit autem laudationis Scriptor ex amicis, quibus Hamelsveldius familiariter fuit usus, opportunitate data, per coniugium, quod huius filius cum illius sorore inierat.

In scribendo velox et indefessus Hamelsveldius plurimos in lucem emisit libros, et alios quidem Viris Doctis, alios imperitioribus, proficuos. Nec paucos, e sermone Anglico, Gallico et Germanico, convertit in vernaculum, additis subinde suis animadversionibus. Quæ mihi innotuerunt ab eo scripta, præter ea, quæ supra iam laudavi, hæc sunt:

Zedig Onderzoek nopens de Doode Zee, of dezelve de plaats beslaat, waar eertijds de Steden Sodom, Gomorrha enz. gestaan hebben, dan niet. In *Nederlandsche Letter-verlustiging*, Vol. II. Amst. 1763: p. 362-370.

't Gevoelen van den Heere J. C. Harenberg, dat sommige afdeelingen der II. Schrift onder elkan-
der

der vermengt en verward gerdakt zouden zijn, ter toetze gebragt en wederlegt, *ibid.* p. 477—491.

Verhandeling over de Pyramiden van Egypten, derzelve Naamsoorspronk, enz. In de Akademie der Geleerden, Vol. I. Amst. 1764. p. 121—130. (referente Scriptorum Narrationis laud. in Nuncio liter. p. 152.)

Geschiedenis der Medische Koningen. Ibid. p. 195—213.

Vrijmoedig en zedig Onderzoek, of de Heidelbergse Katechismus, en derzelve Opstellers, in het gevoelen van eene Algemeene Genoegdoening van 's Waerelds Heiland zijn, enz. Ibid. 1765. p. 351—368.

Geschiedenis der Asyrische Koningen. Ibid. Vol. III. a. 1767. p. 172—198.

Het onderzoek, of de Heidelbergse Katechismus, en deszelfs Opstellers, in het gevoelen van eene Algemeene Genoegdoening van 's Werelds Heilands zijn? ten einde gebragt. Amst. 1767.

Hanna's Lied, 1 Sam. II. 1—10. in zes Leeredenen, en Schetse over Pred. VII: 13. Utr. 1773.

Aanmerkingen over het verhaal van Flavius Josephus, aangaande Alexander den Grooten. In Nederlandsche Bibliotheek, Vol. II. Part. 2. Amst. 1774. p. 209—229.

Durkerdams Waterwee. (Carmen) Amst. 1775.

Afscheidsrede aan de Gemeente te Goës. Utr. 1779.

Ἐκδοτὸν τιμωροῦμενος of het afgeperst antwoord van den weleerw. Heere Dirk Kaas, Predikant te Goës, ontleed. Utr. 1780.

Vaticinium Jer. XXXI: 31—40. illustratum. Traj. ad Rhen. 1780.

Bibliotheca Exegetico-Theologica ex Actis Eruditorum Lipsiensibus adornata. Pars I—III. Traj. ad Rhen. 1780.

Parodie van Horatius. I. Boek. Lierz. XXII.)
In *Tweede Proeve van Oudheid-Taal- (en Dichtkunde van het Genootschap.* Dulces ante omnia Musae. Utr. 1782. p. 300.

Twee Leerredenen over Esther IX. en X. Utr. 1782.

Bedenkingen op A. H. Niemeijers Characterkunde van den Bijbel, betreffende de Geschiedenis van Esther. In *Nieuwe Nederl. Biblioth.* Vol. II. Part. 2. Amst. 1782. p. 463—472.

Twee Leerredenen over Mattheus VII: 6—11. Utr. 1783.

De Bijbel verdedigd. Vol. I—VIII. Amst. 1783—1788.

De Voortreflijkheid, Nuttigheid en Noodzaaklijkheid van de Geschiedenissen des O. T. betoogd in eene Redevoering over 1 Corinth. X: 11. Utr. 1783.

Oratio inauguralis, supra laud. Traj. ad Rhen. 1784. Versionem eius vernaculam procuravit Anton. Koppen, *Lit. Hum. Stud.* (postea Ecclesiastes in vicino coetu *Ter Aa*, deinde in Gelriae vicis *Hien et Dooderveerd*) hoc titulo: *Inwijings-Redevoering over den tegenwoordigen voor- of na-deeligen staat van het Christendom, en het geen omtrent denzelve in 't vervolg door ons mag gehoopt of moet gevreesd worden.* Utr. 1784.

De gronden van hoop op verhooring van onze plegtige Gebeden, in eene Leerreden over Psalm CXLV: 18, 19. Utr. 1785.

Het Nieuwe Testament. Naar het Grieksch. Vol. I. II. Korte Aanmerkingen over het Nieuwe Testament. Voor ongeleerden. Vol. I. II. Amst. 1789 - 1791. (Primum editae sunt particulae animadversionum una cum versionis particulis.)

*Aardrijkskunde des Bijbels. Vol. I—VI. Amst. 1790—1798. Huius libri versio Germanica procurata est a Rudolpho Iänisch, Euangelii interprete apud Lutheranos, antea Amstelaedamenses, tum Hamburgenses, hoc titulo: *Biblishe Geographie, aus dem Holländischen übersetzt und mit einigen Anmerkungen versehen.* Th. I—III. Hamb. 1793—1796.*

De welmeenende Raadgever. Vol. I—V. Amst. 1791—1795.

De zedelijke toestand der Nederlandsche Natie op het einde der achttiende Eeuw. Amst. 1791.

Brief, behelzende eenige Bijzonderheden, wegens Barend Meulman, Schrijver van de Tijd, in Brieven. Amst. 1791.

Het Oude Testament. Naar het Hebreuwsch. Vol. I—IV. Korte aanmerkingen over het Oude Testament. Voor ongeleerden. Vol. I—IV. Amst. 1791—1796. Partite editae sunt animadversiones, identidem iunctae versioni.

De Vraagal. Vol. I—VI. Leid. et Amst. 1791—1796.

Nodig Bericht aan het Publiek, nopens de hande-

delingen van Paulus van Hemert, omtrent hem. Amst. 1793.

De Apokryfe Boeken naar het Grieksch en Latijn. Vol. I. II. *Korte Aanmerkingen over de Apokryfe Boeken.* Vol. I. II. Amst. 1796—1798. partite editi.

Bijbel-Geschiedenis. In twee Deelen met Platen. Amst. 1797.

De ongeveerinde Christen. Vol. I—VIII. Amst. 1797—1804.

De Christen bevestigd in zijn geloof. Vol. I. Amst. 1799.

Algemeene Kerkelyke Geschiedenis der Christenen. Met Platen. Vol. I—XXIII. Harl. 1799—1813. Voluminis autem XXIII. defuncto Hamelsveldio in lucem emissi, pars dimidiata scripta est ab Annaeo Ypey, V. Cl. qui deinceps suo nomine hoc opus continuavit, edendo Vol. XXIV—XXVI. Harl. 1814—1817.

Historisch Handboekjen van den Bijbel. Amst. 1802.

Kort Begrip der Algemeene Geschiedenis, van de Schepping der Wereld af, tot het einde der agttiende Eeuw. Met Platen. Amst. 1802.

Romeinsche Geschiedenisfen van M. Stuart verkort in vier Deelen. Met Kaarten en Platen. Amst. 1803—1806.

De Geschiedenis van Abraham, voor Kinderen. Amst. 1803.

De Geschiedenis van Isaäk, voor Kinderen. Amst. 1804.

De Geschiedenis van Jacob, voor Kinderen. Amst. 1804.

Geschiedenis der Joden. Sedert de verwoesting van de Stad en Tempel van Jerusaleem, tot den tegenwoordigen tijd. Amst. 1807.

De redelijke Christen. Amst. 1807.

Algemeene Geschiedenis, ten gebruike voor de Jeugd. Pars I. II. Harl. 1809.

Het Euangelie volgens het Oude Testament. Of, Onderzoek, welke kundigheden van den Godsdienst en Zedeleere de menschen, volgens den inhoud der Boeken des O. T., van de alleroudste tijden af, van Eeuw tot Eeuw, door Goddelijk onderwijs, gehad mogen hebben. Amst. 1810.

Practerea Hamelsveldius aliquot annos occupatus fuit, in adornandis libellis menstruis *Hedendaagsche Vaderlandsche Bibliotheek*, et *Boekzaal der geleerde Wereld*. De illa quid ipse professus sit, videtis in Volumine, edito anno 1808. Part. I. p. 720. 722. De hac testis est Adamus Simons, Vir Cl. in *Laudatione* supra commemorata, p. 303.

Denique nonnullis libris, quos ingenti numero, e sermonibus Anglico, Gallico et Germanico, in vernaculum convertit, suas adspersit animadvertiones: ex quibus sufficiat laudare, quas subiecit Eichhornii *Inleiding in het O. T.* Evansoni *Strijdigheid der vier Euangelisten*, et Priesleyi, *Echtheid der Euangelien*.

Imago Hamelsveldii, non amplius togati, sed privati Viri vestitu induti, aere expressa, praefixa est libro de indole popularium nostrorum sub finem saeculi duodevicesimi, vernacule ab eo edito, a. 1791. Sub-

scri-

scripta est Simonidis nostri elegans epigraphic:

*'t Is HAMELSVELD, om wien het Stichtsche Atheen nog treurt:
De Godsdienst heeft bij hem verdediging gevonden:
Enschoon 't balsturig lot 's mans tabbaard heeft gescheurd,
Zijn zugt voor GOD en 't volk blijft eeuwig ongeschonden.*

Eadem imago, non nisi Hamelsveldii nomine subcripto, inserta est Volumini XLV. *Historiae patriae*, qua Wagenarii tela continuari dicitur.

Exiis, quos Vir Cl. laudatores habuit, negligendi non sunt Saxius, *Onomast. Lit.* Part VIII, p. 425, 426. aut Annaeus Ypey, *Geschiedenis van de Kristelijke Kerk in de achttiende Eeuw*, Vol. II. p. 87—89. Vol. VIII. p. 723—727.

(55) Natus erat Franciscus Burmannus III. anno 1708. Vid. annot. p. 148.

(56) Gisbertus Bonnet, natus anno 1723. quintum et sexagesimum aetatis suae annum agebat, quando Royaardsius a. 1788. muneris academici focius ei adiungebatur. Vid. annot. p. 151, 155.

(57) De Guil. Laur. Brownio, Viro Cl. mihi per annum dimidiatum Collega suavissimo, supra p. 155. ea diximus, quae ibi essent, sive necessaria, sive opportuna. Hoc loco aliquid erit adiciendum, ad illustrandum quod in Oratione diximus,

mus, de paucitate eorum, qui Virum optimum audiebant Historiam Ecclesiasticam docentem. Tra-
debat *Brownius* Philosophiam moralem et Ius naturae. Schola eius proinde visa fuit magis philo-
sophia et iuridica, quam historica. Adscriptus erat
Ordini, non Theologorum, sed Philosophorum:
his, non illis, pecunia honoraria a discipulis de-
bebatur. Lectiones autem de Historia Ecclesiasti-
ca haberi antea solebant gratuito. At *Brownius*
stipendio militabat exiguo, nullaque adeo ei causa
erat liberandi Theologiae studiosos onere, quod
caeteros omnes ferre oportebat. Praeterea eius
scholae locus erat minus opportunus. Denique,
gente Scotus, Anglorum favens partibus, expulso
Hamelveldio creatus, non omnibus placere
poterat. Caeterum ingenii et doctrinae *Browni-
anae* documenta insunt his, quae in lucem emisit.

*Oratio, de religionis et philosophiae societate et
concordia maxime salutari.* Trai. ad Rhen. 1788.
Belgice quoque edita, hoc titulo: *Redenyoering over
het allerheilzaamst verband en de vereeniging van
den Godsdienst met de Wijsbegeerte.* Utr. 1788.

*Oratio; de imaginatione, in vitae institutione re-
gunda.* Trai. ad Rhen. 1790.

*Proeve over de natuurlijke gelijkheid der men-
schen, en over de regten en pligten, welke uit die
gelijkheid voortvlocijen.* In *Verhandelingen, raa-
kende den Natuurlijken en geopenbaarden Godsdienst,
uitgegeeven door Teyler's Godgel. Genootschap.*
Vol. III. Harl. 1793. p. 171—340. Secundis curis
auctior, et emendatior, sive, ut vernacule dicitur:

over-

overgezien en vermeerderd. Utr. 1794. Anglice etiam edita; hoc titulo: An Essay on the natural equality of men; on the rights that result from it, and on the duties which it imposes. Second Edition, corrected and considerably enlarged. Lond. 1794.

Leerredenen over de Tekenen der Tijden. (Matth. XVI: 3.) Uitgesproken op den Algemeenen Dank-Vast- en Bededag, d. 13 Febr. 1793. Naar het Engelsch. Utr. 1793.

Paucos ante annos splendissimum reportavit prae-
mium, scripta pro Dei existentia Commentatione,
quam tamen videre mihi nondum contigit.

(58) Sententiam suam Vir Cl. hunc in modum
professus est, in *Diatribes, de divinitate Iesu Chri-
sti vera*, Part. I. p. 1, 2. *Nihil certe, inquit,
antiquius est, nihil melius, quam veritate niti, et
illa, quæ ei adversari videntur, propius intueri:
veritati non nocet, si illam investigemus et perscru-
temur; nec arma, quæ contra illam vertuntur,
vim ullam habent, nisi apud eos, qui aut ipsi ab
errore decepti sunt, aut ab eo sese decipi facillime
patiuntur. Veritas, quam docuit Christus, quam
primi ejus discipuli annuntiarunt, fugatis tenebris,
luce delectatur; et multa habet, quibus multorum
insidias irritas reddat: interea tamen sæpissime
parum prodest, si illam a scriptoribus divis tradi-
tam, iis tantum fundamentis niti velis, quibus
vult certa quædam, et comprobata multorum votis,
rerum series. Quemadmodum enim necesse est,
hac*

hac ratione sapius fieri, ut illa tantummodo magna ad persuasionem vi instructa esse videantur, quæ quondam fuerunt adhibita; illa vero negligantur, quæ etsi haud minoris momenti sunt, ab hoc tamen civitatis jure remota fuerunt: ita etiam cernimus, illos, qui aliter opinantur, aciem illam compositam, junctis quasi viribus, aggredi, et cum mens acris, et vicens, celerrimeque multa cogitans, et, ut ita dicam, sagax, hominibus sapius inest, et quisque adversariorum sibi partem datam esse existimat, quam labefactet; cernimus etiam, pleraque eorum, quæ eodem semper modo exponuntur, iisdemque rationibus affirmantur, spatio interjecto, ita multorum argutiis debilitari, et frangi viribus, ut certa interpretationi vix locus sit. — Quanto majoris igitur momenti est illud, quod tractandum sumsi, tanto cum majori mihi hac in re cura versandum est: eo magis, cum haud pauci Divinitatem illam Christi veram, aut negant, aut in dubitationem vocant, aut saltem illos animis hominum scrupulos injiciunt, quos nemo iis nisi plena rei persuasionem possit eximere: adeoque, nulla via magis tuta certa que erit, quam si ipsa scriptorum divorum loca interpretemur; atque ex illa interpretatione cogamus, quo pacto hac de re existimandum sit. Ita enim non tantum nitimur argumentis, quibus alii olim utebantur; sed præterea falsas multorum interpretationes amputamus, tollimusque id, quod hoc in primis tempore multis dubitationem affert. Eaque causa est, quamobrem hanc viam solummodo ingressus sum, nec omnia attigerim, quæ ali-

alioquin in Theologorum Schola merito disceptantur. Hoc Royardsius proposito aggressus est, prouti Diatriben illam, ita et universam institutionem suam dogmaticam, quam cum sacrorum librorum interpretatione iungendam eique superfruentiam esse videbat, ne damnum pateretur religio Christiana ab eorum errore, qui doctrinae divinitus patefactae capita in dubitationem adducunt, et vero etiam repudiant. Itaque, a primo inde muneris sui anno, usque ad vitae ultimum, lectiones habuit, et cum discipulis exercitationes instituit exegeticas, quibus, sive libros veteris codicis propheticos, sive Evangelia aut Apostolorum epistolas, et ipse interpretabatur, et interpretandi periculum eos facere docebat. Hanc vero interpretationem ita coniunxit cum Theologiae systemate, ut, in singulis librorum sacrorum locis, id imprimis spectare ex iisque ducere iuberet, quod vim habere videretur, ad capita doctrinae Christianae, cum theoreticae, tum practicae, illustranda, probanda, vindicanda. Cuius quidem industriae documentum exstat in Lexico inedito Novi Foederis exegetico-dogmatico, quod scribere aggressus est, cuius et partes dictare solebat discipulis: in quo nimirum ea nominatim vocabula interpretabatur, quarum de sententia accurate definienda et a Theologis adhibenda, eo tempore disceptandum erat contra Bahrdium, Tellerum aliosque parermeneutas. Idcirco Royardsii schola dici potuisset *exegetico-dogmatica*, cum Bonnetiana magis esset *philosophico-theologica*: utraque doctrinae, Symbo-

bolis formulisque coetuum in Belgio repurgatorum: expresae, observantissima. Itaque et ille Theologiae studiosos imprimis amabat eos, qui literis Graecis et Orientalibus addiscendis operam nabant, maxime ad intelligendam orationis Hebraeo-Graecae formam, quae in Novi Foederis libris regnat. Nec tamen a Philosophia erat alienus: contra suis auctor erat discipulis, ut, quemadmodum aliis Philosophorum scholis interesent, ita imprimis lectiones audirent, quas de iure naturae egregias habebat, quamdiu vigeat, Corn. Wilh. de Rhoer. Denique, quod in scholis suis, id ipsum etiam in orationibus sacris egisse Royardisium, norunt, quicumque eum, Homiletac academici munere fungentem, audire solebant.

(59) Iohannes Heringa, Ecclesiastes Haganus, patruus meus, me puerum amavit, suaforque parentibus fuit, ut me, ruri educatum, et a patre medico chirurgo suae arti addiscendae destinatum, in sacram traderent disciplinam, ad quam propensus videbatur animus meus puerilis. Ille me adolescentem monitis consiliisque adiuvit: iuvenem praeceptoribus, viris clarissimis, amicis suis, commendavit. Lectum, anno saeculi exacti sexto et octogesimo, antistitem coetus sacri, qui Nykerkae, Velaviae oppido, florebat, solenni me ritu inauguravit. Mox ad scribendas commentationes me stimulavit, mihique, Societatis Haganae nomine, Pipcri et Uhlii, Virorum clarissimorum, responsa, Latine scripta, in Belgicum fer-

mo-

monem convertenda, honorifice commendavit. In rebus laetis ac tristibus, in dubiis ac difficillimis, mihi monitor exstitit prudentissimus consolatorque fidelissimus. Postquam unico, quem adultum viderat, filio, Viro egregio, Sibrando Heringa, Ecclesiastæ Lugduno-Baravo, erat orbatus, mihi, scripta ultimæ voluntatis significatione, bibliothecæ suæ catalogum conficiendum dedit, librariæque suppellectilis publice distrahendæ curam commisit: et, quæ ipse Latine scripserat, adversaria pretiosissima legavit. Quod verò summum est, ille mihi, doctrinæ liberalis et pietatis non fucatae exemplo, præcivit. Scilicet iuvenis Franequeræ, in Valckenæleri et Schraderi scholis, literas didicerat Graecas et Latinas: et carmina adeo Latina scribebat, qua delectatione, nec vir, nec senex, abstinuit. In academia Frisiaca usus quoque est literarum Orientalium magistro Vriemotio, mox vero, in Groningana, Schroedero, egregio illo S. Librorum interprete. Hic, in scholis Gerdesii, Chevallierii et Hollebeckii, imbutus est accurata et liberali rei theologicae doctrina, qua, per totam deinceps vitam, animum excoluit. Primis vitæ publicæ annis, præfuit Frisiae coetibus Beetsterzwagae et Marsumi; proxime subsecutis, sacro functus est munere, apud Winschotenses et Scheemdanos, in regione Groningana. Deinceps, per unius anni spatium, Neomagis Euangelio profuit. Ultimos quadraginta vitæ suæ annos Hagae Comitum indefessus laboravit: non uno tamen molestiarum genere

agi-

agitatus exercitatusque. Pacis enim et concordiae studiosus, nihilo minus litibus fuit ecclesiasticis implicatus ab iis, qui Davidi Klemanno, Evangelii interpreti Voorburgensi, heterodoxiae notam inurebant, eumque gravi dignum censura iudicabant, propter librum ab eo editum, *de ordine salutis humanae consequendae*, hoc insignitum titulo: *de orde des heils, volgens welke God, aan bijzondere menschen, zijne zaligmakende Genade schenkt, of het verband tussehen Genade en Plicht*. Hagae Com. 1774. Patruus meus, unus eorum, qui Visitatores librorum dici consueverant, a Classe Hagana lectus, Klemanni sententiam, non quidem probavit, sed periculosi damnatique olim erroris suspitione liberavit, scripto libello ad pacificationem composito, paullo post, incito scriptore, in lucem emisso a nonnemine, dicto Iusto Alethophilo Pacifico. Libellus hunc titulum prae se ferebat: *Rapport aangaande de verdediging der rechtzinnigheid van D. Kleman, op de Classis van 's Graavenhage, den 6 Nov. 1775. ingebracht, door Visitatores librorum*. Recte igitur de hoc cenfore iudicat Guilielmus Broes, in libro solertissime scripto ac tempestive edito, *Geschiedkundig Onderzoek over de vereeniging der Protestanten in de Nederlanden*, Hagae Com. 1822. p. 221. Plura, eo tempore ab illo, una cum aliis moderatioribus Theologis, Klemanni in gratiam, feliciter tentata, refert Ypeius, Vir Cl. in *Geschiedenis van de Kristlijke Kerk in de achttiende Eeuw*. Vol. VII. p. 420—427. Quocum
com-

comparentur censuræ libellorum, in Klemanni causa editorum, in *Hedend. Vaderl. Letter-oesenigen*, Vol. III. Part. I. p. 535—540. Vol. IV. Part. I. p. 110. 293—297. 357. 440—443. Vol. V. Part. I. p. 336—41. 205—209. 484, 485. Quæ non diu post exoriebantur contentiones, de causis politicis, patruo meo non minus fuere iniuriæ, quam istæ ecclesiasticæ. Ipse quidem nunquam intermisit, aut magni facere domum Arausiacam, aut amare Guilielmum V., summum Belgii Governatorem: verum haud probabat, quæcunque suaderent et molirentur, qui Principis causæ addicti, sive erant, sive dici haberive volebant. Sibi nimirum persuaserat, Iliacos intra muros peccari et extra: neque id dissimulare solebat Vir candidus et apertus. Propterea vero in odium et offensionem incurrebat hominum, partium studio abreptorum, imprimis turbulentorum et ex infima plebe. Quorum furor caecus et effrenatus quam turpiter civem bonum vexaverit, et quam aegre cohibitus fuerit, facta anni 1787 catastrophe, colligi potest ex iis, quæ narrantur, in *Nieuwe Nederlandsche Jaarboeken*, Vol. XXII. p. 4574—4579. 5161, 5162. 5193, 5194. 5196—5199. 5211—5213. 5913—5916. et 5930. uti et in *Vaderlandsche Historie, ten vervolge op Wagenaar*, Vol. XLIV. p. 348—352. Interim ille, summa alacritate et constantia, perrexit, prouti in munere sacro administrando, ita etiam in moderanda Societate Hagana, pro vindicanda religione Christiana, ipso suadente, condita, anno 1785. Ac primum quidem Vir
stre-

strenuus, una cum quatuor sociis, eo anno ad Synodum Hollandiae australis delegatis, Adriano van Assendelft, Ecclesiaste *Leidensi*, Martino Rummerink, *Dordraceno*, Iohanne Kneppelhout, *Gorinchemensi*, et Daniele Alberto Reguleth, *Harlemensi*, paulo post *Hagano*, procuravit editionem Commentationum, propositis praemiis ornatarum, quas scripserant Abdias Velingius, Carolus Segaar et Cornelius Gavel, ad Iosephi Priestleyi errores, in libro *de Christianae religionis depravatione* commisos, castigandos. His ille Commentationibus, anno 1787 editis, praemisit prologum, in quo, et origines Societatis narrabat, et vero etiam genuinam Valdensium fidem, contra Priestleyi de ea sententiam, vindicabat. Deinde, a pluribus adiutus sociis, identidem electis, quos inter Royardsius in primis fuit, moderatoris eiusque praefidis munere functus est, usque ad annum 1815. quo rebus vale dixit terrestribus. Legi merentur ea, quae de hac Societate retulit Ypeius, Vir Cl. libri laud. Vol. VI. p. 683-694. Saepius etiam Vir venerabilis, in publicis huius Sodalitatis conventibus, oratione praeivit. Cuius rei documenta sunt in Operibus, Societatis nomine editis, anno 1787 et 1804. De eo, rebus humanis erepto, Herm. Royards, in Oratione, quam, die 5 Sept. 1816. in publico sociorum conventu habuit, haec professus est. *Terwijl ik dit zegge, wordt mijn hart getroffen, en 't uwe gewisfelijk met mij, daar wij een onzer*

Q

waar-

waardige medebestuurderen misfen, in 't afgelopen jaar ons door den dood ontnomen, den verdienstelijken Heringa. Een man, die een der eerste oprichters dezer Maatschappij geweest is, die begaafd met eene grondige kennis van, en met een hartelijke zucht voor de waarheden van onzen Christelijken Godsdienst, onafgebroken werkzaam is geweest ter opbouwning van 't rijk van waarheid en deugd. Die vergevorderd in jaren veel met het ligchaam te strijden had, maar nu in zaliger gewesten leeft bij zijnen God, bij zijnen Zaligmaker, en de vrucht zijner werkdadige pogingen, 't genot van 't geen hij anderen heeft aanprezen en voor zich zelve beoefende, in de ruimste mate geniet.

(60) Legant, quibus data est legendi, opportunitas; huius Synodi acta et decreta, nominatim ea, quae relata sunt, in *Handelingen van de Algemeene Christelijke Synode der Hervormde Kerk, in het Koninkrijk der Nederlanden, in den jare 1816.* editis Hagae Com. 1821. p. 17, 18. 41—46. 48. 69—71.

(61) Has Royaardsius, Filius, nuptias paullo post feliciter coniunxit, cum lectissima virgine Rheno-Traiectina, Henrica Iohanna Both Hendriksen. Royaardsius, Pater, coniugem habuit Iohannam Henriettam Schorer; Medioburgensem, subita ei morte ereptam, die 24 Octobris, 1813.

(62)

(62) Exspiravit placide Vir Cl. die 15 Ian. 1825. Subsequenti die Euangelii interpretes, quotquot in coetu repurgato Traiectino orationes sacras habebant, mecum eius memoriam pro suggestu sacro iustis renovarunt laudibus.

(63) Huic exspectationi paullo post satis fecit Viri Cl. pietas, in lucem emissa oratione sacra, hoc titulo: *Leerrede over II. Corinthen V: 1. uitgesproken na het afsterven van wijlen den Hoogleeraar Hermannus Royaards, door deszelfs zoon Herm. Joh. Royaards, Dr. en Prof. in de Godgeleerdheid te Utrecht.* Utr. 1825.

(64) Meinardus Tydeman e mortali vita excessit, die 1 Febr. 1825. Eum mox laudant, e suggestu sacro, praeter Doctores et Antistites coetus Leidensis, Ioh. Henr. van der Palm, Vir Cl. Orator sacer academicus, in *Leerrede tot godsdienstige voorbereiding van het akademisch Jubelfeest*, edita Lugd. Bat. 1825. p. 78. 80. Io. Clarisse, Vir Cl. item Homileta academicus, in oratione sacra, *Leerrede na de viering van het twee honderd en vijftigjarig bestaan der Hooge School te Leyden*, edita quoque ibid. eodem anno, p. 33—35. uti et Thomas Hoog, Vir. Ven. Ecclesiastes Roterodamensis, in oratione, praemisâ publicae supplicationi, qua Societatis Belgicae pro Euangelii propagatione sodalibus Leidensibus praeiuit, die 7 Febr. 1825. In saeculari festo academiae

Lugduno-Batavae, diē subſequenti celebrato, Gerardus Sandifort, Vir Cl. Rector academiae magnificus, Tydemanno tribuit laudes, quas ea in ſolemnitate poterat: cujus rei teſtis eſt *Oratio*, eo die habita, *Annalibus illius Academiae* a. 1824—1825 inſerta, p. 29. Denique Matthias Siegenbeek, Vir Cl. Praeſes Societatis Lugduno-Batavae, pro literis Belgicis excolendis, vitam Viri optimi deſcripſit, legendamque nobis praebuit in *Tabellario Harlemſi*, *Algem. Konst- en Letterbode*, voor het jaar 1825. Part. I. p. 52—57. 66—71. 83—90. Nec dubito, quin plures commemoraturus fit laudis paternae interpretes filius, tanto dignus patre, Henricus Guilielmus Tydeman, Vir Cl. in annotatis ad *Orationem*, quam hoc ipſo anno habuit, cum regundae Academiae Lugduno-Batavae provinciam poneret, deinceps *Annalibus*, a. 1825—1826. inferendam.

(65) Conf. hac de re dicta, p. 154. 217.

(66) Haec quoque cognosci poterunt ex antea dictis, p. 217, 218. uti et e narratione Matthiae Siegenbeek, Viri Cl. in *Tabellario* laudato, p. 68.

(67) Legantur quoque hac de re narrata a Siegenbekio, loco laud. p. 68, 69.

(68)

(68) Nihil etiam de his Tydemanni laboribus habeo, quod addam nuper a laudatissimo Narratore scriptis, p. 69—71.

(69) Legi merentur, quae de laeto hoc die narrantur, in *Algemeene Konst- en Letter-bode*, voor het jaar 1822. Part. II. p. 370. uti et carmina, quae in Tydemannorum, Patris ac Filiorum, honorem scripta sunt, a Viris Clarissimis, Senis venerabilis Collegis, Petro Hofmanno Peerlkamp, et Simone Speyert van der Eyk, Latina, p. 370, 371, 386, 387. et ab Henrico Arentio Hamaker, vernaculum, in *Tabellario* saepius laud. anni 1823. Part. I. p. 82, 83.

(70) Legantur ea, quae die illo festo dixit Societatis Orator Antonius van Goudoever, Vir Cl. in *Redeyoering, ter viering van het vijftigjarige bestaan van het Provinciaal Utrechtsche Genootschap van Kunsten en Wetenschappen, gehouden op den 26 Junij, 1824.* edita Trai. ad Rhen. 1825. p. 30.

(71) Kemperum, Virum eximium, praeter alios, laudarunt, Matthias Siegenbeek, cum in *publica lectione*, edita Lugd. Bat. 1824. tum in oratione vernacula, quam ad sodales Societatis literariae Leidensis habuit; Ioh. Henr. van der Palm, oratione vernacula, dicta die 17 Dec. 1824. in conventu solenni Societatis Amstelredamensis; quae Felix Meritis dicitur; carmi-

ni-

nibus vero Henricus Herm. Klyn et Bern. Klyn, *B. Fil.* quorum ille, eo ipso in conventu, suum recitavit, huius vero hymni ab artis peritis cantati sunt, adiuvantibus musicis. Quae honoris debiti, Viri optimi memoriae tributi, legentium oculis subiecti sunt, in libro: *de nagedachtenis van Iohan Melchior Kemper, plegtig gevierd op den 17 December 1824. in de Maatschappij Felix Meritis door H. H. Klyn, J. H. van der Palm en B. Klyn Bz. Amst. 1825.* In festo Academiae Lugduno-Batavae saeculari, Kemperi laudes celebrarunt Gerardus Sandifort, in *Oratione* laudata, p. 23—28. et Petrus Hofman Peerlkamp, in *Carmine*, quod conservant *Annales* illius Academiae, p. 10. Legi etiam meretur aspectus stadii literarii, quod cucurrit Kemperus, venacule: *Een blik op Mr. Jan Melchior Kempers loopbaan*, in *Algem. Konst- en Letter-bode, voor het jaar 1824.* Part. II. p. 66—71. 84—88.

(72) Legat, cui tanti res videbitur, quae dixi in *Oratione, de rebus, quae Academiae Rheno-Traiectinae, me Rectore a. 1811—1816. acciderunt, prosperis et adversis*, edita Trai. ad Rhen. 1816. p. 21—24.

(73) Undeviginti academiae Rheno-Traiectinae alumni, anno 1824—1825. summos doctorum honores consecuti, postquam Commentationes suas in solenni virorum eruditorum conventu defenderant,

sunt

sunt hi. In *Iure Romano et hodierno*, Iohannes Iacobus vander Hagen van den Heuvel, *Rheno-Traiectinus*; Bartholomaeus Cornelius Iohannes Visscher, *Sylva-ducentis*; Iustinus Cornelius Voorduin, *Gorinchemensis*; Henricus Wilhelmus van Werkhoven, *Rheno-Traiectinus*; Ianus Iacobus Nahuys, ex vico *Vreeswyk*; Henricus Maximilianus Hoffmann, *Roterodamensis*; Antonius Gerhardus Alexander van Rappard, *Rheno-Traiectinus*; Guilielmus Adrianus Gerardus van Maanen, *Haganus*; Iacobus Bennebroek Graevenhorst, ex insula *Curacao*; et Fredericus Adrianus van Limburch Stirum, *Pembrocae* natus, nobilis Frisus. In *Medicina*, Iohannes Adrianus van de Water, *Rheno-Traiectinus*; Nicolaus Paulus Visscher, *Sylva-ducentis*; Henricus Martinus Byrde, Fredericus Ioannes Onnen, et Gerardus Ioannes Mulder, tres *Rheno-Traiectini*. In *Philosophia theoretica et Literis humanioribus*, Iacobus Adolphus Carolus Rovers, *Dordracenus*; Iacobus Terpstra, *Transsalano — Oldenzaliensis*; Simon Karsten, *Rheno-Traiectinus*; et Guilielmus Leignes Bakhoven, *Amstelaedamensis*. Tres Athenaei Amstelaedamensis discipuli, similiter, hoc anno academico, summos in *Iure Romano et hodierno* honores in nostra adepti academia, sunt Petrus Testas, Petrus van Hamelsveld

et Franciscus Ernestus Berg, natu quoque *Amstelædamenses*.

(74) Summos in *Philosophia theoretica et Literis humanioribus* honores, praeter quatuor modo laudatos, consecutus est, rite in Senaculo defensa Diatribe sua, Gerardus van Wieringhen Borski.

(75) Ludov. Gerlachus Pareau *Specimen Academicum, continens Commentationem de Tograji carmine*, summa cum laude, Praefide Patre, Viro Cl. defendit, die II Junii, 1824. Conf. de eo dicta, in *Algem. Konst- en Letterbode*, illius anni, Part. I. p. 401, 402.

(76) Monumento, sua se simplicitate commendant, haec inscripta sunt:

B E L L A M Y

DOOR EENIGEN ZIJNER ZEEUWSCHE LANDGENOOTEN
STUDENTEN AAN DE UTRECHTSCHÉ HOOGÉ SCHOOL.

1825.

Qui

Qui ipsi sua adscribi noluerunt nomina, quidni equidem eos commemorari? Sunt autem quatuor, natu Medioburgenses, Daniel Marinus de Superville; Ioannes Cornelius Schorer, Adrianus Marinus Becius, mense Iunio, 1825 creati Iuris Romani et hodierni Doctores; quartus Ianus Guilielmus van Sonsbeeck, Iuris prudentiae etiamnum in academia nostra Studiosus. Horum igitur cura expletum est desiderium, quod professi fuerant Guilielmus Antonius Ockerse, huiusque Soror, Antonia Ockerse, Ioannis Petri Kleynii vidua, in libro eleganter scripto, *Gedenkzuit op het graf van Jacobus Bellamy*, edito Hartl. a. 1822. p. 215, 216.

(77) Eiusmodi festum saeculare expectatum fuit ab iis, qui hodiernam academiam Lovaniensem pro eadem habent cum ea, quae, ab Ioanne IV. Brabantiae Comite, die 9 Dec. 1425. fuit condita: his ego asseverantibus fidem dederam. At celebratum non est, in academia, una cum academiis Gandaveni et Leodiensi, augustissimi Regis Guilielmi I. decreto, diei 25 Sept. 1816. constituta. Vetus enim academia iam, ab aliquot inde annis, Gallis imperantibus, iacuerat everfa. Legantur, quae hac de re scripta sunt, a Franc. Iosepho Dumberck, Viro Cl. praemisfa *Annalibus Academiae Lovaniensis primi et secundi anni*, Brux. 1821. p. 15-17.

Satis esse superque annotatorum video, ut fere me poeniteat exilis laboris, quem uno mense Martio absolutum iri sperabam, qui vero me horis subsecivis detinuit, usque ad medium Maii mensem. Sic accidere solet aetate provectoribus, unum ex altero inter scriptitandum trahentibus, nec facile modum finemque invenientibus. Atque erant Collegae amicissimi, qui liberius me excurrere posse putarent, quandoquidem hic Annalium codex pauciores continet, sive orationes, sive commentationes, quam volumina annis proxime exactis edita. Interim restat etiamnum indicis contexendi cura. Quis enim, in hac rerum miscellanearum *ἑκψωδία*, nisi indiculo monitus, inveniat, quod forte quaerere lubeat?

I N D E X
C O M M E M O R A T O R U M

I N O R A T I O N E E T A N N O T A T I S.

- ~~~~~
- A.
- Academia. Vide *Lugduno-Bat. Franequ. Groningana, Rheno-Trai. Harderov. Lovan.*
- ACKERSDIJK. (IAN.) 24. 209.
- Acroaterium. Vid. *Auditorium.*
- AEMILIUS. (ANT.) 97. 106. 133.
- ALBINUS. (CHRIST. BERN.) 146.
- ALPHEN. (HIER. VAN) 144. 189.
- AMELIA, Princeps Anhaltina. 191.
- Amstelaedamense Athenaeum. 50. 191.
- Anatomicum Museum. 19, 20. 94. 201.
- ANNA, Princeps, Belgii gubernatrix. 187, 188.
- Archidiaconus. 9.
- ARNTZENIUS. (HENR. IO.) 155. 218. 223.
————— (HERM.) Henr. Io. F. 59. 157.
- ASSEDELFT, (A. VAN) 241.
- Astronomorum Specula. 18. 200.
- Athenaeum. Vid. *Amstelaed. Daventr. Harderov.*
- Auditorium Acad. Trai. maritimus. 12. 20, 21, 119. 202 - 206.
————— minus. 12. 119.
————— superius, tertium. 12. 128 - 130.
————— novum. 5, 6. 8-II. 20, 21. 22, 23. 60, 61.
- BACHENE. (IOH. HENR.) 222.
————— (PHILIP. IO.) 156.
- BAKHOVEN. (G. L.) 247.
- BARCHUSEN. (IOH. CONR.) 143.
- BAULDRI. (PAUL.) 142.
- BECIUS. (A. M.) 248, 249.
- BELLAMY. (IO.) 42. 248, 249.
- BERCKRINGER. (DAN.) 136.
- BERG. (F. E.) 247, 248.
- Bibliotheca academica. 16, 196, 197.
- BLANK, (I. A.) 223.
- BLEU.

- BLEULAND. (IAN.) 19, 20. 156.
 Bleulandinum Museum. Vid. *Anatomicum.*
 BONDAM. (PETR.) 67. 94. 153.
 BONNET. (GISB.) 28. 151. 163. 232. 236, 237.
 BOR. (SAL.) 67.
 BORSKI. (G. VAN WIERIN. GHEN.) 248.
 BOUMAN. (HERM.) 59. 161.
 BROES. (GUIL.) 239.
 BROWN. (GUIL. LAUR.) 28. 155. 232-234.
 BRUEYS. (IAN. RICH. DE) 57, 58, 159. 192.
 BRUGMANS. (SEB. IUST.) 217.
 BRUYN. (GUALT. DE) 138. — (IOH. DE) 138.
 BURMANNUS. (CASP.) 97. — (FRANC.) 132. 139. 173-176. 185, 186. 203. — II. (FRANC.) 144. — III. (FRANC.) 28. 148. 232. — (PETR.) 132. 143. 206.
 BYRDE. (H. M.) 247. — (C.)
 CALKOEN. (IAN. FRED. VAN BEECK.) 158. 163.
 CAMPER. (A. G.) 164.
 Cancellaria Curiae Provincialis. 65, 66. 81.
 Canonici Rheno-Traiect. 9. Capitularis domus maior. 61-64. 98-104. — minor. 93.
 CAROLUS, Comes Hasfiancus. 189.
 CASIMIRUS II. (HENR.) Princeps. 191.
 CASTILIONEUS. (IOH.) 149. Chemicum Laboratorium. 18, 19. 201.
 Civium acad. Trai. studia et mores. 39-42. — numerus anno 1815. 16. 193, 194. — anno 1736. 194. — 1813. 194.
 CLARISSE. (IOH.) 243.
 COCCEIUS. (HENR. DE) 142.
 COETIER. (GUIL.) 191.
 Collegia nationalia. 180-183.
 Confules urbis Rheno-Traiect. Vid. *Magistratus.*
 Curatores veteris Academiae Rheno-Traiect. Vid. *Magistratus.* — Academiae restitutae. 15. 21. 24.
 CYPRIANUS. Vid. *Oosterga. A.*
 D.
 DELABADIUS. (IOH.) 120.
 DERMOUT. (IS. IOH.) 124.
 DIEMERBROEK. (ISBR. DE) 137. 174.
 DYLIUS. (DAN.) 160. 192.
 Disceptationes academicae. 13. 129-131.
 DOELEN. (IOH. VAN) 24. 97, 98. 128. 208, 209.
 Domini templum. (*Donskerk.*) 9. 21. 106, 107. 202-207.
 DRAKENBORCH. (ARN.) 96. 132. 144. 194. 206.
 DRUF-

DRUFFELIUS. (IUST.) 2
 DUKERUS. (CAR. ANDR.) 144.

E.

ECK. (CORN. VAN) 142.
 ELISABETHA, Princeps Pala-
 tina. 125.
 ELSNERUS. (GISB. MATTH.)
 148.

ENGEL. (IAC.) 221, 122.
 ENS. (IOH.) 145.
 ENSCHUT. (CORN. ADRIAN.)
 (VAN) 161.

Episcopus Rheno-Trai. 9.
 10. 64.

ESCURY. (HENR. COLLOT d')
 95.

ESSENIUS. (ANDR.) 138.
 EWYCK. (DAN. IAC. VAN) 24.
 207, 208, 209.

EYK. (SIM. SPEYERT VAN
 DER) 245.

F.

Foedus Traiectinum. Vid.
Unio.

Franequerana Academia. 12.
 188, 189, 191.

FREMERY. (NIC. CORN. DE)
 18, 19, 157.

FRIDERICUS, Sueciae Rex.
 189.

FRISO. (IANUS GUILIELMUS)
 Princeps, 14. 190, 191.

FULLENIUS. (BERN.) 191.

G.

Geologicum Museum. 19.
 201.

GEUNS. (MATTH. VAN) 156.
 — (STEPH. IOH. VAN)

Matth. F. 156.
 GLEYSTRA. (A.) 39.

GOENS. (RYKLOF MICHAËL
 VAN) 152.

GOOR. (ARNOLD. VAN) 135.
 GOUDOEVER. (ANTON. VAN)

36. 159. 163. 192. 196.
 245.

GRAEVIUS. (IOH. GEORG.)
 131, 132, 139, 163, 165-169.

171. 174-177. 180. 184,
 185. 206.

GRAVENHORST. (I. BENNE-
 BROEK) 247.

Groningana Academia. 12, 47.
 291.

GROOT. (P. HOFSTEDE DE)
 45-47.

GUILIELMUS Arausiacus I.
 11. 38.

— III. 14. 183-187.
 191.

— IV. 14, 15.
 187. 188-190.

— V. 187, 188.
 — I. Rex, 14. 21.

34. 38. 94. 198, 199.
 Gymnasium Rheno-Trai. aca-

demiae praeivium. 11, 12.
 97. 105, 202.

H.

Hagana Societas, pro vindic.
 relig. Christ. 29. 237.

240, 241.
 HAHN. (IO. DAV.) 150.

HALEN. (HERM. VAN) 142.
 HAMAKER. (HENR. ARENT.)

245.
 HAMELSVELD. (GUIL. ISBR.

VAN) 224. 226.
 — (P. VAN) 247.

— (ISBR. VAN)
 27, 28. 153. 220-232,
 233.

Har-

- Harderovicena Academia. 159.
 191.
 Harderovicenum Athenaeum
 160. 191.
 HEINECCIUS. (IO. GOTTL.)
 189.
 HEMSTERHUSIUS. (TIB.) 188.
 195.
 HENNERT. (IOH. FRED.) 151.
 213. 215.
 HENRICUS Bavarus. 10. 64,
 65.
 HENRICUS CASIMIRUS. Vid.
 CASIMIRUS.
 HERINGA. (IOD.) E. F. 4, 5.
 38. 59, 60. 156. 164. 205.
 224. 237, 238. 246.
 ————— Petri. F. 164.
 ————— (IOH.) 29. 237-242.
 ————— (SIBR.) 238.
 HEUSDE. (PHIL. GUIL. VAN)
 16. 118. 157. 163. 192.
 196.
 HEUVEL. (I. I. V. D. HAGEN
 V. D.) 247.
 HEYLIGERS. (PHIL. FRANC.)
 160.
 HOFFMAN. (H. M.) 247.
 HONERT. (IO. VAN DEN) 146.
 HOOG. (THOM.) 243.
 HOORNBECK. (IOH.) 137.
 HORTHEMELS. (IOH.) 148.
 Hortus academicus. 17. 203.
 HOUCK. (FRID. GODEFR.) 149.
 HUISMAN. (DITHM.) 25. 158.
 Hungari et Transilvani stu-
 diosi in Acad. Trai. 129,
 130.
 Hypæthrus. 118.
- I.
- IAENISCH. (RUD.) 229.
 IANUS GUIL. FRISO. Vid.
 Friso.
- IANSENIUS. (C.) Iprensis. 165.
 ————— Gandavenfis.
 165.
 IOANNES NASSAVIUS. 11. 95.
 IOHANNIS BAPTISTÆ templum.
 22.
 Imagines Profesforum Trai.
 161-163. 223.
 IRHOVEN. (GUIL. VAN) 147.
- K.
- KAMPEN. (NIC. GODOFR. VAN)
 164.
 KARSTEN. (S.) 247.
 KEMPER. (IOH. MELCH.) 36,
 37. 245, 246.
 KLEMAN. (DAV.) 239, 240.
 KLYN. (H. H. et B.) 246.
 KNÉPPELHOUT. (IOH.) 241.
 KOCH. (IUST. HENR.) 196,
 197.
 KONING, Profector. 20.
 KOPPEN. (ANT.) 228.
 KOPS. (IAN.) 17, 18. 159.
 192.
 KUYPERS. (GER.) Groninga-
 nus. 165.
 ————— Dordracenus. 165.
- L.
- LABADIUS. Vid. *Delabadius*.
 LAMPE. (FRID. ADOLPH.)
 145. 189.
 Lectiones publicae in Acad.
 Rheno-Trai. 12. 125-128.
 ————— privatae, domesti-
 cae. 12. 125-128.
 LEUSDEN. (IOH.) 137.
 ————— (RUDOLPH.) Ioh. F.
 143.
 LEYDECKER. (MELCH.) 141.
 LIDTH DE IEUDE. (THEOD.
 GER. VAN) 19. 160.
- LOE-

- LOBENEN. (LEON. VAN) 31.
 LÖWENHÖRNIUS. 17.
 Lovaniensis Academia. 50.
 LUCHTMANS. (PETR.) 150.
 Lugduno-Batava Academia.
 12. 37, 38. 113. 162,
 163. 171. 191. 246.
 LUYTS. (IOH.) 141.
 LYRÆUS. (IUST.) 97. 134.

M.

- MAANEN. (G. A. G. VAN)
 247.
 MAETS. (CAR. DE) 136.
 Magistratus urbis Rheno-
 Trai. 11. 15. 180-183.
 MANSVELT. (REGN. A) 139.
 MARIA LUDOVICA, Princeps.
 188.
 Martini templum: Vid. *Do-
 mini templum*.
 MASTRICHT. (PETR. VAN) 141.
 MATTHÆUS, (ANT.) Ant. F.
 97. 133.
 ——— (PHIL.) Ant. II.
 F. 140.
 ——— (ANT.) III. 138.
 163. 171. 202
 Meermanniana bibliotheca.
 17. 197-200.
 MELCHIORIS. (ALB. GUIL.)
 189.
 MEYER. (D.) 125.
 MILLIUS. (DAV.) 145. 163.
 Mineralogicum Museum. 19.
 201.
 Minorum Fratrum coenobium.
 11. 93, 94.
 MOLL. (GERARD.) 18. 158.
 163. 209.
 MOREELSE. (HENR.) 131. 137.
 203.
 MULDER. (G. I.) 247.
 MUNNIKS. (IOH.) 141. 206.
 MUSSCHENBROEK. (PETR. VAN)
 145.
 MUYDEN. (IOH. VAN) 142.
 MUYS. (W. G.) 189.

N.

- NAHUYS. (ALEX. PETR.) 153.
 ——— (IAN. IAC.) 247.
 Natalis Academiae dies quot-
 annis celebratus. 14.
 NETHENUS. (MATTH.) 138.
 NICATUS. (C.) 19.
 NIEUWLAND. (PETR.) 27.
 213-217.
 NIPORTIUS. (IO.) 96, 97. 106.
 NOODT. (GER.) 142. 163.
 206.
 Nosocomium academicum.
 20. 201, 202.
 NUMAN. (C. STAR) 40.
 Numisma, in memoriam fe-
 sti saec. acad. Trai. 96.

O.

- OCKERSE, et Soror. (GUIL.
 ANT.) 249.
 ODÉ. (IAC.) 146.
 ONNEN. (F. I.) 247.
 OORDT. (GABRIEL VAN) 59.
 158. 209. 211.
 OOSTERDYK SCHACHT. (IOH.)
 146.
 OOSTERGA. (CYPRIANUS RE-
 GNERI AB) 136. 178.
 Orationes academicae. 13.
 131, 132. 202-207.
 Orchestra. 12. 118, 119.
 206.
 Ordines Regionis Rheno-Tra-
 iectinae. 9, 10. 11. 12.
 64-94. Or-

- Orphanotrophium vetus. 10.
65, 65.
OTTO. (EVERARD.) 145. 189.
- P.
- PALM. (IOH. HENR. VANDER)
24., 245.
Pand. Pant. (Het) 118.
PARÉ. (I.) 44. 45. 47. 48.
PAREAU. (IOH. HENR.) 39.
158. 248.
—— (L. G.) 39, 40. 248.
Pathologicum Museum. 19,
20. 94. 201.
PEERLKAMP. (P. HOFMAN)
245, 246.
PENNING. (A. E.) 48-51.
Peristylum. 117, 118.
Physicum Museum. 18. 200,
201.
POELENBURG. 120.
PONTANUS. (HENR.) 143, 187.
POLL. (LUC. VAN DE) 94,
95. 132. 140. 203.
PRIESTLEYI errores castigati.
241.
Profesores Academiae Rhe-
no-Traiectinae. 13. 15. 16.
24. 25. 133-161.
Promotiones publicae. 206,
207.
- Q.
- Quaestiones ad certamen li-
terarium propositae. 55-57.
- R.
- RAPPARD. (A. G. A. VAN)
247.
RAVENSPERG. (IAC.) 137,
RAVIUS. (SEBALD.) 149. 205.
Recensio annua civium acad.
193.
REGIUS. (HENR.) 135. 178,
179.
REGULETH. (DAN. ALB.) 241.
REITZIUS. (IOH. FRED.) 132.
148. 206.
RELANDUS. (HADRIAN.) 143.
163.
RENERIUS. (HENR.) 97, 134.
RENESE. (IAN. VAN) 66.
Rheni-Traiectina Academia con-
dita. 11. 105-113. 202.
—— ex urbis aera-
rio sustentata. 15.
—— academiae vetustae
leges. 192, 193.
—— fata, a. 1672,
1673. p. 14. 165-180.
—— imperante Napo-
leonte. 14. 191. 194.
—— restituta. 15-23.
188. 191.
—— auditoria, biblio-
theca, Profesores, Cives,
musea, caet. vid. singula
suis locis.
RHOER. (CORN. WILH. DE)
59. 157, 163. 237.
ROËLL. (HERM. ALEX.) 144.
172, 173.
ROSCAM. (PETR.) 27. 33, 34.
154. 217. 219.
ROSSYN. (IOH. THEOD.) 25.
153.
ROVERS. (I. A. C.) 247.
ROYAARDS. (HERM.) 25-32.
155. 210, 211. 232. 234. 237.
241-243.
—— (HERM. IOH.)
29-32. 60.) 161. 242,
234.
RUCKER. (IOH. GERARD.
CHRIST.) 150.)
RUYSCH,

- RÜSCH. (HUGO) 140.
 RUMMERINK. (M.) 241.
 S.
 Salvatoris vetus Monasterium. 119.
 SANDIFORT. (G.) 244. 246.
 SAXE. (CHRISTOPH.) 149. 164.
 SAXE. (FRED.) 27. 154. 219. 220.
 SCHELTEMA. (S. P.) 40.
 SCHERMER. (I.) 220.
 Schola Rheno - Traiectina. Vid. *Gymnasium*.
 SCHOOCKIUS. (MART.) 136.
 SCHOTANUS. (BERN.) 134. ——— (MEINARD.) 106. 135.
 SCHORER. (I. C.) 248, 249.
 SCHRÖDER. (IOH. FRED. LUDOV.) 25. 159. 192. 196. 209, 210.
 SCHULTZ. (H.) 48-50.
 SCHUNEMAN. (V. H.) 203.
 SCHURMAN. (ANNA MARIA A) 120 - 128. ——— (I. G. A) 120.
 SEGAAR. (CAR.) 26. 152. 210, 211.
 Senaculum Academiae Rheno - Traiectinae. 119. 162.
 Senatores urbis Rheno - Trai. Vid. *Magistratus*.
 SENGUERDIUS. (ARN.) 135.
 Series lectionum. 126.
 SERRURIER. (IOSEPH.) 144.
 SIEGENBEEK. (M.) 244, 245.
 SIMONS. (ADAM.) 160. 192. 226. 231, 232.
 SNORRIUS, Sturlae F. 17. 197.
 Societas Hagana. Vid. *Hagana Soc.*
 SONSBEECK. (I. G. VAN) 248, 249.
 Spectaculum plantarum Rheno - Traiectinum. 18.
 SPIEGEL. (L. P. VAN DE) 95.
 STIRUM. (F. A. VAN LIMBURGH) 247.
 STRATENUS, sive VAN DER STRATEN. (GUILIELM.) 106. 134. 163. ———
 SUERMAN. (BERN. FRANC.) 20. 159. 192.
 SUPERVILLE. (D. M. DE) 248, 249.
 SWINDEN. (I. H. VAN) 215 - 217.
 Synodus Belgica. 29, 30. 242.
 T.
 TERPSTRA. (I.) 247.
 TESTAS. (P.) 247.
 Theatrum chirurgicum. Vid. *Auditorium superius*.
 TICHLER. (I.) 40.
 Transilvani Studiosi. Vide *Hungari*.
 TROTZ. (CHRIST. HENR.) 150.
 TYDEMAN (B. F.) 35. 245. ——— (F. C. C.) 35. 245. ——— (H. G.) 35. 244. ——— (MEINARD.) 32. 36. 151. 196. 212. 218. 243 - 245. ——— (P. H.) 35. 245.
 U.
 Unio Rheno-Trai. 11. 94 - 96.

- V. V.
 VALCKENAER. (I.) 49. 211.
 213.
 VALLAN. (IAC.) 141.
 VISSCHER. (C. I.) 247.
 ——— (N. P.) 247.
 VITRIARIUS. (IOH. IAC.) 144.
 VITRINGA. (C.) 186, 187.
 VOET. (DAN.) 138.
 ——— Pauli F. (IOH.) 140.
 163. 204. 205.
 ——— (PAULUS) 137. 162.
 VOETIUS. (GISBERT.) 97. 120.
 123. 127, 128. 134. 162.
 VOET VAN WINSSEN. (P.)
 162.
 VOGET. (ALB.) 147.
 VOORDA. (IAC.) 147.
 ——— (IOH. HENR.) 152.
 217, 218.
 VOORDUIN. (I. C.) 247.
 VOS. (IAC. ALB.) 27. 152.
 VOSMAER. (IAC.) 160.
 Vredenborch. (ARX) 10. 65.
 73-76. 83.
 VRIES. (GERARD. DE) 140.
 163. 171, 172.
 Vryhof. (Het) 118.
 W.
 WACHENDORFF. (EVERARD.
 IAC. VAN) 148.

- WATER. (I. A. VAN DE)
 247.
 WEIDNERUS. (P. G.) 204.
 WERKHOVEN. (H. W. VAN)
 247.
 WESSELING. (PETR.) 16. 132.
 147. 188. 195, 196. 206.
 WIELING. (ABR.) 147.
 WIT. (I. DE) 39.
 WITSIUS. (HERM.) 124. 141.
 186, 187. 206.
 WOERTMAN. (IAC. GISB.) 149.
 WOLTERBEEK. (IAN. ISAAC.)
 20. 160.
 WOLZOGEN. (LUDOV.) 139.
 163.
 WYCKERSLOOT. (ABR. DE)
 131. 139. 203.
 WYTTENBACH. (DAN.) 192.
 194, 195.

Y.

- YPEY. (A.) 120. 124. 235.

Z.

- Zoologicum Museum. 19.
 201.

I N D E X

eorum, quae

Vir clarissimus

HERMANNUS ROYAARDS,

Theol. Doct. et in academia Rheno-Traiectina Prof.

scripsit et in lucem edi curavit.

In *Opusculis Societatis*, cui symbolum: Tandem fit surculus arbor, anno 1776. in lucem emisiss, edita est: *Interpretatio teserae huius Sodalitatis*, scripta anno 1773. p. 1—8.

Disputatio de origine et invitamentis decori, ac de cautionibus in eius studio. Pars I. ibid. p. 106—157. Pars II. p. 158—188.

Disputatiuncula, qua ostenditur, decori rationem in S. Script. vocabulis, ac loquendi formulis, omnino fuisse habitam. ibid. p. 189—206.

Diatriba de dono linguarum. ibid. p. 273—291.
Dia-

INDEX SCRIPTORUM

Diatribē Academica, de emendandis plurimis veterum Scriptorum Graecorum locis, uti et de Hecatombis Homerique Oceano, publice defensa Praefide Carolo Segaar, V. C. Trai. 1775.

Bedenkingen over een algemeen grondbeginzel, waar uit alle de voorschriften van het natuurlijk recht kunnen worden afgeleid. In Verhandelingen uitgeg. door het Zeeuwsch Genootschap der Wetenschappen. Vol. XIII. ed. Mediob. 1786. p. 345—402.

Oratio inauguralis, pro ordinis ratione, qua Deus in patefacienda religione usus sit. Trai. ad Rhen. 1788.

Diatribē de divinitate Iesu Christi vera. Pars I. Trai. ad Rhen. 1791. Pars II. ibid. 1792.

Oratio, de doctrinae Christi iudicio hodie regundo. Trai. ad Rhen. 1792!

Aanspraak, over de liefde der waarheid, 't zekerst behoedmiddel tegen de dwalingen in de Leere van den Godsdienst. In Verhandelingen van het Genootschap, tot verdediging van den Christ. Godsd. opgerigt in 's Hage, voor het jaar 1793.

De waare aart van Jesus Koningrijk, afgeleid uit de Heilige Schriften. Utr. 1799.

Aanspraak, over de verkeerdheid en het gevaar dier denk- en leerwijze, waar door men de instellingen en plechtigheden van het Christendom schijnt

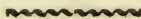
te willen behouden, en echter dezelve geheel naar den Natuurlijken Godsdienst verklaart en vormt. In Verhandel. van het Genootschap tot verded. van den Christ. Godsd. voor het jaar 1799.

Oratio, de iis, quae animum erigant demisum contemplantium hodie rem Christianorum. Trai. ad Rhen. 1803.

Betoog, dat het Christendom zonder daadzaken niet bestaat, maar met dezelve op het naauwste verbonden is, en dus geheel vervalst, wanneer de Heilige Gebeurtenissen worden uit het oog verloren. In Verhandel. van het Genootschap tot verded. van den Christ. Godsd. voor het jaar 1807.

Aanspraak, ter beantwoording van de vraag: waarom verdedigen wij de waarheden van den Christelijken Godsdienst? iisdem in Commentationibus, anno 1816.

Oratio, de Guilielmo Emmerio a Perponcher. In Annalibus Academiae Rheno-Traiectinae, anni 1819—1820.

R O Y A L N A T I O N A L V. G.

... de ...
... de ...
... de ...

... de ...
... de ...

... de ...
... de ...
... de ...
... de ...

... de ...
... de ...

... de ...
... de ...
... de ...

... de ...

... de ...

... de ...
... de ...
... de ...

PETRI HOFSTEDE DE GROOT,

IN ACADEMIA GRONINGANA,

THEOLOGIAE CANDIDATI,

D I S P U T A T I O,

Q U A

RESPONDETUR AD QUAESTIONEM,

IN ACADEMIA RHENO-TRAJECTINA,

AB ORDINE THEOLOGICO

PROPOSITAM:

„ Cum tredecim illis, quas constat esse Pau-
„ linas, epistolis ita comparetur epistola ad
„ Hebraeos, ut, quaenam, et dictionis et
„ argumenti, similitudo huic cum illis inter-
„ cedat, singillatim et per partes ostenda-
„ tur.”

QUAE PRAEMIUM REPORTAVIT,

DIE XXV M. MARTII A. MDCCCXXXV.

THEATRE DE LA CITE

THEATRE DE LA CITE

THEATRE DE LA CITE

THEATRE DE LA CITE

Χρή δὲ συγγνώμην ἔχειν,
Εἴ τις γ', ὑφ' ἥβης σπλάγχχνον ἔντονον φέρων,
Μάταια βάζει.

EURIPIDES.

THEATRE DE LA CITE

THEATRE DE LA CITE

THEATRE DE LA CITE

—————
Duae imprimis sunt rationes, Viri Clarissimi! ob quas quaestionem a Vobis propositam mihi sumsi solvendam. Altera, quia res ipsa inquisitione est dignissima: altera, quia ad quaestionem rite tractandam lectitandae erant Pauli epistolae. Quae lectio, quam fuerit mihi ad hanc quaestionem accedenti necessaria, et quantam habeat Theologiae studioso utilitatem, in omnium oculos incurrit. Neque prioris causae gravitatem quisquam facile neget. *Primum* enim ea est epistolae ad Hebraeos praestantia ac pondus, ut quis tandem eam scripserit, omnes Theologi scire cupiant. *Deinde* certa, de Divina hujus scripti auctoritate, persuasio magnam partem a quaestione pendet, quis illius auctor sit. Si Paulus fuerit, de eâ auctoritate nullum est dubium: sin alius, disquisitio de hoc argumento est in-

stituenda, non omni difficultate carens. Porro multi quidem, de dictionis et argumenti sive similitudine sive diversitate; quae hanc inter epistolam et tredecim Pauli epistolas intercedat, sententiam dixerunt: pauci vero in eam inquisiverunt, iique ipsi minus accurate in hoc argumento versati sunt. Denique ideo quoque quaestio vestra, Viri Clarissimi! solutu dignissima videbatur, quia aliter de ea judicaverant alii, iique viri doctissimi. Inter eos autem, qui Paulinam esse hanc epistolam negabant, haud scio, an nulli magis me moverint, quam Grotius, interpretum omnium optimus, et Valckenarius, literarum Graecarum fortasse ante omnes princeps; quorum auctoritas eo majorem in me vim habebat, quoniam videbam, eos, fere solis argumentis internis, ex epistolae dictione ac stilo petitis, suam sententiam defendisse (1). Verum id, quod

(1) His addidissim forte virum, etsi a Grotio et Valckenario immenso distantem spatio, tamen in Pauli epistolis interpretandis ita egregium, ut illo gloriatur patria nostra, P. Bosveld, qui operi: *Tijds-meter der gewijde Geschiedenis*, T. IV. p. 283—394. inseruit disertationem *over den Schrijver en den Brief aan de Hebreën*, quae eandem sententiam tuetur. Omissi vero hunc virum doctissimum; quia in Pauli epistolis, contra Nostratum morem agens, magis orationem contextam respicit, quam verba, quin haec negligit; unde di-

quod primum me afflixit, idem deinde maxime erexit: putabam enim, profecto operae pretium esse illum facturum, qui ostenderet, tantos homines forsitan minus considerate sententiam dixisse. Quodsi vero ideo hoc argumento gaudeam, quod fieri possit, ut materiam praebeat fortasse, maculae cujusdam his viris inurendae; sane non dignus sim, qui dicar Belga, cujus populi hi Duumviri sunt ornamenta in paucissimis splendidissima; non dignus sim, qui vel unum legam Graecorum ipsiusque N. F. librum; quos quidem libros jam facili opera intelligi a nobis posse, illorum etiam labori indefesso prae reliquis VV. DD. debetur. Sed ita existimo, quo major sit horum virorum auctoritas, eo magis arduum esse opus nostrum, atqui ardua solere esse pulchra.

In hujus autem epistolae cum tredecim Paulinis similitudine describenda, imprimis duo spectavi: primum, ut ne ea dicerem *Paulina*, quae essent pluribus istius aevi scriptoribus propria, unde multa ab aliis, praesertim a Baue-ro, cum in *Philologia Thucydideo-Paullina*, tum imprimis in *Rhetorica Paullina* et in *Lo-
gi-*

ditioni Paulinae dijudicandae minus idoneus esse censendus est. — Schulzii librum, deinde laudandum, non legi, nisi post conscriptam hanc disputationem.

gica Paullina, notata, sciens volensque omisi:
alterum, ut, quod neminem credo fecisse, et
tamen utilissimum videtur, quam plurima pos-
sem, ex indole Pauli explicarem.

Ac jam ipsam qualemcumque disputationem
meam lecturos, Vos, Viri Clarissimi! etiam at-
que etiam rogo, ut qua estis semper humani-
tate et benevolentia; iisdem hunc quoque li-
bellum excipiat, nihil expectantes vestra eru-
ditione dignum, sed opusculum juvenile, tiro-
nem redolens.

EPISTOLAE AD HEBRAEOS

CAPUT PRIMUM.

COL. I.

Πολυμερῶς καὶ πολυτρόπως.] Non videntur subtiliter distinguendae esse hae voces, sed synonymice junctae. Quo modo cum alii scriptores saepe loquuntur, tum imprimis Paulus. Difficilius autem est, multa adverbiorum synonymice conjunctorum exempla afferre: solet enim Paulus more Hebraico *substantivis* uti, ubi bene Graeci *adverbiis* utuntur; v. c. ἐν δικαιοσύνη pro δικαίως. Tamen ita dicit, 1 *Thesf.* 2: 10. se vixisse ὁσίως καὶ δικαίως καὶ ἀμέμπτως: item, *Tit.* 2: 12. Christianis esse vivendum σωφρόνως καὶ δικαίως καὶ εὐσεβῶς. Aliorum vocabulorum multa exempla deinceps nobis occurrent.

Λαλήσας — ἐν τοῖς προφήταις.] Pro ἐν frequentius διὰ hoc sensu dicitur: sed de eadem re etiam Paulus dixit ἐν, cum λαλεῖν conjunctum,

2 *Cor.*

2 *Cor.* 12: 3. τοῦ ἐν ἐμοὶ λαλοῦντος Χριστοῦ. Verbum hoc de eadem re, cum in reliquo N. F., tum apud Paulum, saepe legitur.

Τοῖς πατέρασιν] Non additur ἡμῶν. Ita simpliciter scribere etiam solet Paulus; *Rom.* 9: 5. 11: 28. 15: 8. Sic etiam, in inscriptione posterioris ad *Tim.* et ad *Tit.* scribit ἀγαπητῶ et γνησίῳ τέκνῳ; omisso pronomine μου. Τοῦς πατέρας, omisso ἡμῶν, etiam dixit Paulus; *Act.* 13: 33. Ex Pauli autem orationibus, quas Lucas Actis Apostolicis inferuit, stili et doctrinae Paulinae exempla duci posse mihi videntur; quippe cui, eas e scriptis monumentis ductas et vere *Paulinas* esse, persuasit Ven. J. C. Riehm, *Disf. de Fontibus Act. Apost.* (*Traj.* 1821) p. 81—100. Cujus viri doctissimi argumentis, quibus illud probat, etiam hoc ipsum addi possit, stilum et doctrinam earum orationum et epistolarum Paulinarum esse eandem.

Ἐπ' ἐσχάτου τῶν ἡμερῶν τούτων] Intelliguntur ex usu Hebraico tempora N. F., quae 2 *Tim.* 3: 1. etiam simpliciter ἐσχάται ἡμέραι vocantur. Τούτων, ex constanti Pauli usu, substantivo postponitur. (1)

Ἐλά-

(1) Illius usus exempla vide ap. Ven. C. G. Gersdorf, *Beyträge zur Sprach-Characteristik der Schriftsteller des N. T.* Tom. I. (*Lips.* 1816) p. 442 seqq.

[Ἐλάλησεν.] Ad dictionis concinnitatem, addendum fuisset ἅπαξ vel ἀπλῶς; quale adverbium opponendum fuisset vocibus πολυμερῶς καὶ πολυτρόπως. Sic *Rom.* 4: 9. omittitur μόνον, quod respondeat voci καί. Idem adv. deest post ἐμὲ; *2 Cor.* 2: 5. Ita *Rom.* 6: 10. deest ἀεὶ, ad verba ζῆ τῷ Θεῷ, quod opponatur vocabulo praecedenti ἐφάπαξ. *1 Cor.* 3: 2. γάλα ὑμᾶς ἐπότισα, οὐ βρῶμα: adde ἐσίτισα. *Phil.* 4: 10. addendum πάλαι, quod respondeat voci ἤδη. Inprimis autem in ep. ad *Rom.* saepe legitur: *primum Judaeus et Gentilis, pro et deinde Gentilis.*

~~~~~

Observa, omnia hoc colo sibi esse opposita, primum πάλαι et ἐπ' ἐσχάτου τῶν ἡμερῶν τούτων; deinde τοῖς πατράσιν et ἡμῖν; denique ἐν τοῖς προφήταις et ἐν υἱῷ. Apud Paulum, antithesium amantissimum, multa inveniuntur tot antithesium conjunctarum exempla. V. *Rom.* 2: 7-10, 12. 5: 18. 10: 10. 11: 30, 31. *1 Cor.* 1: 23, 24. *2 Cor.* 4: 16-18. 5: 1. 8: 2. 11: 14, alibi.

Hujus autem coli gravisimus est sensus: nam sententiae de religione Mosaica et Christiana, hîc indicatae, innititur tota Auctoris argumentatio. Continet enim haec epistola com-
pa-

parationem accuratam religionis Christianae cum Mosaica, illiusque prae hac praestantiam demonstrat. Jam vero rationem istam putabat Auctor esse inter hanc et illam, ut utraque esset arcte inter se conjuncta ac proprie una, ab uno Deo iisdem hominibus data; hoc vero discrimen adesse, quod prior ejusdem illius usque religionis initia ac rudimenta contineret, posterior perfectionem atque absolutionem; utriusque enim consilium fuisse, ut pax Deum inter hominesque restitueretur; sed priorem sua vi id prorsus perficere non potuisse, adeoque quod conatus esset cultus Mosaicus, sed non plane perfecisset, id demum ab omni parte esse perfectum per religionem Christianam. Haec est hujus Auctoris de religionis Mosaicae et Christianae ratione sententia, cujus hinc partem indicat, nempe, *unam* esse religionem utramque, a Deo datam.

Universa autem haec sententia plane eadem est, quae apud Paulum invenitur: non quidem toties ac semper tam manifeste, uti in hac epistola: nam nullae Pauli literae, sicuti nostrae, ad solos Hebraeos sunt scriptae. Neque opus erat utriusque religionis rationem accurate definire, in usum Christianorum e Gentilibus, ad quos altera parum pertineret. Sed, licet non toties, nec semper tam manifeste inveniatur, tamen inveni-

tur

tur non raro eadem sententia. Sic epistolae ad *Galatas* magnâ parte demonstratio continetur, abrogatam esse legem Mosaicam; atque ejus Cap. 3: 19—4: 11. dicit Paulus, illam semper spectasse ad religionem Christianam, ac sub lege fuisse Israëlitas tantum eo usque, dum nova doctrina apparitura esset; illius autem hunc usum fuisse, ut ipsos ad meliorem vitam efformaret, eo quidem consilio, ut doctrinae Christianae eo lubentius ac facilius fidem haberent; fuisse autem Israëlitas revera pueros, rationi rudiori atque imperfectiori servientes, sed nunc adesse rationem perfectiorem adultisque magis convenientem, quam instituerit Dei Filius.

Plura hac de re dicentur infra, ad 4: 2. 7: 18.

Ceterum Auctor statim Hebraeorum benevolentiam captat, mentione injicienda librorum istorum, quibus valde superbiebant Judaei. Inter innumeros modos, quibus Paulus usus est ad homines sibi benevolos reddendos, etiam hic recenferi debet, quo se scientem vel et studiosum profitetur rerum auditoribus lectoribusve adamatarum. *Atheniensibus* narrat, *Act.* 17: 23, 28, se ipsorum templa, praecipua Athenarum ornamenta, contemplatum esse, citatque apud eos Arati dicta: — *Judaeis* Hierosolymitanis, *Act.* 22: 3. se Judaeum esse, in ipsorum urbe educatum, a doctore ipsis acceptissimo eruditum, in-

sti-

stitutum lege ipsorum auitâ, ipsis omni parte fuisse similem. Christiani, qui *Romae* erant, quum olim fuissent fere omnes Judaei, in epistolâ, sibi a Paulo inscripta, ingentem legebant numerum locorum e V. T. citatorum. Qui erant *Corinthi*, quum olim fuissent fere omnes Gentiles, non oracula Judaica legebant, sed crebras allusiones, comparationes, metaphoras defuntas ex ludis Isthmicis, prope suam urbem celebrari solitis. — Placent autem talia, per illum, quo quisque trahitur, suarum rerum amorem.

COL. 2.

“Ὁν ἔθηκε κληρονόμον.] Τίθημι, *facio, constituo*, de illo, *qui aliquem muneri admovet*, ab aliis etiam dicitur, inprimis autem a Paulo. V. *Act.* 20: 28. I *Cor.* 12: 28. I *Tim.* 2: 7. 2 *Tim.* 1: 11. Quibus omnibus locis eâdem, qua hic, constructione dicitur: τίθημί τινά τι.

κληρονόμον] Est vox a Paulo amata, adeo ut hæc, cum derivatis κληρονομέω et κληρονομία, in illius scriptis saepius legatur, quam in omni reliquo N. F. Vide Concordantias N. F. Etiam de *Christo* hoc nomen occurrit, *Rom.* 8: 17, ubi Christiani dicuntur συγκληρονόμοι Χριστου

i. e. *cum Christo bonorum Divinorum κληρονόμοι.* Ergo etiam *Christus κληρονόμος.*

Δι' οὗ καὶ τοὺς αἰῶνας ἐποίησεν.] Οἱ αἰῶνες significant *universum*, et hic et infra 11: 3. ad imitationem Hebr. עוֹלָמוֹ. Voce hac, et in singulari et in plurali numero, notione eâdem usus est Paulus 1 *Cor.* 2: 7. et 2 *Cor.* 4: 4. coll. *Jo.* 12: 31. Quibus locis non addendus est locus *Eph.* 6: 12, ubi haec vox ejicienda videtur. Apud reliquos N. T. auctores hac significatione non reperitur. (1)

Dictio tota convenit cum verbis *Col.* 1: 16. τὰ πάντα δι' αὐτοῦ (I. X.) ἐκτίσται, cui loco itidem non addendus locus, *Eph.* 3: 9. nam et ibi vocabula διὰ I. X. spuria videntur: sed 1 *Cor.* 8: 6. *Nobis unus est Dominus J. C. δι' οὗ τὰ πάντα.* Ex quibus locis patet, Pauli etiam doctrinae convenire, ut J. C. dicatur is, qui *mundum creaverit.*

COL. 3.

“Ος.] Colon 2 *primo* adjunxerat Auctor per articulum ὄν, cui nunc hoc colon connectit per eundem articulum, sed alio casu positum. —

Tri-

(1) Vid. J. B. Koppe, *Excurs. I. ad Galat.* p. 103—105.

Triples est Paulo conjungendarum periodorum consuetudo; *vel* per participia; *vel* per particulas ὡς, ὅτι, cet.; *vel* per articulos aut pronomina relativa: Moris postremi exempla permulta sunt: eodem autem, quo hoc colo, modo, nempe, bis quidem, sed casu diverso, articulum vel pronomen ponens, scripsit *Rom.* 9: 4, 5. *Gal.* 2: 4, 5. *Eph.* 1: 13, 14. *Col.* 3: 6, 7. *Tit.* 1: 11. alibi. Ὁν ἀπαύγασμα τῆς δόξης, καὶ χαρακτῆρ τῆς ὑποστάσεως αὐτοῦ.] Simili modo unus Paulus Dei Filium descripsit, 2 *Cor.* 4: 4. εἰκὼν τοῦ Θεοῦ. *Col.* 1: 15. εἰκὼν τοῦ Θεοῦ τοῦ ἀοράτου. Item *Phil.* 2: 6. ὃς ἐν μορφῇ Θεοῦ ὑπάρχων οὐχ ἄρπαγμον ἠγάσαστο τὸ εἶναι ἴσα Θεῷ. Locus ex epistola nostra magis convenit vel cum 2 *Cor.* 4: 4. et *Col.* 1: 15. vel cum *Phil.* 2: 6. quam haec Pauli loca inter se convenient.

Φέρων τε τὰ πάντα.] Etiam *Eph.* 4: 10. *Col.* 1: 16, 17. dicuntur τὰ πάντα esse Jesu Christo subjecta. Dictio autem haec τὰ πάντα, significatione *universi*, apud reliquos N. F. auctores non invenitur. Cf. item 1 *Cor.* 8: 6., ubi itidem, per τὰ πάντα, *rerum universitas* intelligitur. Etiam apud bene Graecos τὰ πάντα idem significat. Vide Platonis *Sophist.* p. 233. D E.

Δι' ἑαυτοῦ.] Haec vocabula abesse poterant: sed, quo major sit vis dictorum, addita sunt.

Quae

Quae pronominiis abundantia, quam *Platonicam* recte appelles, (Plato enim saepissime eâ utitur), etiam non raro apud Paulum invenias. Act. 17: 22. τοῦτον. 24. οὗτος. Rom. 2: 14. οἱτοί. 7: 10. αὐτή. 11. δι' αὐτῆς. 15: 16, 19, 20. τοῦτο. 1 Cor. 5: 5. τὸν τοιοῦτον. 7: 20. ἐν ταύτῃ. 2 Cor. 1: 12. αὐτή. 9: 5. ταύτην. 12: 2. τὸν τοιοῦτον. Gal. 2: 20. τοῦτο. 5: 17. ταῦτα. Phil. 1: 22. τοῦτο. 3: 7. ταῦτα. Atque ita saepe alibi. — Quod autem ad doctrinam ipsam attinet: Jesum sponte se pro nobis morti dedisse, Paulus etiam saepius docet. V. Eph. 2: 16. 5: 25. Phil. 2: 7, 8. Col. 1: 21, 22. 1 Tim. 2: 5, 6. Cf. infra ad 7: 27. Ἐκάθισεν ἐν δεξιᾷ.] A Paulo eadem res iisdem prope verbis memoratur, Rom. 8: 34. Col. 3: 1. Eph. 1: 20.

Sententia hujus coli etiam legitur, 2 Cor. 8: 9. in primis vero Phil. 2: 6-9. — Cum tota sententia cf. Rom. 11: 33. Eph. 1: 20, 21. in p. 2 Thesf. 1: 10. 2: 8.

COL. 1—3.

In Col. 2 et 3. *primum* animadvertite inexpectatam rerum non admodum dissimilium reversionem, qualem in Pauli epistolis saepius inveniri, deinceps plus semel erit monendi opportunitas. Vide ad 7: 26, 27. — *Deinde* obser-

van-

vandum est, Paulum etiam solere eadem orationis gravitate uti, quum de J. C. mentionem facit. Hujus enim amore tanto flagrabat, ut, ubi forte in illum Pauli sermo delabatur, ibi se non contineat, quin plura de illo addat. Sic quum Ephesiis, sive quibuscunque ista epistola scripta sit, summae Dei potentiae exhibere velit exemplum, laudat, quae Deus Jesu post reditum e mortuis fecerat: verum occasionem tam aptam Jesu majestatis describendae quâ praetermittat? Igitur splendide et vivide eam depingit, *Eph.* 1: 21-23. Sic, factâ mentione de gratiâ Divinâ, misso J. C. nobis oblatâ, de Jesu omnia Colossensibus narrat, quae scribentis menti sese offerrent, *Col.* 1: 14-20. Vid. etiam *Gal.* 2: 20. *Ephes.* 5: 25-27. *Phil.* 2: 5-11. Quin, uti hic statim initio, sic jam in exordio epistolae ad *Rom.* et ad *Gal.* talis de Jesu invenitur excursus. Nam ita Jesum amabat Paulus, ut saepe nescire videatur, quo tandem modo Jesu excellentiam digne describere possit. Ad quam descriptionem etsi, cum tenerrima animi affectione, omni orationis vi usus erat, tamen profitetur se prorsus non posse talem rem rite describere, cujus *latitudo, et longitudo, et profunditas, et sublimitas* intelligi nobis plane non possint; *Eph.* 3: 18.

Denique addendum, his tribus colis totius epistolae argumentum contineri: nam de summa

Je-

Jesu dignitate ejusque expiandi munere semper loquitur Auctor, etsi excursus hic illic inferens. Ita Paulus, post praemisum prologum, *Rom.* 1: 16, 17, hoc epistolae argumentum proponit, „ omnes homines, sive Judaeos sive Gentiles, sola fide Jesu habita, servari posse;” quod argumentum per totam deinceps epistolam tractat, variis intermixtis quaestionibus aliis (1). Clare *1 Cor.* 1: 10 sqq. indicat *quare*, adeoque *quid* hac in epistola scripturus sit. Item facit, *Gal.* 1: 6 sqq. *Tit.* 1: 5. *Philem.* 10. Reliquarum epistolarum argumentum magis varium est; unde in exordio explicari non poterat.

Κρείττων.] Non mirum hanc vocem et omnes, quae ad comparandam rem alteram cum altera pertinent, in hac epistola longe saepius legi, quam in Paulinis: nam haec una argumentum continet, comparandi voces tantopere requirens; cum nempe Jesum Jesuque rationem cum ratione Veteris Foederis conferat.

COL. 4.

Hoc colo argumentum, tribus praecedentibus indicatum, explicare incipit Auctor. Incipit au-

(1) Vide ad illum locum Ven. P. Bosveld, *Verklaring van Paulus Brief aan de Romeinen.* T. I. p. 62.

autem ita, ut structura adeo conjuncta sint argumenti et *propositio* et *explicatio*, ut una eademque res esse utraque videatur. Plane eodem modo egit Paulus, *Rom.* 1: 17 sqq.

Τοσοῦτῳ-ὄσῳ.] Antitheses amare cum Auctorem ad *Hebraeos*, tum Paulum, et jam vidimus, et saepe etiam videbimus. Cum exemplo praesenti cf. ὡς-οὔτῳ, *Rom.* 5: 15, 18. ὡσπερ-οὔτῳ, *Rom.* 5: 19. ὅσοι-οὔτοι, *Rom.* 8: 14. *Gal.* 6: 12. ὅσοι-αὐτοί, *Gal.* 6: 16, cet.

Γενόμενος.] Conjungendum est cum ἐκάθισεν col. 3., quae per hypallagen ponuntur pro καθίσας-ἐγένετο. Talis hypallage invenitur *Rom.* 4: 20. 2 *Cor.* 7: 7. *Eph.* 6: 13. 1 *Tim.* 1: 2. infra 2: 18, 7: 3. al. (1)

Διαφορώτερον παρ' αὐτοῦς.] Παρὰ adjectivis comparativis saepius adjunxit Scriptor ad *Hebr.*, numquam Paulus (2). Ita autem fit, ut bis indicetur comparativus, et adjectivo et praepositione. Paulus, qua semper est verborum gravissimorum copia, etiam interdum bis comparativum expressit. Sic 2 *Cor.* 7: 13.

πε-

(1) Haec loca citavit C. L. Bauer, *Philologia Thucydideo Paullina* (Halae 1773) p. 104 sq.

(2) Quod primus observavit L. Bos in J. Alberti *Glossar. N. T.* p. 167. et dein late explicuit L. C. Valckenaer, *Schol. ad 1 Cor.* 3: 11. T. II. p. 147-155.

περισσότερως μᾶλλον — 12: 13 ἠττάομαι ὑπέρ. *Phil.* 1: 23. μᾶλλον κρείσσον. Cf. *Eph.* 3: 8., ubi se vocat ἐλαχιστότερον πάντων, comparativo ex superlativo ἐλάχιστος formato. Praep. παρὰ significat *supra, magis quam, prae*, et h. l. et *Rom.* 1: 25. 14: 5; quae notio, Paulo alibi non usitata, frequens est apud Graecos. Confer, quae supra ad vocem κρείττων dixi.

Διαφορώτερον παρ' αὐτοῦς κεκληρονόμηκεν ὄνομα.] Paulus, *Eph.* 1: 21. Deum dicit Christum induisse gloriā ὑπεράνω παντὸς ὀνόματος ὀνομαζομένου, οὐ μόνον ἐν τῷ αἰῶνι τούτῳ, ἀλλὰ καὶ ἐν τῷ μέλλοντι. Magis etiam convenit *Phil.* 2: 9. ὁ Θεὸς αὐτὸν ὑπερύψωσε, καὶ ἐχαρίσατο αὐτῷ ὄνομα τὸ ὑπὲρ πάν ὄνομα.

Hoc colo incipit Auctor Jesu prae Angelis majestatem praedicare. Idem agit Paulus, *Eph.* 1: 20, 21.

Col. 5.

Υἱός μου εἶ σὺ cet.] Eundem hunc *Pf.* 2: 7. locum, quo Jesu dignitatem sublimem demonstraret, laudavit Paulus, *Act.* 13: 33.

Πάλιν.] Indicat haec particula, iterum V. F. locum sequi. Vid. ad colon. seq. — Hic autem monendum videtur, ne illum cum multis interpretibus errorem committamus, quo loca e V.

F. secundum versionem Alexandrinam citata usui dicendi Paulino declarando adhibeantur. Si igitur, ad quaedam hujus epistolae loca, invenitis, Viri Clarissimi! dicta plane eadem ex Pauli epistolis ab interpretibus citata, a me vero omisfa; videatis, num talia, vel in hac epistola vel in Pauli epistolis dicta, e V. F. desumpta sint, nec ne. Porro animadvertere hic liceat, quanto partium studio homines plerique ducantur. Nam Valckenarius, cujus immensam doctrinam quis non stupeat? Valckenarius etiam (pudet juveni de viro tanto haec esse dicenda) *Schol.* ad h. l. T. II. p. 387, quo discrimen inter stilum Pauli et Scriptoris ad *Hebr.* ostendat, observat, structuram ἔσομαι εἰς πατέρα, esse male Graecam, in hac epistola etiam 8: 10. obviam, sed pro qua Paulus in eadem sententia dixerit, 2 *Cor.* 6: 16. ἔσομαι Θεός. At Paulus, eodem illo loco col. 18. etiam dixit ἔσομαι εἰς πατέρα; quod Valckenarium quomodo potuerit latere, non intelligo. Nec tamen memoravit. Nondum dixi, haec omnia e V. F. versione Alexandrina insuper esse desumpta.

COL. 6.

Πάλιν.] Id est *alio V. F. loco* sive *iterum*, quo vocabulo plane eodem modo utuntur, cum alii,

alii, tum Cyprianus. Ratione eâdem particula haec apud Paulum, plures e V. F. locos citantem, ter legitur, *Rom.* 15: 10-12; semel *1 Cor.* 3: 10.

Τὸν πρωτότοκον.] De J. C. hoc nomen nulli dixerunt, nisi Joannes, *Αποκ.* 1: 5. et Paulus, *Rom.* 8: 29. *Col.* 1: 15, 18.

Λέγει.] Deest ἡ γραφή, quae vox, in hac similive laudandi formula, a Paulo, locum e V. F. citante, eoque fere uno, saepissime omittitur. Ita λέγει, *Rom.* 15: 10. *Eph.* 4: 8. 5: 6. 10: 5. Φησί, *1 Cor.* 6: 16. ἐρήθη (ubi deest ἐν τῇ γραφῇ) *Rom.* 9: 12. Pasim autem apud Paulum sic invenias γέγραπται.

Ceterum Auctor in citando h. l. sequitur versionem Alexandrinam, in quâ solâ, non in exemplo Hebraico, haec verba inveniuntur. Multis autem, cum hujus epistolae, tum epistolarum Paulinarum locis, inveniri dicta V. F. secundum Alexandrinos, non secundum verba Hebraea, allata, docet Koppe, *Excursf. I. ad Rom.* p. 354 sq. 369 sqq. *ed. Ammon.* 3re.

COL. 7.

Πρός.] Quod ad, de. Praepositio haec, si minus aliis Pauli locis, hac significatione occurrat saltem, *Rom.* 10: 21. πρὸς δὲ τὸν Ἰσραὴλ λέγει.
Qui

Qui sequitur locus, desumptus est e *Pf.* 104: 4. secundum versionem Alexandrinam. Pro *πυρὸς Φλόγα* autem, legitur ibi *πῦρ φλέγον*: cujus diversitatis causa fortasse est, quod memoriter citaverit locum. Talis diversitas, in citandis V. F. locis, etiam apud Paulum aliquando invenitur; v. c. *Rom.* 9: 13. 14: 11. *1 Cor.* 2: 9. 14: 21. *2 Cor.* 6: 17. alibi.

COL. 8, 9.

Putat V. Cl. Schulz, (1) interpres pluribus nominibus excellens, qui hanc epistolam a Paulo multis argumentis abjudicat, hunc locum, et 1: 2, 12, 13. 7: 24, 25, 26. 9: 14. pugnare cum *1 Cor.* 15: 24 sqq. Sensum locorum posteriorum cum Pauli doctrina non pugnare, ex dicendis ad 7: 24, 25. fati constabit. Quod ad hujus cap. loca attinet; hic mihi cum plerisque interpretibus agi videtur de Jesu natura Divina; *1 Cor.* 15: 24 sqq. de Jesu Messia; quae non inter se sunt confundenda.

(1) *Der Brief an die Hebräer* (Breslau 1818) p. 116.

COL. 13.

Jesum sedere ad dextram Dei, demonstrat Auctor ex *Pf.* 110: 1. cujus oraculi verba, ad eandem rem declarandam, citavit Paulus, 1 *Cor.* 15: 25.

COL. 5-13.

Constant haec cola continuâ locorum e V. F. citatorum ferie, qua usus est Scriptor, ne alienos a se redderet Judaeo-Christianorum animos. Saepius quoque plures V. F. locos sibi junctos in Pauli epistolis invenias, v. c. 2 *Cor.* 6: 16 - 18. 9: 9, 10. imprimis in epistola ad *Romanos*, fere omnes e Judaeis factos Christianos. Vide 3: 10-18. 9: 25-29. 11: 26, 27. 15: 9-12., quorum locorum plerisque, uti h. l., nullius V. F. scriptoris nomen laudatur.

Plurima autem oracula hic citata proprie agunt vel de Salomone, vel de Deo, sed improprie ac symbolice etiam ad Mesiam applicantur. Vide imprimis Grotium ad h. l. Ejusdem explicandi V. F. moris exempla multa nobis dein-

deinceps occurrent. (1) Hic monuisse sufficiat, saepissime talia legi in epistolis Pauli, qui loca, proprie de aliis rebus agentia, de J. C. interpretatus est; v. c. *Rom.* 9: 33. 11: 26. 15: 3, 12, 21. *Eph.* 4: 8, ad quae loca in hanc rem cf. Grotium. Alia omitto deinceps citanda.

Porro sunt haec loca omnia, vel verbote-nus, vel levi tantum mutatione factâ, citata secundum versionem Alexandrinam, quod etiam facere Paulum fere solere, vide apud Koppium, *Excurs. ad Rom.* I. p. 348.

Denique ad epistolae introitum est dicendum, Auctori in more esse positum, ut quae profere-
rat

(1) Quam ob rem ne vituperetur Auctor. Est enim ejus „Zweck im mindesten nicht das A. T. zu erklären, oder zu disputiren, oder zu zeigen, wo im A. T. von Jesu die Rede sey, und es wird immer widersinnig gegen sich und den Zusammenhang, wenn man so etwas voraussetzet. Aber preisen, die Herrlichkeit des Sohns verkündigen, mit allem, was er Grosfes finden und Sagen konnte, das will er. Er kämpft mit Bildern, allen Vorstellungsarten des Hellenismus, um Jesus als den Einigen, jedem Engel und Erzengel Unvergleichbaren, als den Gott der ganzen Geisterwelt zu zeigen. Alle Dinge trägt er mit seinem mächtigen Wort! Also ist er nicht das Wort, als Werkzeug, als Mittelursache; Urkraft ist er.“ J. G. von Herder, *Erläuterungen zum N. T. aus einer neueröfneten morgenländischen Quelle* s. 37, 38. Cujus loci partem ultimam adscripsi, quia facit ad totum Caput I. intelligendum.

rat, saepissime e V. F. demonstrat: quod itidem esse methodum Paulinam, quis nescit?

COL. 14.

Praecessit colo 13 interrogatio, cui per interrogationem hoc colo respondet Auctor. Adamatae sunt Paulo crebrae interrogationes; quas eadem, qua h. l., ratione propositas lege; 1 *Cor.* 1: 20. 3: 4. 5: 12. 2 *Cor.* 1: 17. 3: 1. alibi, imprimis in epistolis ad *Corinthios*, servide scriptis.

Λειτουργικά.] Haec vox, cum cognatis λειτουργέω, λειτουργία, λειτουργός, bis tantum in reliquo N. F. legitur, sed saepius cum in hac epistola, tum in Paulinis. Vide *Concordantias* in vocibus.

Μέλλοντες κληρονομεῖν τὴν σωτηρίαν.] Vere Christianos etiam κληρονόμους Θεοῦ (i. e. *bonorum Divinorum*) vocat Paulus, *Rom.* 8: 17. *Gal.* 4: 7. — Σωτηρία saepe in hac epistola de *felicitate Christiana* dicitur, sed saepe etiam apud Paulum; v. c. *Rom.* 13: 11. *Phil.* 1: 19, 28. 1 *Thesf.* 5: 8, 9. alibi.

COL. 4—14.

Haec cola, comparatione inter Angelos et Mes-

Mesiam institutâ, *hujus* prae *illis* majestatem declarant. Comparando rem vel illustrare vel demonstrare, saepius conatur etiam Paulus. Ex locis, quae multo numero adduxit C. L. Bauer, in *Logica Paullina* (Halae 1774) p. 275 sqq. 406 sqq., inprimis cf. 2 *Cor.* 3: 6 - 11. ubi cum lege Mosaicâ comparat Euangelium, et *Rom.* 5: 12—21. ubi Adamum cum Christo. Praeterea vide 1 *Cor.* 10: 1 - 10. 15: 36 - 44. *Gal.* 4: 1 - 8. et loca, ubi Jesu facta cum hominum factis comparat, citanda ad 2: 10. al.

Est autem, ad hanc Auctoris nostri cum Pauli methodo convenientiam, probe hic attendendum: quum et tota haec epistola fere constet talibus comparationibus, et semel h. l. de iis monuisse nobis sufficiat.

CAPUT SECUNDUM.

COL. 1.

Περισσοτέρως.] Forma haec comparativa, si unum locum *Marc.* 15: 14. exceperis, in N. F. non est obvia, nisi in hac epistola et in Pauli scriptis.

Προσέχειν τοῖς ἀκουσθεῖσι.] Dictio haec rarius invenitur: legitur autem infra 7: 13. et *1 Tim.* 1: 4. 3: 8. 4: 13. *Tit.* 1: 14. Num saepius occurrat in N. F., haud scio.

COL. 2.

Ὁ δι' ἀγγέλων λαληθεὶς λόγος.] Etiam *Gal.* 3: 19. lex Mosaica lata dicitur *Angelorum ministerio*. Quam opinionem, Judaeis quidem familiarem (1), nullus tamen scriptor N. F. protulit, praeter Paulum, Auctorem epistolae ad *Hebr.*, et *Stepha-*

(1) Vide Koppe, ad *Gal.* 3: 19. et Wetstenium ad l. l. p. 224.

phanum, *Act.* 7: 53. — Paulus autem saepe Angelorum mentionem facit, interdum etiam ubi nobis mirum videatur, *1 Cor.* 10: 10. 11: 10. 13: 1. *2 Cor.* 11: 14. 12: 7. *Gal.* 1: 8. 4: 14. *Col.* 2: 18. *1 Tim.* 5: 21.

Πᾶσα παράβασις καὶ παρακοή.] Nomina synonymice juncta passim, apud Paulum quoque, invenias. Sic substantiva duo, *Rom.* 14: 13. 16: 18. *1 Cor.* 1: 5, 10. 2: 4. *2 Cor.* 7: 15. *Phil.* 4: 6. cet. Magis etiam cum h. l. convenit *1 Cor.* 14: 3. ubi junguntur παράκλησις et παραμυθία. Sunt autem παράβασις et παρακοή voces in N. F. non alibi lectae, nisi in hac epistola et apud Paulum. — Porro πᾶσα, quod his substantivis additur, saepissime talibus nominibus virtutum, vitiorum, similibus jungitur a Paulo. Vide *Rom.* 1: 18, 29. 7: 8. 15: 13, 14. *2 Cor.* 12: 12. *Eph.* 1: 3, 8. *Phil.* 1: 20. cet. Πᾶσα παρακοή dicitur, *2 Cor.* 10: 6. — Denique de paronomasiâ prorsus Paulinâ, quae his vocibus inest, dicetur ad 5: 8.

Μισθαποδοσίαν.] Haec vox et μισθαποδοτής nusquam, neque apud pure Graecos, neque apud Hellenistas, legitur, nisi in hac epistola. Multa sunt etiam apud Paulum vocabula, quae ipse finxisse videtur, v. c. καταναρκάω, προσαναπληρόω, πρᾶσευαγγελίζομαι, ψευδαδελφός, ψευδαπόστολος, cet.

COL. 3.

Coli praecedentis prior hujus coli pars antithesin continet. Inter innumeras in Pauli scriptis obvias antitheses, cum praesenti formâ conveniunt *Rom. 11: 12, 15, 24. cet.*, Sed et formâ et materiâ maxime conveniunt *2 Cor. 3: 7, 8. εἰ δὲ — si ministerium Mosaicum fuit gloriosum; πῶς οὐχὶ μᾶλλον — quanto magis ministerium Evangelii? Gal. 4: 8, 9. Tunc quidem, Deum ignorantes, idolis serviebatis; nunc vero Deum cognoscentes, πῶς — qui tandem rursus rudimentis inutilibus operam datis?*

Vide mox ad hujus Cap. col. 2-4.

ἦτις ἀρχήν cet.] Verba haec omnibus, Paulum esse scriptorem hujus epistolae negantibus, magnum continere videntur sententiae suae praesidium. Quis enim credat, inquit, Paulum, dignitatis suae Apostolicae vindicem acerrimum, Paulum semper affirmantem, sibi ἀποκαλύψει Divinis, non ab hominibus, doctrinam Evangelicam esse traditam, Paulum, si quod religionis caput esset defendendum, ad suam provocantem auctoritatem; hunc igitur Paulum, ut Divinam doctrinae Evangelicae originem ostenderet, scripsisse, *illam doctrinam ab auribus testibus ad sese esse perlatam?* Profecto candide fatendum est, magnam huic argumento videri inesse

esse probabilitatem. Sed et adversarii confiteantur oportet, hoc argumentum non sufficere, quo demonstrent, Paulum non esse scriptorem hujus epistolae. Tria enim animadvertenda; *primo*, non semper ad auctoritatem suam provocasse Paulum; *secundo*, si Auctor hujus epistolae Paulus sit, hîc quidem illum non potuisse ad suam provocare auctoritatem; *tertio* dicendi modum ex usu Paulino esse explicandum.

Quod ad *primum*, quo dicebatur, Paulum non semper ad auctoritatem suam provocasse; non negamus illum, in epistolis ad *Corinthios*, *Galatas*, *Ephesios*, hoc fecisse: nam negabant multi earum ecclesiarum focii illam auctoritatem Pauli Apostolicam, qua tamen solâ doctrinae, iis ab ipso traditae, veritas innitebatur. Paulo igitur necessitas imponebatur jus suum Apostolicum vindicandi. Reliquarum vero epistolarum lectoribus vel sumit persuasum esse de hac sua auctoritate, v. c. Thesfalonicensibus; vel iis, justis adducendis ratiociniis, doctrinam, a se traditam, veram esse probat, v. c. Romanis. Atque hoc modo semper agit Auctor ad *Hebraeos*.

Deinde Paulus, si esse hujus epistolae scriptor censeatur, hic quidem auctoritate sua Apostolica non potuit uti. Fingas enim Paulum esse auctorem hujus scripti, quare dicas eum in epistolae initio tacuisse nomen? Aut nullam dabis rationem,

nem, aut hanc, eum fecisse eo consilio, ut lectoribus, scribendi initium faciens, ignotus esset. Nam tanto Pauli odio ardebant Judaei omnes, ut non lecturi fuissent epistolam Pauli nomen praeferentem. Eam vero si jam perlegissent, non erat, quare amplius nescire deberent auctorem; adeo ut nihil Paulum impediret, quo minus in epistolae fine talia diceret, quae non certo quidem, sed satis tamen clare indicarent, se esse auctorem: sed in descriptionis principio ista cavere debuit (1). Quod si igitur ignotus esset, quâ auctoritate *sua* uteretur? Ergo uti in epistola ad *Rom.*, ita in hac quo-

(1) Hoc argumentum ridet hodierna Germanorum critica altior. Verum nonne experientia nostra quotidiana nos docet, homines religioni deditos animi minus liberalis nolle legere, quae putant ab homine haeretico esse scripta? Nonne Judaei erant animo minime liberali, qui nollent adeo populares doctrina Gentilium institui? Nonne Paulus Christianis Judaicis haeticus fuit? „At, inquit Critica, si in descriptionis principio, Auctoris nomen non inveniebant lectores, in fine illud quaesituri erant, ac secundum tuam sententiam satis certo Paulum invenissent.” Ne ex tuis moribus antiquitatem judica. Nos epistolam accipientes, quam qui scripserit ignoramus, statim finem inspicimus, ibi certo sperantes Auctoris nomen nos inventuros esse; Orientales atque omnino Veteres non item: hi enim semper epistolae principio nomen inscribebant, numquam fini. Qua ratione itaque Hebraei eo loco quaerere poterant Auctoris nomen, ubi numquam scribebatur?

quoque, ratiociniis aliorumque testimoniis tantum utitur.

Denique addendum est, dicendi modum ex usu Paulino esse explicandum. Nam εἰς ἡμᾶς non necessario significat *ad nos*, i. e. *ad me*: sed significare potest *ad aequales nostros*, quin *ad eos*, *ad quos scribo*: qua ratione saepius prima persona pro altera usus est Paulus, cum alibi, tum in priore ad *Corinthios* epistola; nam multa, quae in Corinthiis erant reprehendenda longe minus acerbe iis dici poterat, si Paulus, prima utens persona, se quasi una cum iis istorum vitiorum reum faciebat. Exempla quaedam notavit Glasius p. 17., ex quibus illustriora nonnulla hîc afferam. Notum est, et a pluribus interpretibus agnitum, quae Paulus habet, *Rom. 7: 7-25*, non de se eum dicere, licet *primâ pers. sing.* utatur, sed potius de omnibus omnino hominibus, ipso Paulo quidem non excepto, attamen tali, in quem dicta omnium minime convenient: nam col. 14. dicit se esse ita σαρκικόν, ut *mancipatus esset peccato* sive *vitiositati*: quum tamen, Cap. 6 et 7: 4-6. demonstrasset, se cum Christianis, Romae degentibus, per J. C. servitio legis et peccatorum liberatum esse; quod idem de se etiam profitetur deinde 8: 2. Haec itaque pugnent, nisi per ἐγὼ 7: 7-25. non Paulus intelligatur, sed in genere *homines*.

Quod

Qualia si quis non admittit, sed historice dicta postulat; en historica; nam eadem ratione dicit, *Rom. 9: 24*, de Deo: *Vocavit nos non modo ex Judaeis, sed etiam ex Gentilibus.* Ita *1 Thesf. 3: 4.*: *Quum eramus apud vos, praediximus vobis, nos esse vexandos, uti et factum est.* Tota orationis series docet, praedixisse Paulum Thesfalonicensibus, non *se*, sed *ipsos* opprimendos esse. Praeterea illud tanquam futuri quid praedici non poterat de Paulo, tunc jam homine vexatissimo. Si plura velis, cf. *Rom. 10: 18, 19. 11: 1. 1 Cor. 10: 29, 30. 13: 1-3. 15: 52. Gal. 2: 18*; quibus omnibus locis primâ pers., vel pro secundâ vel pro tertiâ, usus est Paulus. — Praeterea hoc loco etiam apte Auctorem hoc dicendi modo, quem *κοινωνοί* vocant, potuisse uti, inde patet, quia col. 1. eo jam usus erat: in ipsum enim, virum sanctum, non cadebat suspicio, fore, ut Jesum, quem tantopere amaret, relinqueret. — Tandem *εἰς ἡμᾶς* etiam posse significare, *ad tempora nostra*, certissimum est. Quid enim frequentius dictionibus, *ante me factum est, ad me usque continuatum est*? Sic *Gal. 3: 24. Lex paedagogus fuit εἰς Χριστόν, ad Christi tempora.*

Quae omnia quum ita sese habeant, nos quidem putemus, si alia sint argumenta, quibus probabile fiat, Paulum hanc epistolam non scri-

psisse, hunc locum forte aliter esse explicandum: si alia sat gravia argumenta desint, hunc locum non esse talem, quo uti nobis liceat, ad hanc epistolam a Paulo abjudicandam; cum hujus dicti facilem ac prorsus bonam, uti nobis videtur, interpretationem attulerimus.

COL. 4.

Uti h. c. dicitur, Evangelium esse confirmatum *σημείοις καὶ τέρασι καὶ δυνάμεσι*; sic se miracula fecisse declarat Paulus, his iisdem verbis, ita synonymice positus, 2 *Cor.* 12: 12. Itidem, sed alio ordine, haec verba leguntur, 2 *Thesf.* 2: 9.

Πνεύματος ἁγίου μερισμοῖς.] Nemo Apostolorum toties de Spiritu S. locutus est, quoties Paulus: nec quisquam, credo, hujus Spiritus S. dona argumentum adduxit, quo efficeretur veram esse doctrinam Christianam, praeter Auctorem nostrum et Paulum, 1 *Cor.* 14: 22. — *Μερίζειν* de his donis dicitur, *Rom.* 12: 3. 1 *Cor.* 7: 17, annotante Grotio; et *διαρθεῖν*, 1 *Cor.* 12: 11; quod verbum non multum ab altero differt.

Κατὰ τὴν αὐτοῦ θέλησιν.] Id quidem soli Paulo proprium est, affirmare, Deum aliis alia dare Spiritus S. dona, secundum voluntatem suam;

Rom.

Rom. 12: 3, 6. *Eph.* 4: 7. in primis *1 Cor.* 12: 4, 7-11, 28.

Interpres hujus epistolae nuperrimus Schulz, p. 146 sqq. annotavit, nomina fem. in *σις* admodum multa in hac epistolâ legi, pro quibus Paulus infinitivo fere utatur cum articulo *τό*. Quod vir cl. omnino verissime dicere mihi videur. Ne autem stili haec diversitas tanta videatur, ut propterea Paulus hujus epistolae auctor esse non possit, haec teneantur. *Primum*, nomina in *σις*, a cl. Schulzio recensita, item alia, quae in epistolâ ad *Hebraeos* leguntur, non prorsus deesse in epp. Paulinis: nam *ἀπόλαυσις* et *ἔκβασις* in his leguntur *semel*; *ἐπίθεσις*, *ἀνάμνησις*, *ἄφεσις*, *ὑπόστασις* *bis*; *περιποίησις* *ter*; *βεβαίωσις* et *παράβασις* *quinq̄ies*; *πρόθεσις* *sexies*; *ἀπολύτρωσις* *septies*; *κλήσις* *novem locis*; *δέησις* *duodecim*; *παράκλησις* *undeviginti*; *συνείδησις* *viginti et uno locis*. *Deinde*, usum illum infinitivi cum articulo, pro nomine substantivo, in hac quoquo epistolâ minime esse rarum. Sic v. c. infinitivus, praecedente *εἰς τό*, legitur 2 *17. 7: 25. 8 3. 9: 14. 28. 11 3. 12 10. 13: 21*. Hoc exemplum affero quia *εἰς τό*, sequente infinitivo, structura est Pau i a. Vide ad 8: 3. *Tertio* notandum, infinitivi usum illum saepe esse male Graecum, substantiva illa in *σις* non item; quare hic usus

pertinet ad dictionem hujus epistolae melius Graecam, quam Pauli epistolarum: de quo argumento agemus in iis, quae, post epistolae tractationem absolutam, generatim dicemus.

COL. 2 - 4.

A minori ad majus concludit Auctor: *si lex ab Angelis lata* cet.; *quanto magis salus a Dei Filio oblata* cet. Est haec argumentandi methodus Paulo admodum familiaris; ex quâ quum tota haec epistola pendere videatur, in qua nimirum praestantia salutis a J. C. partae, prae piaculis Leviticis, ostenditur argumentis a minori ad majus ductis: necesse est, ut hic nonnulla hujus methodi Paulinae exempla adducantur. Quaedam jam vide ad col. 3. — Alia haec sunt: *Rom. 5: 10.* „ Si nos inimici reconciliati sumus Deo per *mortem* ejus Filii; multo magis reconciliati servabimur per illius vitam.” *11: 12, 15.* „ Si *jactura* Judaeorum salus Gentilium, quanto magis *admissio* Judaeorum.” *11: 24.* „ Si Gentiles tanquam rami *oleastri* sunt insiti *olivae*, quanto magis Judaei, naturales *olivae* rami, illi inferentur.” Vid. porro *1 Cor. 6: 18. 9: 9, 10, 24, 25. 11: 15. 1 Tim. 3: 5.* al.

COL. 1—4.

His colis cohortatio continetur, mediae disputationi interposita. Solet etiam Paulus, etsi demonstrando totus videatur occupatus, saepe ex abrupto intermiscere monita tenerrima. Nimirum hominum salutis promovendae ardore ita flagrabat, ut animi impetui saepe resistere non posset, quominus affectu paterno lectores admoneret, uti ne salutem suam ipsi negligenter. Exempla vide, ad 10: 19.

COL. 5.

Post hoc colon intellige: *sed Christo*. Pergit autem ratiocinari Auctor, ac si haec verba dixisset. Tales ellipses, ex scribendi ardore ortas, apud Paulum saepe invenias. Ita *Rom.* 4: 9. rogat, „ num salus illa Euangelii, ex fide profecta, ad solos pertineat Judaeos, an vero etiam ad Gentiles?” ubi deest responsum *ad utrosque*. Quod tamen ac si scripsisset, pergat ad illius doctrinae veritatem demonstrandam. *Rom.* 8: 12. *Non prave nobis vivendum est*; ubi adde, *sed sancte*, quod seq. col. postulat. *Rom.* 15: 3. *Nec enim Christus quaesivit sibi grata, sed, sicut scriptum est, cet.*; ubi post *sed*, intelligendum, *aliorum causa vixit*. Post locum *1 Cor.* 10: 9. item supplendum est:

sed

sed non faciam. Alia exempla deinde videbimus, ad 3: 15. alibi. Alius generis est ellipsis, de qua mox, ad 2: 15.

COL. 6. - 8. (Usque ad verba:
τῶν ποδῶν αὐτοῦ.)

Est hoc varietinum desumptum e *Pf.* 8., ubi quod de *homine* dicitur generatim, id hic in *Mesiam* transfertur; quale quid saepius agere cum Paulum, tum Auctorem ad Hebr., jam diximus, ad 1: 5 - 13.

Hic addendum, infigne convenientiae, inter utrumque scriptorem intercedentis, exemplum esse, quod hunc eundem Psalmi locum, de *Mes-* *sia* itidem interpretatus sit Paulus, *1 Cor.* 15: 27. *Eph.* 1: 22.

COL. 8.

Vocabula τὰ πάντα ὑποτάσσεσθαι, ex loco V. F. citato retinet, iisque bis hoc colo utitur, ac praeterea voce cognat ἄν-πότακτον. Quod esse moris Paulini, vide ad col. 14 et 10: 39. Idem autem hoc verbum ὑποτάσσεσθαι, ex eodem Psalmi loco retinuit saepiusque repetiit Paulus, *1 Cor.* 15: 27, 28. Porro quum Paulus locum V. F. laudat, illum post rem demonstratam non addit, novi argumenti instar, uti alii fere
fo-

solent, sed ex eo ipso loco argumentatur. Ita fit etiam h. l. Nam vocabulis τὰ πάντα, e Psalmo assumtis, omnis argumentatio innititur. Saepius in hanc rem vocabulum aliquod oraculi citati ita urget Paulus, uti fit h. l.; v. c. *Rom.* 10: 11-13. ubi idem hoc πᾶς; ibidem 16, 17. ubi πίστις et ἀκοή attendatur. *2 Cor.* 6: 1, 2. *Deus ait: exaudio tempore grato et die salutari. En nunc tempus est gratum: en nunc dies salutaris;* ubi conclusio: *ergo nunc, N. F. tempore, nos audiet,* omittitur. *Gal.* 3: 16. vocem τὸ σπέρμα urget, ubi tamen V. F. respicit potius, quam citat cet. In universum autem e vocabuli unius sensu saepe argumentatur Paulus. Cujusmodi sunt πιστεύειν, *Rom.* 4: 4. πίστις, *Gal.* 3: 2. κληρονόμοι, 4: 1 sqq. ἀναβαίνειν, *Eph.* 4: 8 sqq.

COL. 9.

In hoc colo explicando, mirum est, quomodo se torqueant interpretes. Et tamen simpliciter admodum Jesus dici videtur propter mortem, quam passus est, gloriam esse adeptus: quae sententia nescio, an alibi in N. F. inveniatur, praeter *Phil.* 2: 9 et infra 12: 2.; quò posteriori loco adeo certa reddi videtur haec interpretatio, ut aliquid addere non opus sit. Patet autem, hanc ideam soli Paulo et Auctori nostro esse

esfe propriam; nisi forte Joanni etiam. V. *Joann.* 5: 27. Quorum omnium locorum explicatio proposita eximie confirmatur, per locum *Jes.* 53: 10-12.

COL. 10.

Δι' ὃν τὰ πάντα καὶ δι' οὗ τὰ πάντα.] Tali ratione Deum describit quoque Paulus, *Rom.* 11: 36. ἐξ αὐτοῦ, καὶ δι' αὐτοῦ, καὶ εἰς αὐτὸν τὰ πάντα. *1 Cor.* 8: 6. ἐξ οὗ τὰ πάντα καὶ ἡμεῖς εἰς αὐτόν.

Πόλλους υἱούς.] Saepe, uti apud Lucam et Paulum, ita in hac epistola, *πολύς* postponitur substantivo; quod etiam fere fit apud reliquos N. F. auctores: longe saepius autem, uti h. l. apud Lucam et Paulum, praepositur. (1)

Δόξα] *felicitas aeterna*. Haec hujus vocis notio Paulo, aut soli aut certe prae ceteris, frequentatur. V. *Rom.* 8: 2. *1 Cor.* 2: 8. *2 Cor.* 4: 17. *2 Tim.* 2: 10.

~~~~~

Continet hoc colon sententiam, Paulo maxime propriam. Nulli enim Apostolorum usitatum fuit,

(1) Vide Gersdorf, *Sprach-Characteristik*, T. I. p. 402 sqq.

fuit, uti Paulo, cum Jesu fatis ita comparare fata Christianorum, ut utraque prorsus similia videantur. Paulus autem, quâ ratione h. l. Auctor noster, eâdem saepe id agit. Vide *Rom.* 8: 17. *1 Cor.* 15: 47 - 49. *2 Tim.* 2: 11 - 13. Alia vide infra, ad *11: 26. 12: 2.* Forte haec Pauli ratio etiam in causâ fuit, unde oriretur Christianorum primorum studium ardentissimum, saepe ridiculum, martyrum necem comparandi cum Jesu morte, ac levisimam quamque utriusque convenientiam diligenter observandi. Cujus studii exempla in martyrologiis veteribus abunde occurrunt.

COL. 11.

Οὐκ ἐπαισχύνεται.] Simile dicendi genus vide, *Rom.* 1: 16. *2 Tim.* 1: 8.

Cum sententia hujus coli, cf. *Rom.* 8: 29; ubi etiam, ob similitudinem inter homines et J. C., hic illorum *frater* dicitur, his verbis: *Quos dudum amat* (1) *Deus, hos etiam vult similes*

(1) Sic verto οὐκ ἐπαισχύνεται. Cf. cum alii loca, tum *Rom.* 11: 2. οὐκ ἀπώσατο ὁ Θεὸς τὴν λαὸν αὐτοῦ, ὃν προέγνω. Quam interpretationem non recte nonnulli incertam dicunt: nam ὕψις idem significat, *Pf.* 144: 3. *Amos* 3: 2. et forte alibi. Eam probavit etiam interpres excellentis-

les esse exemplo Filii sui, ut hic sit primogenitus in multis fratribus. Itaque utroque loco idem Christianis datur nomen ob eandem causam.

COL. 12.

Λέγων] Hic *Dei Filius* dicitur loqui in V. F. Ita *Deus*, Rom. 9: 15, 25. 2 Cor. 6: 2, 16. Gal. 3: 8.

COL. 12, 13.

Locus uterque citatus fec. versionem Alexandrinam; eo tamen discrimine, quod ibi legatur διηγῆσομαι, hic ἀπαγγελάω, et ibi πεποιθώς ἔσομαι, hic ἐγὼ ἔσομαι πεποιθώς. Tale discrimen saepius apud Paulum inveniiri, jam dictum ad 1: 7. — De voce πάλιν, Paulo in citandis pluribus e V. F. locis usitata, vide ad 1: 6.; et de oraculis V. F. de Messia non agentibus, de J. C. tamen interpretandis, ad 1: 5 - 13.

COL. 14.

Τὰ παιδία.] Haec vocabula ex oraculo retinet
iis-

issimus J. A. Turretinus ad h. l. *Opp.* T. II. p. 371, 64.

iisque argumentum superstruit Auctor, more Paulino. Vid. ad col. 8 notata.

Κοινωνέω h. l. cum *genitivo* construitur. Paulus semper aliâ hoc verbum pōsuit structurâ, unde, iudice summo Valckenario, hanc si scripsisset Paulus epistolam, hîc etiâ probabiliter more suo posuisset, *σαρκὶ καὶ αἵματι*. Sed Paulus rem grammaticam fere negligit: nam verbum hoc, quod ter *dativo* junxit, *Rom* 12: 13. 15: 27 ἢ *Tim* 5: 22; semel construxit cum *accusativo*, *Gal.* 6: 6; item semel cum *praepositione εἰς*, *Phil.* 4: 15.: unde etiâ semel cum *genitivo* h. l. construere potuit. Ceterum in reliquo N. F., exceptis scriptis Paulinis, fere non legitur hoc verbum.

Σὰρξ καὶ αἷμα] hîc tale significant *corpus debile*, quale hac in terrâ habemus. Eadem voces idem significant, ἢ *Cor.* 15: 50. *Eph.* 6: 12; item *Gal.* 1: 16., de quo loco mox quaedam dicemus. Cf. et ad 5: 7. Est dictio Hebraizans: nam *בשר ודם*, *caro et sanguis*, semper *debile* et *vile* quid significant.

Καὶ αὐτὸς παραπλησίως μετέσχε τῶν αὐτῶν.] Deus Filium suum, imbecilli nostrâ naturâ humanâ praeditum, misit. Eandem rem attentione imprimis dignam iudicavit Paulus; *Gal.* 4: 4. scribens a Deo illum fuisse legatum, γε-
νό-

νόμενον ἐκ γυναικός (1). — Παραπλησίως neque ipsum, neque adjectivum, unde derivatur, in N. F. saepius legitur, nisi παραπλήσιον adverbialiter, *Phil* 2: 27; neque μετέχω, nisi in hac epistolâ ter, et quinques in priore ad *Corinthios* epistolâ.

Καταργήση.] Est hoc verbum Paulo ita primum, ut saepius quam vicies apud eum legatur, semel in reliquo N. F., rarissime vel apud Alexandrinos, vel apud bene Graecos. Vide Lexica.

Τοῦτ' ἔστι.] Vel hac phrasi, vel formulâ ὅ ἔστι, saepius sua ipsius verba Paulus etiam interpretatur; *Rom.* 1: 12. 7: 18. 9: 8. 10: 6, 7, 8. *Gal.* 3: 16. *Philem.* 12. Idem fit in hac epistolâ, infra 7: 5. 9: 11. 10: 20. al.

Ὁ διάβολος.] Hic absque dubio intelligitur *Satanas*. Quod nomen etsi, in Pauli epistolis, saepe dubium fit, num *calumniatorem* quemvis, an *Daemonum malorum principem* significet, tamen certissime posteriore hac notione

OC-

(1) Hoc observavit Cl. G. C. Storr, in *Prolusione de consensu epistolarum Pauli ad Hebraeos et Galatas* (in *Commentt. Theoll. ed. a Velthusen, Kuinoel et Ruperti*, Vol. II. p. 417. sq.) qui tamen vir doctissimus, in notando harum epistolarum consensu, mihi longe saepissime nimius videtur. Locum autem ut ita explices, cogitare debes, in quantillo honore apud Orientales essent mulieres.

occurrit, *Eph.* 6: 11. 2 *Tim.* 2: 26. Quae Diaboli h. l. occurrit descriptio, illi nimirum esse imperium mortis; hanc ex theologiâ Judaicâ esse petitam putarunt Grotius, Wetstenius, Valckenarius, alii: cujus opinionis vestigia etiam apud Paulum inveniri a nonnullis putantur; inpr. *Rom.* 8: 2. 2 *Tim.* 1: 10. Quibus locis Jesus dicitur id effecisse, ut morte nos liberaret. Loci posterioris dictio etiam cum h. l. convenit; legimus enim de Jesu τοῦ καταργήσαντος τὸν θάνατον. Uti autem hîc rex mortis a J. C. victus declaratur; ita mors ipsa, 1 *Cor.* 15: 54, 55, 57 *Mors victa et absorpta est: ubi o Mors! stimulus tuus? Ubi o Orce! victoria? — Victoria est nobis per Dominum nostrum J. C. concessa.*

Uti h. l. describitur Diabolus, ita saepius Paulus res, de quibus scribit, ex ea quasi parte spectat, atque ea depingit peculiari ratione, quae ad consilium praefens accommodata sit. Quod animadvertendum, ut constet, quamobrem hîc de Satana dicatur. Sic *Rom.* 4: 17. summa Dei aliquid praedicentis veracitas oratorie describitur (1), quo ratio reddatur fidei Abrahami, qui sola Dei ve-

ra-

(1) Vid. ad illum l. Cl. Koppe et J. C. Doederlein, *Instit. Theol. Christ.* §. 31. *Obs.* 1.

racitate confusus crediderat, sibi seni decrepito naturum esse filium. *Rom* 8: 11. scribit de Spiritu Dei, τοῦ ἐγείραντος Ἰησοῦν ἐκ νεκρῶν, quibus verbis indicat, hunc nos quoque in vitam esse revocaturum. *2. Cor.* 7: 6. vocatur Deus is, qui consolatur afflictos, ut causa indicetur, quare Paulum consolatus esset. *Gal.* 1: 1. se Apostolum dicit, non ab hominibus, sed a Deo constitutum, quo pateat Galatarum esse, ipsi credere. Quo eodem consilio brevi post subjicit *col.* 16, se non esse edoctum ab Apostolis, quos αἶμα et σάρκα vocat, quo eorum conditionem Deo, ipsius doctore, longe inferiorem clare ostendat. *1 Tim.* 2: 5. et *Rom* 3: 30, Deum dicit *unum*, quo doceat hunc omnes omnino homines, et Judaeos et Gentiles, salvos esse velle. *1 Tim.* 6: 13, Jesum vocat eum, qui bonum coram Pilato testimonium ediderit, quo Timotheum ad similem in profitenda religione constantiam cohortetur. Plura exempla facile invenias.

COL. 15.

Ἀπαλλάξῃ τούτους] scilicet φόβου θανάτου, quod ex sequentibus supplendum relinquitur. Ita *Rom.* 5 16 ad formulam ἐξ ἑνός intelligendum παραπτώματος, ex seq. ἐκ πολλῶν παραπτωμάτων supplendum. *Rom.* 15: 3. post ἀλλά adde τοῖς
 ἄλ.

ἄλλοις, vel tale quid ex seqq. — 1 Cor. 7: 5. monet Paulus Corinthios: μὴ ἀποστερεῖτε ἀλλήλους, ubi ex oratione contexta intelligendum: isto jure nuptiali. 1 Cor. 9: 4. Nonne nobis licet edere et bibere? scil. vestro sumtu, ex orationis serie supplendum. Magis etiam cum h. l. convenit Rom 5: 10. εἰ γὰρ ἐχθροὶ ὄντες κατηλλάγημεν τῷ Θεῷ; ubi ad ἐχθροί supple τοῦ Θεοῦ, ex seqq. τῷ Θεῷ. Diversi generis sunt exempla, ad 2: 5. laudata.

Δουλείας.] Ex col. 16 apparet, hoc nomine indicari conditionem Hebraeorum, vigente lege Mosaica. Si vero mavis per τούτους intelligere omnes homines, quia omnes metu mortis erant servi, non repugno. Sed sic inter omnes homines recenseras etiam oportet Judaeos. Itaque hos etiam lex Mosaica servitute mortis non liberaverat, eorumque conditio, vigente hac lege, manserat servilis; unde vel sic vera sint, quae dicemus. Sed, ob colon 16, nos quidem priorem praeferimus rationem. Jam vero nullus est N. F. scriptor, qui hac legis Mosaicae appellatione usus sit, praeter Paulum, qui saepius ita dixit. Rom 8: 15. Neque enim accepistis iterum πνεῦμα δουλείας εἰς φόβον, sed accepistis πνεῦμα υἰοθεσίας: quo loco praeterea conjungitur φόβος cum isto spiritu servi-
hi, plane uti h. l. Porro allegoria notissima, Gal.

4: 22-31. servam Hagar comparat cum oeconomia Mosaica servili, ingenuam Saram cum liberalioris indolis Euangelio. Item vide *Gal. 5: 1, 13.* al. — Dictionem h. l. ἔνοχοι ἦσαν δούλειας egregie illustrat locus *Gal. 5 1.*, ubi Paulus, *in isthac*, inquit, *state libertate a Christo nobis vindicata et ne iterum servitutis jugo constringamini: μὴ πάλιν ζυγῷ δουλείας ἐνέχεσθε;* quae phrasis plane convenit cum nostra ἔνοχον εἶναι δουλείας.

Ceterum de religionis Mosaica indole servili, de industria non multa dicere videtur Auctor, ne lectores Hebraeos irritet, ideoque etiam potius tacite indicare, quam diserte significare, se, per *δουλείαν*, *sacra Mosaica* intelligere. Vide quam prudenter, quam urbane agat Auctor. Ita agere amat Paulus, cujus summa urbanitas non vanis verborum lenociniis cernebatur, sed animo tenero, culto, amoris pleno, dura molestaque quantumpote reticente. Is animus fecit, ut Paulus, ad Christianos scribens, Romae degentes, inter quos etiam quidam erant e Gentilibus, cum pessimam notaret, qua gentiles isti infecti essent, morum corruptelam, (*Rom. 1: 26 32*) urbem tamen Romam non vocaret, licet illa istius contagionis sedes et quasi caput esset. Hinc non dixit Corinthiis, ipsis deesse charitatem, quam summis laudibus effert, *1 Cor. 13*; nec quis sit iste

iste incesti reus, 2 *Cor.* 2: 5., neque qui sint obtrectatores, contra quos virtutem suam defendit, 1 *Cor.* 2: 1, 4. 2 *Cor.* 1: 12. Multa talia facile inveniuntur. Cf. ad 13: 19.

COL. 16.

Posterior hujus coli pars indicat, *ad Abrahamidas pertinere salutem a J. C. paratam.* Quae quidem sententia pugnare videri possit cum doctrina Pauli, semper affirmantis, Gentiles non minus quam Judaeos salutis N. F. participes fore. Nec pugnat tamen: nam vir Divinus semper memor erat, ad quos scriberet, aut diceret. Sicut igitur ille in oratione Areopagiticâ ad Athenienses, qui Gentiles erant, ita loquebatur, ac si ad hos modo missus esset: ita hujus epistolae Auctor ad solos Hebraeos scribens, de salute Gentilium prorsus tacuit. Qui agendi modus, ex prudenti urbanitate explicandus, jam observatus est ad col. praecedens. Inprimis autem cum h. l. cf. *Act.* 13: 26; ubi Paulus in synagogâ Antiochiae, Pisidiae urbis, verba faciens: „Fratres,” inquit, „Abrahamidae, ac qui colitis Deum, ad vos doctrina salutis missa est.” Vide et ad 13: 19.

Si ita loqueris, vim habes in hominum animis:

D

mos:

mos. Quam tamen rationem quum improbent aliqui viri docti, testimonium hac de re afferam J. G. Herderi, in opere: *Briefe, das Studium der Theologie betreffend*, T. IV. Ep. 42. p. 36, 37. „*Mögen Sie übereine Lehre oder eine Pflicht predigen, — die allgemeine Lehre und Pflicht kann nur im Besondern, im Einzelnen existiren: aller zu ferne und feine Dunst hilft nichts. Auf dieses Besondre müssen Sie also dringen, die Philosophie und Dogmatik so sehr vom Himmel herabrufen, das sie jetzt nur in diesem Kreise wohne, und keinen andern Raum zu haben, zu begehren scheine. Ist ihre Predigt so ganz und eigen für ihre Versammlung, das sie nirgend anders, als hier gehalten werden kann: behandelt sie so wohl Lehre als Pflicht nur als Interesse und Situation dieser Menschen, entwickelt die Hindernisse, die beide hier finden, lehret diese Zuhörer und Niemand in der Welt sonst, berathschlagt mit ihnen, muntert sie auf, treibet sie an, desto besser ist die Lehr- die Pflichtenpredigt, und die beste ist die, die im Allgemeinen, Umbestimmten gar nicht umhertaumelt.*” *Causa huius rei est partim, quod animus humanus debilius est, quam ut nimis generalia capiat iisque moveatur; unde fit, ut v. c. unius Hannibalis miseria nos magis moveat, quam totius Carthaginis*

his ruina: partim quod ita placemus hominum
 Φιλαυτία.

COL. 17.

De similitudine cum hominibus, qua sese J. C. horum causa induit, saepius etiam Paulus loquitur, veluti *Rom.* 8: 3. *Gal.* 4: 4. *Phil.* 2: 7. Paululum diversa sunt exempla, ad 2: 14. allata. De nomine ἀδελφῶν, ideo hominibus dato, vide ad 2: 11.

Ἀρχιερέυς] Metaphora hæc desumpta est ex rebus Hebraicis, uti fere omnes, in hac epistolâ, quippe ad Hebraeos scriptâ, et metaphorae et comparationes. Tales enim lectoribus cum notissimae, tum gratisimae erant. Eisdem Paulus, ad *Romanos* scribens, desumpsit e rebus Romano notis gratisque; v. c. ex Romanorum dominorum et fervorum conditione, 6: 16-22; ex obsoniis militum 6: 23; ex praeliis 7: 23. Literae vero ad *Corinthios* datae abundant metaphoris comparationibusque, ex Graecorum rebus desumptis. Ita Paulus, 1 *Cor.* 4: 13. se comparat homini qui, ex peculiari Graecorum more, ad urbes expiandas interficeretur (1). Brevi post c. 15. de

pac-

(1) V. L. Bos, *Exercitat. Philol.* in h. l. p. 125. sqq.

paedagogis et patribus sermo est, prouti horum illorumque erat apud Graecos conditio. Inprimis autem ex ludis, quales ad Corinthum celebrabantur, plures easque longas desumpsit allegorias, comparationesque, *1 Cor* 9: 24 - 27. (1)

Quo modo discrimen lectorum hac in re observavit Paulus, clare apparet etiam ex diversa comparatione, qua rem eandem et *Romanis* et *Corinthiis* explicuit. Nam vitae suae, morti similis, miseriam quam *illis*, qui fere omnes erant Judaei, describere vellet, oraculum V. F. citat, imaginem continens, e sacris Mosaicis petitam, *Rom* 8: 36. *Nam ob te, Deus! necamur totum diem: aestimamur velut oves sacrificandae.* Quam eandem rem Corinthiis, qui fere omnes Gentiles erant, explicaturus, metaphora utitur, e ludis Graecis desumpta, *1 Cor* 4: 9. *Deus voluit nos esse quasi morti coram populo obeundae destinatos, quia theatrum facti sumus mundo et angelis et hominibus.* (2)

[Τὰ πρὸς τὸν Θεόν.] Eadem phrasis bene Graeca et infra 5: 1. legitur, et *Rom.* 15: 17.

Eis

(1) Paulum multas comparationes ex rebus Corinthiacis desumpsisse, ad easque saepe allusisse, explicuit cl. H. J. Royaards, *Disp. de altera Pauli ad Corinthios Epistola* (Traj. 1818.) p. 105 sq.

(2) V. Krefsum, *Observ. Flavian.* in h. l. p 289. et Glasfii *Philol.* p. 859.

Εἰς τὸ ἰλάσκεσθαι] Εἰς τό, sequente infinitivo, faepissime apud Paulum et in hac epistola legitur. Vide infra ad 8: 3.

Ἰλάσκεσθαι τὰς ἁμαρτίας.] Rom. 3: 25. J. C. dicitur ἰλαστήριον, quo fiat ἡ πάρεσις τῶν ἁμαρτημάτων: ubi ἰλαστήριον, sive sit *operculum arcae foederis*, sive *victima piacularis* (1), certe cum h. l. convenit.

Ἐν ᾧ] significat *siquidem*, uti Rom. 8: 3. Ita quoque ἐφ' ᾧ, Rom. 5: 12. I Cor. 5: 4. Phil. 3: 12.

Πέπονθεν πειρασθείς] pro ἐπειράσθη πεπονηώς, per *hypallagen*, quam Paulo esse usitatam, vide ad 1: 4.

Δύναται] *vult*; quam notionem Paulo familiarem esse, ostendetur infra ad 5: 2.

(1) Cf. citatos a cl. H. Muntinghe, *Comp. Theologiae Christ.* ed. alterius §. 227. Tom. I. p. 207. — Mihi interpretatio de victima piaculari verior videtur, et ob verbum *προτίθισθαι*, quod de ea rectius dicitur, quam de arcae operculo, et imprimis ob factam mentionem τοῦ αἵματος αὐτοῦ i. e., secundum explicationem longe faciliorem, ἰλαστηρίου: atqui, de *operculi sanguine* vix loqui possumus.

CAPUT TERTIUM.

COL. I.

“**Οθεν]** consequentiam quidem quodammodo indicat, non vero eam, quam premere debeas. Ita apud Ciceronem saepe formulae: *quae cum ita sint, itaque*, aliae. Tales particulae, quae potius copulant, quam confectarium indicant, apud Paulum quoque hinc illuc inveniuntur; v. c. *διὰ τοῦτο*, *Rom.* 5: 12. 2 *Cor* 4: 1. *διό*, *Rom.* 2: 1. 1 *Cor.* 12: 3.

“**Ἄγιοι.]** Interdum in reliquo N. F. Christiani omnes vocantur ἄγιοι; quos Paulus ubique hoc nomine appellat. Vide sis Concordantias.

Κλήσις] concise dicitur pro *εὐδαιμονία*, *εἰς ἣν ἐκλήθημεν*. Talia concisus dicta apud Paulum saepe invenias, v. c. *Rom.* 8: 19. 1 *Cor.* 1: 7. *ἀποκάλυψις* pro *εὐδαιμονία ἀποκαλυφθησομένη*. Vide etiam infra ad 10: 36. Est autem *κλήσις* hac in re vox Paulo propria, quippe quae apud illum saepissime legitur, apud caeteros N. F. auctores numquam, nisi semel apud Petrum. —

Cf. *Phil.* 3: 14. ubi de τῆ ἄνω κλήσει sermo est, uti hic de κλήσει ἐπουρανίῳ.

Ἐπουράνιος] est vox, quae in reliquo N. F. bis, sed cum in hac, tum in Pauli epistolis faepissime legitur, quod hîc semel dixisse sufficiat.

Μέτοχοι] huic inprimis Auctori propria vox est. Quod non patet ex 1: 9, ubi legitur locus V. F. sed ex 3: 1, 14. 6: 4. 13: 8. Sic μετέχω etiam. Verum Paulo non profus incognita haec sunt: nam μετέχω invenitur, 1 *Cor.* 9: 10, 12. 10: 17, 21, 30. μετοχή, 2 *Cor.* 6: 14. Unde patet non recte dici, apud Paulum numquam fere haec legi. Itidem falso contenditur, κοινωνέω cum cognatis in epistolis Paulinis pro hac dictione fere inveniri, numquam in ep. ad *Hebr.* Nam κοινωνώ hic legitur, 9: 13. κοινωνέω, 2: 14. κοινωνίζω, 13: 16. κοινωνός, 10: 33.

Κατανοήσατε.] Κατανοεῖν *diligenter attendere, rationem magnam habere*, actum permanentem significat, uti ait Grotius ad *Rom.* 4: 19, quo loco haec vox eâdem legitur notione, qua rarius invenitur.

Ἀπόστολον.] Etsi a Judaeis, inter cetera nomina, etiam nomen אַפּוּסְטוֹלוֹס, ἄποστολος; Mesiae inderetur (1); numquam tamen in N. F. ita ap.

(1) Vide Wetsten. ad *Joann.* 9: 7. Itêm Pontifici Maximo illud tribuitur. Vide Schoettgen. *Hor. Hebr. et Talm.* p. T. I. p 936 sq., quod hic non negligendum.

appellatus est J. C.; sicuti Auctor noster in Judaeo-Christianorum gratiam eum nominasse videtur. — Quí autem ob ejusmodi quoque vocabulum, in hac epistola lectum, in Pauli vero scriptis non obvium, hanc epistolam Paulo abjudicant; ii primum quidem nobis dicant, quo tandem jure impediunt scriptorem, quominus aliquando vocabulis utatur, quibus alibi non usus sit. Deinde legant *Gal. 4: 4*, ubi eundem, quem hic Auctor vocat ἀπόστολον, Paulus eum esse dicit, quem ἐξάπεστειλεν ὁ Θεός. „ At tam diversa Jesu nomina leguntur apud Paulum: si igitur hoc quoque *Apostoli* nomen Messiae tribuere voluisset, in hac illave ejus epistola certo legeretur.” Nihil haec ad rem: nam v. c. nulla fere est Pauli epistola, in qua non multi inveniantur maxime diversi doctorum euangelicorum tituli, quos tamen semel tantum ποιμένας vocat, *Eph. 4: 11*. Ergo hoc etiam uno loco Jesum ἀπόστολον dicere potuit.

Appellatur autem Jesus híc et *Apostolus* et *Pontifex Maximus*, ut significetur, ipsum solum cum Mosis, tum Aaronis vices explere: nam híc levius indicantur ea, quae deinde uberius explicantur: Mosis enim et Aaroni comparabitur Jesus. Talia in epistolis Paulinis multa inveniuntur. Ita v. c. *Gal. 1: 1*. continuo indicat, se jure summo se ipsum habere Apostolum, quia munus suum Apostolicum istâ epistolâ defensurus erat

erat. Epistolas ad *Thesfall.* quum ideo inprimis scriberet, ut rectas foverent Christiani de Jesu *rēditu* opiniones, continuo in illarum initio sub- obscure hoc indicat; 1 *Thesf.* 1: 10. 2 *Thesf.* 1: 7-10. Cf. supra ad 1: 3.

Τῆς ὁμολογίας] *quem profitemur.* Vox haec in N F. non legitur, nisi in hac epistola et apud Paulum, 2 *Cor.* 9: 13. 2 *Tim.* 6: 12, 13, sensu fere eodem.

COL. 2.

Respicit Auctor ad *Num.* 12: 7, ex coque loco verba desumit. Quod saepissime facere Paulum, dicitur ad 7: 14. Legitur autem *Num.* 1. I. Μαῦσῆς ἐν ὄλῳ τῷ ὀνόμῳ μου πιστός ἐστι. Auctor vero noster vocem πιστός praeposuit reliquis ver- bis: nam praedicatum praeponere constanter solet. Nihil magis cum stilo Paulino convenit. Inprimis autem hoc ipsum adjectivum πιστός praepone- re solet Paulus; (V. 1 *Cor.* 4: 2. *Eph.* 6: 21. *Col.* 1: 7.) praesertim in totius sententiae initio. Ita πιστός ὁ λόγος, 1 *Tim.* 1: 15. 3: 1. 4: 9. 2 *Tim.* 2: 11. *Tit.* 3: 8. πιστός ὁ Θεός, 1 *Cor.* 10: 13, de qua dictione vide ad 10: 23, al. (1)
Πλείο-

(1) Paulum praedicatum praeponere solere, etiam ob- servarunt cl. Royaards, *Disput. de 2 Cor.* p. 133. et inprimis Gersdorf, *Sprach-Charact.* p. 334 sqq.

COL. 3.

Πλείονος.] Πλείων non de *numero* majore, sed de rei *modo* majore etiam dicitur, 2 *Tim.* 2: 16. 3: 9; unde patet a Pauli consuetudine hanc notionem non esse alienam, uti nonnulli fingunt.

Ἠξιώται.] Verbum in N. F. a folis Luca et Paulo usurpatum, ab hoc passive etiam, 1 *Tim.* 5: 17.

COL. 2—6. (Usque ad αὐτοῦ.)

Sacri Scriptoris dicendi vis hic rursus elucet. Nam quum Hebraei, ad quos scribebat, quid de Christo sentiendum esset, nescivisse videantur, Mosen vero virum Divinum haberent; Scriptor, ut ostendat, Christum Mose longe esse excellentiorem, animos legentium primum sibi conciliat. Laudat enim Mosen, ejusque fidelitatem, in rebus Divinis curandis, cum Christi fidelitate comparat: sed mox, quo Christum extollat, deprimit Mosen. Utrumque dicit in munere obeundo fidelem fuisse, sed hunc fidelem *ministerium*, illum fidelem *Filium*. (1) Etiam Paulum res Judaicas cum Christianis saepe contulisse, ad sequentia ostendi poterit, quum tota haec epistola ferme conflet

(1) Ita fere Valckenar. ad 3; 2.

stet allegoriis ac rerum sacrarum explicationibus Judaicis, quae veram esse doctrinam Christianam demonstrent. In praesentia videantur *Rom.* 5: 12-21, ubi Adamus confertur cum Christo; *1 Cor.* 5: 7, 8, ubi Pascha cum Christi morte; *1 Cor.* 15: 22, 45-50, ubi iterum Adamus cum Christo; *2 Cor.* 3: 7-18, ubi religio Moisaica cum Christiana comparatur. Talibus autem scriptori conciliari lectoris animum, cujus *φιλαυτία* ista mirifice placeant, jam dictum ad 1: 1.

COL. 6.

Οὗ οἴκος; cet.] Ex demonstrando hic iterum ad monendum Scriptor transgreditur. Saepe ita agere etiam Paulum, cujus animus, servandorum hominum cupidissimus, non ferebat, ut multa scriberet sine precibus monitisque intermixtis, notatum est ad 2: 1-4. — Paulum etiam saepe, per pronomina et articulos relativos, periodos periodis jungere, jam dictum ad 1: 3. Vide *Act.* 13: 31. 14: 15, 16. *Rom.* 1: 2, 5, 6. *Gal.* 1: 7. 3: 1. *Eph.* 1: 7, 8, 11, 13. 2: 2, 3. 3: 7. 4: 19. *Col.* 1: 13, 14, 27-29. *2 Thesf.* 1: 12. 2: 9. *2 Tim.* 1: 11-13. al.

Est haec comparatio, qua five res Christianae universae, five singuli Christiani cum domo templo conferuntur, Paulo admodum fami-

mi-

miliaris. Cf. modo 1 *Cor.* 3: 10, 16, 19. 2 *Cor.* 6: 16. *Gal.* 6: 10. *Eph.* 2: 19 - 22. 1 *Tim.* 3: 15. Ideo autem hac comparatione usus est Auctor, quia de Mose, fideli ἐν ὄλῳ τῷ δῖκῳ Θεοῦ, locutus erat: ita, per vocis alicujus oportunitatem, saepe comparationem sermoni innecit Paulus. Sic *Rom.* 14: 4, quum voce οἰκέτης usus esset, hinc 7 - 9. comparatio Christianorum cum servis. Sic ex voce οἰκοδομή, 1 *Cor.* 3: 9. sequitur Christianorum cum domo collatio, 10 - 17. Vide etiam 1 *Cor.* 5: 7, 8. 2 *Cor.* 2: 14 - 17. 6: 16. 10: 4 - 6, 11: 2. *Eph.* 2: 19 - 22. 4: 12 - 16. 2 *Tim.* 2: 3 - 5. (1)

Τὸ καύχημα τῆς ἐλπίδος.] Vocabula καυχάομαι, καύχημα, καύχησις in reliquo N. F. non leguntur, nisi ter apud Jacobum, sed apud Paulum saepius quam quinquagies. Cum h. l. maxi-

(1) Postquam haec scripseram, vidi hanc observationem occupatam esse a W. Paley, in *Horis Paulinis*, N°. 3, ubi de ep. ad Eph. agit, vers. Belg. p. 203 sqq., qui partim alia exempla citavit, nempe 2 *Cor.* 3: 1 - 5, 12 - 18. 4 - 1. *Eph.* 4: 8 - 11. 5: 12 - 16. Idem autem vir doctissimus monuit, per vocis alicujus oportunitatem, non tantum *comparationibus* uti Paulum, sed *digressionibus* quibuscunque, quod ex allatis exemplis etiam patet. Porro monet vir doct., hanc stili proprietatem esse ejusmodi indolis, ut, ubicunque inveniatur, certo ostendat, a Paulo profectam scriptio-

maxime convenit *Rom.* 5: 2. *καυχώμεθα ἐπ' ἐλπίδι τῆς δόξης τοῦ Θεοῦ*, et cum sententia totius coli *Col.* 1: 21 - 23. „Christus vos expiavit morte sua — *modo fidei firmi ac certi adhaereatis, nec spe Evangelii dejiciamini.*

Μέχρι τέλους.] Et hîc et col. 14. adduntur haec, quae esse premenda ex col. 12 sqq. satis apparet. Ea addidit Auctor, quia Christiani multi vexationum metu non manebant ad finem usque constantes. Atqui licet jam eo tempore, quo scripta est haec epistola, uti ex ea patet, vexarentur Christiani Palaestinenfes (nam ad hos datas esse has literas credimus): multo tamen majora iis erant perferenda, cum brevi post everteretur respublica Judaïca. Quod periculum imminere quum e Jesu vaticiniis sciret Auctor, metuit, ne forte, instanti periculo animum despondentes, religionem Christianam relinquerent. Sic ad privatam lectorum conditionem etiam Paulus saepe tacite respicit, eaque monet, de quibus singularum epistolarum lectores maxime erant monendi. Jam vidimus ad 3: 1, Paulum, *Gal.* 1: 1. ideo continuo affirmasse, se non ab hominibus, sed a Deo, Apostoli munere ornatum esse, quia Galatarum multi ea de re dubitarent. Thesfalonicenses mercatores hortatur ne fraude utantur, 1 *Thesf.* 4: 6., eosdemque acriter vexatos commonet, ut nihilominus gaudeant,

5: 16, 18. Hinc 1 *Cor.* 6: 9, 10. ea tantum recenset vitia, quae apud Corinthios, cum pessimae Veneri deditissimos, tum mercaturâ florentes, viguisse notum est. Plura alibi.

COL. 7.

Διό] etiam *Rom.* 2: 1. copulandae orationi potius, quam ejus consequentiae notandae inservit. Sin vero nobiscum parenthesin mox legi credas, hic etiam consequens notat.

Καθώς] solennem esse Paulo in citando V. F. particulam, vix opus est, ut notem.

Hoc colo et 13, 15., item 4: 7., monentur Christiani, ne virtutis studium differant, cum hodie agendum sit; idque praeceptum, laudato V. F. loco, magis etiam urgetur. Plane eodem modo Paulus, 2 *Cor.* 6: 1, 2. Inde quod tempus opportunum brevi praeterlabatur, saepe virtutis commendandae ansam desumpsit Apostolus. Vid. *Rom.* 13: 11. 1 *Cor.* 7: 29. *Gal.* 6: 10. (1) *Phil.* 4: 5.

Col.

(1) „ὡς καὶ ἐν ἰσχυρίᾳ”, *dum opportunitate gaudemus.* Aliter hunc locum explicat Koppe. Equidem cum Grotio faciam, ὡς sumente pro *ius*, quod cum aliis similis significationis particulis, notare posse *quandiu*, *quoad*, docet Glassius, *Phil.* p. 382, sqq.

COL. 8.

Κατά] notione hic sumitur Paulo non incognita. V. v. c. 2. *Tim.* 4: 1.

De similitudine, quam hic invenimus, inter conditionem Judaeorum, in Palaestinam iter facientium, et inter res Christianorum, in coelum veniendi studiosorum, quaedam dicentur ad 4: 11.

COL. 7—11.

Continent haec cola parenthesin, post *διὸ* col. 7. incipientem, uti monuit Grotius. Pauli epistolas parenthesisibus abundare, quis tandem nescit? Sed peculiaris istius parenthesisum formae, qua iis includantur loca e V. F. citata, etiam apud illum sunt exempla, *Rom.* 8: 36. 2 *Cor.* 9: 9, 10.

COL. 12.

Βλέπετε] *cavete, curate.* Verbo hoc imperative in talibus uti amat Paulus. Vid. *Act.* 13: 40. 1 *Cor.* 8: 9. 10: 12. 16: 10. *Gal.* 5: 15. *Eph.* 5: 15. *Col.* 2: 8.

"Ἔσται] Indicativus pro Conjunctivo, quem postulat μήποτε: sed rem grammaticam saepe

NON

non curat Auctor. Sic etiam Paulus habet *Φείσεται*, *Rom.* 11: 21, praecedente *μήπως*. (1). Item Indicativo utitur post *μήπως*, *Gal.* 2: 2. 4: 11; post *μή*, *Col.* 2: 8.

COL. 13.

"*Ἀχρῖς οὖ.*] Cf. dicta ad *col.* 7; inprimis ibi citatum locum *Gal.* 6: 10.

'*Ἀπάτη τῆς ἀμαρτίας.*] Opportune ad h. l. citant Abreschius, Valckenarius aliique *Eph.* 4: 22, ubi *dolosae peccati illecebrae* vocantur *αἱ ἐπιθυμίαι τῆς ἀπάτης*; et 2 *Thesf.* 2: 10, ubi *fraudes impiae* dicuntur ἡ *ἀπάτη τῆς ἀδικίας*. Quibus adde, *Thesf.* 2: 5, ubi *avaritia dissimulata* appellatur *πρόφασις πλεόνεξίας*. (2) Duorum horum substantivorum prius pro adjectivo est positum, uti ait Vorstius *de Hebraismis N. T.* c. 10. p. 269 sqq.: qui tamen non habuit, quae ex toto N. F. citaret hujus usus exempla, nisi forte *Matth.* 13: 5. et haec e Pauli epistolis loca: *Rom.* 5: 17. 6: 4.

I *Cor.*

(1) Ibi *φίσσεται* quidem legunt, cum exemplo vulgari, et alii et nuperrimus editor cl. J. A. H. Tittmannus: sed *φείσεται*, ex Codicum auctoritate, restituerunt Koppe, Griesbach, alii.

(2) De eo loco cf. Dorville *ad Charit.* p. 196. Alia vide ap. Abresch ad h. l. p. 224, sq.

I Cor. 1: 17, 21. 2: 1, 4: 13. 2 Cor. 4: 7.
Gal. 3: 2, 14. Eph. 6: 5. 1 Tim. 6: 17.

COL. 15.

[*Ἐν τῷ λέγεσθαι.*] Quo referenda haec sint, dubitant interpretes, qui omnes consentiunt, duriores hîc esse ellipsin; quam quo modo alii aliter suppleant, recensere nihil attinet. In Pauli scriptis, similes ellipses duriores cf. *Rom.* 4: 8-10. 9: 10, 12. aliasque in illa epistola; *1 Cor.* 9: 4. 14: 32. *2 Cor.* 8: 3, 4. 10: 9. *Gal.* 2: 10. *Phil.* 2: 13. al. Cf. supra ad 2: 5, infra ad 4: 3. et 10: 15.

Hoc colon, cum praecedentibus quibusdam, insigne continet exemplum monitorum, in summa gravitate, suavium tamen atque amorem redolentium. Ita scribere inprimis Paulus solebat, qui, cum animo esset hominum salutis amantissimo, semper lectores ad bona quaevis ardentissime hortabatur, idque ita comiter, ita urbane, ut suavius quid dici non posset. V. *2 Cor.* 5: 20. *Christi sumus legati, ut Deo per nos adhortante: precamur Christi nomine, Deo*

E

re-

reconciliemini. Vide Capp. 8 et 9 tota, 10: 1. (1) *Eph.* 3: 1, 13. Cf. imprimis oratio ad Presbyteros Ephesiacos, *Act.* 20: 22 sqq. (2)

COL. 14.

Ἰπόστασις] hīc et 11: 1. significat *fundamentum* persuasionis. Alio sensu legitur 1: 3. fed fere eodem 2 *Cor.* 9: 4. 11: 17; ubi *persuasionem, fiduciam* notat. Saepius non exstat in N. F.

COL. 16.

Ἄλλ' οὐ] *sane, utique.* Illud οὐ additur ob interrogationem, quae hoc loco vehementer affirmat: qui dicendi modus omnibus linguis communis est. Ἀλλά vero, in periodo, ubi non est interrogatio, sine οὐ positum, significat *sane, utique*; *Rom.* 6: 5. 1 *Cor.* 4: 15. 9: 2. 2 *Cor.* 7: 11. *Phil.* 1: 18. (3)

COL.

(1) Cf. cl. Royaards, *Disp. de alterâ ad Corinthi. epistola*, p. 126.

(2) De qua oratione neminem poenitebit legisse, quae habet Ven. Riehm, *Disf. de Fontt. Act. Apost.* p. 92, sq.

(3) Ἀλλά hoc sensu frequens est apud optime Graecos (Cf. Abresch ad h. l. p. 231, sq.) imprimis si
ge.

COL. 17.

Ἐν τὰ κῶλα ἔπεσεν ἐν τῇ ἐρήμῳ.] Paulus,
 1 Cor. 10: 5. κατεστρώθησαν ἐν τῇ ἐρήμῳ.

COL. 16—18.

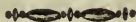
Multis iisque brevibus interrogationibus utens Auctor, insignem prodit eloquentiae vim. Saepe interrogationes cumulatae, his similes, apud Paulum leguntur; v. c. *Rom.* 8: 31 - 35. 9: 19 - 21. 1 *Cor.* 3: 3 - 5. 6: 1 - 5. 9: 1 - 13. 2 *Cor.* 6: 14 - 16, alibi. Inprimis hoc obtinet in epistolis ad *Corinthios*, animo valde concitato conscriptis. Nisi enim quis vehementius affectus sit, interrogatione tali non utitur. — Porro haec cola cum sequenti, Grotii explanationem si probes, parenthesin continent satis longam et abruptam: sed tales parentheses saepius apud Paulum etiam leguntur; *Rom.* 1: 2-6. 2: 13 - 15. et forte 5: 13 - 17. 1 *Cor.* 15: 20-28. *Eph.* 3: 2 - 13. *Col.* 2: 16 - 23. — Denique ab iisdem Israëlitis, ex Aegypto exeuntibus, exemplum quoque desumpsit Paulus, 1 *Cor.* 10: 1 - 12, quo Corinthios ad pietatem excitaret.

COL.

geminetur. Vid. Wyttenbach, ad *Platonis Phaedon* p. 142. et *Philomath.* L. III. p. 87. Cf. etiam Viger., de *Idiott.* p. 432, sq.

COL. 19.

Ex multis colis praecedentibus hoc jam colon deducit: sive potius demonstrata in prioribus, argumento nunc omni explicato, in hoc colon contrahit. Quem morem, Paulo in reliquis epistolis non frequentem, saepe in literis ad Romanos observes; quippe quae generis sunt demonstrativi. V. *Rom.* 1: 30. 3: 20. 5: 21. 7: 11. 11: 32. al.: item 1 *Cor.* 7: 24. 11: 33, 34. Vide et infra ad 4: 9.

CAPUT QUARTUM.

COL. I.

Δοκῆ τις ἐξ ὑμῶν (1) ὑστερικέναι.] Dictio haec profecta est ex Auctoris animo, hominibus placendi studiosissimo. Potuisset enim illud δοκῆ, *videatur*, omittere; et simpliciter ὑστερῆ dicere. Sed durius dictum emollit, adjiciendo hoc δοκεῖν. Praeterea dicit τις, *aliquis*; pro quo etiam scribere potuisset, *multi*: sed id quoque durius diceretur. — Non facile quemquam invenias (nisi qui animi morositate deceptus genus humanum oderit), quin eo modo agentem laudet. Nam urbanâ tali benevolentia, qualis monitorum reprehensionumque acerbitatem emollit, ita so-

lent

(1) Licet minor adsit Codicum auctoritas, legere tamen malim ὑμῶν; et ob constantem hujus Auctoris morem, in talibus primâ utentis personâ; et ob primam personam, in φοβηθῶμεν et in sequentibus. Est autem mutatio levis; nam in Codd. toties confunduntur ὑμῶν et ὑμῶν, ut „ne Codices fideles quidem in his sibi inveniantur constantes,” uti ait Dorvillius ad Chariton. p. 604.

lent affici bonorum omnium animi, ut prompti reddantur, ad ea omnia agenda, quae ipsis monitor praecipiat; qui reprehensor quidem est, sed urbanus, sed benevolus, sed ipsos magni aestimans, nec culpans, ut culpet, verum ut ipsorum saluti consulat. Talis reprehensor erat Paulus. Hic enim, ubi dicere potuisset, *vehementer mihi haec res displicet*, potius scribit, *1 Cor. 11: 17, 22: non laudo*. Quum acriter eos reprehendisset, qui annuntiatam ab ipso doctrinam rejecerant, eosque iterum Evangelio suo instituisset, *se comparat matri, illos filiis, quos iterum parturiat, Gal. 4: 19*. Lectores vitiorum accusans, se eorumdem quasi reum proponit, dicens, *nos peccavimus, pro vos peccastis*. Vide loca citata ad *2: 3*. Quae de paucis hominibus dicere poterat laudabilia, ea omnibus tribuit, *Rom. 14: 3, 4, 6. 1 Cor. 4: 5. 6: 11. Gal. 5: 10*. alibi. Quae vero plerisque objici poterant vitia, ea paucorum esse affirmat. V. *Rom. 3: 3. 11: 17, 25. 1 Cor. 10: 10. 11: 18. 15: 12, 22*. al. Vide etiam infra ad *6: 9*. (1)

COL. 2.

Ἔσμεν ἐδηγγελισμένοι.] Verbi passivi ea pers-

(1) Cf. W. Paley, *Hor. Paul.* ubi de ep. ad Phil. lem. agit, *Verf. Belg.* p. 319 sqq.

sona utitur Auctor, quae, in *dativo* posita, verbo addenda fuisset; ut hîc diceretur: ἡμῖν εὐηγγελίζετο. Cum apud bene Graecos, tum apud Paulum, hanc constructionem saepe invenias. Ex hujus epistolis vide *Rom.* 1: 10. 3: 2. 6: 17. 1 *Cor.* 9: 17. 16: 2. *Gal.* 2: 7. 1 *Thesf.* 2: 4. 1 *Tim.* 1: 11. *Tit.* 1: 3. De verbi notione mox quaedam dicentur.

Ὁ λόγος τῆς ἀκοῆς.] Eaedem voces ita junctae reperiuntur, 1 *Thesf.* 2: 13. Pleonastice duo substantiva jungere amat Paulus. V. *Rom.* 1: 23. ὁμοίωμα εἰκόνας; 2 *Cor.* 5: 1. οἰκία τοῦ σκηνούς; *Gal.* 3: 2, 5. (et saepius alibi) ἔργα νόμου; ibidem ἀκοὴ πίστεως; 5: 3. ἐλπίς δικαιοσύνης; *Eph.* 1: 19. κράτος τῆς ἰσχύος; 2: 2. ὁ αἰὼν τοῦ κόσμου; 4: 23. τὸ πνεῦμα τοῦ νοός; *Col.* 3: 12. σπλάγχνα οἰκτιρμοῦ; 2 *Thesf.* 1: 8. πῦρ φλόγος; 11. ἔργον πίστεως.

Συγκεκραμένος.] Voce hac numquam usi sunt LXX; numquam N. F. auctores, praeter Paulum, 1 *Cor.* 12: 24.

Εὐηγγελισμένοι-τῇ πίστει.] Qua ratione, ipsis priva, et Auctor noster et Paulus voce πίστεως usi sint, infra videbimus ad 10: 38. — Uti autem Auctor hoc loco voces, e rebus Christianis sumtas, transfert in res Hebraeas; ita Paulus saepe cum illud agit, tum vocabula, V. F. oeconomiae propria, in N. F. transferre amat.

Ita

Ita nimirum effecit, ut Judaeis videretur una esse religio Patriarchalis et Mosaica cum Christianâ. Cf. quae supra diximus ad 1: 1. Hinc Paulus πίστιν tribuit Abrahamo, aliisque, qui diu ante Christum vixerant, *Rom.* 1: 17. 4: 1-22. Item quum νόμον vocaret religionem Mosaicam; νόμον etiam dixit de Euangelio, Cap. 7, 8. Hinc de sacrificiis Christianis loquitur: vide loca citanda ad 13: 15. Hinc denique Baptismum Coenamque Christianorum sacram transfert in Hebraeos, per nebulam et mare Rubrum transeuntes, manna edentes, e rupe bibentes, 1 *Cor.* 9: 2-4. cet.

COL. 3.

Ἡ καταβολὴ τοῦ κόσμου] dicendi modus est, apud quosdam N. F. auctores obvius, apud Paulum etiam, *Eph.* 1: 4.

Interpretum labores docent, quam dure elliptica sit hujus coli dictio. De qua stili, etiam Paulini, proprietate dictum ad 3: 15.

COL. 4.

Εἶρηκε.] Scilicet ἡ γραφή, quod more Paulino omisum. Vide ad 1: 6.

COL.

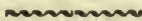
COL. 6.

Ἀπολείπεται.] Recte mihi docere videntur viri docti hoc verbum, uti et καταλείπομαι, in hac epistola significare *reliquum esse, restare*, in Paulinis *relinqui*: ita in his sexies leguntur, in illa quinquies. Sed utraque notio fere eadem est. Quare mihi quidem casu factum videtur, ut in reliquis epistolis semper haec, in nostra vero inveniatur altera notio, quae non minus raro apud Graecos est obvia.

COL. 7.

Τινά] hîc substantivo praeponitur, uti fere solet cum Auctore nostro Paulus. (1)

Ἐν Δαβιδ λέγων.] Plerumque Paulus non nominat auctorem, cujus oraculum citat: facit tamen interdum; *Rom.* 4: 6. 7: 7. 9: 25, 27, 29. 10: 5, 16, 20. 11: 9; ac 9: 25 quidem dicit ἐν τῷ Ὄσηε λέγει. Sic etiam semel tantum in hac epistolâ auctoris citati nomen additur.

Quisque videt loca col. 4 et hoc 7 citata
in

(1) Vide Gersdorf, *Sprach-Charact.* p. 451, sqq.

in contextâ V. F. oratione proprie aliud quid significare. Paulum etiam eadem ratione uti V. F. dictis, jam vidimus ad 1: 5-13. Adde *Rom.* 1: 17. 3: 4. 9: 25. 2 *Cor.* 13: 1. *Gal.* 3: 11.

COL. 9.

Ἄρα.] Particula est Paulo, ex praecedenti demonstratione imprimis longiori conclusionem facienti, usitatisima. Cf. *Rom.* 5: 18. 7: 21, 25. 8: 1, alibi: vide Concordd. Unde patet, methodum ex praecedenti demonstratione aliquid concludendi, etiam ipsam saepe apud Paulum inveniri. Vide et supra ad 3: 19.

Σαββατισμός] et κατάπαυσις, quae vox posterior saepe legitur, 3: 11. — 4: 11, proprie significant *quietem tranquillam, omni cura et labore liberam*, sed indicare debent *felicitatem longe maximam*: quo tropo, ad Orientalium, otii amantissimorum, genium accommodatissimo, saepe utuntur Arabes, Hebraei, alii. In N. F. hac metaphora soli usi sunt Joannes, *Apoc.* 14: 11, 13. Paulus, 2 *Cor.* 8: 13. 2 *Thesf.* 1: 7, et Auctor noster.

COL. 11.

Σπουδάσωμεν εἰσελθεῖν.] Et structura Paulo usi-

usitata, et voces. Etenim σπούδασον ἐλθεῖν legitur, 2 *Tim.* 4: 9. *Tit.* 3: 12.

CAP. III. col. II. — CAP. IV. col. II.

His colis Auctor undecies repetit vel καταπαύω vel κατάπαυσις, eaque diverso sensu. [Nam ita ejus procedit argumentatio: „ Quod David de Domini quiete loquitur, necesse est, ut aut de Sabbatho dicat, in quo quieverit Deus; aut de quiete, quam adepti sint Israelitae in Cananaeam ingressi; aut de alia quadam quiete, quae adhuc sit futura. Atqui de prioribus illis rebus loqui non potest, quum altera jam a principio conditi mundi fuerit, altera multis seculis ante Davidem. Necesse igitur est, ut de futura quiete dicat.” (1) De triplici igitur quiete loquens, una voce indefinite utitur. Hujus dicendi rationis, Paulus, si quis alius, est amantissimus (2). Quibus autem h. l. usus est Auctor

VO-

(1) Sunt verba S. Castalioni in h. l. p. 190.

(2) Ex illius scriptis largam exemplorum vim collegerunt Bauerus, *Logica Paull.* p. 2. sqq. Glassius, *Phil.* p. 1343. sqq. Cf. Grotium *ad Rom.* 7: 23. Vide Koppium, *Excurs.* III. *ad Ep. ad Gal. de sensu vocis νέμος apud Paullum* p. 109, *Excurs.* IV. *de vocibus δικαιοσύνη et δικαιοῦνθαι apud Paullum* p. 113, *Excurs.* V. *de sen.*

vocibus, eas ex oraculo citato repetiit, quod etiam Paulum saepe facere, vidimus ad 2: 8. Praeterea easdem cognatasque voces saepissime repetere, itidem in more Paulino est positum. Vid. v. c. *Rom.* 14: 4-9. κύριος et κυριεύω; 1 *Cor.* 1: 17-27. σοφία et μωρία; 11: 29-32. κρίνω cum derivatis; 2 *Cor.* 3: 7-11. δόξα et δοξάζω; 7-18 item καταργέω et καλύπτω cum derivatis; 13: 5-7. δόκιμος cum derivatis.

COL. 12.

Ζών.] Verbum ζῆν h. l. significat *durare*, non *deficere*, uti saepius in hac epistola et apud Paulum. V. *Rom.* 9: 26. 12: 1. 2 *Cor.* 3: 3. 6: 16. 13: 4. *Gal.* 2: 20. 1 *Thesf.* 1: 9. 1 *Tim.* 3: 15. 4: 10. 6: 17. Unde patet hanc notionem non plane a stilo Paulino abhorrere.

Ὁ λόγος.] Sunt qui explicent de Jesu, qui more Alexandrino λόγος dicatur. Ita etiam nuper vir eruditione celeberrimus L. B e r t h o l d t, in libro: *Historisch-Kritische Einleitung in sämtliche Schriften des alten und neuen Testaments*, T. VI. p. 2941, sq. Huic enim

sensu vocum πνεῦμα, πνευματικός et s. p. apud Paulum. p. 117. Quae omnes voces apud Paulum saepe, eadem orationis serie sensu maxime diverso, ponuntur.

enim vulgaris explicatio, de verbo mandatisque Divinis hanc vocem intelligens, non videtur admittenda, quia longe nimia sit hyperbole: quo ex tripode dicto, suâ interpretatione vindicatâ, ex hoc etiam loco probare conatur, Auctorem hujus Epistolae non Paulum esse, sed Alexandrinum quendam. Sed *primum* tenendum est, non tantam hanc esse profopoeiam, si per *λόγος verbum* Divinum intelligatur, quanta non saepius inveniatur, *vel* in universo Codice V. et N. F. (Vide Glassium p. 1006-1029.) *vel* in hac epistola, in qua et multa audacius dicta alia inveniuntur, et, 10: 20. via adeo in sanctuarium ζῶσα vocatur; *vel* apud Paulum. Vide 1 Cor. 9: 24-27. 2 Cor. 3: 2, 3. 5: 1-4. Eph. 6: 13-17. 1 Thesf. 5: 8, ubi *metaphorae* tantum audaces inveniuntur. Quid autem dicam quoties *mortem, peccatum, legem* personas fingat? Vide et infra ad 6: 7, 8. (1). — Deinde illa pars hujus profopoeiae, qua verbum Divinum dicitur penetrantius quovis gladio ancipiti, scriptoribus Judaicis est admodum familiaris, uti mox ad voces μάχαιραν δίστομον videbimus. — Praeterea observa et totam hanc epistolam age-

(1) Cf. cl. Royaards, de 2 Cor. p. 112. sqq. et T. Hemsterhuis, Oratio de Paulo Apostolo, in Hemsterh. et Valcken. Oratt. p. 31.

agere de J. C., sed numquam ibi hunc dici τὸν λόγον: et saepissime in illa inveniri vocem λόγον, nec raro de verbo Divino; 2: 2. 4: 2. 7: 28. 13: 7. — Denique, quod maximum est, longe melius cum oratione contexta convenit, ut λόγον h. l. de verbo Divino intelligamus: nam in praecedentibus non de J. C. sermo est, sed de promissis Divinis in V. F. factis. Quae quum ita sint, longe plures melioresque interpretes vocem ita intellexerunt, ii etiam, qui a Paulo hanc epistolam abjudicabant, Grotius, Valckenarius, alii.

Τομώτερος ὑπέρ.] Ὑπέρ post verbum comparativum etiam invenitur, 2 Cor. 12: 13. ἠττήθητε ὑπὲρ τὰς ἐκκλησίας. Ceterum post comparativum non legitur in N. F. nisi Luc. 16: 8.

Μάχαιραν δίστομον.] Cum hac dictione verbum Dei melius secare omni gladio ancipiti, valde convenit locus Pauli, Eph. 6: 17., ubi loquitur de gladio spiritus, quod sit verbum Divinum. Doctores Judaei saepius verbum aut legem Divinam cum gladio comparant; quod duxisse videntur, e Ps. 149: 6., uti patere videtur ex locis apud Schoettgenium, Hor. T. I. p. 945, sq. ad h. l. Vide etiam Jes. 49: 2. Apoc. 1: 16. 2: 22. Item cf. Jes. 11: 4.

Ψυχῆς τε καὶ πνεύματος.] Hoc quidem loco non subtiliter distinguam has voces. Sed tamen
ani-

animadvertendum est, Paulum utroque isto partis hominis sublimioris nomine uti, 1 *Thesf.* 5: 23. Ac praeterea etiam reperitur duplex haec appellatio in Mariae carmine, *Luc.* 1: 45, 46. ubi ex parallelismo Hebraeo hae voces sibi opponuntur. Paulus etiam hominem distinxit ψυχικόν et πνευματικόν (1).

Ψυχῆς et πνεύματος — ἀρμῶν et μυελῶν — ἐνθυμήσεων et ἐννοιῶν synonymice junguntur, more Paulino. Vide ad 2: 2.

COL. 13.

Οὐ κτίσις] *nihil*, uti solo loco *Rom.* 8: 39.

Inest his duobus colis 12, 13. orationis elegantia et flumen numerosum, quod cum oratorum Graecorum numero oratorio fere convenit. Talia grandius dicta, cum numero Graecorum oratorio conferenda, apud Paulum etiam saepius invenias; v. c. *Rom.* 2: 21, 22. 8: 30. 11: 33, 34. 1 *Cor.* 15: 55, 56. 2 *Cor.* 11: 4, 29. *Phil.* 3: 19. 1 *Thesf.* 1: 3, 5. 5: 14. al.

COL.

(1) Qua de re et alii egerunt et Valckenar. ad 1 *Cor.* 2: 14. *Schol.* T. II. p. 137, sqq.

COL. 14.

Loquitur Auctor de Messia, qui transierit coelos. Scilicet ea erat Judaeorum opinio in superiore paradiso coelesti esse locum, quem nemo praeter Messiam ingrediatur (1). Jam igitur cum Pontifice Maximo, templi et atrium et sanctum et adytum transeunti, Auctor comparat Jesum Christum tres coelos transgressum. Uti noster Auctor Hebraeis placet, ad eorum res perpetuo respiciens, ita Paulum etiam semper se hac parte illi similem ostendere, monitum ad 2: 17: Conf. ad 3: 2 - 6. 4: 2.

Τῆς ὁμολογίας.] Hanc vocem in sola hac epistola et scriptis Paulinis inveniri, dictum ad 3: 1.

COL. 15.

Μὴ δυνάμενον.] *Nolentem*, ex usu Paulino. Vide ad 5: 2.

Ἀσθένειαι.] Sunt hic et infra 5: 2. 11: 34, *res adversae*, quae Christianos premunt. Quae significatio haud scio, an apud alios N. F. auctores inveniatur; Paulo autem eam esse familiarem

(1) Vide *Sohar Exod.* Fol. 3. col. 12, observante Schoettgenio ad h. l. p. 947.

rem vel ex Grotii nota in h. l. videmus. Cf. *Rom.* 8: 26. *1 Cor.* 2: 3. *2 Cor.* 11: 30. 12: 5, 9. 13: 4. *Gal.* 4: 13. Eadem notione dicitur ἀσθενεῖν, *2 Cor.* 11: 29. 12: 10. 13: 4, 9; item in Pauli oratione, *Act.* 20: 35; itidem ἀσθενής, *Rom* 5: 6.

Πεπειρασμένον cet.] Supra ad 2: 10. monuimus, usitatisimum fuisse Paulo, eodem modo, quo ibi fecit Auctor, Christianorum fata, vitam, mortem, salutem futuram, cet. comparare cum Jesu fatis; atque ibidem ad col. 11 vidimus, Jesu conditionem cum conditione hominum e contrario ab utroque collatam. Posterior etiam h. l. facit Auctor; item Paulus, *Rom.* 8: 3. *2 Cor.* 5: 21. *Gal.* 3: 13. 4: 4, 5. *Phil.* 2: 7, 8. al.

Χωρίς.] In hac epistola decies et ter legitur; neque apud Paulum plerumque deest, nam decies et quater in hujus epp. invenitur.

COL. 16.

Μετὰ παρρησίας.] Interdum et noster Auctor et Paulus monent, μετὰ παρρησίας, cum fiducia, Deum esse adendum a Christianis. Vide Pauli loca, *Eph.* 3: 12. *1 Tim.* 3: 13. Apud Joannem etiam hoc invenias.

Ἴνα λάβωμεν ἔλεον καὶ χάριν εὐρωμεν.] Saepius jam adfuerunt dicta, ad parallelis-

num poëtarum Hebraeorum accedentia, inprimis ubi oratione elatiore Auctor utitur; v. c. 1: 2, 3. 4: 12, 13. Non est quod miremur parallelismos tales saepe in graviter scriptis Pauli epistolis inveniri. V. *Rom.* 1: 21, 22. 2: 19. 4: 25. 10: 9, 10. 11: 12, 33. *Gal.* 5: 1. *Phil.* 2: 6, 7. 2 *Thesf.* 1: 10. 2: 8. al.

Εὐκαιρον.] Monet Valckenarius apud bene Graecos fere dici *καιρός* simpliciter, illo *εὐ* omisso; nam *καιρός* absolute significare *tempus opportunum*. Licet igitur non opus esset, tamen *εὐ* additum est; quod omnino ingenio Scriptoris nostri convenit, qui consuevit gravem vocabulorum significationem hoc illove additamento magis etiam intendere. Quem etiam esse morem Paulinum jam vidimus, exemplo comparativi bis expressi, ad 1: 4. Hinc apud Paulum talia composita, qualia sunt *ὑπερεκπερισσοῦ*, *ὑπερεκτείνω*, *ὑπερεντυγχάνω*, alia (1). Item *εὐάρεστος* soli Paulo et Auctori nostro proprium, in qua voce etiam *εὐ* abundat, uti in voce *εὐκαιρος*. Praeterea etiam alia multa composita per *εὐ* a Paulo, aut solo, aut saltem saepius quam ab aliis, usurpantur. Jam dixi de voce *εὐκαιρος*. Eodem pertinent *εὐμετάδοτος*, *εὐπρόσδεκτος*, *εὐπρόσεδρος*, *εὐπροσωπέω*, *εὐσημος*, *εὐσπλαγ-*

(1) Vide Grotium *ad 1 Thesf.* 2: 17.

σπλαγχνος, εὐσχήμεων cum derivatis, εὐτραπε-
λία, al. Quod hīc monuisse juvabit, quando in
seqq. etiam talia cum εὐ composita, alibi ra-
rius inveniēda, nobis obvia erunt.

CAPUT QUINTUM.

COL. 1.

Τὰ πρὸς τὸν Θεόν.] Eandem phrasin etiam legi *Rom.* 15: 17, dictum ad 2: 7.

Δῶρα τε καὶ θυσίας.] synonymice junguntur, qua ratione saepe apud Paulum legi duo substantiva, notatum ad 2: 2.

COL. 2.

Μετροπαθεῖν] fere significat *moderari affectiones* iis ratione subjiendis: sed Auctor noster notionem huic verbo indit, *sensu malorum alterius affiendi convenienter suae personae* (1): quae notio, etsi non uni Auctori nostro propria est tamen rarissime alibi invenitur (2). Paulus, rem grammaticam non curans, multa etiam nova finxit vocabula; vide ad 2: 2.

Δυ-

(1) V. Valcken. in. h. l.

(2) Quaedam exempla citarunt Wetstenius, Carp-zovius, Abreschius in h. l.

Δυνάμενος.] Hic non adeo *potentiam* respicit, quam *voluntatem*, ut supra 2: 18. 4: 15. Quae hujus verbi notio Paulo frequens est; *Rom.* 16: 25. *Eph.* 3: 2. Idem obtinet in formula *δυνατὸς γὰρ Θεός*, quae ubi apud illum occurrit, vide infra ad 11: 19.

Τοῖς ἀγνοοῦσι] *peccantibus*. Sic infra 9: 7 *ἀγνόημα*, et *Eph.* 4: 18. *ἄγνοια* (1) *peccatum* significat; quo sensu haec interdum apud Alexandrinos leguntur, raro apud bene Graecos.

Περίκειται ἀσθένειαν] *indutus est infirmitate*. Tropus a vestibus induendis est desumptus, quales multi sunt apud Paulum; *Rom.* 13: 14. *ἐνδύεσθαι τὸν Κύριον*; 1 *Cor.* 15: 53, 54. *ἀφθαρσίαν* et *ἀθανασίαν*. 2 *Cor.* 5: 3. *οἰκητήριον*; *Gal.* 3: 27. *Χριστόν*: item *Eph.* 4: 24. *Col.* 3: 10, 12. Sic *ἐπενδύεσθαι* 2 *Cor.* 5: 2, 4. *ἐκδύεσθαι*, 2 *Cor.* 5: 4., cet. — Dictio loci nostri semel in reliquo N. F. legitur, idque apud Paulum, *Act.* 28: 20. *τὴν ἄλωσιν ταύτην περίκειμαι*, *his vinculis indutus sum*.

Col. 3.

Καθὼς περὶ τοῦ λαοῦ, οὕτω καὶ περὶ ἐαυτοῦ.] Hujusmodi oppositiones stilum Paulinum prorsus spirant:

(1) Vide in illum I. Koppium.

rant: apud Apostolum enim tales saepissime legimus. V. *Rom.* 5: 19. 6: 4. 11: 30, 31. 12: 4. 1 *Cor.* 12: 12. 2 *Cor.* 1: 5. 11: 3. *Col.* 3. 13. 1 *Thesf.* 2: 6, 7. al.

Περὶ ἑαυτοῦ προσφέρειν ὑπὲρ ἁμαρτίων.] Περὶ et ὑπὲρ uni verbo junguntur. Saepe hac ratione duas vel tres praepositiones ad unum verbum invenias apud Paulum; *Rom.* 3: 30. 5: 21. 1 *Cor.* 11: 12. 12: 8, 9. 2 *Cor.* 7: 12. *Col.* 1: 16. 1 *Thesf.* 1: 5. 3: 6. 4: 7. alibi.

COL. 5.

Ἐδόξασε γεννηθῆναι.] *sibi gloriam sumsit, ut fieret.* Tales infinitivi plures apud Paulum leguntur; *Act.* 17: 26, 27. 26: 16, 18. *Rom.* 14: 2. 1 *Cor.* 7: 25, 39. *Gal.* 3: 1. *Eph.* 1: 10. *Col.* 4: 6. 1 *Thesf.* 2: 4. In hac epistola ita 6: 10, 18. 11: 8.

Eundem hunc e *Psf.* 2. locum a Paulo ad eandem rem declarandam citatum fuisse, *Act.* 13: 33, dictum ad 1: 5.

COL. 6.

Τάξις.] Si vel vera esset cl. Schulzii p. 150 observatio τάξις in hac epistola significare *seriem*, in Paulinis (in quibus bis legitur) *ordinem*; tamen nihil inde efficere posses de stili diversitate: nam in hac epistola non invenitur
haec

haec vox, nisi in hac nostra formula, ex V. F. laudata et simili 7: 11. inde efformata.

COL. 7.

Ἐν ταῖς ἡμέραις τῆς σαρκὸς αὐτοῦ] *in hac vita, eaque infirma multisque malis obnoxia.* Supra ad 2: 14. vidimus et hunc Scriptorem et Paulum per voces αἷμα et σὰρξ intellexisse, *debile corpus humanum.* Σάρξ, ad imitationem Hebr. גֶּשֶׁם, saepe hac notione apud Paulum legitur; v. c. 2 Cor. 10: 3. ubi se dicit ἐν σαρκὶ περιπατεῖν, οὐ κατὰ σάρκα στρατεύεσθαι, i. e. *se magna quidem laborare infirmitate, nec tamen impiis consiliis adductum munus suum obire.* Item Gal. 4: 13. de τῇ ἀσθενείᾳ loquitur et de τῷ πειρασμῷ, quem ἐν τῇ σαρκί, *in infirma hac conditione*, patiatur. Cf. 2 Cor. 4: 11.

Δεήσεις.] Nomen hoc saepe apud Paulum invenitur; raro in reliquo N. F.

Τὸν δυνάμενον σώζειν αὐτὸν ἐκ θανάτου.] Ad consilium praefens accommodatissime Deus describitur, tanquam qui possit fervare e morte: qua ratione fere solet uti Paulus. Vide ad 2: 14.

Εὐλαβείας.] Hic legitur et 12: 28. item εὐλαβηθεῖς, 11: 7; quae voces, uti in universo N. F. sunt rarissimae, ita neque apud Paulum leguntur. Sed negamus pro iis stilum Paulinum postulare εὐσεβεία et εὐσεβέω: nam haec
in

in *foliis* epp. ad Timotheum et Titum inveniuntur, adeoque in decem Pauli epistolis desunt.

COL. 8.

“Ἐμαθεν — ἔπαθεν.] Est paronomasia, qua delectatur Auctor noster. Vide supra 2: 2. παράβασις καὶ παρακοή; 2: 10. διὲν τὰ πάντα καὶ διὲν οὐ τὰ πάντα; infra 14. καλοῦ τε καὶ κακοῦ; 3: 7. ἀπάτωρ, ἀμήτωρ; 9: 10. βρώμασι καὶ πόμασι al. Hoc paronomasiarum studio etiam Paulum quam maxime fuisse ductum, notissimum est. Supra ad 2: 2. jam unum alterumque exemplum adductum est (1). Ita jungit *Rom.* 1: 28. ἐδοκίμασαν — ἀδόκιμος; 29. πορνεία — πορνεία (hîc tamen lectio incerta est) φθόνου — φθόνου; 31. ἀσυνέτους — ἀσυνθέτους; 2 *Cor.* 5: 2, 3. ἐπενδύεσθαι — ἐνδύεσθαι; 4. ἐκδύεσθαι — ἐπ-

(1) Alia laudarunt et alii et Glassius p. 1335—1342, ex quibus patet poëtis Hebraeis et Paulo paronomasiam valde fuisse amatam. Ex Paulinis epistolis et hac nostra exempla collegerunt Gatakerus, *Advers. Miscell.* cap. 44. p. m. 450. sq. et C. L. Bauer, *Rhetoricae Paulinae* (Halaë 1782.) Tom. II. p. 582, sq. Nondum vidi, quem de hoc argumento edidit librum J. F. Böttcher, *de paronomasia finitimisque ei figuris Paulo Apostolo frequentatis.* (Lips. 1824.)

ἐπενδύεσθαι; 8. ἐνδημῆσαι — ἐνδημῆσαι. Quae omnia exempla ex duobus tantum capitibus sunt citata.

Observavit vir acutissimus cl. Schulzius, p. 145, in hac epistola longe saepius παθεῖν legi, in Paulinis πάσχειν. Quod etsi recte monet, minus bene tamen existimat, hinc etiam stili diversitatem posse effici. Etenim Paulus saepe lectoribus malorum *praesentium* solatium praebat, de quibus subeundis si loquebatur, necesse erat ut verbo praesenti uteretur; hujus epistolae Auctor saepe de Jesu morte et calamitatibus *praeteritis* loquebatur, adeoque praesenti uti non poterat. Aoristo tamen hoc eodem usus etiam est Paulus, *Gal.* 3: 4. 1 *Thesf.* 2: 14. — Quae autem vir cl. ibidem addidit de verbis μετέχω, κατέχω, προσέχω, non video quid valeant. Quid mirum eundem Auctorem iis non semper eodem modo temporeque esse usum?

Τὴν ὑπακοήν.] Soli Paulo et Auctori nostro proprium est, supplicium, quod J. C. subiit, *obedientiam* vocare; *Rom.* 5: 19. *Phil.* 2: 5.

COL. 11.

Δόγος] hic significat *doctrinam*, uti et col. 13. 6: 1. 13: 7, 22; *verbum mandatumque Divinum*, 2: 2. 4: 2: 12. 7¹, 28. 12: 19; *rationem*

nem, 4: 13. 13: 17; nec saepius legitur in hac epistola. In ep. ad Rom. quinquies legitur, si citata ex V. F. excipis, ter notione *verbi mandatiq̄ue Divini*, 9. 6, 9; 13: 9. In ep. ad *Gal.* bis occurrit, idque eadem notione, 5: 14. 6: 6. unde patet hanc notionem Paulo factis esse familiarem. Exempla autem citavi ex epp. ad *Rom.* et *Gal.*, quia hae itidem ad Christianos Judaicos sunt scriptae.

COL. 12.

Τὰ στοιχεῖα.] *institutionis rudimenta*. Legitur eodem sensu, *Gal.* 4: 3, 9. *Col.* 2: 8. et longe alio, 2 *Petr.* 3: 10, 12. Saepius non invenitur in N. F.

Τῶν λογῶν τοῦ Θεοῦ.] Eadem formula, *Rom.* 3: 2, quae plane eadem non saepius legitur in N. F.

Γάλακτος.] Eadem significatione metaphorica haec vox obvia est, 1 *Cor.* 3: 2.

COL. 13.

Δικαιοσύνη] vox est, quae Paulo prae reliquis N. F. auctoribus est in usu, imprimis ubi de venia peccatorum fermo est: qua significatione utrum vox hîc sumatur, incertum; tamen mihi quidem ita videtur, ob ea, quae dicentur ad 6: 1, 2.

Νήπιος.] Paulus solet, hominem Christianâ

nâ doctrinâ minus provectum conferre cum infante, proveciorem cum viro. Ita *νήπιος* legitur, *Rom.* 2: 20. *1 Cor.* 13: 11. *Gal.* 4: 3. *Eph.* 4: 14; sed omnium maxime cum h. l., quo Hebraei dicuntur opus habere *lacte*, non *cibo solido*, esse enim eos *infantes*, convenit *1 Cor.* 3: 1, 2, ubi Corinthios vocat *infantes*, *νηπίους*, quos *lacte*, non *cibo aluerit*.

COL. 14.

Τελείων.] Graecis *ἄνθρωπος τέλειος* is est, qui ad aetatem virilem pervenit (1). Hinc cum alii N. F. auctores, tum praesertim Paulus eo nomine dixerunt illum, qui virtute ac scientiâ vere Christianâ esset praeditus. Vide imprimis *1 Cor.* 14: 20. *ἀδελφοί, μὴ παιδία γίνεσθε ταῖς Φρεσίν· ἀλλὰ τῇ κακίᾳ νηπιάζετε, ταῖς δὲ Φρεσὶ τελείοι γίνεσθε; Eph.* 4: 13, 14. optat, ut *adolescant Christiani* eis *ἄνδρα τέλειον*, et ad eum aetatis modum, qui plenus est Christi, ne sint amplius *νήπιοι*. Plurima autem sunt loca, quibus Paulus vel solos Christianos *νηπίους* memorat, vel solos *τελείους*, quae dabunt lexica.

Αἰσθητήρια] de animo dicitur. Sic *αἴσθησις* a corpore ad animum transfertur, *Phil.* 1: 9. Neutra vox saepius legitur in N. F.

Γε-

(1) Vide Wetsten. ad h. l. et Abresch. p. 348, sq. item Valcken. ad 2: 10. p. 435, sq.

Γεγυμνασμένα.] De exercitanda animi facultate etiam Paulus hanc vocem dixit, *Tim.* 4: 7. Saepius non legitur in N. F., nisi et infra et 2 *Petr.* 2: 14.

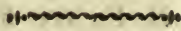
Διάκρισιν.] Haec vox non legitur in N. F. nisi *Rom.* 14: 1. 1 *Cor.* 12: 10. — Ceterum de distinguendo bono maloque, tanquam re homini Christiano utilisissima, saepius loquitur Paulus. V. *Rom.* 2: 18. 2 *Cor.* 12: 10. *Phil.* 1. 10.

COL. 11—14.

Christianos, quos saepe jam leniter monuerat Auctor, hîc acrius reprehendit. Incusat autem eorum torporem in inquirenda religione. Orientales nimirum semper ab auctoritate sapientum priscorum pendent; ac Judaei quidem nefas putabant, Rabbiorum Veterum dictis quidquam vel addere vel demere; imo postea anathemate dignos judicabant, qui religionem accuratius perquirent. Qualis torpor, quoniam impediabat, quominus veram religionis Christianae rationem intelligerent, reprehensione erat dignissimus. Paulus plerumque quidem longiori amoris lenitatisque viâ lectores hortatur, interdum vero severitate majore increpat. Exemplo sit, qua ratione egerit cum Corinthiis et Galatis. V. 1 *Cor.* 4: 8, 21. 5: 6. *Gal.* 3: 1. Uti autem hic ex epistola ad Hebraeos unicus est locus, quo se-

severius in eos invehat Auctor, qui sermone leni multo magis delectatur; ita etiam in epistolis Pauli talia acrius dicta quaeri debent, gratiosa et blanda ubique exstant. Agit enim uti prudens medicus, qui ustum et sectum non venit, nisi quum ἤπια Φάρμακα non amplius reperiuntur.

Cuncta prius tentanda, sed immedicabile vulnus
Ense recidendum, ne pars sincera trahatur.

CAPUT SEXTUM.

COL. I.

Τὸν τῆς ἀρχῆς — λόγον.] Talis articulo-
rum appositio, reliquis N. F. auctoribus maxi-
me infrequens, apud Paulum et Petrum et in
hac epistola saepe invenitur; v. c. ὁ τοῦ Θεοῦ
υἱός, 2 Cor. 1: 19. (1).

Τοῦ Χριστοῦ.] *Christus* hīc *doctrinam de*
Christo significat, quod soli Paulo proprium
est. Vide ad 13: 8.

Τελειότης] in N. F. non saepius legitur nisi
Col. 3: 14.

Θεμέλιον — μετανοίας.] Θεμέλιον de doctri-
nae Christianae fundamentis etiam Paulus dixit,
1 Cor. 3: 10, 11. Eph. 2: 20. Θεμέλιον μετα-
νοίας ceterique genitivi significant: *id est, ita*
ut sit fundamentum poenitentia cet. Sic etiam
Paulus saepe. Rom. 5: 17. ἡ δωρεὰ τῆς δικαιοσύ-
νης, *donum positum in justitia*. Col. 1: 22. τὸ
σῶ-

(1) Vide Gersdorffii *Sprach-Charakt.* T. I. p. 303.

σῶμα τῆς σαρκός, *corpus id est caro imbecillis.*
 (Cf. ad 5: 7.). Vide praeterea 1 *Cor.* 1: 17.
 5: 8. 2 *Cor.* 4: 6. *Eph.* 1: 18. 6. 14. *Phil.*
 3: 14. *Col.* 1: 18. 2: 11. (1)

COL. 2.

[Ἀναστάσεως νεκρῶν.] Reliqui fere dicunt ἐκ
 νεκρῶν: Paulus semper ἐκ omittit. *Act.* 23: 6.
 24: 15, 21. 26: 23. *Rom.* 1. 4. 1 *Cor.* 15:
 12, 13, 21, 42. *Phil.* 3: 11.

COL. 1, 2.

Est hic locus unus gravissimus ex iis, ob
 quos diu maximeque dubitaverim, num Pau-
 lus hanc epistolam scribere potuerit. Quid
 enim? Num Paulus, qui μετανοίαν, πίστιν, rel.
 semper primaria ac praecipua habuit religionis
 Christianae dogmata, semper haec accurate ex-
 plicuit, num Paulus jam haec habeat puerilia,
 negligenda, mutanda cum scientia altiori ac
 praestantiori, quae religionis Christianae caput
 sit? Quid tandem sit caput illud? Allegoriae?
 Igitur allegoriae sunt sectandae, tenuis illa ac
 fim-

(1) Loca haec attulit Bauerus, *Philol. Thucyd.*
Paul. p. 29, sq.

simplex religionis doctrina (quam tamen constat esse unice veram) relinquenda! Scilicet talia scripsisset Paulus? — Ita rogabam cum Ven. P. Bosveld, *Tijdsmer*, Tom. IV. p. 339, sqq. Verum diu diuque hunc locum animo volventi, tandem mihi visus est vir venerandus non satis recte constituisse significationem vocum ἀρχή et τελειότης. Ἀρχή enim doctrinae Christi, non est ejus pars minus *primaria*, sed quae *prima* atque *ante reliquas* est docenda, *fundamentum* doctrinae religionis Christianae. Nam qui hanc ἀρχήν cognoverint, vere eos Christianos esse praedicat Auctor. Nimirum ita procedit ratiocinium Col. 1-6. „ Non amplius initia religionis Christianae explicabo; nam vos, qui initia illa satis docti estis, si secundum ea vivere nolitis, iis repetendis non emendabo.” Igitur qui τὴν ἀρχήν religionis Christianae didicerant, eos col. 4 et 5 describit tanquam „ qui gustassent donum coeleste, participes facti essent Spiritus Sancti, intellexissent bonum Dei verbum, scivissent, virtutes regni Messiani.” Unde clarissime patet, haec *initia* religionis Christianae significare *prima* quidem, sed et *primaria* illius dogmata.

Deinde τελειότης neque doctrinam significat, quae est *caput* religionis Christianae (*hoofdzaak*, ait Bosveldius; neque *allegorias*, sed doctrinam, quae

quae *adultioribus hominibus convenit*. Locutus enim erat Auctor, duobus colis praecedentibus, de Christianis *et pueris et adultis*, atque de diversa utrisque tradenda doctrina, quibus dictis jam addit: *verum accedamus ad doctrinam adultioribus convenientem, i. e. sublimiorem, intellectu difficiliorem, non magis necessariam ac praestantiorem*. Ita hanc vocem esse sumendam, non tantum ex oratione contexta patet, sed etiam ex constanti N. F. usu. Vide supra ad 5: 14. inpr. *Eph. 4: 13. Col. 1: 28*. Praeterea haec doctrina, *adultioribus conveniens*, non est allego-riarum scientia. Nam ex 5: 12-14. patet, „puerorum cibum esse lac, non cibum solidum, non *λόγον δικαιοσύνης*; hunc enim cibum adultis convenire.” Igitur *λόγος δικαιοσύνης* pertinet ad cibum solidum, quae est illa nostra *τελειότης*. Jam vero *λόγον δικαιοσύνης* vel *τελειότητα* non indicare *allego-riarum scientiam*, ex seqq. patet. Neque enim continuo merae sequuntur allegoriae, sed sequitur disertatio de *δικαίωσει* nostra per Jesum Christum, quae *δικαίωσις* cum aliunde, tum allegoriis illustratur. Quam disputationem legenti palam erit, eam recte vocari *subtiliorem* atque *intellectu difficiliorem adultisque solis convenientem*: id enim voce *λόγος* indicatur;

G

nam

nam λόγος δικαιοσύνης est subtilior de venia peccatorum disputatio (1).

Quae cum ita sint, patet his colis nihil inveni, aut quovis scriptore divino aut Paulo indignum. Verumtamen hoc omnino dissentientibus concedimus (quidni enim aequi sumus?), esse eam vocum ἀρχή et τελειότης significationem, quae faciat, ut, si oratio contexta non consulatur, praeferas forte rationem Bosveldii. Videtur enim Auctor paulo minus accurate hīc scripsisse. Quae tamen minor ἀκρίβεια vitium non habet, nisi, ex accurata nostri aevi ac philosophica scribendi ratione, hujus loci dictionem dijudices. Sed iniquum sit, Orientales, libere et indefinite vocibus utentes et ideas enuntiantes, ad aevi nostri rationem exigere.

COL. 3.

Ἐάνπερ ἐπιτρέπη ὁ Θεός.] Sic 1 Cor. 16: 7.
ἐάν ὁ κύριος ἐπιτρέπη.

COL.

(1) Postquam haec scripseram, vidi hanc loci hujus difficilis interpretationem ex parte jam esse propositam a cl. J. D. Michaëlis, *Erklärung des Briefes an die Hebräer*, ad h. N. p. 201, sqq. Cf. et Keuchenii *Annot.*, in N. T. ad Col. 1: 18. et Hebr. 5: 12.

COL. 4.

Γάρ] hic ponitur pro δέ, quod toties fit in Pauli epistolis, ut exempla ubique invenias. Cf. ad 7: 19.

Φωτισθέντας.] Φωτίζειν h. l. de *illuminando et doctrinam Evangelii docendo* dicitur, uti *Eph.* 1: 18. 3: 9. et *Φωτισμός*, 2 *Cor.* 4: 4, 6.

COL. 5.

Θεοῦ ῥῆμα] *Euangelium*, quod *Rom.* 10: 8. vocatur ῥῆμα πίστεως, et eodem nomine ῥῆμα Θεοῦ, *Rom.* 10: 17. *Eph.* 6: 17. Vulgo, et apud reliquos N. F. scriptores et apud Paulum, genitivus Θεοῦ ponitur post nomen, unde pendet: sed saepe etiam Paulus, uti et Auctor noster, Θεοῦ ante illud ponit, uti h. l. V. *Rom.* 3: 5. 13: 4. alibi (1).

COL. 1—5.

Colis his duplex continetur recensio, altera rerum, quas didicerant Christiani, altera bonorum, quae inde ad eos redundarant. Saepe talem

(1) Alia vide apud Gersdorffium, *Sprach. Charact.* T. I. p 299.

lem in hac epistolâ legimus coacervationem rerum non admodum diverfarum; saepe item in Pauli epistolis. Exempla vide ad 7: 27.

C O L. 6.

Παραπεσόντας.] Itaque illi etiam, qui plurimum profecerant, a religione Christiana deficere poterant. Idem docet Paulus, 2 Cor. 9: 27: „ Ne aliis Euangelium annuncians, ipse sim improbandus.”

Ἀνασταυροῦντας cet.] Sensus est, approbare hos homines, Christum esse cruci affixum, idemque in eum facturos fuisse, si potuissent. Et sententia et dictio insolita est: cum utrâque tamen mire consentit Pauli dictum, 1 Cor. 10: 27. eum, qui indignus utatur coenâ sacrâ, esse ἔνοχον τοῦ σώματος καὶ τοῦ αἵματος τοῦ Κυρίου, reum esse corporis et sanguinis, i. e. necis, Domini.

Παραδειγματίζοντας] Ita Col. 2: 15: Jesus principes et potestates ἐδειγματίσεν ἐν παρρησίᾳ, contumeliae palam exposuit. Neutrum verbum alibi in N. F. legitur, nisi quod prius invenitur, Matth. 1: 19.

Ceterum participium hoc ultimum est illorum, quibus solis fere constant col. 4 - 6. Saepe jam observare potuimus, scriptorem ad

Hebraeos libenter periodos periodis jungere per participia, Nondum autem tot habuimus iuxta se posita, quot. h. I. Quod a stilo Paulino minime est alienum. V. *Act.* 22: 3, 4. *Rom.* 1: 27. 12: 9-13. 2 *Cor.* 4: 8-10. 6: 9; 10. 10: 5, 6, 14, 15. 1 *Thesf.* 1: 3, 4. 2: 6, 11; 12. 2 *Tim.* 1: 8-10. (1).

Sunt in hoc colo duo verba ab ἀνά incipientia, ἀνακαινίζειν et ἀνασταυροῦν, quae saepius in N. F. non leguntur. Sunt in hac epistola plura talia vocabula ab ἀνά incipientia, quae in univ. sum apud Graecos et Hellenistas raro inveniuntur, quod quam maxime cum stilo Paulino convenit. Sic in N. F. apud solum Paulum leguntur, ἀναζωπυρέω, ἀναθάλλω, ἀνακαινίζω, ἀνακαινώσις, ἀνακαλύπτω, ἀνακεφαλαίουςμαι, ἀνακόπτω, ἀναλογία, ἀνάλυσις, ἀναμένω, ἀνανιώω, ἀνανήφω, ἀνατρέπω, ἀναψύχω.

COL. 8.

[Ἀδόκιμος] in primis de nummo adulterino dicitur: sed a Paulo, apud quem et Auctorem nos-

(1) Cf. omnia loca, quae numero multa ex epistolis ad Ephesios et Colosenses laudavit ven. A. van Bemmelen, *Disf. de Epp. Pauli ad Eph. et Coll. inter se collatis*, (L. B. 1803) p. 20.

trum solos haec vox in N. F. reperitur, saepissime usurpatur de omni re, quae *reprobatur, rejicitur*. V. *Rom.* 1: 28. 2 *Cor.* 13: 5, ad quae loca vide Grotium: reliqua in Lexicis. Oppositum est *δόκιμος*, quod etiam saepissime apud Paulum legitur.

C O L. 7, 8.

Comparisonem his colis contentam ad homines transferam, qui, quum uti ager omnia, ad fruges proferendas necessaria, accepissent, tamen nihil proferunt. Eam proponens incipit a *γάρ*, ac si argumentum prolaturus sit rem profligans: quod omnino convenit cum usu Pauli, qui exempla et comparationes saepe a *γάρ* incipit; *Rom.* 7: 2. 8: 19. 9: 17. 1 *Tim.* 2: 13. al. Porro ab agro colendo etiam Paulus imaginem transtulit in res Euangelicas, 1 *Cor.* 3: 6, 9.

Deinde per prosopopoeiam hic fingitur terra *bibens, pariens, benedicta, partum ejiciens*; quarum figurarum audacia in poeta nobis non nimia videatur, sed quam in media pedestri oratione non expectemus. Verum id Orientalibus proprium est, ut Europaeis in figuris omnibus usurpandis longe sint audaciores, inprimis etiam hac parte, quod seriores quoque eorum scriptores

mutam inanimemque naturam fingant esse hominem cogitantem, agentem, volentem (1); imo hinc interdum exempla ducant, quibus ad virtutem incitent, a vitis deterreant (2). Talis etiam est locus, quem tractamus; quem qui inscripsit, æque ac Paulum, præ omnibus aliis, sæpissime audacissimis uti prosopopoeiis, dictum ad 4: 12. Cum haec autem imprimis est Rom. 8: 19-22, qui locus nostrum audacia etiam superat. Mundus enim tibi dicitur *expectare spe vehementi* futuram filiorum Dei felicitatem, fragilitati quidem subjectus esse *nolens*, sed a Deo *ita* constitutus; quam felicitatem futuram ideo *sperare* mundum, quia ipse etiam *liberabitur* conditione servili et misera; et erit *faustus* et *perfectus*; nunc autem illum *gemere* et *parturire*.

(1) Propiores enim erant iis temporibus, da man die Natur, vielleicht im kleinerem Umfange, aber lebendig kannte, sie mit dem geschärftem Auge der Empfindung und der Menschenanalogie ansah, und meistens anstaunte. J. G. von Herder, *Vom Geist der Ebräischn Poësie*, Th. I. s. 108. Cf. H. Blair, *Lectures on Rhetoric and Belles Lettres*, Sect. 14. p. 343.

(2) Poetis Arabibus hoc esse usitatisimum, etiam nuper monuit doct. L. G. Pareau, *Spec. de Tograjs Carmine*, p. 39, 126.

Cum dictione poetica in universum cf. *Rom.*
 11: 16-24. 1 *Cor.* 3: 16, 17. 12: 14-27.

C O L. 9.

Quae scripserat monita gravissima, facile duriora videri poterant: ideo, ne alienos a se redderet lectorum animos, blanda haec subjicit Auctor (1). Quae in re Scriptoris indolem videmus Paulinae simillimam. Paulus enim, quo attentius se audiant lectores, eos fere laudat, neque ulla est illius epistola, quin aut ab iis laudandis incipiat, aut deinde etiam tale quid proferat. Sed de benevolâ hac Pauli in reprehendendo urbanitate, jam dictum ad 4: 11. Verum alia addenda. Praeter epistolarum omnium atque orationis Arcopagiticae, *Act.* 17: 12. initia, vide *Rom.* 6: 22; quo loco, quum antea multa graviter monisset, dicit Romanos liberos esse peccato et servire Deo, unde sint sancti. Itaque quoque dicit, 1 *Cor.* 11: 2: *Laudô vos, Fratres! quod in omnibus meis sitis memores, et quam vobis tradidi doctrinam, tenete.*

(1) Jam Chrysostomus in h. l. *Hom.* 10. *Opp.* Tom. XII. p. 104, 105 et *Hom.* 8. p. 185. monuit, esse prudentiae Paulinae (hunc enim credit esse Auctorem ad Hebraeos) τὰ εὐαγγελίῳ τοῖς ἑθνοῖς ἀπαγγέλλουσαι. Exemplo citat *Gal.* 3: 4. 5: 7, 10.

neatis. Quae prior ad Corinthios inprimis hac in re memorabilis est, quippe qua saepius laudantur lectores in universum minime laudandi. V. 1: 4. 10: 15. 15: 1, 31. — Quo incitet Corinthios ad liberalitatem, hortatur, 2 Cor. 8: 7, ut hanc virtutem reliquis suis virtutibus aequalem faciant: ipsos enim excellere fide, doctrinâ, cognitione, studio, charitate; quare excellentiam etiam liberalitate. Sed tota haec epistola hac in re memorari meretur: (1). Quos gravius reprehendit quam Galatas? Sed, ne eorum benevolentia sibi pereat, quam prudenter cavet, testans, 4: 12 - 15, debilem se ab illis fuisse exceptum, ut Angelum Dei, ut J. C., adeo ut in ipsius gratiam Galatae suos sibi oculos etiam effosuri fuissent. Quod si ita loquitur Paulus ad eos, quos gravissime reprehendit, quo amore scribet ad eos, quos leviter tantum moneri necesse fit? Lege quoque totas ad Philippenses, Thesalonicenses, Philemonem epistolas.

Ex eodem placendi studio explicandum est, quod, hoc uno hujus epistolae loco, vocet Auctor Hebraeos ἀγαπήτους, quo nomine non saepe utitur Paulus, sed tamen hic illic, inprimis in epistolis ad Philippenses et Colossenses.

COL.

(1) Vide et. Royards, de 2 Cor. p. 123, sqq.

COL. 10.

Ἐπιλαθέσθαι.] De hoc infinitivo vide ad 5: 5.

Τοῦ κόπου τῆς ἀγάπης.] Eadem verba eodem modo juncta lege i *Thesf.* 1: 3. Forte tamen melius cum Griesbachio ex h. 1. τοῦ κόπου ejicias.

Τοῦ ἔργου — τῆς ἀγάπης] synonymice junguntur, more Paulino: vide ad 2: 2. Ἔργον enim hîc non *molestiam* significare videtur, sed *munificentiam*, uti 2 *Cor.* 9: 8. i *Tim.* 6: 18. al.

Ἐνεδείξασθε.] Verbum hoc non legitur in N. F. nisi in hac epistola et apud Paulum. Phrasîς ἀγάπην αναδείκνυσθαι etiam legitur, 2 *Cor.* 8: 24.

Διακονήσαντες τοῖς ἀγίοις καὶ διακονοῦντες.] A Paulo longe saepius Christianos vocari ἀγίους, quam a reliquis N. F. scriptoribus, dictum ad 3: 1. Deinde solenne est illi prae ceteris, διακονέω de eleëmofynis dandis intelligere, 2 *Cor.* 8: 19, 20. 2 *Tim.* 1: 18. quin ipsum dictum διακονεῖν τοῖς ἀγίοις legitur, *Rom.* 15: 25. item ἡ διακονία εἰς τοὺς ἀγίους, 2 *Cor.* 8: 4. 9: 1. coll. *Rom.* 15: 31. Praeterea tanquam Christianorum officium, unum omnium maxime necessarium, hoc loco commendatur liberalitas in fratres egenos. Eadem virtus semper in eodem ho-

nore fuit apud Paulum; quod, cum jam videas ex locis citatis, tum ex *Act.* 24: 17. *1 Cor.* 16: 1. aliis. Quae loca ostendunt, alte illam virtutem Pauli menti fuisse infixam. Fuit etiam Auctori nostro: nam, etsi de illius praestantia non data opera agebat, eam tamen in virtutum Christianorum principio posuit.

Cum coli totius et verbis et sententia multum convenit *1 Thesf.* 1: 3.

Sententia, quae hic invenitur, Deum impediturum esse, quominus caderent Hebraei, quia tantam *virtutem* ostendisfent; ne haec indigna videatur, quae a viro Sancto proferretur. Cogites esse sensum totius loci (col 9, 10): „Sed confidimus, vos non esse lapsuros: nam virtus et charitas vestra mihi persuadent, vos ex animo adhaerere religioni nostrae in eaque fore constantes.” Cujus constantiae causa quod jam Deo tribuitur; equis nescit cogitandi modum Hebraeorum, qui omnes rerum causas et effectus Deo tribuerent? Neque nimia bonorum operum aestimatio huic loco inest. Nam prouti scriptores sacri, minime illi philosophi, pro diversascribendi opportunitate, Jesum mortem subiisse docent, modo ut salutem aeternam nobis pararet, modo, ut peccata expiaret, modo ut exemplum quod sequeremur relinqueret; sic etiam de salu-

te aeterna agentes, quae a nobis a religione Christianâ non desciscentibus comparetur, modo illam Jesu morti tribuunt, modo vel fidei, vel virtuti nostrae. Neque enim Christianus verae *virtuti* studere potest, nisi *fidem* habeat, peccata sua ob *Jesu mortem* esse expiata. Unde hae res ita secum invicem connexae sunt, ut perinde fit e mente Apostolorum, quatenam earum potissimum nominetur.

Nondum dixi, ἀδικος non significare *injustum*, verum *non benignum*; quam *benignitatis* notionem voci δίκαιος cum cognatis in N. F. tribui, nemo est qui nesciat. Atqui notissimum est, Deum bona opera nostra, quae dicuntur, non ex eorum meritis, sed ex benignitate sua, remunerari velle.

Quae omnia ostendunt, hujus loci doctrinam non pugnare, quod nonnulli volunt, cum doctrinâ Paulinâ.

COL. II.

Πληροφορία] hîc et 10: 22. de *pleniore rei confirmatione et persuasione* dicitur, uti apud Paulum, Col. 2: 2. 1 Thesf. 1: 5. Verbum πληροφορέω eodem sensu legitur, Luc. 1: 1. Rom. 4: 21. 14: 5. 2 Tim. 4: 17. et notione paullulum diversa, 2 Tim. 4: 5. Saepius neutra vox in N. F. legitur.

COL.

Μακροθυμία] raro in reliquo N. F., saepe apud Paulum invenitur. Sed apud hunc fere alio sensu. Nam hic, uti col. 15. μακροθυμέω significat *patientiam in re aliqua expectanda*, qua rariore notione apud Paulum non legitur, nisi Col. 1: 11. De patientia autem ista in epistolis Paulinis ὑπομονή atque ὑπομένω dicitur, quae tamen utraque vox etiam saepe in hac epistolâ legitur; 10: 32, 36. 12: 1, 2, 3, 7.

Coli praecedentis et hujus sensum expressit Paulus, 1 Cor. 15: 58.

COL. 13.

Ἐπαγγεϊλάμενος.] Participium hic periodum prorsus novam praecedenti jungit; qua ratione etiam Paulum saepissime jungere periodos, vidimus ad 6: 6. Sed cum h. l. conveniunt etiam alia exempla. Rom. 5: 1, 9, 11. 6: 9, 18, 22. (ergo duobus capp. sexies ita ponitur participium) 2 Cor. 5: 6. 6: 1. 9: 11. al. — Omnino autem hoc caput aptissimum est, ad quod talis fiat annotatio: nam per participia junguntur col. 1, 4-6, 8, 13, 15, 17.

Μείζωνος] *praestantior*, uti col. 16. 9: 11. Haec noto, ob Schulzii observationem p. 151.

Denuo autem hic *exemplum* affert Scriptor,
cui

cui haec etiam constans est cum Paulo consuetudo, ut per exempla similitudinesque dicta legentis animo alte imprimat. Idem Abrahami exemplum attulit etiam Paulus, *Rom.* 4: 12 - 22. *Gal.* 3: 16, 18. idque ita, ut cum h. l. maxime conveniat uterque locus.

COL. 16.

De digressione, quae hic incipit, vide ad 3: 6. In his colis Auctor, prae scribendi fervore, naturalem dicendi ordinem paululum confudit. Nam sic procedit argumentatio: „Patienter expectetis promissa perficienda; uti Abrahamus patienter expectavit, quum Deus, jurejurando adhibito, prolem copiosam ipsi promisisset.” Sic etiam Paulus scribere solet. Nam *Rom.* 14: 9. dicit inverso ordine, Christum et *resurrexisse* et *revixisse*; sed hujus loci lectio incerta est. *2 Cor.* 11: 22. *Suntne Hebraei? Et ego. Israëlitae? Et ego. Gens Abrahami? Et ego.* Quo loco duo priora sunt synonyma; postremum autem praeponendum fuisset prioribus, verum iis includitur. Sic etiam, *2 Thesf.* 1: 11. *Philem.* 5. fidem postponit fidei fructibus. Cf. *1 Cor.* 1: 30. 6: 11. *1 Tim.* 1: 5. Prorsus convenit *Rom.* 5: 6-8, ubi sic ratiocinatur Paulus; „Amor Dei in nos probatur inde, quod Chris-

Christus pro nobis peccatoribus et debilibus mortuus sit." Quod ita effert, ut ratiocinium prorsus invertat: nam secundum naturae ordinem, colon 8. colo 5 jungendum fuisset.

Ceterum facile intelligitur, quomodo haec scribendi ratio ei conveniat, qui praedicatum subjecto praepōnere amet. Vide ad 3: 2.

C O L. 17.

Τὸ ἀμετάθετον τῆς βουλῆς] *immutabile consilii*, pro *immutabilitas consilii*. Si quid aliud, hoc certe stilum Paulinum spirat: nam innumera apud illum talia inveniuntur. Sic *Rom.* 1: 18. τὸ γνωστὸν τοῦ Θεοῦ, pro ἡ γνώσις τοῦ Θεοῦ. 2: 4. τὸ χρηστὸν τοῦ Θεοῦ. 8: 3. τὸ ἀδύνατον τοῦ νόμου. 9: 22. τὸ δυνατὸν αὐτοῦ. Vide etiam *1 Cor.* 1: 25. 7: 35. 13: 10. *2 Cor.* 4: 2, 17. 5: 4. 8: 8. *Eph.* 6: 12. *Phil.* 4: 5. al. Quod etiam cum optime Graecis habet commune. Cf. v. c. Heindorfium ad *Platonis Theaetet.* p. 394, 29.

C O L. 18.

Ἐλπίς] hic illic apud Paulum de re sperata dicitur, i. e. de futura felicitate. *V. Gal.* 5: 5. *Col.* 1: 5.

COL.

Ἄσφαλῆ τε καὶ βεβαίαν] synonymice junguntur. Substantiva plura ita jungere solere Paulum, jam saepius vidimus. Adjectiva tali modo connexa reperias, *Rom.* 12: 1, 2. *Eph.* 3: 6. 4: 32. 5: 27. *Col.* 1: 22, 23. al.

Dictio hujus coli audacior est: nam primum loquitur Auctor de ancora, quam dicit firmam et stabilem; deinde vel eam ancoram dicit intrare in interius aulaeum, vel (quod malim) subitâ structurae mutatione, conjungit cum εἰσερχομένην ἦν, supple ἐλπίδα. Vix excogitare possis structuram ita duram, ut non inveniatur in Pauli epistolis. Sic dura personae mutatio legitur, *Rom.* 13: 13, 14. temporum, 2 *Cor.* 11: 4. modorum, *Eph.* 5: 27. casuum, *Rom.* 2: 7-10. Plane mutatur dictionis forma, *Rom.* 5: 17. 2 *Cor.* 3: 9 8: 23. Notae sunt durissimae Pauli ellipses, de quibus ad 3: 15. Sed omnes sciunt, Paulum ita rebus, quas tractabat, fuisse occupatum, ut verba negligeret.

CAPUT SEPTIMUM.

COL. I.

Hic incipiunt allegoriae istae, quibus peculiaris cernitur hujus scripti indoles. Erat autem allego-
 riarum e V. F. ductarum studium apud
 istius aevi Judaeos plane acerrimum. Ut enim
 cum philosophia Graeca religionem avitam con-
 ciliarent, omnem impendebant operam; cui con-
 silio assequendo nihil, cum aliis tum imprimis
 Philoni Alexandrino, aptius videbatur, quam ut
 religionem suam allegorice explicarent. Itaque ad
 horum rationem sese accommodans Auctor noster,
 eidem studio ipse indulgit. Nec tamen huic epis-
 tolae allegoriae ita privatae sunt, ut in reliquo
 N. F. plane non inveniantur. Nam cum alios non-
 nunquam, tum prae ceteris etiam Paulum illarum
 studio fuisse ductum, satis apparet. Hic autem,
 numquam ad solos Judaeos literas dans, num-
 quam etiam hujus studii valde multa exhibuit spe-
 cimina: nam Judaei soli erant, quibus ea et
 grata esse possent et perspicua: attamen eae

H

Pau-

Pauli epistolae, quas ad ecclesias, ubi plurimi Iudaei erant, scripsit, nonnullas allegorias tales continent. Atque, ne ea citem loca, ubi tantum vestigia hujus studii inveniuntur, cf. modo *I Cor.* 10: 1 - 6, quo loco dicit, quod majores Israëlitici fuerint sub nube ac transierint per mare, id fuisse imaginem sive typum baptismi Christiani; quod ederint de manna et biberint e rupe, coenae sacrae; rupem enim fuisse Christum. Cf. item *Gal.* 4: 22 - 31, ubi celebris invenitur allegoria ista, qua Hagar dicitur significasse V. F., Sara vero N. F.

COL. 3.

Ἀπάτωρ, ἀμήτωρ.] De talibus paronomasiis, et nostro Auctori et Paulo usitatis, vide ad 5: 8.

Ἀγενεαλόγητος.] Forte nusquam alibi haec vox reperitur, saltem non in Codice Sacro. Est autem hoc etiam Auctori huic cum Paulo commune, ut cum multis aliis vocabulis utantur, tum adjectivis, ab *a* privativo incipientibus, quae alibi aut numquam aut raro inveniantur. Talia sunt vel apud Paulum, vel apud hunc Auctorem, vel apud utrumque occurrentia: ἀβαρής, ἄγαμος, ἀγενής, ἀδιάλειπτος, ἄκακος, ἀκατάγνωστος, ἀκατακάλυπτος, ἀκατάλυτος, ἀκέραιος, ἀλά-

λη-

λητος, ἀλυπος, ἄμαχος, ἀμετάθετος, ἀμετακίνητος, ἀμεταμέλητος, ἀμετανόητος, ἀμετρος, ἀμώμητος, ἀναπολόγητος, ἀνεκδιήγητος, ἀνεξερεύνητος, ἀνεξίκακος, ἀνεξιχνίαστος, ἀνεπαίσχυντος, cet.

Ἄφωμοιωμένος - μένει] pro ἀφωμοιώθη - μένων, per participii hypallagen, Paulo usitatisssimam. Vide ad 1: 4.

COL. 5.

Τοῦτ' ἔστι.] Phrasi hac et Auctorem nostrum et Paulum saepe sua ipsorum verba explicare, dictum ad 2: 14. Uti autem h. l. dicitur: *Levitae decimas sumunt a populo, id est a fratribus suis*; ita *Philem. 12: Tu illum, id est viscera mea, accipe.*

COL. 6.

Τὸν ἔχοντα τὰς ἐπαγγελίας.] Tanquam privi quid, Abrahamo proprii, etiam Paulus commemorat ἐπαγγελίας, *Gal. 3: 16, 18* Est autem hoc generatim cum in hac epistola tum in Paulinis observandum, earum Auctores amare, de promissis Divinis Israëli factis, sermonem injicere. Vide Lexica in V. ἐπαγγελία. Item facit Paulus, *Act. 26: 6.*

COL. 7.

Τὸ ἔλαττον] pro ὁ ἐλάττων. Sic 2 *Thesf.* 2: 6. τὸ κατέχον pro τὸν κατέχοντα. Sic et neutrum plurale pro masculino singulari occurrit, 2 *Cor.* 1: 27, 28. *Phil* 2: 6. 1 *Tim.* 6: 13. Alius generis est adjectivum neutrum, de quo diximus ad 6: 17.

COL. 8.

Μαρτυρέω.] Non recte dicitur hoc, *praedicandi*, *laudandi* sensu, non inveniri apud Paulum, quum legatur v. c. *Rom.* 10: 2. 1 *Tim.* 5: 10.

COL. 9.

Ὁ δεκάτας λαμβάνων δεδεκάτῳται.] Est *acutifatum*, sive ὀξύμωρον, qua contraria junguntur modo acuto quidem, sed prima specie fatuo. Talibus dictionibus abundat stilius Paulinus. Vide *Rom.* 1: 20. 2: 14, 25. 4: 18. 9: 6. 11: 6. 1 *Cor.* 7: 22. 12: 2, 23. 2 *Cor.* 3: 10. 8: 2. 1 *Tim.* 5: 6.; ad quae aliaque loca multa *acutifatum* fere notavit Grotius.

COL. 11.

Ἐι — τίς] Inter innumeros modos, quibus Paulus opponere solet partes ratiocinii, etiam hunc

hunc esse, ut praecedat *εἰ*, sequatur interrogatio, videre est exemplis, ad 2: 1 - 4 prolatis. V. in primis *Rom.* 11: 15. *Col.* 2: 20.

Huc redit hujus coli sensus: „ Si lege Levitica expiari potuissent peccata nostra; non opus fuisset, ut novus existeret Pontifex Maximus.” Ita *Gal.* 2: 21. *Si per legem est expiatio, frustra mortuus est Christus.*

COL. 13.

Προέσχηκε τῷ θυσιαστηρίῳ.] De verbo *προέχω*, significatione *operam dandi*, et in hac epistola et apud Paulum obvio, dictum ad 2: 1. — Uti autem illa phrasi describuntur sacerdotes Hebraei, sic iidem *οἱ προσεδρεύοντες τῷ θυσιαστηρίῳ* vocantur, 1 *Cor.* 9: 13.

COL. 14.

Πρόδηλον] bis praeterea legitur in N. F. 1 *Tim.* 5: 24, 25.

Ἀνατέταλκεν.] Dictio a Prophetis, qui saepius eadem de Messia usi sunt, desumpta. Vide *Jes.* 11: 1. *Zach.* 6: 12. alibi, in primis *Num.* 24: 17, ubi legimus *ἀνατελεῖ ἄστρον ἐξ Ἰακώβ*: quod Bileami vaticinium a Judaeis in Messiam fuisse translatum, inde patet, quod Pseudo-Mes-

fias

fias iste notissimus ex eo se vocaret כוכב-בר i. e. *filium stellae*. — V. F. dictiones, inprimis poëticas, in sua scripta transferre amant cum Paulus, tum Auctor ad Hebraeos. Unius Grotii annotata magnam exemplorum vim quavis fere pagina offerunt. Vide *Rom.* 1: 23. 2: 5, 19. 10: 6-8, 18. 11: 34. 12: 20. 1 *Cor.* 1: 20. 3: 15. 13: 12. 15: 32, 47, 52, 55. al.

COL. 16.

[Νόμον ἐντολῆς σαρκικῆς.] Uni Paulo cum Auctore nostro proprium est, de lege Mosaica dicere σάρξ cum derivatis. V. *Rom.* 4: 1. 8: 3. 1 *Cor.* 10: 18. *Gal.* 3: 3. 6: 12, 13. *Phil.* 3: 3, 4.

[Ἀκαταλύτου.] Iterum adjectivum rarius obvium, cum ἀ privativo. V. ad c. 3.

COL. 17.

[Μαρτυρεῖ] scil. ἡ γραφή, quam vocem in talibus, et in hac epistola et apud Paulum, saepissime deesse, v. ad 1: 7.

COL. 18.

[Προαγούσης ἐντολῆς.] Ita Paulus, 1 *Tim.* 1: 18.

18. *vaticinia praecedentia* vocat τὰς προαγοῦσας προφητείας.

Διὰ τὸ αὐτῆς ἀσθενὲς καὶ ἀνωφελές.] Adjectiva neutra pro substantivis saepe a Paulo etiam poni, dictum ad 6: 17. Uti autem Auctor loquitur de lege Mosaica *infirmā et inutili*, sic Paulus, *Rom.* 8: 3. scribit τὸ γὰρ ἀδύνατον τοῦ νόμου, ἐν ᾧ ἡσθενεῖ κ. τ. λ.; cuius loci sententia maxime convenit cum h. l.: nam ibi etiam ob legis infirmitatem Deus Filium, qui novam rerum rationem introduceret, misisse dicitur. Eandem legem, *Gal.* 4: 9. vocat τὰ ἀσθενῆ καὶ πτωχὰ στοιχεῖα. Cf. *Act.* 13: 39. Certum autem est, nemini primorum religionis Christianae doctorum ita certissime fuisse persuasum, de lege Mosaica penitus abroganda, uti Paulo; quod epistolae ad Galatas et Colosenses imprimis ostendunt. Quae res etiam causa fuit, cur in tantum Judaeorum odium incurreret, *Act.* 21: 21, 28. Aliter existimârunt Petrus et Barnabas, *Gal.* 2: 12, 13, ac generatim fere omnes reliqui doctores. V. *Act.* 15. (1). In locis, ubi Paulus hanc suam senten-

(1) Paulum imprimis fuisse, qui effecerit, ut Apostoli decreto Hierosolymitano, *Act.* 15, constituerent, ut Gentiles ab observanda religione Mosaica liberarentur, ostendit cl. van der Palm, *Tweede Tiental Leerredenen*, p. 335, seqq.

tentiam aperte profesus est, prorsus uti Auctor noster hoc et seq. colo, etiam cf. *Rom.* 10: 4. τέλος γὰρ νόμου Χριστός; et *Gal.* 3: 24. ὁ νόμος παιδαγωγὸς ἡμῶν γέγονεν εἰς Χριστόν; quae loca significant, quum venerit Christus, penitus abrogatas esse omnes leges Mosaicas (1). Veriores haec ac clariores Pauli de indole religionis Christianae notitiae debentur ejus ingenio, quod non ex aliorum pendebat consilio, sed suam sibi invenerat cogitandi viam; deinde educationi ejus liberaliori; perro commercio cum hominibus Gentilibus scriptoribusque Graecis majori, denique Providentiae Divinae curae sapienti, qua fiebat, ut ubicunque primis muneris sui annis (Damasci semel atque iterum, Hierosolymis saepius, denique Antiochiae in Pisidia) *Judaeis* Euangelium annunciare vellet, ibi malignam acerbamque eorum ferret repulsam (2).

Hoc autem colon 18 legens, quum non mire-
ris

(1) Priorem quidem locum aliter explicant multi, in quibus summus Ernestius, sed tamen putamus, cum oratione contexta, tum collato loco *Gal.* et hoc nostro ad *Hebr.*, satis certo indicari, verum esse sensum illum, quem nos illi tribuimus.

(2) Priores rationes attigit, ultimam egregie explicuit cl. van der Palm l. l. p. 276, sqq.

ris interpretis hujus epistolae acutissimi Cl. Schulzii, p. 74 sqq. dictatum, affirmantis, Auctorem hujus epistolae nihil scivisse de religione Judaica prorsus abrogata, et de Christiana plane nova atque ab illa priore diversa? Ita nimirum ait: *Weit entfernt, die alten Formen als durch die Erscheinung des Christenthums zerbrochen, aufgehoben, vernichtet zu betrachten, will er ihnen viel mehr eine Art fortgehender Geltung, ja ewiger Dauer beimessen. — Ja in der That scheint es, als ob dieser Briefsteller von dem Christenthume als einem besondern Institut auf der Erde, in der Art des frühern jüdischen und in dessen Gegensatz, überall nichts wissen wolle.* Quam sententiam contendit cl. Schulzius pugnare cum sententia Paulina, adeoque hanc epistolam non a Paulo esse scriptam. At haec Schulziana quâ tandem cum Auctoris nostris effatis congruunt? Sic haec explicare conatur vir cl., quod dicat, colo 18 esse sermonem de illo solo legis mandato, quo succedendi in sacerdotio Levitico ratio esset constituta. Verum haec explicatio prorsus refutatur colo 19, et in primis 12. c. 8: 6, 7, 13 aliisque locis; item re ipsa: nam ratione sacerdotii Levitici ejusque sacrificiis sublatis, ex 9: 11. sqq. fere tota lex Mosaica erat sublata. Hinc etiam ἐντολή illa coli 18, cum toto νόμῳ commutatur, col. 19.

Sed

Sed cl. de Wette, operi: *Theologisches Zeitschrift*, herausgegeben von DD. Schleiermacher, de Wette und Lücke, Tom. III. (Berl. 1812) p. 1-51, inseruit disputationem parvam quidem verum pulchram, *Ueber die symbolisch-typische Lehrart des Briefes an die Hebräer; in Beziehung auf Herrn Dr. Schulzens Bearbeitung desselben*; qua docuit longe aliter rem sese habere, atque Auctoris nostri sententiam cum Paulina omnino convenire, qua re eo magis gaudeo, quo certius ceteroquin huic etiam viro clar. persuasum est, hanc epistolam non esse Paulinam (1). Pauca ex illa disputatione hîc addam.

Auctor hic (uti jam ad 1: 1 dictum) statuit, religionem Mosaicam (cui addimus Patriarchalem, quam saepe cum illa conjungit: vide ad 4: 2.) et Christianam, quod ad rei summam, esse unam eandemque, sed posteriorem prioris perfectionem

es.

(1) Quo modo hac in re consentiant Auctor et Paulus, satis jam demonstraverat Cl. G. W. Meyer, de argumentis internis agens, quibus probetur epistolam ad Hebraeos esse Paulinam, in opere: *Bijdragen tot de Godgeleerde Wetenschappen*, Tom. VII. (anni 1819.) p 364, sqq. Et vero tota epistolae ratio docet, atque ubique disertè dicit Auctor, cultum Mosaicum abrogatum esse; quod singulis fere capitibus adeo clare demonstratur; ut nemo, quantum sciam, interpretum Schulz i o assentiatur, nec fragmentum hoc fere dignum sit, quod tot verbis refutetur.

esse; igitur non necesse quidem esse, ut celebrent amplius Hebraei sacra avita, sed neque necesse, ut statim illa intermittant. Qua vero de causa doctor, quisquis esset, qui, scribenda ad Hebraeos epistola eos ex tarditate excitare vellet, omnem cultum Mosaicum vetuisset? Scilicet hoc fuisset cum prudentia et ingenii humani cognitione agere! Longe melius erat, ut ostenderet Christianam religionem esse formam multo sublimiorem et perfectam omnibusque numeris absolutam religionis Mosaicae, esse eam *complementum legis*, uti dixerat Jesus. Sic etiam semper egit Paulus: numquam jusit Judaeos sacra avita intermittere; imo ipse inter Judaeos erat Judaeus, 1 *Cor* 9: 20; ipse Timotheum circumcidendum curaverat, *Act.* 16: 3; ipse sacra Mosaica celebravit, 21: 26. Sed noluit tantum, jugum cultus Mosaici imponi liberae Christianorum e Gentilibus cervici. (Cf. et infra ad 8: 5. 9: 24.)

COL. 19.

[Γάρ.] Colis 10 - 14, 17 - 19. perpetuo hac particula usus est Auctor, qui alibi etiam ea minime parce utitur. Est hoc etiam stilo Paulino maxime proprium. Vide, ut ex una
epi.

epistola quaedam citem, *Rom.* 1: 16-18. 4: 13-15.
5: 6, 7, 13 - 19. 7: 14, 15. 8: 13-15.

COL. 20.

Ὁρκωμοσίας.] Est anacolouthon, cui addendum ex sequentibus *ἰερεὺς γέγονεν*. Anacolouthi structuraeque variatae innumera sunt apud Paulum exempla. Vide ad 6: 19. Adde *Gal.* 2: 6. *Col.* 1: 6, 26. 4: 26. — Praeterea hoc colon iterum anthiteticè cum sequenti junctum est; qua de re jam saepe dictum.

COL. 24.

Ἀπαράβατον.] Compositum est cum α privativo. Vide ad 7: 3.

Hujus coli sententiam, qua munus Jesu placulare proponatur, tanquam Christi in coelis opus in aeternum operandum, pugnare ait L. Bertholdt, *Einl. in das alte und neue Testam.* Tom. VI. p. 2941, cum Pauli doctrina, ex qua una Jesu morte plane perfecta sit hominum cum Deo reconciliatio, ejus e mortuis reditu confirmata, *Rom.* 4: 25. At minime pugnat cum Paulo Auctor noster; nam quo sensu hoc colon intelligi velit, ipse sequenti explicat: atqui hoc plane redolere doctrinam Paulinam, ad h. l. videbimus.

COL.

COL. 25.

Πάντοτε] semel tantum in hac epistola legitur, saepius apud Paulum; unde efficiunt stili diversitatem. Verum semel quoque πάντοτε invenitur in ep. ad *Rom.*, *Gal.*, *Ephes.*, *2 Tim.*, *Philem.*, numquam *1 Tim.* nec *Tit.*

Ἐντυγχάνειν ὑπὲρ αὐτῶν.] De perpetua Jesu cura sermo est, qua partam a se felicitatem peccatoribus tribuit, per aeternam παθημάτων suorum efficaciam: qua ratione haec verba explicari debere, patet, cum ex hujus loci oratione contexta; tum ex multis aliis hujus epistolae locis, v. c. 7: 27. 9: 12, 26; denique ex *Rom.* 8: 34. ubi eadem dictio hoc sensu legitur. Sumta autem est ex officio Pontificis Maximi, *intercedentis* inter Deum et populum, eaque intercessione populi peccata expiantis.

Praeterea etiam *Rom.* 8: 27. τὸ πνεῦμα ἐντυγχάνειν dicitur, et 26. ὑπερεντυγχάνειν ὑπὲρ ἡμῶν apud Deum, quasi dicas *nostro loco adire Deum*. Porro Elias dicitur *Rom.* 11: 2. ἐντυγχάνειν τῷ Θεῷ κατὰ τοῦ Ἰσραήλ, i. e. *apud Deum accusare Israelem*. Saepius in N. F. non leguntur ἐντυγχάνειν et ὑπερεντυγχάνειν. Quum autem in hac sola epistola J. C. conferatur cum Pontifice Maximo, non mirum, hanc et similes dictiones 4: 16. 7: 19 cet. ex hu-

hujus munere petitas, et in J. C. ac Christianos translatas, in hac fere sola epistola legi.

COL. 26.

"Ακακος.] item cum α privativo compositum; semel adhuc in N. F. exstat, *Rom.* 16: 18:

Cum hac J. C. descriptione cf. *2 Cor.* 5: 21. *Qui enim non cognovit peccatum, eum pro nobis fecit peccatum.*

Υψηλότερος τῶν οὐράνων γενόμενος.] *Eph.* 4: 10, J. C. dicitur ὁ ἀναβὰς ὑπεράνω πάντων τῶν οὐράνων.

COL. 27.

Ἐφάπαξ.] In N. F. vox rarius legitur, nec nisi in hac epistola et *Rom.* 6: 10. *1 Cor.* 15: 6. — Sicuti autem h. l. Jesus *semel* tantum passus esse dicitur pro peccatis, ita etiam *Rom.* 6: 10.

Ἐαυτὸν ἀνενέγκας.] Uti Auctor hinc dicit, Jesum se ipsum fecisse victimam piacularem; ita Paulus, *Eph.* 5: 2. scribit, Jesum se tradidisse pro nobis *προσφορὰν καὶ θυσίαν*. Cf. supra ad 1: 3.

Cum recensione c. 26, 27 instituta proprietatum Jesu Pontificis Maximi, conferri possunt mul-

multi loci Paulini, quibus res aliqua describitur. Ita v. c. proponitur *Rom.* 2: 17 - 20. Judæus revelatione Divina superbus; 9: 4, 5. privilegia Judæorum; 15: 18, 19. ea quae ipse Apostolus fecerat; 1 *Tim.* 6: 3 - 5. doctoris falsi imago; 2 *Tim.* 3: 1 - 5. hominum Pseudo Christianorum effigies. Vide et descriptiones J. C. ad 1: 3. laudatas et multas alias, ad 11: 2 - 38. recensendas.

Stili vero vel diversitas vel convenientia semper facilius sentitur, quam explicatur. Quod nisi ita sese haberet, ostenderem, totam hanc epistolam indicare Auctorem, idearum copia longe instructissimum, uni Paulo comparandum. Nam, iudice viro acutissimo (1), hae idearum divitiae, uti pulchre a Nostratibus appellantur, ita Paulo propriae sunt, ut per eas stili Paulinus ab omnium aliorum stilo facile dignoscatur. Ac revera est aliquid, per totam epistolam quum una tractetur thesis, hanc ab omni parte spectare, alias aliter eam explicare, semper lectori esse gratum, semper eum docere, semper movere. Ita Paulus unam tractat rem in epistola ad Romanos, sed quam varie, quam pulchre tractat! quam vehementer movet lectores; quam firmiter iis persuadet; ex quot locis rem, quam

(1) Van Vloten, *de Bijbel* T. XI. p. 543.

quam tractat, lectori exhibet spectandam; quoties fere eadem repetit, ut tamen sint diversa! Sed haec sentiri debent, explicari non possunt: si sentire cupias, et totam hanc epistolam lege, et Cap. XI. lege iterum iterumque.

Atque hic habes notam, qua virum summum a minore facile distinguas. *Ille* quidem ex doctrinae suae idearumque thesauris profert multa, eaque ad singulos locos aptissima; hic vero multa quidem corradit, sed aliunde quaesita, et per omnium dictorum suorum rationem prodit, ea non esse sua, sed ab aliis desumpta. *Hujus* scripta similia sunt hortis plerisque Belgicis, pulchris illis, instructis cataracta, silvula, piscina, colliculis, ponticulis; sed quorum tamen hortorum pulchritudinem videas non esse nativam. *Ilius* opera referunt loca, ubi natura ipsa terram cura materna exornavit, ubi Rhenus ferox praecipitatur, ubi silvae montium aetatem aequare videntur, ubi piscinae sunt lacus faxis cohibiti, ubi montes superant nubes, ubi pontes rupes sunt rupibus innixae!

CAPUT OCTAVUM.

COL. 1:

Κεφάλαιον ἐπὶ τοῖς λεγομένοις.] *Summa dictorum.* Vox illa non saepius in N. F. legitur, nisi plane alio sensu, *Act. 22: 28.* Sed *Rom. 13: 9*, quum quaedam mandata moralia recensuisset Paulus, ita pergit: *Et si quid aliud mandatum, hoc dicto ἀνακεφαλαιῶται, summam comprehenditur;* quod verbum uni Paulo proprium est. — Porro id etiam in Pauli epistolis invenias, saltem pasim in epistola ad Romanos, ut, re aliqua demonstrata, ad aliam transgressurus, dictorum summam brevi repetat, uti hîc et alibi facit Auctor noster: qua de re jam diximus ad 3: 19.

De copioso orationis flumine, quo, uti Auctor noster, ita Paulus, semper Jesu majestatem describere gestiât, dictum ad 1: 3; ubi etiam Pauli loca citata sunt, cum h. l. maxime convenientia.

COL. 3.

Εἰς τὸ προσφέρειν.] Εἰς τό, sequente infinitivo, dictio est reliquis quidem N. F. scriptoribus minime incognita, verum Paulo prae reliquis usitata. V. *Rom* 1: 11, 20. 4: 11, 16. 8: 29. 11: 11. 12: 3. 15: 8, 13, 16. 1 *Cor.* 9: 18. 10: 6. 11: 22. 2 *Cor.* 1: 4. 8: 6. *Eph.* 1: 12, 18. *Phil.* 1: 10, 23. (sed ejiciendum idem ex *Phil.* 3: 21.) 1 *Thesf.* 3: 13. 2 *Thesf.* 1: 5. 2: 2. alibi. Etiam in hac epistola saepe legitur.

COL. 5.

Σκιᾶ] jungendum cum τῶν ἐπουρανίων, quod per trajectionem a vocabulo illo separatum est. Tales trajectiones Paulo sunt familiares. Vide *Rom.* 8: 18; μελλοῦσαν; 9: 22; θέλων. Saepe ita ὡς et ἵνα, de quibus v. Glassii *Philol.* p. 662, sq. Alia vid. apud cl. Abresch ad 1: 6. p. 35. Item cf. 1 *Cor.* 15: 8. 2 *Cor.* 1: 11, 20. 2: 1, 4. 9: 11. 12: 2, 3. 1 *Thesf.* 1: 8. 2: 19. 3: 7.

Idea primaria, ex qua haec epistola, res Judaicas in res Christianas transferens, tota pendet, colo hoc declaratur; scilicet rationem Hebraicam fuisse ὑπόδειγμα et σκιάν illius rei et

corporis, quod sit religio Christiana (1). Eadem sententia in epistola ad Colosenses saepius proponitur; atque iisdem verbis, 2: 17. instituta Mosaica dicuntur esse σκιά των μελλόντων, in Christo autem inveniri τὸ σῶμα. Digna profecto, quae observetur, haec est Auctoris nostri cum Paulo convenientia; quia, praeter hunc atque illum, nullus N. F. scriptor hanc religionis Judaicae cum Christiana conjunctionem proposuit. Vide etiam ad 9: 24.

Κεχρημάτισται Μωϋσῆς.] Nominativus pro dativo τῷ Μωϋσεῖ: *responsum est Mosi*. Sed bene Graeci saepe cum nominativo construunt verbum passivum, quod in activo dativum habet. Eodem modo quaedam dicta N. F. invenias, nusquam autem plura, quam in hac et Pauli epistolis. Exempla me citare memini ad 4: 2.

Ἐπιτελεῖν.] Vox haec bis in reliquo N. F. legitur, apud Paulum saepius; etiam infra 9: 6.

COL.

(1) Τῶν ἰπουρανίων interpretor de religione Christiana; nam regnum *Divinum*, *Cœleste*, *Christi* profus synonyma sunt. Vide Koppii, *Excurs. I. ad Thesf.* p. 422, et cit. ibidem a cl. Tychsenio, p. 435; item laudatos a cl. Muntinghio, *Comp. Theol. Christ.* §. 244. T. I. p. 237.

COL. 6.

Νυνὶ δέ] five νῦν δέ, saepe etiam apud Paulum in oppositione ponitur, uti apud Cicero-
nem: *nunc vero*, *jam vero*. V. *Rom.* 3: 21.
6: 22. 7: 17. 15: 23, 25. I *Cor.* 5: 11. 7: 14.
12: 18, 20. 13: 13. 14: 6. 15: 20. Vide etiam
supra 2: 8. infra 9: 26. 11: 16.

Μεσίτης] non legitur in N. F. nisi in hac
epistola et *Gal.* 3: 19, 20. I *Tim.* 2: 5; quo-
posteriore loco etiam de J. C. dicitur.

COL. 8.

Μεμφόμενος.] Semel adhuc obvium est in N. F.
Rom. 9: 19, ubi itidem significat *accusare*,
vituperare.

COL. 10.

"Ὅτι αὕτη cet.] Haec verba, ad eandem rem
declarandam, etiam Paulus citavit, *Rom.* 11: 27.

Καὶ ἔσομαι.] Eadem verba Paulus laudavit,
2 *Cor.* 6: 16. Cf. supra ad 1: 5.

COL. 8, 12.

Plura verba citat Auctor, quam quibus opus
erat ad demonstrandum, novam religionem ve-
te-

teris locum esse occupaturam: sed quia eodem loco exstabant haec verba, ad eandemque pertinebant sententiam, adduntur; prorsus uti fit, 2 *Cor.* 6: 16-18.

COL. 13.

Uti h. l. Auctor de τῆ καινῆ et παλαιᾷ διαθήκῃ loquitur; sic Paulus, *Rom.* 7: 6, dicit Christianos „vivere ἐν καινότητι doctrinae spiritualis, non amplius ἐν παλαιότητι doctrinae sensibilis.”

CAPUT NONUM.

COL. 1.

Λατρείας.] Vox, raro in N. F. obvia, *cultum externum*, partem legis praescriptorum, etiam significat, *Rom.* 9: 4. et infra colo 6.

COL. 5.

Ἐπεράνω.] Ter legitur hoc vocabulum in N. F., semper sequente genitivo; praeter h.l., *Eph.* 1: 21. 4: 10.

COL. 6.

Διαπαντός.] Est vox, quae in N. F. raro est obvia. — In hac epistola etiam 13: 15, et apud Paulum, *Act.* 24: 16. legitur.

COL. 7.

Ἀγνόημα] *peccatum*, uti ἄγνοια, *Eph.* 4: 18.
Cf. ad 5: 2.

COL.

COL. 8.

Πεφαινερωσθαι.] Verbum hoc apud Joannem et Paulum fere solos legitur; quod doceant Concordantiae.

COL. 9.

Ἐνεστηκότα.] Verbum hoc, in omnibus N. F. scriptoribus, soli Paulo proprium est; apud quem participium hoc ἔνεστηκώς sive ἔνεστώς semper de tempore dicitur, vel praesenti vel proxime futuro. V. *Rom.* 8: 38. *1 Cor.* 3: 22. 7: 26. *Gal.* 1: 4. Vide etiam *2 Thesf.* 2: 10. *2 Tim.* 3: 1.

COL. 9, 10.

His duobus colis dicit Auctor, cultu Mosai-
co hominis conscientiam non reddi sanctam;
nam leges Mosaicarum tantum res externas jubere,
quae, utut forte utiles, tamen internam hominis
conditionem non purgarent melioremve face-
rent. Quae Auctoris sententia, si sit referenda
ad ipsam legum Mosaicarum indolem, verear ne
nimium dicat; sed respicit, uti fere solet, sua
tempora: atqui Jesu et Apostolorum aetate hanc
fuisse religionis istius conditionem, nemo infi-
cias

cias eat. Prorsus autem eadem fuit Paulo, quae Auctori nostro, sententia. Sic loco simillimo, *Col. 2: 16.* istas leges dicit *distinguere cibum et potum, jubere festa celebranda et novilunia et sabbata.* Quae epistola ad Romanos disferit, imprimis Cap. VII, etiam pertinent ad eam legis Mosaïcae observationem, quae tum fere probabatur. Deinde ibi 8: 3. ait, id quod lex Mosaïca per cultum externum efficere non potuisset, nempe hominum vitiositatem tollere, id effecisse Deum, misso Filio. Ita etiam, *1 Cor. 3: 9.* religio Mosaïca ἡ διακονία τῆς κατακρίσεως vocatur, Christiana vero ἡ διακονία τῆς δικαιοσύνης. *Gal. 3: 10.* dicitur: „qui sub lege sunt, sunt ὑπὸ κατάραν.” — Sed quid singula referam? Ubique ita Paulus. Atqui non habuerunt reliqui Apostoli (quanto minus igitur ceteri doctores!) tam claras hac de re notiones, neque iis de plane abroganda lege Mosaïca, quippe jam inutili, tam firmiter fuit persuasum. Quid? quod Petrus visione divinitus misa eo erat adducendus, ut crederet, Gentiles aequae atque Hebraeos regni Messiani participes fore. Neque reliqui Apostoli antea idem crediderunt, quam Petrus et Jacobus oratione efficaci id iis demonstraverant. Ac vix et ne vix quidem eo perveniebant, ut lege Mosaïca observanda liberarent Gentiles. Quin etiam Petrus ipse olim aliter dixerat, Antiochiae ali-
ter

ter agebat. Adeo difficile erat Judaeis, avitarum opinionum, de perfecta legis Mosaicae indole, nebulas luce Evangelii suis ex animis dissipare. — Sed his similia me jam dicere ad 7: 18, memini.

COL. II.

Τῶν μελλόντων ἀγαθῶν.] Haec de bonis, tempore hujus epistolae scriptae adhuc futuris, intelligit cl. Schulz, p. 79. Sed cum alii, tum Koppius *Exc. I. ad Ep. ad Eph.* ostenderunt, haec significare bona regni Mesiani. Et hoc argumento utitur cl. Schulz, et altero hoc, quod Auctor de sacris Mosaicis loquatur, tanquam si adhuc existant, quo probet opinionem, supra ad 7: 18, enarratam. Prius Koppii auctoritate refutamus: posterius quid probet, non video, quum ipse vir cl. p. 62, sq. dicat, ante Hierosolyma destructa, epistolam hanc esse scriptam.

Χειροποιήτου.] Etiam colo 24. occurrunt χειροποίητα ἅγια. Sic 2 Cor. 5: 1. οἰκίαν ἀχειροποίητον corpus nostrum coeleste dicit Paulus, qui etiam de τῇ περιτομῇ loquitur, sive χειροποιήτω, Eph. 2: 11, sive ἀχειροποιήτω, Col. 2: 11.

COL. 12.

Suo ipsius sanguine Jesum reconciliâsse Deum cum hominibus, etiam infra dicitur 13: 16. Quae doctrina nemini magis quam Paulo propria est. V. *Act.* 20: 28. *Rom.* 3: 25. 5: 9. 1 *Cor.* 10: 16. 11: 25. *Eph.* 1: 7. 2: 13. *Col.* 1: 20.

COL. 13.

[*Ἀγιάζει.*] De Valckenarii in hanc vocem nota vide ad 10: 10.

COL. 14.

[*Αἰώνιος.*] Non video, quomodo dici possit, discrepare Auctorem nostrum a Paulo, hanc vocem non toties usurpante; quum in hac epistola sexies legatur, in Paulinis saepius quam vicies.

Dicitur hoc colo Christus reducere Christianos, ἀπὸ νεκρῶν ἔργων εἰς τὸ λατρεύειν Θεῷ ζῶντι. Eadem ratione Thesfalonicenses perhibentur se vertisse ad Deum, ἀπὸ τῶν εἰδώλων δουλεύειν Θεῷ ζῶντι καὶ ἀληθινῷ, 1 *Thesf.* 1: 9. — Antithesis autem ista, inter νεκρὰ ἔργα et Θεὸν ζῶντα, itidem est Paulina. Sic *Rom.* 6: 11. *Putate vos νεκροὺς μὲν εἶναι τῇ ἀμαρτίᾳ, ζῶντας δὲ τῷ Θεῷ.* Vide etiam *Rom.* 6: 13. 8: 11. *Gal.* 2: 19. *Col.* 2: 20, alibi.

COL.

COL. 13, 14.

Εἰ γὰρ — πόσω μᾶλλον.] Tales oppositiones, et in hac epistola et apud Paulum, saepissime inveniri, vidimus ad 2: 3. 7: 11.

Καθαριεῖ τὴν συνείδησιν.] Haec res et ab Auctore et a Paulo Evangelii fructibus annumerari solet. Vide ad 10: 22.

COL. 15.

Ἀπολύτρωσις.] Vox semel tantum in reliquo N. F. legitur, *Luc.* 21: 28: ceteroquin Paulo et Auctori nostro solis in usu est, apud quos in primis de liberatione per Jesum parata dicitur. *V. Rom.* 3: 24. *Eph.* 1: 7. *Col.* 1: 14. alibi. — Ἀπολύτρωσις τῶν παραβάσεων hic scribitur, vulgo ἀπὸ τῶν παραβάσεων: sed *Rom.* 8: 23 itidem legimus τὴν ἀπολύτρωσιν τοῦ σώματος. — Denique Jesus mortem subiisse dicitur, εἰς ἀπολύτρωσιν τῶν ἐπὶ τῇ πρώτῃ διαθήκῃ παραβάσεων; item *Rom.* 4: 25, passus esse διὰ τὴν πάρεσιν τῶν προγεγονότων ἁμαρτημάτων. Quae sententia de Jesu mortuo, ut peccata olim commissa expiaret, an alibi inveniat, dubito.

Ἡ κληρονομία] nullo addito genitivo εὐλογίας, ἐπαγγελίας, cet. apud Paulum solum invenitur,

Eph.

Eph. 1: 14. *Col.* 3. 24, significatione *felicitatis per Jesum partae*; quae notio efficitur ex articulo ἡ, qui definitam aliquam felicitatem indicari postulat. Hic artic. quum absit a locis *Act.* 20: 32. et *1 Petr.* 1: 4, haec duo huc non referam: priori enim loco κληρονομία mihi μέρος, μετοχήν significare videtur, uti *Eph.* 5: 5; posteriore *felicitatem* in genere. Uti ἡ κληρονομία, sic κληρονόμοι absolute sine genitivo invenitur, *Gal.* 3: 29, et συγκληρονόμα, *Eph.* 3: 6; ubi legitur συγκληρονόμα καὶ σύσσωμα καὶ συμμετοχα τῆς ἐπαγγελίας; quo loco τῆς ἐπαγγελίας pertinet ad solum συμμετοχα, quia non dicitur σύσσωμα τῆς ἐπαγγελίας. Ipsa vox κληρονομία sic invenitur, *Gal.* 3: 18.

• *COL.* 16.

Ex notione vocis διαθήκη varie sumtae ratio-
cinatur Auctor. Eandem vocem sensu vario
etiam Paulus sumit, *Gal.* 3: 15.: cui in univer-
sum hoc esse in more positum, diximus ad 4; 11.
Item ex vocabuli notione ratiocinari Paulo esse
proprium, dictum ad 2: 8. — Vox διαθήκη apud
Paulum saepius legitur, quam apud reliquos N.
F. auctores, in hac autem epistola saepius quam
in Paulinis, quia haec agit de altera διαθήκη
alteri praeferenda.

COL.

COL. 20.

Locus est *Exod.* 24: 8. Versio autem haec neque cum exemplo versionis Graecae, neque cum verbis Hebraeis accurate convenit: qualia e Pentateucho citata plurima etiam apud Paulum legi, docet cl. Koppius, *Excursf. I. ad Ep. ad Rom.* p. 352, sq. Quod autem pro verbo *διέθετο*, quod legitur in versione Graeca, Auctor noster posuerit *ἐνετείλατο*, eodemque hoc verbo utatur 1: 22; hinc etiam cl. Schulzius, p. 143, stili diversitatem demonstrare conatur. Nam dicit, et hoc verbum prorsus non legi apud Paulum, et hunc eadem significatione uti solere *παρὰγγέλλειν*, *διατάσσειν* et *ἐπιτάσσειν*. Sed primum verbum deest in novem Pauli epistolis, alterum in decem, tertium in duodecim; quod docent Concordantiae. Quodsi igitur in una tantum usus est voce *ἐπιτάσσειν*, etiam in una modo potuit scribere *ἐντέλλεσθαι*.

COL. 22.

Et sine sanguinis effusione nulla fit remissio. Est, monente Grotio, proverbium Hebraicum. Locutionibus proverbialibus saepe etiam Paulus utitur, quod illi cum pluribus Orientis scrip-

scriptoribus commune est, imprimis cum Arabibus (1). Vide *Rom.* 4: 15. 6: 7, 7: 8. 11: 15. 1 *Cor.* 3: 13. 5: 6. 10: 12. 15: 33. *Gal.* 5: 9. Praeterea observandum, Paulum his omnibus locis, uti h. l., non addere: *ut ajunt, ut ferunt*; nec cum Platone memorare τὸ λεγόμενον, sed simpliciter citare proverbialia.

COL. 24.

Ἀντίτυπα.] Eodem sensu de rebus Israëliticis, rerum Christianarum exemplis, vox τύπος legitur, *Rom.* 5: 14. 1 *Cor.* 10: 6, 11. Locus posterior imprimis lectu est dignus: nam uti hinc tentorium sacrum typus est coelorum, in quos ingressus est Jesus: sic ibi transitus Hebraeorum per nubem et mare Rubrum typus est baptismi, et manna cum aqua, e rupe profluente, coenae sacrae. Vide supra etiam ad 8: 5.

Ἐμφανισθῆναι τῷ προσώπῳ τοῦ Θεοῦ ὑπὲρ ἡμῶν.] Uti ipsa verba docent, phrasis sumpta est ex munere Pontificis Maximi, Deum aduentis pro Israëlitis. Aequipollet dicto isti ἐντυγχάνειν ὑπὲρ αὐτῶν, quod legitur 7: 25, ad quem locum

(1) Paulus enim popularem demonstrandi rationem sequitur. Atqui ubi minus est ratiocinandi acumen, et minor philosophiae imprimis moralis cognitio, ibi major est proverbiorum auctoritas et frequentior usus. Hinc

cum vidimus, Paulum eandem rem eadem imagine declarasse, *Rom.* 8: 34. Ceterum verbum ἐμφανίζειν raro tantum in N. F. occurrit, neque alibi apud Paulum.

Uti in multis rebus, quantum sine veri detrimento fieri poterat, ad Judaeorum opiniones se accommodavit Auctor; ita etiam, et h. l., et supra 8: 5, et infra 12: 22, scripsit ex Judaeorum opinionibus, putantium in Messiae sui regno, sive in coelis, urbem esse similem Hierosolymis, templum item splendidissimum, sacerdotium augustissimum, ac talia plura ex terrestri sua conditione petita (1). Quibus iisdem opinionibus, de Hierosolymis et terrestribus et coelestibus, sese accommodavit Paulus, *Gal.* 4: 25, 26.

COL. 25.

Προσφέρῃ.] Est hic unus ex pluribus iis hujus epistolae locis, ubi de Jesu morte verbum προσφέρῃ-

in vulgi sermonibus toties audiuntur locutiones proverbiales, quod quotidiana experientia docet. Quot adagiis utuntur pastores Theocritei, imprimis Idyllio 5, et feminae ignobiles Syracusanae, Adonidis festum Alexandriae celebrantes, Idyllio 15!

(1) Vide Wetsten. ad *Hebr.* 8: 5. p. 412. ad *Gal.* 4: 26. p. 229, sq. imprimis C. Schoettgenii *Disserf. de Hierosolyma Coelesti*, in *Hor. Hebr. et Talm.* T. I. p. 1205, sqq.

Φέρειν vel ἀναφέρειν legitur; quae verba in tredecim Pauli epistolis hac de re non inveniuntur. Ex qua diversitate si efficias, magnum esse inter stylum Pauli et Auctoris nostri discrimen, haud scio, an fallaris. Sunt enim verba illa propria de sacris Deo faciendis, quo sensu saepissime apud interpretes V. F. leguntur. Iam vero nusquam in tredecim Paulinis, sed in hac sola epistola, Iesu mors cum nece victimae piacularis confertur; unde fit, ut etiam in hac sola verba, sacrificiis propria, de illa morte inveniri possint. Semel tamen Paulus fere idem dixit, *Eph.* 5: 25; ubi etiam voce προσφορά usus est: *Christus se dedit pro nobis προσφορὰν καὶ θυσίαν τῷ Θεῷ.* — Quae quum ita sese habeant, forte stili diversitatem mittis, rerum discrimen urges. Non inepte. Sed primum nemo N. F. auctor vel sic propius ad Scriptoris ad Hebraeos mentem accessit, quam Paulus; adeo ut ex foliis hujus epistolis verba προσφέρειν et ἀναφέρειν, de Iesu morte dicta, explicet cl. van Voorst, *Animm. de usu verborum comp. in N. T.* Spec. II. p. 145, sqq. Deinde non nego, remanere multum discriminis rerum: verum ne dicas hinc patere, Paulum non scripsisse hanc epistolam. Igiturne Paulo non licuit hac in epistola religionem Christianam comparare cum cultu Mosaico, adeoque hac ratione priva

huic scripto de Iesu morte loqui, quia alibi non ita locutus esset?

COL. 26.

Ἐπεὶ] *alioquin*]; qua notione num etiam apud reliquos N. F. auctores inveniatur, nescio: id scio, eadem et infra legi 10: 2. et *Rom.* 3: 6. 11: 6, 22. 1 *Cor.* 5: 11. 7: 14. 14: 16. 15: 29. Apud bene Graccos, saepe hoc sensu legitur.

Ἀπὸ καταβολῆς κόσμου.] Hanc phrasin Paulo non fuisse incognitam, vide ad 4: 3.

Ἡὺν δέ] in oppositione apud Paulum legi, dictum ad 8: 6.

Ἀπαξ.] Haec etiam Pauli est doctrina, *semel* Iesum passum esse, quo peccatorum poena nos liberaret. V. *Rom.* 6: 10. Hoc jam diximus ad 7: 27.

Συντελεία τῶν αἰώνων.] Tempora N. F. intelliguntur, quae ἐσχάται ἡμέραι vocantur, 2 *Tim.* 3: 1, et τὰ τέλη τῶν αἰώνων, 1 *Cor.* 10: 11. (1) Ex quibus dictis si conficias, Auctorem credidisse mundi finem instare, falleris. Iudaica Iudaice intellige.

COL.

(1) V. Schoettgen. l. l. T. II, p. 26, 27.

COL. 27.

Ἀποκεῖσθαι] *restare*, uti *Col.* 1: 5. 2 *Tim.* 4. 8. Saepius non legitur in N. F., nisi alio sensu, *Luc.* 19, 20; sed apud bene Graecos eadem notione non rarum est hoc verbum.

COL. 28.

Πολλῶν.] Etiam Paulus, *Rom.* 5: 19, per Iesum liberandos dicit τοὺς πολλούς.

De reditu Iesu Christi loqui semper amabat Paulus, talibus afflicto in hac vita miseriis, ut nisi rediturum sperâset Christum, qui summa gloria ipsum esset coronaturus, infaustissimus fuisset hominum. V. *Rom.* 13: 11. 1 *Thesf.* 1: 9, 10. 3: 13. 5: 23. 2 *Tim.* 4: 8. Sed exempla plura vide ad 10: 25, 34.

CAPUT DECIMUM.

COL. 1.

Σκιάν.] Simile Pauli de lege Mosaica iudicium attrigimus, ad 8: 5. Magis autem cum h. l., quam cum 8: 5, convenit Col. 2: 17. Nam uti Col. 1. l. lex quidem Mosaica esse dicitur σκιά τῶν μελλόντων, τὸ δὲ σῶμα Christus; sic utriusque dictioni hīc respondet lex, σκιάν habens τῶν μελλόντων ἀγαθῶν, non αὐτὴν εἰκόνα τῶν πραγμάτων, i. e. *res ipsas*.

Κατ' ἐνιαυτόν] ponendum post διηνεκές; qualium trajectionum, Paulo familiarium, exempla attulimus ad eundem locum 8: 5.

COL. 2.

Ἐπί] *alioquin*. Hac notione hanc vocem apud Paulum saepe inveniri, dictum ad 9: 26.

Συνείδησιν.] Vide infra ad c. 22.

COL. 10.

ἁγιασμένοι ἐσμέν.] Nemo inficias ibit hic ἀγιάζειν significare *impunem virtutisque studiosum reddere*, quod vulgo *purificare* vel *sanc-tificare* dicitur. Qua notione legitur hoc verbum etiam 2: 11. 10: 29, ac saepissime in Pauli epistolis. Itaque non vera est Valckenerii annotatio, supra ad 9: 13, scribentis „ verbum ἀγιάζειν in hac epistola poni de *purificatione legali*; numquam autem sic in epistolis Paulinis, sed in his tantum de *purificatione interna et vera Spiritus Sancti.*” — Haec autem in Valckenarium dicta dubius primum haesi, an enuntiarem: pudet enim juvenem eumque tironem in tanti viri sententias vel quicquam animadvertere: sed vicit veri amor. Est vero in Valckenarii ad hanc epistolam notis observandi occasio, quam vim habeat persuasio de aliqua re semel suscepta, sive ea falsa sit, sive forte vera. Saepe itaque dissentire debui ab iis, quae scripserat Vir summus.

COL. 11.

Quae non possunt auferre peccata. Saepius hanc

hanc doctrinam cum Auctore nostro inculcare Paulum, vide ad 7: 18. 9: 9, 10.

COL. 11, 12.

Singulis utriusque coli verbis singula verba sunt opposita; quales antitheses apud Paulum quoque inveniri, dictum ad 1: 1.

COL. 13.

Τὸ λοιπόν] *posthac*. Hac significatione sæpius legitur apud Thucydidem, Xenophontem, Demosthenem, alios optime Graecos, rarius in N. F.: tamen 1 *Cor.* 7: 29. 2 *Tim.* 4: 8.

Ceterum dogma hoc iisdem pene verbis explicatur, 1 *Cor.* 15: 25.

COL. 14.

Μιᾶ — προσφορᾶ.] Aliis N. F. auctoribus alius est mos, adjectivi εἷς, μιᾶ, ἐν substantivo vel praeponendi vel postponendi. Paulo constans est (paucissimis locis exceptis) mos hujus voculae praeponendae. Idem fecit Auctor noster hoc colo et c. 12.: qui quidem 12: 16. scripsit: *Esau, qui ἀντὶ βρώσεως μιᾶς tradidit jus pri-*

primogeniti. Sed ibi ob emphasin postponendum erat *μιάς*, loco coenae illiusque unius (1). Ceterum vox *προσφορά* in N. F. non legitur, nisi apud Lucam, *Act.* 21: 26; apud Paulum *Act.* 24: 27. *Rom.* 15: 16. *Eph.* 5: 2. et in hac epistola. De loco ad *Eph.* cf. ad 9: 25.

Colon hoc rursus exemplum exhibet, qualia jam multa habuimus, illius moris, quo orationis praecedentis summa breviter repetitur; qua ratione, imprimis in epistola ad Romanos, scribere Paulum, dictum ad 3: 19.

COL. 13.

[*Μετὰ γὰρ τὸ προειρηκέναι.*] Nihil est quod his vocibus respondeat: deficit enim apodosis; uti *Rom.* 8: 12. (quod ex colo 13 patet) item 9: 22. *Gal.* 2: 6. 2 *Thesf.* 1: 10. ac saepe alibi apud Paulum. Qualia loca me citare memini ad 3: 15.

COL. 19.

Est generalis quaedam nota, qua plerasque Pauli epistolas ab omnibus reliquorum Apostolo-

(1) Vide Gersdorffium, Tom. 1. p. 419, sq. loca adducentem.

horum epistolis facile distinguas: nempe haec, ut in iis primum inveniuntur theoretica, monitis quibusdam, quae ex theoreticis derivata sint, intermixtis, deinde practica. Reliqui enim N. F. auctores utraque ita promiscue proponunt, ut ordinem illum non observes. Ex Pauli epistolis eam vide, quam dedit ad Romanos, in qua, parti priori theoreticae monita quaedam immiscens, Cap. 6., deinde pergit in explicanda doctrina Evangelii theoretica, usque ad Cap. 12, quo practica continentur, usque ad epistolae finem continuata. Literae ad Corinthios datae huc in censum venire nequeunt: nam, reliquis Paulinis prorsus dissimiles, totae quantae constant monitis reprehensionibusque, quibus priva isti ecclesiae vitia emendaret. — *Gal.* 1-5: 12. theoretica exponit, practicis intermixtis, v. c. 4: 12 sqq.; sed inde a 5: 13. virtutem valde commendat. Atque ita in reliquis. Sic distinguas *Eph.* 1-3. a posteriore epistolae parte; *Col.* 1-3: 4. a 3: 5. ad finem, cet. Sed quid, quae quisque facile inveniat, annotem?

Jam vero prorsus eadem est hujus scripti distributio, in qua hucusque legimus theoretica; monitis hic illic additis, v. c. 2: 1-4. 6: 11, 12: sed inde ab hoc loco incipiunt practica, continuata ea ad epistolae finem usque.

"ΕΧΟΝΤΕΣ — παρρησίαν εἰς τὴν εἴσοδον τῶν ἁγίων.]

ἀγίων.] De hac παρρησία etiam monere Paulum, dictum ad 4: 16. Cum imagine autem hac, qua hominum cum Deo reconciliatio confertur cum introitu in templi adyta, compares *Rom.* 5: 2. *Eph.* 2: 18. 3: 12; ubi eadem res indicatur, similitudine desumpta a separato vivendi more regum Orientalium, ad quos accedere summa est felicitas; coll. *1 Tim.* 6: 16. *Matth.* 5: 8.

COL. 22.

Μετ' ἀληθινῆς καρδίας.] Idem dicitur ἐν ἀπλότητι καρδίας, *Eph.* 6: 5. *Col.* 3: 22.

Πληροφορία] Esse hanc vocem Paulinam, vide ad 6: 11. Inter loca ibi e Pauli scriptis citata etiam sunt, quibus, uti h. l., πληροφορία πίστεως dicatur.

Ἀπὸ συνειδήσεως πονηρᾶς.] Tanquam fructus religionis Christianae receptae memoratur συνείδησις ἀγαθή, *1 Tim.* 1: 5. 3: 9; qua eadem se Christianum praeditum esse profiteretur Paulus, *Act.* 23: 1. *2 Cor.* 1: 12. Cf. infra ad 13: 18. supra ad 9: 14.

Denique formula: λελουμένοι τὸ σῶμα ὕδατι καθαρῶ, prorsus convenit cum dictis Paulinis, *2 Cor.* 7: 1. καθарίσωμεν ἑαυτοὺς ἀπὸ παντὸς μολυσμοῦ σαρκὸς καὶ πνεύματος; et *1 Cor.* 6: 11. ἀλλὰ ἀπελούσασθε, ἀλλὰ ἠγιάσθητε.

COL. 23.

Τὴν ὁμολογίαν.] Hanc vocem esse Paulinam, vide ad 3: 1.

Ἀκλινής.] Adjectivum alibi rarius obvium: sed talia, ab α privativo incipientia, saepius et in hac epistola et apud Paulum legi, dictum ad 7: 3.

Ceterum, et h. l. et alibi, imprimis 6: 4-6, metum prodit Auctor, ne a religione desciscant lectores. Ac revera timendum erat, ne vexationum in Palaestina atrocitate abrepti, desererent Christi doctrinam. Sic solet res privatas lectorum tacite fere respicere Paulus; qua de re monitum ad 3: 6.

Πιστὸς γὰρ ὁ ἐπαγγελιάμενος.] Si quid aliud, hoc certe Paulo maxime est proprium, ut ad Dei fidem provocet; idque ita ut πιστός in sententiae initio ponatur. Sic πιστὸς ὁ Θεός, 1 Cor. 1: 9. 10: 13. 2 Cor. 1: 8; πιστὸς ὁ καλῶν ἡμᾶς, 1 Thesf. 5: 24; πιστὸς ὁ κύριος, 2 Thesf. 3: 3. Etiam alibi Paulum amare praepone *praedicatum*, quod dicitur, imprimis πιστός, vide ad 3: 2.

Uti autem h. l. monitum urget Auctor, memoratis Dei promissis; ita idem facit Paulus, 2 Cor. 7: 1. — Quare autem Deum hîc vocarit τὸν ἐπαγγελιάμενον, vide ad 2: 14.

COL. 24.

Παροξυσμόν.] Vocabulum hoc semel adhuc in N. F. legitur, apud Lucam. Bis etiam verbum παροξύνεσθαι invenitur, apud Lucam et 1 Cor. 13: 5; unde patet nomen illud non plane a Pauli stilo esse alienum.

COL. 25.

Ἐπισυναγωγήν.] Voce hac numquam usi sunt Alexandrini V. F. Interpretes, numquam N. F. Scriptores, nisi unus Paulus, 2 Thesf. 2: 1; qui rem eandem attigit, Col. 3: 16. et inprimis de ea scripsit, 1 Cor. 11: 17, sqq.

Καὶ τοσοῦτῳ μᾶλλον cet.] Ex instanti Domini reditu, hîc quidem ad evertendam rempublicam Judaicam, argumentum petit, quo monitum urgeat. Ob eandem causam amorem mutuum magis commendat Paulus, Rom. 13: 11, alia officia, 1 Cor. 7: 29 (1); quem in genere de futuro Jesu reditu loqui, vide ad c. 34. Illo autem Rom. l. l. dicit etiam καὶ τοῦτο, idque eo magis, uti hic scribitur καὶ τοσοῦτῳ μᾶλλον. Qualis dicendi modus cum optime

Grae-

(1) Phil. 4: 5b. et alia forte loca addidissem, nisi me melius docuisset disputatio, de Jesu redituro, viri doct.

Graecis Paulo quidem communis est (v. 1 *Cor.* 6: 6, 8. *Eph.* 2: 8.) raro vero in his libris reperietur (1).

COL. 26.

Ἐπίγνωσιν.] Vocabulum, in quavis fere Pauli epistola saepius obvium, in reliquo N. F. non legitur, nisi interdum apud Petrum.

COL. 27.

Pro more respicit V. F. prophetam, *Jes.* 26 11. Vide ad 3:2.

COL. 28.

Οικτιρωμένων.] Vocabulum in N. F. uni Paulo proprium.

Ἐπὶ δυσὶν ἢ τρισὶ μάρτυσιν.] Hoc legis Mo-
saicae praeceptum iisdem verbis etiam Paulus memorat, ubi, uti h. l., non admodum neces-
sarium videbatur, 2 *Cor.* 13: 1. Idem in eccle-
sia Christiana servari vult, 1 *Tim.* 5: 19.

COL.

H. H. Donker Curtius, *Bijdragen tot de Godgel. Wetensch.* T. IX. (1820.) p. 153. sqq.

(1) Docente Valckenario infra ad 11: 12. Cf. Hoogeveenius ad Vigerum, p. 112.

COL. 29.

Primum observa oppositionem praecedentis et hujus coli prorsus Paulinam, de qua et alibi diximus, et ad 9: 13, 14. — *Deinde* verbum ἀξιοῦμαι Lucæ Pauloque et Auctori nostro solis in N. F. scriptoribus tritum esse, vide ad 3: 3. — *Porro* cum sententia illa, *Filium Dei proculcandi ejusque sanguinem profanandi*, cf. dictum Paulinum, ad 6: 6. allatum. — *Praeterea* est Auctoris doctrina eum, qui Jesu sanguine ἡγιάσθη, tamen perire posse; quod omnino convenit cum doctrina Pauli, scribentis, *Rom.* 14: 15. et *1 Cor.* 8: 11, illum posse perire, pro quo Christus mortuus fit. — *Itidem*, uti Auctor loquitur de *Spiritu S. contumelia afficiendo*; ita Paulus Christianos monet, *Eph.* 4: 30. „ne Spiritum S. contristent;” et *1 Thesf.* 5: 19. „ne Spiritum S. extinguant.” — *Denique* τὸ πνεῦμα τῆς χάριτος significare videtur *Spiritum*, χάριν largientem; quod usui Paulino imprimis convenit, *Rom.* 5: 18. δικαίωσις ζωῆς, i. e. δικαίωσις, homini comparans ζῶην. Eodem modo 8: 2. τὸ πνεῦμα τῆς ζωῆς; 15: 5. Θεὸς τῆς ὑπομόνης καὶ παρακλήσεως; 2 *Cor.* 1: 3. Θεὸς πάσης παρακλήσεως. Imprimis saepissime dicitur ὁ Θεὸς τῆς εἰρήνης; quae phrasis ubi inveniatur, vide ad 13: 20. Item 2 *Cor.* 4: 15. τὸ πνεῦμα τῆς πίστεως; et
Eph.

Eph. 1: 17. πνεῦμα σοφίας καὶ ἀποκαλύψεως;
 quae duo loca optime cum h. l. conveniunt.

Cum toto colo cf. 1 *Cor.* 11: 29.

C O L. 30.

Οἶδαμεν γάρ.] Phrasis est, si qua alia, maxime
 Paulina. V. *Rom.* 2: 2. 3: 19. 7: 14. 8: 22, 28.
 1 *Cor.* 8: 1, 4. 2 *Cor.* 5: 1. al. Saepe etiam
 ille dicit: οἶδατε γάρ; et in fervide scripta priorē
 ad Corinth. epistola: ἢ οὐκ οἶδατε.

Quod sequitur vaticinium, desumptum est ex
Deut. 32: 35. Idem, idque iisdem verbis, lauda-
 vit etiam Paulus, *Rom.* 12: 19. Quae conve-
 nientia plane miranda est: nam haec versio ne-
 que convenit cum versione Alexandrina, neque
 cum exemplo Hebraico, uti hoc saltem hodie
 editur. Quid? quod jam antiquitus loci *Deuter.*
 fuerit lectionis discrimen tantum, ut cum aliter
 legerint LXX, scilicet ליום נקם אשם; aliter
 Samaritanus ליום נקם שלם; aliter Vulg. et Sy-
 rus לי נקם ואשם; aliter Masorethae לי נקם
 ושלם; aliter, uti videmus, Paulus et Auctor
 noster לי נקם אשם, sive לי נקם אני אשם.
 Igitur omnino mirum, inter tot lectiones diver-
 sas, eandem, iisdem verbis redditam, praelatam
 fuisse, cum a Paulo, tum a Scriptore ad Hebraeos.

COL. 32.

Φωτισθέντες.] De docendo Euangelio hoc verbum dici, cum in hac, tum in Pauli epistolis, notatum ad 6: 4.

Παθημάτων.] Hanc vocem de malis omnis generis dici a Paulo, annotavit Grotius. Legitur autem illa in N. F. non nisi apud Paulum, Petrum ac Scriptorem nostrum.

COL. 33.

Θεατριζόμενοι.] Imago a rebus Graecis Romanisque defumta, apud quos homines malefici in theatris *vel* supplicio afficiebantur, *vel* ignominiae causa exhibebantur (1). Eadem imagine et dictione in N. F. solus Paulus usus est, 1 Cor. 4: 9. θέατρον ἐγενήθημεν τῷ κόσμῳ.

Ἀναστρεφόμενων.] Αναστρέφειν, ex Hebr. גלל, (Prov. 20: 7, alibi) significat *versari*, *vitam agere*: neque tamen in N. F. ita invenias, nisi bis apud Petrum, et infra 13: 18: et 2 Cor. 1: 12. Eph. 2: 3. 1 Tim. 3: 15.

Paulus etiam maximi hoc faciebat, ut quis recte
se

(1) Vide J. T. Krebsii, *Observat. Flavian.* p. p. 289. Cf. Glassium, p. 859, sqq. et Carpzov. ad h. l. p. 485 sqq.

se gereret in calamitatibus subeundis, *1 Thesf.*
2: 13, 14.

Col. 34.

Τοῖς δεσμίοις] esse legendum, non *τοῖς δεσμοῖς μου*, nullum est dubium: nam praeter ceteras rationes, quas attulit Valckenarius, oratio contexta illam lectionem aperte postulat. Itaque nullum ex h. l. petas argumentum, Paulum, qui saepius vinculorum suorum mentionem faciat, hujus epistolae esse auctorem.

Μένουσιν] *permanentem, firmam*. Hoc sensu *μένειν* non raro apud Paulum est obvium; *1 Cor.* 3: 14. 13: 13. *2 Cor.* 3. 11. Cf. *1 Cor.* 15: 6. *Phil.* 1: 25; et in hac epistola, 7: 24. 12: 27. 13: 1, 14; item *ἐπιμένειν*, *Col.* 1: 23, alibi.

Uti autem h. l. Auctor noster, sic et Paulus solet alios et se ipse spe vitae futurae consolari. Quid enim ipsum tot tantisque miseriis subeundis, quot quantasque semper passus est, aptum reddidisset, nisi firma haec certa exspectatio, vitam fore post hanc vitam, qua beatus nihil esse possit? Hinc tot dicta pulcherrima; *Rom.* 8: 17, 18. *1 Cor.* 13: 10, 12. 15: 19. *2 Cor.* 4: 17, 18. 5: 1, 2, 4, 8. *Phil.* 1: 16-18, 21, 23. 3: 20, 21. *2 Tim.*

1: 10, 12. Cff. multa loca alia (1), quibus, oratoria eaque pulcherrima ratione, verba facit, cum primum de hoc argumento loqui inceperit; v. c. 1 *Cor.* 15: 55 - 57: *Ubi o Mors! mucro tuus?* cet. 2 *Tim.* 4: 7, 8. *Certamen pulchrum certavi* cet. Cf. etiam ad 9: 28. 10: 25. Animadvertite autem, loca laudata, desumpta *vel* ex epistolis ad Corinthios, ad quos, ut ipsius in rem Christianam merita non recte aestimantes, scribebat, cum quae pro religione illa subiret, tum quae suum animum in tot tantisque miseriis firmarent; — *vel* ex epistolis, quas Romae captivus scripsit, ubi inprimis opus habebat, ut animum afflictum tali spe erigeret. Atqui si Paulus hujus epistolae auctor est, eam Romae esse scriptam, satis constat.

COL. 36.

Κομίσησθε.] Κομίζειν, improprio hoc sensu de bono malove, secundum Dei promissa minasve percipiendo, invenitur apud solos, praeter hunc Auctorem, Petrum et Paulum. *Hujus* loca sunt 2 *Cor.* 5: 10. *Eph.* 6: 8. *Col.* 3: 25.

Τὴν

(1) Locorum citatorum majorem partem laudavit cl. A. H. Niemeyer, *Characteristik der Bibel*, Tom. I. p. 359, sq.; ubi etiam legitur locus pulcherrimus, prorsus Paulinus, ex E. Young, *Night-Thoughts*, Carm. VI.

Τὴν ἐπαγγελίαν] *salutem aeternam* a Deo *promissam*. Concise dictum, modo Paulino. Vide ad 3: 1. *Ἐπαγγελία* ita etiam legitur, *Gal.* 3: 22.

COL. 38.

Quod, ex Habacuco desumptum, vaticinium hoc colo legitur, illius priorem partem iisdem verbis citavit Paulus, *Rom.* 1: 17. *Gal.* 3: 11; quod observatu omnino dignum: nam tribus his N. F. locis hoc vaticinium eodem sumitur sensu, sed diverso eo a sensu, quem his verbis enuntiare voluit ipse Habacucus; quod singulorum locorum oratio contexta facile docet.

Vox autem *πίστις* qua significatione h. l. sit sumenda, hic explicare juvat, quum caput sequens totum quantum *πίστεως* encomium contineat. *Πίστις* in N. F. vel *objective* vel *subjective* sumitur; (liceat his vocibus barbaris uti). *Objective* significat *religionis Christianae doctrinam*, veluti *Jud.* 3 et 20; qua ratione Paulus *πίστιν* opponit religioni Mosaicae. Imo et omnem significat *divinitus nobis traditam religionis doctrinam*, infra 11 3. *Subjective* *πίστις* apud Paulum interdum, ex usu Hebr. *הַיְהוּדָה* et *אֱמוּנָה*, invenitur de *virtute omni*, v. c. *Tit.* 2: 10; sed haec significatio Hebraizans admodum rara. Lon-

ge saepius *πίστις* est pia ista animi conditio, qua nos nostraque omnia Deo confidimus, et, si quid Deus promiserit, illud eum praestitutum esse, certissime speramus. Jam hac notione haec vox in N. F. non legitur, nisi apud Paulum et Auctorem nostrum (1). Attamen aliqua ratione diversitatem fati magnam esse, contendunt quidam VV. DD., Paulum enim fere loqui de *πίστει* in J. C., Auctorem nostrum de *πίστει* in Deum. Sed *primum* epistolae hujus argumentum non tale est, quod postulet vel etiam sinat, ut de *πίστει* in J. fermo fiat: nam *πίστις* nullorum fere hominum celebratur, nisi eorum, qui ante J. C. vixerant. *Deinde* dictio diversa est paullulum, res eadem: Deus enim se cognoscendum tradidit per J. C. atque hic unus est cum Deo; adeoque *πίστις in J. C.* est *πίστις in Deum*. *Denique* Paulus etiam saepe de *πίστει* in Deum lo-

(1) Hanc hujus vocis significationem Paulo et Scriptori ad Hebraeos solis propriam esse profitetur etiam, qui hanc epistolam Paulo abjudicavit, Hugo Grotius, prima in Epist. ad Rom. nota, quo viro summo, nobilissimo Belgii nostri decore, nemo interpretum fuit candidior et a partium studio alienior. Cf. etiam ven. J. C. Riehm *Comment. Theolog. pro vindicanda Ecclesiae emendatae super fide salutari sententia*, in *Ann. Acad. Groning.* 1819-1820. p. 82. sqq. et Koppius, *Excurs. VII. ad Gal.* p. 127.

loquitur : ne enim loca plurima citem, ubi disertis verbis de hac dicit, v. c. 1 *Thesf.* 1: 8 ; quibus locis disferit de πίστει *Abrahami* num ibi, πίστις in J. C. intélligi potest ?

Quae quum sit apud Paulum et hunc Auctorem hujus vocis notio ; uterque demonstrat (Paulus imprimis *Rom.* 4. 1, sqq 9: 32.) veteres Israëlitas pietate celebriores, non propter cerimonias legis Mosaicae observatas, sed propter hanc piam animi conditionem, propter πίστιν, Deo fuisse probatos.

Col. 39.

Ἐπιστολή] *metus*, proprie *subductio*, est in N. F. ἅπαξ λεγόμενον. At ὑποστέλλειν apud Paulum, eumque solum, legitur, *Act.* 20: 20, 27. *Gal.* 2: 12; item apud eum solum eodem sensu στέλλειν, 2 *Cor.* 8: 20. 2 *Thesf.* 3: 6. Praeterea haec vox e vaticinio coli 38, ubi verbum ὑποστέλλειν legebatur, repetita; qua ratione saepius verba e vaticiniis repetere Paulum, vide ad 2: 8. Adde exempla *Rom.* 9: 28, 30. 10: 8 - 10. 15: 13.

Περιποίησις] quinquies legitur in N. F. : 1 *Petr.* 2: 9. *peculium* significat; sed *acquisitionem*, uti h. l., *Eph.* 1: 14. 1 *Thesf.* 5: 9. 2 *Thesf.* 2: 14.

Hoc colo lectores omnes *fidei filios* esse praedicat, ac salutis futurae fore compotes; quod certe de *omnibus* lectoribus verum esse non poterat: sed ita solent cum Auctor noster, tum Paulus omnibus eas tribuere laudes, quae in quosdam tantum conveniant; cujus rei exempla fat multa vide ad 4: 1. — Verum praeterea, hac de re animadvertendum, Auctorem dogma, col. 38. generatim propositum, hoc colo in lectores transferre, idque eo modo, quo Paulus facit, *Rom.* 8: 9. Ibi enim, quum antea disputâsset de hominibus, vel ἐν σαρκί vel ἐν πνεύματι viventibus, ac deinde de *illorum* conditione infelici monuisset, pergit: ὑμεῖς δὲ οὐκ ἐστὲ ἐν σαρκὶ ἀλλ' ἐν πνεύματι. Item cf. 1 *Thesf.* 5: 1-4, ubi, quum placitum de Jesu, subito furis nocturni instar, redituro explicâsset, deinde illud his verbis in Thesfalonicensis transfert: ὑμεῖς δὲ οὐκ ἐστὲ ἐν σκότει κ. τ. λ. Item 2 *Thesf.* 2: 13, quum antea infelicem Pseudo-Christianorum sortem depinxisset, sibi gratulatur, quod in eos non essent referendi Thesfalonicensis. Nec multum differt 1 *Cor.* 5: 7, ubi monet Corinthios, ut fermentum vetus (peccata) rejiciant, ac fiant massa nova fermenti expertis; quibus addit: *sicuti estis fermenti expertes.* Nec longè recedit 1 *Cor.* 6: 11, ubi quum paulo ante dixisset de hominibus vitiosis, Deo minime probatis, pergit: „ Tales vestrum quidam olim

olim fuerunt: sed nunc estis puri, sancti, iusti." Talia dicta frustra apud alios auctores quaeras. Requirit enim eundem animum benevolum, eundem humanitatis sensum eandemque dicendi rationem.

CAPUT UNDECIMUM.

COL. I.

Τ *πίστασις*] in N. F. non legitur, nisi 2 *Cor.* 9: 4. 11: 17, et in hac epistola.

Οὐ *βλεπομένων*.] Eaedem res Divinae et coelestes *μὴ βλεπόμενα* vocantur, 2 *Cor.* 4: 18.

Quae colo hoc legitur *πίστεως* definitio, conferenda cum descriptione *ἐλπίδος*, data *Rom.* 8: 24: *spes* (res sperata), *quae conspicitur* (quam possides), *non amplius est spes*. Neque adeo multum differunt his locis *πίστις* et *ἐλπίς*. De illa vide ad 10: 38. *Haec* est persuasio de consequendo olim bono quodam, Dei immutabili benignitati innixa. Ne obliviscaris, definitionem esse rari quid in N. F.

Uti hoc capite *τῆς πίστεως* bona oratorie recensentur, nomine *πίστεως* saepissime repetito: ita Paulus 1 *Cor.* 13, loco pulcherrimo, in *τῆς ἀγάπης* laudes exspatiatur, nomen *ἀγάπης* semper repetens: neque ibi ille minus disertus est, quam h. l. Auctor noster. Locum ejusmodi tertium frustra quaeras.

Prae-

Praeterea attendas, quam apte Auctor noster, ad Hebraeos verba faciens, Hebraeos laudet, ac magis quam reliquos, Abrahamum et Mosem, quo utroque prae ceteris viris illustribus gloriabantur Judaei illius temporis; quod cum in scriptis Judaicis, tum in Evangeliiis nostris ubique cernitur. Quali scribendi modo delectari ac fere incantari lectores, jam ad 1: 1. monuimus, ac saepius postea.

Sunt autem, qui hanc epistolam etiam ideo Paulo abjudicent, quia, et alibi et hoc inprimis capite, *πίστιν*, adeoque virtutem, propter ejus mercedem commendat Auctor, quam doctrinam Judaicam dicunt ac Paulo indignam. Quasi et Jesus et Apostoli et Paulus mercedis rationem haberi in virtute exercenda noluisent! Ac quasi Auctor noster, ut Paulus habeatur, prius fieri Kantii discipulus debeat!

COL. 2.

Πρεσβύτεροι] *veteres, Majores*, uti *Matth.* 5: 2.; apud quem ceteroquin, uti apud omnes, nomen est muneris, non aetatis. Alibi 1: 1. Auctor noster, uti Paulus, dicit *πατέρες*.

COL. 3.

Εἰς τό] sequente infinitivo esse dicendi modum

dum, Paulo et huic Auctori admodum familiarum, dictum ad 8: 3.

Μὴ ἐκ Φαινομένων] pro ἐκ μὴ Φαινομένων, qualis particulae negantis trajectio apud Paulum saepe invenitur. *Rom.* 3: 9, οὐ πάντως, pro πάντως οὐ. Contra *1 Cor.* 15: 51, πάντες οὐ, pro οὐ πάντες. *2 Cor.* 3: 5, οὐχ ὅτι ἱκανοί, pro ὅτι οὐχ ἱκανοί; 13: 7, οὐ ponendum ante ἡμεῖς. Hanc hujus particulae trajectionem saepe apud elegantissimos Graecos inveniri, docet ad h. l. Valckenarius.

Sed τὰ μὴ Φαινόμενα non recte videntur conferri cum formula τὰ μὴ ὄντα, *Rom.* 4: 17: hae enim sunt *res futurae*, uti jam diximus ad 2: 14.

Hujus coli, quomocumque verba singula vertantur, sensus est, „Deum ex nihilo, quod vocant, sive materia non praeëxistente, creâsse universum, idque placitum sola revelatione certum esse, adeoque Gentilibus incognitum.” Sane non parva philosophiae Graecae cognitio nostro fuit Auctori, qui tanto judicii acumine omnes philosophorum istorum rationes perspexerit, ut efficeret eorum nullum credidisse, mundi materiam a Deo esse creatam. Nam multi fuerunt viri philosophiae Graecae peritissimi, qui Graecorum philosophorum quosdam ad hoc dog-

dogma cognoscendum pervenisse crederent (1). Nunc vero, postquam illustr. Mosheimius ediderit disputationem *de creatione ex nihilo*, add. Cudworthi *Syst. Intell.* T. II. p. 287, sqq., plerisque aliter esse persuasum, non est mirandum. Sed antiquiores facillime errare potuerunt, ac fere non potuerunt non errare. Is enim philosophis multis Graecis est scribendi modus, ut disertis verbis saepe dicant, *mundum a Deo esse conditum*: sed per *mundum* vel *universi forma* intelligitur, quam a Deo esse profectam profitentur omnes, Aristotelicis, Epicureis, paucis aliis exceptis; vel illius *materia*, quam aeternam esse omnes affirmant. Ac ne de obscuris Jonicorum, Pythagoreorum, Eleaticorum placitis dicam, de quibus incerta et contraria saepe ea etiam sunt, quae nobis tradiderunt auctores reliquis veriores Aristoteles, Cicero, Sextus Empiricus; nec de iis Socratis sermonibus, quibus quis paulo imprudentior facile credat, hunc Gentilium excellentissimum, eandem quam nos, professum esse doctrinam: quis non in errorem inducatur Platonem audiens, ubi Deum solenni nomine τοῦ κόσμου ποιητὴν vocat? Quis non
pu-

(1) V. c. Clemens Alexandr., *Stromat.* V. p. 701 et Cudworth, *Systema intellect.* Tom. II. p. 236. ed. alterius.

putet, fuisse inter philosophos veteres, qui idem quod nos statuerent, cum eorum nonnulli ab Aristotele, *de Coelo* I. 10, dicantur λέγοντες ἐξ οὐκ ὄντων γίνεσθαι τὰ γινόμενα? Verum in univ-
 versum tam parum accurate scripserunt philosophi veteres, ut saepissime dicant, quae sibi invicem contraria videantur. Nempe ut recentiores philosophi conantur quam possint *accuratissime* scribere, sic veteres quam possent *elegantissime* semper scripserunt. Unde magna eorum lectioni cura est adhibenda, ne verborum sono decipiaris; ac semper ad totam eorum rationem, non ad singula verba est respiciendum. Verum *totam eorum rationem* quā tandem intelliges, nisi iis legendis opera tibi sit impensa non levis? Quae omnia ostendunt, neminem olim, nisi qui literarum Graecarum satis peritus esset, affirmare potuisse; „ nullum philosophorum Graecorum credidisse materiam a Deo creatam esse.”

Jam vero si in Apostolos et Patres Apostolicos et reliquos primi seculi (1) Christianos inquiremus; eorum nullum comperimus literarum Graecarum satis fuisse peritum, nisi unum Paulum. Quem licet credamus non adeo fuisse eruditissimum

(1) Nam primo seculo, imo ante Hierosolyma destructa, hanc epistolam scriptam esse, satis constat. Vide cl. Schulzium, p. 134.

num, quam potius alacris celerisque et perspicacis ingenii ejusque indolis eximiae, quae hodie *genie* dicitur (1); tamen illi, ad hanc egregiam et praeclaram indolem accessisse videtur ratio conformatioque doctrinae; tum vero inde illud, quo cernebatur, praestabile ac singulare existisse. Ac mirum quidem sit, si quis, honesto loco oriundus, Tarsi vivens, in urbe, eo tempore Alexandriam et Athenas literarum flore superante (2), literarum profus rudis manserit. Loco autem honesto fuisse natum Paulum, inde patet, quod urbanitate ea eminebat, qua nihil politius excogitare possis. (3). Sed hanc de Pauli doc-

tri-

(1) Cf. W. A. van Vloten, *de Bijbel*, T. XI. p. 542.

(2) Vide Strabonem, XIV. p. 991. ed. Almelov.

(3) De Pauli urbanitate vid. Niemeyer, *Characteristik*, T. I. p. 442, sqq., et nos supra ad 2: 1, 5. 4: 1, infra ad 13: 19. Elucet autem haec Pauli urbanitas, et ubique ex ejus epistolis, uti ad loca laudata videas; et imprimis etiam ex ratione qua se causamque suam defenderet, praesertim in Areopago et coram Agrippa. Quae igitur ratio valde sese commendat prae illa (quacum conferri meretur), quam, in simili jure, postea secuti sunt Christiani; non tantum martyres incultiores, v. c. Lugdunenses et Viennenses (Euseb. *Hist. Eccles.* V. 1, 2.) et Scillitani (in Th. Ruinarti *Actis primorum martyrum sinceris*, p. 86, sqq. 90. sqq.) alii; sed etiam politiores, v. c. Polycarpus (Euseb. IV. 15.) ac Dionysius, Alexandriae Episcopus (ibid. VII. 11.) alii. Vide haec loca et alia etiam

trina conjecturam certam reddunt ejus scripta. Menandri enim, Epimenidis, Arati versus citavit. „ At illi versus tanquam proverbialia vulgo nota fuerunt.” Hoc equidem de Menandri dicto, 1 Cor. 15: 33, Φθείρουσιν ἕθη χρῆσθ' ὁμιλίαι κακαί, forte verum esse non negem. Sed quum de Epimenidis, sive cujuscunque poetæ illo versu, Tit. 1: 12: Κρήτες ἀεὶ ψεῦσται, κακὰ θηρία, γαστέρες ἀργαί; semel dixisset Anna Dacierii (ad Callimachi *H. in Jon.* 8.) hunc versum *potuisse* proverbii instar Graecis notum esse: non tantum hoc omnes repetierunt, verum et de Arati dicto, Act. 17: 28. τοῦ γὰρ καὶ γένος ἐσμὲν, idem contenderunt, et illam Dacieriae conjecturam tam certam habuerunt, ut pro ea argumenta afferre, ineptum sit. Sed recte, o boni! argumenta non quaeritis; frustra enim quaeratis: nam si *proverbialia* essent

Ara-

etiam in H. Olshauseni *Historiae Ecclesiasticae veteris Monumentis praecipuis*, Vol. I. Pars I. (Berl. 1820.) p. 36, sqq.

Forte loco honesto fulse ortum Paulum, etiam inde conficias, quod civis Romanus esset natus: verum ingens eo aevo fuit civium Romanorum in Asia numerus, talium etiam, qui stirpis nobilitate non excellerent. Vide ven. J. F. van Oordt, *de religionis Christianae in conjungendis hominibus vi* (Traj. 1821.), p. 77, sq. ibique citatos.

Arati et Epimenidis dicta, et apud veteres Graecos legerentur, et Paulus illorum auctores non memorâset; priori enim loco addidit: *ὡς καὶ τινες τῶν καθ' ὑμᾶς ποιητῶν εἰρήκασι*; posteriori: *εἶπέ τις ἐξ αὐτῶν ἴδιος αὐτῶν προφήτης*. Non ita citantur proverbialia: his enim vel nihil additur, quod esse moris Paulini, vide ex locis, supra ad 9: 22. citatis; vel, si quid additur, id hujusmodi est: *ut ajunt, ut dicitur, ut perhibent*. *Praeterea* Paulum religionis, morum, legum, institutorum omnium hujus populi peritum fuisse, ubique ipsius epistolae demonstrant. *Denique* philosophos Graecos cognovisse videtur. Nonne enim qui cum Epicureis et Stoicis disputat, horum rationem cognoscere debuit? Ac revera Paulum horum philosophiam intellexisse, patet ex oratione Areopagitica, qua, utut brevi, praecipuis tamen et horum, et reliquorum tum florentium philosophorum Graecorum, erroribus omnibus restitit (1). Nonne is philosophos Graecos bene cognoverit oportet, qui affirmet, 2 *Tim.* 1: 10, a Jesu demum animi immortalitatem in lucem esse protractam? Nam Socrates hanc doctrinam nonne dicitur firmiter tenuisse? Tenuit quidem,

sed

(1) Vide imprimis ven. E. Kist, *Verhandell. en Redevoeringen over verschillende onderwerpen*; p. 251-257.

sed potius credit, quam demonstravit. At Plato, cum aliis locis, tum in dialogo Phaedone, eam ita certo demonstravit, ut pulchrius veriusque nihil ostendet Graecia. Recte haec: et ex dictis patet, non temere esse affirmandum, Graecis de animo immortali non certo fuisse persuasum. Verum qui paulo accuratius rem indagat, ei patebit, summo jure illa dicta fuisse a Paulo. Nam, ut celeberrimum illum Phaedonem exemplo summam, cujusnam ponderis sunt septem illa argumenta, quae ibi Plato protulit? Primum, de animi dotibus praeclaris hac in terra non explicatis (licet animus corpore tanquam carcere esse inclusus temere fingatur), aliqua tamen verisimilitudine se commendat. Quintum de simplici animi natura, olim quidem vulgo probabatur (1); jam vero idque recte, ab omnibus rejicitur. Reliqua argumenta nihil probare, vix opus est, ut moneam. Ergo unum tantum, idque non certum sed verisimile tantum, pro animi immortalitate argumentum continet Platonis Phaedon. In alia argumenta, quae alii continent Platonis libri, multa etiam animadverti posse, hic non est locus demonstrandi. Quorsum haec? ut appareat,

et

(1) Etiamnum a D. Wytttenbachio. Vide Platonis *Phaed.* ed. Wytt. p. XLIX sqq.

et recte dixisse Paulum ζῶν καὶ ἀφθαρσίαν a Jesu primum esse traditam, et eum hoc non potuisse dicere, nisi satis cognita Graecorum philosophia; nam videri Graecos prima specie hanc optime nôsse doctrinam.

Quae cum ita sint, nec qui aliter sentiant, unquam attulerint argumentum sat validum (1),
cum

(1) Indisfentientium scriptis in primis est C. G. Thalemanni *Disf. de eruditione Pauli Apost. Judaica non Graeca* (Lips. 1769), quam omnes citant, multi non legerunt: equidem eam invenire non potui. Sed quinque Thalemanni argumenta haec sunt, docente cl. P. Hofstede, *Bijzonderheden over de H. Schrift*, Tom. III. (Roter. 1775) p. 449, sqq.: 1) Ipsa Apostoli confessio, 2 *Cor.* 11: 6; quod argumentum refutatione non indiget 2.) Juvenilis ipsius aetas, qua in Gamalielis scholam profectus est. Sed *primum* quidem ex *Act.* 22: 3. aetatis calculum non facile in eas: *deinde* non certum est, an Paulus semper manserit Hierosolymis, ex quo primum eo venerat; imo Tarfi jam aliquamdiu Christianus vixit, *Act.* 9: 30. 11: 25. *Denique* multos esse praecoces eruditos, quis nescit? 3) Vetuerant Judaei, ne quis eruditioni gentili operam daret. Ergone hujus mandati semper rationem habuerunt? Iraque quid Aristobulus? quid Philo Alexandrinus? 4) Dei consilium non indigebat in Paulo eruditione Graeca: argumentum refutatione indignum. 5) Patrum multorum testimonia. Sed Patres hi *primum* plerumque respexisse dicuntur puram linguam exornatamque dictionem, (secundum cl. Hofstede); *deinde* alia testimonia his opponi posse, ait cl. Hofstede; *denique* nescio quos Patres citaverit Thalemannus, scio autem

cum e laudatis poëtarum Graecorum locis , tum ex institutorum Graecorum notitia , denique ex ipforum philosophorum Graecorum cognitione , jure nobis concludere videmur , Paulum , tam ceterarum rerum Graecarum , quam philosophiae etiam Graecae , satis peritum fuisse. Quum vero Paulus solus e primis Christianorum doctoribus imbutus
fuis-

eorum eruditissimos Origenem , Tertullianum , Hieronymum , alios abjectissime saepe esse locutos de eruditione gentilium. Quodsi viri tanti ita locuti sunt , quid minores fecerint ? Horum omnium multos noluisse , ut Paulus eruditione Graeca instructus fuerit , sponte hinc intelligitur.

Veruntamen lubentissime profiteor , hinc omnino modum esse tenendum , ac longe plures lapsos esse , qui nimium , quam qui non satis multum Pauli eruditioni Graecae tribuerent. Exempla illorum multa vide apud Hofstedium l. l. Sed , ne de aliis dicam , haud scio etiam , an J. D. Michaëlidis , viri vere summi , opinio valeat , ex *Rom.* 6 , 7 , 8. concludentis , Paulum legisse Platonem aut Platonicos. Vide illius *Inleiding in het N. V.* Tom. I. P. I. p. 292. Etenim quae ibi dicuntur , etiam ex philosophia Judaica explicari posse videntur. Vide cl. C. F. Ammon *Nova Opusc. Theol.* p. 77. et *Excurs. I. ad Rom.* 7: 15 , sq. in editione epist. ad Rom. Koppiana p. 388 , sqq. Cf. in primis Schoettgenii *Disf. de lucta carnis et spiritus* , in *Horis Hebr. et Talm.* T. I. p. 1178 sqq. Sed vel sic tamen cl. Michaëlidis sententia habet , quo se commendat.

fuisse videatur literarum Graecarum notitia; ipse, vel solus vel in paucissimis unus, scribere potuit nostrum hoc colon, de mundi a Deo creatione, philosophis Graecis incognita.

COL. 5.

Τοῦ μὴ ἰδεῖν θάνατον.] Genitivus articuli praepositivi hic explicandi vim habet, qui usus Paulo soli, uti videtur, proprius est. Vide *Rom.* 7: 3. *1 Cor.* 7: 37. 10: 13. *Phil.* 3: 10, 21.

Διότι μετέθηκεν αὐτὸν ὁ Θεός.] Leguntur haec *Gen.* 5: 24. Ex quo loco vocabula μετετέθη et μεταθέσεως hoc colo repetuntur; qua ratione verba ex citato aliquo V. F. loco retinere solet Paulum et Auctorem nostrum, diximus ad 2: 8. 10: 39.

COL. 7.

Κατέκρινε τὸν κόσμον.] Ita *Rom.* 2: 27. dicuntur Gentiles κρίνειν Judaeos.

COL. 8.

Ἐπήκουσεν - ἐξελθεῖν] *Obedivit, ita ut exiret.* Vide de talibus infinitivis ad 5: 5.

COL. 9.

Παρώκησεν εἰς] *Alio abiit ibique peregrinus habitavit.* Structura praegnans, qualis in conciso Pauli stilo saepius etiam reperitur; cum praepos. ἀπό, *Gal.* 1: 6. 2 *Thesf.* 1: 9. 2 *Tim.* 2: 21. πρὸς, *Eph.* 3: 14. διὰ, 1 *Cor.* 16: 3. ὀπίσω, 1 *Tim.* 5: 15. Hic εἰς supra habuimus, 2: 3; quae praepositio, aequae ac πρὸς, ἐπί sim. frequens est cum σώζειν; idque aliis etiam auctoribus bene Graecis (1). Cf. 2 *Tim.* 4: 18.

COL. 11.

Ἐπεὶ πιστὸν ἠγγήσατο τὸν ἐπαγγελιάμενον.] Abrahami fides simili modi celebratur, *Rom.* 4: 17; ubi promissum illi datum de sobole ingenti narratur, atque additur, datum illud esse, quia Deo crediderat.

COL. 12.

Ἄφ' ἐνός.] Vidimus ad 7: 17, cum Auctorem nostrum, tum Paulum saepius ex prophetis de-

(1) Vide Hemsterh. ad *Aristoph. Plat.* p. 456. Valken. ad h. l. Wyttenbach. ad *Sel. Princ. Hist.* p. 401. Heindorf. ad *Plat. Phaed.* p. 255.

dicta defumere; cujus usus hoc colo duo sunt exempla. — *Unus* hic dicitur Abrahamus, qui *unus, unicus*, אֶחָד vocatur a *Mal.* 2: 15, quem illud nomen defumfisse ex *Jes.* 51: 2, animadver- tit Herderus, *vom Geist der Ebräifchen Poë- fie*, Tom. I. p. 270, fq.

Καὶ ταῦτα] *et quidem*. Pronominis cum *καί* hoc modo pofiti exempla e Paulo citata funt, ad 10: 25.

νενεκρωμένου.] Hujus Ifaäci natalium ratio- nem habens, Abrahami corpus itidem *νενεκρω- μενον* vocat Paulus, *Rom.* 4: 19; ubi item me- morat *τὴν νέκρωσιν τῆς μητρός Σάρρας*. Cete- rum verbum illud non legitur in N. F., nifi *Col.* 3: 5; nec substantivum hoc, nifi 2 *Cor.* 4: 10.

Hoc colo demonstratur non nimium expec- tāsse Abrahamum et Saram, sed Deum eorum fidem eximie fuiffe remuneratum, donanda illis sobole innumera; quam talem esse, V. F. ver- bis indicatur. Prorfus convenit Pauli dictum, *Rom.* 4: 18 - 22, ubi eadem hae ideae faepius iisdem verbis inveniuntur; itidem causa, quare Deus ita beaverit Abrahamum, dicitur fuiffe ejus *πίστις*. In universum descriptio Abrahami pic- tatis, in epistola ad Rom. et hac ad Hebr., ita convenit, ut similius quid frustra quaeras (1).

Col.

(1) Convenientiam hanc notat praesertim F. Span-

COL. 13.

Κατὰ πίστιν-μὴ λαβόντες τὰς ἐπαγγελίας.] Ita
 2 Cor. 5: 7. opponuntur formulae: *vivere διὰ πίσ-
 τews et διὰ εἰδους*. Significat autem κατὰ πίστιν
 idem quod πιστεύοντες, qua ratione κατὰ faepe ad-
 jectivum circumscribit apud Paulum; v. c. Rom 2:
 2. κρῖμα καὶ ἀλήθειαν, *judicium justum*. Sic 9:
 11. 10: 2. 2 Cor. 8: 2. Eph. 1: 15. Phil.
 3: 6.

Quod autem hoc et seqq. colis indicavit Auc-
 tor, hanc terram Patriarchis jam peregrinam visam
 esse, ex qua in patriam coelestem proficis-
 ci cuperent, id Paulus, Phil. 3: 19, 20. ita de
 Christianis explicuit, ut homines quidem reliqui
 dicantur οἱ τὰ ἐπίγεια φρονούντες, Christiano-
 rum vero πολίτευμα ἐν οὐρανοῖς esse affirmetur. Item
 cf. 2 Cor. 5: 1, 2. *Scimus, quando terrestri-
 nostra domus hujus tabernaculi corruerit, nos
 habitaculum a Deo habituros, non manibus
 factum, aeternum, coeleste.*

COL. 16.

Νῦν δέ] hac ratione saepissime apud Paulum
 legi, vide ad 8: 6.

Ἐπου-

hemius, *Miscell. Libr. II. de Auctore Epistolae ad He-
 braeos.*, Opp. Tom. II. p. 219.

Ἐπουρανίου.] Vocabulum hoc in reliquo N. F. fere non legi, sed saepe et in hac et in Pauli epistolis, dictum ad 3: 1.

Οὐκ ἐπαισχύνεται.] Verbum hoc simili modo legitur, *Rom.* 6: 21. *2 Tim.* 1: 8, 12, 16. imprimis *Rom.* 1: 6. οὐ γὰρ ἐπαισχύνομαι τὸ εὐαγγέλιον.

COL. 17.

Hoc colon parallelismum Hebraeum ita redollet, ut verbotenus ex poëta Hebraeo conversum videatur. Talem scribendi modum apud Paulum saepe inveniri, dictum ad 4: 16.

COL. 18.

Ἐν Ἰσαάκ κ. τ. λ.] Iisdem verbis oraculum hoc citavit Paulus, *Rom.* 9: 7.

COL. 19.

Λογίζεσθαι] in reliquo N. F. rarissime legitur, apud Paulum passim.

Δύνατος ὁ Θεός.] Adject. δύνατος, imprimis cum Θεός junctum, ita saepe apud Paulum legitur pro verbo finito δύναται, vel ejusmodi quadam formula; *Rom.* 4: 21. 11: 23. 14: 4. *2 Cor.* 9: 8. 12: 10. 13: 9. *2 Tim.* 1: 12. *Tit.* 1: 9.

Qua-

Qua ratione h. l. Abrahami cogitata describuntur Isaëcum occisuri, eadem *Rom.* 4: 17, 20, 21. illius mens, confidentis Dei promisso, se senem procreaturum esse hunc filium: utrumque eodem consilio, quo fidei ejus magnitudo ostendatur. — Ita V. F. verba narrationemve etiam amplificat Paulus, vel de suo fonte, *Eph.* 5: 14, vel e traditione, 2 *Tim.* 3: 8; quam optime callebat, *Act.* 22: 3. *Gal.* 1. 14. Sic etiam libro apocrypho utitur, 1 *Cor.* 2: 9.

COL. 21.

Ἐπὶ τὸ ἄκρον τῆς ῥάβδου.] Secundum versionem Alexandrinam, quam ibi etiam sequitur Auctor, ubi non recte ipsa vertit. Saltem *Gen.* 47: 31. ἡβῶν non *baculum* videtur significare, sed *lectum*. Ita saepe in locis V. F. citandis agere etiam Paulum, dictum ad 1: 6.

COL. 23.

Διάταγμα] *mandatum*, uti *Rom.* 13: 2. διαταγή. Vox utraque rarior.

COL. 25.

Μᾶλλον ἐλόμενος.] Comparativus bis expressus

sus. Vide supra ad 1: 4. — Αἰρέω non saepius legitur in N. F., nisi *Phil.* 1: 22. 2. *Thesf.* 2: 13.

Συγκάκου χεῖσθαι] est ἄπαξ λεγόμενον in N. F., uti et verbum ejusdem formae et notionis *συγκακοπαθεῖν*, 2 *Tim.* 1. 8.

Πρόσκαιρον] *breve*, per hanc modo vitam *durans*. Ita Paulus, 2 *Cor.* 4: 18. τὰ πρόσκαιρα opponit τοῖς αἰωνίοις.

Ἀπόλαυσιν.] In N. F. non saepius legitur, nisi 1 *Tim.* 6: 17.

Col. 26.

Πλοῦτον.] Respicienda est quidem propria significatio *divitiarum*, ob sequens *θησαυρῶν*: sed etiam tropica *salutis*, ob *ὄνειδισμόν*. Eodem sensu *Rom.* 11: 12. *πλοῦτος κόσμου*, *πλοῦτος ἐθνῶν*, ubi pro *σωτηρία* ponitur, quod colo 11 adfuerat. Ita etiam *πλούτος* et *πλουτέω*, 2 *Cor.* 8: 9. Observandum autem, voces *πλούσιος*, *πλουσίως*, *πλουτέω*, *πλουτίζω* plerumque, *πλοῦτος* semper, apud reliquos N. F. scriptores, sumi sensu proprio; apud Paulum vero priores raro, *πλοῦτος* numquam (1 *Tim.* 6: 17. excepto) sensu proprio inveniri, sed significare cum *abundantiam*, tum *felicitatem* (1).

Τὰν

(1) Idem observavit W. Paley in *Horis Paulinis* vers. Belg. p. 202.

Τὸν ὀνειδισμὸν τοῦ Χριστοῦ.] Verba omnium fere in tota epistola vexatissima. Sed licet alii aliter interpretentur, duae tantum explicationes sese commendare videntur. Altera est, ex qua τοῦ Χριστοῦ fit *Christi causa*: verum quis, sibi persuadeat, tantam fuisse Mosi rei Mesfianae cognitionem, ut *Mesfiae causa* ignominiam aliquam perferre potuerit? Illius cognitionis subtilioris nullum vestigium in libris Mosaicis existat. Altera interpretatio est eorum, qui *ignominiam Christi* dicant esse *talem, qualem subiit Christus*; quae interpretatio unice vera est. Cujus facilitatem quidem et cum tota oratione contexta convenientiam, ita sentiunt nonnulli etiam eorum, qui aliter locum explicant, ut fateantur, se illam veram esse credituros, modo exempla similis dictionis proferantur: at exempla proferri posse negant. — Igitur si loca similia attulerimus, constabit haec interpretatio.

Jam vero omnibus in linguis pervulgantur dictiones hae similesque: *Cajus crudelitate leo est. Titus visum habet aquilae. Marcus impudentia canis est.* Quibus intelligitur, *Cajum esse crudelitate tali, quali est leo; Titum gaudere visu tali, quali gaudet aquila; Marcum esse impudentia tali, quali canis est.* De his nemo dubitat: verum non appellativum h. l. invenitur, sed proprium hominis nomen. Talia vero exempla
pla

pla itidem profant. 2 *Chron.* 24: 6, 9. *tributum Mosis* significat tale tributum, quale Mofes olim collegerat. — *Deut.* 32: 32. populus Israëliticus confertur cum Sodomitico, hac imagine: *Vitis eorum est e vite Sodomae et e campis Gomorrae*; i. e. talis, qualis vitis *Sodomae* et *Gomorrae*. Quem locum forte respiciens, *Jesaias* 1: 10. principes et populum Israëlitarum vocavit *principes Sodomae et populum Gomorrae*, i. e. ita depravatos, uti *Sodomae* et *Gomorrae* incolae. Ibidem 54: 9. *Aquae Noachi non iterum inundabunt terram*; ubi *aquae Noachi* sunt tales, quales *Noachi* temporibus fuerunt. *Habac.* 2: 17. חכס לבנון, *vis Libano illata*, significat vim, qualis *Libano* illata est. Cf. *Pf.* 137: 8. — *Luc.* 1: 17. dicitur *Joannes* doctor fore ante *Mesiam*, *spiritu et vi Eliae*, i. e. spiritu et vi, qualis *Eliae* fuit. *Jud.* 11. *Errorem Bileami errarunt, et seditione Coris perierunt*; i. e. errorem, qualis fuit *Bileami* error; seditione, qualem excitavit *Cores*. *Apoc.* 2: 14. *doctrina Bileami* est, qualem docuit *Bileamus*. Ib. 20. *Angelus ecclesiae, quae erat Thyatiris, dicitur in matrimonium duxisse Isebelem*, quae significat feminam, qualis fuit *Isebel*, idolatriae deditissima. Forte etiam huc pertinet, *Apoc.* 1: 9.

Plura exempla e Codice Sacro, Pauli epistolis

ex-

exceptis, de quibus mox, proferre non possum, licet plura in illo inveniri mihi persuasum sit: nec tantum in illo, sed etiam in aliis scriptoribus, imprimis Arabibus; quorum poëtas, quum nihil fere dicere soleant, nisi comparatione illustratum, saepius hoc modo scripsisse certum est. Sed neque ex illis, annotationis penuria, exempla proferre possum; neque opus est. Memini tamen me legere in *Excerpt. Ham.* p. 516. *Lorica e textura Davidis*, i. e. e textura tali, qualis fuit Davidis textura.

Quod autem simplici hac ratione, quae mox etiam magis probabitur, multi viri doctissimi hunc locum non explicuerint, id inde fit, quia non cogitarunt, Hebraeos et Hellenistas ibi etiam uti nomine proprio ipso, ubi Graeci et Romani utuntur nomine adjectivo, derivato a nomine proprio. Illi enim dicunt *carmen Davidis*, non *carmen Davidicum*; hi *carmen Pindaricum*, rarius *Pindari*. Jam si his etiam locis, quae citabo, legeretur adjectivum, non nomen proprium; non tantum desudatum esset in iis explicandis: nam quis nescit *artem Daedaleam* significare artem subtilem, qua excelluit Daedalus? *eloquentiam Ciceronianam*, eloquentiam copiosam, qua valuit Cicero? *stilum Thucydideum*, stilum concisum, quali usus est Thucydides?

Quae cum ita sint, consequitur ex auctoribus

Grae-

Graecis et Romanis vix posse citari exempla, quae cum loco nostro plene conveniant. Sed ex recentioribus posunt. Sic v. c. Nostras J. de Beer, carmine *de Starrenhemel*, canit:

*Daar, waar de blanke melkweg kronkelt,
De wagen statig henen spoedt;
Saturnus Leibnitz aandacht kluistert,
Orion Nieuwland zingen doet:
Waar Englen Newton onderwijzen,
En Klopstocks liedren hooger rijzen,
En Milton Davids harp bespant:
Daar zullen we eenmaal onze vrinden
Verengeld, zalig wedervinden,
Daar, daar is 't heilrijk vaderland.*

ubi *Davidis cithara* significat citharam, praestantia Davidicae similem. Sic Poëta Germanus Schubart, carmine *Am General von Bouwinghausen*:

*Asaphs Harfe, die wir Christen schlagen,
Wird durch Menschenlob entweiht.*

ubi *Asaphi cithara* idem significat, quod priori loco *Davidis cithara*.

Plura talia exempla citare non opus est: quisque enim similia sibi sponte in memoriam revocat. Quod autem dixi, in auctoribus Graecis

cis et Romanis vix talia inveniri, id forte non intelligendum de scriptoribus Ecclesiasticis, quippe qui Hebraice dicta minime respuunt. Saltem Polycarpus in rogo precatus esse dicitur Deum, eique gratias egisse, quod particeps factus esset sortis Jesu Christi, sive quod nactus esset μέρος ἐν τῷ ποτήριῳ τοῦ Χριστοῦ, i. e. quod, uti J. C., in Dei honorem mortem subiret. Vide epistolam Smyrnesium de morte Polycarpi, a Valesio subjectam Eusebii *Hist. Eccl.* L. IV. c. 15.

Sed haec hactenus. In Pauli scriptis alia exempla prostant, et quidem fere talia, quibus Jesu fata ac studia cum suis aliorumve Christianorum fati studiisque comparat; quod omnino esse e more Paulino, vidimus ad 2: 10. Qua ratione locutus esse mihi videtur, 2 *Cor.* 1: 5. *Abundant in nos τὰ παθήματα τοῦ Χριστοῦ, misericordiae, quales subiit Christus.* Item 4: 10. ait se corpore pati τὴν νέκρωσιν τοῦ Ἰησοῦ, i. e. *aerumnas, quales passus est Jesus*; idque eo consilio, ut et ἡ ζωὴ τοῦ Ἰησοῦ, *vita beata, quali fruitur Jesus*, ipsius corpori donetur. Ibid. 11: 2. *ζηλω γὰρ ὑμᾶς Θεοῦ ζήλω, amo enim vos amore, quo vos prosequitur Deus.* *Phil.* 1: 8. *ἐπιποθῶ πάντας ὑμᾶς ἐν σπλάγχχναις Ἰησοῦ Χριστοῦ, diligo vos omnes affectu tenerrimo, quo vos diligit Jesus Christus.* 2 *Thesf.* 3: 5. *Dominus dirigat animos vestros*

stros εἰς τὴν ἀγάπην τοῦ Θεοῦ καὶ εἰς τὴν ὑπομονὴν τοῦ Χριστοῦ, *ut ametis amore, qualis est Dei, et sitis patientes, uti Jesus.* Quibus locis quum certa sit haec interpretatio, etiam huc referam *Col. 1: 24. Perficio corpore meo, quae desunt, τῶν θλίψεων τοῦ Χριστοῦ, i. e. miseriae, quales subiit Christus, perfero.* Denique his addens *Gal. 6: 17.* non ineptus sis: forte tamen alia hujus loci explicatio est praeferenda.

Quae omnia satis demonstrant, cum veram esse nostram explicationem, tum illum dicendi modum eximie convenire cum stilo Paulino.

Ceterum in *πλοῦτον* et *ὄνειδισμόν* inest *acutifatuum*, de quo diximus ad 7: 9. Cf. inprimis 2 *Cor. 8: 2.*

COL. 27.

Τὸν ἀόρατον ὡς ὁρῶν] *Invisibilem videre* itidem est acutifatuum. Τὸν ἀόρατον unus in N. F. Paulus adhibet Deo designando, *Col. 1: 15. 1 Tim. 1: 17.* Cf. *Rom. 1: 20.*

COL. 28.

Ὁ ὀλοθρεύων.] Itidem Angelo perditore caedes Israëliitarum quorūndam, *Num. 14: 37.* narrata, tribuitur a Paulo, 1 *Cor. 10: 10*, ubi
An-

Angelum illum vocat τὸν ὀλοθρευτήν. Utrumque vocabulum non saepius existat in N. F.

Θίγη.] Verbum tali sensu frequens apud optimos Graecos, in N. F. non saepius legitur, nisi infra, 12: 20. et Col. 2: 21.

COL. 33.

Ἐφραξαν στόματα λέοντων.] Φράσσω bis adhuc in N. F. legitur, 2 Cor. 11: 10 Φραγήσεται, *occludetur*; et Rom. 3: 19, ubi etiam στόμα additur: ἵνα πᾶν στόμα Φραγή, *ut omnes occludatur*.

COL. 34.

Ἐνεδυναμώθησαν.] Verbum hoc semel tantum in N. F. legitur, si discedas ab epistolis Paulinis, in quibus saepius. Eodem sensu semel etiam occurrit δυναμοῦν, Col. 1: 11.

COL. 36.

Θλιβόμενος.] Cum θλίψις quod habuimus, 10. 33, tum vero hoc θλίβεσθαι longe saepius apud Paulum legitur, quam in reliquo N. F.

COL. 32, 38.

Continetur his colis oratoria et pulcherrima descriptio eorum, quae fide insignes V. F. viri perficere potuerint. Recensio autem talis, tam longa, tam oratoria, tam vivida, rerum saepe parum diversarum abundans, copulis fere carens, participiis multis conjuncta; talis inquam recensio, si quid aliud, spirat stilum Paulinum. Cf. cum h. l. descriptio morum Gentilium corruptorum, *Rom.* 1: 22 - 32; certae Christiani hominis persuasionis de Dei amore semper sibi affuturo, 8: 35 - 39; variorum Christianis impositorum et munerum et officiorum, 12: 5 - 19; laborum, quos Apostolus ipse subiret, 1 *Cor.* 4: 9 - 13. 2 *Cor.* 4: 8 - 11, 6: 4 - 10, 11: 23 - 29; diversorum Spiritus Sancti donorum, 1 *Cor.* 12: 7 - 10, 28 - 30; charitatis Christianae, cap. 13. toto; vitiorum et virtutum praecipuarum, *Gal.* 5: 19 - 26; majestatis Jesu Christi, *Col.* 1: 15 - 22; Episcopi boni, 1 *Tim.* 3: 2 - 7. *Tit.* 1: 6 - 9. Vide et supra ad 6: 1 - 5. 7: 27.

CAPUT DUODECIMUM.

COL. 1.

Multa de hoc colo sunt observanda. *Primum* εὐπερίστατον nomen est formae illius cum εὐ, compositae, quam Paulo et huic Auctori imprimis esse propriam, diximus ad 4: 16. — *Tum* dictio illa, qua peccatum exhibetur *hominem circumdans*, ut eum capiat, atque in decurrendo spatio sistat, imaginem affert satis poëticam; quales imagines minime raro, cum apud Paulum tum in hac epistola inveniri, saepius diximus, ad 4: 12: 6. 7, 8. 7: 14. — *Deinde* ἀγών in N. F. non invenitur, nisi in scriptis Paulinis. — *Porro*, uti h. l. vita Christiana comparatur cursui; sic innumeras, in Pauli epistolis, metaphoras et comparationes a cursu desumptas invenias. Vide imprimis *Rom.* 9: 16. 1 *Cor.* 9: 24-27. *Gal.* 2: 2. 5: 7. *Phil.* 2: 16. 3: 12. 2 *Tim.* 4: 7. — *Praeterea* loquitur Auctor ita, ac si Christianus non possit non calamitatibus vexari: sic Paulus, subeundas

esse illi calamitates, [tanquam certi quid, sumit, 1 *Thesf.* 3: 3. 2 *Tim.* 1: 8. 2: 3; salutis enim comparandae conditionem esse, ut has perferamus, *Rom.* 8: 17; has esse optandas, *Rom.* 5: 3; gratiam esse vocandas, *Phil.* 1: 7, 29; qua sit glorandum, *Rom.* 5: 3. *Col.* 1: 24. — Denique more paterno lectores monere rursus hic incipit Auctor; de quo ipsius, uti et Pauli, virtutis inculcandae studio, nisi dixissem ad 10: 19, hic quaedam monerem. Quemadmodum autem h. l. noster hortatur Christianos, ut, quum jam Euangelii notitia fruantur, vitam agant beneficio isto dignam; ita Paulus, 2 *Cor.* 7: 1: *Itaque his, inquit, gaudentes promissis, fratres amati! purgemus nosmet ipsi omnibus sordibus corporis animique, et mentis sanitatem, Deum respicientes, perficiamus.*

COL. 2.

Quae colo 1 de recte instituenda vita monuerat, jam Jesu exemplo confirmat, quem, quia cruciatus tantos passus sit, ideo dicit summa jam majestate esse ornatum. Paulus quidem, et generatim Jesu conditionem vitamque cum vita et conditione Christianorum conferre solet, (vide ad 2: 10. 11: 26) et saepius Jesum dicit gloriam esse adeptum, postquam tot pas-

N

sus

stus esset; qua in re nostrum sit ut Jesu similes fieri conemur. V. Rom. 8: 17. *Si una cum Christo patimur, etiam una gloriam adipiscebimur.* Phil. 2: 5 - 11. *Idem sit vobis animus, qui fuit Jesu Christo, qui, quum Deus esset, non veluti rapinam avide ostentavit, se esse Deo aequalem, verum se humiliavit, servum se faciens, cet.; quare etiam Deus majestate eum condecoravit et nomine supra omne nomen ornavit.* 2 Tim. 2: 11, 12. *Si cum Jesu mortui sumus, etiam cum eo vivemus: si misérias patienter tulimus, etiam cum eo regnabimus.*

Jesum autem ideo gloria esse ornatum, quia passus sit tot gravia, non saepe legitur; sed tamen Phil. 2: 9. et in hac epistola docetur. Cf. supra ad 2: 9.

COL. 3.

[Ἐκλυόμενοι.] Ἐκλύεσθαι, *deficere, defatigari*, est verbum, neque generatim saepe obvium, neque semper hac notione, qua tamen legitur, Gal. 6: 9. Respicit autem Auctor oraculum mox citandum, col. 5, ubi legitur ἐκλύου; quod sexcenties facere Paulum, saepe jam dictum.

COL. 5.

Incipit hoc colo Auctor monere de hominum παιδεία, a Deo instituta. Paulus etiam benignam Dei

Dei in Christianos curam ita vocat, 1 Cor. 11: 32. 2 Tim. 2: 12. Ceterum de re ipsa, quae fuerit Pauli doctrina, vide ad col. 11.

COL. 8.

"Αρα.] esse particulam concludendi, Paulo imprimis propriam, dictum ad 4: 9.

COL. 9.

Παιδευτής] in N. F. saepius non legitur, nisi Rom. 2: 20.

COL. 10.

Κατὰ τὸ δοκοῦν αὐτοῖς] *pro arbitrio suo, ut ipsis lubebat.* Δοκεῖν hoc sensu invenitur interdum, cum apud alios, tum apud Paulum; 1 Cor. 11: 16. εἴ τις δοκεῖ φιλόγεικος εἶναι, *si cui lubet esse contentioso* (1). — Συμφέρον (quod huic arbitrio opponitur) non legitur saepius in N. F., nisi 1 Cor. 7: 35. 10: 33. 12: 7.

COL. 5: 10.

Comparatur pius erga homines Dei cura, saepe eos castigantis, cum cura paterna erga liberos, illiusque prae hac praestantia demonstratur.

Sic

(1) Cf. Grotium ad *Matth.* 3: 9.

Sic *Gal.* 3: 24 — 4: 10, Paulus confert Galatarum conditionem, quum legi Mosaicae obtemperarent, cum eorundem conditione Euangelio obsequentium. Qui locus cum h. l. conferri omnino meretur: nam et tota ratio ac dispositio valde convenit, et multae dictiones. Hic ait Auctor, c. 9, nos habuisse nostros patres παιδεύτας; ibi 3: 24. legem Mosaicam fuisse Galatarum παιδαγωγόν. Hic c. 8, nisi disciplinae Divinae simus participes, nos esse *nothos* dicit, non *filios*; ibi 4: 7, qui acceperint Euangelium, non amplius esse *servos*, sed *filios*, cet.

COL. 11.

[Γεγυμνασμένοις.] Verbum hoc in N. F. non legitur, nisi in hac epistola et apud Paulum ac Petrum. Vide supra ad 5: 14.

Cum hujus coli sententia cf. locum notissimum, *Rom.* 5: 3, 4: *Gloriamur calamitatibus* cet.; item loca reliqua, ubi Paulus sententiam suam de calamitatum pretio explicat, quorum partem citavimus ad c. 4.

COL 12, 13.

Ad locum *Jes.* 35: 3. et *Proverb.* 4: 26, respicitur; quod saepius facere Paulum, dictum et alibi et ad 7: 14.

COL.

COL. 14.

Εἰρήνην διώκεται.] Romanos monet Paulus, 14: 19: τὰ τῆς εἰρήνης διώκωμεν. Cf. 12: 18. — Hoc autem verbum in reliquo N. F. semper de *persecutione hostili* dicitur (excepto 1 *Petr.* 3: 11) apud Paulum vero, uti h. L., ad exemplum optime Graece scribentium, etiam legitur de *industria*, ac de impendenda alicui rei *opera*. V. *Rom.* 9: 30. 1 *Tim.* 6: 11. 2 *Tim.* 2: 22. Ita διώκειν δικαιοσύνην, *Rom.* 12: 13; φιλοξενίαν, 1 *Cor.* 14: 1; τὴν ἀγάπην, 1 *Thesf.* 5: 15; τὸ ἀγαθόν, alibi.

Ἀγιασμόν.] Haec vox in reliquo N. F. non saepius legitur, nisi semel apud Petrum, qui in multis cum Paulo convenit; apud hunc autem minime raro.

COL. 15.

Μή τις ρίζα κ. τ. λ.] Idem hoc monitum diversa paululum imagine expresit Apostolus, 1 *Cor.* 10: 15. *Gal.* 5: 9: μικρὰ ζύμη ὄλον τὸ φύραμα ζυμοῖ. — Uti autem hoc colo jam iterum legitur μή τις et tertia vice colo seq.; sic talia verba saepe repetit Paulus; v. c. καθὼς τινες, 1 *Cor.* 10: 6-10; μὴ πάντες, 12: 29, 30; καὶ ὅτι, 15: 4, 5; ἀλλ' ὡς, 2 *Cor.* 2: 6; εἶ
τις

τις, 2 Cor. 11: 20. Phil. 2: 1; και τις, Eph. 1: 18, 19. Inprimis ita repetit particulas, εἴτε, 1 Cor. 3: 22. 12: 13. 13: 8. 15: 11. 2 Cor. 1: 6. 5: 9. et saepissime alibi; οὔτε, 1 Cor. 6: 9, 10. Gal. 6: 15; ἵνα, Gal. 4: 5; μηδέ, Col. 2: 21 atque innumeras alias particulas.

COL. 17.

"ἴστε γάρ.] Paulus sic dicit saepissime: οἴδατε γάρ, vel: ἢ οὐκ οἴδατε; Rom. 6: 16. 11: 2. 1 Cor. 3. 16. 5: 6. 6: 2, 9, 15, 16, 19. 9: 13, 24. al.

COL. 18, 19.

Continetur his colis descriptio rerum terribilium et augustarum, quae legem Mosaicam jamjam promulgandam inauguraverant. Similes descriptiones e scriptis Paulinis laudavimus, ad 1: 3. 7: 26, 27. 11: 32-38. Describitur autem religio Mosaica, tanquam ea, quae terrore erudire vellet Hebraeos; unde puerili hujus populi conditioni apta esset, non item adultiori. Quas ideas, homine magno dignas, prorsus esse Paulinas, demonstratum ad 2: 15.

C O L. 22.

De Hierosolymis coelestibus satis dictum ad
9: 24.

C O L. 23.

Πρωτοτόκων.] Idem οἱ ἀπαρχὴν τοῦ πνεύματος ἔχοντες vocantur, Rom. 8: 23.

Πνεύμασι.] Qui de dictione ac sentiendi ratione Orientalium cogitat, ex h. l. non efficiat, Auctorem de corporis vita futura nihil credidisse (1). Sed vide 6: 2.

C O L. 22—24.

Iterum recensio, et quidem rerum ad N. F. pertinentium. Vide ad c. 18, 19.

C O L. 25.

Βλέπετε.] Imperativum talem Paulo esse familiarem, dictum ad 3: 12.

C O L. 27.

Ἔτι ἅπαξ.] Haec, e vaticinio conservata, urget more Paulino: vide ad 2: 8.

C O L.

(1) V. modo Herderi *Erläuterungen zum N. T.* N°. IV. *Das Reich Jesu*, p. 47—53.

COL. 28.

"Ἐχωμεν χάριν.] *firmiter teneamus gratiam.*
 Hoc sensu ἔχειν minime frequens est; legitur
 tamen, *Rom.* 15: 4, τὴν ἐλπίδα ἔχωμεν; et *1 Tim.*
 1: 19, ἔχων τὴν πίστιν; item *2 Tim.* 1: 13,
doctrinam a me acceptam ἔχε; tandem *Rom.*
 5: 1, si ibi legatur εἰρήνην ἔχωμεν, uti volue-
 runt multi: malim, uti vulgo fit, ἔχομεν.

Χάρις h. l. de favore Dei gratuito dicitur,
 non addito Dei aut J. C. nomine; qua ratione
 in reliquo N. F. raro ponitur; *Jo.* 1: 14, 16,
 17. *Act.* 18: 27. *1 Petr.* 1: 10, 13; — sed saepe
 apud Paulum; *Rom.* 1: 5. 4: 4, 16. 5: 2,
 17, 20, 21. 6: 1, 14, 15. 9: 5, 6. *1 Cor.*
 10: 30. *Gal.* 5: 4. *Eph.* 2: 5, 8. 3: 8. 4: 7.
Phil. 1: 7. *2 Thesf.* 2: 16; item infra 13: 9. (1).

Αἰδοῦς καὶ εὐλαβείας.] Substantiva synony-
 mice juncta etiam apud Paulum saepissime legi,
 vide ad 2: 2. — Αἰδώς autem non saepius in-
 venit in N. F., nisi *2 Tim.* 2: 9.

(1) Vide Ven. J. J. Scholten, *de diversis signifi-
 cationibus vocis χάρις in N. T.* (Traj. 1805) p. 112-137.

CAPUT DECIMUM TERTIUM.

C O L. 1.

Ἡ Φιλαδελφία μενέτω.] Idem praecipit Paulus, *Rom.* 12: 10. 1 *Thesf.* 4: 9. Μένειν autem ita legitur, 1 *Cor.* 13: 13: μένει πίστις, ἐλπίς, ἀγάπη. Vide et ad 10: 34.

C O L. 2.

Φιλοξενίαν] etiam Paulus commendat, *Rom.* 12: 13. 1 *Tim.* 3: 2. *Tit.* 1: 8.

C O L. 4.

Ἡ κοίτη.] Quum de *toro* jam locutus esset, κοίτη hic significat *coitum*, qua notione nunquam legitur apud bene Graecos, iudice Valckenario ad h. l. nec unquam in N. F. nisi *Rom.*

9: 10.

9: 10. 13: 13. Eandem autem sententiam professus est Paulus, 1 *Cor.* 7: 2.

C O L. 5.

Ἀφιλάργυρος.] Vox in N. F. semel adhuc obvia, 1 *Tim.* 3: 3. — Est autem hoc inprimis Paulo solenni ut moneat lectores, ne sint avari. Nec mirum: nam *primum* *omni* quidem tempore cruciabantur homines sacra auri fame, sed nullo magis, quam illo: quod qui Juvenalem legerit, non inficias ibit. Etsi autem Juvenalis Romam describat, ibique morum corruptela major fuerit, quam alibi forte; tamen in Graecia quoque et ubique videbat Paulus, avaritiam esse *ρίζαν malorum omnium*, 1 *Tim.* 6: 10. — Deinde Paulus ipse minime erat avarus; *Act.* 18: 3. 1 *Cor.* 4: 12. 9: 6. 2 *Cor.* 12: 13, 14. *Phil.* 4: 11, 12. 2 *Thesf.* 3: 8. Hinc gravissima illa contra avaritiam monita; 1 *Cor.* 6: 10. *Col.* 3: 5. 1 *Thesf.* 2: 5. 4: 11. 1 *Tim.* 6: 9, 10. *Tit.* 1: 7.

Ἀρκοῦμενοι τοῖς παροῦσιν.] Etiam hoc faepius monet Paulus, ut rebus suis contenti vivant Christiani; 2 *Cor.* 9: 8. *Phil.* 4: 11, 12. 1 *Tim.* 6: 6, 8. Nam ipse etiam semper forte sua laetus vivebat, *Phil.* 4: 11.

COL. 7.

ἡγουμένων.] Hoc nomine Ecclesiae doctores in N. F. nemo vocavit, praeter Auctorem nostrum et Lucam. Paulus tamen eos, qui Ecclesiae praesunt, dixit τοὺς προϊστάμενους, Rom. 12: 8. 1 Thesf. 5: 12. 1 Tim. 5: 17. Illo autem nomine usus est Scriptor, quia lectoribus notissimum erat: in V. F. enim populorum exercituumve ducibus tribuitur. Praeterea ad Hebraeos, qui sacerdotes maximi faciebant, scribens Auctor, de honore etiam ministris Evangelii praestando *summo* loquitur: qualis dictorum ad conditionem opinionumque lectorum conformatio indoli Paulinae maxime convenit; uti saepe jam vidimus. Cf. quae de Eph. 4: 11. diximus ad 3: 1. p. 56.

Caeterum Paulus quidem suum ipsius exemplum imitandum proponere solet: at si Apostolus hanc epistolam scripsit, id hic facere non potuit, quia non adeo notissimus erat Hebraeis. Sic etiam Romanis et Colossensibus, ipsum non cognoscentibus, se non proposuit in exemplum. Cf. cum toto Phil. 3: 17: Σκοπεῖτε τοὺς οὕτω περιπατοῦντας, καθὼς ἔχετε τύπον ἡμῶν.

Τὴν ἔκβασιν.] Semel adhuc legitur in N. F. 1 Cor. 10: 12.

Ex hoc etiam colo; coll. 10: 32 sqq. constare videtur cl. Schulzio, p. 130 sqq. Auctorem hujus epistolae Paulum esse non posse. „ Nam loquitur Auctor de doctoribus, qui Hebraeos antea docuerant; nec fuisse videtur moris Paulini, opus alienum perficere, ac doctorem se gerere illorum, qui ab aliis docebantur.” Nihil afferre opus est, nisi *Rom.* 1: 10, 13. quo loco Paulus dicit se ad Romanos scribere, etsi ab aliis doctos. Praeterea ex his locis et 5: 12 sqq. 6: 1 sqq. constare videtur Schulzio, „ jam diu fuisse, ex quo lectores Christiani facti essent; cum et de tempore pristino loquatur junior Auctor, et de doctoribus jam mortuis.” Sed si Paulus hanc epistolam scripsit, fecit paulo ante Hierosolyma destructa, quum Romae esset captivus. Itaque tum loqui potuerat de tempore pristino, ac de doctoribus Stephano, Jacobo aliisque, sive violenta morte, seu placida defunctis. Ergo hinc non patet juniorem fuisse Auctorem, et serius vixisse.

COL. 8.

Jesus Christus hic mihi doctrinam de *J. C.* significare videtur; uti *Rom.* 15: 5. 16: 7. 2 *Cor.* 1: 19, 20. 11: 3, 4. 12: 2. *Gal.* 1: 22. 5: 6. *Eph.* 4: 20. *Phil.* 1: 15-17. *Col.*

2: 6. (1). Quod haud scio, an in reliquo N. F. usquam obtineat. — Certam autem et immutatam esse Jesu doctrinam, nemo gravius quam Paulus affirmavit. V. 2 *Cor.* 1: 19. 3: 11. *Gal.* 1: 7.

COL. 9.

Δίδαχαῖς ποικίλαις καὶ ξέναις μὴ παραφέρεσθε.] Saepius idem monet Paulus; *Rom.* 16: 17, 18. *Eph.* 5: 6. 2 *Thesf.* 2: 3. *Col.* 2: 4; ad quem postremum locum alia laudat Grotius. Doctoribus falsis acriter resistebat Paulus, *Rom.* 14: 1 - 4, 10. 1 *Cor.* 8: 9. (2) Prorsus autem convenit *Eph.* 4: 14: "ἵνα μηκέτι ὦμεν — περιφερόμενοι πάντι ἀνέμῳ τῆς διδασκαλίας.

Χάριτι βεβαιῶσθαι τὴν καρδίαν.] Eodem sensu Paulus scribit στηρίζειν; *Rom.* 1: 11. 16: 25. 1 *Thesf.* 2: 3, 13. 2 *Thesf.* 2: 17. 3: 3; et hoc ipsum βεβαιῶν; 1 *Cor.* 1: 6, 8. 2 *Cor.* 1: 21. *Col.* 2: 7. De voce χάρις, e more Paulino sine adjuncto posita, vide ad 12: 28.

Βρῶ-

(1) Vid. cl. Heringa *Verhand.*, ten betooge, dat Jesus en zijne Apostelen zich doorgaans niet geschikt hebben, naar de verkeerde denkbeelden van hunne tijdgenooten; p. 56, 57; ubi haec explicatio ex oratione contexta probatur.

(2) Vide et Koppium *ad Gal.* 2: 3-5. 5: 2 et E. A. Berger, *Prolegg. in Interpret. Epist. ad Gal.* p. 15 sqq.

Βρώμασιν.] Forte ritus Mosãicos intelligit, quos Paulus simili modo descripsit, *Col.* 2: 16; forte tangit eos, qui lautis epulis dediti erant. Ita Paulus, *Rom.* 16: 18. *Phil.* 3: 19.

COL. 10.

Θυσιαστήριον.] Totum cultum etiam significat, *1 Cor.* 9: 13. Phrasis autem *edere ex altari*, sive *ex sacris*, sive *ex sacrificiis*, etiam legitur ibidem et *10: 18*.

COL. 12.

Ἴνα ἀγιάσῃ διὰ τοῦ ἰδίου αἵματος τὸν λαόν.] Dictio est, qua nulla magis est Paulina. Vide ad *9: 12*.

COL. 14.

Fere idem dicitur, *11: 13*, ad quem locum dicta vide.

COL. 15.

Priorem hujus coli partem, ex sacris Hebraicis petitam, ad consilium suum accommodat Auctor, adjuncta explicatione, quae sequitur, intercedente formula τοῦτ' ἔστιν. Profus eodem modo scribit Pau-

Paulus, *Rom.* 10: 6; ubi utitur loco, *Deut.* 30: 12: Τίς ἀναβήσει εἰς τὸν οὐρανόν; quod explicat: Τοῦτ' ἔστι Χριστὸν καταγαγεῖν. Deinde citat *Deut.* 30: 13: Τίς καταβήσεται εἰς τὸν ἄβυσσον; quod explicat: Τοῦτ' ἔστι Χριστὸν ἐκ νεκρῶν ἀναγαγεῖν.

Est autem posterius hujus coli membrum ex *Hof.* 14: 3. petitum. Sic etiam Paulus saepe, ne suis ipsius verbis quid dicat, oraculo V. F. utitur; *Rom.* 15: 3, 21. 1 *Cor.* 1: 31. 10: 7. 2 *Cor.* 4: 13. al. Praeterea eandem, e sacrificiis petitam, imaginem in res Christianas transtulit Paulus, *Rom.* 12: 1. *Phil.* 2: 17. 4: 18.

COL. 16.

[Κοινωνίας.] Hac voce, de liberalitate in pauperes, solus usus est Paulus; *Rom.* 15: 26. 2 *Cor.* 8: 4. 9: 13.

[Εὐαριστεῖται ὁ Θεός] pro τῷ Θεῷ. De his passivis cum nominativo, Paulo etiam usitatis, vide ad 8: 5.

COL 17.

[Πείθεσθε κ. τ. λ.] Idem monuit Paulus, *Phil.* 2: 29. 1 *Thesf.* 5: 12.

[Ἀγρυπνοῦσιν.] Ἀγρυπνέω, solliciter curo, occurrit etiam, *Eph.* 6: 18. Itidem suam Christi-

tianorum curam ἀγρυπνίαν dixit Paulus, 2 *Cor.* 6: 5. 11: 27.

Χαρά.] Hoc Paulo proprium est, ut affectionem, doctori ex Christianorum pietate natam, vocet χαράν. Vide loca in Lexicis laudata.

Στενάζοντες.] Eodem sensu legitur hoc verbum; *Rom.* 8: 23. 2 *Cor.* 8: 23. 2 *Cor.* 5: 2. 4; alio in reliquo N. F.

Ἀλυσιτιλές.] Adjectivum non saepe obvium, per ἄ privativum incipiens; qualia multa in hac epistola et apud Paulum legi, vide ad 7: 3.

COL. 18.

Προσεύχεσθε περὶ ἡμῶν.] Idem votum saepe prodit Paulus; *Rom.* 15: 30. *Eph.* 6: 19. *Col.* 4: 3. 1 *Thesf.* 5: 25. 2 *Thesf.* 3: 1. Nam omnino magnam putabat esse precum vim, *Phil.* 1: 19; quare et, *Eph.* 3: 14, dicit, se assiduo pro Christianis genua flectere; ac graviter monet, *Col.* 4: 2, ne preces intermittant. Quodsi miraris, Auctorem nunc indicia exhibere, quibus ipsum Hebraei cognoscerent, legas, quae diximus ad 2: 3. p. 30, 31. Atque ibi dictis hoc adde. Si Paulus hujus epistolae Auctor est; mihi sic forte egisse videtur: Nomen suum ejus principio non inscripsit, ne Hebraei eam legere recusarent: fini vero addidit talia, unde conjicere poterant, Paulum esse il-
lius

lius Auctorem, quia, si perlegissent epistolam, ejus Auctorem scire lectoribus liceret, imo prodesset: nam ita certiores fiebant, Apostolicam auctoritatem habere hanc epistolam. Hanc hypothefin hic commemoro, qua multa dissentientium ratiocinia evertantur.

Καλὴν συνείδησιν.] De hac Paulum [etiam saepe loqui, vide ad 10: 22.

Ἀνάστρέφεισθαι.] Vocem esse fere soli Paulo propriam, dictum ad 10: 33.

Posteriore membro se commendat Auctor a conscientiae puritate et vitae integritate: unde patet ipsum saepe injuste fuisse accusatum; alioquin enim quare se defenderet? Idem imprimis etiam Paulo conveniebat, qui, multis criminationibus obnoxius, se hoc modo defendere saepe cogebatur. Vide *Act.* 24: 16. *Rom.* 9: 1. *1 Cor.* 4: 16. 7: 7. 10: 33. 11: 1. *2 Cor.* 2: 17: 4: 2. *Eph.* 5: 1. *Phil.* 3: 17. *1 Thesf.* 1: 6. 2: 4 - 12. *2 Thesf.* 3: 7. al.

COL. 19.

Περισσοτέρως.] Haec forma apud unum fere Paulum occurrit, uti dictum ad 2: 1.

Ἀποκατασταθῆναι.] Est verbum hoc proprium de restituendo aliquo in statum pristinum, adeoque
 O etiam

etiam de eo custodia liberando (1). Unde patet, Auctorem non fuisse sui juris, quum haec scriberet. Jam vero Apostolorum nullus vinculorum suorum mentionem fecit, nisi Paulus, quem vide *Eph.* 3: 1. 4. 6:20. *Phil.* 1:7, 13, 14. *Col.* 4: 18. 2 *Tim.* 1: 8, 16. 2: 9. *Philem.* 1: 9., 10.

Ἑμῖν.] Scribit Auctor, ac si solis Hebraeis viveret. Ita Paulus, *Phil.* 1: 24, dicit sui quidem causa se mortem optare, ut cum Christo esset; „ sed diutius vivere ἀναγκαιότερον δι' ὑμᾶς: plane ac si Philippenses soli essent Christiani, quorum curam ipse gereret. Eadem ratione scribit, *Col.* 1: 24: „ Gaudeo παθήμασι subeundis (non in commodum Christianorum omnium, sed) ὑπὲρ ὑμῶν.” Et tamen Colosensibus prorsus ignotus erat Paulus. Ita quoque dicit Philemoni ejusque affinibus et amicis, *epist.* vs. 22, se sperare fore ut, per ipsorum preces, liberetur ipsorum in gratiam: Ἐλπίζω γὰρ, ὅτι διὰ τῶν προσευχῶν ὑμῶν χαρισθήσομαι ὑμῖν. Item *Eph.* 3: 1. se vocat δέσμιον ὑπὲρ ὑμῶν; et *col.* 13. loquitur de θλίψεσι ὑπὲρ ὑμῶν. Etiam *Phil.* 1: 19. „ Scio, in-

(1) Vide Raphaelii *Annot.*, ex Polybio et Arriano ad h. l. p. 688. item ad *Act.* 3: 21. p. 312. sqq. De voce ἀποκατάστασις cf. Valkenarii *Scholl.* ad *Luc.* 6: 10. T. I. p. 220. ad *Act.* 3: 16. p. 305. Schleusneri *Lex.* in v. Kuinoelium, ad *Act.* 3: 21. p. 128. Herodian. II. 6. 17. Aeschinis *Soc. Dial.* III. 17, alios.

inquit, hoc mihi salutare fore, *διὰ τῆς ὑμῶν δεήσεως.*” A politissima Pauli urbanitate talia expectes: alibi frustra quaeras.

Praeterea animadvertas, sententiam coli 18 et 19. plane convenire cum *Phil. 1. 19.* et *Philem. 22.* Quibus ex locis praeterea patet, credidisse Paulum, se custodia ista, qua tum Romae detinebatur, liberatum iri. Atqui hujus epistolae Auctor, qui etiam in Italia (vide ad col. 24.) custodia retinebatur (vide ad vocem ἀποκατασταθῶ) etiam credebatur, se brevi liberatum iri (col. hoc et 23). Quae spei confensio, Paulum inter et Auctorem nostrum, non est negligenda.

COL. 20.

‘Ο δὲ Θεὸς τῆς εἰρήνης.] Phrasis est Paulo, inprimis in fine epistolarum, propria; *Rom. 15: 33. 16: 20. 1 Cor. 14: 33. 2 Cor. 13: 11. Phil. 4: 9. 1 Thesf. 5: 23.*

‘Ο ἀναγαγὼν ἐκ νεκρῶν κ. τ. λ.] Quam luculenter Auctor noster hic probat sibi constare, Jesum vere e mortuis rediisse! Sunt tamen, qui negent.

Τὸν κύριον ὑμῶν Ἰησοῦν] Codd. MSS., Versf. et Edd. multae suadent, ut addatur Χριστόν; quam dictionem: ὁ κύριος ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστός,

Paulo esse propriam, docet Gersdorffius, *Sprach-Charact.* T. I. p. 288, sq.

COL. 21.

Τὸ εὐάρεστον.] De neutro tali adjectivo pro substantivo, dictum ad 6: 17. Porro haec vox solis Paulo et Auctori huic in N. F. est propria. Denique votum, quale hic invenis, saepissime apud Paulum legas. Vide epistolarum fere omnium finem.

Ἀμήν] saepe addit Paulus. Vide Grotium ad *Rom.* 1: 15. Locis ibi laudatis saepe etiam praecedat doxologia, similis hujus loci doxologiae.

COL. 22.

Facile putes, colon 21 Auctoris scriptum absolvere. Verum scribendi finem invenire vix potest commotus animus. Hinc denuo sequitur monitum; postremo salutationes. Ita fere solet Paulus. Epistolam ad Romanos (secundum vulgarem capitum divisionem) putes finitam post 15: 33; sed totum Cap. 16. subjungitur, monita salutationesque continens. — Quae autem hic sequuntur pauca verba, ita sunt Paulina, ut nihil magis: nam in Pauli epistolarum fine fere semper prorsus eadem inveniuntur.

Παρακαλῶ — παρακλήσεως.] Hac utraque voce etiam alii quidem N. F. scriptores utuntur hoc sensu; nemo tamen saepius quam Paulus. Vide Lexica. En iterum urbanum ac politum Pauli ingenium. Nam non casu sic scripsit. Vide *Rom.* 1: 11, 12.

Ἀνέχεσθε τοῦ λόγου.] *Benignas praebite doctrinae aures.* Dictio insolentior. Tamen legitur 2 *Tim.* 4: 3. τῆς ὑγιαίνουσῃς διδασκαλίας οὐκ ἀνέχονται. — Ἀνέχειν τινος (de homine, non item de re) legitur etiam, 2 *Cor.* 11: 1, 19 et alibi.

Καὶ γὰρ διὰ βραχέων ἐπέστειλα ὑμῖν] Sic *Eph.* 3: 3: καθὼς προέγραψα ἐν ὀλιγῶ.

E contrario Galatis scribit Paulus, 6: 11. de *magnitudine* (1) illius epistolae. Quod comparans cum nostro loco, miraris forte, epistolam ad Galatas dici magnam, ad Hebraeos parvam, quum tamen haec Capp. 13 constet, illa 6. Sed cogites *magnum* et *parvum* per se (absolute) non exstare, sed tantum habita ratione ad res alias (comparative). Atqui haec ratio non eadem in utraque epistola. Prior magna est, quia Paulus illam sua manu scripserat, uti diserte addit l. 1.; quum plerumque

(1) Ita enim puto locum illum esse intelligendum, ut sententia probabilis oriatur. Quae interpretatio confirmatur et *Eph.* l. 1. et hoc ep. hujus loco.

que rebus tot tantisque occupatus esset, ut literas librario dictaret. V. *Rom.* 16: 22. I *Cor.* 16: 21. *Col.* 4: 17. 2 *Thesf.* 3: 17. Posterior parva dicitur, quia res omnium gravissimae in ea explicantur, quarum copia facit, ut brevius tractentur.

Quae res, quum ita se habeat, evertit etiam illorum interpretum opinionem, qui ob haec verba putant, Caput 13. non ad epistolam ipsam pertinere, sed esse scriptum quoddam ab illa diversam. Quae opinio nullo alio fundamento innititur.

Saepius, uti h. l. fit, Paulus monet lectores, ne aegre ferant, se ipsis scripsisse; *Rom.* 15: 14. I *Cor.* 4: 14. 2 *Cor.* 7: 12.

COL. 23.

Τιμόθεον.] Non multa in hac epistola leguntur, quae opinioni, de Paulo ipsius Auctore, majorem concilient probabilitatem, quam haec Timothei mentio. Timotheus enim et a nullo alio N. F. scriptore memoratur, et a Paulo saepissime, cujus amicus sive potius filius conjunctissimus fuit. Eum saepe Paulus nominat, uti h. l., τὸν ἀδελφόν; *Cor.* 1: 1. I *Thesf.* 1: 1. *Philem.* 1. Quod si dicis,

Ti-

Timotheum his locis *fratrem* vocari, non Pauli, qui *filium* eum appellet, habita ratione; sed lectorum; non quidem repugno, sed affirmo, etiam h. l., illum *posse* vocari *fratrem*, ratione lectorum habita. Deinde Paulus etiam Titum plerumque vocat *filium*; sed 2 Cor. 2: 12. τὸν ἀδελφόν μου, imo ipsum Timotheum, 1 Thesf. 3: 2. τὸν ἀδελφόν ἡμῶν. — Ceterum Auctor, docente hoc colo, expectabat, Timotheum, qui ipsi in Italia (vide ad col. 24.) non aderat, ad se venturum: atqui scriptores de vita Paulina ex hujus epistolis demonstrant, Timotheum Paulo captivo primum non affuisse. — Nominari autem hic Timotheus poterat, quia circumcissus (Act. 16: 3.) Judaeo-Christianis acceptior erat, quam reliqui Pauli comites, fere omnes non circumcisi.

[Ὁψομαι ὑμᾶς.] Semper etiam Paulus ardebat amore Christianorum visendorum, quem saepe diserte indicat; Act. 20: 16. sqq. Rom. 1: 10, 13. 15: 23, 24. 1 Cor. 4: 19. 11: 34. 16: 4. 2 Cor. 1: 15. Phil. 2: 24. 1 Thesf. 2: 18: 3: 10. 2 Tim. 1: 4. Philem. 22. Quia autem Auctor nullam causam memorat, quare Hebraeos invisere velit, sed de itinere ad eos loquitur, tanquam de re, quam nemo miretur, videtur nulli loco adstrictus, sed peregrinari solitus fuisse. Qualis fuit Paulo vivendi ratio.

COL.

COL. 24.

Saepe quidem Paulus multos vocat, et quos ipse salutet, et qui lectores salutent; interdum tamen brevius scribit, v. c. 2 *Cor.* 13: 12, qui locus cum h. l. maxime convenit. — Modus autem salutandi prorsus est Paulinus, quem inter et reliquorum Apostolorum salutandi morem, quid sit discriminis, quisque facile videat.

Οἱ ἀπὸ Ἰταλίας.] Hoc quam eximie in Pauli res conveniat, non opus est, ut moneatur. Item οἱ ἀπὸ Ἰταλίας nihil significare possunt, nisi *Italos.* (1). Jam recte quidem monent quidam viri docti, hos Italos in alia ecclesia, unde haec epistola scripta sit, *potuisse* adesse: sed primum hoc temere fingitur; deinde mirum fit,
 fi

(1) Et tamen hoc negat cl. Schulzius, p. 17, sq. de iis explicans, *qui ex Italia venerint.* Videant igitur alii, quo modo explicent, *Act.* 17: 13, ut unum tantum locum citem; ubi dicuntur Judaei, οἱ ἀπὸ τῆς Θεσσαλονίκης, quum audivissent de Bereënsibus, quos Paulus inviserit, tum demum eos adiiisse. Sed quem tandem, qui Graecos legit, latet τὸς ἀπὸ Πλάτωνος non significare, eos *qui a Platone veniunt*, sed *Platonicos*; τὸς ἀπὸ στοῶς, *Stoicos*, cet.? V. Vigerum et Hoogev. p. 519, sq. Verum in universum caute legendae cl. Schulzii notae de dictionis Graecae minutis. Cf. v. c. ipsius et Valckenarii notas ad 11: 3.

si peregrini salutent Hebraeos, hos ab ipsius ecclesiae illius sociis non salutari.

COL. 25.

Finis idem est, qui omnium Pauli epistolarum, huic uni prorsus privus. Nam, quum ipsius nomine circumferrentur epistolae fictitiae, 2 *Thesf.* 2: 2, nec tamen Paulus, ut scirent Christiani, quae essent falsae, quae verae, sua ipsius manu totas epistolas, temporis penuria, scribere posset; Thesfalonicensibus, 2 Ep. 3: 17. dixit, se omnibus epistolis salutationem adscripturum esse sua manu, hanc similemve; unde nulla est Pauli epistola, in cuius fine non ipse appreccetur *Χάρις*. Quare patet, huic epistolae Pauli quasi sigillum esse additum.

Hacc

Haec mihi et dictionis et argumenti similitudo huic epistolae cum tredecim illis, quas constat esse Paulinas, intercedere videtur. Verum jam videor mihi audire dicentem: „Est vero illa satis magna: sed major fortasse dissimilitudo, de qua aut nihil aut pauca dixisti.” De hac igitur pauca etiam videamus.

I.

„Omnibus epistolis nomen suum praefixit Paulus, huic non item.” Non tantum Paulus *illud* fecit, sed omnes omnino istius aevi epistolographi. Igitur aut nomen Auctoris temporis injuria perit; aut Scriptor, nomen non praeponens, latere voluit. Si prius; facile Pauli nomen praepositum esse potuit: sin posterius; excogites quaeso rationem, quare Barnabas, Lucas, Clemens, vel alius quicunque id omiserit. Nescisne? Verum mihi, quum satis esset dicere, etiam me nescire, quare Paulus nomen suum non praefixerit; mihi inquam causa est satis probabilis, quare initio latere lectores voluerit Paulus, in fine epistolae non item. Nam tantum erat Judaeorum in Paulum odium, ut multi non legisent epistolam, ipsius nomen praeferentem; quam quum perlegissent, nulla erat causa, quare amplius iis ignotus maneret.

II.

II.

„ At Hebraeos non cognitos habebat Paulus ; Auctor epistolae eorum amicus erat. ” Non magis cognovit aut Romanos aut Colosenses. Imo hos numquam viderat ; in Palaestina saepius degerat, multorumque amicus factus fuerat ; quod etiamsi non ita sese haberet, ne tamen inde conficias, Paulum non ita scribere potuisse, uti scripsit Auctor. Nam ignotis etiam summum amorem declarare solere Paulum, vide ad 13: 19, alibi.

III.

„ At Paulus solet confusius, magis commoto animo, verbosius, indistinctius scribere. ” — Primum non ita fluit hujus epistolae oratio, quin in ea multa durissime dicta inveniantur ; v. c. 2: 5. 3: 15. 4: 3. 6: 12. 7: 20. 10: 15. — Deinde in reliquis quidem epistolis scribendis animo commoto erat ; sed Ephesios, sive potius Asiae minoris Ecclesias illas, ad quas epistola, quae *ad Ephesios* inscribitur, data esse videtur, non multum, et Colosenses prorsus non cognoverat ; unde etiam epistolas ad illos utrosque datas, vides esse longe diversas a reliquis Paulinis, et multo magis periodicas (1).

IV.

(1) Hoc jam observavit Th. Beza ad *Col.* 1: 24.

IV.

„ At hic non leguntur phrascs Paulo familia-
 res: οὐκ οἶδατε; οὐ θέλω ὑμᾶς ἀγνοεῖν; τί οὖν;
 τί οὖν ἐροῦμεν; cet.” Primum quidem hae non
 prorsus in hac epistola defunt: vide ad 3: 12.
 10: 30. 12: 17. Deinde quod non plura ta-
 lia in illa inveniuntur, inde fit, quia animo non
 ita vehementer commoto haec epistola scripta est.
 Quae eadem res causa est, cur hae phrascs non
 inveniuntur, nisi in epistolis fervide scriptis. Sic
 formula οὐκ οἶδατε, non legitur in epp. ad *Eph.*,
Phil., *Colosf.*, aliis; imo ne in 2 *Cor.* quidem. Οὐ
 θέλω ὑμᾶς ἀγνοεῖν, non obvium est in epp. ad
Phil., 2 *Thesf.*, 1 et 2 *Tim.*, *Tit.* Τί οὖν non inve-
 nitur nisi in solis epp. ad *Rom.*, 1 *Cor.*, *Gal.* Τί
 οὖν ἐροῦμεν; non nisi in sola *Rom.* occurit: aliae si-
 miles v. c. θέλω ὑμᾶς εἰδέναι, solis 1 *Cor.* et *Col.*:
 τοῦτο δέ φημι, sola 1 *Cor.*: γνωρίζω et γνωρίζομεν,
 solis 1 et 2 *Cor.* *Gal.*, *Phil.* Praeterea haec duo
 posteriora non dici poterant, nisi ab eo, qui aucto-
 ritate sua loqueretur; atqui illa in hac epistola uti
 non potuisse Paulum, vidimus ad 2: 3. Sunt prae-
 terea similes dictiones: οἶδαμεν δέ, οἶδατε, εἰδό-
 τες: sed hae pertinent ad stilum epistolarem, unde
 in hac scriptione, quae multo magis est dispu-
 tatio quam epistola, fere non inveniri possunt;
 tamen οἶδαμεν γάρ legitur, 10: 30. Si plures ta-
 les

les dictiones tibi in mentem veniunt; videbis eas omnes fere unice legi in *Rom.* 1 et 2 *Cor.* et *Gal.*, in reliquis epistolis aut rarissime aut nunquam. Atqui argumentum nostrae epistolae maxime convenit cum argumento epp. ad *Rom* et *Gal.*; sed ejusdem stili lentus placidusque cum stilo epp. ad *Eph.*, *Col.*, *Phil.*, cet.; licet haec sit diversitas, quod illae sint *epistolae*, haec *disputatio*

V.

„ At tot nove dicta in hac epistola legas, quae nusquam apud Paulum exstant.” Verum Paulus stili variandi fuit peritissimus. Compose sis epistolam ad Romanos, cum literis ad Philippenses datis, aut has cum priore ad Corinthios: num eundem facile sentias auctorem? (1) An putes orationis sapientissimae et eloquentissimae coram Areopago habitae auctorem, eundem esse atque illum, qui tenerrimo cum affectu sermonem habuerit ad Ephesiorum Episcopos? Quid tandem simplicius est ac diversitati minus obnoxium, quam epistolarum inscriptio apud Veteres? Quam parvum discrimen est inter salutandi formulas omnium fere Ciceronis epistolarum? Verum apud Paulum ne duarum quidem epistolarum

ex-

(1) Epistolarum singularum indoles maxime diversa a ven. Vlotenio, *de Bijbel*, Tom. XI. p. 544, sqq. descripta est, Taciti modo; accurate, vere, nervose.

exordia, si utramque ad *Thesal.* exceperis, *verbis* invenias similia, *rebus* omnia conveniunt. In quaque etiam Pauli epistola multa sunt peculiariora, quae in reliquis non invenias; v. c. in epistola ad Romanos, octies vocatur nomen auctoris V. F. ex quo locus aliquis citatur, in reliquis Pauli epistolis nusquam. In eadem, interrogationi suae ipse decies respondet, per formulam *μη γένοιτο*; quae illi epistolae ita priva est, ut semel tantum legatur in *1 Cor.*, bis in *Gal.*, saepius nusquam. In epistolis ad *Eph.* et *Col.* Paulum perpetua oratione periodos inter se connectere, jam vidimus, dum in reliquis epistolis abruptius scribat. — Ac si de phrasibus dicas in hac epistola obviis, sed in nulla Paulina; quot verba, alibi apud Paulum non occurrentia, in singulis ipsius epistolis inveniuntur! In *Gal.* 57., *Eph.* et *Col.* 145., *Philipp.* 54. *1 Tim.* 81. *2 Tim.* 63. *Tit.* 44. (1) Imo ipsae etiam illae literae ad *Eph.* et *Col.*, quae formulis et sententiis totae quantae fere conveniunt, multa habent maxime diversa (2). Quod si
igi-

(1) Nitor fide doct. H. Planckii: *Bemerkungen über den ersten Paulinischen Brief an den Timotheus*; coll. J. L. Hugii, *Einleitung in die Schriften des Neuen Testaments*, ed. alt. p. 396. Tom. II. Cf. idem p. 347 sq.

(2) De quibus vide ven. A. van Bemmelen, *Disf. de Epistolis Pauli ad Ephesios et Colossenses inter se collatis* (L. B. 1803) p. 26, 43, sq.; quem de eorundem a reliquis Paulinis diversitate cf. p. 20, 21.

igitur in parvis illis epistolis, argumenta similia eademve saepius tractantibus, tot inveniantur ἄπαι λέγόμενα; quot non invenias oportet, in hoc satis magno scripto, argumentum ab omnium argumento diversum tractante (1)!

VI.

„At longe purior est lingua Graeca hujus epistolae, quam Paulinarum.” Fingamus, rem se-
fē ita habere. Haec *primum* tamen diversitas non est admodum magna: nam *et* ad plura hujus epistolae bene Graece dicta, ex Pauli epistolis similia citavimus (v. c. 1: 3. 2: 17. 3: 13, 16. 4: 2, 13. 6: 17. 9: 26, 27. 10: 13, 25, 33. 11: 3, 9, 28. 12: 14) *et* multa sunt, in Pauli epistolis, ex politissima Graecorum elegantia hausta, atque Athenas redolentia, quae in hac epistola non inveniuntur (quod Grötii, Raphelii, Albertii, Bosii, Valckenarii, aliorum annotatio ubique docet) *et* hanc ad Hebraeos epistolam scaterere Hebraismis, nemo negavit. *Deinde* Paulum *potuisse* purius Graece scribere, quam vulgo faceret, inde patet, quod, plerumque quidem vocabulorum dictionisque elegantiam negligens,

(1) Talia propter argumenta liberaliter profitetur cl. Schulzius p. 52, sqq. se non putare haec ἄπαι λέγόμενα demonstrare, Paulum non esse auctorem epistolae.

gens, vel sic tamen, ubi ex certaminibus Graecis dictionis colorem petit, ibi semper voces sexcentas illas, de re agonistica usitatas, significatione optime Graeca usurpârit; quod cum aliunde, tum ex Lydii *Agonistico Sacro* constat. Scilicet hac de re, Hebraeis non admodum nota, Hebraismis uti non poterat. *Denique* ratio probabilis adest, quare Paulus, si hanc epistolam scripsit, eam paulo melius Graecam scribere debuerit, quam reliquas. Hanc enim sedatus confecit, reliquas fere concitatus, quod ex utrarumque stilo confici posse, omnes affirmant; unde fit, ut hoc scriptum disputatio potius sit, quam epistola. Jam vero observa homines, duabus linguis uti solitos, v. c. Clivenses, Benthemienses, Frisios Orientales; qui modo Belgice loquuntur, mox Germanice, uti Paulus modo Graece loquebatur, mox Hebraice. Hos homines si vel loquentes audis, vel legis, quod celeriter Belgice scripserint, multa invenias e lingua Germanica petita; si Germanice, multa ex Belgica: sed eaedem illae dictiones minus rectae longe pauciores erunt in iis, quae sedato animo scripserint. Quam rem si inde explices, quod homines illi tum plerumque studeant purius scribere, non nego: sed idem illud studium, quare a Paulo prorsus abjudices? Verum etiamsi homines illi huic puritati non student,

dent, tamen sedati melius scribunt, quam concitati. Ratio in promptu est: licet enim res, non linguam, cogitent, tamen hominibus tranquillibus; invitis etiam, succurrit priva utriusque linguae indoles, eique fere in seipso scribendo sese accommodant. Atque idem etiam factum fuisse putem in Pauli animo, et hinc explicandam esse linguam hujus epistolae paulo melius Graecam.

Verum hanc virorum doctissimorum, de hujus scripti dictione magis Graeca, sententiam non adeo verba singula spectare credo, quam potius totam orationem ejusque rationem periodicam, qua in re Graecis scriptoribus similior videtur Auctor noster (1).

VIII.

„ At hoc ipsum, quod scriptum, ratione periodica ac (quae cum illa conjunctae sunt) dictionis majestate et sublimitate, item oratione poetica, epistolis Paulinis superius est, imprimis me mover, ut negem Paulum esse illius auctorem.” Libenter tibi concedo, *universum* hoc scriptum his rebus antecellere *universas* Pauli

(1) Huc imprimis referam celebre Origenis judicium apud Euseb. *H. E.* VI. 25.

li epistolas. Sed haec diversitas ex argumenti diversitate est derivanda. Hoc enim scriptum, uti jam dixi, est *disputatio* de excellentia religionis Christianae prae Mosaica, Hebraeis inscripta. Pauli epistolae tredecim fere sunt *epistolae*, quibus priva ecclesiae alicujus, ad quam dabantur, conditio emendaretur. Ergo in his epistolis, quae generatim, de religionis Christianae praestantia, de Jesu majestate, cet., grande dicuntur, iis multa tenuia immiscentur, quae ad privatam ecclesiae alicujus conditionem pertinebant, nec sublimi ratione efferri poterant: nam rebus minoribus ubertas orationis adhiberi vix potest: sed res graviores ipsae verba rapiunt, atque ita fit et gravior et splendidior oratio. Quae cum ita sint, consequitur, vix universas Pauli epistolas cum hoc scripto universo conferri posse: si autem illarum partes cum hujus partibus comparas, stilum plane eundem comperias. Quanquam, quod ad rationem periodicam attinet, jam paulo ante citavimus totas epistolas ad Ephesios et Colossenses, in quibus eadem ratio inveniatur, quod Bezae auctoritate confirmavimus. Ad singula autem hujus scripti loca grandius dicta, ex diversis Pauli epistolis dicta non minus grandia laudavimus. Et sunt etiam in literis Paulinis loca, quibus haud scio, an paria suppeditet scriptum ad Hebraeos; v. c. quod ad dictionis vim, I Cor.

9, quod ad colorem poëticum *Rom.* 11: 16-24.
1 Cor. 3: 10-16. 12: 14-27. (1)

VIII.

„ At Paulus non solet e nomine de re ratiocinari, uti saepe Scriptor ad Hebraeos.” Vide ne temere dicas, atque opinionem rejice, exempla légens ad 2: 8 adducta.

IX.

„ At non uni thesi tamdiu inhaerere, neque ita dialectice procedere solet Paulus.” Una est thesis, quae per totum scriptum régnat; sed ea

2

(1) De pulchritudine posterioris ep. ad Corinthios vide cl. Royaards, l. I. p. 111, sqq., de ep. ad Philemonem ven. D. A. Wildschut, *Specim. de vi dictionis et sermonis elegantia in ep. Pauli ad Philem. conspicuis* (Traj. 1807) al. — Valckenarius, *Prolegom. ad 1 Cor. Schol.* T. II p. 11, qui epistolam ad Hebraeos Paulo abjudicat, dicit, in tredecim illis Pauli epistolis eam esse vim eloquentiae coelestis, ut hac parte ipsi Demostheni Paulus possit anteponi. Item nota est historia, fuisse olim ecclesiasten quendam longe eloquentissimum, quem quum rogarent, quo exercitio se talem praestitisset, respondisse narrat Erasmus, legendis id factum esse Pauli épp.; se enim has habere eloquentia ita praestantes, ut oratorum Graecorum principis scripta longe post se relinquerent.

a diversis partibus spectata. Ac sic etiam una thesis est epistolae ad Romanos, per solam Jesu mortem servari posse non minus Gentiles quam Judaeos: una epistolae ad Galatas, plane abrogatam esse legem Mosaicam. Quas theses admodum dialectice, imprimis in epistola ad Romanos, explicari, vel docent notae Bosveldianae. Quodsi dicas ibi demonstrationem illam saepius interrumpi, in epistola ad Hebraeos non item; primum rursus cogita, quod jam saepius dixi, hanc esse disputationem, illam epistolam. Deinde vel sic tamen saepe in hac demonstratio dialectica rebus aliis impeditur; (vide 2: 1-4. 3: 6-4: 13. 5: 11-6: 20) inde autem a 10: 19 demonstratio dialectica illa finita est.

X.

„At si Paulus fuisset hujus epistolae auctor, ille, qui semper oppugnabat religionem Judaicam, hinc etiam illud fecisset, nec tantum defendisset religionem Christianam (polemice non apologetice scripsisset).” *Primum*, non semper, non coram Gentilibus, non coram Agrippa, oppugnabat Paulus religionem Mosaicam: sed quis tandem illum prohibeat, quominus *numquam* faciat, quod *non semper* fecerit? Tibine licet ita ratio-

cinari: „ Paulus ita solebat facere; atqui hîc non ita factum est; ergo hoc non scripsit Paulus? ” Deest tibi ratiocinii hoc membrum: „ atqui quod non solemus facere, id numquam facimus: ” quo quid tandem est absurdus? Atque hoc dictum esto contra omnia ratiocinia ducta *a priori*, quae vocantur; quae si valent, de vero inveniendò in omnibus rebus desperatum est. Sed *deinde*, quid tandem est oppugnare religionem Mosaicam, nisi hoc sit, si demonstres, abrogatam esse legem Mosaicam, quia debilis et inutilis sit? ” Vide ad 1: 1. 4: 2. 7: 18.

XI.

„ At tot dogmata de Christo iudice, de corporum vitâ futurâ, de regno Dei et Satanae, cet., de quibus saepe Paulus scribit; hic plane defunt. ” *Primum* nego de his rebus plane nihil scribere Auctorem nostrum, et omnes, cupiditate liberi et sanâ interpretandi ratione utentes, alia efficient ex 9: 28. 6: 2. 2: 14; sed de regno Divino nullam hic fieri mentionem, et ego credo. Verum *deinde*, etsi de his nihil scripsisset Auctor, temere inde affirmes, Paulum hanc epistolam non scripsisse. Quo enim jure Apostolum cogas, ut quod in reliquis epistolis fecit, etiam in hac faciat? Alia est ratio reliquarum om-

ni-

nium, alia nostrae. Non fuit propositum Auctoris, ut de talibus rebus ageret, sed de praestantia sacrificii Christi prae sacrificiis Mosaicis, et ut inde lectores ad pietatem excitaret. Quaecunque vero religionis dogmata attingit, ea explicat modo prorsus Paulino; quod ex indice nostro mox videbis.

XII.

Haec Viri Clarissimi! sunt dubia, quae, refutatu digna, equidem sciam ad universam epistolam de Paulo auctore esse prolata. Quae omnia, ac forte alia multa, tum facile solvuntur, quum haec duo cogitamus; primum, esse hoc scriptum non adeo epistolam, quam potius disputationem, quod saepe jam monui: deinde non majorem esse diversitatem inter hoc opusculum et Pauli epistolas, quam inter Pauli epistolas inter se. Imo putem majus esse discrimen, v. c. inter epistolam ad Romanos et ad Philippenses, quam inter epistolam ad Romanos et ad Hebraeos.

XIII.

Sed duo adhuc de hac vel diversitate vel convenientia in universum monenda videntur: primum inveniri in hoc opusculo, Hebraeis inscrip-

scripto, magnam aliquam cum epistolis Paulinis convenientiam. Nempe religionis dogmata hic perspicue sunt explicata, ac de iis acute philosophatus est Auctor. Reliqui Apostoli enim historice potius ea citant, aut lectoribus nota esse sumunt. Paulus solus philosophice illa tractat, h. e. eorum nexum inter se docet eorumque rationem, tam cum sacris Mosaicis quam cum Gentilium opinionibus collatam, eaque vera esse demonstrat. Qua in re saepe ostendi, quomodo methodus etiam argumentandi Paulina eadem sit, quae hoc in scripto regnat: saepius ostendere potuissem (1), sed cum taedio lectoris subtilius haec persequi nolui. Quid juvet haec expendere, quando satis est, ut dicam, neminem primorum religionis Christianae doctorum omni ista argumentandi ratione fuisse usum, praeter unum Paulum?

XIV.

Alterum, quod hic adhuc monere volebam, hoc est, epistolae hujus argumentum, quod ad rei summam, prorsus esse Paulinum. Illud enim his praesertim tribus momentis continetur; primum, religionem Mosaicam esse proprie unam cum
Chris-

(1) Modo si excerpissem Baueri *Logicae Paulinae*.
P. 124 - 355.

Christiana; deinde vero, illam esse abrogatam; quia, tertio, Christiana doctrina ejus species fit longe perfectior. Hinc fit, ut res Israëliticas et Christianas semper inter se misceat, et has ex illis explicet. Qua in re quam mire, siue res siue dictiones spectes, convenient cum hoc scripto epistolae Paulinae, ubique per annotationem nostram ostendimus. Quae convenientia probat, Paulum, si in reliquis epistolis occasio affuisset, in iis ita scripturum fuisse, uti in hac scriptum est.

XV.

Sunt autem quidam viri docti, qui non negent, magnam convenientiam esse inter hanc epistolam et Paulinas, imprimis si argumenti ratio habeatur; sed ob dictionis diversitatem putent, non Paulum, sed ejus amicum vel discipulum hanc epistolam scripsisse. Sed ne hoc quidem ita sese habere videtur. Est enim stili convenientia ita subtilis, uti nulla ratione major esse posset, si cogites et argumentum diversum esse et scriptio- nis genus: disputatio enim magis haec est, quam epistola. Tales stili Paulini idiotismos saepe observavimus; v. c. ad 1: 1, 3, 14. 2: 2, 1-4, 8, 14, 15, 16, 17, 3: 1, 6, 7-11, 13, 15, 16-18, 19. 4: 1, 2. 3: 11-4: 11. 5: 2, 8, 11-14. 6:

6: 2, 6, 7, 8, 9, 13, 17. 7: 9, 19, 27. 8: 5, 6, 8 - 12. 9: 15, 16. 10: 15, 19, 23, 25, 36, 39. 11: 1, 5, 19, 26, 32 - 38. 12: 1, 14, 15. 13: 15, 19, 22, 25.

XVI.

Propter quae omnia si quis mecum putet, argumenta interna jubere, ut Paulus hujus epistolae auctor dicatur, at, quominus asensum praebeat, prohibeatur argumentis externis, quae Patrum Ecclesiasticorum testimoniis constant, quorum multi negant, Paulum esse Scriptorem ad Hebraeos: is, velim, haec observet. *Primum*, non confidendum esse vulgaribus testimoniorum illorum catalogis. Iliacos intra muros peccatur et extra, ut ajunt. Sic etiam in iis testibus colligendis et dijudicandis in utramque partem cupidius actum est; qua in re (venia sit tironi de viro summo haec dicenti) imprimis notandus videtur ven. Bosveld, l. in praef. nostra l. *Deinde*, non idem est pondus testimonii Patrum negantium et affirmantium, etiamsi vel plures negarent, quam affirmarent. Scripti enim anonymi auctorem multos Patres latere, quid mirum sit? Sed si qui sunt, qui affirmant, se scire illum auctorem, ii pro hac sua opinione in traditione ecclesiastica aliisque rebus fundamentum habent.

bere debuerunt. Quare si qui simpliciter non dicunt Paulum esse auctorem, illi *non testantur quidem, eum esse auctorem*, minime vero *testantur, Paulum non esse auctorem*: sin argumentis stabi-
 liant negationem, res aliter se habet. Qui vero dicunt Paulum esse auctorem, illi *testantur*, illum esse auctorem. *Denique* teneatur, totam Ecclesiam Orientalem Paulum habuisse auctorem; Ecclesiae Occidentalis magnam, forte etiam majorem, partem non item: in priori vero nullum apparere partium studium, quo ducta illam sententiam tuita sit, in posteriori apparere. Nempe haereseos Montani (et forte Novatiani) socii hujus ep. loco 6: 4-6. utebantur, quo probarent opiniones suas, de lapsis non recipiendis. His hominibus acriter resistebat Ecclesia Occidentalis; quae cum locum illum aliter explicare non posset, quam haeretici, ut illum probandi vi privaret, negasse videtur, Paulum esse hujus epistolae auctorem, imo interdum, illam esse auctoritatis Divinae. Dico *videtur*: forte enim quidam Patres Occidentales ob alias rationes illam sententiam tuiti sunt: sed nisi forte de omnibus, certe de nonnullis illud satis constat. Quod autem Tertullianus, ipse Montanista, hanc epistolam non Paulo sed Barnabae adjudicavit, parum in sententiam contrariam probat. Hic enim *et semper* ab Irenaei auctoritate pendet, idem pro-

profitenti, et mihi videtur concessisse adversariis, non esse Pauli epistolam, ut ipsi concederant, esse tamen Barnabae Apostoli. Sed in haec accuratius inquirere nunc non possum.

Priusquam autem finiam, juvat hic addere indices duos, priorem, quo ostendatur, ubi dissentientium de epistolae hujus Auctore sententiae sint refutatae; posteriorem, quo ad locos suos digerantur, quae ad singula hujus epistolae cola dixi.

Quum vero nemo sit, qui majore ingenii acumine et argumentis magis speciosis a Paulo hanc epistolam abjudicavit, quam cl. D. Schulzius, in opere saepius laudato; primum putavi annotandum, ubi in opusculo hoc ad singulas libri illius paginas quaedam animadversa essent, quae saepe viri clarissimi dicta non refutarent quidem, sed tamen dubia facerent. Necesarium hoc putavi, non disputandi libidine, sed veri studio. Nam plane diversa est libri Schulziani nostrique distributio; adeo ut multa Schulziji argumenta videri possent a me non soluta, nisi hic index adderetur.

Ad Schulzii p. 7, sqq. vide Epilogum N°. XVI.

p. 14. de Timotheo τῶ ἀδελφῶ vide ad 13: 23.
p. 58. vide N°. XVI.

p. 74 - 79. vide ad 7: 18. 9: 11.

p. 78, 79. ——— 9: 11.

p. 79, 80. ——— 2: 16.

p. 81 - 85. de modo, quo Mesiam sibi proponit Auctor, vide loca in Indice nostro posteriore de Jesu notanda.

p. 85. vide ad 11: 1.

p. 86. de epistolae consilio et distributione vide ad 10: 19.

p. 90 - 95. vide ad 9: 11, 26.

p. 95 - 100. ——— N°. XI.

p. 102 - 109. ——— N^o. X. et ad 2: 16. 1: 7: 18.

p. 109 - 110. ——— 9: 25.

p. 111 - 115. ——— 10: 38.

p. 116. ——— 1: 8, 9.

p. 118. de saepe citato V. F. vide ad 1: 5 - 13. 7: 14.

p. 118. de ratione typica vide ad 3: 2 - 6, 16 - 18. 4: 2. 8: 5. 9: 24. 10: 1.

p. 119. de digressionibus vide ad 3: 6.

p. — de ratiocinandi methodo vide ad 9: 16. et N°. XIII.

P.

(*) Paginae deinceps notatae sunt libri Schulziani.

p. 119. de auctoris ingenio minus liberali vide ad 7: 27.

p. 120. de scriptoris V. F. nomine citato vide ad 4: 7.

p. — de Deo in V. F. loquente vide ad 2: 12.

p. 121, 122 de modo citandi V. F. —
1: 6. 2: 12, 13.

p. 122, 123 de modo intelligendi V. F. vide ad 1: 5-13. 2: 6-8. 4: 7. 10: 38.

p. 123, 124 de ratione dialectica vide N°. IX.

p. 133. vide ad 13: 7.

— 136, sqq. — N°. VI. —

— 138. 2. — V. —

— 139. 3. — 13: 20. —

— 141. 4. — 3: 1. —

— — 5. — 5: 7. —

— — 6. — 9: 6. 7: 25. —

— 142. 8. — 11: 19. 9: 8, 24. 10: 33.

— 143. 9. — 9: 20.

— — 10. — 1: 3 p. 15 ad verba *cum
tota sententia.* (1)

— 144. 11. — 10: 29. et N°. VII. —

— — 12. — 1: 3. 3: 1.

— 145. 13. — 11: 25, 37.

— — 14. — 5: 8.

— 146. 15. — 2: 4.

P.

(1) *Grandiloqua* ibi addendum fuerat.

P. 148.	16.	vide ad	10: 24.	11: 2.
— 149.	1.	—	10: 38.	
— 150.	2.	—	6: 12.	
—	3.	—	4: 6.	
—	4.	—	3: 14.	
—	5.	—	5: 11.	
—	6.	—	5: 6.	
— 151.	7.	—	3: 3.	6: 13.
—	1.	—	7: 19.	
— 153.	2.	—	9: 25.	
—	3.	—	7: 25.	
— 154.	5.	—	9: 16.	
—	7.	—	1: 4.	
—	8.	—	9: 14.	4: 12.
— 155.	9.	—	2: 2.	
—	10.	—	4: 15.	
—	11.	—	4: 16.	6: 6.
— 156.	12.	—	1: 4.	2: 3, 2-4. 5: 3.
			7: 11.	3: 8.
—	13.	—	1: 14.	
—	14.	—	7: 8.	1: 1.
— 157.		—	Nº. IV.	

De iis Schulzii argumentis, de quibus nihil dixi, vide Nº. V.

Dicta omnia jam indice posteriore in brevem summam contraham. Dubia a dissentientibus pro-

lata, si ad loca quaedam singula spectabant, ad ea refutare conatus fui: sin ad universam epistolam, in Epilogo. Quae autem nobis persuadent, Paulum esse auctorem, pertinent vel ad argumentum, vel ad methodum, vel ad stilum, vel ad auctoris personam.

I. *Argumentum.*

A. De Sacris Hebraicis, *et* Patriarchalibus *et* Mosaicis. Ea proprie sunt una eademque quae Sacra Christiana, sed haec illis perfectiora. Vide ad 1: 1. 4: 2. 7: 18. hinc inter se conferenda 3: 2-6, 16-18. 4: 2, 14. Veteres Hebraei Deo tantum probati fuerunt ob πίστιν. 10: 38. imprimis Abrahamus 11: 11, qui etsi *emortuus*, confidit Deo, se generaturum filium 11: 12. Memoria promissorum Abrahamo factorum est servanda 7: 6.

B. De Sacris Mosaicis. Sunt servilia 2: 15. puerilia 12: 18, 19. externa, nec purgant conscientiam 9: 9, 10. non auferunt peccata 10: 11. quia non sufficiunt, sunt abrogata 7: 11, 18. igitur sunt illa vetusta, Christiana nova 8: 13. religionis Christianae umbrae ac typi fuerunt 8: 5. 9: 24. 10: 1.

C.

C. De Sacris Christianis. *sup. col. 12, 13, 14, 15, 16, 17, 18, 19, 20, 21, 22, 23, 24, 25, 26, 27, 28, 29, 30, 31, 32, 33, 34, 35, 36, 37, 38, 39, 40, 41, 42, 43, 44, 45, 46, 47, 48, 49, 50, 51, 52, 53, 54, 55, 56, 57, 58, 59, 60, 61, 62, 63, 64, 65, 66, 67, 68, 69, 70, 71, 72, 73, 74, 75, 76, 77, 78, 79, 80, 81, 82, 83, 84, 85, 86, 87, 88, 89, 90, 91, 92, 93, 94, 95, 96, 97, 98, 99, 100, 101, 102, 103, 104, 105, 106, 107, 108, 109, 110, 111, 112, 113, 114, 115, 116, 117, 118, 119, 120, 121, 122, 123, 124, 125, 126, 127, 128, 129, 130, 131, 132, 133, 134, 135, 136, 137, 138, 139, 140, 141, 142, 143, 144, 145, 146, 147, 148, 149, 150, 151, 152, 153, 154, 155, 156, 157, 158, 159, 160, 161, 162, 163, 164, 165, 166, 167, 168, 169, 170, 171, 172, 173, 174, 175, 176, 177, 178, 179, 180, 181, 182, 183, 184, 185, 186, 187, 188, 189, 190, 191, 192, 193, 194, 195, 196, 197, 198, 199, 200, 201, 202, 203, 204, 205, 206, 207, 208, 209, 210, 211, 212, 213, 214, 215, 216, 217, 218, 219, 220, 221, 222, 223, 224, 225, 226, 227, 228, 229, 230, 231, 232, 233, 234, 235, 236, 237, 238, 239, 240, 241, 242, 243, 244, 245, 246, 247, 248, 249, 250, 251, 252, 253, 254, 255, 256, 257, 258, 259, 260, 261, 262, 263, 264, 265, 266, 267, 268, 269, 270, 271, 272, 273, 274, 275, 276, 277, 278, 279, 280, 281, 282, 283, 284, 285, 286, 287, 288, 289, 290, 291, 292, 293, 294, 295, 296, 297, 298, 299, 300, 301, 302, 303, 304, 305, 306, 307, 308, 309, 310, 311, 312, 313, 314, 315, 316, 317, 318, 319, 320, 321, 322, 323, 324, 325, 326, 327, 328, 329, 330, 331, 332, 333, 334, 335, 336, 337, 338, 339, 340, 341, 342, 343, 344, 345, 346, 347, 348, 349, 350, 351, 352, 353, 354, 355, 356, 357, 358, 359, 360, 361, 362, 363, 364, 365, 366, 367, 368, 369, 370, 371, 372, 373, 374, 375, 376, 377, 378, 379, 380, 381, 382, 383, 384, 385, 386, 387, 388, 389, 390, 391, 392, 393, 394, 395, 396, 397, 398, 399, 400, 401, 402, 403, 404, 405, 406, 407, 408, 409, 410, 411, 412, 413, 414, 415, 416, 417, 418, 419, 420, 421, 422, 423, 424, 425, 426, 427, 428, 429, 430, 431, 432, 433, 434, 435, 436, 437, 438, 439, 440, 441, 442, 443, 444, 445, 446, 447, 448, 449, 450, 451, 452, 453, 454, 455, 456, 457, 458, 459, 460, 461, 462, 463, 464, 465, 466, 467, 468, 469, 470, 471, 472, 473, 474, 475, 476, 477, 478, 479, 480, 481, 482, 483, 484, 485, 486, 487, 488, 489, 490, 491, 492, 493, 494, 495, 496, 497, 498, 499, 500, 501, 502, 503, 504, 505, 506, 507, 508, 509, 510, 511, 512, 513, 514, 515, 516, 517, 518, 519, 520, 521, 522, 523, 524, 525, 526, 527, 528, 529, 530, 531, 532, 533, 534, 535, 536, 537, 538, 539, 540, 541, 542, 543, 544, 545, 546, 547, 548, 549, 550, 551, 552, 553, 554, 555, 556, 557, 558, 559, 560, 561, 562, 563, 564, 565, 566, 567, 568, 569, 570, 571, 572, 573, 574, 575, 576, 577, 578, 579, 580, 581, 582, 583, 584, 585, 586, 587, 588, 589, 590, 591, 592, 593, 594, 595, 596, 597, 598, 599, 600, 601, 602, 603, 604, 605, 606, 607, 608, 609, 610, 611, 612, 613, 614, 615, 616, 617, 618, 619, 620, 621, 622, 623, 624, 625, 626, 627, 628, 629, 630, 631, 632, 633, 634, 635, 636, 637, 638, 639, 640, 641, 642, 643, 644, 645, 646, 647, 648, 649, 650, 651, 652, 653, 654, 655, 656, 657, 658, 659, 660, 661, 662, 663, 664, 665, 666, 667, 668, 669, 670, 671, 672, 673, 674, 675, 676, 677, 678, 679, 680, 681, 682, 683, 684, 685, 686, 687, 688, 689, 690, 691, 692, 693, 694, 695, 696, 697, 698, 699, 700, 701, 702, 703, 704, 705, 706, 707, 708, 709, 710, 711, 712, 713, 714, 715, 716, 717, 718, 719, 720, 721, 722, 723, 724, 725, 726, 727, 728, 729, 730, 731, 732, 733, 734, 735, 736, 737, 738, 739, 740, 741, 742, 743, 744, 745, 746, 747, 748, 749, 750, 751, 752, 753, 754, 755, 756, 757, 758, 759, 760, 761, 762, 763, 764, 765, 766, 767, 768, 769, 770, 771, 772, 773, 774, 775, 776, 777, 778, 779, 780, 781, 782, 783, 784, 785, 786, 787, 788, 789, 790, 791, 792, 793, 794, 795, 796, 797, 798, 799, 800, 801, 802, 803, 804, 805, 806, 807, 808, 809, 810, 811, 812, 813, 814, 815, 816, 817, 818, 819, 820, 821, 822, 823, 824, 825, 826, 827, 828, 829, 830, 831, 832, 833, 834, 835, 836, 837, 838, 839, 840, 841, 842, 843, 844, 845, 846, 847, 848, 849, 850, 851, 852, 853, 854, 855, 856, 857, 858, 859, 860, 861, 862, 863, 864, 865, 866, 867, 868, 869, 870, 871, 872, 873, 874, 875, 876, 877, 878, 879, 880, 881, 882, 883, 884, 885, 886, 887, 888, 889, 890, 891, 892, 893, 894, 895, 896, 897, 898, 899, 900, 901, 902, 903, 904, 905, 906, 907, 908, 909, 910, 911, 912, 913, 914, 915, 916, 917, 918, 919, 920, 921, 922, 923, 924, 925, 926, 927, 928, 929, 930, 931, 932, 933, 934, 935, 936, 937, 938, 939, 940, 941, 942, 943, 944, 945, 946, 947, 948, 949, 950, 951, 952, 953, 954, 955, 956, 957, 958, 959, 960, 961, 962, 963, 964, 965, 966, 967, 968, 969, 970, 971, 972, 973, 974, 975, 976, 977, 978, 979, 980, 981, 982, 983, 984, 985, 986, 987, 988, 989, 990, 991, 992, 993, 994, 995, 996, 997, 998, 999, 1000.*

B. Specialiter.

a. De Deo Patre. Pro arbitrio dona Spiritus Sancti alia dat aliis 2: 4. Ejus promissa certa sunt, et ad ejus fidem provocare tutum est 10: 23.

b. De Jesu Christo. *sup. col. 12, 13, 14, 15, 16, 17, 18, 19, 20, 21, 22, 23, 24, 25, 26, 27, 28, 29, 30, 31, 32, 33, 34, 35, 36, 37, 38, 39, 40, 41, 42, 43, 44, 45, 46, 47, 48, 49, 50, 51, 52, 53, 54, 55, 56, 57, 58, 59, 60, 61, 62, 63, 64, 65, 66, 67, 68, 69, 70, 71, 72, 73, 74, 75, 76, 77, 78, 79, 80, 81, 82, 83, 84, 85, 86, 87, 88, 89, 90, 91, 92, 93, 94, 95, 96, 97, 98, 99, 100, 101, 102, 103, 104, 105, 106, 107, 108, 109, 110, 111, 112, 113, 114, 115, 116, 117, 118, 119, 120, 121, 122, 123, 124, 125, 126, 127, 128, 129, 130, 131, 132, 133, 134, 135, 136, 137, 138, 139, 140, 141, 142, 143, 144, 145, 146, 147, 148, 149, 150, 151, 152, 153, 154, 155, 156, 157, 158, 159, 160, 161, 162, 163, 164, 165, 166, 167, 168, 169, 170, 171, 172, 173, 174, 175, 176, 177, 178, 179, 180, 181, 182, 183, 184, 185, 186, 187, 188, 189, 190, 191, 192, 193, 194, 195, 196, 197, 198, 199, 200, 201, 202, 203, 204, 205, 206, 207, 208, 209, 210, 211, 212, 213, 214, 215, 216, 217, 218, 219, 220, 221, 222, 223, 224, 225, 226, 227, 228, 229, 230, 231, 232, 233, 234, 235, 236, 237, 238, 239, 240, 241, 242, 243, 244, 245, 246, 247, 248, 249, 250, 251, 252, 253, 254, 255, 256, 257, 258, 259, 260, 261, 262, 263, 264, 265, 266, 267, 268, 269, 270, 271, 272, 273, 274, 275, 276, 277, 278, 279, 280, 281, 282, 283, 284, 285, 286, 287, 288, 289, 290, 291, 292, 293, 294, 295, 296, 297, 298, 299, 300, 301, 302, 303, 304, 305, 306, 307, 308, 309, 310, 311, 312, 313, 314, 315, 316, 317, 318, 319, 320, 321, 322, 323, 324, 325, 326, 327, 328, 329, 330, 331, 332, 333, 334, 335, 336, 337, 338, 339, 340, 341, 342, 343, 344, 345, 346, 347, 348, 349, 350, 351, 352, 353, 354, 355, 356, 357, 358, 359, 360, 361, 362, 363, 364, 365, 366, 367, 368, 369, 370, 371, 372, 373, 374, 375, 376, 377, 378, 379, 380, 381, 382, 383, 384, 385, 386, 387, 388, 389, 390, 391, 392, 393, 394, 395, 396, 397, 398, 399, 400, 401, 402, 403, 404, 405, 406, 407, 408, 409, 410, 411, 412, 413, 414, 415, 416, 417, 418, 419, 420, 421, 422, 423, 424, 425, 426, 427, 428, 429, 430, 431, 432, 433, 434, 435, 436, 437, 438, 439, 440, 441, 442, 443, 444, 445, 446, 447, 448, 449, 450, 451, 452, 453, 454, 455, 456, 457, 458, 459, 460, 461, 462, 463, 464, 465, 466, 467, 468, 469, 470, 471, 472, 473, 474, 475, 476, 477, 478, 479, 480, 481, 482, 483, 484, 485, 486, 487, 488, 489, 490, 491, 492, 493, 494, 495, 496, 497, 498, 499, 500, 501, 502, 503, 504, 505, 506, 507, 508, 509, 510, 511, 512, 513, 514, 515, 516, 517, 518, 519, 520, 521, 522, 523, 524, 525, 526, 527, 528, 529, 530, 531, 532, 533, 534, 535, 536, 537, 538, 539, 540, 541, 542, 543, 544, 545, 546, 547, 548, 549, 550, 551, 552, 553, 554, 555, 556, 557, 558, 559, 560, 561, 562, 563, 564, 565, 566, 567, 568, 569, 570, 571, 572, 573, 574, 575, 576, 577, 578, 579, 580, 581, 582, 583, 584, 585, 586, 587, 588, 589, 590, 591, 592, 593, 594, 595, 596, 597, 598, 599, 600, 601, 602, 603, 604, 605, 606, 607, 608, 609, 610, 611, 612, 613, 614, 615, 616, 617, 618, 619, 620, 621, 622, 623, 624, 625, 626, 627, 628, 629, 630, 631, 632, 633, 634, 635, 636, 637, 638, 639, 640, 641, 642, 643, 644, 645, 646, 647, 648, 649, 650, 651, 652, 653, 654, 655, 656, 657, 658, 659, 660, 661, 662, 663, 664, 665, 666, 667, 668, 669, 670, 671, 672, 673, 674, 675, 676, 677, 678, 679, 680, 681, 682, 683, 684, 685, 686, 687, 688, 689, 690, 691, 692, 693, 694, 695, 696, 697, 698, 699, 700, 701, 702, 703, 704, 705, 706, 707, 708, 709, 710, 711, 712, 713, 714, 715, 716, 717, 718, 719, 720, 721, 722, 723, 724, 725, 726, 727, 728, 729, 730, 731, 732, 733, 734, 735, 736, 737, 738, 739, 740, 741, 742, 743, 744, 745, 746, 747, 748, 749, 750, 751, 752, 753, 754, 755, 756, 757, 758, 759, 760, 761, 762, 763, 764, 765, 766, 767, 768, 769, 770, 771, 772, 773, 774, 775, 776, 777, 778, 779, 780, 781, 782, 783, 784, 785, 786, 787, 788, 789, 790, 791, 792, 793, 794, 795, 796, 797, 798, 799, 800, 801, 802, 803, 804, 805, 806, 807, 808, 809, 810, 811, 812, 813, 814, 815, 816, 817, 818, 819, 820, 821, 822, 823, 824, 825, 826, 827, 828, 829, 830, 831, 832, 833, 834, 835, 836, 837, 838, 839, 840, 841, 842, 843, 844, 845, 846, 847, 848, 849, 850, 851, 852, 853, 854, 855, 856, 857, 858, 859, 860, 861, 862, 863, 864, 865, 866, 867, 868, 869, 870, 871, 872, 873, 874, 875, 876, 877, 878, 879, 880, 881, 882, 883, 884, 885, 886, 887, 888, 889, 890, 891, 892, 893, 894, 895, 896, 897, 898, 899, 900, 901, 902, 903, 904, 905, 906, 907, 908, 909, 910, 911, 912, 913, 914, 915, 916, 917, 918, 919, 920, 921, 922, 923, 924, 925, 926, 927, 928, 929, 930, 931, 932, 933, 934, 935, 936, 937, 938, 939, 940, 941, 942, 943, 944, 945, 946, 947, 948, 949, 950, 951, 952, 953, 954, 955, 956, 957, 958, 959, 960, 961, 962, 963, 964, 965, 966, 967, 968, 969, 970, 971, 972, 973, 974, 975, 976, 977, 978, 979, 980, 981, 982, 983, 984, 985, 986, 987, 988, 989, 990, 991, 992, 993, 994, 995, 996, 997, 998, 999, 1000.*

b. In quantum est Servator generis humani.

1. Quod ad naturam humiliorem attingit: hominum fuit frater 2: 11, 17, hominibus similis 2: 17. humanae naturae imbecillae particeps 2: 14, hominum miseras expertus 4: 15.

2. Quod ad mortem: ut Deo obediret 5: 8, spe gloriae adipiscendae 2: 9. 12: 2, seipse morti dedit 1: 3. 7: 27. Quam mortem subiit pro omnibus, etiam pro iis, qui percutunt 10: 29; subiit, ut peccata sub priori Foe-

dere commisſa expiaret 9: 15, ut nos morte libera-
ret 2: 14. Quod perfecit, ſuo ipſius ſanguine
9: 12. 13: 12. tanquam victimae piacularis
7: 27. profundendo. Quod ſacrificium ſemel fac-
tum peccata in ſempiternum expiat 7: 27. 9: 26.

3. Quod ad vitam illius coeleſtem.
Quum in coelis ſit, illius felicitatem a ſe partam
peccatoribus tribuit 7: 25. 9: 24. Inde olim re-
dibit 9: 28, 10: 25, 34.

c. De Spiritu Sancto. Huic reſiſti po-
teſt 10: 29.

d. De Angelis. Angelorum ſaepe mentio
fit 2: 2. Penes Satanam dominium eſt mortis 2: 14.

e. De hominibus. Conſtant *σώματι*,
ψυχῇ, *πνεύματι* 4: 12. Illorum fata Jeſu fa-
tis ſunt ſimillima 2: 10.

Libere ad Deum ire debent 4: 15, idque ce-
leriter, quia tempus breve 3: 7, et iſtat Jeſu
reditus 10: 25. Qui ſalutem negligunt adeo-
que Jeſum contemnunt, illi iterum quaſi cruci
aſſigunt ipſum 6: 6. 10: 29.

Chriſtiani diſtinguere debent bonum malum.
que 5: 14, neque doctrinâ incertâ in errorem duci
13: 8. Cogitent autem, eos etiam qui plurima
profecerint, deficere poſſe 6: 6. Conventus
ſacros ne intermittant 10: 25. Faciant ut fruc-
tus religionis Chriſtianae percipiant, ut ſint con-
ſcientia pura 9: 14. 10: 22. Igitur doctoribus

obediant 13: 17, rebus suis contenti, ne sint avari 13: 5; sint hospitales 13: 2, liberales in egenos 6: 10, amore fraterno ardentibus 13: 1, scortationem fugiant 13: 4. Alter pro altero prece-
tur 13: 18.

Omnes Christianos calamitates subire debe-
re, per se patet 12: 1. magna autem virtus, in
iis ferendis recte sese gerere 10: 33; quod ut
faciant, spe vitae futurae se semper consolentur
10: 34; est enim in coelis patria nostra,
quasi altera Hierosolyma 9: 24.

II. *Methodus.*

A. Qua doctrinam suam explicat Auctor.

A. Quod ad materiam.

- a. Generatim, in totius epistolae distri-
butione. Ratio, qua
 - a. argumentum scriptionis exhibet 1: 1-3.
 - b. illud explicare incipit 1: 4.
 - c. theoreticis practica immiscet 2: 1-4.
3: 6 — 4: 13.
 - d. sequentia levius indicat 3: 1.
 - e. argumentum, quod tractavit, in bre-
vem aliquam summam contrahit 3: 19.
4: 9. 8: 1. 10: 14.
 - f. naturalem dicendi ordinem invertit
6: 13 - 15.
 - g. pri-

- g. primum theoretica, tum practica explicat 10: 19.
- h. epistolae finitae alia quaedam addit 13: 22.
- i. tandem monet, ne aegre ferant, quae scripsisset 13: 22.
- b. Specialiter.
- a. De Jesu exspatiari amat grandiaque dicit 1: 2, 3. 8: 8.
- b. Ea monet, quae ad eiusque epistolae lectores singulos pertinerent 3: 6. 10: 23.
- c. Describit rem ita, ut cum consilio praesenti conveniat 2: 14. 5: 7.
- d. Rem definitione explicat 11: 1.
- e. Vocis alicujus opportunitate ab argumento digreditur 3: 6.
- f. Recensiones contexere amat rerum non admodum dissimilium 1: 2, 3. 6: 1-5. 7: 27. 11: 32-38. 12: 18, 19, 22-24.
- g. Idearum copia est instructissimus 7: 27.
- h. Ratio, qua τὴν πίστιν celebrat 11: 1.
- B. Quod ad formam.
- a. Interdum tantum severius scribit 5: 11-14-

- b.* Plerumque ita, ut hominum benevolentiam captet.
- a.* Dicta illustrans ex iis rebus, quae lectoribus erant notissimae 2: 17.
4: 14.
- b.* De iis rebus mentionem faciens, quae lectoribus erant gratissimae 1: 1.
3: 2 - 6. 4: 2, 14. 7: 1, 14, 25.
9: 24, 25. 10: 19. 11: 1. 13: 15, 23.
- c.* Scribens amore plenus 6: 9.
- d.* Lectores laudans 6: 9. 10: 39.
- e.* Semper urbane scribens 2: 15, 16.
13: 19.
- f.* Monita gravia cum summi scribens amoris significatione 3: 15.
- g.* Si culpat, urbane culpans 4: 1.
- B** Qua doctrinam suam probat.
- A.** Generatim. Ratiocinans
- a.* ex minori ad majus 2: 2 - 4.
- b.* comparans rem aliam cum alia 1: 1 - 14.
- c.* ex exemplis.
- a.* generatim 6: 13. Cap. 11. 13: 7.
- b.* specialiter ex Jesu exemplo 2: 10.
12: 2.
- d.* ex unius vocis significatione urgenda
2: 8, 14 ejusque varia notione sum-
tae 9: 16.
- e.* Ex

e. ex locis e V. F. citatis. Vide lit. C.

f. ex proverbiiis citatis 9: 22.

g. respiciendo ad sapientiam Gentilium

11: 3.

B. Specialiter. Praecepta religionis Christianae practica sunt observanda, quia doctrina tota tam praestans est 12: I.

C. Qua Vetere Foedere utitur.

A. Saepe ad illud respicit, ex eoque dictionis suae colorem petit 7: 14. 10: 27.

11: 12.

B. Saepe illud citat.

a. Qua ratione citet.

α. Qua ratione indicet, se citaturum V. T. locum.

1. Per λέγει vel simile quid 1: 6.

2. Per πάλιν 1: 6. 2: 12, 13.

3. Dicens Deum loqui 2: 12.

4. Citans Auctoris libri alicujus V. F. nomen 4: 7.

b. Qua ratione ipsa V. F. loca laudet.

I. Quod ad materiam.

α. Verba plura describens, quam quibus opus erat 8: 8-12.

β. Narrationem V. F. amplificans 11: 19.

γ. Loca plura simul laudans 1: 5-13.

2. Quod

2. Quod ad formam.

a. Loca plurima citata secundum versionem Alexandrinam, non secundum verba Hebraea 1: 6, 5-13. 11: 21.

β. Loca memoriter citata e versione Alexandrina 1: 7. 2: 12, 13.

γ. Loca citata, neque secundum verba Hebraea, neque secundum Graeca 9: 20.

δ. Locus variae admodum lectionis eodem modo a Paulo citatus 10: 30.

b. Quo consilio laudet V. F. loca.

a. Ne suis verbis rem aliquam dicat 13: 15.

b. Ut doctrinam suam probet.

1. Generatim 1: 5-13. 2: 8.

2. Specialiter.

a. Ideo citat loca, quae in V. F. aliud quid significant 4: 7. 10: 38. imprimis ubi de Messia est sermo 1: 5-13. 2: 6-8, 12, 13.

β. Loca V. F. eadem, quibus eandem doctrinam probavit Paulus, 1: 5, 13. 5: 5. 8: 10. 10: 30, 38. 11: 18.

III. *Stilus.*

A. Quodd ad vocabula et dictiones singulas.

a. Quae, five omni significatione et forma, five significatione et forma magis insolita, in hac epistola et apud Paulum saepius leguntur, quam alibi.

a. Vocabula. 1: 2, 6, 14. 2: 4, 10, 14, 18. 3: 1, 3, 6, 7, 12. 4: 9, 14, 16. 5: 2, 7, 12, 14, 6: 1, 4, 6, 10, 11, 18. 7: 3, 13, 27. 8: 5. 9: 1, 8, 11, 15, 24, 26, 27. 10: 14, 22, 26, 32, 34, 36, 38. 11: 7, 16, 19, 23, 25, 26, 34, 37. 12: 1, 3, 5, 10, 11, 14, 28. 13: 10, 17, 18, 19, 21, 22.

b. Dictiones. 2: 10, 11, 14, 15, 17, 18. 3: 17. 4: 11, 12, 15. 5: 1. 6: 3, 10. 7: 5, 18. 8: 3, 6. 9: 14, 22, 26, 28. 10: 13, 22, 23, 25, 28, 29, 30, 33. 11: 1, 3, 12, 13, 16, 19. 12: 14, 17, 23. 13: 9, 10, 15, 20, 22.

B. Quae vel forma vel significatione certa aliqua in N. F. non leguntur, nisi apud Paulum et in hac epistola.

a. Vocabula. 1: 2, 3. 2: 1. 4: 15. 6: 1, 6, 12. 7: 16. 10: 39. 11: 27. 13: 8, 16, 17.

b. Dictiones. 2: 1. 4: 13. 5: 2, 12, 13. 6: 2. 9: 15. 13: 20.

c. Quae in N. F. prorsus non leguntur, nisi in hac epistola et apud Paulum.

a. Vocabula. 2: 2, 14. 3: 1. 4: 2, 14, 16. 5: 14. 6: 1, 8. 7: 26. 8: 5. 9: 5, 9. 10: 25, 28, 39. 11: 1, 12, 25, 28, 33. 12: 1, 9, 10, 28. 13: 5, 7.

b. Dictiones. 5: 12. 6: 6, 10. 7: 25.

d. Vocabuli significatio, alibi nusquam obvia 5: 2. 13: 4.

e. Vocabulum fictum 2: 2.

B. Quod ad structuram vocabulorum et dictionum magis insolitam.

A. Vocabulorum.

a. Nominum 1: 1. 2: 2, 10. 6: 1, 2, 5, 10, 17. 7: 7. 9: 15. 10: 14, 23, 30. 11: 5, 25, 26.

b. Articuli 6: 1.

c. Pronominum 1: 1, 3. 4: 7. 11: 19.

d. Verborum 1: 2. 3: 12. 4: 2. 5: 5. 6: 10: 8: 5. 11: 8. 12: 25. 13: 16.

e. Praepositionum 1: 1. 4: 12. 5: 3. 11: 13.

f. Conjunctionum 6: 7, 8. 7: 19. 11: 3.

B. Dictionum 1: 2. 3: 2, 13. Structura dictionum saepe dura est 6: 19.

C. Quod ad modum vocabulorum et dictionum conjungendarum tam Grammaticum, quam Rhetoricum.

A. Acutifatum 7: 9. 11: 26, 27.

- B. Anacolouthon 6: 19. 7: 20.
- C. Antithesis 1: 1, 4. 2: 3, 2-4. 5: 3. 7: 11, 20. 9: 13, 14. 10: 11, 12, 29.
- D. Comparatio et Metaphora.
- a. vocis alicujus opportunitate orta 3: 6.
- b. similis ac plane eadem in hac epistola et apud Paulum 3: 6. 4: 9. 5: 2, 13. 6: 7, 8. 7: 25. 10: 19, 22, 33. 12: 1, 5 - 10. 13: 15.
- E. Ellipsis 1: 1. 2: 5, 15. 3: 15. 10: 15.
- F. Hypallage 1: 4. 2: 18. 7: 3.
- G. Interrogatio frequens 3: 16 - 18.
- H. Metaphora. Vide *Comparisonem*.
- I. Parallelismus 4: 16. 11: 17.
- L. Parenthesis
- a. abruptior 3: 16-18.
- b. cui oraculum e. V. F. citatum includitur 3: 11.
- M. Paronomasia 2: 2. 5: 8: 7: 3.
- N. Pleonasmus 1: 3. 4: 2.
- O. Poëtica dictio 4: 12, 13. 6: 7, 18.
- P. Praedicatum praeponitur 3: 2.
- Q. Profopoeia 4: 12. 6: 7, 8. 7: 14: 12: 1.
- R. Repetitio vocabulorum
- a. oratoria 12: 15.
- b. eorundem sensu diverso 3: 11 - 4: 11.

c. ex loco e V. Fac citato 2: 8, 14. 3:

11-4: 11. 10: 39. 11: 5.

s. Synonymica vocabulorum conjunctio 1:

1: 1. 2: 2, 4. 4: 12. 5: 1. 6: 10, 19.

t. Trajectio vocabulorum 8: 5. 10: 1.

D. Quod ad modum periodorum conjungendarum.

A. Per pronomina 1: 3. 3: 6.

B. Per participia 6: 6, 13.

c. Per interrogationem 1: 14.

IV. *Auctoris persona.*

A. *Auctoris ingenium.*

A. Animo celeri praestantissimoque praeditus erat Auctor atque idearum copia instructissimus 7: 27.

B. Urbanitatem sibi comparaverat politissimam 2: 15. 4: 1. 11: 3. 13: 19, 22.

B. *Doctrina.*

A. Rerum Judaicarum erat perdoctus, quod tota epistola docet.

B. Rerum Graecarum satis peritus 11: 3.

C. *Conditio externa.*

A. *Generatim.*

a. Saepe calumniis vexabatur 13: 18.

b. Nulli loco per munus quoddam aliamve causam adstrictus erat 13: 23.

c. Timothei erat amicus 13: 23.

- b. Specialiter cum hanc epistolam scribebat,
a. custodia detinebatur 13: 19.
b. idque in Italia 13: 24.
c. qua sperabat, se brevi liberatum iri
 13: 19.
d. Timotheum ad se venturum expecta-
 bat 13: 23.

Haec sunt, quae de vestra, Viri Clarissimi! quaestione dicenda haberem. Nihil autem est, quod vestrum reformidem iudicium: erit enim justissimum. Itaque si quid praeter spem evenerit, id in lucro esse deputabo: siñ alius, me dignior, praemio ornetur, habeo, quo me confolet, dictum illud, quo jam symbolo utor:

Καλὸς οὗτος καὶ ἀξιονικότατος εὐκλείας ἀγών
 τε καὶ στέφανος, ἐν ᾧ καὶ τὸ ἡττᾶσθαι
 οὐκ ἄδοξον.

Longinus.

E M E N D A N D A .

p. 15. vs. 18. *lege* sententia grandiloqua.

p. 60. *Quae in nota ex Palejo sunt cita-
ta loca, sic lege: 2 Cor. 3: 1 - 3, 12 - 18. 4: 1.
Eph. 4: 8 - 11. 5: 12 - 15.*

p. 110. vs. 21 *pro* verum *lege* nam.

p. 111. *In fine dictorum de colo 17 lege:*
p. 394, sq.

p. 169. *Notulae subjectae adde:* Nec tantum
id crediderunt Christiani; verum etiam Atticus,
philosophus Gentilis, Marci Aurelii aequalis,
ex Platonis Timaeo demonstrare conatus est,
Platoni saltem de mundo creato persuasum fuis-
se. V. Attici verba in Bruckeri *Hist. Crit.
philosophiae* T. II. p. 175.

p. 235. vs. 1. *pro* profitenti *lege* profitentis.

— vs. 2. — concederant — concederent.

HERMANNI SCHULTZ;

JURIS CANDIDATI

IN ACADEMIA LOVANIENSI,

A D

QUAESTIONEM

„ De jure feminarum Romanorum defun-
„ to succedendi ab intestato et ex testamento
„ historice ita agatur, ut appareat, quid di-
„ versis temporibus in hoc capite juris placuerit,
„ et quae exstiterint causae illius mutati.”

RESPONSIO,

QUAE PRAEMIUM REPORTAVIT:

*Commodius videbatur, ita jura constitui, ut
plerumque hereditates ad masculos consuerent;
sed iniquum visum est, feminas quasi extra-
neas repelli; §. 3. Inst. de legit. adg. succes-
sione.*

CONSPECTUS.

PROOEMIUM.

- §. 1. *De vi morum in leges civiles in genere, et respectu ad feminarum successionem in specie.*
- §. 2. *Partitio hujus speciminis.*

CAPUT PRIMUM.

DE FEMINARUM JURE SUCCEDENDI ANTE
LEGEM VOCONIAM.

SECTIO PRIMA.

De feminarum successionibus ab intestato.

- §. 3. *De variis fundamentis antiquae successioni suppositis.*
- §. 4. *De feminarum jure succedendi ante leg. XII Tabb.*
- §. 5. *De feminarum successionem secundum legem XII Tabb.*

- §. 6. *Controversiae variae rejectae.*
 §. 7. *Quid quaeque femina in successione juris habuerit.*
 §. 8. *De feminarum jure succedendi ab int. restricto, variisque de hac parte sententiis.*
 §. 9. *Quando et quomodo feminae non consanguineae a legitima succ. remotae fuerint.*
 §. 10. *De rationibus mutati juris.*

S E C T I O S E C U N D A.

De successione ex testamento.

- §. 11. *Cur non feminarum successione ex testamento § Consulti prius restrinxerint.*

C A P U T S E C U N D U M.

DE FEMINAREM JURE SUCCEDENDI SECUNDUM
 LEGEM VOCONIAM.

- §. 12. *Partitio hujus capituli,*

S E C T I O P R I M A.

De aetate legis Voconiae.

- §. 13. *Controversiae remotae.*

S E C T I O S E C U N D A .

De rationibus legis Voconiae.

§. 14. *Rationes vulgo propositae reprobatae.*§. 15. *Relaxata sexus tutela et rarior in ma-
num conventio fuere legis causae.*

S E C T I O T E R T I A .

De legis Voconiae capite, quo feminae a tes-
tamentaria successione repellbantur.§. 16. *Partitio hujus sectionis.*P A R S I. *Quis sit Census in lege Voconia?*§. 17. *Sententiae reprobatae de censo.*§. 18. *Census in lege Voconia est, qui 100
millium assum libr. census est.*§. 19. *De aestimatione vera et relativa 100
millium aeris gravis.*P A R S II. *Quomodo intelligendum sit in lege Vo-
conia τὸ ne virginem neve mulierem?*§. 20. *De difficultate hujus quaestionis ejusque
solutione a Clar. Savigny facta.*§. 21. *Ejusdem quaestionis solutio a Clar. Hu-
gone praeposita.*§. 22. *Haec solutio comparata cum Cic. Lib.
III. de Republ. Cap. 10.*

P A R S

PARS III. *An lege Voconia per τὸ ne heredem faceret etiam fideicommissaria hereditas feminis interdicta sit?*

§. 23. Gajus, *Comm. II. §. 274 ad hoc argumentum relatus.*

PARS IV. *An per τὸ ne heredem faceret ex aliqua parte saltem mulier heres scribi potuerit?*

§. 24. Dio Cassius *ad hoc argumentum relatus.*

S E C T I O Q U A R T A .

An lege Voconia de success. ab int. quid cautum fuerit.

§. 26. Perizonii et Kindii *conjecturae reprobatae.*

S E C T I O Q U I N T A .

De legis Voconiae fati et interitu.

§. 27. *De diversis veterum testimoniis.*

§. 28. *Lex Julia et Popia - Poppaea legi Voconiae fatalis.*

C A P U T T E R T I U M .

DE FEMINARUM JURE SUCCEDENDI USQUE
AD JUSTINIANUM.

S E C T I O P R I M A .

De successione ab intestato.

§. 29. *Partitio.*

§. 30.

PARS I. *De filia herede.*§. 30. *De filia quae in mariti manum convenit.*PARS II. *De sororibus heredibus.*§. 31. *De sororibus heredibus patre defuncto.*§. 32. *De sororibus heredibus patre superstite.*PARS III. *De matre herede.*§. 33. *De matris hereditate ante SConsultum Tertull.*§. 34. *De SConsulto Tertull.*§. 35. *De matris successione secundum SConsultum Tertull. abinde Severo.*PARS IV. *De uxore herede.*§. 36. *Uxoris successio ex Nov. 53. et 117.*§. 37. *Quae portio uxori ex hereditate competat.*PARS V. *De feminis non consanguineis heredibus.*§. 38. *Justiniani constitutio, l. 14. Cod. de leg. hered.*PARS VI. *Rationes mutati juris in successione-
bus ab intestato.*§. 39. *De fundamento Romanae successione in genere.*§. 40. *De mutata feminarum successione in specie.*

S E C T I O S E C U N D A.

De successione feminarum ex testamento.

§. 41. *Partitio.*PARS I. *De feminarum successione ex lege Ju-
lia et Papiæ - Poppaea.*

§. 42.

§. 42. *De feminis quae ex asse institui poterant.*

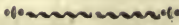
§. 43. *De feminis quae ex semisse et ex decimis partibus hereditatem capere poterant.*

PARS II. *De filia herede ex neglecta exheredatione.*

§. 44. *De exheredatione in genere.*

§. 45. *De filia non exheredata in specie.*

PROOEMIUM.

§. I.

*De vi morum in leges civiles in genere,
et respectu ad feminarum successionem
in specie.*

Jus civile, pro diverso statu publico, diversisque moribus diversum esse debere, evincit historia. Pro moribus vero et feminas modo minori modo majori momento ponderare solere, et majorem minoremve vim pro diversitate temporis in societatem civilem habere, observatum est: ita ut et leges civiles pro horum morum opportunitate jura feminarum statuere oporteat.

In rerum natura adeo quasi fundatum esse videtur, in populorum infantia vel barbarie, quum vis et arma magis quam jura valeant, ut sexus imbellis, crebris praeterea infirmitatibus obnoxius, deteriori jure utatur, quam masculi, qui foris rempublicam et familiam tutantur, domi

mi durissimo labore perpetiundo alunt atque sustentant. Quum vero luxus pravaque cupido cum perpolititis moribus pari pasfu progrediens magis magisque duram virorum vim diminuere incipiat, atque honori habeatur sexui laudato favere, eique indulgere, adeo blandiri, necesse est, feminas plus (1) valere plusque sibi juris impetrare.

Haec apud omnes fere populos perpetuo observantur, nec a moribus et jure populi Romani aliena esse videntur. Etenim (ut jam nostrum aggrediamur argumentum) feminae apud Romanos eo minori commodo in successione fruebantur, quo ferocior adhuc esset et bellicosior nationis indoles. Quamvis enim jam inde a primordiis reipublicae Romanae feminae cum maribus *aequo jure* succederent, ita tamen hoc jus coangustatum apparet, ut vix aliquid effecti haberet: aut enim patria potestas, aut perpetua agnatorum gentiliumque tutela, aut denique in manum conventio antiquitus ita feminas alienae voluntati subiciebant, ut nullum fere privatum negotium sine auctore gerere possent. Parere semper cogebantur, aut innuptae parentibus, aut nuptae marito ejusve parenti.

Non

(1) Cf. Magnée, *Disf. circa jus conditionemque mulierum* C. I. Leod. 1824.

Non igitur magnopere Clar. ille Jureconfultus (1), qui ex moribus antiquorum Romanorum tot juris principia densis tenebris obducta in lucem reposuit, culpandus videtur, quod jam a primis inde Romanae Civitatis initiis, feminas ab omni legitima hereditate exclusas fuisse existimavit, quum capiendae hereditatis jure quidem non carerent, sed tamen frui eo jure, aliis rationibus impeditae, non possent. Quod enim jus unquam in hereditatem sibi acquisitam exercuisent? Innuptae, fratribus et caeteris agnatis vi tutelae subjectae, omnino alienare, nec sibi obligare, nec obligatum liberare poterant, nisi illi auctores fierent, itaque nec in mariti dominium invitis iisdem quicquam transferre; nuptae autem tamquam personae alieni juris nihil plane, quod suum dicerent, habebant. Quoniam igitur feminae in perpetua patrum potestate, aut in fratrum tutela, aut in virorum manu vitam debebant, concessum iis aequale jus successionis cum viris nostram sententiam non evertit, quam de jure deteriori feminarum in bellicosa Republica proposuimus. Necesse enim erat, ut mulieres suo jure uti non possent, nisi ex nutu eorum, qui cum iis

fi-

(1) Hugo, Commentatio de fundamento successionis ab intestato, praemio ornata, Gottingae 1785.

simul succederent, aut ipsarum pecuniae proximam spem haberent. In eo igitur laudatus Jurconsultus argumentationis a similibus terminos videtur migrasse, quod feminis, ut in gentibus parum excultis vulgo observatur, omne jus successione omnino denegavit, nec ad ea fati attendit, quibus hoc jus etsi concessum, tamen adeo circumscriptum erat, ut Populus R. re ipsa a similibus nationibus vix differre videretur.

Procedente autem tempore eo magis commoda successione Romanae mulieres consequuntur, quo magis universi cives morum humanitate cumque ea erga feminas facilitate progrediuntur. Neque vero sine aliqua difficultate favorem aequalis juris cum viris obtinuerunt. Et enim jam relaxata multum prisca severitate, quum mulierum tutela jam mitesceret, et in manum conventio in dies magis in defuetudinem abire videretur, adeo, ut feminae sui juris factae non raro hereditatis sibi delatae emolumento ipsae fruerentur: existit Romanae tristitiae vindex, Cato, qui firmis lateribus magnaque voce legem Voconiam suaderet, plenam in mulieres injuria. (1)

Verum quum haec etiam lex vim suam amiserit, juris inaequalitatem sensim sensimque evanes-

(1) Hujusce Spec. C. II.

nescere videmus, donec tandem aliquando ita viris feminae adaequarentur, ut, saltem in hereditatum jure, nulla amplius differentia demonstrari posset. (1)

Haec de effectu morum in jus civile praefanda existimavi. Est ille quidem magnus, neque unquam in indagandis antiquitatibus juris non attenta mente prosequendus: attamen nec nimium credere causis rerum generalibus, sed semper illas cum veterum testimoniis comparare oportet. Utramque igitur legem in proposita quaestione explananda ante oculos habere studeo, non voluntate peccaturus, si quandoquidem illam migrasse videbor.

§. 2.

Partitio hujusce speciminis.

Ad partitionem speciminis hujusce quod attinet, eum ordinem sequendum putavi, ut:

I°. Agatur de antiquissimo jure succedendi, quod feminis fuisse legimus; secundum leges XII Tab. usque ad legem Voconiam,

II°.

(1) Hujusce Spec. Cap. III.

II°. Secundam autem periodum instituat lex Voconia, quae in feminarum successionebus factis multa mutavit, quae Epocham praebere posset;

III°. Denique, quae post legem Voconiam sub Imperatoribus usque ad Justinianum nova in hoc juris loco invaluerint, indagemus.

CAPUT PRIMUM.

D E

FEMINARUM JURE SUCCEDENDI USQUE
AD LEGEM VOCONIAM.

~~~~~
SECTIO PRIMA.

DE SUCCESSIONIBUS AB INTESTATO.

§. 3.

*De variis fundamentis antiquae successioni
suppositis.*

Legē duodecim tabularum ita constitutum fuisse, ut hereditas defuncti, qui *suum heredem* non relinqueret, remotis cognatis ad agnatum proximum redeat, hoc vero deficiente ad gentiles deferatur, de eo omnes conveniunt (1);
ve-

(1) Hugo, Comment. §. 1.

verum hujus successione fundamentum inquirens, ab omnium aliarum gentium adeo diversae, alias atque alias rationes viris doctis placuisse video. Alii enim in nominis gentisque splendore et conservacione (1), alii in aequalitate bonorum pro forma regiminis tuenda (2) rationem quaerunt, alii denique in sacris privatis (3), alii in patriae potestatis vinculo eam ponunt, ita ut illi ante omnes succederent, qui in defuncti alicujus potestate fuissent; deinde illi, qui cum defuncto in potestate unius communi positi essent (4).

Sed, ut singula percurram, quoniam filiae et neptes, quamvis per in manum conventionem familia egressurae sint, una tamen cum masculis succedunt, revera conservatio familiarum fundamentum hujus successione esse non potest (5).

Neque etiam in aequalitate bonorum adjuvanda haec ratio quaerenda est. Illa enim adoptata, sane non permisissent Romani liberam
cui-

(1) Hein. ad Vinnii Comm., Inst. tit. de Hereditatibus, quae etc.

(2) Montesquieu, de l'Esprit des Loix, Liv. XXVII.

(3) Kind, Disf. de Lege Voconia, Lipsiae 1820. §. 8.

(4) Madihn, Principia juris civ. de successioneibus, §. 27.

(5) Madihn, loc. c. §. 27. n. 2.

cuique testamentifactionem, quae nimirum, (quod minime ipsum sententiae auctorem (1) fugiebat) cum tali consilio parum convenit. Adeo ipsa quae obtenditur bonorum aequalitas lege non efficeretur, quum filia patri forte heres ex asse magnum patrimonium marito conferat (2): id quod omnino cavendum fuisset, ne scilicet plurium familiarum pecuniae unius patrimonio accumularentur (3).

Quod denique Kindius putat, universae successionis rationem a sacris privatis repetendam esse, ut, qui horum communione defuncto proximi essent, iidem etiam forent proximi ad hereditatem; hoc quidem consistere non posse existimo, quoniam in populi Romani infantia, quum leges XII Tabb. latae sint, aut nulli erant, qui

(1) Montesquieu, l. c. §: la loi des douze tables.

(2) Hugo, Comment. §. 4, 5.

(3) Quod enim Montescuvius notat: „ Quoiqu'une femme se mariât, les biens reentraient toujours dans la famille, dont ils étaient sortis; c'est pour cela que la loi des douze tables ne distinguait point, si la personne qui succédait était male ou femelle”: nimia levitate scriptum videtur, quoniam femina cum omnibus, quae ejus essent, in manum convenerat, nec post ejus mortem in sua familia heredes relinquere poterat: id quod vir ingeniosus ex Ciceronis Topicis aliisque veterum locis intelligere poterat.

qui privatis suis sacris gauderent (1), aut saltem tam pauci, ut non praesumendum sit, regulam deferendae successiois generalem exiis ortam esse. Neque etiam hoc argumentum stare firmum potest, quod hereditatem ille habeat, cui onus futurum esset sacrorum; nam, ut Cicerō (2) nos docet, sacra hereditatem quidem, non vero hereditas illa sequebatur. Neque tandem ex perpetuitate sacrorum quicquam sequitur, quoniam eadem ratione cognati et successores testamentarii sacra conservare potuissent (3).

Si jus familiae et patriae potestatis communionem ultimum fundamentum antiquae successiois accipias, omnia per XII Tabb. constituta quidem inter se cohaerent; nec verendum, quod Cl. Hugo (4) putavit, ut dissimilitudo hujus Romanae successiois ab ea, quae unquam inter alias gentes obtinuerit, explicari possit, quoniam nec eadem familiae notio apud antiquos Romanos, quam apud nos aliosve populos amplectenda est. Apud eos enim jus fa-

mi-

(1) Vid. Savigny, ueber die juristische behandlung der sacra privata bei den Römern, in Zeitschrift für geschichtliche Rechtswissenschaft, vom Jahre 1816, Band 2, Seite 380. ff.

(2) De Legibus, Lib. II. C. 18, 19.

(3) Hugo, Comment. cit. §. 2.

(4) Loco laudato, §. 5. nota. f.

miliae a patria potestate, quondam communi, pendebat (1), quae tam amplitudine sua, quam finiendi modis ab omnium aliarum gentium potestate patria longissime distat. Exinde filius emancipatus, filia emancipata, vel quae in manum mariti convenit, aut quaecunque aliam capitis diminutionem passa est, ex nostra nunc cogitandi ratione ad familiam quidem adnumerantur, verum tamen ab ea alieni censebantur apud Romanos.

Ast quaecunque Jureconfulti ea de re disseruerint, quodcunque argumentum scrutati sint, ego potius ipsa quae exstant ea de re veterum testimonia adeunda, quam istius, quod ex his Recentiores consingunt, artificiosi fundamenti rationem habendam puto.

§. 4.

*De feminarum jure succedendi ante leges
XII Tabb.*

Initio igitur civitatis Romanae, fortasse jam primo Rege, feminae in jure, quod ad hereditatem

(1) Ulpianus, l. c. 195. §. 2. ff. de verb. signi.
Cf. Glück Intestat-Erbfolge, §. 45.

tem attinet, maribus ab omni parte aequales fuerant, nec ulla lege facultas mulierum tam ex testamento quam ab intestato hereditatem capiendi coarctata fuit, et tam filiae familias, quo loco etiam uxores, quae in manum mariti conuenerant, quam filii familias aequo modo atque aequa ex parte patris, cuius juri subjectae fuerant, heredes fuere. Dionysius Halic. (1) praecipuum ea de re testimonium praebuit: „Uxor pudica” inquit „et marito in omnibus obsequens, aequae ac ille domus erat domina et „in ejus defuncti bona, sicuti filia in parentis, „ex asse quidem, si is sine liberis ac intestatus „decederet, succedebat; quod si prolem haberet, aequo cum liberis.” Huc quoque forte spectat, quod Macrobius (2) de Acca Larentia refert, quae temporibus Regis Ancii Marci hereditatem *viro mortuo* captam, ita amplam ipsa populo Romano reliquit, ut sepultura in

10-

(1) Σωφρονοῦσα μὲν γὰρ καὶ κατὰ πάντα τῷ γεγαμηκότι πειθομένη γυνή, κυρία τοῦ οἴκου αὐτοῦ τρόπον ἦν; ὅπερ καὶ ὁ ἀνὴρ καὶ τελευτήσαντος τοῦ ἀνδρός κληρονόμος ἐγένετο τῶν χρημάτων, ὡς θυγατὴρ πατρός· εἰ μὲν ἄπαις τε καὶ περὶ μηδένοιο διαθέμενος ἀποθάνοι, πάντων οὔσα κυρία ἀπολειφθέντων· εἰ δὲ γενεὰν ἔχοι, τοῖς πασὶν ἰσόμενος γενομένη. Lib. II. Antiq. Rom. Cap. 25. Editionis Lips. 1774, Tom. II. pag. 289.

(2) Saturnalium Lib. I. Cap. 10.

loco celeberrimo ac solenni sacrificio digna judicaretur.

Talia ergo in jure filiarum atque uxorum, quoad successiōem ante XII Tab. valuisse, dubio caret. Uxores nempe in manum mariti conveniebant, filiarumfam. locum ei obtinentes (1), suaque familia prorsus egressae capituli diminutionem passae (2) a legitima patris hereditate excluderentur (3) maritoque suo heredes existebant.

Reliquum est, ut videamus de ceterarum Romanarum conditione. Nullius forte satis idoneum testimonium circa jus succedendi sororum ceterarumque adgnatarum ante latas 12 tabularum leges invenitur. Tamen non solum analogiae ratio suadet, ut, quo modo filiae cum filiis ad hereditatem patris admittendae essent, eodem modo et sorores cum fratribus defuncto fratri successisse credamus, sed etiam quodammodo *a posteriori* hoc nobis clarum fit et indubium. Quippe quum per leges 12 Tab. omnes agnati sine differentia sexus vocati fuerunt, etiam ante eas leges sorores ceterasque agnatas cum masculis

ejus-

(1) A. Gellius, Noct. Att. Lib. 18. C. 6. in f.

(2) Ulpianus, Fragm. Tit. 11. §. 13. idem, Tit. 23. §. 3.

(3) L. II. ff. de suis et leg. (38. 16.) Ulp. Fragm. Tit. 27. §. 5. Wielingius, lect. jur. civ. pag. 100. &c.

ejusdem gradus vocatas fuisse necesse est, si reputamus harum legum latores mores patrios domesticaque statuta in capite successione secutos esse, nec aliena recepisse, sed quae diu Romae valuerint, confirmasse. Hoc autem singula capita in duodecim tabulis declarant. Apud quem enim populum illam subtilem distinctionem adgnatos inter et cognatos, hisque remotis illos solos ad hereditatem admisso invenimus? Cujusve gentis exemplum sequi poterant decemviri in eo quod per effectum et sequelam hujusce distinctionis nec mater nec liberi invicem sibi heredes existere possent, nisi illa uxor in manum convenisset? Accedit, quod fere singuli antiqui populi in successione proprio jure usi sint. Est enim successio ab intestato res, qua una in paucis totum jus civile cujusque populi cognoscitur, et quasi character distinguitur.

Ergo eo usque feminae Romanae cum masculis eodem jure fruebantur. Nec id moribus liberae Reipublicae, in qua genus militare sexui imbelli aequari solet, adversatur (1). Nam femina semper in alicujus viri potestate erat, et nunquam, quantacunque ejus pecunia esset, suarum rerum arbitrium habebat; potius ipsa quodammodo rei instar perpetuo ad aliquem adgna-

to-

(1) Cf. quae in Prooemio §. 1. diximus.

rorum transibat, qui bona ejus non tantum administrabat, sed reapse etiam fruebatur, et quidquid ad illam rediret jure hereditario ejus loco usurpabat.

Nimirum adgnatus, cujus tutela mulier tenebatur, idem proximus ejus heres erat, et ideo nullius unquam gestionis rationibus reddendis obnoxius.

§. 5.

De feminarum successione, secundum leges XII Tabb.

Quod ante XII Tabulas juris in successionebus fuisse credimus, deinde idem jus Decemviros in suas leges recepisse, dubitationis nihil habeo; nam in his quum scriptum esset: „ si „ intestato moritur, cui suus heres nec erit, „ adgnatus proximus familiam habeto” (1), τὸ *suus heres* et *adgnatus* ad utrumque sexum referebatur et tam masculos quam feminas ad successione[m] vocabat. Omnes veteres omnesque fere recentiores uno quasi ore hoc profitentur. Gajus (2): „ sui heredes appellabantur, filius, filia, nepos *neptis*.”

Item

(1) Ulp. Fragm. Tit. 26 pr., Jac. Godofredus, quat. fontes jur. civ., duod. tabularum quinta.

(2) Inst. Lib. II. Tit. 8. pr. et passim.

Item Gaji interpretis Anianus (1): „uxor,
 „ quae in manu est, sua heres est, quia filiae
 „ loco est” Paulus (2): „ sui heredes sunt
 „ primo loco filius, *filia* in potestate patris
 „ constituti.”

Idem porro (3), qui exceptis consanguineis
 ceteras adgnatas vocat, paulo post (4), quum
 hujus rationem reddit, haec subjicit: „ idque
 „ jure civili Voconiana ratione videtur effectum,
 „ ceterum *lex 12 tabularum nulla discretionem*
 „ *sexus cognatas admittit.*”

Nec obstat Ulpianus (5); qui adgnatos
 vocat cognatos *virilis sexus*, per virilem sexum
 descendentes; quoniam haec solummodo ad il-
 lam distinctionem referri debent, quam Jurecon-
 sulti post XII Tabb. inter adgnatos ad consangui-
 neos fecerant, ut infra plenius demonstrabimus,
 nec ad ipsam XII tabularum legem spectant (6).

Nec magis obstat Pandectarum lo-
 ca (7), quibus forte contrarium indicari videbi-
 tur,

(1) In Gaji locum cit. Cf. coll. l. l. Mosaic. et
 Rom. Tit. 6. §. 2.

(2) R. S. Lib. IV. Tit. 8. §. 2. et passim.

(3) L. c. §. 13. adgnati sunt virilis sexus.

(4) Loco laud. §. 22.

(5) Fragm. Tit. 11. §. 4.

(6) §. 3. f. de leg. adg. success. Theoph. ad hunc
 locum in paraph. graeca.

(7) E. g. L. 2. §. 1. ff. de suis et leg. (38. 16.)

tur: nam inter adgnatos consanguineis primum locum adeptis (1) in posterum ceterae adgnatae remotae sunt, etsi nullo modo lege ipsa exclusae erant. Denique Justinianus (2) id aperte docet, postquam differentiae sexus in liberis mentionem fecerat, haec verba afferens: „ lege antiqua XII tabularum *omnes similiter* ad „ successione[m] vocabantur.” De agnatorum autem successione, mentione facta ejusdem legis XII Tabb., sic profequitur (3): „ simpliciter „ legibus amicam amplexa simili modo omnes „ adgnatos sive masculos sive feminas cujuscun- „ que gradus ad similitudinem suorum invicem „ ad successione[m] vocabat.”

Porro idem Imperator in constitutione (4), per quam hunc antiquum succedendi ordinem in usum revocavit, passim de differentia sexus, in successione antiqua, non observata loquitur.

§. 6.

Controversiae variae rejectae.

Tot veterum testimoniis ne in minima quidem
re

(1) Cf. hujus §. 8 et 9.

(2) §. 5. I. de exheredatione lib.

(3) §. 3 I. de leg. adg. successf.

(4) L. 14. Cod. de leg. hered. (6. 58.)

re dissentientibus vix diceretur, eam rem adhuc adversarios invenire posse. Attamen jam Perizonius (1) monuit, hoc jus ab eo jure, quo omnes fere populi antiqui, maximeque Athenienses uterentur, recedere, et aliquantulum conjecturae ac suspicioni concessit, feminas lege XII tabularum forte ab omni legitima hereditate exclusas fuisse: quam opinionem deinde Cl. Hugo (2) publice professus est atque defendere studuit. Et quamvis acutissimus hic et antiquitati familiarissimus Jureconsultus hanc sententiam postea ipse repudiaverit (3), dubia tamen ab ipso mota intacta reliquit, nec alibi penitus remota invenio, quotquot Jureconfulti ei se opponerent. Ideo hunc locum necdum dimittendum, sed pro facultatis meae tenuitate illas dubitandi rationes accuratiori examini subjiciendas existimavi.

Quod igitur attinet ad primum quasi commune fundamentum laudati Jureconfulti, analogiam populi Romani cum ceteris antiquis gentibus, quarum jure feminae in successionebus
fem-

(1) In Triade Disf. de lege Voconia, edit. Daventriae 1679 pag. 134.

(2) Commentatio de fundamento successione ab intestato, praemio orn. Götting. 1785.

(3) Hugo, Römische Rechtsgeschichte VI Ausgabe §. 115. nota 2.

semper viris deteriores habebantur (1): id quidem concedimus, ceteras gentes alio jure usas esse; ratio tamen analogiae tunc solummodo aliquid momenti haberet, si res ipsa idoneis testimoniis destitueretur (2). Quae autem cum omni ex parte deficerent, etiam alia ratio analogiae argumentum evertere potest. Constat enim ex aliis indubitatis capitibus juris circa successionem, Romanos in hac parte propriis nec cum ullo populo communibus principiis usos esse, adeo ut illi parum sibi constare videantur, qui alia capita successionis Romanae domestica ceterisque gentibus prorsus aliena adgnoscent, alia autem vel repugnante historia ideo negant, quod apud plerosque antiquos populos diversa fuerint. Ut clarius loquar, exclusio cognatorum (3) mihi fidem jam facit (4), Romanos proprio et domesticis moribus fundato jure in successione legitima usos esse; et ideo ex analogia ceterarum gentium concludi non posse, feminas apud illos, uti apud hos,

ju-

(1) Hugo, Comment. §. 7.

(2) Kind, Disf. de lege Voconia §. 8.

(3) Qui apud plerasque gentes aequae ac agnati admissi erant. Cf. Perizonius in *Triade* pag. 135. Cf. Tacitus, de *moribus German.* C. 20.

(4) Clar. Hugo, Comm. cit. §. 6 in fine, ex hisce contrarium argumentum deducit,

jure successionis legitimae expertes fuisse. Neque igitur ob stare potest, Decemviros suas leges e legibus Solonis, quae mulieribus iniquiores erant, conscripsisse (1). Nam quamvis ex mea quidem sententia negari non potest, rem ita se habere, et leges 12 tabularum non minima parte e Graeciae legibus esse petitas (2), non tamen inde profectae sunt totae. Etenim non solum Cicero (3) duodecim tabulas ab aliorum populorum legibus differre indicat, sed et ipse Dionysius Hal. (4) nominatim affirmat, non tantum ex Graecorum jure, verum etiam ex patriis moribus decemviros suas leges desumpsisse. Id, quod certe multo plus valet quam Orosii (5) testimonium, quod Perizonius affert, eas simpliciter leges Atticas

VO.

(1) Perizonius in Triade pag. 134.

(2) Quod Bouchaud, Commentaire sur la loi des douze tables, Discours préliminaire, Partie I. Sect. 2 et 3. nimium voluminose contra eos defendit, qui nihil omnino ex jure Graecorum in XII Tabb. translatum fuisse contendunt.

(3) De Oratore Lib. I. Cap. 44.

(4) Lib. X. Cap. 57. editionis cit. p. 2144: Οὗτοι οὖν δέκα ἄνδρες συγγράψαντες νόμους ἕκ τε τῶν Ἑλληνικῶν νόμων καὶ τῶν παρὰ σφίσιν αὐτοῖς ἀγράφων ἔθισμῶν προὔθηκον ἐν δέκα δέλτοις τῷ βουλευμένῳ σκοπεῖν. Cf. et Lib. II. Cap. 26. p. 295.

(5) Libri Hort. Lib. II. Cap. 13.

vocantis. Igitur ex Demosthene, qui nobis aliquam partem Atheniensium legum de successione servavit, et ex Isaëi Orationibus, si Perizonius (1) argumentum ducit, Romanos in hac parte ab iis recessisse, nil sane quod ei mirandum videretur, reperio. Etenim sine dubio jam diu ante duodecim tabulas, leges aut saltem mores successiones in pecuniam mortuorum constituerant, et Decemviri in hac parte *πατρίους ἐθίστους* praeferabant legibus Helenorum. Adeo ut merito credamus, Decemviros, quod ad successiones attinet, nihil aut parum in patriis moribus mutasse, sed spretis aliarum gentium legibus id jus confirmasse, quod idoneum et sufficiens diu in patria valuisset.

Neque credo ex in manum conventionem argumentum inferri posse, quare feminae ab hereditate legitima remotae fuerint (2). Nam licet durum interdum videatur duarum fororum, quarum altera vivo patre, altera expectata ejus morte nupserit (scilicet per in manum conventionem), hanc omnem capere hereditatem, illam nihil (3): constantius tamen nihil et magis conveniens tralatitiae regulae est, per capitis dimi-

nu-

(1) In Triade, pag. 120 sqq.

(2) Hugo, Comm. cit. §. 9.

(3) Quae sane iniquitas cesfaret, si mulier legitima heres esse non potuisset.

nutionem familia exiri, et legitimarum hereditatum jus perire (1). Et sane, cur tandem, quae per in manum conventionem virum sibi et alterum patrem comparaverit, melioris conditionis fit, quam ea quae a patre forte emancipata omni successione spe experta facta est?

Ratio quidem, quam ex lege Voconia Clar. Hugo (2) in gratiam suae sententiae infert, maximi ponderis est et hucusque fere intacta remansit. Nimirum lex illa, quae omnes omnino feminas ab hereditate testamentaria removisse dicitur, facile nos adducit ad credendum mulieres eo tempore legitima hereditatis expertes jam fuisse (3). Ceterum hic animadvertendum puto, legem Voconiam fere CCC annis post duodecim Tab. latam fuisse, in quo temporis spatium multas mutationes intervenire potuerunt circa mulierum successione ab intestato; neque ideo de jure, quod illo tempore forte valuerit, ad jus XII tabularum argumentari licet. Suo tamen loco (4), cum de

(1) L. 11. ff. de suis et leg. hered. (38. 16.).

(2) Hugo, Comment. Cit. §. 10.

(3) Nec Perizonii sententiam: legem Voconiam etiam de intestati successione cavisse; nec Wielingii opinionem: ante Legem Voconiam disputatione fori feminis omne legitima successione jus ademptum fuisse; quicquam esse, quam Gordium nodum gladio solvere infra ostendemus.

(4) Cap. II. hujusce speciminis.

lège Voconia specialiter agemus; ostendere cōnabimur, eam legem juri, quod in legitimis hereditatibus tunc valeret, non admodum contrariam fuisse.

Ceterae rationes minoris momenti sunt, et passim a doctissimis Jurisconsultis tractatae dudum corruerunt. Neque tamen praeterire possum locum (1), ubi Clar. Auctor ab exclusione cognatorum (h. e. ex feminis descendendum) infert, etiam feminas a successione fuisse remotas. Etenim quamvis quisque videat, non sufficere hanc argumentandi rationem, tamen eo difficilius ejusmodi hypothefin non amplectitur, quo facilius ope ejus cognatorum exclusionem explicare potest. Si enim feminae ipsae successione ab intestato expertes fuerint, apprime conveniens erat, ut etiam earum descendentes in hereditatem intestati nil juris haberent. At non de explicanda cognatorum exclusionem laboramus. Filia enim, simul ac per in manum conventionem e patris familia egressa erat, quo modo omnis juris in patris hereditatem incapax reddebatur, eodem modo et fratris successione privabatur; et ideo neque de ejus liberis avunculo successuris quaestio esse poterat. Hinc enim omnem cognatorum exclusionem explico. Femina antequam

vi-

(1) Hugo, Comment. Clt. §. 6. in fine.

viro nuberet, erat adgnata atque vi adgnationis jura aequalia cum masculis in successionem habebat; simul atque in mariti manum conveniret, adgnata non amplius nec patri nec fratribus, sed simplex cognata reddebatur. Adgnatio enim est juris civilis, quae per in manum conventionem eodem modo ac per emancipationem et omnem aliam capitis diminutionem dissolvitur (1). Quamvis postea quidem in manum conventio in usu esse cessaret: tamen principium de cognatis non succedentibus perdurabat, juxta regulam historia confirmatam: cessante licet causa effectus saepissime perdurant.

§. 7.

Quid quaeque femina in successione juris habuerit.

Hisce praemis non nimium audacter affirmari credo, in Romana antiqua successione nec ante, nec paulo post duodecim tabulas ullum sexus discrimen existisse. Mulieres ideo eodem jure ac mares inter suos heredes vocantur, dummodo caeteras *sui heredis* condiciones habeant; adeo ut filia tam naturalis quam adoptiva aequae

ac

(1) Ulpiani, fragm. Tit. XXVIII. §. 9.

ac filius, si mortis tempore adhuc in defuncti potestate fuerit, ei succedat. Filia in manum mariti data eodem modo consideratur ac filia filiusve in adoptionem datus. Uxor, quae in manum convenit, adoptivae fere locum obtinet (1); porro nurus, quae filio loco filiae est, focero tanquam neptis sua heres esse potest, si nempe maritus, qui ipsi pater est, jam decesserit (2). Et ita porro. Ad adgnatorum successionem vocantur feminae, quae per capitis diminutionem jus adgnationis aut non amiserunt, aut acquisiverunt. Sic uxor, quae in manum mariti convenit, per hoc ipsum omnibus adgnatis suis efficitur cognata et nanciscitur jura adgnationis in familia mariti, potestque heres esse fratribus ac ceteris ejus adgnatis; porro ejus liberis proxima est adgnata, consanguinea, quia ipsi loco filiae est, nec refert utrum sui sint liberi an uxoris praemortuae, consanguinea enim efficitur sola in manum conventionem (3).

§. 8.

(1) Cf. §. 27.

(2) Ulp. fragm. tit. XII. §. 14. Coll. legum. Rom. et Mosaic. tit. XVI. §. 2.

(3) Loca eadem cit. Adeo ut quae Dorn-Seiffen, Spec. historico-jurid. de jure feminarum, pag. 39, de matre liberis non succedente refert, de eo solo casu intelligenda sint, quo uxores in manu non fuerint, qui casus propter usucapionem eo tempore perrarus erat,

§. 8.

*De feminarum jure succedendi ab intestato
restricto, variisque de hac restrictione
sententiis.*

Superest, ut videamus quousque hoc duodecim Tabb. jus duraverit. Etenim idem in successioneibus, quae ab intestato deferuntur, juris fuisse etiam post latam legem Voconiam, plurimorum est sententia (1); alii autem, quorum Wielingius (2) est princeps, jam ante legem Voconiam feminas ab omni legitima hereditate exclusas esse fori disputatione statuunt; alii (3) porro per ipsam legem Voconiam jus successioneis ab intestato mutatum existimant; alii denique,

fed

Cf. Wielingii, Lect. jur. civ. pag. 200. — von Löhr von dem Erbrecht der Mutter vor der Nov. 118, „Desen and v. Grollman's Magazin für Rechtswissenschaft, 4ter Band, Heft 1. pag. 109.“

(1) Glück, Lenre von der Intestat-Erbfolge, §. 59. Gans, Scholien zum Gajus, pag. 202.

(2) Lect. jur. civ. pag. 201.

(3) Savigny, über die lex Voconia „Zeitschrift für geschichtliche Rechts-Wissenschaft,“ p. 234. — Euler, über die Beschränkung des Intestats-Erbrechts der Weiber bei den Römern in Burchhardi's Grundzüge des Rechts-systems der Römer, Bonn 1822, p. 303.

sed pauci, jus successione ad consanguineas restrictum fuisse contendunt jam ante legem Voconiam.

Wielingius quidem satis se ipse refellit, dum istud Pauli (1): „ Voconiana ratione effectum esse, quod solae consanguineae hereditatem capere possent”, ita explicat, quasi feminae, diu ab omni legitima hereditate fori disputatione exclusae, nunc admisae fuerint. Attamen si feminae *omnes* a legitima successione remotae erant, qua via lex Voconia, quae in feminas plena erat injuriae (2), a testamentaria successione eas repellens, rationem praebere potuerit, ut consanguineae saltem admitterentur? (3).

Ceterum haec opinio, ut conjectura parum probabilis, Jureconsultis recentioribus jam pridem displicuit (4), quorum plerosque ad sententiam illam, quam primam proposuimus, inclinare, supra monuimus. Etenim defendunt, agnatarum jus succedendi *post* legem Voconiam denuo ad solas

te-

(1) Recept. Sent. Lib. IV, Tit. VIII. §. 22.

(2) Augustinus, de Civ. Dei L. III. C. 21. — Cicero, de Republ. L. III. C. 10.

(3) Kind, de Lege Voconia, §. 9. Euler, loc. cit. pag. 306.

(4) Kind, l. cit. Euler, l. cit. Glück, l. c. §. 49.

confanguineas restrictum esse, rationesque suae sententiae in verbis Pauli (1) inveniri putant: „ feminae ad hereditates legitimas ultra confanguineas non admittuntur; idque jure civili „ Voconiana ratione videtur effectum. ” Prosequuntur itaque: quod ratione Voconiae effectum est, sane demum post ipsam legem fieri poterat. Conclusio, ut mihi videtur, non accuratissima; nam ratio five causa istius legis (de hac enim sola, non de lege ipsa apud Paulum fermo est) sine dubio jam ante ipsam legem aderat, et quae ratio ipsum Voconium movebat ad excludendas ab hereditate testamentaria feminas, eadem illa paulo ante restringendae successioni legitimae causam dare potuerat. Imo ipsa Pauli verba hanc sententiam defendere videntur. Quum enim Jurisconsultus ignorare non poterat, hoc restrictum feminarum jus subtilitate Prudentum et quidem media jurisprudentia introductum esse (2); non video quomodo de ratione hujus restrictionis adhuc dubitare potuisset, si Prudentes ex ipsa lege Voconia fundamentum suae interpretationis sumsisent. Dubitavit autem et incerta oratione loquitur ea de re

(1) Recept. Sent. L. IV. Tit. VIII. §. 22.

(2) §. 3. Inst. de leg. adg. successione. — Theoph. in Paraphrasi graeca ad hunc §. L. 14. Cod. de leg. hered. (6 58.)

re (1), *videri* eandem fere rationem restricti juris fuisse, quae fuerit postea legis Voconiae. Ceterum ne ea quidem ex causa assumendum est, interpretationem, qua exclusio agnatarum effecta dicitur, in ipsa lege Voconia esse fundatam, quoniam huic legi hereditas *solius censi* obnoxia erat; Jurisprudentes autem sua interpretatione ad cuiuscunque defuncti (licet non censi) hereditatem consanguineas admittunt (2). Quanquam igitur concedimus, legem Voconiam, quae a *testamentaria* successione feminas repelleret, per interpretationem Jurisprudentum *legitimis* hereditatibus accommodari potuisse; ideo tamen hoc praesumendum non est, quia omnino aliae personae a lege Voconia pendebant, aliae eo jure tenebantur, quo legitima hereditas ad solas consanguineas pertinebat. Ut porro omnibus dubiis eam rem eximamus, Gaji verba adducimus, qui restrictum illud feminarum jus expressis verbis *duodecim tabularum* interpretationi imputat: „Item feminae adgnatae, „ quaecunque consanguinearum gradum excedunt, nihil juris ex lege (XII Tabb.) habent.” (3) Hactenus ergo patere mihi videtur

(1) Quod jam Perizonius animadvertere velle videtur *Disfert. Triad. p. 108.*

(2) Cf. §. 16. sqq.

(3) Gajus, *Comment. III. §. 83.* Cf. Zimmerm. über

tur non per interpretationem legis Voconiae jus feminarum succedendi ab intestato restrictum fuisse. Sed videamus paucis verbis adhuc de eorum opinione, qui hoc mutatum jus ipsi legi Voconiae imputant. Dico *paucis*, quoniam longa controversia non opus est. Etenim eorum opinio non solum nullis nititur veterum testimoniis, sed etiam illis e regione contraria apparet. Nam quicumque de origine hujus restricti juris aliquid memoriae prodiderunt, in eo conveniunt, Jureconsultos quadam subtilitate (1), qua non opus fuisset, si ipsa lex Voconia ea de re quidquam cavisset nominatim, jus hoc introduxisse.

§. 9.

Quando et quomodo feminae non consanguineae a legitima successione remotae fuerint.

Igitur ad nostram sententiam revertamur, saepe laudatam restrictionem feminarum juris succe-

über die lex Voconia; Desfen and Neusteter's Römischrechtliche Untersuchungen, 1° Band pag. 314, nota 14. — §. seq. huj. specim.

(1) Paul. Recept. Sent. Lib. IV. Tit. VIII. §. 3. et

cedendi ab intestato ante legem Voconiam adfuisse, rationibus illis simillimis, quae huic legi occasionem dederint jure civili, et quidem subtili interpretatione prudentum, ut hoc in Institutionibus et apud Theophilum loco saepius citato legitur.

Modum autem, quo Jureconfulti nulla plane lege adjuvante, per subtilem quandam interpretationem adgnatas a legitima hereditate pellere potuerint, si quaeramus, omnis nos historica fides derelinquit et ad conjecturas refugere compellimur (1).

Quamvis lex XII Tab. ad legitimam successionem vocabat *suos, adgnatum proximum*, deinde *gentiles*; Jureconfulti tamen diu distinxerant quartam quandam classem, *consanguineorum*, qui ante adgnatos admittebantur, idque videtur effectum, ad faciliorem legis applicationem, interpretatione τὸν *proximus adgnatus* (2), quum *consanguineus* atque *proximus adgnatus* unum idemque significant.

Haec

22. — §. 3. Inst. de leg. adg. succ. — Theoph. in Paraphr. graeca ad hunc §. L. 14. Cod. de leg. hered. (6. 58.) Cf. etiam Euler, l. c. pag. 302.

(1) Euler, cit. loc. über die Beschränkung des Erbrechts der Weiber, in hac parte acutissime scripsit, et eam fere infert hypothesein, quam nunc adducemus.

(2) Paul. Recept. Sent. Lib. IV. Tit. VIII. §. 3.

Haec distinctio, qua consanguinei semper continuo admittebantur, adgnati autem praevia inquisitione proximi gradus, diu in praxi obtinebat, postquam Prudentes subtilitatem saepe laudatam instituerunt, ejusque fundamentum in eo invenerunt, quod lex XII Tab. solum masculinum adgnatum ad successionem vocare videbatur. Adjuvabantur hoc principium introducentes, alio juris principio, „ ad illum adgnatum tutelae onus pertinere, qui successionis proximam „ spem haberet;” quod principium et in verso ordine valere dicebatur, neque adgnatum ad successionem admittendum, qui non in familia defuncti proximam tutelam gereret. Itaque feminae adgnatae (de consanguineis in hac parte sermo non erat, quia lex XII Tab. eas non comprehenderat) uti onere tutelae, ita successionis commodo eximendae erant. Haec conjectura mihi videtur verissima, quae de interpretatione illa ferri possit, quam Justinianus subtilitatem excogitatam mediae jurisprudentiae appellat, et eo magis eam admittendam esse puto quo perfecte congruit iis, quae apud Gajum (1), Veronae repertum leguntur: „ feminas adgnatas, „ quaecunque consanguineorum gradum excedant, „ nihil juris ea lege (XII Tab.) habere.”

Quo

(1) Comment. III. §. 23.

Quo loco evidentissime patet differentia inter adgnatos et consanguineos jam introducta, ipso verbo tamen XII Tabb. illam interpretationem niti.

§. 10.

De rationibus mutati juris.

Quanquam nunc negari quidem non potest, talem subtilitatem fundamento nimis lubrico niti, nec ipsius legis voluntatem evertere facile posse, tamen neque obliviscendum est, tale principium ibi facilius irrepere, ubi id propter causas internas non solum ab iis, qui juri praesunt, sed ab universo quodammodo populo foveatur. Quae enim restricti hujus juris causae exstiterunt? Paulus eas Voconianas dicit (1). Quippe, ut sola generaliora argumenta afferam, specialibus rationibus ad eum locum retentis, quo de lege Voconia ipsa agemus; Reipublicae Romanae, quae eo tempore erat bellicosa atque re militari prorsus fundata, feminarum cum maribus aequalis potestas pecuniaria convenire non poterat. Quae quidem incommoda, quod tempore hujus restrictionis atque latae Voconiae demum

(1) Paulus, Recept. Sent. Lib. IV. Tit. VIII.

mum se obtulerint, ideo factum est, quod eo tempore omnia, quae feminarum liberam administrationem bonorum hucusque impedierant, sensim sensimque defecerunt. In manum conventio rarior facta, longe mitior reddita erat sexus tutela, et luxuria feminarum eodem passu progrediebatur, quo magis iis frenum laxabatur; imo adeo, ut Cato major dicat, eas viros atque rempublicam premere coepisse (1). Quapropter Jureconsulti sua interpretatione feminas, in quantum fieri poterat, hereditatibus legitimis, tanquam praecipuo divitiarum fonte, privare studuerunt. Non tamen subito ut ex legibus constitutionibusque hoc principium invaluit, sed paulatim, ad omne jus consuetudinis effectum hoc videtur.

(1) Cf. quae infra de rationibus legis Voconiae dicemus.

SECTIO SECUNDA.

DE SUCCESSIONIBUS EX TESTAMENTO.

§. II.

*Cur non feminarum successionem ex testamento
Jureconsulti prius restrinxerint.*

Ex testamento autem hucusque mulieres quamcunque hereditatem quantaevs pecuniae capere potuerant. Sed successiones, quae a provida lege deferuntur, jam in earum odium restrictas, mox sequi debebat etiam alia juris dispositio ex iisdem rationibus coëcens nimias largitates per ultimam voluntatem in sequiorem sexum collatas. Nec quis miratur talem ordinem, quo legum periti initium fecerint a restringenda facultate succedendi; et deinde demum cogitarint de nimis libera testandi facultate, qua tamen mulieres multo potius divitias comparare sibi potuerant, quam per legitimam illam successionem. Nam ad hanc successionem coëcendam prudentes quidem ope subtilis interpretationis pervenire poterant, adjuvantibus rationibus universum quodammodo statum publicum aequè spectantibus: attamen ut liberam testandi facultatem, per 12. Tabb. nimis clare concess.

cesfam, patrifamilias adimerent, necdum vim sufficientem in jus habebant. Porro tali modo divitiis mulierum obvenientes, potius virorum jus adgrederentur, quam mulierum opes.

Ad id ergo efficiendum, ne Patrifamilias liceret, mulierem in testamento heredem scribere, Prudentum auctoritas non sufficiebat; sed necesse erat, ut lex quaedam, necessitatibus urgentibus, si feminarum opibus Respublica nimium premere-
tur, interdiceret testatoribus, ne in feminas amplius hereditates conferrent.

Haec lex fuit Voconia, nunc sequente capite propius adgredienda.

CAPUT SECUNDUM.

D E

JURE FEMINARUM SUCCEDENDI SE-
CUNDUM LEGEM VOCONIAM.

§. 12.

Partitio hujus capituli.

Lex Voconia, qua in historia et antiquitatibus juris nihil forsitan magis in obscuro est, multa in feminarum jure succedendi mutavit; et difficillimam hujus disquisitionis partem constituit, quoniam tum de aetate, tum de rationibus, tum de partibus ejus contenditur, quotquot Jurèconfulti eam cum industria tractarint (1). De
ea

(1) Quoad historiam literariam hujus legis Cf. Kind, Disf. de lege Voconia in proëmio. V. Savigny loco citato, über die lex Voconia; Haubold, epicrisis ad Heineccii antiquitates.

ea lege acturi, hunc ordinem sequendum putavimus.

I°. agetur de ejus aetate;

II°. de ejus rationibus;

III°. loco, secretis iis, quae ex Voconiae capitibus ad nostrum spectant argumentum, explanabimus, quae in lege contenta fuisse, nullum dubium est.

IV°. autem de iis videbimus, de quibus, an lege comprehensa fuerint, dubitatur,

V°. et ultimo de fatiis et interitu nostrae legis agemus, ut, quo tempore et quousque lex, quam explicaturi sumus, valuerit, intelligi possit.

SECTIO PRIMA.

DE AETATE LEGIS VOCONIAE.

§. 13.

Controversiae remotae.

Ad legis aetatem quod attinet, eam alii (1) in A. U. 576. incidere existimant, quia Epitomator Livii eam in librum XLI historiae Ro-

(1) Henricus Valerius. — Kind de lege Voconia §. 3. sqq. alii.

Romanae refert, quo libro res gestae M. Junio Bruto et A. Manlio Vulsonae Cosf. enarrantur, et quoniam porro Livius in iis libris, XLIII et XLIV, quibus historiam Romanam Q. Marcio Philippo iterum et Cn. Servitio Coepione Cosf. enarrat, legis Voconiae ne verbum quidem memorat, quod sine dubio fecisset, si ea illo tempore lata esset. — Alii (1) vero annum U. C. 585. (584.) aetatem legis Voconiae accipiunt, Ciceronem sequentes, qui libro de Senectute Cap. 5. refert, Caepione eo Philippo iterum cosf. Catonem sexaginta quinque annos natum legem Voconiam suavisisse, quem Catonem eo anno natum esse, post quem Q. Maximus Consul primum factus sit (anno U. 520), idem Cicero eodem loco auctor est. Qui illam sententiam defendunt, ei hanc potissimum rationem subjiciunt, verosimile esse, Livium, qui gesta populi Romani enarraverit atque de hac rogatione tam memorabili procul dubio pluribus retulerit, diligentius inquisivisse in hanc rem, quam Ciceronem, qui ejus legis velut in transitu mentionem fecisse, suspicari licet, et tantummodo quod me-

(1) Balduinus, Perizonius, Wiellngius, v. Savigny de leg. Voc. plurimi.

memoriter teneret retulisse (1). Huic tamen non male obicitur, Ciceronem quasi cito trans-
euntem ideo falli dici non posse, quia bis et
quidem diverso modo legis aetatem definivit,
primum per Caepionem atque Philippum
Consules, deinde per Catonem 65 annos na-
tum. Ad ea autem, quae defensores primae opi-
nionis de Livio dicunt, eum illo loco (Lib.
XLIII et XLIV) quo res gestas anni 585. enarra-
verit, legis Voconiae mentionem non fecisse, sed
legem apud ipsum in ea aetate poni, qua historia
anni 576. tractata sit; primus Clar. v. Savi-
gny (2) rectissime animadvertit, nec ipsos libros
XLII et XLIII historiae Livianae integros
existare, sed multa deesse, quae facile ad legem
Voconiam spectaverint; eo autem quod ignotus
iste Livianae epitomes auctor legem in anno
576. collocavit, fidem Ciceronis minime sub-
vertit quippe quem pluris habendum, quam
istum epitomatores, in aprico esse. Talia me
ad sententiam a plerisque defensam amplectendam
moverunt, ita ut annum urbis 585. tanquam tem-
pus legis Voconiae rogatae accipiam.

SEC-

(1) Kind, de lege Voconia §. 4.

(2) Loco citato pag. 220.

SECTIO SECUNDA.

DE RATIONIBUS LEGIS VOCONIAE.

§. 14.

Rationes vulgo propositae reprobatae.

Causa legis Voconiae sine dubio politica fuit (1), quum et contra commune desiderium et cum injuria feminarum rogata sit. Ideoque ad eam inquirendam tam latus semper conjecturis campus patuit: debet enim exquiri ex moribus univervoque statu publico ejus temporis. Vulgo quidem rationem mutati juris reddunt Reipublicae interesse, ut familiae conserventur; itaque quum haec non per mares uti per feminas intereant, statutum esse, ut ad masculos potius avita bona perveniant, quam alienis fami-

(1) Montesquieu, Esprit des Loix, Liv XXVII. : C'est un malheur de la condition humaine, que les législateurs soient obligés de faire des lois qui combattent les sentimens naturels même: telle fut la loi Voconienne. C'est que les législateurs statuent plus sur la société que sur le citoyen, plus sur le citoyen que sur l'homme. La loi sacrifiait et le citoyen et l'homme et ne pensait qu'à la république.

miliis per feminas inferantur (1). Causa quare Voconius ergo legem tulit, ea dicitur, quod videret, feminis ita pari cum masculis jure ad hereditates admisis, saepe nobilissimarum familiarum bona ad extraneos transferri: quod si illae opibus destitutae in humiliorem locum deprimerentur, ipsa quidem respublica ornamentis et praesidiis spoliaretur (2). At ea non solum omni historico testimonio carent, sed etiam rei ipsi non videntur posse accommodari. Si enim admittamus, Romanos eo tempore tam vehementer splendori familiae studuisse, lex superflua forsitan videretur, per quam introduceretur, quod quisque testator secundum commune reipublicae studium ipse jam perficeret, quoniam familiae atque nominis studium per regulam magis familiae principis quam reipublicae est. Igitur Imp. Justinianus (3) hoc argumentum mutati juris de solis iis hereditatibus ponit, quae a lege deferebantur, quod vero non indubitate ad testamentarias successiones transferendum existimaverim. — Deinde, nec vera natura Plebisciti ea esse videtur, ut prospiciatur familiarum distinctioni conservandae; potius enim, ut

(1) Wielingius, lectiones jur. civ. p. 201.

(2) Kind, de lege Voconia.

(3) §. 3. Inst. de leg. adgnat. successione.

familiarum omnis differentia evanescat, indoles ejus jūris videtur quod Tribuni plebis eo tempore introducebant (1). Denique, conservandorum familiae honorum studium eo minus causa legis Voconiae rogatae esse videtur, quo magis tum mirandum videtur, non prius de lege XII Tabularum mutanda cogitatum fuisse, quoniam idem studium et eadem libera testandi facultas per tria fere secula obtinuerat. Itaque ego putem, medio tempore XII Tabulas inter et legem Voconiam quaedam invaluisse, quae huic legi causam dederint, quibus autem nondum obtinentibus jus XII Tabularum Reipublicae principiis minime contrarium visum fuit.

§. 15.

*Relaxata tutela et rarior in manum
conventio fuere legis causae.*

Quae enim fuerunt causae, e quibus apud Romanos, secus atque apud alios antiquos populos, feminae aequali cum viris jure in successione uterentur, quamvis apud illos, eodem modo

ac

(1) Exemplo esse possunt lex, qua nuptiae inter plebejos et patricos permittebantur; et institutio, qua maxime eo tempore et *novi homines* nobilitati antiquarum familiarum magis magisque aequiparari incipiebant.

ac apud alias gentes et maxime quae sub libera florerent Republica, virorum causa esset multo favorabilior, quam mulierum (quippe quae nec reipublicae administrandae participes esse, nec armis patrium agrum defendere, nec ad sustinendam familiam eum colere possunt:) — eae causae tempore quo lex Voconia lata fuit non amplius adfuisse videntur. Propter illam enim mulierum tutelam, qua per totam vitam arbitratui adgnatorum subjectae erant, propterque illam in manum conventionem, qua omni jure patrimonii sui privatae filiorum loco habebantur (1), concedendo iis idem jus successionis quod viris, his praesudicium haud factum esse constat. Neque unquam incommoda hujus juris adparere potuerant, ob quae Cato legem Voconiam suavit; si non et in manum conventio rarior facta et durior antiqua ista tutela paulatim adeo mitigata esset, ut feminae jure sibi concessio in virorum odium abuti possent. Haec non est mera ingenii conjectura; nam Cato (2) ipse legem Voconiam suadens: „Principio,” inquit, „vo-
 „bis mulier magnam dotem attulit, tum mag-
 „nam pecuniam recipit, quam in viri potes-
 „ta-

(1) Cf. Dorn Seiffen, l. c. §. 3. et ibi cit. Hein. Ant. Rom. Lib. I. T. 10. §. 6 et 7.

(2) Aulus Gellius, Nact. Att. Lib. XVII. Cap. 6.

„ tatem non committit. Eam pecuniam viro mu-
 „ tuam dat. Postea, ubi irata facta est, servum re-
 „ cepticium sectari, atque flagitare virum jubet.”

Quae procul omni dubio Cato suadens legem asseverare non potuisset, si etiam tunc veteri modo uxores, per in manum conventionem viris nubentes, semet ipsas cum universo patrimonio in eorum potestatem contulissent. Imo Cato ex eo ipso, quod femina non amplius omnem pecuniam in viri potestatem committeret, necessitatem legis ferendae demonstrare videtur. Idem porro Cato apud Livium (1) auctor est, quatenus eo tempore sexus tutela mitigata sit, quum indulgentiam, quam in sequiorem sexum Quirites habuere, graviter reprehendens, docet, quam magna differentia existeret inter ea quae tunc Romani mulieribus permiserint, et quae majores iis indulgissent, quippe qui ne privatam quidem rem agere feminas sine auctore voluerant. Quanto autem inde revera feminarum luxuria eo tempore aucta sit, Livius (2), occasione legis Oppiae paulo ante Voconiam latam abrogandae, egregie refert: „ Matronae nulla nec auctoritate nec verecundia, nec impetio virorum contineri limine poterant.” Talia

(1) Historia Rom. Lib. XXXIV. Cap. 2.

(2) Loco cit. Cap. 1.

lia ergo legem Voconiam movisse eo magis arbitror, quod historiae fide confirmata a Catone ipso legem suadente tanquam rationes hujus plebisciti prolatae sunt, quae fere eadem occasione Oppiae legis jam antea (1) proposuerat. „ Si, ” inquit „ in sua quisque „ nostrum matrefamilias, Quirites, jus et „ majestatem viri retinere instituisset, minus „ cum universis feminis negotii haberemus ; „ nunc domi victa libertas nostra impotentia „ mulierum hic quoque in foro obteritur et „ calcatur, et quia singulas sustinere non possumus, universas horremus. ” Consilium ergo legis Voconiae virorum gratia rogatae (2), in eo solo ponendum existimavi, ne nimias opes feminae possiderent, ne, ut Quinctilianus dicit (3), earum potentia civitas premeretur, quia non amplius nec auctoritate tutorum, nec virorum imperio contineri poterant, quin pecuniis suis in eorum odium abuterentur. Feminae enim in manu parentum, fratrum, virorum degentes sine detrimento aequale jus acquirendi habere potuerant ac viri; at feminae pro libitu res suas gerentes, ut eodem jure gauderent,

(1) Historia Rom. Lib. XXXIV. Cap. 2.

(2) Cic. de Republica Lib. III. Cap. 10.

(3) Declam. 264.

rent, non oportebat in populo, qui virorum manibus fundatam atque conservatam rempublicam debuerat, necdum in id tempus progressus erat, quo talia blandis artibus sequioris sexus compensata habentur.

SECTIO TERTIA.

DE LEGIS VOCONIAE CAPITE, QUO FEMINAE A TESTAMENTARIA SUCCESSIONE REPELLEBANTUR.

§. 16.

Partitio hujus sectionis.

Legem Voconiam tractaturo ante omnia certa ejus capita a dubiis atque incertis fecernenda sunt. Ad primam disquisitionis partem itaque pertinebit tum caput quo cautum fuit, ne quis census mulierem neve virginem heredem faceret, tum caput de legatis; ad secundam autem referenda erunt ea capita, quae et de intestata successione et de dotibus statuisse dicuntur. Utriusque autem partis solum primo nominatum caput ad nostrum spectat argumentum, eritque prioris caput hac sectione, alterius autem sequenti sectione peragendum.

Quo

Quo magis itaque constat legis Voconiae caput fuisse: *ne, qui census esset, heredem virginem neve mulierem faceret* (1), eo minus doctores in eo conveniunt, quo sensu haecce verba sint accipienda, ac de quoque hujus capituli verbo disputant. Primo quidem controversiae sunt de explicatione verbi *census*; deinde laborant qua amplitudine τὸ *ne virginem neve mulierem* sit sumendum; tum vero et de eo controversiam movent, an *heredem facere* de solo herede directo, an vero etiam de fideicommissario sit intelligendum; denique utrum haec verba ab omni parte mulierem ab hereditate removerint, an vero salva lege ex parte aliqua femina institui potuerit. Singulas has quaestiones tractaturis disputatio de hoc Voconiae capite in quatuor partes dividenda erit.

(1) Cicero in Verrem; de Republ. L. III. Cap. 10. de Fin. L. II. C. 17. de Senectute C. 5. pro Balb. C. 8, — Asconius in Cic. Ver. — Augustinus de Civ. Dei L. III. C. 21. — Gajus, Comm. III. §. 264. — Plin. Panegy. C. 42, — Gell. L. VII. C. 13. L. XVII. C. 6. L. XX. C. 1. — Epitome Liviana L. XLI. Dio Cass. L. 56. Cap. 10.

P A R S I.

QUIS SIT CENSUS IN LEGE VOCONIA.

§. 17.

Sententiae reprobatae de censo.

Antiquissimum τού *census* interpretem habemus Asconium Pedianum locis duobus; primo ad Ciceronis accus. Verr. Lib. I. Cap. 41. haec leguntur: „*neque census esfet*, „ id est, neque centum millia festeriorum possideret; nam more veterum censi dicebantur, „ qui centum millia professione detulissent; hujusmodi adeo facultates census vocabantur. „ Alii sic intelligunt: *neque census esfet*, hoc „ est, neque census ejus in quinquennium illud „ esfet factus, quorum annorum spatio instaurari census solet apud Censores, quorum administratio per lustrum, hoc est, quinquennium extenditur.” Alter autem locus, qui paucis interjectis sequitur, hic est: „ *quum* „ *intelligo legem Voconiam*; Voconius legem „ tulerat, ne quis census, hoc est, pecuniosus „ heredem relinqueret filiam.”

Ex his Asconii expositionibus duae potissimum sententiae apud recentiores ortae sunt.

Vel

Vel (1) enim *cenſum* in lege Voconia intelligunt, qui ad ſummam centum millium ſeſtertiorum in tabulas Cenſorum relatus eſt, vel (2) quemlibet civem pro *cenſo* accipiunt, ſummam 100,000 ſeſtertiorum tantum modum ſtatuentes, ſupra quem mulier mox non inſtitui (3), mox non dotari poſſe dicitur (4). In lege Voconia *cenſum* non illum intelligi, qui 100,000 ſeſtertiorum poſſideat, exiſtimo ex ſequentibus rationibus.

1°. Quia haec ſumma *pro cenſo* nullibi quam apud Aſconium legitur, cujus verba ſpuria ſuſpicari licet (5).

2°. Quia idem Aſconius eodem loco illum *cenſum* appellat, qui *centum millia* profeſſione detulerit, quae centum millia non niſi de *aſſibus* intelligi poſſunt (6).

3°.

(1) Cujacius, In Juſt. ad legem Falcidiam. — Balduinus, ad legem Voconiam. — Hotto-
manus ad Ciceronis Verr. Montesquieu de
'Eſprit de Lois, Liv. XXVII. — van Savigny über
die lex Voconia.

(2) Wielingius, lect. jur. civ. L. II. C. 20. —
Perizonius de lege Voconia. — Zimmern. über
die lex Voconia.

(3) Perizonius, de lege Voc. p. 15c. — Zim-
mern., über die lex Voc. paſſim.

(4) Wielingius, lect. jur. civ. Lib. II. C. 23.

(5) Wielingius, loc. cit.

(6) Perizonius, de leg. Voc. p. 166.

3°: Quia summa 100,000 sestertiorum nulli classi census congruit, et ideo census cum tali summa nihil commune habet (1).

4°: Quia qui tantum 100,000 sestertiorum possidet, non pecuniosus dici potest (2).

5°: Quia apud Gajum (3) is Voconia teneri legitur, qui centum millia *aeris* census est.

Legem Voconiam quemlibet civem comprehensisse, ideo non existimaverim;

1°. Quia Cicero (4) quosdam cives tanquam non census lege Voconia non teneri aperte dicit. Nam censum tempore Ciceronis impune negligi potuisse, mera Perizonii (5) conjectura est, quae nusquam historia fundatur (6). Neque videtur, censu intermisso omnes cives ad unum incensos factos esse (7), fed

(1) Idem, l. c. pag. 167.

(2) Idem, l. cit.

(3) Comm. II. §. 274. Neque enim *aes* per *sestertium* interpretandum est; licet Clar. v. Savigny et Zimmermann locis cit. neque *assem libralem* per *aerem* intelligi putent.

(4) In Verrem, l. cit. „Annius, quum non census esset.”

(5) De lege Voconia, pag. 186 sq.

(6) Cicero pro Caecina, Cap. 36. — Wielingius lect. jur. civ. pag. 190. — Kind de lege Voc. §. 19.

(7) Wielingius, lect. jur. civ. p. 190.

sed hoc casu potius eorum, qui semel censi fuissent, censum ultra quinquennium perdurasse. Etenim in censu ratio comitiorum maximorum continebatur: si populus Rom. census non esset, nulla classis, nulla centuria fuisset, neque magistratus majores creari, neque ab his cum populo agi quidquam potuisset (1). Neque vero a Cicerone Annum *non censum* ideo appellari, quia census ultra lustrum intermissus esset, patet: nam tunc orator non demonstrare studuisset Annum *solum* a lege exemptum esse, sed potius, quia omnes eodem modo ut hic incensi essent, legem generaliter cesare statuisset.

2°. Quia tam Cicero quam Asconius, si legis Voconiae mentionem faciunt, semper de pecuniosis sermonem faciunt, hos a ceteris civibus distinguentes.

3°. Quia Gajus (2), qui centum millia aeris census est, lege Voconia mulierem institui non posse refert.

4°. Quia Dio Cassius (3) ait: οὐδενὸς ὑπὲρ δύο ἡμισυ μυριάδας οὐσίας heredem esse posse, hoc est nullius, cui patrimonium est super 25 millia (4). Dicitur enim eodem modo

Grac-

(1) Kind, de leg. Voc. §. 18.

(2) Comm. II. §. 274.

(3) Lib. LVI. Cap. 10.

(4) Haec quidem 25 millia (*drachmarum* uti Peri-

Graece: οὐδείς οὐσίας τοσαύτης, quam Latine: *nemo istius patrimonii* (1). Sunt (2) quidem, qui Cassii verba οὐδενὸς ὑπὲρ δύο ἡμισυ μυριάδας οὐσίας κληρονομεῖν ἔξῃν sic intelligunt: *neminis heredem esse licet super 25 millia*, et exinde statuunt lege Voconia mulieres ex aliqua parte institui posse; sed earum sententiae servandi ordinis gratia hujus capituli parte quarta demum erit obveniendum.

5°. Denique nec ideo Voconium lege sua omnes cives teneri voluisse credo, quia tunc certissime nomine *civis* potius, uti Falcius fecit, quam voce *censu* usus esset.

Omnia itaque eo redeunt, quod per *censum* in lege Voconia neque quilibet civis, neque is qui 100 millia sestertiorum possidet, comprehendi

zonius de leg. Voconia, pag. 143 sqq. rectissime docet) sententiam eorum confirmare videntur, qui 100,000 sestertiorum possidentem lege Voconia teneri profitentur; nam drachma pro denario mutata 25 millia drachmarum accurate 100 millia sestertiorum conficiunt. Ceterum Dio tam ab urbe, quam a tempore legis Voconiae latae nimium remotus fuit, quin in referenda tali summa facile falli posse non videatur, et quidem eo magis, quo haec summa ex rationibus expositis minime admitenda est.

(1) Gronovius, de pecunia vetere L. III. Cap. 16, pag. 241.

(2) Perizonius, Zimmern., Wielingius.

di debeat. Quum tamen *census* in lege Voconia civem cujusdam facultatis significasse videtur (1), restat, ut, quem nos censum interpretemur, exponamus.

§. 18.

Census in lege Voconia est is, qui 100 mille assum libralium census est. (2)

Jam Asconius *censum* interpretatur, qui *centum millia* professione detulerit, quae centum millia non nisi de asibus intelligenda puto (3). Exinde ergo quodammodo argumentum duci potest, *censum* in lege Voconia forte solum illum appellari, qui in prima classe, h. e. ad 100 millia assum libralium census sit. Hic quidem Wielingius (4) Asconii verba impugnat, quum eo loco *census* cum *classico* turpiter esset

(1) Cicero, Asconius, Gajus, Dio Cassius, locis ultimo citatis.

(2) Conf. Kind, de leg. Voc. §. 20 sq. ad hunc §.

(3) Prisco enim tempore Romani *solo aere gravi* utebantur, quod proinde quum necessario intelligendum esset in hac locutione, Asconius de hac lege agens adjicere non debuit. Cf. Perizonius de lege Voconia, p. 167.

(4) Lect. jur. civ. pag. 139.

fer confusus, quanquam ipse 100 *millia* de aere gravi intelligit. Verum doctissimus Auctor hic quadam levitate laborare mihi videtur: nam Gellius (1) aperte nos docet: „ clas-
 „ ficos dici non omnes qui in clasibus sunt,
 „ sed primae classis tantum homines.” Equi-
 dem concedo ex solo illo Asconij testimonio statui non posse, *censum* in lege Voconia primae tantum classis censum esse: sed hoc fere indubitatum reddi confido per verba Gellii, qui eodem loco, quo classicum primae classis censum dicit, sic profequitur: „ in M. Catonis ora-
 „ tione, qua Voconiam legem suavit, quaeri
 „ solet, quis sit classicus, quis infra classem.” (2)
 Summiam autem millium assuum liberalium perfecte primae classi census respondere tam Livius (3), quam Dionysius Hal. (4) mihi auctores sunt. Decedunt quidem ab his Plinius (5), qui maximum censum CXM assuum

fais-

(1) Noct. Att. Lib. VII. Cap. 13.

(2) Ad haec verba adversarii hujus sententiae nimis benevoli nunquam attendunt. Cf. Zimmern. über die L. V. not. 26. — v. Savigny, über die lex Voc. pag. 222.

(3) Lib. I. Cap. 43.

(4) Lib. IV. Cap. 16. Init. Hoc loco 100 minas adaequare 10,000 drachmis aut 100,000 assibus, doctorum virorum communis est sententia.

(5) Hist. nar. lib. XXXIII. Cap. 3.

fuisse testatur; item Festus (1), qui minori summa quem CXXM aeris census infra classem dicit; denique et Gellius (2) illos primae classis homines vocans, qui CXXVM aeris census sint. Sed librarii quod modo X, modo XX, modo XXV adjecerint, similitudine formarum decepti esse videntur, quae modo IX, modo XX, modo XXV pondus librare designabant; itaque factum esse puto, ut mox 100 millia, mox 120 millia, mox 125 millia aeris scriberent pro C libralium Masium designandis (3). Huc nunc, ut res continuo dubio eximatur, verba Gaji (4) spectant: „ mulier ab eo, qui centum millia *ae-* „ *ris* census est, institui non potest.” Quod quidem *aes*, eodem modo ut apud Festum et Gellium, de solo aere gravi intelligendum est, nec ullo modo per sestertium interpretari licet; quanquam nuperrime Zimmern. (5) nulla adjecta ratione, et Clar. v. Savigny (6) talem interpretationem intulerunt. Hic quidem acutissimus

(1) De Verb. signif. L. IX. p. 187. in ed. Dacerii.

(2) Noct. Att. L. VII. Cap. 13.

(3) Cf. Nicolai tractatus de siglis veterum, Lugd. Batt. 1703, p. 175 et 243. Cf. etiam Kind de leg. Voc. §. 22.

(4) Comment. II. §. 274.

(5) Über die lex Voconia, not. 26-

(6) Über die lex Voc. Seite 223 sq.

mus auctor rectissime animadvertit, verisimile non esse in lege Voconia summam expressam fuisse nomine *aeris gravis*, quippe quod jam ante sectila in abusum venisset: verumtamen nec ego de *aere gravi* in lege Voconia sermonem fuisse contendo, sed potius puto, summam 100 millium aeris gravis, ex interpretatione τῶν *cen-*
sus (1), mox post latam legem ei adpositam esse.

§. 19.

*De aestimatione vera et relativa 100
millium aeris.*

Videamus paucis adhuc de aestimatione horum 100 millium aesium libralium, quoniam Perizonius (2) talem summam nimis parvam arbitratur, quam ut pecuniosum hominem constituere possit. Perizonium autem, virum summum, in calculo falli puto, dum 100 millia aeris gravis cum 40 millibus festertiorum monetae novissimae apud Romanos convenire putet. Et enim Plinius (3) commutationes, quae circa
rem

(1) Quod et Gellius significare videtur, quum „ in lege Voconia ” ait „ quaerit solet, quis sit classis, quis infra classem.”

(2) De lege Voconia, p. 166 sqq.

(3) Hist. Nat. Lib. XXXIII. Cap. 3.

rem numariam Romanam obtinuerunt hisce fere verbis nobis memoriae refert: „ Placuit (initio) „ denarium dari pro 10 libris aeris, quinarium „ pro 5, sestertium pro dupondio ac semisse. „ Librale autem pondus aeris imminutum est „ bello Punico primo, constitutumque, ut as- „ fes sextantario pondere ferirentur, ita quinque „ partes factae lucri. — Postea Fabio Maxi- „ mo Dictatore asfes unciales facti, placuitque „ denarium 16 asfibus permutari, quinarium „ octonis, sestertium quaternis; ita resp. di- „ midium lucrata est. — Mox lege Papiria „ semunciales asfes facti.” Itaque hic patet, 100 millia aeris gravis bello Punico 600 mil-
 lia, Fabio Dictatore 1200 millia, denique post legem Papiriam (1) 2400 millia asfium consti-
 tuisse; quo tempore, quaternis asfibus cum sestertio mutatis, summa 100 millium asfium libralium ad-
 aequare oportet millibus 600 sestertiorum (2),
 cujus quidem jam decima quinta pars ei sum-
 mae adaequat, quam Perizonius laudato loco
 indicat. Igitur omnia ea, quae doctissimus Auc-
 tor de relativa aestimatione 100 millium asfium
 10-

(1) Hujus legis aetas incognita est.

(2) Cf. Kind, de lege Voconia, §. 23. sq. v. Sa-
 vigny, über die lex Voconia p. 223. sq., Zim-
 mern., über die lex Voconia, p. 319.

loquitur, eo ipso cadunt, nec facile quis adhuc defendet, eam summam tempore legis Voconiae pecuniosum constituere non potuisse. Sestertius autem, secundum ea quae E i s e n s c h m i d i u s (1) scrutatus est, in pretio absoluto fere 6 Centibus (Cens) nostrae monetae aequiparari licet, ita ut 100 millia libralium assium, vel quod idem est 600 millia sestertiorum, fere nostrorum florenorum millibus 36 aequiparanda essent.

P A R S II.

QUOMODO INTELLIGENDUM SIT IN LEGE VOCONIA TÒ NE VIRGINEM NEVE MULIEREM?

§. 20.

De difficultate hujus quaestionis, ejusque solutione a Cl. v. Savigny facta.

Nunc quidem eam nostrae quaestionis partem adgredimur, quae a plerisque Jureconsultis intacta aut male peracta relicta est, et fere eo difficilior redditur, quo magis ad animum advertitur. Quippe quum lege Voconia cautum erat, ne quis census heredem virginem neve

mi.

(1) Libro de ponderibus et mensuris veterum, editio altera Argentorati 1737, pag. 186.

mulierem faceret, intelligi nequit, quomodo feminae quae adhuc legitima successione hereditatem capere potuerant, *suae* nempe et *consanguineae*, a testamentaria hereditate removendae viderentur, nec tamen lex ipsa quidquam de intestati successione caveret (1). Quae difficultas tunc praesertim in oculos incurrit, cum reputamus, filiae lege ab hereditate testamentaria remotae, si silentio praeterita fuisset, jus accrescendi, exheredatae vero querelam inofficiosi (2) dari. Nec a me quis expectet validam hujus difficultatis solutionem; sed quaedam tamen, adjuvantibus recentissimis Jureconsultis, et ope nuper reperti operis, quod Cicero de republica scripsit, afferam, quae magnam partem hoc quasi juris absurdum tollant. Etenim duo nuperrime Jureconsulti, ambo sagacitate atque familiaritate cum juris antiquitate aequae excellentes, uterque ingeniosam protulit explicationem ad hanc contradictionem in jure tollendam. Clarissimus S a v i g n y (3) quidem ostendit, quae causae existere potuissent, ob quas lex Voconia feminas ex testamento quidem heredita-

(1) Ut sectione sequenti erit demonstrandum.

(2) Quae juris principia, etsi lege Voconia antiquiora esse probari non possit, tamen vigente adhuc lege obtinuisse, nulla indiget demonstratione.

(3) Uber die lex Voconia.

tatem capere prohibuisset, secus quam si ab intestato succederent. Quoniam enim filia, si ab intestato succederet, semper in fratrum ceterorumve adgnatorum tutelam incidebat, qui in ejus successionem proximam spem habentes ejus malis moribus frenum injicere possent; causa, ob quam lex rogata est, magna ex parte cessabat. Contra autem, si filia ex testamento heres esse posset, ex eaque tutorem accipere, quem pater filiae satis indulgentem fore sciret, cujusque non interesset, num patrimonium filiae luxu erogaretur nec ne, tunc certissime legis ferendae causae adesse debebant. Hac explicatione ingeniosa admodum et singulari sagacitate excogitata saltem iis (1) obvenitur, quibus lex Voconia, si non de intestati successione caveret, inepta videri posset. Et quamvis pater filiae favens multas adhuc vias ad circumveniendam legem inire possit, tamen cum clarissimo Savigny nec obliviscendum puto, legem latam fuisse saeculo VI; quo Jurisprudentia Romana nondum ad eum perfectionis gradum progressa erat, ut omnium, quae in legislatione prospicienda sint, ratio haberetur.

§. 21.

(1) Perizonio, — Kindio.

§. 21.

De hujus difficultatis solutione, a Clarissimo Hugone proposita.

Altera autem explicatio est Clarissimi Hugonis (1), non quidem tam ingeniosa, nec tam facile admittenda, sed magis commendanda ob ejus simplicitatem atque consonantiam cum ipsis juris vicissitudinibus. Omnis enim difficultas evanesceret, si admittere possemus eas personas a legis Voconiae prohibitione exemptas fuisse, quae et ipsae ad intestati successionem vocatae fuissent. Quae quidem hypothesis tanquam conjectura nimis arbitraria rejicienda videtur, quoniam ipsa de ea re testimonia veterum docent, ipsam *filiam* vel *unicam* institui lege prohibitum fuisse: sed si continuo ea testimonia interpretamur, revera non invenimus, quod huic conjecturae contrarium sit. Dicitur quidem apud Ciceronem (2): „Voconius sanxit in posterum, ne quis heredem virginem neve mulierem faceret.” Quae verba generalia nulla exceptione prolata sunt; sed nec Ciceronis erat,

eo

(1) Cf. V. Savigny, über die lex Voc. p. 234. Hugo's Rechtsgeschichte, 7te Ausgabe § 169. not. 7.

(2) In Verrem Lib. I. Cap. 42.

eo loco, quo Voconium non ad praeterita negotia legem revocasse ostendere voluit, de exceptionibus verba facere, quae legi inerant. Itaque his Ciceronis verbis nihil omnino effici potest, quod hypothese nostrae noceat, non magis quam locis reliquorum scriptorum (1), qui, de hac lege generaliter loquentes, totam ejus theoriam exponere in mente non habuerunt. Sed videamus de aliis rem specialius referentibus. Etenim Asconius ad Ciceronem (2) scribit: „ Voconius legem tulerat ne quis census heredem relinqueret *filiam*”; et Augustinus refert (3): „ lata est lex Voconia, ne quis heredem feminam faceret, nec unicam filiam; „ qua lege quid iniquius dici aut cogitari possit, ignoro.” At, ne de Asconii expositionibus spuris et interpolatis, ne de amborum auctorum fide fallace quid dicam, concedo rem ita se habuisse, et lege Voconia effectum esse, ut saepe filia vel unica institui non posset. Sed quid amplius? Lex Voconia nil aliud statuit, quam ne ea mulier heres institueretur, quae ab intestati successione remota esset; quod sine dubio et in filia vel unica evenire poterat, scilicet

(1) Gajus, Comm. II. §. 274. Dio Cassius, L. LVI. C. 10.

(2) Loco cit. in Verrem.

(3) De civitate Dei L. III. C. 21.

licet quum in adoptionem data esset, vel in manum convenisset, vel aliam quamcunque capitis diminutionem passa esset. Et certe nihil impedit, quominus de filia hujusmodi conditionis, herede non instituenda, Asconius item ac Augustinus locuti sint. Quorum prior ad faciliorem loci intellectum, quo filia a testamentaria hereditate excludenda praetendebatur, adjicit; lege Voconia enim evenisse, ut filia institui non posset, quibus verbis neque solam neque omnem filiam institui prohibitum fuisse, patere credo. Posterior autem auctor nihil aliud dicere voluit, quam legem Voconiam iniquam esse, et ad hocce demonstrandum optime exemplo filiae usus est, quae enim saepe propter legem Voconiam ab hereditate excludenda erat.

§. 22.

*Haec solutio comparata cum Cic. Lib. III.
de Repub. C. 10.*

Nunc vero adgrediamur Ciceronis verba, quae leguntur in opere nuper reperto, de Republica Lib. III. Cap. 10, et hucusque a nemine, quod sciam, ad nostrum argumentum relata sunt: „ hic juris noster interpret alia nunc
„ Ma-

„ Manilius jura dicit esse de mulierum lega-
 „ tis (1) et hereditatibus, alia solitus fit adules-
 „ cens dicere, nondum Voconia lege lata: quae
 „ quidem ipsa lex, utilitatis virorum gratia ro-
 „ gata, in mulieres plena est injuriae, Cur
 „ enim pecuniam non habeat mulier? Cur vir-
 „ gini Vestali fit heres, non fit matri suae? Cur
 „ autem, si pecuniae modus statuendus fuit fe-
 „ minis, P. Crassi filia posset habere, si
 „ unica patri esset, aeris milliens, salva lege;
 „ mea triciens non posset?” Quae quidem ver-
 ba quomodo explicarentur ratione non habita
 nostrae hypothesis nescio. Hoc enim loco ex-
 pressis verbis dicitur, differentiam inter filias
 lege Voconia statutam esse; alias vero posse
 hereditatem capere salva lege, alias non. Ce-
 leberrimus quidem Majus operis nuper reper-
 ti editor, hanc differentiam in eo invenisse vi-
 detur, quod filia Crassi unica esset, filia au-
 tem

(1) Quo loco iterum patere videtur qualiacunque
 sint quae Justinianus atque Theophilus tit. *de*
lege Falcidia dicant, restrictionem legatorum lege Vo-
 conia ad sola legata *mulieribus a censo* relicta attinuisse.
 Ut hoc jam Montesquieu (*de l'esprit des Loix.*
 L. 27.) et Kind (*de lege Voc. §. 38.*) animadverte-
 runt; postea autem, Gajo reperto Comm. II. §. 226
 rectissime impugnabatur a Cl. Savigny et aliis. Quod
 tamen quoniam tractandum nimis longe ab argumento
 nostro deduceret, hic notasse sufficiat.

tem Philii, qui hic loquens inducitur, non quasi unica proponatur; et suspicatus est facilius quam debuit, lege Voconia unicam filiam solam fuisse exemptam. Sed si paulo attentius verba Ciceronis examinamus, animadvertimus, non in eo utriusque filiae differentiam consistere, quod filia Crassi forte unica esset, quippe quam nec unicam fuisse probabile est (1); sed haec verba ideo tantum adjecta esse,

(1) Cf. Jenasche Litteratur-Zeitung, 1823, n°. 34: Von grossem Interesse ist für Juristen die Stelle (des Cicero) im dritten Buche, das Voconische Gesetz betreffend. Hienach sollen (wie der Anschein lehrt und Herr Mai in seinen untergelegten Note, und Niebuhr im historischen Index glaubt) die *einzig*en Töchter von der Bestimmung des Gesetzes ausgenommen seyen; eine ganz neue und dem Sinne des Gesetzes widersprechende Ansicht, von der sich sonst nirgends eine Spur erhalten hat. Aber dem ist auch nicht so; die Töchter des reichen P. Crassus (Mucianus) war ausgenommen als Vestalin. — P. Crassus war 623, 2 Jahre vor diesem Gespräche Consul und zugleich Pont. Maximus, er hatte drei Töchter und einen Sohn. Nichts ist natürlicher als dar er eine Tochter zur Vestalin bestimmte, und in der Rede pro domo wird erwähnt, daß eine Vestalin Licia summo loco nata im Jahr 623 einen Altar und Kapelle sub saxo sacro geweiht habe. Sie wird dort c. f. genannt, das soll heißen castissima femina. — Nach unsrer Meinung also sagt Philus in dieser Stelle weiter nichts, als: Wenn doch nur einmal das Maas der Erbschaft bei
Frau.

esse, ut eo magis conspicua reddatur utriusque filiae Crassi et interlocutoris diversa conditio. Verum, hoc admisso, unicam filiam a lege exceptam fuisse, Voconii instituti nullam rationem exquirere possemus. Quid enim? Lex, quae de coërcendis mulierum hereditatibus scripta est, non vellet, ut *plures* filiae in patris bona succederent, sed permetteret, ut in *unicam* filiam omne defuncti patrimonium cumularetur? Ego quidem non hanc fuisse mentem legis existimaverim: sed in eo solo utriusque filiae differentiam quaerendam puto, quod filia Phili capite diminuta erat, vel quia in manum convenerat, vel quia in adoptiva erat familia; filia autem P. Crassi capitis diminutionem non passa erat (1). Neque enim est, quod quis eo forte confugiat ad hunc locum expediendum, P. Crassum censum non fuisse, et ideo lege non comprehensum filiam in-

fi-

Frauen zu beschränken war, wie könnte die Töchter des reichen Crassus, wenn sie die einzige wäre (sie ist es aber nicht) die ganze Erbschaft bekommen, und ich der meinigen nicht eine viel kleinere summe hinter lassen? C. 2.

(1) Probabile est Crassi filiam virginem Vestalem fuisse (Cf. nota antecedens) ita ut capite non minutam fuisse in aprico sit. Ulp. fragm. Tit. X. §. 5. Gell. Noct. Att. Lib. I. Cap. 13.

stituire potuisse; constat enim eundem P. Licinium Crassum Mucianum (cognomine Divitem) paulo ante hunc dialogum Ciceronis A. U. 622. Consulem fuisse et Pontificem maximum, quem infra 100 millia aeris censum suscipiari non licet.

Hisce consideratis ergo clausulam legis Voconiae sic accipio: *Nequis census heredem virginem neve mulierem facito, quae ab intestato ejus heres esse non potest.* Igitur heredes institui non poterant, quaecunque gradum consanguineorum excedebant, nec intra hunc gradum, quae quocunque modo capite diminutae erant.

P A R S III.

AN LEGE VOCONIA PER τὸ NE HEREDEM FACERET ETIAM FIDEICOMMISSARIA HEREDITAS FEMINIS INTERDICTA SIT?

§. 23.

Gajus *Comm. II. §. 274. ad hoc argumentum relatus.*

Verba *heredem facere* cum optimis Jureconsultis et Philologis non aliter intelligo, quam
de

de solo *testamentario* herede. Quod quidem nusquam impugnatur, non magis, quam ea verba, in lege Voconia saltem, de solo *directo* herede esse accipienda. De eo autem quaestio mota est, an prohibitio legis Voconiae ad fideicommissa sit extensa, posteaquam haec in usu esse ceperant, vel denique jure civili confirmata erant. Et quidem antequam fideicommissa ullo vinculo juris continebantur, per se patet fideicommissario neque jussum neque interdictum fuisse, quibuscunque vellet, hereditatem restituere. Imo nec postea quam fideicommissa confirmabantur lex Voconia iis accommodata esse videtur. Nam haec lex eo tempore adeo odiosa erat, ut, quibuscunque posset lex circumveniri, media approbarentur; deinde vero hoc ipso consilio fideicommissa inventa sunt, ut quibus non posset hereditas directe relinqui, per fideicommissum restitueretur (1). Perizonius (2) quidem vir eruditissimus arbitratur, prohibitionem legis Voconiae postea etiam ad fideicommissarias hereditates pertinuisse; sed tam Wielingius (3) quam Kindius (4) cum

ita

(1) §. 1. Inst. de fideicomm. heredit.

(2) De leg. Voconia, pag. 140.

(3) Lect. jur. civ. pag. 194.

(4) De leg. Voconia §. 24. sq.

ita refellerunt, ut ea de re dubium amplius moveri vix possit. Ne tamen rem intactam relinquam, nec quae ea de re clarissimi viri dixere, omnia describam, verba Gaji (5), quem quidem neuter illorum cognoscere poterat, hic adducam, quae omnibus omnino eam rem dubiis eximunt: „ Item mulier, quae ab eo, qui centum millia aeris census est, per legem Voconiam heres institui non potest, tamen fideicommisso relictam sibi hereditatem capere potest.”

P A R S IV.

AN PER τὸ NE HEREDEM FACERET EX ALIQUA PARTE SALTEM MULIER HERES SCRIBI POTUERIT?

§. 24.

Dio Cassius, *Lib. LVI. Cap. 10. ad hoc argumentum relatus.*

Videamus autem de altera circa τὸ *heredem facere* opinione. Sunt enim, qui confidant feminas, etsi ex asse heredes scribi non possent, tamen ex parte aliqua institui potuisse. Quamvis enim secundum optimorum auctorum testi-

mo-

(1) Comm. Lib. II. §. 247.

monia satis certum videatur, mulieres a parte hereditatis omnino omni remotas fuisse, multos tamen hic conturbavit Dio Cassius (1): Τῶν δὲ γυναικῶν τισι, καὶ παρὰ τὸν Οὐοκῶνιον νόμον, καθ' ὃν οὐδεμίᾳ αὐτῶν οὐδενὸς ὑπὲρ δύο ἡμισυ μυριάδας οὐσίας κληρονομεῖν ἔξῃν, συνεχώρησε τοῦτο ποιεῖν. Sed haec verba quamvis primo intuitu ita intelligenda videantur, ut mulier in summa minori, quam viginti quinque millia institui possit, tamen etiam aliam explicationem patiuntur, ut supra §. 17. jam ostendimus. Nam cum Gronovio (2) haec verba ita intelligam, ut οὐδενὸς ὑπὲρ δύο ἡμισυ μυριάδας οὐσίας κληρονομεῖν ἔξῃν alium sensum non praebeat, quam heredem esse licebat neminis patrimonii super 25 millia, h. e. qui patrimonium habet, quod 25 millia excedat, non vero cum Cujacio (3), Balduino (4), Perizonio (5) hunc locum ita interpretandum existimaverim, ut jungendo κληρονομεῖν οὐσίας Dio dixisse videatur: feminae nulli licebat alicujus heredem

es.

(1) Lib. LVI. Cap. 10.

(2) De pec. vetere l. c. pag. 244.

(3) Not. ad Inst. titulum, de lege Falcidia.

(4) De lege Voconia, Jurisprudentia Romana et Att. T. I. p. 180.

(5) De leg. Voc. p. 150.

esse patrimonii super 25 millia, id est, ex hac tantum summa. Certe nostra interpretatio regulis grammatices non est contraria; eo magis autem debet admitti, quod alias hic locus non solum testimoniis contrarius esset, quae de lege Voconia exstant, sed etiam universis principiis, quae Romani de herede statuunt. Quis enim unquam proponere ausus est, heredem ex 25 millibus vocatum non aequae heredem esse, cum eo, qui ex asse sit institutus? *Heredem* autem facere mulierem lege Voconia prohibitum erat (1).

Verum ex eo quod credebant, mulierem ex parte institui posse, Cujacius et Baldwinus (2), Dionis δύο ἡμισυ μυριάδας 25 millia sestertiorum interpretantes, statuebant, lege Voconia cautum fuisse, ut ex quadrante mulierem heredem facere censo licuerit, quem nimirum 100 millia sestertiorum possidentem intelligunt. Gronovius (3) autem, Perizonius (4), Wielingius (5) plurimique recentiores rectissime animadvertunt, Dionem

mo-

(1) Kind, de lege Voc. §. 30. sq.

(2) ll. citt.

(3) De pecunia vetere, Lib. III. Cap. 16.

(4) De lege Voconia, pag. 143 sq.

(5) Lect. jur. civ. pag. 207.

more omnium Graecorum non de festertiis, sed de drachmis locutum fuisse, quas singulas 4 festertiis valere constat. Itaque Perizonius (1), quem inter recentiores potissimum Zimmermann (2) sequitur, sentit, feminas in universum heredes potuisse institui ab iis qui ampliorem 100 milibus festertiorum οὐσίαν non haberent; ab iis vero qui ampliorem haberent, non in universum, sed in partem duntaxat, quae istam summam non excederet (3).

§. 25.

Cicero de finibus Lib. II. Cap. 17. ad idem argumentum relatus.

Huc etiam referunt verba Ciceronis (4), hoc monentis, heredem fiduciarium filiae testatoris Fadiae tantum dare debuisse, *quantum ad eam lege Voconia potuisset pervenire*; atque ex his verbis idem deducunt, quod ex Dione demonstrare student, hereditates mulierum duntaxat ad certum modum prohibitas fuisse. Verum

hoc

(1) De lege Voconia, pag. 150.

(2) Über die lex Voconia passim.

(3) Cf. supra §. 17.

(4) De finibus, Lib. II. Cap. 17.

hoc non magis ex Cicerone, quam Dione sequitur. Neque ad hunc locum expediendum necesse est, ut cum Kindio (1) aliquod caput legis Voconiae de intestati successione cavisse credamus, quo certa summa pecuniae filiabus dari deberet: nam res ita palam est, ut satis mirari non possim, quo modo doctissimos viros, qui hunc Ciceronis locum interpretati sunt, ejus sensus fugere potuerit. Etenim constat tempore Ciceronis principium satis notum valuisse, *filiae testamento praeteritae, scripto herede extraneo, dimidiam partem accrescere*. Itaque quum Fadia, ut ipse Cicero docet, revera in patris testamento praeterita erat: nihil invenio quod mirum possit videri, si legimus, Fadium simul cum Sextilio, qui heres scriptus esset, hereditatem cepisse. Id quod salva lege Voconia fieri potuisse supra (2) jam monuimus. Ita vero hunc locum melius expeditum puto. Neque ergo ex ipso, ut Perizonius (3) affirmat, sequitur, mulierem ex parte institui potuisse; neque cum Wielingio (4) haec Ciceronis verba ad id Voconiae caput referen-

(1) De lege Voconia, §. 51.

(2) §. 20.

(3) De lege Voconia, pag. 140 sq.

(4) Lect. jur. civ. pag. 205.

renda sunt, quod de dotibus cavisse dicitur; neque tandem Fadiae historia Kindii (1) sententiam confirmat, lege Voconia filiabus certam ab herede pecuniam dandam fuisse. Haec nostra Ciceronis interpretatio principiis horum Auctorum quidem non admodum convenit, quippe qui filiam quamcunque ab hereditate per legem Voconiam remotam fuisse docent: sed omni ex parte congrua est iis, quae hujus Sectionis Parte tertia exposuimus, ita ut se invicem et quae eo loco diximus et quae de Fadiae hereditate explicavimus confirment atque sibi respondeant.

SECTIO QUARTA.

AN LEGE VOCONIA DE SUCCESSIONE AB INTESTATO QUID CAUTUM FUERIT?

§. 26.

Perizonii atque Kindii conjectura reprobata.

Perizonius (2) et Kindius (3) propo-
sue-

(1) De lege Voconia, §. 50 sq.

(2) De lege Voconia, pag. 109 sq.

(3) De lege Voconia, Caput VI.

fuerunt, legem Voconiam proprio capite etiam de legitima hereditate feminis non conferenda cavisse. Verum quoniam omnia, quae exstant de lege Voconia, veterum testimonia folius testamentariae hereditatis mentionem faciunt; e contra omnis feminarum legitima successio restricta soli Prudentum interpretationi imputatur (1): de virorum doctorum sententia mitissimum iudicium est, eam arbitrariam esse conjecturam. Solum hujus conjecturae fundamentum in eo positum est, quod cogitari non possit, Voconium lege prohibuisse, ne mulier heres esset ex testamento, et tamen permisisse, ut ab intestato hereditatem caperet. Ceterum hoc fundamentum corruiit secundum ea quae sectionis antecedentis parte tertia exposuimus. Quod Kindius (2) de Pauli loco, Lib. II. Sent. Recept. tit. VIII. §. 22. diserit, Jureconsultos restrictam adgnatarum legitimam successionem ex lege Voconia a *censis* ad *non censis* interpretatione transfuisse, inventio admodum ingeniosa haberi potest: sed etiam leviori conjectura nititur. Neque enim de hac interpretatione alibi quidquam legitur, nec de eo quidquam constat, omnibus feminis a legitima successione remotis, postea consanguineas

ab

(1) Cf. §. noster. 8. sq.

(2) De lege Voconia, §. 49.

ab ea regula exceptas esse. Sed et hisce alia jam, ut putem meliora, substituimus (1). Ratio porro, quam Kindius (2) in eo invenisse putat, quod lex Voconia semper et maxime apud Ciceronem sub titulo *de hereditatibus* veniat, nec ut leges Furia et Falcidia *de testamentis* inscripta sit, non tanti est momenti, ut hypothesein, de qua alibi nil omnino constat, fundare possit. Etenim Cicero ipse alio loco (3) monet, leges non ita profectas ab eo citari, ut ex nudo titulo, quem legi adscribat, principium repeti possit, cujus nec ipse nec alius quisquam auctor uspiam mentionem fecit.

Igitur legem Voconiam de successione ab intestato, donec alia graviora argumenta hujus rei produci poterint, nihil omnino mutasse statuo.

(1) Cf. §. noster. 8 sq.

(2) De lege Voconia, §. 47.

(3) De legibus, Lib. II. Cap. 19.

SECTIO QUINTA.

DE LEGIS VOCONIAE FATIS ET INTERITU.

§. 27.

De diversis veterum testimoniis.

Non minus quidem de fatiis et interitu nostrae legis, quam de ejus genuino argumento contenditur. Perizonius (1) enim jam tertio anno post Pompejum et Crassum Cofs. eam penitus everfam esse contendit ideo, quod lege Cornelia lata Praetores ex edictis suis in successio- nibus jus dicere ceperunt; Kindius (2) vero eam una cum antiquissimi populi Romani censu, ruina comitorum a Tiberio sublatorum sepul- tam fuisse dicit, eo subnixus, quod Tiberius, principatu potitus, e campo comitia ad Patres transtulerit (3). Verum utriusque sententiae vete- rum testimonia repugnant, ipsa tamen inter se non ab omni parte congruunt. Etenim Pli- nius (4) legis Voconiae mentionem facit una cum

(1) In Triade, pag. 191 sq.

(2) De lege Voconia, § 64.

(3) Tacit. Ann. Lib. I. Cap. 15.

(4) Paneg., Cap. 42. „ Locupletabant et fiscum
„ et

cum legibus Juliis, ita ut non leviter suspicari possis, eam adhuc Trajani tempore valuisse. Adeo multo feriore tempore Gajus (1) dicit, legem Voconiam adhuc sua aetate (Marco Aurelio) firmam stetisse. Contra Gellius (2) eadem fere ratione refert: „ Quid utilius plebiscito Voconio . . . ? omnia tamen „ haec operta et oblitterata sunt.” Hisce ex testimoniis si quid argumentari possumus, hoc verissimum mihi videtur, neque subito neque una vice integram legem interiisse, quod Perizonius et alii post eum proposuerunt; sed sensim sensimque, et pro parte magis magisque in defuetudinem abiisse. Etenim non quidem cum Perizonio (3) arbitror, postquam Persei Regis gaza in aerarium Romanum illata destitum sit a civibus tributa conferri, etiam censum omnino desiisse: sed tamen cum Kindio (4) affirmaverim, de pristina census severitate multum remissum fuisse, et cives in mulie-

rem

„ et aerarium non tam Voconiae et Juliae leges, quam „ majestatis crimen; hujus tu penitus metum sustulisti.” — Cf. v. Savigny, über die lex Voconia, p. 236.

(1) Comm. II. §. 274. collat. cum §. 284.

(2) Noct. Att. Lib. XX. Cap. 1.

(3) In Triade, pag. 186.

(4) De lege Voconia, §. 56.

rem hereditatem conferre in animo habentes curare potuisse, ne in prima classe conferentur; itaque de lege Voconia applicanda in dies minus sermonem fuisse.

§. 28.

Lex Papia - Poppaea legi Voconiae fatalis.

Quae autem magna ex parte legem Voconiam abrogavit, lex fuit Papia-Poppaea. Quum enim ea lex praemia constituebat mulieribus, quae matrimonio contracto liberos haberent, atque, nulla ratione habita Voconiae legis hereditates in eas conferri permittebat, multis feminis facultas, ut heredes institui possent, indulgebatur, quibus lex Voconia eam ademerat. Tali modo enim eveniebat, ut legi Papiae-Poppaeae obnoxiae a lege Voconia liberae essent

1°. Omnes mulieres, tres habentes ex matrimonio liberos; hae enim per legem Papiam-Poppaeam omnis hereditatis capiendae facultatem habebant;

2°. Uxores orbae; hae enim ex femise heredes institui per legem Papiam-Poppaeam possunt, ex altera autem femise non possunt, licet lex Voconia non obstitit;

3°. Uxor respectu mariti ex quo communem

filiamve habet; haec enim liberam cum ipso testamenti factionem habet;

4°. Mulieres coelibes; hae enim incapaces erant hereditatem capiendi, etsi forte lex Voconia eas non comprehenderet.

His omnibus a prohibitione legis Voconiae exceptis, eae solae ipsi manebant obnoxiae; quae propter aetatem aliasve paucas causas a lege Papia-Poppaea non pendebant (1). Itaque contradictio inter Gellium et Gajum, cujus §. anteced. memini, optime tolli posse mihi videtur, siquidem prior, magis Historicus quam Jureconsultus, legem Voconiam penitus abolitam credidisse dicatur, quia ea ad tam paucos restricta erat casus, ut vix aut ne vix quidem de ea sermo esset: posterior autem, juri ex industria incumbens, etiam in iis casibus quid juris esset, docere voluerit, qui, etsi nunquam occurrerent, tamen theoretico juris studio exponendi erant. (2)

Quando autem lex Voconia penitus sublata fit, hoc forte nimium densis tenebris obductum est, quam ut pervestigari possit. Eo vero tempore, quo Christiani Imperatores jus liberorum

et

(1) Quoad legem Papiam Poppaeam cf. sequentis Capituli Sectio. II.

(2) Savigny über die lex Voconia pag. 136 sq. Zimmern, über die lex Voconia pag. 229 sq.

et per hoc jus ipsum cujusque hereditatis capiendae mulieribus omnibus concedebant (1), non amplius Voconii institutum existere potuisse, in aprico est. Est autem verisimillimum, legis prohibitionem eo tempore jam pridem variis causis conspirantibus adeo in defuetudinem venisse, ut ne abrogatione quidem expressa opus videretur. (2)

(1) Tit. Cod. de jure liberorum.

(2) V. Savigny über die lex Voconia pag. 237.

CAPUT TERTIUM.

DE

FEMINARUM JURE SUCCEDENDI, USQUE
AD JUSTINIANUM.

SECTIO PRIMA.

DE SUCCESSIONE AB INTESTATO.

§. 29.

Partitio.

Hactenus, lege Voconia absoluta, quae per ipsam instituta sint, et quousque ea valuerint, tractavimus: restat ut ad alia principia respiciamus, quae vel post illam abolitam vel ea adhuc durante, in feminarum successione placuerint.

Filia quidem et filius, si aut nullam capitis diminutionem aut eandem passi sunt, eodem jure in legitimis hereditatibus continuo gaudebant.

Quid

Quid juris esset si filia in manum convenisset, *primo* loco nunc tractandum mihi propono. *Sorores* consanguineae cum fratribus pari jure invicem in successione gaudentes, cum his ipsis multas subeunt mutationes, quarum explanatio *secundam* hujus sectionis partem implebit. *Matri*, quae in manum non convenerat, nulla hucusque jura erant in liberorum hereditatem; eorum quae adepta sit jurium historia parte *tertia* enarrabitur. Quae *uxor* in manu non degens jura consequuta sit *quarta* parte hujus sectionis exponenda sunt. *Quinto* loco de jure succedendi ab intestato agendum erit, quod tandem *omnibus feminis adgnatis* idem ac masculis est concessum. *Sexto* denique et ultimo loco de diversarum successio- num causis quaedam afferemus.

P A R S I.

DE FILIA HEREDE.

§. 30.

De filia quae marito in manum venit.

Filia quae in manum convenerat ad successionem intestati omne jus amittebat lege XII Tabb. (1), et multo minus Voconia lege lata

ex

(1) § noster 7.

ex parentum hereditate quidquam capere poterat (1). Sed quae ejus conditio fuisset, posteaquam praetor angustissimis finibus constitutum per legem XII Tabb. jus percipiendarum hereditatum dilataverat, et liberos tam in potestate constitutos quam ex ea dimissos ad intestati successione vocaverat: hoc nullo loco invenio, quamvis haec quaestio nec nimis levis sit, quin attentionem quandam mereretur, nec adeo facilis, ut ejus, tanquam omnino superfluae, ne mentio quidem fieret. Non quidem objici potest, de filia, quae in manum convenisset, herede fermonem esse nunquam potuisse, quia in manum conventio tempore, quo praetoria successio viguit, jam desierat in usu esse: nam etsi hoc matrimonium in dies rarius factum sit, tamen id adhuc tempore Marci Aurelii quamvis rarissimum adfuisse, auctorem habeo Gajum (2). Quum itaque, veteribus quantum scio eam rem silentibus, ex analogia casuum similibus argumentari debemus, utrum, quae in manum veniens statum familiae mutavit, bonorum possessionem habeat, nec ne, bini hic in manum conventioni casus analogici cogitari possunt,

(1) §. §. nostri 19, 20, 21.

(2) Comm. I. §. 108 - 115, Cf. Pirmez Diss. de marito tori violati vindice, Lov. 1822, §. 4.

sunt, *emancipatio* et *in adoptionem datio*. Ast Praetor emancipatis liberis bonorum possessionem concedens (1), in adoptionem datis (2) eam omnino denegebat, quippe qui jura successionis legitimae in alia familia obtinuerant. Verum ob eandem rationem filia quae in manum marito convenerat; eique locum filiae obtinens heres ab intestato erat (3), non melioris conditionis quam adoptata, sed eodem modo quo haec, quacum plurimam habet similitudinem (4), nunquam a Praetore ad bonorum possessionem patris vocata fuisse videtur. Quando autem in manum mariti degens coeperit patri suo intestato heres existere, nullis omnino testimoniis nullaque auctoritate nisus affirmare non aude-rem: tamen hoc verisimillimum est, in manum conventionem magis magisque ex usu abeuntem eo tempore, quo Christiani Impp. omnem quoad capitis diminutionem differentiam inter liberos fustulerint, jam omni ex parte defuisse.

Ex

(1) L. 1. §. 2. ff. quis ordo in posf. §. 9. Instit. de heredit. q. ab. int. def.

(2) Ulp. fragm. Tit. 28. §. 8.

(3) Vid §§ nost. 4, 8, 6.

(4) Dion. Hal. II. 25., Liv. H. R. XXXIV, 2. Collat. II. Rom. et Mosaic. 16. Disf. circa jus et cond. feminarum. Auct. Magnée, Leodii 1824, p. 71. Cf. noster §. 4.

Ex Novella CXVIII filia cum filio sine in potestate constituta nec ne, parenti primo loco succedit (1).

P A R S II.

DE SORORIBUS HEREDIBUS.

§. 31.

De sororibus heredibus patre defuncto.

De sororibus fratri sororive succedentibus agentes, ne quid confusum et inordinatum proferatur, praeter tempora adhuc distinguendum putamus, utrum pater jam praemortuus an adhuc sit superstes; porro an defunctus, vel quis ex superstibus sororibus fratribusve capite minutus sit, nec ne.

Si quidem defunctus nullam capitis diminutionem passus, et ejus pater jam praemortuus fuerat, sorores item ac fratres succedebant, et quidem initio remotis tam matre, quae in manum non convenerat, quam iis qui fratrum aut sororum statum familiae mutaverant. Postquam autem Senatusconsultum Tertullianum fuit factum, fratribus quidem matrem excludentibus, sorores
cum

(1) Nov. 118. Cap. 1.

cum matre, etsi in manu non fuisset, pariter admitterebantur (1). Anastasius autem lege antiqua (2) omnes omnino fratres et sorores ad defuncti hereditatem appellabat, iia tamen, ut qui quaeve statum familiae emancipatione perdidissent, tantum dimidiam partem caperent ejus quod ii haberent, qui aut non emancipati fuerint, aut per emancipationem (3) jura agnationis retinuerint. Justinianus denique primo (4) hoc in tantum mutavit, ut non amplius fratres matrem excluderent, sed cum illa et sororibus aequa parte succederent; quodsi sororae sorores et mater supersint, dimidiam partem mater, alteram partem sorores simul haberent. Deinde (5) autem omnem differentiam emancipatos inter se et integri juris constitutos fustulit. Hoc quidem juris fuit, si defunctus aut

om-

(1) L. 5. pr. ff. ad SC. Tertul. §. 3. Inst. eodem, Pauli, R. S. h. t. in f. Papiniani, Resp. tit. XI. Obstat videtur Nov. XXII. Cap. 47. §. 2. Cf. Glück. l. c. §. 61. Ranchinus, de success. ab int. Cap. XII. §. 3.

(2) §. 1. Inst. de suc. cogn., Theoph. Paraph. Graeca ad h. §. idem tit. de gradibus cogn. §. 12.

(3) Secundum l. 11. Cod. de legit. heredibus. Cf. v. Löhner, von Erbrecht der gesch. p. 130.

(4) L. 7. Cod. ad SC. Tertul.

(5) L. 15. §. 1 et 2. Cod. de leg. heredibus.

omnino non, aut a patre *praemortuo contracta fiducia* emancipatus fuerat, cum hac sola distinctione, quod primo casu jure hereditatis, posteriori vero jure manumissionis heredes venirent. (1) Aliter autem res se habebat, quando is qui deceserat ex remanicipatione manumissus fuerat. Lege enim XII Tabb. extraneus manumissor (h. e. emptor imaginarius, cui pater filiam *non contracta fiducia* mancipaverat (2),) omnes collaterales et adscendentes removebat, sed Praetor aequitate motus decem personas ei praetulit, ita ut fratres sororesve non emancipati ultimo cognatorum loco, atamen ante extraneum manumisorem, venire possent. (3) Sed postquam jam Anastasius conditionem emancipatorum superstitum fratrum meliorem reddiderat, ut supra diximus, Justinianus (4) sua constitutione introduxit, ut emancipationes liberorum *semper* viderentur *quasi contracta fiducia* factae. Itaque tandem Imp. (1) nos-

(1) V. L óhr, v. E. d. g. pag. 129.

(2) §. 8. Inst. de legit. adg. succ. coll. cum §. 2. Inst. de bon. pos. Cujacius, Vinnius ad h. l., Glück von der Intestat-Erbfolge. §. 73. not.

(3) Mosaic. et Rom. LL. Coll. tit. ult. § ult.

(4) § 8. Inst. de leg. adg. succ. L. ult. Cod. de eman. lib. (531)

(5) L. 15. §. 1, 2. de leg. hered. (534)

noster constituit ut in fratrum successione nulla amplius differentia habeatur, siue nulli siue omnes (contracta fiducia vel non) emancipati sint, siue mixti; imo siue consanguinei siue *uterini* supersint; omnibus, concurrente matre observandis quae jam prius constituerat (1)

§. 32.

De sororibus heredibus patre supersite.

Non vero initio talia valebant, si pater adhuc superstes fuerit. Etenim ille initio omnem successione filii adhuc in potestate constituti jure peculii capiebat. (2) Verum primus Imp. Leo peculium quasi castrense ab hac regula excipiebat (3); et deinde constituiebat, ut omnia lucra nuptialia praeter patrem, deficientibus liberis, ad fratres sororesve transirent, (4), retento a patre bonorum usufructu. Eam denique dispositionem Justinianus ad omnia bona mater-

(1) L. 7. Cod. ad SC. Tertull. (528) Cf. §. 34. infra.

(2) L. 10. pr. ff. ad S. Consultum Tertull. L. 1, 2, 9, 14. pr. §. 1. L. 19. §. 3. ff. de cast. peculio. L. 5. Cod. eodem.

(3) L. 34. Cod. de episc. et cler.

(4) L. 4. Cod. de bon. quae lib. (anni 469)

tërna et materni generis (1), deinde vero ad quaecunque defuncto extrinsecus acquisita extendebat (2): ita ut hujusmodi bonorum dominium fratres, sorores et mater secundum modum SConsultó Tertulliano determinatum consequantur, ususfructus autem apud patrem remaneat. (3) Si defunctus manumisus fuerat, si quidem ab extraneo, nihil nec pater nec fratres sororesve in ejus successione juris habebant; a Praetore autem pater primò loco inter decem personas vocabatur; tandem vero legitimus heres factus est (4). Verum si contracta fiducia filium pater manumiserat, omnis filii hereditas ad ipsum jure manumissionis devolvebatur. Postea vero Justinianus sanxit, ut fratres et sorores, sive emancipati sive integri juris, in successione praeferrerentur, qui nudi ususfructus *bessem* tantum, si mater adhuc superstes esset, cum ipsa dividebant, *triente* apud Patres sororesve remanente (5), ex *asse* autem usumfructum consequebantur,

(1) L. 11. Cod. Communia de succ. (anni 529)

(2) Cf. v. Löhner von der successione in ein Peculium, l. cit. pag. 103 sqq. L. 6. §. 1. Cod. de bon. quae lib. (529)

(3) L. 7. Cod. de SConf. Tertulliano anni 528.

(4) §. 8. Inst. de Bon. Posf., L. ult. C. de mancip. liberor.

(5) L. 7. §. 1. Cod. de SConsult. Tertull. §. 28.

tur, si mater erat praemortua (1). Igitur sorores in fratris sororisve successione descendentibus defuncti semper posthabitaе sunt; patris conditione tandem potiores fuere tam in jure hereditario quam successione in peculium adventitium (2); cum fratribus aequo modo successerunt; cum matre vero, si concurrerent, haec unam dimidiam, et ipsae simul alteram partem habuerunt, quod denique etiam per Nov. 22. Cap. 47. §. 2. mutatum lego, cujus tenore sorores cum matre virili ex portione defuncto succedunt. Tali jure gaudebant sorores usque ad latam Nov. 118, qua, omnibus simul ab intestato successionebus dispositis, sorores et fratres germani quidem secundo ordine vocantur cum adscendentibus (3); quibus non superstibus tertio ordine, primo germani, deinde et fratres sororesve ex uno patre unave matre hereditatem capiunt. (4)

(1) L. 13. Cod. de leg. heredibus §. 32.

(2) Cf. v. Löhr, von dem Erbrecht der Geschwister, loco cit. pag. 133. Idem, von der Succ. in ein Peculium, loco cit. pag. 105.

(3) Nov. 118. Cap. 2.

(4) Ibid. Cap. 3.

P A R S III.

DE MATRE HEREDE.

§. 33.

*De matris hereditate ante SConsultum
Tertullianum.*

Cum de matre herede ab intestato agatur, ante omnia distinguendum est, utrum in mariti manum convenerit, nec ne. Quae enim antiquo modo matrimonium iniens in potestatem mariti transierat, eique filiae loco fuerat, ea procul omni plane dubio legitima heres omnibus ejus liberis quasi consanguinea exstabat (1); quae autem in manu patris liberorum non fuerat, nec iis ab intestato succedere poterat (2). Quod principium, progressu temporis minus conveniens, in quantum Praetor adgressus sit, hoc paragrapho aptissime tractandum existimavimus. Etenim, quamvis mater quae in manum mariti transgressa legitima heres liberis mariti sui exstaret, an et a Praetore inter legitimos heredes ad bonorum possessionem vocata fuerit, dubium quidem non motum est,

ta.

(1) Conf. §§. 4. 5. 7. supra.

(2) Pr. Inst. de SConsulto Tertulliano.

tamen, quin quaestio moveatur, nihil impedit, quia nullo veterum loco ea res absoluta est. Attamen, quum Praetor 1°. generaliter omnes adgnatos et consanguineos, qui jure civili vocati essent (1) ad bonorum possessionem admittat; 2. edicto *unde decem personae* tam matrem quam patrem ad successionem filii ab extraneo monumissi vocet (2); 3°. denique tam edicto *unde liberi* (3), quam edicto *unde legitimi* (4) adoptivos vocet, cum quibus mater, quae in manum convenerat, ac plurimam habet similitudinem, et ipsa, sicuti ad legitimam hereditatem, ita et ad filii defuncti bonorum possessionem admissa fuisse videtur. Quae autem mater in manu non fuerat, etsi antiquo jure nec marito nec liberis succedere poterat, a Praetore tamen ad liberorum bonorum possessionem inter cognatos admittebatur. (5) Tali modo itaque undique matrem ad liberorum possessionem admissam habemus, cum hac tamen distinctione, ut, quae non in manu fuerit, *quarto* gradu ad bonorum possessionem inter cognatos vocaretur, verum

ea

(1) Pr. Inst. de B. P. L. 2. §. 4. ff. unde legitimi, Pothier, Pand. Inst. h. t. §. 1.

(2) §. 1. Inst. de B. P.

(3) Ulpiani fragm. tit. 28. §. 8.

(4) Idem eodem loco §. 7.

(5) Pr. Inst. de SConfulto Tertulliano.

ea, quae in manu patris defuncti degerit, tam jure civili quam praetorio, inter legitimos *secundo* gradu admitteretur. Idque juris fuit usque ad conditum SC. Tertullianum (1), quo jura matris, quae in mariti sui potestatem non transgressa, magnam partem iis adaequabantur, quae mater liberis consanguinea in eorum successione habebat. Utroque tamen casu mater liberis hucusque succedere non poterat, si eorum pater superstes adhuc erat, quippe qui omne morte filii derelictum, aut jure manumissionis, aut jure peculii, sibi capiebat. (2).

§. 34.

Senatusconsultum Tertullianum.

Itaque Senatusconsulto Tertulliano, de cujus aetate nihil constat, nisi quod in institutionibus et apud Theophilum (3) sub Hadri-

(1) De eo enim, quod Justinianus §. 1. Inst. de SConsulto Tertull. refert, jam Claudium matribus legitimam successione[m] concepisse, nusquam quidem legitur, nisi forte huc referatur, quod apud Suetonium, in Claudio, Cap. 19. dicitur, concepisse ipsum quatuor liberorum jus. Cf. Glück l. l. §. 60.

(2) Conf. §. hujus 29. Ulp. fragm. tit. 27.

(3) §. 2. Inst. de SCto Tertull. Theop. ad hunc §.

d r i a n o (158.) factum feratur, matri quocunque modo nuptae jus in intestati filii hereditatem concedit (1). Verum ut filio succedere possit, has jam ab initio condiciones adesse oportebat, I°. ut mater jus haberet liberorum, II°. ne adsint descendentes ad hereditatem quocunque modo vocati, III°. ne pater superfit, qui ad successionem defuncti aut ad bonorum possessionem cum re pervenire posset, IV°. ne fratres adsint legitimi heredes defuncto.

Quoad primam conditionem requirebatur, ut mater, ingenua trium, libertina quatuor liberorum jus haberet (2); i. e. aut ter quaterve peperisset, aut jus liberorum beneficio Principis consecuta esset (3), minime vero necesse erat, ut liberi, quos peperisset, essent superstites (4).

Secundo loco requirebatur, ne defunctus descendentem quemcunque reliquerit, qui ad hereditatem vel bonorum possessionem venire posset. Igitur si filius defuncti exstaret, hujus mater ex Senatusconsulto hereditatem nullo modo

ca-

(1) *Inst. Pand. et Codicis tit. ad SConf. Tertull. Paulus Recept. sent. et Theop h. eodem.*

(2) *Ulp. fragm. XXVI. §. 8. Paulus, Recept. sent. Lib. IV. tit. 9. §. 5. §. 2. Inst. de Senatusconsulto Tertulliano.*

(3) *Paul. loco cit. §. 2. et 9.*

(4) *Paulus, loco cit. §. 9.*

capere poterat, ne in eo quidem casu, quo filius exierat familia, et legitimae hereditatis jure amisso, solo edicto *unde liberi* ad bonorum possessionem vocatus esset (1). Rectissime quidem hic v. Löhr (2) quaestionem movit, an et filiae pariter ac filii defuncti descendentes aviam suam ab hereditate secundum Senatusconsultum removerent; verum in eo paululum justae disquisitionis terminos transgressus mihi videtur, quod ex constitutione Gratiani, Valentiniani et Theodosii demum liberos, in matris suae successione, aviae antehabitas fuisse affirmet. Nam uti ex his solis verbis (3): „mor-
 „ tuae filiae *ex constitutionibus* aviae praeponi-
 „ tur (non opponitur)” non sequitur, ante has constitutiones, quaecunque fuerint, aviam in successione matris liberis potioreni fuisse, ita neque ex hoc loco solo derivari potest, liberos filiae defunctae post ipsas demum coepisse aviam excludere. Imo *istas constitutiones* aliter, quam per constitutionem l. 4. Cod. ad Senatusconsultum Orficianum, quae neque huc pertinere videtur (4), me interpretari posse confido. Nimirum

Se-

(1) L. 2. ff. §. 8. 9. 10. ad SC. Tertull. §. 3. Inst. eodem Ulp. fragm. tit. 26. §. 8.

(2) v. Erb. der M. pag. 114.

(3) §. Inst. de SC. Tertull.

(4) Vinnius, ad §. 3. l. de SC. Tertull.

Senatusconsulto Tertulliano condito mater quidem filiae suae succedere coeperat: attamen, uti ante Senatusconsultum Orficianum, quod 20 fere annis post illud latum est (1), nec mater aviae ab intestato heres erat, ita nec nepotes matri suae heredes esse, neque ideo aviam, quae in matris successione jus jam adquisierat, ab ea excludere poterant. Postquam autem Senatusconsultum Orficianum fuit perscriptum, nepotes, quia ipsi matri heredes fuere, eo ipso aviam repellere debuerunt. Quod per SCtum Orficianum mutatum jus constitutiones confirmantes, quorumcunque sint Imperatorum, Justinianum loco citato in mente habuisse existimaverim.

Tertia conditio autem, ut mater Senatusconsulto Tertulliano ad filii successione venire posset, fuit, ne pater ad ejus hereditatem jure civili, vel ad quamcunque bonorum possessionem cum re a Praetore vocatus esset (2). Et enim, quamvis respectu matris jus ex SCto Tertulliano omni praetorio edicto praefendum esset, id tamen respectu Patris omnino inferiori loco habebatur; quoniam Senatusconsultum omni

ca-

(1) Reitz, in paraphrasi Theoph. pag. 553. nota f. et pag. 559 nota d.

(2) Ulp. fragm. 26. §. 8. §. 3. Inst. de SC. l. 10. ad SC. Tertull.

casu cessabat, quo pater quocunque modo, puta edicto *unde cognati* (si in adoptiva familia esset) ad bonorum possessionem pervenire poterat. Verum ut pater matrem excludere possit, semper bonorum possessionem *cum re* eum nancisci oportet, matre omnibus iis casibus Senatusconsulto Tertull. admisa, quibus pater, etsi a Praetore vocatus, ab adgnato quocunque excludi possit, quem ipsum mater removeere poterat (1). Verum hic oritur subtili circulo hoc argumentum: Adgnatus, qui ipse a matre excluditur, efficit, ut pater ab ipsa removeatur, etsi illo non existente, pater cum matre simul ad bonorum possessionem *unde cognati* admisus fuisset (2). Imo si esset adgnatus, qui a matre non removeretur, e. g. soror consanguinea, etsi cum matre simul admittebatur, ea tamen *sola* patrem excludebat, ideoque si hereditatem repudiaret, mater ex Senatus Consulto propter patrem venire non poterat, sed simul cum ipso bonorum possessionem habebat quasi cognata; si autem et pater bonorum possessionem repudiaret, nil amplius obstabat, quin mater ex SCto. hereditatem caperet (3). „ Sed si ipsa mater eadem fuerit et „ consanguinea (utpote quoniam pater matris „ ne-

(1) L. 2. §. 17. ff. 38. 17.

(2) v. Löhr v. E. d. M. p. 117.

(3) L. 2. §. 18. ff. ad SC. Tertull. (38. 17.)

„ nepotem ex filia adoptaverat (1)) fuerit prae-
 „ terea et pater naturalis (*in adoptiva fami-*
 „ *lia*) haec mater, siquidem quasi confanguinea
 „ veniret, patrem excludebat; si jus confan-
 „ guineae repudiasset, vel capitis diminutione
 „ amisisset, ex SCTo propter patrem venire non
 „ poterat (2).”

Quarto denique loco confanguinei fratres ca-
 pite non minuti matrem, quo minus beneficio
 SConfuli frueretur, impediabant, nulla ratio-
 ne habita an sint soli fratres an fororibus com-
 mixti (3). Sin autem solae forores defuncti
 adfuerint, hae matrem nunquam excludebant,
 sed pariter, id est, aequali parte (4), initio sal-
 tem cum ea succedebant, quamvis postea ma-
 ter dimidiam, fororesque simul alteram partem
 fuerint consecutae (5). Haec autem in suc-
 cessione matris secundum SCTum Tertullia-
 num valebant statim ab initio ad Severum,
 qui

(1) Verum quod et evenire poterat, si mariti in manum
 convenerat, Cf. v. L ö h r, pag. 118. et §. noster 7.

(2) L. 2. §. 19. ff. ad SC. Tertull.

(3) Cf. §. noster 31. L. 5. pr. ff. ad SC. Ter-
 tull.

(4) Paul. R. S. Lib. IV. tit. 9. in fine. — Papi an.
 Lib. Resp. tit. XI. — Glück §. 87. in fine.

(5) §. 5. Inst. de SC. Tertull. l. 7. pr. Cod. eo-
 dem, Nov. XXII. Cap. 47. §. 2. v. L ö h r. p. 119.
 §. 31. supra.

qui quae in matris hereditate, item ac ejus succesores, mutaverint, sequenti §. erit peragendum.

§. 35.

*De matris successione secundum SC. Tertull.
inde a Sept. Severo.*

Primum itaque in jure quod matri SConsultum Tertullianum concedebat, Imperator Septim. Severus quaedam immutavit per constitutionem, quae ipsa quidem non amplius exstat, sed cujus fragmenta in variis Pandectarum locis occurrunt (1), cujusque argumentum per posteriorem constitutionem (2) confirmatum habemus. Constituit autem Imp., ne ullo modo mater liberis secundum SCtum Tertull. succedere posset, si non petierit tutores inpuberibus suis idoneos, vel prioribus excusatis rejectisque non confestim aliorum nomina ediderit. (3) Hoc quidem ex Constitutione D. Severi; postea vero si modo intra annum tutorem petere non neglexerit, ab ejus im-

(1) L. 2. §. 2. ff. qui petant tutores L. 2. §. 22-447. ff. ad SC. Tertull.

(2) L. 10. Cod. de leg. hered. anni. 439.

(3) L. 2. §. 23. sqq. ff. ad SC. Tertull.

impuberis successione non repellebatur (1). Si vero filius defunctus sit pubes factus, mater ad ejus successione[m] semper admittebatur, licet ipsi impuberi tutorem non petierit (2). Eodem modo omnis matri successio denegabatur, si ipsa tutelam impuberis suscepit et contra sacramentum praestitum ad secundas convolarit nuptias (3), antequam tutorem alium curaret ordinari et quod deberet ex ratione gestae tutelae perfolveret (4). Imo quando mater, etiam non suscepta tutela, secundum elegerit conjugium, rerum tantum extrinsecus defuncto acquiritarum heres esse poterat, rerum paternarum autem usufructu retento proprietatem fororibus transmissura.

Si autem mulier nequaquam religionem priori viro nuptiarum festinatione praestiterit (5) et ante annum luctus praeterlapsum alii viro nupserit, ea praeter ceteras poenas et huic suberat incommodo, ut in filii filiaeve successione semper fratribus fororibusve defuncti posthabere-

(1) L. 10. Cod. de leg. hered. 439. §. 6. Inst. de SC. Tertulliano.

(2) L. 3. Cod. ad SC. Tertull. 354.

(3) L. 2. Cod. quando mulier tutelae aff. 343.

(4) L. 5. Cod. ad SC. Tertull. 438.

(5) L. 1. Cod. de secundis nuptiis Nov. 22. C. 22.

tur; nec unquam ad ejus hereditatem pervenire posset, nisi his omnibus fatali sorte intestatis defunctis. (1) Hisce tamen non admodum ipsum SConsultum spectantibus Constantinus M. vero re ipsa illius conditionem et naturam adgrediebatur. Constituebat enim anno 321, ut mater cum viri sui fratre sive defuncti patruo concurrentes, ipsa tertiam hereditatis partem consequeretur, *etsi jus liberorum non haberet*; si vero hoc jure gauderet, *omni casu* succederet, non plus tamen quam duas tertias adipisceretur (2). Imperatores deinde Valentinianus et Valens per constitutionem anni 369. hoc jus in tantum mutasse videntur, ut quae mater jure liberorum gauderet, non *omni casu* succederet, sed antiquo modo fratribus consanguineis posthaberetur. (3) Imperatores autem Theodosius et Valentinianus omnes antecedentes constitutiones evertabant, atque sanciebant anno 426., ut mater, nulla ratione habita juris liberorum, semper duas tertias hereditatis ha-

(1) L. 4. Cod. ad SC. Tertull. 380.

(2) L. 1. Cod. Theod. de leg. hered. §. 5. Inst. de Senatusconsulto Tertulliano.

(3) L. 2 Cod. Theod. de leg. hered. Constitutio haec quidem corrupta et mutilata est, ex restitutione autem Godofredi, Comm. ad hanc legem, talia leguntur.

habere posset, unam vero tertiam aut patruus ejusve descendentes aut etiam emancipatus frater defuncti confequeretur. (1)

Verum tandem Justiniano visum est, recta et simplici via, matrem omnibus legitimis personis, exceptis fratribus et fororibus, antepone. (2) Nimirum matrem in omni casu, sive jus liberorum habeat sive non, (3) defuncto succedere voluit; nec a fratribus amplius removeri, sed cum his aequa forte heredem esse, cum solis fororibus vero ex semisse: constituitque, ne amplius patruo defuncti ulla ex successione pars daretur, si mater adhuc esset superstes. (4) Si vero pater defuncti adhuc vitam agebat, is in filii *emancipati* successione non amplius matri praeferebatur, sed bonorum proprietate ad fratres sororesve transeunte, cum matre usufructum ex besse ambobus simul competentem aequa lance dividebat (5), reliqua parte usufructus apud fratres, sororesve remanente.

Si

(1) L. 7. Cod. Theod. eodem.

(2) §. 5. Inst. de SConfult. Tertull.

(3) L. 2. Cod. de jure liberor. anni 528.

(4) L. ult. pr. Cod. de SConfulto Tertull. anni 528. Secundum doctorum virorum sententiam hoc fragmentum et quod nota anteced. citatum est, ex una eademque constitutione sumta sunt.

(5) L. ult. §. 1. Cod. de SConf. Tertull.

Si defuncta persona in sacris patris constituta deceserit, pater totum habebat usufructum, mater vero in proprietatem hereditatis cum fratribus atque sororibus vocatur (1). In quo jure succedendi respectu matris ante Novellam CXVIII nil mutatum est, nisi quod Justinianus omnia quae mater habere posset incommoda ex secundis nuptiis postea fustulerit (2), et deinde in casu quo sorores solae cum matre succederent, non amplius matrem dimidiam unam sororesque simul alteram capere, sed omnes ex virili portione venire voluerit. (3)

Itaque tandem matris successio tali modo comprehendi potest. Mater, nec fratribus sororibusve neque patre existentibus, sola in omnem defuncti hereditatem succedit; mater, fratribus aut sororibus superstitis, patre praemortuo, cum ipsis aequa ex parte heres est; si omnes supersunt, et fratres sororesve et pater, tunc mater modo cum liberis proprietatem bonorum adventitiorum dividit (si defunctus in potestate constitutus deceserit); modo cum patre simul duas tertias usufructus habet (si defunctus homo fuerit sui juris). Quid juris esset, si mater cum

fo-

(1) L. ult. Cod. eodem, in fine.

(2) Novella 2. Cap. 2.

(3) Nov. 22. Cap. 47.

folo patre superfuerit, de eo novissime nihil constitutum est. (1)

Ex Novella CXVIII mater simul cum patre et, si adsint, fratribus sororibusve germanis secundo ordine (adscendentium) ad successionem ab intestato vocatur (2), nulla ratione habita, si quae in familia intervenerit capitis diminutio. Imo et avia nunc per successionem in lineas nepoti heres esse coepit.

P A R S IV.

DE UXORE HEREDE.

§. 36.

Uxoris successio ex Nov. 53. et Nov. 117.

Uxor, quae in manum convenerat, viro defuncto sua heres exstabat jure civili (3); a Praetore vero eodem modo ac adoptiva edicto *unde liberi* vocata esse videtur. Etenim a patris sui hereditate tam jure civili (4) quam praetorio jure (5) remotam, in mariti successio-

(1) Cf. von Löhr, loc. laud. pag. 124.

(2) Nov. 118. Cap. 2 et 3.

(3) § supra 4, 7.

(4) § supra 4, 7.

(5) § supra 30.

tionem uti lege ita et edicto admiffam fuiffe eo magis existimamus, quo eadem uxor Praetoris beneficii circa *facultatem abftinendi* particeps fuit. (1). Quae autem uxor in manum non convenerat, Jure Civili a mariti fucceffione remota erat, nec a Praetore, nifi edicto *unde vir et uxor* ultimo ordine vocabatur, fi nimirum in jufto matrimonio ufque ad mortem mariti cum ipfo vixerat. (2)

Si poenas fecundarum nuptiarum excipias et luctus intermiffi (3), hoc jus uxoris circa fucceffionem, ufque ad Juftinianum immutatum, ab Imperatoribus Theodofio et Valentiniano (4) adhuc anno 427 confirmatum eft. Juftinianus primus utrique conjugum ad fimilitudinem uxoris injufte repulfae fuccurrebat, fanciendo (5), ut, fi conjux fuperftes inops efferet, defunctus autem dives fuerit, ille quartam partem fubftantiae defuncti accipiat. Deinde vero conftitutionem (6) ferebat, qua non amplius viduus, fed fola vidua marito inteftato fuccedere poterat. Verba Imperatoris haec funt: „ Virum
rum

(1) Gajus, Comment. II. §. 159.

(2) L. unic. ff. unde Vir et Uxor.

(3) Tit. Cod. de fecundis nupt.

(4) L. unic. Cod. unde vir et uxor.

(5) Nov. 53. Cap. 6.

(6) Nov. 117. Cap. 5.

„ rum tamen talibus casibus quartam secundum
 „ priorem nostram legem (1) ex substantia mu-
 „ lieris accipere omnibus modis prohibemus.”
 Attamen plures Jureconfulti (2) jungendo cum
 his verbis, quae immediate illis antecedant, eam
 deteriorem viri conditionem de solo eo casu in-
 telligunt, quo vir uxorem sine causa agnita pro-
 jecerit. Verum quoniam Imperator non *de uno*
casu, sed de *talibus* loquitur; quoniam porro
 dicit: „ quartam secundum nostram legem vi-
 „ rum capere prohibemus”, nulla lex autem un-
 quam viro quartam dedit bonorum uxoris sine
 causa projectae; quoniam denique et libri βασι-
 λικῶν nostram sententiam confirmant (3): hae-
 sitare non possum cum plurimis Jureconsultis (4)
 pro-

(1) D. Nov. 53. Cap. 6.

(2) Huber, Prael. ad Inst. Tit. de success. ab int.
 §. 18. Koch, success. ab int. §. 110. Höpfner,
 Comm. über die Hein. Institutionen §. 702, Anmerk. 1.
 Overbeek, Meditationem über Rechtsmaterien, 4ter
 Band Med. 241 &c.

(3) Lib. XXVIII. Tit. 12. cujus verba Fabrotus,
 Basilic. Tom. IV. pag. 446 sq. ita Latine reddit: „ Ma-
 „ ritum autem inopem, qui nullam donationem propter
 „ nuptias dedit, aliquid ex substantia uxoris suae cape-
 „ re omnibus modis prohibemus: nisi uxor ei aliquid
 „ donare voluerit aut relinquere.”

(4) Cujacius Expof. Nov. 53. Voet Comm. ad
 Pand. Lib. 38. post Tit. 17. §. 24. Madihn Prin-
 cip. jur. civ. de success. §. 54. Hugo Lehrbuch des
 heu-

profiteri, Justinianum viro quartam ex substantia uxoris omnino denegasse. Itaque *sola* vidua (non etiam viduus) non vero *omnis vidua* defuncto marito succedebat; etenim conditio ab Imperatore adjecta est: ut superstes inops sit, defunctus autem locuples fuerit. Ceterum quaestio, quae vidua inops, quisve vir locuples habendus sit, nimis praxi adhaerens huc pertinere non videtur: neque tamen cum celeberrimo Voet (1) affirmaverim, eam quaestionem solo arbitrio iudicis decidendam esse. Vidua inops ea esse videtur, quae, dote expers, rebus suis vitam agere non potest, uti locus defuncti atque familiae ratio suadet. Defunctum eum locupletem haberem, cujus hereditas sufficit ad matrem liberosque decenter alendos. (2)

§. 37.

Quae portio uxori ex hereditate competat.

Praeterea Imperator per Nov. 53. et 117. etiam partem uxori ex substantia viri competentem defini-

heutigen Römischen Rechts, 5 Ausg. §. 169. Glück Intest. Erbf. §. 137.

(1) Cf. Voet ad ff. loco laud. §. 24. Cf. Strubens rechtliche Bedenken, II. Theil, Bedenken 58.

(2) Cf. Glück, Intestat-Erbfolge §. 138.

finivit, sanxitque: ut vidua quartam partem substantiae haberet, si tres vel pauciores liberi superessent; virilem autem portionem, si quatuor aut plures. Porro ut vidua cum liberis succedens suae portionis non nisi usumfructum haberet, ceterum etiam suae partis dominium consequeretur. Prima dispositione quantitas, secunda qualitas portionis uxoris determinatur. Quoad primam dispositionem oritur quaestio, utrum eadem distinctio observanda sit, si mulier, non quidem cum liberis, sed cum adscendentibus collateralibusve defuncti succedat, an vero tum utique quartam capiat. Illam sententiam inter alios Koch (1), Madihn (2), Overbeek (3), Glück (4), defendunt, hanc vero Struvius (5), Voet (6), Rittershusius (7) aliique profitentur. Quamvis autem defensores primae opinionis verbis Novellae 117, Cap. 5., adjuvari videantur: „*si autem mulier liberos* „*ex eo non haberet* „*jubemus, ut res quae* „*ex substantia viri ad eam venire hac lege* „*jus-*

(1) De succesf. ab intest. §. 112.

(2) De successioneibus §. 54.

(3) Meditationen, 4 Band 242te Medit.

(4) Von der Intestat. Erb-folge §. 139.

(5) Syntagm. juris, Exercit. 38. Th. 39.

(6) Ad Pand. post tit. 17, libri 38, §. 24.

(7) Expofit. Novellar. P. VII. Cap. 17. n°. 11.

„*jussumus*, etiam domini jus habeat:” tamen hanc antithesin, *si liberi supersint an non*, ad id solum referendam puto, utrum uxor usufructum tantum an vero dominium haberet, nec ad partem mulieri jam assignatam quidquam facere existimo. Imo eo magis hoc affirmaverim, quod aliter uxor cum ipsis liberis, si tres paucioresve essent, succedens majorem caperet partem, quam si cum pluribus forte ultimo gradu defuncto conjunctis concurreret. Id quod nullo modo est de generali constitutionis indole. Sin autem maritus legatum aliquod uxori reliquerit, quod minus sit quarta parte, id expletur (1), et imputatur in portionem lege definitam (2). Nunquam tamen quarta pauperi uxori concessa summam 100 aureorum excedere debet (3).

Quod attinet ad jus, quod vidua superstes in suam portionem acquirit, de hac duplici modo quaeri potest: primo, quando mulier solo usufructu, quando vero jure domini fruatur? deinde, utrum jure hereditario portionem assignatam accipiat, an simplici beneficio legis?

Uxor autem usufructum partis definitae accipit, si liberi, quos ex defuncto habeat, adhuc
sint

(1) Nov. 8. Cap. 6.

(2) Anth. Praeterea, Cod. unde vir et uxor.

(3) Nov. 53. Cap. 6. princ. coll. cum Nov. 22. C. 18. Nov. 117. Cap. 5.

sint superfites, rerum autem dominium habet, si heredes ab intestato aut liberi sint ex prae-mortua uxore aut alii quicumque. Utrumque expressis verbis, tam in *Novella* 117. Cap. 5. quam in *Anth. Praeterea l. unica Cod. unde vir ex uxor*, continetur nec in dubium vocari potest: sed de eo quaestio est, an morientibus liberis quibus dominium servatum est, uxor partem, cujus usufructum jam habet, insuper dominium consequatur? *Struvius* (1), *Koch* (2) multique alii credunt, matrem, postea quam liberi diem obierint, plenum suae portionis dominium nancisci, cessante nimirum causa propter quam solo usufructu contenta esse debuerit. Contra *Madihn* (3) ceterique pauci contendunt, proprietatem hereditatis jam morte defuncti pleno jure ad liberos pertinere, nec ad matrem transire posse, nisi ipsa illis heres existeret. Quae ultima sententia verior mihi videtur, quoniam inaudita res est, dominium ad usufructum revertere, communis autem regula proponitur, omnem usufructum ad dominium redire. Tandem quaeritur, an portio uxori assignata revera jure hereditario veniat? an igitur
cum

(1) Syntagm. jur. civ. Exercit. 38. Th. 39.

(2) Succesf. ab int. §. 112.

(3) De successioneibus §. 54.

eum ceteris heredibus commodorum atque onerum hereditatis sit particeps? an nominatim jus habeat accrescendi et ad defuncti debita solvenda sit obligata? Plures. (1) Jureconfulti uxorem veram heredem esse negant; attamen quaecumque sint quibus utantur rationibus, ipsa Imperatoris verba (2) nimis clare contrarium docent: „res mulieris — debitis viri nullatenus „subjaceant; nisi quatenus *ex hac lege* iurium „illius forte *heres exstiterit.*” Quo modo autem uxor debita viri sicuti ceteri heredes pro sua portione persolvere debet, eodem modo etiam portio deficientis heredis ipsi accrescit, usque adeo tamen duntaxat, ut non nisi 100 aureos maximam hereditatis partem secundum saepe laudatas leges accipiat. (3)

Quarta haec tamquam legitima considerari potest; semper enim uxori debetur sive intestatus sive cum testamento maritus mortuus sit: quamvis defendi non possit, uxorem cui in testamento mariti nil relictum sit, habere *querelam inofficiosi* et posse evertere totum testamentum. Nimirum ad petendam quartam, conditio quae-

(1) Koch, success. ab Intest. §. 113. Höpfner, über die Hein. Institutionen §. 702. not. 1.

(2) Nov. 53. Cap. 6. §. 1.

(3) Cf. Glück, Intestat.-Erbfolge §. 143.

quaevis sufficiens videbatur, quam etiam in casu, quo minus debita portione relictum fuerit, specialiter Imp. uxori concedit (1). Haec autem juris fuisse, quum de uxoris successione superstitibus aliis legitimis heredibus quaeratur, demonstravimus; ceterum si nulli, qui ab intestato heredes venirent, supersint, nil impedit, quominus vidua veteri jure edicto *unde vir et uxor* omnem capiat hereditatem (2).

P A R S V.

DE FEMINIS NON CONSANGUINEIS HEREDIBUS.

§. 38.

Justiniani *Constitutio* 14. *Cod. de leg. her.*

Quum lege XII Tabularum feminae eodem jure in successione gauderent ac viri, media jurisprudentia introducebat, ne feminae quae gradum consanguinearum excederent defuncto succedere possent (3). Justinianus non solum, ut etiam uterinae (4) succederent, constituit, fed

(1) Nov. 59. Cap. 6.

(2) Glück, Intestat. Erbfolge, §. 144.

(3) Cf. §§. supra 8. sqq.

(4) Hoc mutatum jus ab omnibus fere constitutioni

fed deinde quamcunque hereditatem ad omnes adgnatas pervenire poffe fanxit (1); ita ut omnes legitimae perfonae, five mafculini five feminini generis fint, fimili modo ad jura legitimae fucceffionis ab inteftrato, fecundum gradus fui praerogativam vocarentur (2). Itaque, pofteaquam ultra VII fecula adgnatae quae non efent confanguineae nullum jus fuccedendi ab inteftrato haberent, quamvis earum hereditates ad mafculos pertinerent, nifi quatenus a Praetore edicto *unde cognati* vocatae efent: tandem Juftinianus impiam differentiam a media Jurifprudencia excogitatam penitus fuftulit, atque in hac parte jus XII Tabularum totum iterum valere voluit. Per. Nov. 118 aequae *cognati* atque adgnati ad fucceffionem vocantur.

Hisce quae in feminarum jure fuccedendi ab inteftrato quovis tempore valuerunt, determinata
funt

anni 594. (l. 15. §. 2. Cod. de leg. hered.) tribuitur, quod vero ideo affirmare non auferem, quod jam anno 532. (l. 16. Cod. eodem) uterini uterinaeve liberi vocati fuerant. Potius jam 528. fecundum l. 7. de Senatusconfulto Tertulliano, uterinos admiffos fuiife confido, dum ibidem frater aut foror *fola cognationis jura habens*, qui refpectu matris idem *privignus* vocatur, nullum alium nifi uterinum fignificare potest.

(1) L. 14. (Cod. de leg. hered. anni 532.

(2) §. 3. Infl. in f. de leg. adg. fucceff.

sunt. Antequam vero alteram hujus capituli sectionem aggrediamur, qua de successione testamentaria agemus, paucis adhuc videamus, quae exstiterint juris toties mutati causae atque rationes.

P A R S VI.

RATIONES MUTATI JURIS IN SUCCESSIONIBUS
AB INTESTATO.

§. 39.

De fundamento Romanae successionis in genere.

Successio quaecunque in defuncti bona ex merito jure civili descendit. Etenim jure naturali quaecunque homini jura competant, dissolvuntur, cum ipse homo esse desinit; nec ille jura in societate humana habere potest, qui ipse per mortem ei exemptus est, sed universis hominibus deficientis jura aequaliter patent. Quae quum ita sint, neque speciali alicujus dispositione jus, quod universo generi humano competit, in unum quemlibet conferri posse, in aprico est (1).

Suc.

(1) Quod contra Hugonem Grotium, de jure belli et pacis, Lib. II. Cap. 6. n°. 14, et Leibnizium,

Successionis igitur cujuscunque causae solis politicis praecipis juris, explanari possunt; et hoc est, quod in iis inquirendis toties virorum doctorum industria labitur. Nam quae tectae rationes legislatorem revera moverint ad tot diversas dispositiones levisimam saepe correctionem adhibentes, perfecte ignoramus; causas vero quibus moveri debuit non nisi dubias atque incertas eo magis proferre licet, quo minus de moribus et statu publico ejus aevi constat, quo mutatum jus apparet. Deinde vero et ideo in inquirendis legum causis saepissime falluntur quod nimis sapientiae legislatoris confidunt. Itaque legum causas ponunt, quas magis proprio suo ingenio quam legislatori debent. Quoniam enim usque ad nostra tempora (quibus legislativa prudentia multo longius progressa dicitur, quam aevo Justiniani) semper insolubile jurisprudentiae problema erat: „leges tales ferre, quales perfecte causis, quibus moveri deberent, respondeant;” nec in veterum legum scrutandis rationibus negligendum puto, quod ipsi veteres nostrae attentioni commendant: non omnium, quae

tium, nov. methodus jurisprud. pag. 56. sq. recentiores fere omnes Philosophi et Jureconsulti, uti Kant, Stephani, Heineccius contendunt.

quae a majoribus constituta sunt, rationem reddi posse (1).

Antiquissimae Romanae successione ab intestato fundamentum, mea quidem sententia (2), naturali juri proximum, in ratione condomini positum erat. Etenim is qui principi familiae subiectus, in res domesticas industriam atque continuum laborem impendit, quoddam jus in ipsas res nanciscitur, quod adhuc vivente patre acquisitum, post ejus mortem ipsi eripi posse non videtur. Ex hac autem ratione condomini etiam Romanos initio profectos esse in defunctorum hereditatibus deferendis, varia antiqui juris principia evidenter docent. Sic enim liberi in potestate constituti initio ad successionem intestatam vocati quidem erant, sed tanquam condomini rerum paternarum eo ipso defuncti bona habebant. Sic postea principium introductum est, liberos in potestate constitutos testamentum patris evertere, in quo non rite exheredati essent: antequam enim pater de suis rebus disponere poterat, debebat earum dominium iis adimere qui cum ipso condomini habebantur. Ideo neque ii qui familia exierant, nec rerum paternarum cura am-

(1) L. 20. ff. de legibus (1. 3.)

(2) Cf. §. 3. supra.

amplius onerati propriam familiam constituerant, ex paterna hereditate quidquam capiebant.

Postquam autem apud Romanos potissimum ex testamento hereditates deferri coeperant, non amplius ex hac ratione bona defuncti dispensanda erant; sed lex desiderium ejus, qui ob improvissam mortem ultimam suam voluntatem declarare non potuerat, ex praesumto amore defuncti statuebat, atque exinde res defuncti in omnes ejus cognatos inferebat. Hoc mutatum successioneis fundamentum Praetor in dandis bonorum possessionibus jam aliquatenus considerasse videtur, in novissima autem Justiniani lege continuo obvenit. Quae vero mutata ratio non minus in feminarum quam cognatorum successioneis vim exercuit. Etenim hereditas, ex praesumto amore deferenda, neque matri neque uxori defuncti deneganda videri poterat.

§. 40.

De mutata feminarum successione in specie.

Praeter cognatorum atque adgnatorum differentiam sublatam, plena sexuum aequatio potissimum novae successioneis discrimen ab antiquis Romanorum moribus constituit. Supra jam monui-

nuimus hanc aequalitatem in genere barbarae genti non convenire; Romanis vero ab causas peculiaries initio non obfuisse (1): donec his caufis sublatis nimia feminarum potentia Reipublicae perniciofa fuerit (2): nunc autem populi ferocitate penitus mitigata, urbanioribus Romanis mulierum aequale jus minime oberat. Non quidem cum auctore (3) novae fuccesfionis affirmaverim, *exhonorari naturam*, nifi feminae cum maribus fimul fuccederent, nam fuccesfio a folis politicis praeceptis pendet: fed, mutatis in favorem fequioris fexus moribus, iniquum videri differentiam nimis, magnam in juribus utriusque partis humani generis concedo. Etenim ex una parte diuturna temporum tranquillitas atque divitiarum abundantia, ideoque luxus imbellis pravumque otium in viro fustulerunt virtutem ac virile robur, quo eo magis fupra mulierem excellit, quo fimplicioribus et a perpolitata urbanitate alienis utitur moribus (4). Ex altera vero parte non folum haec virilis virtutis declaratio, fed ipfa principia moralia plena exaequationi

fe-

(1) Cf. §. 1. fupra.

(2) Cf. §. 10. §. 14. fq. fupra.

(3) Justinianus in Nov. 21.

(4) Tous les peuples qui ont des meurs ont respecté les femmes! *Emile V.*

sexuum in jure profuerunt. Quum enim praecepta philosophiae magis excultae, deinde autem maxime religio Christiana in republica adoptata magis suam in juris doctrinam vim exercuere, non amplius ex virium praestantia jura nasci credebantur, neque igitur praerogativa nimis magna fortioribus viris super imbellem sexum concedenda erat; sed omnis homo cujusque sexus magis magisque aequali loco considerabatur. Exinde, tam in hereditatibus conferendis quam ceteris juris commodis, feminae viris aequabantur; est enim exaequatio sexuum indoles universalium fere dispositionum, quibus feminarum jus succedendi ex aliqua parte mutatum est. Si vero in quibusdam casibus mulieri majora successione commoda concedebantur quam viro ejusdem gradus atque conditionis, hoc nullo alio respectu fieri poterat, nisi considerata deteriore mulieris conditione in iis rebus acquirendis, quibus vitam sustinere posset. Igitur e. g. quod vidua ex viri hereditate quartam accipiat, superstiti viro ex ejus hereditate denegatam, in ea fundatum esse existimaverim, quod vir ad lucrativa negotia magis idoneus, adeo ad partes regundae reipublicae solus admisus, potius ad vitam necessaria comparare sibi [possit, quam omnibus subsidiis destituta vidua.

Has fere generaliores circa feminarum succes-

tionem mutati juris causas esse statuo; de singulis praesertim recentioribus dispositionibus in hac parte occultas rationes exquirere opus longum fore atque eventu infelici, existimo.

SECTIO SECUNDA.

DE SUCCESSIONIBUS FEMINARUM EX TESTAMENTO.

§. 41.

Partitio.

Lege Voconia prohibitum fuisse feminam heredem instituire, nisi quae esset *sua* aut *consanguinea* testatoris, supra monuimus. Cum vero huic legi maximam partem per legem Juliam et Papiam - Poppaeam, sub finem liberae Reipubl. latam, abrogatum sit, ordo operis postulavit, ut hujus sectionis initium ab hac lege faciamus. Poterant autem secundum legem quaedam feminae omnem capere hereditatem testamento, quaedam femissem; quaedam tantum decimam successionis partem; quaedam nihil, ut in sequentibus paragraphis ostendere conabor. Deinde vero adhuc alia res hac sectione nobis peragenda restat, putō filiarum in
ex-

exheredatione deterior quam filiorum conditio. Eam rem ad hoc caput referendam existimavi; quoniam ejus initium in tempus huic capiti subjectum incidere videtur; hac autem sectione peragendam putavi, quoniam quae ex neglecta exheredatione oritur filiae hereditas firmo testamento defertur, neque ergo intestati intelligi potest.

P A R S I.

FEMINARUM SUCCESSIO EX LEGE JULIA ET

PAPIA - POPPAEA.

§. 42.

De feminis quae ex asse institui poterant.

Lege Voconia cautum erat, ne quis census feminam heredem faceret, quae non ab intestato ei heres existere posset. Eadem clausula legis erat Papiae - Poppaeae: etenim non solum quae jure civili ab intestato venirent, verum etiam quae a Praetore ad successionem vocatae erant, a poena legis exemptae erant. Nam qui quaeve infra septimum cognationis gradum erant, eodem modo testamento institui poterant (1),

quo

(1) Gothofredus, ad legis Juliae et Papiae -

quo ad intestati successione a Praetore erant admisi (1). Exceptis hisce, femina ex asse hereditatem testamentariam capere non poterat, nisi quae jure liberorum gauderet, id est ingenua quae ter, libertina quae quater peperisset; aut jus trium quatuorve liberorum ab Imperatore impetrasset (2); item a Septimio inde Severo, quae esset uxor licet orba minor viginti annorum (3). Deinde vero uxor ex testamento mariti solidi capacitatem habet, etsi jus trium liberorum non habeat, I^o. si annorum viginti minor fuerit (4); II°. si quinquaginta annos cum viro in matrimonio vixerit (5); III°. si vir reipublicae causa abfuerit, donec abesset et intra annum postquam abesse desisset (6); IV°. si

Poppaeae Cap. XXIV. Hein. ibidem Cap. XXXVII. Cujacius, Parat. T. Cod. de infirmis. Caelib. poenis.

(1) §. 5. Inst. de success. Cognatorum.

(2) L. 8. 9. Cod. Theod. de bonorum proscript. — Dio, L. 56. Gothofredus ad legem Juliam et Pap. Popp.; legis Cap. XIV. Heineccius, ibid. Cap. XXVIII. ibidemque laudatus Paulus, Recept. Sent. Lib. IV. tit. IX. §. 7. 19.

(3) Hein. loco cit. ad legis laud. Cap. XXXVII.

(4) Ulp. fragm. tit. XVI. §. 1. Heineccius, l. c. Cap. XX. Gothofredus, ibid. Cap. XIII.

(5) Ulp. fragm. Tit. XVI. §. 1. Gothofredus loco laud. Cap. XIII. Hein. ibid. Cap. XXI.

(6) L. 36. L. 38. ff. ex quibus causis majores Hein.

filium filiamve communem ex viro habeat, aut 14 annorum filium, vel 12 annorum filiam vel duos trimos vel tres post nonum diem, aut si intra annum et sex menses unum cujuscunque aetatis impuberem amiserit (1); V°. si intra decem menses post mortem viri ex eo pepererit (2); VI°. si quis liberorum (3) jus a senatu impetra-
verit.

Hoc quoad solidi capacitatem uxorum juris fuit usque ad Theodosium, qui anno 410. omnibus simul jus liberorum concessit (4). Ceterum feminis extraneis a Constantino inde M. omnis ex testamento hereditas deferebatur (5).

§. 43.

Hein. loco laud. Cap. XXIII. Cf. tamen et Gothofredus loco laud. Cap. XVIII.

(1) Ulp. fragm. tit. XVI. §. 1. Hein. loco laud. Cap. XXIV. Gothofredus ibidem, Cap. XIII. Schultingius ad Ulp. loc. laud.

(2) Ulp. fragm. tit. XVI. §. 1. Gothofredus loco laud. Cap. XIII. Hein. ibidem Cap. XXV.

(3) Ulp. fragm. tit. XVI. §. 1. Gothofredus loco laud. Cap. XIII. Hein. ibidem, Cap. XXVI.

(4) L. 3. Cod. Theod. de jur lib. L. 1. Cod. Just. eodem.

(5) L. 1. Cod. de infirm. paen. caelib. (8. 58.) anni 339. l. 1. Theod. eodem. Hein. loco laud. ad legis Cap. XIV. in fine, et ad Caput XXVIII. in fine.

*De feminis quae ex femise et ex decimis
partibus hereditatem capere poterant.*

Mulieres quae ex conditionibus supra allatis totam hereditatem capere non poterant, tamen quin ex femise heredes ex testamento essent, non prohibitum erat, siquidem liberos nullos haberent, sed tamen matrimonio gauderent, vel intra centum dies marito se jungerent. (1) Hoc tamen solummodo placuit, si mulier ab extraneo heres scripta erat; alia obtinuerunt in mariti successione, ut statim ostendemus. Post constitutionem Const. M. (2) omnis femina ab extraneo ex quantacunque parte institui potest.

„ Uxor licet liberos non habeat, matrimonii
„ nomine decimam partem ex hereditate mariti
„ capere potest. (3) Quod si ex alio matrimo-
„ nio liberos superfites habeat, praeter deci-
„ mam,

(1) Hein, loc. laud. ad legis laudatae Caput XXXVII. initio, ibique citatus S a g a m i n u s, Hist. eccl. L. I. C. 9.

(2) L. 1. Cod. Theod. de infirmendis cael. poenis, l. 1 Cod. eodem, anni 339. Hein. ad laudatae legis Caput XXXVII. in fine.

(3) Heineccius ad Cap. XV. laudatae legis.

„ mam, quam matrimonij nomine capit, toti-
 „ dem decimas; pro numero liberorum acci-
 „ pit. (1) Item communis filius filiave post
 „ nonum diem amisus amisave unam decimam
 „ adjicit; duo autem post nonum diem amisus
 „ duas decimas adjiciunt. (2) Praeter decimam
 „ etiam usumfructum tertiae partis bonorum ma-
 „ riti defuncti capere potest, et quando li-
 „ beros habuerit, ejusdem partis proprietatem.
 „ tem. (3) Hoc amplius mulier, praeter deci-
 „ mam, dotem petet legatam sibi.” (4) Hoc jus
 in successione uxoris, quod et vicissim de ma-
 rito valebat, usque ad Imp. Honorium et
 Theodosium firmum est, qui omnem inter
 virum et uxorem rationem ex lege Popia de-
 cimarum cesare voluerunt. (5). Igitur ab anno
 Christi 339. omnes feminae extraneae sive jus li-
 berorum haberent sive non, ex constitutione Con-
 stantini Magni, ab anno vero 410 etiam
 uxores ex mariti testamento omnem capere po-
 terant hereditatem ex constitutione Honorii
 et

(1) Idem ad Caput XVI. eadem.

(2) Idem ad Cap. XVII. eadem.

(3) Idem ad Cap. XVIII. eadem.

(4) Ulp. fragm. Tit. XV. Hein. loc. laud. Gothofredus ad Cap. XII. legis Jul. et Popiae Pop-paeae.

(5) L. 2. Cod. de infirm. poenis cael. etc.

et Theodosii. Rationem hujus differentiae uxorem inter et quamcunque aliam mulierem, Const. M. in laud. constitutione hanc dixit: marito et uxoribus inter se usurpatio non patebit, quarum fallaces plerumque blanditiae vix etiam opposito juris rigore cohibentur!!!

Ratio atque finis legis Juliae atque Papiae Poppeae duplex a doctissimis viris dicitur, I°. ut faecunda essent civium Romanorum matrimonia, II°. ut ex hereditate non acquirenda atque caduca aerarium augetur. (1)

P A R S II.

DE FILIA HEREDE EX OMISSA EXHEREDATIONE.

§. 44.

De exheredatione in genere.

Supra (§. 39) jam monuimus, ex antiquissimis juris Romani principiis, liberos in potestate constitutos, quasi condominos rerum paternarum, ipso jure patri ab intestato succedere; per sequelam hujus principii placuit, patrem testamento

in

(1) Cf. Hein. Comm. ad leg. Jul. et P. P. Cap. II. Cap. V. initio.

in extraneum res suas transferre non posse, antequam liberis eorum dominium rite ademerit. Itaque sui heredes vel instituendi vel exheredandi sunt: sui autem heredes sunt liberi in potestate constituti, naturales et adoptivi et quae per in manum conventionem familiam ingressae sunt. (1) Hoc vero jus non ex XII Tabulis venit, quae liberrimam disponendi facultatem testandi patri-familias largiebantur, quin neque paulo ante Ciceronem ita plane constitit, ut quaestio de eo moveri non potuerit: nam apud Centumviros quaesitum fuit, an testamentum patris, qui falso rumore de morte filii inductus fuerat eumque praeterierat, valeret. (2) Verumtamen hoc idem jus jam aetate Scaevolae valuisse videtur. (3) Adeo ut accurata hujus juris Epocha determinari vix ac ne vix quidem possit, cum omne jus consuetudinis sensim sensimque invaluerit, principio exceptionis modo, in causa
ali-

(1) Fragm. Ulp. Tit. XXII. §. 14.

(2) Cicero de Orator. L. 1. C. 38. Valerius Max. Lib. VII. Cap. 7. Cf. Schultingius, Jurispr. Antejustiniana, fragm. Ulp. Tit. XXII. nota 39. Cujacius ad §. 2. Inst. de hered. qual. et differentia.

(3) Cf. L. 29. ff. de liberis et posth. Cf. Baldus, de Jurisprud. Muciana.

aliqua singulari, mox saepius, tandem pro regula admissum est. (1)

§. 45.

(1) *De filia non exheredata in specie.*

Ex suis heredibus filius quidem neque heres institutus neque nominatim exheredatus non patitur testamentum valere, filia vero et reliquae personae liberorum si praeteritae sint, valet testamentum, sed scriptis heredibus accrescunt; suis quidem heredibus in partem virilem; extraneis in partem dimidiam. (2) Quum igitur filio et extraneo aequis partibus heredibus institutis filia praeterita esset, tantum suo avocabat, quantum extraneo; si vero duo essent filii instituti, suis tertiam, extraneis dimidiam aufert; itaque ex accidenti evenit, ut melioris conditionis sit filia praeterita quam institutus filius. (3) Capi-

ta

(1) Cf. Schultingius, loco laud.

(2) Ulp. fragm. Tit. XXII. §. 16 sq. Paulus, R. S. Lib. III. Tit. IV. §. 8. Gajus, Instit. com. II. §. 124. §. 1. pr. Inst. de exhered. liberorum.

(3) Paul. R. S. Lib. III. Tit. IV. §. 8. Schultingius ibidem. Vinnius, Comm. ad pr. Inst. de exhered. liberorum.

ta heres (1), ideoque heres ab intestato intelligi non potest (2), quamvis *contra testamentum* succedat, etenim et bonorum possessio *contra tabulas* non ad bonorum possessionem *intestati* referenda est. (3) Verum si filia beneficio Praetoris uteretur et *contra tabulas* bonorum possessionem peteret, hereditatem cum extraneo initio non dividebat, sed omnem capiebat; at constitutione Antonini non plus ex bonorum possessione habere poterat quam jure accrescendi. (4)

Haec omnia tandem, tanquam maximum vitium antiquae subtilitatis Justinianus correxit, sanxitque anno 531: „ quemadmodum in „ successione parentum, quae ab intestato „ deferuntur aequa lance et mares et feminae „ vocandi sunt; ita et in scriptura testamentorum eas honorari, et simili modo exheredatione praecedere, et *contra tabulas* bonorum possessionem talem filiam habere, qualem filius vel suus vel emancipatus haberet: ut et ipsa „ si fuerit praeterita, ad instar filii emancipati „ vel sui, vel testamentum ipso jure evertat, „ vel

(1) L. 4. pr. Cod. de lib. praet.

(2) L. 89. ff. de Reg. juris.

(3) Pr. Inst. de bon. poss.

(4) L. 4. pr. Cod. de liber. praet. et exh.

„ vel per contra tabulas bonorum possessionem
„ stare non patiatur.” (1)

Hisce itaque, ultima differentia inter viros et
feminas heredes sublata, quae in prooemio ex-
ponere promissimus, peracta sunt: quatenus ve-
ro opus ipsum propositae quaestioni respondeat,
sagacissimis viris, qua par est humanitate diju-
dicandum trado, qui ipsi cupidae scientiarum
juventutis fautores juvenilem animum atque di-
ligentiam auctoris non spernent.

(1) L. 4. Cod. de liberis praet. vel lexh.

T A N T U M.

(1) L. 4. pr. Cod. de liberis praet.
(2) L. 4. §. 1. de lexh.
(3) L. 4. §. 1. de liberis praet.
(4) L. 4. pr. Cod. de liberis praet.

